

Jorge Amado

TOCAIA GRANDE

Coperta seriei: Done STAN
Redactor: M. IONESCU
Redactor artistic: Vasile SOCOLIUC

JORGE AMADO
TOCAIA GRANDE
A Face Obscura
Copyright © by Jorge Amado

Toate drepturile asupra acestei versiuni
aparțin Editurii UNIVERS
79739 București, Piața Prescii Libere nr. 1.

ISBN 973-34-0580-9

Jorge Amado

TOCAIA GRANDE

Fața ascunsă

Traducere și note de
ANCA MILU-VAIDSEGAN

editura **univers**
București, 1999

Zéliei, din casă în casă.

*Pentru Alice și Georges Raillard,
Anny-Claude Basset și Antoinette Hallery,
din orașul Paris.*

Pentru Lygia și Fernando Sabino.

*Pentru Itassucê și Raymundo Sá Berreto,
în memoria lui Basílio de Oliveira.*

„Câteva notițe în dicționare și enciclopedii. unele note bibliografice m-au făcut să mă nasc în Pirangi. În realitate s-a întâmplat contrarul: am văzut cum s-a născut și a crescut Pirangi. Când am trecut pe acolo pentru prima dată cocoțat pe șaua calului tatălui meu, nu existau decât trei case izolate. Gara se afla departe, în Sequeiro de Espinho.”

(J.A. – „Băiatul Grapiúna”)

„cacao – fructul necazurilor tale;

cacao – viață zadarnică și moarte sigură.”

(Hélio Pólvora – „Sonete pentru tatăl meu mort”)

„Oamenii au rezistat în fața inundațiilor și a ciumei: dar în fața legii nu au rezistat. nu: au pierit.”

(Lupiscínio, supraviețuitor)

Comemorările prilejuate de împlinirea a șaptezeci de ani de la întemeierea localității Irisópolis și a cincizeci de la ridicarea ei la rang de oraș, reședință de district și sediul municipiului, au avut un anume ecou în presa din sudul țării. Dacă pentru așa ceva, dinamicul Prefect a disponibilizat o grămadă de bani, nu trebuie nicidecum criticat: tot ceea ce poate face cunoscute minunățiile din Irisópolis, trecutul său de epopee, splendidul prezent merită aplauze și elogii. În afara articolelor plătite, ziarele din Rio și São Paulo au publicat unele știri despre principalele evenimente care au dat strălucire petrecerilor, evidențiindu-se ceremoniile, ambele solemne, de inaugurare a busturilor colonelului Prudêncio de Aguiar și al lui Inácio Pereira, ridicate câte unul în fiecare piață, cea de la Prefectură și cea din fața Bisericii.

O dată cu răsturnarea situației politice, cu sfârșitul dominației bandei care preluase puterea după moartea clanului Andrade, tatăl și fiul, moșierul a tăiat și a spânzurat la Intendență timp de zeci de ani, el însuși Intendent, la fel ca și alții aleși de el, rude sau cumetri. Dovezi ale capacității administrative a colonelului și a conștiinciozității sale în exercitarea puterii pot fi și astăzi văzute și admirate în perimetrul urban, inclusiv strada pavată cu piatră cubică englezescă – importată chiar din Anglia, da, domnilor! –, mândria cetățenilor din Irisópolis, în timp ce acuzațiile de deviere de fonduri din banii publici s-au pierdut în negura vremurilor.

Cât despre doctor, în calitatea lui de cumnat și consilier, de cetățean cu aptitudini deosebite, a exercitat funcțiile cele mai înalte, și-a asumat sarcinile de cea mai mare răspundere, fiind cel care a avut ca meritoriu obiectiv colectarea de fonduri destinate construcției Bisericii, un magnific templu catolic, altă mândrie a colectivității: simbol al Credenței și al idealismului acelor viteji care, captivați de cutezanța celor doi pionieri merituoși, au contribuit la punerea primei pietre la temelia localității. Administrator competent, doctorul a reușit să ridice în același timp biserica și elegantul conac unde și în ziua de azi locuiesc descendenți de-ai săi; nici măcar în culmea disputelor politice, nu s-a reușit să se dovedească vreuna din numeroasele calomnii aduse onestității sale. Acuzații făcute cu ușurință, dovezi dificile.

S-au scris articole laudative, amintindu-se, cu emfaza și retorica necesare, faptele Colonelului și ale Doctorului, pagini de civism, lecții de istorie, exemple pentru generațiile viitoare. Totul după cum serie la carte, spre încântarea notabilităților, a intelectualității, a tineretului – speranța Patriei –, în fine, a tuturor celor care sunt capabili să recunoască și să aplaude croismul și devotamentul faimoșilor predecesori față de cauza publică.

Astfel, întreaga Brazilie, de la Oiapoque la Chuí, a putut contempla, la lumina artificierilor comemorative, strălucitoarea faţă a Irisópolisului, comunitate născută din curcubeu într-o zi îndepărtată de bunătate, pace şi fraternitate între oameni. după cum a proclamat într-un poem cu versuri albe, cel mai important poet din regiune, al cărui nume, cu siguranţă, l-aţi auzit pronunţat printre laude.

În textele lor omagiale, literaţi, politicieni şi jurnalişti au omis mai tot timpul numele dintâi al târgului; motive evidente l-au sortit uitării. Înainte de a fi Irisópolis, a fost Tocaia Grande.

Spun nu când ceilalți spun da la unison. Doresc să descopăr și să revelez fața ascunsă, cea care a fost ștearsă din compendiile de Istorie pentru că era infamă și degradantă; vreau să cobor în renegatul început, să simt consistența lutului amestecat cu sânge și noroi, să fiu în stare să înfrunt și să depășesc violența, ambiția, meschinăria, legile omului civilizat. Vreau să povestesc despre iubirea prihănită, când încă nu se ridicaseră altare închinare virtuții. Spun nu când ceilalți spun da, nu am alte obligații.

Natário da Fonseca, om de încredere, pregătește o cursă într-un loc frumos

1

Înainte de a fi apărut vreo casă, s-a săpat cimitirul la poalele dealului, pe malul stâng al râului. Primele pietre au fost folosite pentru marcarea gropilor goale în care au fost îngropate cadavrele spre sfârșitul dimineții, în jurul prânzului, când, în sfârșit, colonelul Elias Daltro își făcu apariția în fruntea câtorva bărbătoi – patru ciocli, cei care rămăseseră la fermă – și își dădu seama de amploarea dezastrelui. Nu rămăsese nici măcar un suflet care să povestească ce se întâmplase.

Colonelul se uită lung la corpurile însângerate. Berilo murise cu pistolul în mână, nici nu apucase să tragă: glonțul îi luase scalpul; Colonelul își întoarse privirile. Înțelese că acel carnagiu însemna sfârșitul, deja nu mai avea mijloace să continue. Își înăbuși emoția în adâncul pieptului, nu se exterioriză, nu lăsă ca ceilalți să bage de seamă ceva. Ridică glasul pe un ton de comandă, începu să dea ordine.

În ciuda furtunii – urgie cu nori negri și tunete dezlănțuindu-se –, în pădure câțiva vulturi, ațâțați de sânge și de măruntaiele împrăstiate, zburau pe deasupra oamenilor ocupați cu căratul corpurilor și cu săparea gropilor.

— Repede, înainte ca duhoarea să se întindă.

2

Au călărit în tăcere până la capul podețului când Natário, în fruntea escortei care plecase să-l ia pe Colonel din tabăra de la Taquaras, stație de cale ferată, încetini pasul catărului, se așează în rând cu șeful și vorbi încetitor:

— Știu eu un loc foarte convenabil, dom' Colonel. Pot să ți-arăt, dacă dumneata dorești să facem un ocol, nu-i decât vreo juma' de leghe. Este puțin mai înainte, mergând pe râu în sus.

Un loc convenabil? Convenabil pentru ce? Informația bastardului venea atât de prompt, încât colonelul Boaventura Andrade tresări. Dona Ernestina, sfânta lui soție, pricepută în ale spiritismului, afirma cum că unele persoane aveau darul de a citi gândurile altora. Însoțit de fiul său, Venturinha, student la Drept, moșierul asistase într-un teatru din Capitală la un spectacol de prestidigitație și telepatie, rămăsese cu gura-cască, prostit de acel fachir și de nevastă-sa, o blondină care merita un bărbat mai acătări decât acel slăbănog cu o barbă ca niște țepi. Slăbănog, cu obrajii supti, cu un ten ca de ceară, un cap oribil, dar un expert în ale ghicitului, citea gândurile ascunse din capul celorlalți ca și cum le-ar fi citit de pe hârtie. Venturinha, un insolent aspirant

la titlul de avocat, garanta că totul nu era decât un truc, dar nu reuși să dovedească, să furnizeze o explicație convingătoare. Colonelul prefera să nu cerceteze aceste mistere; de o vitejie aproape legendară, nimic de pe lumea asta nu-l speria; totuși, simțea o teamă de necontrolat în fața forțelor supranaturale. Avea într-adevăr nevoie de un loc convenabil, cum de ghicise Natário?

Se uită fix la însoțitorul său, întrebător. Natário schiță un zâmbet. Față mare de indian, păr negru, tuns, pomeții obrazului ieșiți în afară, ochii mici și ageri. Făcea caz de titlul de șef al paznicilor și dacă-și exercita funcția cu plăcere, răspunzând de munca de pe plantațiile de cacao, în ultimul timp se ocupase mai ales de scandalurile care se sfârșeau cu morți și care-i învrăjbeau pe puternicii seniori. Avea experiență, dobândită în situații anterioare, întotdeauna în serviciul colonelului Boaventura. De la tânărul certat cu justiția, Natário urcase toate acele ranguri: om de pază, paznic-șef, șef de gardieni, om de încredere, bun la toate. Cântărea faptele, trăgea concluzii.

Atent la conveniențe, Colonelul evita să vorbească despre lupte armate atunci când se referea la schimburi de focuri, ambuscade, confruntări sângeroase care se lăsau cu morți sau răniți. Oricât de înversunată ar fi fost disputa, pentru a o numi folosea un cuvânt care i se părea mai civilizat, mai puțin violent: politica.

— Politica este în fierbere, Natário, trebuie să luăm măsuri, dacă nu, ne omoară, politica este extrem de periculoasă!

Mai avansase puțin cu discuția avută cu șeful paznicilor, cu o săptămână înaintea, pe terasa casei mari de pe Plantația Atalaia, comentând știrile confirmate despre pregătirile colonelului Elias Daltro, șef politic, stăpânul moșiei Cascavel, ale cărei plantații de cacao se învecinau cu cele de la Atalaia. Prieteni și împărtășind aceleași idealuri, cei doi colonei s-au transformat în dușmani de moarte, fiecare considerându-se stăpânul exclusiv al acelei imensități îndepărtate de pădure deasă care se întindea de unde începea regiunea și până la malul râului Cobras.

— Vecinul și-a pierdut capul, a trimis să i se aducă oameni de pază până și în Alagoas. Are cu nemiluita, nici nu-i poți număra. Natário, fii atent...

— Sunt atent, dom' colonel.

— Sau avem grijă, facem un plan, punem la cale o ambuscadă, sau ne-am ars. Trebuie să fiu prevăzător, în câmp deschis nimeni nu-și poate suferi vecinul. — Spunea „vecin“ ca să nu pronunțe numele de adversar.

Rămăsese la acele referințe vagi și pentru că încă nu făcuse nici un plan, nu imaginase nici o ambuscadă, doar concepusese detaliile în Ilhéus. Cum de era posibil, atunci, ca șeful paznicilor să se refere la un loc anume, răspunzând preocupărilor sale, întrebărilor pe care încă nu le pusese?

Un loc foarte convenabil. Colonelul Boaventura și-a simțit inima bătând mai tare: să fi avut oare Natário darul de a ghici gândurile? Când e vorba de oameni cu sânge indian, nu se știe niciodată. Însoțitorul său vorbi exact în momentul în care colonelul se gândea la necesitatea urgentă de a găsi un loc adecvat pentru a întinde o cursă, operație principală a planului urzit în secret. Natário răspundea direct gândurilor colonelului înainte ca acesta să fi deschis gura pentru a-și anunța hotărârea luată:

— Convenabil pentru ce, Natário?

Zâmbetul se mări pe fața liniștită a metisului. Dacă nu ar fi avut acei ochi pătrunzători, ar fi trecut drept un individ docil și liniștit, un om simplu. Numai cei care-l cunoșteau îndeaproape, cei care-l văzuseră acționând în momente critice, știau câtă capacitate de decizie și judecată, de vitejie și comandă se ascunde sub această față imobilă.

— Pentru a întinde o cursă pe cinste, dom' colonel. Nu știu să fie un loc mai bun.

Coincidență, fără îndoială, nu exista altă explicație. Cu atât mai bine, dacă Natário ghicea gândurile celorlalți, nu-i rămânea altă soluție Colonelului decât să ordone să fie lichidat. Ceea ce ar fi fost păcat: un aghiotant așa de competent nu se găsea pe toate drumurile. Natário era în serviciul colonelului Boaventura de peste cincisprezece ani și își dovedise loialitatea în repetate rânduri: în luptele din trecut, în două ocazii îi salvase viața. Când sosise în Atalaia să caute refugiu — omorâse un negustor într-un bordel din Propriá — era un băietan imberb, nimeni nu dădea doi bani pe el. Astăzi, numele lui Natário e arhicunoscut, respectat, bine văzut de unii, urât de alții, temut de toți: când deschide gura, toată lumea tace să-l asculte, când scoate arma, Doamne apără-ne, scapă cine poate.

În schimbul loialității sale și a bunelor servicii, stăpânul îi promisese o bucată de pământ, cu act scris la Notar, unde Natário să-și facă o plantație de cacao. să-și facă moșia lui. Imediat ce se termină scandalul. Colonelului nu-i pare rău de promisiunea făcută: ghicitor sau nu, Natário merita.

— Orice loc e bun pentru a se întinde o cursă — Colonelul evita să folosească termenul ambuscadă —, este suficient un copac bine situat și un tip bun la pândă.

Natário își lărgi și mai mult zâmbetul.

— Dumneata ai dreptate, dar eu vorbesc de o ambuscadă pe cinste, de asta avem noi nevoie. Vorbește lumea că oamenii pe care colonelul Elias i-a contractat se vor duce la Itabuna într-una din zilele astea. Peste douăzeci de oameni... — își îngroșă vocea: — Un amărât de copac și doar un suflet viu nu sunt suficiente, nu, domnule.

Erau la curent cu mișcările colonelului Elias, care recruta gorile, unii veniți de departe, aleși pe sprânceană pentru a garanta preluarea funcției de către avocatul de doi bani ales Intendent cu sprijinul Guvernatorului. De ce naiba se amesteca Guvernatorul în acea dispută care-i interesa numai pe ei, pe stăpânii din regiune? De ce se amesteca să hotărască dacă nu era capabil de așa ceva? Colonelul Boaventura nu dorea să se pună rău cu Guvernatorul, dar Intendența din Itabuna era un subiect privat asupra căruia trebuiau să decidă colonelii, cu binele sau cu răul, prin înțelegere sau prin luptă, cine era mai puternic sau mai înțelept avea să desemneze candidatul. Necesară doar pentru a legaliza faptul consumat, farsa alegerilor trebuia să succedă deciziei, niciodată să o preceadă. Vecinul, considerându-se deștept, anticipase data, îl proclamase pe avocatul victorios și avea de gând să-l impună. Intrigi avocațești, colonelul Boaventura le ura.

Soluția legală era anularea acordului — acord, un rahat! numire din oficiu, gorilele înlocuindu-i pe alegători — dar pentru a o obține, nu era suficientă cererea făcută judecătorului: la fel ca și alegerile, anularea trebuia să succedă

faptelor consumate. În zilele pe care le petrecu la Ilhéus, de unde se întorcea, colonelul Boaventura refăcuse alianțe, făcuse promisiuni, proferase amenințări, unsese roți prin birouri notariale ce nu se lăsau clintite, și, ca de obicei, se desfătase în patul moale, în brațele calde ale Adrianței, fata pe care o păstra cu vizibilă exclusivitate la pensiunea Loretei. Planul fiind conceput în cele mai mici detalii, fuseseră luate măsurile indispensabile pentru succesul deplin. nu mai lipsea decât să descopere un loc care să-i convină și să se asigure de ziua în care oamenii vecinului aveau să pornească spre Itabuna. La un șmecher, un șmecher și jumătate.

După ce trecuse de cotul râului, Natário opri catârul:

— Nu se poate urca pe cal, Colonele, nu putem trece.

Lăsară animalele cu doi gealați. Natário scoase cuțitul; înainta tăind crengi, croindu-și drum prin desiş. Moșierul corpulent se ținea de arbuști, aluneca pe pietre: merita oare atâta efort? Dar, când ajunseră în vârful dealului, nu se putu abține să nu exclame descoperind imensul câmp, valea care se întindea de-o parte și de alta a râului. o panoramă superbă, o minunăție.

— Nici c-am văzut un loc mai frumos!

Natário dădu din cap, aprobator:

— Aici îmi voi face casa, Colonele, când se vor termina luptele și când dumneata îți vei îndeplini promisiunea. Aici, într-o bună zi, va fi un oraș. Sunt atât de sigur, de parcă-l și văd aievea. — Se uita în zare, părea că vede ceva dincolo de orizont, dincolo de timp.

Din nou, pe Colonel îl cuprinsese îndoiala: o fi metisul vreun prezicător? Poate că era, fără să știe: existau cazuri, dona Ernestina cunoștea câteva. Și Adriana credea în telepatie și în viziuni; în asta, amândouă se asemănau, soția și ibovnica. în rest, ce diferență!

Natário continuă:

— Am aflat că bătașii colonelului Elias vor trece pe aici ca să ajungă la râu, fără să mai traverseze Atalaia. Vezi drumul ăla, Colonele? Nu mai este altul. Dacă dumneata dorești, dă un ordin, mă postez aici, sus, cu o mână de oameni, îți garantez că nici unul din ei nu va mai ajunge la Itabuna. Un loc mai convenabil decât ăsta pentru o cursă pe cinste, nici că poate exista. Colonele. De-aici, de sus, nu trebuie decât să stai la pândă și să-i expediezi pe pistolarii ăia direct în fundul iadului. — Zâmbi: — Se pare că Dumnezeu a făcut dinadins locul ăsta, Colonele.

Colonelul Boaventura își simți inima bătându-i mai repede. În afară de forțele supranaturale, și Natário, uneori, îl înfricoșa: cu câtă seninătate făcea din Dumnezeu complicele lui, aliatul Colonelului! Cu atât mai bine că-l avea în serviciul său: făcea cât zece. în cutezanță și lantezie.

— Te-ai născut să fii militar, Natário. Dacă te-ai fi înrolat în armată și dacă ar fi fost război, ai fi ajuns la grad de ofițer.

— Dacă așa vi se pare, Colonele, și dacă credeți că merit, atunci cumpărați-mi un brevet de căpitan.

— De Căpitan al Gărzii Naționale?

— Nu vă va părea rău.

— Atunci, ai cuvântul meu și va fi cât de curând. Poți deja să te consideri Căpitan.

— Căpitan Natário da Fonseca, la ordinele dumitale, Colonele. Nici că putea exista un loc mai convenabil.

3

Înainte de a pleca de la moșie, Natário examinase puști, pistoale și carabine: arme de prima mână, alese pe ochi și pe sprânceană, plătite în aur, bine unse, gata de foc. Făcuse și refăcuse calcule, dispus să evite orice neprevăzut. Nu putea permite neglijențe, cu atât mai puțin să depindă de combinații dubioase: afirmase în fața colonelului Boaventura că nici unul din gealații plecați de la Moșia Cascavel nu avea să ajungă la Itabuna, erau în joc cuvântul lui și brevetul de căpitan. Moșierul se duse în Ilhéus să aștepte veștile.

Ploua întruna de mai bine de-o săptămână. Pe drumurile transformate în mocirlă, mersul devenea tot mai greu, extenuant, fiecare leghe părea de trei ori mai mare. Intenționând să reducă la minim statul la pândă, Natário așteptase vestea plecării bandei înarmate de colonelul Elias Daltro ca să-și pună în mișcare oamenii.

Vestea întârzia să apară deoarece condamnații își părăsiseră adăpostul de la Moșia Cascavel abia după două zile, sperând în zadar ca furtuna să se mai liniștească. Cum ploaia se întetea, n-a avut de ales decât să înfrunte călătoria în acele condiții mizerabile; se grăbeau, trebuiau să ajungă la o anumită dată. Nerăbdător – era o dimineață măreată –, colonelul Elias asistase la plecare, îi dădu lui Berilo ultimele instrucțiuni: în Itabuna, trebuia să se prezinte la domnul Castro și să rămână la dispoziția lui. Cât privește drumul, Coroinha avea să-i însoțească: iute de picior și vânător, călăuză experimentată, cunoștea acele fundături ca-n palmă, avea să treacă departe de hotarele Plantației Atalaia. Expediția fusese pregătită în cel mai mare secret pentru a nu ajunge nimic la urechile colonelului Boaventura sau ale oamenilor lui. Cu excepția lui Berilo și Coroinha, ceilalți habar nu aveau încotro călătoreau. Oamenii plătiți să se lupte nu erau de încredere, nici comandanții lor: cu cât știau mai puțin, cu atât mai bine.

— Ce ai, omul lui Dumnezeu? – Îl întrebă Berilo pe Coroinha când, pe înserat, ieșiseră de pe șosea pentru a găsi drumul prin miriște: – Ai văzut lupul? Sau ți-e frică? De ce?

— Sunt atent la drum, mi-e teamă să nu ne rătăcim.

Poate că asta era. Noroiul acoperea cărarea făcută de urmele animalelor în direcția râului. Coroinha se apleca, mirosea pământul, pleca mai departe. Fiecare pas se făcea cu greutate: îi durea spatele de parcă ar fi cărat pietre de moară. Porci mistreți și cutiás¹ alergau în toate direcțiile, șerpi sâsâiau, șerpi veninoși negri-verzui și șerpi cu clopoței. Berilo convenise cu colonelul Elias locul unde aveau să înnopteze, dincolo de podet; era greu să se țină de cuvânt: se făcea noapte și ei încă rătăceau prin acea pădure sălbatică, la che-

¹ Cutiá (braz.) – specie de mamifer rozător.

remul călăuzei din ce în ce mai înfricoșată. Berilo se puse în gardă. cu ochii în patru.

În acest timp, gealații colonelului Boaventura Andrade coborau pe șoseaua adevărată; chiar și așa drumul era foarte greu. Dar au reușit să ajungă la timp pentru a întinde curse și pentru a se așeza la pândă.

4

Cu urechile pâlne, încercând să distingă vreun zgomot de pași în vâltoarea furtunii – vuietul vântului, trosnetul tunetului, sunetul sinistru al câte unui copac doborât de fulger – uzi până la piele. acoperiți de noroi, postati în spatele pomilor, în vârful dealului, gealații așteptau. încordați. Deși obișnuiți cu statul la pândă îndelungat, căliți în lupte și pericole, nu o dată la un pas de moarte, nu reușesc totuși. să-și învingă senzația neplăcută de agonie în fața furiei naturii, parcă era sfârșitul lumii. Încearcă să-și păstreze calmul, să-și controleze tremurul; mai mult se tem de Natário: de intemperie ar putea scăpa cu viață, dar de glonțul Șefului, nici prin minune.

După ce s-a întins cursa și după ce s-a stabilit postul fiecăruia, Natário hotărâște când și cum vor acționa, cere liniște deplină și accentuează responsabilitatea actului: vai de cel care nu va nimeri ținta! Apoi, el însuși se așează aproape de marginea râpei, lângă stejarul de plută de unde domină întreaga vale.

Strângând în mâini pușca, Natário stă nemișcat, la pândă. El va trage primul foc, semnal pentru ca gealații să deschidă tirul. condamnare la moarte pentru acel Berilo, pistolar recrutat în Alagoas, ucigaș celebru prin perversitatea sa, comandant de expediții. Apoi se va ocupa de Coroinha, călăuza, dacă nefericitul va scăpa de prima rafală sau dacă nu va da ortul popii. Nu trebuie să-i fie milă de Coroinha, deși îl cunoaște de câțiva ani buni: cine-i slugă la doi stăpîni, cine se vinde, ăla nu merită compasiune. Născut și crescut pe plantațiile colonelului Elias Daltro, omul lui de încredere, călăuza îi furnizase dușmanului informații prețioase în schimbul a zece reali plătiți în sirop de zahăr: numărul exact al bandei, douăzeci și șapte de oameni, o adevărată armată, armele pe care le aveau, ziua și ora plecării, și promisese să imite sunetul cucuvelei când se apropiau. Poate se va ține de cuvânt. poate nu.

Natário încercă să perceapă orice zgomot suspect: crengi tăiate pentru a-și croi drum. alunecări în noroi, murmur de voci – care ar putea veni din miriște; bandiții vor fi liniștiți, convinși că pericolul rămăsese în urmă. în îndepărtatele hotare ale Atalaiei. Poate chiar va auzi. cine știe. uruiul cucuvelei. dar se îndoiește. Cel mai probabil este că. atunci când va fi pe-aproape. Coroinha va dispărea: vânător versat. cunoaște ascunzători și ocolșuri. Așa își închipuic. așa se întâmplă. Dacă ar fi avut încredere în Iuda. ar fi pierdut momentul propice pentru atac: renegatul nu s-a ținut de cuvânt.

Având auzul fin. metisul distinge. aproape că ghicește zgomotul ușor al pașilor prin noroi. călcături prudente: le face cu mâna un semn gealaților. Își ascute privirea, în lumina fulgerului îl zărește pe Berilo. Fixează arma. dar nu se grăbește. îl lasă pe mulatru să înainteze pentru ca restul bandei să se așeze

în bătaia focului. De ce naiba nemernicul stă cu pistolul în mână și calcă așa de prudent, uitându-se în stânga și-n dreapta?

Berilo ridică ochii, uitându-se cu atenție. Natário întinde brațul, ocheste – cu voia dumneavoastră, Colonele – trage, țintind capul. S-a pornit tirul sus pe deal, iar jos, în mocirlă, este o confuzie totală: bandiții răspund la întâmplare, fără să știe încotro să-și îndrepte armele.

Un carnagiu, după cum constată colonelul Eliaș Daltro. Nu existase o ambuscadă de asemenea anvergură nici pe timpul primelor lupte, cele dintre Basílio de Oliveira și clanul Badaró. Avea să rămână în istorie, capcana cea mare.

5

Nu scăpase nici unul din oamenii colonelului Elias, pistolari faimoși aduși din interiorul țării, din Sergipe d'El Rey, ținut de oameni curajoși, unii chiar din Alagoas, profesioniști. Când gealații au coborât dealul, urmându-l pe Natário, nu le mai rămăsese mare lucru de făcut: să termine cu răniții; să-i doboare pe unii care încercau să urce pentru a se adăposti printre copaci și de acolo să se lupte pe viață și pe moarte; să-i urmărească pe doi-trei care riscau să fugă pe unde veniseră.

Vânându-i pe aceștia din urmă, negrul Espiridião dădu peste cadavrul lui Coroinha, lângă o stâncă după care, cu siguranță, vruse să se ascundă: Natário înțelese atunci de ce ținea Berilo pistolul în mână și de ce umbla cu atâta prudență.

Coroinha fusese disecat cu cuțitul. Îi smulseseră inima și testiculele, obicei, pare-se, foarte pe placul bravului decedat din Alagoas. Natário a considerat corect că fusese lichidat. Dacă nu ar fi făcut-o Berilo, el însuși și-ar fi asumat această sarcină. Fu de acord inclusiv cu alegerea armei albe: colportorul nu merită osteneala unui glonte. Dar nu era de acord cu cruzimile: să execuți un necredincios prin împușcare sau înjunghiere este un lucru, dar să-ți bați joc de nefericit, este altceva, total diferit.

Armele de mână a doua, prea puțin folositoare, Natário nu permise să fie adunate. Încă mai era noapte când părăsiră locul cu pricina. Urmând comanda negrului Espiridião, gealații se întoarseră pe Plantația Atalaia. Natário traversă podețul, o luă în direcția gării; de-acolo va trimite telegrama în termenii conveniți. Cu o unică modificare a semnăturii: în loc de Natário, căpitanul Natário.

Ajungând la cotul râului, Natário se uită înapoi, aducându-și aminte: zâmbi bucuroși. Totuși, nu-și amintea de schimbul de focuri, de corpurile doborâte, de Berilo decapitat, de Coroinha castrat, măcelărit, cu inima scoasă din piept. Avea în fața ochilor și în amintire priveliștea unui peisaj nocturn, pe timp de furtună: dealurile și valea măturată de ploaie, râul cu albia umflată, parcă ar fi fost însărcinat, câtă frumusețe! Nici că putea exista în acel ținut un loc mai frumos, fie zi, fie noapte, fie soare, fie ploaie, nu era pe lume loc mai bun de locuit.

Licențiatul Venturinha se inițiază în viața publică

1

Cu o figură pe care se citea entuziasmul, cu un râs natural și satisfăcut, Venturinha – care venise să petreacă sărbătorile de São João – comentă, îmbrățișându-l pe Natário în gara din Taquaras:

— Așadar, colonelul Elias și-a dat jos pantalonii și s-a cerut la oală...

Metisul rectifică:

— Un om de talia colonelului Elias Daltro nu se cere la oală, Venturinha, cere un răgaz.

Nu se inhiba în fața fiului stăpânului. Venturinha nu împlinise nouă ani când Natário se refugiase la moșie și rămăsese legat de Colonel. Puștiul se atașase de tânărul aghiotant, călărea cu el în șa, învăța de la el strigătele păsărilor și mânuirea armelor. Prima femeie pe care a avut-o Venturinha a fost adusă de Natário: pistriuta Júlia Saruê, damă de consumație itinerantă, profesând din plantație în plantație, obișnuită să-i dezvirgineze pe băietani. Mai bună ca ea, doar iapa Formosa Flor.

— Una peste alta – continuă studentul, după ce au încălcecat și au ajuns la șosea –, ca șef politic, Elias este lichidat. Norocul lui a fost că a tratat cu Bătrânul, care e slab de înger. Dacă cram eu, aș fi terminat definitiv cu canalia asta: îi rădeam moșia de pe fața pământului, îi dădeam foc la plantații, îl lăsam în fundul gol, să ajungă să cerșească. Dar tatălui meu i s-a făcut milă, încetini pasul. Nu crezi că Bătrânul ar fi trebuit să meargă până la capăt, să fi profitat de ocazie?

Natário nu-și schimbă vocea, cunoștea ironiile băiatului:

— Poate că da, poate că nu. Dar dacă crezi că poate Colonelul nu l-a lichidat din slăbiciune, te înșeli: nu a fost deloc slăbiciune, a fost înțelepciune. Avem nevoie de pace ca să defrișăm pădurea și să plantăm terenul; e mult pământ, Venturinha. Dacă ar fi dat foc colonelul Boaventura la plantațiile colonelului Elias, astăzi, ne-am fi bătut cu jumătate din populație într-un război pe viață și pe moarte. Să dai foc la cacao este ca și cum ai da foc la bani, s-au dus timpurile astea. Tatăl tău știe ce face, de aceea este deasupra celorlalți și comandă. Când a venit timpul să facă război, n-a stat pe gânduri, nici nu a vrut să audă de complot. Dar noi trebuie să luptăm doar atunci când nu reușim să trăim în pace.

— Tu-mi spui mic una ca asta? Tu, care ți-ai petrecut toată viața cu mâna pe trăgaci? Natário al colonelului Boaventura?

Natário surâse, ochii foarte mici aproape că se închiseră:

— Mai ai puțin și termini Facultatea, vei fi licențiat, dar mai ai încă multe de învățat. Fiecare timp cu partea lui: timpul luptelor, timpul afacerilor. Colonelul vrea ca tu să fii mediatorul cu oamenii din Itabuna. Mi-a spus: „Lui Venturinha trebuie să-i vină mîntea la cap. De data asta, el va rezolva totul, vreau să văd cum se descurcă.” Nu uita că toată lumea din Itabuna juca după

cum îi cânta colonelul Elias, unul îi e cumătru, altul îi e fin; sunt oameni care au acceptat să pună mâna pe arme pentru că așa a ordonat el. Acolo, tu n-ai să vorbești că dai foc plantațiilor colonelului Elias, altfel vei pierde totul. Te-ai aprins prea tare. lasă fetele să-ți potolească focul...

— Că veni vorba de fete. Natário, să-ți povestesc ceva... — Începu să povestească.

Natário nu îi explicase de ce Colonelul hotărâse să-și trimită fiul, în loc să se ducă el personal, pentru că ceea ce era mai greu fusese rezolvat, punctele principale ale acordului definite și stabilite. Măsurătorile vor fi înregistrate, alegerile anulate, vor alege un nou termen și un nou candidat. De altfel, poate candidatul avea să fie același avocat protejat de Guvernator. Colonelul glumea cu Natário, comentând posibilele candidaturi:

— Nu vrei să fii Intendent în Itabuna, Natário? — Râdea de ideea trăznită.

Natário nu râdea, cu voce blândă:

— În Itabuna, nu doresc, domnule. Cine comandă cel mai puțin în Itabuna este Intendentul; ieri, comanda colonelul Elias, astăzi, comanzi dumneata. Când am să guvernez eu într-un loc, fie și în cea mai îndepărtată văgăună, eu voi fi cel care va comanda. Eu și nimeni altul.

2

Comandat la Rio de Janeiro, brevetul nu sosise încă, dar ăsta nu era un impediment ca, îndeplinindu-și misiunea de pace în Itabuna, Natário să fie tratat, tot timpul și în tot locul, drept căpitan. Îi atribuiau acest titlu, nu numai servitorii și zilierii, dar și negustorii, moșierii și intelectualii, funcționarii din justiție, începând cu Judecătorul de Drept. Cu tot respectul cuvenit funcției și prestigiului.

În scrisoarea adresată magistratului, redactată cu ajutorul lui Venturinha, colonelul Boaventura Andrade lăuda meritele reprezentanților săi. Citca în timp ce scria, Venturinha și Natário ascultau:

— „.... fiul meu, student la Drept...”

Băiatul întrerupea:

— Student la Drept. nu, tată. Sunt în ultimul an la Facultate. în decembrie voi absolvi, sunt licențiat

— „.... vreau să spun licențiat Boaventura Andrade Fiul...”

— Fiul. nu, tată. Scrie Junior, așa semnez eu, este mai modern.

— Pentru mine este fiul. și gata: am apucat să scriu, nu o să șterg acum, nu-mi plac străinismele astea: tu nu ești un bastard de englez sau elvețian! — Încheie discuția și continuă să scrie și să citească: — „și căpitanul Natário da Fonseca, proprietar rural, mâna mea dreaptă...”

Căpitan și proprietar. Colonelul nu era nici ingrat, nici meschin. Cu ocazia măsurătorilor noilor terenuri pentru înregistrarea ulterioară la notar, dispusese să se pună câteva hectare pe numele lui Natário, suficiente pentru a planta câțiva arbori de cacao. Nu se putea compara cu averea Colonelului, unul dintre cei mai mari, dacă nu cel mai mare plantator din regiune, dar era un

început bun în viață. Nu fusese meschin, dar nici generos; deoarece măsurătorile și înregistrarea acelei imensități de codru sălbatic au fost, de fapt, făcute în noaptea pânzei celei mari. adevăratul grefier fusese Natário. La Notar, în Itabuna, se duceau doar să legalizeze ceea ce fusese cucerit, faptul consumat, respectându-se ordinea corectă, atât de mult pe placul colonelului. Mai întâi capcana, apoi afacerea: mai bine zis, mai întâi tâlhăria, apoi legea.

Părea mai degrabă o expediție războinică, decât misiune de pace: cincisprezece bărbați înarmați până-n dinți, comandați de negrul Espiridião. În realitate, nu era nevoie de așa ceva, deoarece colonelul Elias Daltro se retrăsese din arenă și, după cum se spunea, din politică, eliberându-se de angajamentele mai vechi. Bărbații și armele nu erau altceva decât o demonstrație de forță a seniorului din Atalaia, etalare a bogăției și puterii. Necesară, după el, pentru garantarea păcii recent negociate.

Căpitan în sus, Căpitan în jos, o adevărată sărbătoare în Itabuna. Totul se desfășură în cea mai mare armonie, Judecătorul era o dulceată, îl trata pe Venturinha ca pe un coleg, îl ținea pe palme. Avocătelul, același domn Castro, la care ar fi trebuit să se prezinte Berilo, îți făcea mai degrabă greață decât milă, avea să fie un intendent exact pe măsura dorită. Venturinha reuși să-și țină gura, nu se dădu mare, nici n-o făcu pe viteazul, nu amenință în dreapta și-n stânga cu pistolul nemțesc, armă de colecție, o bijuterie. Nici măcar atunci când s-a îmbătat la cabaret și a vrut s-o apuce de mână pe pernambucana Doralice, iubita colonelului Hermenegildo Carbuçu, absent cu acea ocazie, slavă Domnului. Natário îl convinsese să renunțe și îl duse de-acolo.

La Notariat, ale cărui roți fuseseră unse de Colonel dinainte, nu întâmpină nici cea mai mică dificultate pentru înregistrarea măsurătorilor și pentru eliberarea titlurilor de proprietate care legitimau posesia asupra imenselor latifundii a colonelului Boaventura Andrade și asupra peticului de pământ al căpitanului Natário da Fonseca.

În pensiuni și bordeluri, era o animație continuă zi și noapte. Gealații de pe Plantația Atalaia aruncau cu banii, ceea ce făcea să crească prestigiul noului șef politic; Dumnezeu era în ceruri și colonelul Boaventura pe pământ.

Văzându-l pe Natário traversând Rua do Umbuzeiro, Maria das Dores, care stătea în poartă, arătă cu degetul spre el și o lămuri pe Zezinha do Butiá, novice venită din Lagarto:

— Ăla e Natário, șef peste gealații colonelului Boaventura, om rău, mai pervers nici că există. Nici el nu mai știe câți a omorât până acum. Chiar așa, nu-ți vine să crezi, dar are o femeie care e nebună după el, Doamne ferește și apără. Scurpă cu dispreț.

O mulătră galeșă, cu fundul rotund și cu pieptul ca o turturică. Zezinha do Butiá, deși abia venise, părea bine informată:

— Eu aflai altceva. Că acela e căpitanul Natário, plin de bani, alături și cu suflet bun. Se spune că niciodată nu a făcut rău vreunei femei.

Suspină, cu cochetărie, urmărindu-l pe Natário cu privirea. Zezinha do Butiá era, cum se spune, în floarea vârstei, frumoasă foc, bărbații se băteau pe ea. Strigă la negrișorul care-și făcea de lucru mâncând pământ.

— Fugi, Manu, după bărbatul ăla care merge înainte. Cere-i binecuvântarea și spune-i că îl aștept, poate veni la orice oră. Nu-i nevoie să aducă bani.

Pentru unii, criminal, om fără suflet, bandit notoriu, pentru alții, brav căpitan, bun din fire, binevoitor cu damele.

3

Înainte de a părăsi moșia pentru a se duce în Ilhéus să petreacă ultimele zile de vacanță cu mama sa, dona Ernestina, model al tuturor virtuților, Venturinha dorise să cunoască locul cu pricina. Dorea să vadă cu proprii lui ochi, să fie sigur, pentru a putea povesti colegilor de Facultate și de chefuri, în Capitală, scoțând în evidență detaliile. Natário îl conduse:

— Vei avea în fața ochilor o părticică de cer.

Printre pietrele cimitirului improvizat, pădurea răsărea impetuoasă, creșteau arbuști, tulpini de papaia, înmugureau flori. Vestea faptelor de vitejie, exagerată pe măsură ce trecea din gură în gură, îi atrăgea pe curioși, care se abăteau de la șoseaua principală. Căărăuia făcută de animale începea să se lărgească după pașii oamenilor, transformându-se în drum. Căutând să scurteze drumul, o turmă de catări încărcăți cu saci de cacao, o luaseră pe-acolo. Cei dintâi.

Venturinha insistă să ia cu atac vârful dealului, ceea ce nu-l scuti de ceva efort: corpolent asemeni tatălui, gras asemeni mamei. Se postă în spatele arborelui mulungu, înflorit, scoase pistolul nemțesc, ochi un cameleon, trase. Detunătura răsună prin toate cotloanele muntelui.

— Trebuie să fi fost emoționant, nu-i așa, Natário? Mă trec fiori.

Oare Natário auzise? Privirea i se pierdea dincolo de orizont și de timp. Orice om trebuia să-și construiască o casă a lui ca să locuiască în ea cu nevasta și copiii, în locul unde-i place cel mai mult. Natário avea nevastă și patru copii.

— Bătrânul ar fi trebuit să pună o placă, aici, sus, ca pe câmpurile de luptă.

Pentru ce? Nu ajungea numele dat de oameni? Locul capcanei celei mari. Cu trecerea timpului și a locuitorilor, avea să devină Tocaia Grande¹.

¹ *Tocaia grande* (braz.) – capcana cea mare.

LOCUL DE ÎNNOPTARE

Dumnezeul maroniților îl conduce pe vânzătorul ambulant Fadul Abdala într-un loc paradiziac

1

Arborii de papaia, crescuți peste mormintele din cimitirul improvizat, dădeau deja primele fructe când Fadul Abdala, rătăcindu-se, descoperi acea frumusețe de loc. Un libanez cu o statură de uriaș, totul la el era nemăsurat de mare – mâini și picioare, coșul pieptului și căpățâna –, câștigase în cabaretele din Ilhéus și Itabuna porecla de Marele-Turc, dar pe plantațiile de cacao era cunoscut drept Turcul Fadul, sau, mai simplu, Fadu, așa era strigat de zilierii care-l considerau o pronie cerească. Încântat de panoramă, crezu că ajunsese în câmpiile Edenului despre care se vorbea în cartea sfântă purtată de el în valiză, deoarece, dacă apărea vreo ocazie, sau în caz de nevoie, Fadu îi boteza pe copii cu reducere de preț.

Lăsă din mână geamantanul greu, pe zi ce trecea tot mai greu, și metrul îndoit pe care-l folosea ca pe o morișcă pentru a-i anunța pe bogați și săraci prezența comerțului și a modei pe acele coclauri. În geamantan avea de toate, și lucruri necesare, și inutile: stofe, mătăsuri și stambe, doc, botine, ghete, ațe, ace, degetare, panglici și dantele, săpunuri, oglinjoare, parfumuri, tizane, gravuri colorate de sfinți și remedii contra febrei.

Își scoase paltonul și cămașa, pantalonii și izmenele – pe spate, dungile lăsate de curelele valizei, bătăături pe umeri –, se descălță de sandale, se aruncă în râul care se lărgea acolo într-un bazin cu apă limpede căzând ca o cascadă peste pietrele negre. Înotă, se amuză împruscând apa, așa cum făcea în copilărie când se scălda în râulețul din satul natal. Găsi că cele două locuri se asemănau, doar palmierii care creșteau acolo, pe dealuri și în vale, nu erau curmali. Își potoli foamea, cu papaia parfumată și dulci, mană cerească, dar de la Dumnezeu, de la Dumnezeul maroniților.

Fructe de cajá coapte erau răspândite pe jos sub copacul unde se adăposti de soare. Adună fructele, râzând de el însuși, ditamai omul gol; își aduse aminte de când era un puști înfășurat în djelabá și culegând smochine: de pe-atunci era mare și deșirat. Împlinea cincisprezece ani de când plecase. Gustul acru și aspru al fructului de cajá, atât de diferit de savoarea suavă și blândă a curmalelor coapte, fructe create și unele și altele de Dumnezeu pentru desfătarea oamenilor.

Fadul învățase să creadă și să se încreadă în Dumnezeu cu unchiul său Said Abdala, preot maronit, slujitor și duhovnic. Veneau de departe să-l consulte, îi aduceau curmale și struguri pe care el le mânca cu grămada în timp ce aplană certuri și anunța mărimea recoltelor; zeama de la fructe i se scurgea pe barba lungă și neagră.

Se schimbăse mult în acei cincisprezece ani, unchiul nu l-ar mai recunoaște. constată Fadul în timp ce savura fructe de cajá unul câte unul: se schimbă și pe dinafară și pe dinăuntru, preferă fructul de cajá curmalelor și nu îi e dor de struguri. îi sunt suficiente fructele arborelui de pâine, de preferință cele moi. Se născu a doua oară în acea sălbăticie: băiatul îmbrăcat în djelabá rămăsese pentru totdeauna de partea cealaltă a oceanului.

Dumnezeu a împărțit viața oamenilor între obligație și plăcere, între plâns și râs. Plăcerea fără margini de a fi acolo mâncând fructe de cajá în adierea după-amiezii, ascultând trilurile păsărilor, urmărindu-le zborul, giuvaeruri din cufărul Domnului. Odihnindu-se după truda din ultimele săptămâni, după drumurile pe jos nesfârșite, înfruntând pericole în fiecare clipă, vânzătorul ambulant nu are nici duminici, nici zile de sărbătoare. Dumnezeu l-a făcut să se rătăcească pentru ca să aibă și el o zi de odihnă, repaos pentru trup și suflet.

De ce n-ar rămâne acolo definitiv, în acea vale idilică, la fel ca animalele care se încălzeau la soare, întinse pe pietre, șopârlele – învățase cu zilierii să mănânce carne de șopârlă și să o savureze, lingându-se pe buze și pe degete. Era mâncare destulă, vânat și fructe din belșug, poamele înmiresmate ale arborilor de pâine, apa limpede cobora de la izvoare, raiul pe pământ. Fadul Abdala râse cu un râs puternic și zgomotos pe măsura deșănțării lui, sperînd papagalii și șopârlele: în acest paradis lipsea principalul, adică femeia.

Gândindu-se la femeie, se gândea la Zezinha do Butiá, care în acele momente îi puneă coarne în Itabuna. Dar nici nu-i putea cere să-și pună lacăt sexului – un abis! – doar pentru că-i lăsase. într-un moment de răătăcire, două polițe de zece mii de reali și o oglindă înrămată în care să se admire, suspinând! I-ar râde în nas:

— Turc de două parale, mâncător de ceapă crudă.

— Turc, nu, pușchia pe limbă. Marele-Turc, odalisca mea, stăpânul tău, sclavul tău... – era făcut pentru galanterii, păcat că nu-l ajuta pronunția.

2

Îi plăcu atât de mult locul, încât înnoptă acolo. Culese vreascuri, aprinse focul să sperie șerpii, își trase izmenele și cămașa, se întinse pe frunzele uscate. Nu adormi imediat, se gândea. Pe malul râului, anunțând răsăritul lunii, broasca râioasă orăcăia.

Sosit în Brazilia în urmă cu cincisprezece ani, Fadul venise să muncească și să se îmbogățească. Îmbogățirea este ținta tuturor oamenilor; ca s-o atingă. Dumnezeu le dă suflet și inteligență. Unii îndeplinesc întocmai mandatul Domnului. câștigă bani și se așează la casele lor. alții nu reușesc: suflete mici, minte scurtă sau pur și simplu nu au chef de muncă, înclinați fiind spre lene și pungășii. Avea un exemplu la îndemână, la masa de pocher de la Hotelul Coelho în Ilhéus: suflet viteaz, îndrăzneț, de o inteligență sclipitoare. Álvaro Faria, dacă ar fi vrut, putea ajunge colonel ca fratele lui, proprietar de clădiri și moșii, milionar. În schimb, nu era decât un târâie-brâie, un vagabond, nu avea nici casă, nici masă, trăind cum dădea Domnul. Dacă n-ar fi avut masa

îndesulată a fratelui João, noroc la joc, motiv de îndoieli și suspiciuni, și violența cu care concepea și punca în aplicare tot felul de escrocherii, ar fi murit de foame.

Până atunci, Fadul nu făcuse altceva decât să trudească în disperare ca o vită de povară, mergând în lung și-n lat prin sălbăticiile, înfruntând riscuri, șerpi, febră, amenințările tâlharilor, frigurile ucigătoare. În acel negoț ambulant, arma de foc, un dar al căpitanului Natário, era la fel de importantă ca și geamantanul plin cu vrute și nevrute.

Încă nu se îmbogățise, departe de asta. Nici măcar nu se așezase la casa lui, așa cum se hotărâse, cu un magazin într-una din numeroasele așezări care apăreau pe urmele plantațiilor de cacao, la răspântiile dintre moșii, în calea bandelor și soldaților. Totuși, nu se putea plânge: punca un bănuț deoparte. Mai ales după ce introdusese practica agiotajului.

Cerul se umplea de stele. Fuad Karan, care citea în Itabuna cărți în arabă și în portugheză, cetățean ilustru, mai instruit decât o liotă de avocați – autor al poreclei de Marele-Turc pe care o inventase văzându-l pe Fadul înconjurat de fetele de la cabaret –, îi spusese că stelele care se vedeau aici nu erau aceleași cu cele care străluceau pe cerul Orientului, unde se născuseră ei. Marele-Turc nu se îndoiește, dar nu reușește să vadă diferența: stelele sunt toate la fel, frumoase și îndepărtate pietre prețioase, era de-ajuns una ca să aducă norocul unui fiu al Domnului. Cât despre lună, reflectată în apa râului, este aceeași, aici și acolo: disc de aur, mare și galbenă, cu Sfântul Gheorghe mergând călare în urmărirea balaurului. Orientul citat de Fuad, pământul natal, se pierduse în depărtare: ca să-l regăsească, ar fi trebuit să străbată oceanul de la un cap la altul, la bordul vapoarelor. Stelele sunt altele, la fel și fructele, dar nu le duce dorul: preferă fructul de caji curmalelor: cât despre stele, are parte din belșug.

Departă și uitat, pământul natal. Fadul Abdala, Marele-Turc pentru târfe. Turcul Fadul pentru casele mari, Fadu pentru cocioabele amărâte, știe că a venit ca să rămână, nu mai are cale de întors. Pe corabia cu imigranți plânsese toate lacrimile, nu i-a mai rămas nici una. Nu a schimbat numai țara și peisajul, a schimbat și patria. Libanez prin naștere și sânge, îl numesc turc din ignoranță; dacă ar fi în stare să vadă și să constate, ar proclama în cele patru zări credința lui de locuitor din Ilhéus.

Patria unui cetățean este locul unde el asudă, plânge și râde, unde muncește pe brânci să-și câștige existența și să-și construiască o casă și un magazin. Singur cu noaptea și cu stelele în acel loc necunoscut unde-l condusese mâna lui Dumnezeu, Fadul Abdala recunoaște și adoptă noua lui patrie. Nu aici a venit pe lume și nici nu a fost botezat aici. Copilării, detalii nedemne de luat în seamă: mai important decât leagănul este mormântul, și al lui va fi săpat în pământul unde se cultiva cacaoa. Nu un mormânt nivelat ca cele din cimitirul plantat acolo – de cine, când și de ce? Ah! Va avea un mormânt de lord, din marmură, cu epital cu litere aurite. În cei cincisprezece ani, flăcăul sosit din Orient, devenind bărbat, se făcu brazilian.

Cu atât mai mult cu cât convenise cu Ulealdo Madureira, grefier și amic de chefuri, prețul actelor, obținând și o reducere de preț. Brazilian cu acte în

regulă, negustor așezat, căsătorit și tată de copii, negoțul prosperând, banul la ban trage: toate astea, cât de curând, cu voia Domnului. Își va împlini destinul, așa cum îi poruncise preotul Said, când i-a dat binecuvântarea în clipa tristă și veselă a despărțirii, când se amesteca râsul cu plânsul:

— Du-te să îplinești voința Domnului. Fadul, fiul răposatei mele surori Marama, du-te să câștigi bani în Brazilia, aici situația e grea și cu nu te mai pot întreține. Du-te să te îmbogățești, omul bogat este respectat de semenii și binevăzută de Dumnezeu.

Schiță în aer semnul crucii, îi dădu mâna să i-o sărute. Luându-și bâta de cioban în mână, adolescentul coborî muntele și-și începu călătoria. Dumnezeu maronișilor este același. acolo și aici.

3

Fadul nu se reîntoarce prea curând în acel loc. trecură mai multe luni. Își continuă corvoada de vânzător ambulant, încovoiat sub greutatea valizei, prin arșiță și prin ploaie. Salutat de clienți cu entuziasm și afecțiune pentru că, înainte de orice, era o companie plăcută și vorbea frumos. Îi plăcea să asculte și să spună povești, presărându-le cu exclamații de uimire, ample gesturi convingătoare și zgomotoase hohote de râs. Dobândise faimă de mincinos, dar gogoșile pe care le turna erau amuzante și înduioșătoare, producând emoții necunoscute asistenței sărace și averse din acele locuri lipsite de orice fel de distracție:

— Zici că e un basm. Ba chiar am plâns...

— Am făcut pe mine de râs la femeia aia cu maimuța. Pezevenghiul ăsta de turc scoate câte unele...

Clientela lui Fadul era vastă și variată: plantatori, soțiile și copiii oamenilor cu bani și de neam; zilieri, lucrători pe plantații, aproape fără un chior; gorilele moșierilor, cu amantele lor, dându-se mari: fetele, clienții cei mai buni, cele care cumpărau cel mai mult. Vânzătorul ambulant nu făcea deosebire de clasă sau de castă. Acceptă cu aceeași plăcere invitații la masă și la casele mari și la zilieri, înnebunindu-se după carne friptă cu garnitură de făină de manioc și sirop de zahăr.

Printre femeile ușoare, se bucura de popularitate. Nu se dădea înapoi să i se plătească în natură, cutii cu pudră, sticlute cu briantină, flacoane de apă-de-colonie, sau dobânzile de la mici împrumuturi. Uneori, rar, e-adevărat, făcea și cadouri în zile de extravagantă, când, amorezat-lulea, Marele-Turc își pierdea capul: inele din metal cu pietre de sticlă, strălucitoare; cercei fantezi, podoabe minunate. Bijuterii primite cu emoție, mai apreciate decât un valtrap de oaie de cinci mii de reali, pentru că erau daruri, semne de iubire și nu o plată meschină. Sentimental, Fadul se amorea cu oarecare frecvență. Avea predilecție pentru fetele plinuțe, cu piept proeminent: sâni voluminoși, buni să-i strângă în mâna lui enormă. Nu dădea doi bani pe femeile slabe, cine apreciază oasele e gropar, spune o vorbă din popor plină de înțelepciune.

Cunoscut și stimat pe plantații și în cătunuri, avea o mulțime de cumetri și fini. Dădea pe datorie destul de ușor, dar când venea scadența, apărea să-și încaseze plata. Dacă clientul își schimba domiciliul, dădea de el oriunde s-ar fi allat. mergea leghe întregi. implacabil. Accepta întârzieri, dar, pentru a le compensa, introdusese sistemul de dobândă bancară pe plantațiile de cacao: pe lângă mărfuri, transporta și progresul în valiza lui de vânzător ambulant.

Prudent, împăciuitor, unii l-au considerat un fricos, așa lungan și atât de nevolnic, însă nu dură mult: înarmat cu un simplu briceag, Fadu își încasă datoria de la Terêncio, un tip periculos, pistolar. Îl apucă de gât pe umflat, îl împunse cu lama ascuțită – folosită la curățatul portocalelor și la spargerea furuncurilor –. primi pe loc cei trei mii de reali, cu dobândă cu tot și cu scuzele de rigoare. Aflând despre întâmplare, căpitanul Natário, prăpădindu-se de râs, a găsit-o mai degrabă comică. Cu toate astea, având o mare stimă pentru negustor, îi făcu cadou un revolver: uneori, forța mâinilor și doar un briceag nu sunt suficiente. O armă de foc impune respect, cumetre.

Scăpă de acuzația de fricos, niciodată de cea de hoț. Asta se amplifică și se răspândește peste tot, notorie și unanimă. În piețișoara improvizată când sosea la moșii, îl tratau drept turcul hoț, în timp ce considerau un chilipir prețul mărfurilor expuse: îmbietoare și tentante. Prefăcându-se rănit în orgoliul lui, amenința că-și adună stambele și agrafele, pieptenii și broșele, curelele și centurile, seducția irezistibilă a oricărui comerț, și că se duce să vândă mai departe. Tocmcala continua între exclamații și ocări, între râsete și suspine, insulte și linguşeli de la hoțule la turculețul meu drag.

Îl făceau hoț în față, dar fără răutate, fără intenția de a-l jigni, asta făcea parte din joc, din dorința de a da peste un chilipir, din plăcerea vânzării și cumpărării. Hoț, fără îndoială, dar un om bun cum, de altfel, el însuși o spunea mereu sus și tare:

— Hoț de turc e mama voastră. Aș vrea să știu, dacă nu ar fi Fadul, om bun, bu bun, cu frica lui Dumnezeu, cine ar mai veni aici în fundul pământului, să vă servească pe voi? În loc să mă insultați, mai bine mi-ați mulțumi și m-ați invita la un pahar, oameni ingrați ce sunteți! – Nu refuza rachiul¹, dar la cabaret bea vermut amestecat cu coniac.

La casele mari, coloneii, putrezi de bogați, nu reclamau mai puțin, din contră:

— Turcule, furi din cale-afară. Unde s-a mai văzut un ceas ordinar, din tablă – doar ăsta n-a fost niciodată din argint – să coste atâta bănet? Țăsta-i jaf curat, dacă o ții tot așa, nici nu ne ajunge cacaoa să plătim...

Fadul jura că în Ilhéus un ceas de așa calitate, argint curat, costa dublu. Ținea valiza deschisă sub ochii atenți ai stăpânelor, dar era atent la mișcările din bucătărie, de unde venea mirosul de mâncare, aroma sublimă a iahnici de fasole – pentru el nici o mâncare nu se compara cu iahnia de fasole, costița, cărnurile afumate și sărate, salam și cârnăciori: în materie de apetit, îl moștenise pe unchiul preot.

¹ În original: *cachaça* (braz.) – rachiu din trestie-de-zahăr, băutură specifică locuitorilor Braziliei.

Un om bun, serviabil. Bun inclusiv când îi ajuta pe muribunzi, ușurându-le trecerea pe lumea cealaltă, repede și în pace. În împrejurări atât de dureroase era de mare ajutor: cu oricâtă îndărătnicie s-ar fi agățat de viață, nimeni nu putea rezista glasului puternic și pronunției lui Fadul. Încantația funebră le smulgea lacrimi până și paznicilor lipsiți de suflet de pe plantații.

În epoca de cacao, cine voia să strângă bani fără a avea plantații trebuia să-și înmulțească aptitudinile. Vânzător ambulant, cărându-și magazinul în spinare, turcul Fadul exersa medicina frecvent, iar sacerdoțiul când era necesar. Opera abcese, scotea furuncule, curăța rănille cu apă oxigenată, le ardea cu iod. În geamantan, patru remedii infailibile: Minunea Vindecătoare, Sănătatea Femeii, Pomada Sfântului Lazăr și ulei de ricin. Cu ele, trata orice boală – în afară de buba neagră și afurisita de febră, pentru astea nu se putea face nimic. A tratat și vindecat multă lume în acea fundătură fără doctor sau farmacii, fără nici un ajutor.

Paracliser în satul libanez, ajutându-l pe părintele Said la oficierea slujbei, nu se dădea înapoi de la a boteza copii care, fără ajutorul lui, ar fi murit păgâni, și nu ar mai fi avut parte de împărăția lui Dumnezeu. Binecuvântă cupluri care trăiau împreună, scoțându-i din păcatul în care trăiau, oferindu-le o nouă condiție socială și pretext pentru o petrecere cu rachiu și dans. Lui Fadul îi plăcea să se miște în ritmul muzicii cântate la vielă: era un partener de prima mână, după părerea domnișoarelor.

De când avea armă, Fadul Abdala se hotărî să-și extindă aria activităților sale, începând să împrumute bani cu camătă. O făcea cu prudență, alegându-i pe cei cărora să le încredințeze capitalul lui modic, banii lui prețioși; cu termene stricte pentru plată și un tabel complicat cu procente. Vizibil sub palton, revolverul. Cadou, o știau cu toții, de la căpitanul Natário, dovadă de prietenie.

Cu camăta, reuși să pună ceva bani la ciorap și simțea că se apropie momentul când avea să lase definitiv valiza de vânzător ambulant, și să-și construiască o bojdeucă unde să se stabilească. Nu mai trebuia decât să-și aleagă un loc cu viitor, o așezare recentă unde să nu existe concurență.

4

Descriind locul unde se rătăcise și se odihniise, află că acel loc se numea Tocaia Grande pentru că fusese scena unei tenebroase ambuscade urmate de omor cu sânge rece, cu câțiva ani în urmă, în luptele nemiloase între colonci pentru posedarea ultimelor păduri – pe-acele maluri ale râului Cobras nu mai exista nici o palmă de pământ care să nu aibă stăpân.

În toiul povestirii, oamenii de rea-credință, bârfitori, dădeau tot felul de nume legate de faimoasa ambuscadă, dar Fadul știa cum să reacționeze în fața intrigilor și perfidiilor: îi intrau pe o ureche și îi ieșeau pe cealaltă. Anumite versiuni, mai bine să fie ignorate.

Alte informații – astea, da, interesante – Turcul Fadul le culese în casele zilierilor, pe terasele coloneilor, din gura trecătorilor, în timpul nesfârșitelor

sale călătorii care durau săptămâni și luni în șir. Soldații care coborau de la moșii însoțind transporturile de cacao pentru a fi încărcate pe calea ferată, la Taquaras, abandonau încet-încet vechiul drum, luând-o spre Tocaia Grande, loc ideal de înnoptare. La un moment dat, circulația pe scurtătură deveni mai interesantă decât pe șoseaua principală.

Într-o zi, un soldat, cunoscut de-al său, pe nume Lázaro, fără un ochi, lăudând avantajele opririi în Tocaia Grande – animalele se puteau adăpa fără pericol în golfulețul format acolo de râu, puteau paște pe pășunile bogate și nici nu avea unde fugi –, deplângea faptul că nu exista încă, într-un loc atât de prielnic, o cârciumioară, cât de mică, unde să se vândă un strop de rachiu, tutun, o prăjitură, o bucată de zahăr¹, sare și zahăr tos. Istetul care se va stabili în Tocaia Grande avea să se îmbogățească peste noapte.

Fadul ascultă cu atenție și își continuă drumurile sale de cămătărie. Dar, întorcându-se spre Itabuna cu dublul scop de a-și reface stocul și de a o revedea pe Zezinha do Butiá – mai mult decât un amor, o fatalitate care nici măcar nu era grasă și planturoasă –, făcu în așa fel încât să treacă prin acele locuri, însoțind un convoi cu vite. Nu mică îi fu mirarea să constate că Tocaia Grande nu mai era o pustietate. Pe lângă o baracă mare din lemn, depozit pentru cacaoa uscată, fuseseră ridicate câteva case din chirpici, iar altele erau în construcție. Erau și prostituate, clienți berechet, lucrători pe plantațiile din apropiere – tăietori de lemne și zilieri –, oameni de pază în trecere, trupeți care înnoptau. Sunete de vielă, cântece, lumina felinarelor, gâfâituri prin cocioabe. Spre dimineață, o dată cu plecarea trupeților, animația scădea, pe înserat avea să crească din nou.

Când ajunsese aici, prima oară, își dădu seama că fusese adus de mâna lui Dumnezeu. În timp ce-și închipuia că se rătăcise, Domnul îl însoțea, îi conducea pașii. Dar nu ca să-și tragă sufletul într-o zi de odihnă, cum crezuse atunci. Îl adusesse ca să-i arate locul unde urma să-și onoreze promisiunea, să-și împlinească destinul. Nu putea oscila. Înainte de a-și continua călătoria, Fadul Abdala își luă măsurile de precauție necesare.

Căpitanul Natário da Fonseca își vizitează domeniile

1

Înțelegere verbală, mai mult decât suficient. Între ei, un acord scris și semnat, pe lângă faptul că era inutil, dar ar fi însemnat și o lipsă sfruntată de încredere, de respect. Prin contract, Natário primi titlul de administrator al Plantației Atalaia – șef peste oamenii de pază nu este un post pentru un

¹ În original: *rapadura* (braz.) – bucată de zahăr nerafinat.

căpitan al Gărzii Naționale —, cu dreptul de a petrece câteva zile, în fiecare lună, pe proprietatea pe care începuse să o aranjeze pe pământurile primite ca răsplată pentru buncele servicii, acelea pe care nici un salariu nu le poate compensa. Binevoitor, colonelul Boaventura încheie subiectul:

— Acum, între noi. Natário, nu mai există stăpân și angajat, suntem amândoi o apă și-un pământ.

— Atâta timp cât veți trăi, sunt la ordinele dumneavoastră pentru orice se va întâmpla.

— Știu asta, îți cunosc devotamentul și am căutat să-l răsplătesc pe măsură. Natário, cu o figură gravă, mai avea ceva de spus:

— Aș mai avea ceva să vă rog, dacă îmi dați voie. dom' Colonel.

Altceva? Surprins, Colonelul se uită fix la metis:

— Vorbește, te-ascult.

— Zilda e din nou cu burta la gură. Vreau ca dumneata și dona Ernestina să botezați copilășul când se va naște.

— Asta voiai să-mi ceri? — Întinse mâna: — Bate palma, cumetre. O să facem o petrecere de botez. E al cincilea, nu-i așa?

— Da, domnule. Am deja doi băiețandri și doi țânci.

— Dar pe stradă, Natário?

— O droaie, dom' Colonel, nici nu le mai știu numărul. Cu mutra asta a mea, zici că sunt un sfânt, nu altceva.

În general, vizita Căpitanului la pământurile lui dura trei, patru zile, suficiente să-i plătească pe cei câțiva zilieri, să verifice cum merge treaba, să-și sature privirile cu plantele viguroase. Dar, ca să se asigure, rămase acolo în jur de trei săptămâni, în fruntea lucrătorilor care curățau un rest de pădure care mai rămăsese nedefrișat. Dacă s-ar fi lăsat pe mâna oamenilor angajați. Dumnezeu știe când ar mai fi dat foc. Dar sub comanda lui, nici un gealat nu dormea cu mâna pe cuțit.

Proprietate mică, cunoscătorii o considerau o moșioară pentru cele cinci sute de măsuri¹ anuale, cu tot cu recolta timpurie și ce-ar mai fi ieșit în plus. Dar, fiind de altă părere, Căpitanul îi dădu titlu de plantație. Plantația Boa Vista². După spusele stăpânului, Boa Vista, la doi ani după prima recoltă, avea să producă cel puțin dublul celor cinci sute de măsuri prezise de invidioși. Plantată pe teren fertil, montată după priceperea unuia care, ani de zile, îngrijise — și încă mai îngrijea — capitalul altuia, cunoscător ca nimeni altul al secretelor culturii de cacao, asta era plantație pentru o mie de măsuri sigure, Natário putea pune pariu cu oricine s-ar fi îndoit. Fără să mai pună la socoteală plantațiile viitoare de pe terenul pe care tocmai îl defrișase.

Îi făcea plăcere să contemple puieti de arbori de cacao crescând viguroși la umbra umedă a copacilor. Ochii mici ai căpitanului străluceau cu iuțea unui îndrăgostit, constatând grija cu care fuseseră dispuși, la o distanță corespunzătoare unul de altul, gropile săpate ca la carte, aproape că nu

¹ În original: *arroba* (braz.) — măsură de greutate de 15 kg.

² *Boa vista* (braz.) — privește frumoasă.

avusese pierderi. Nu încăpea discuție: nici o cultură din lume nu se compară cu cacaoa, nici una nu dă rezultate așa de mari și atât de repede. A planta cacao este ca și cum ai semăna praf de aur ca să culegi lingouri. Adevăr dovedit, stăpânul de la Boa Vista surâdea, strângând din ochi. Nu trebuia decât să aibă răbdare și să spere.

Hectarele pe care colonelul Boaventura Andrade le înregistrase pe numele vechiului șef al oamenilor de pază se găseau aproape de Tocaia Grande, nimeni nu știe dacă dinadins, sau din coincidență. Imprudenți făcură speculații asupra numelui dat de Natário proprietății, insinuând că el s-ar fi inspirat din priveliștea văii de lângă râu, când, în îndepărtata noapte a furtunii, cu arma în mână, stătea la pândă: frumoasă priveliște în ciuda întunericului. Limba oamenilor e lungă și ascuțită, și mai lungă cea cu imaginație. Nu ajuta la nimic avizul repetat al majorității grijiilor: eu se-spune-că și zvonuri nu câștigi nici o para chioară și te poți alege ușor cu un glonte trimis de după vreun copac. Pentru ce să dezgropi morții dacă șeful paznicilor nu mai exista, iar cel care trecea pe-acolo era Căpitan și plantator?

Tocaia Grande era la jumătate de drum între Plantația Atalaia și Boa Vista, distanța ce unea cele două destine nu depășea o leghe și jumătate, cel mult două leghe: cu un cal bun, nu era decât un salt. Și la dus și la întors, Căpitanul o lua mereu pe scurtătură, ca să ajungă mai repede. Putu, astfel, să urmărească, cu atenție, și chiar să participe, în caz de nevoie, la transformarea care avea loc.

Cunoscând planurile colonelului Robustiano de Araújo, Natário îl sfătui să-și construiască depozitul în Tocaia Grande. O ditamai plantație nesfârșită, unde, în afară de cultura de cacao, Colonelul creștea și vite, Santa Mariana era situată la izvoarele râului Cobras, la hotarele micilor arbori de caatinga¹, foarte departe de drumurile spre calea ferată. Motiv pentru care colonelul se hotărâse să ridice un depozit într-un loc adecvat pentru a stoca în el cacaoa uscată și de-acolo să o livreze exportatorilor; n-aveau decât să-și bată ei capul cu transportul spre Ilhéus. Moșierului îi plăcu locul, urmă sfatul și, pentru că lucrurile mergeau bine, anunța deja construirea unor grajduri unde să adape vitele în drum spre abatoarele din Ilhéus și Itabuna. Sfat prețios: Colonelul, mulțumit, îi trimise Căpitanului o juncă.

Căpitanul fusese prezent când lucrătorii trimiși de colonelul Robustiano amestecau pământul, tăiau nuietele și ridicau primele colibe; asistă la sosirea primei dame-de-consumatie. Jacinta, mai cunoscută drept Coroca², fiind mai în vârstă. Anii nu-i mai permiteau să meargă în căutare de clienți din plantație în plantație; rămase acolo, în așteptarea trupelor din ce în ce mai numeroase, deoarece Tocaia Grande devenise un loc de înnoptare foarte căutat.

Recomandându-i locul, Natário îl anunțase pe colonelul Robustiano despre intenția sa, veche și permanentă, de a-și construi, pe colina de deasupra văii,

¹ *Caatinga* (braz.) – vegetație formată din arbori mici caracteristică NE Braziliei.

² *Coroca* (braz.) – persoană bătrână și urâtă.

o casă de locuit, cât de curând. Astfel, devenise mai ușurat de bani: puținul pe care-l avea îl îngropă la Boa Vista.

2

Încântat de viață, căpitanul Natário sosise la Tocaia Grande pe la mijlocul după-amiezei. Pentru că stătuse în afara Atalaiei mai mult decât preconizase, acum era grăbit. Nu avea de gând să rămână în vale, dar aglomerația neobișnuită, mulțimea bărbaților ocupați cu doborârea și transportarea trunchiurilor de copaci, îl făcu să se oprească în fața barăcii Jacintei. Să se fi hotărât colonelul Robustiano să grăbească construcția grajdului? Femeia, bătrână și consumată, apărui în ușă, lăsând să i se vadă sânii fleșcăți prin găurile combinezonului.

— Bună ziua, Coroca. — Natário o salută fără să coboare de pe catârcă.

— Bună ziua, Natário... — Își mușcă limba: — ... căpitan Natário. — Pe vremuri, când el era tinerel, se culcaseră împreună de nenumărate ori, uneori, pe datorie; văzându-l fără o lescaie, dar în nevoie, Coroca își desfăcea picioarele pe credit, dar, în ultimul timp, el nu mai făcea față la câte i se ofereau: — Te-ai întors? Se opri. Ți-ai găsit vreo fată nouă?

— Doar dacă teaca de cuțit este vreo fată... ia spune-mi, știi cumva: ce-i forfota asta? Este grajdul colonelului Robustiano sau ce naiba e?

— Fadu a contractat o mână de oameni să-i ridice o casă. Casă din lemn, nu baracă de chirpici ca asta a mea. Eu stau înăuntru și-mi fac treaba, iar de-afară se vede totul prin crăpături.

— Turcul Fadu? Își deschide magazin? — Rămase pe gânduri: — Unde? Arată-mi locul.

— Bernarda trebuie să știe, cu ea a fost în noaptea când a rămas aici și a luat hotărârea asta.

— Care Bernarda? Fata lui Florêncio?

— Chiar ea. A sosit acum vreo cincisprezece zile. L-a părăsit pe taică-su, care-și bătea joc de ea. A venit cu o trupă de mocofani de la Boca de Rio. E prospătură, toți bărbații o vor numai pe ea.

Înainte să dea bice animalului, Natário întrebă:

— Ești la ananghie, Coroca?

— Nu cerșesc. Mai bine mor de foame.

Căpitanul râse, ochii i se închiseră; afurisită bătrână, ține coada sus:

— Încă mai am datorii la tine, ții minte? De pe vremuri.

— Asta, da, accept.

Îi dădu câteva monede, plecă în căutarea lucrătorilor și de la ei află despre proiectele lui Fadu. Vânzătorul ambulant îi lăsase lui Bastião da Rosa ceva bani ca să taie niște copaci și să pregătească lemnul pentru construirea unei case cu două uși în față și trei dormitoare în spate. Un așa palat nu găseai în zona aia, decât la Taquaras, lângă calea ferată, ce să mai vorbim! De altfel, Lupiscínio, dulgherul, venise de la Taquaras, adus de Fadu să-i facă teigheca și rafturi. Lucrare mare și rapidă. Bastião da Rosa își dădu cu părerea:

— Turcul a înnebunit. Căpitane. Tocaia Grande nu se potrivește cu așa boierie.

Natário dădu din cap, contrazicându-l. Nebun? Deloc. Îi spunea lui ceva că, mai devreme sau mai târziu, Tocaia Grande avea să fie un oraș pe lângă care Taquaras nu va mai fi decât o amărâtă de fundătură, o leprozerie.

3

Palat era baraca Jacintei în comparație cu cocioaba din paie unde se adăpostise Bernarda: câteva frunze de palmieri prost îmbinate, patru trunchiuri de copaci băgați în pământ. Înăuntru, un pat de campanie, o oală de lut pe trei pietre, asta era tot.

Natário descălecă, parcursese cu privirea împrejurimile. Fata venea de la râu, udă din cap până-n picioare, ținând în mână rufele spălate: un chilot și o jupă. Rochia de stambă udă learcă pusă direct pe piele se lipea de trupul închis la culoare scoțându-l la iverală; din părul despletit se scurgea apa, picurându-i pe spate. Recunoscându-l pe vizitator, se opri din mers, apoi o luă la fugă cu brațele întinse spre el. În ochii lui Natário alerga o fetiță de doi ani care lăsa mocirla în care se juca pentru a se agăța, goală și murdară, de gâtul lui. Refugiindu-se pe Plantația Atalaia, el locuise o bună bucată de vreme în casa lui Florêncio și a Anei, amanta sa. Florêncio nu muncea pe plantații, ocupat cu treburi mai importante, avea grijă de arme și de oamenii de pază.

Oare câți ani să aibă Bernarda?, se întreba când imaginea fetei se topi în tânăra învăluită în apă și soare. O cunoscuse copil de țâță, agățată de poala maică-sii; într-un fel, Natário ajutase la creșterea ei. În sălița din căscioară, Ana instalase un hamac pentru oaspete: pe jos, într-o lădiță transformată în leagăn dormea copilul. Se trezea plângând, în miezul nopții, dar rareori se scula Ana să-i dea să sugă. Moartă de oboseală, dormind ca un bolovan, nici măcar nu o auzea pe fată plângând. Natário lua copilul din lădiță, îl pune în hamac și, legându-l, îl făcea să adoarmă din nou, la pieptul lui.

Să fi avut vreo cinci ani, nu mai mult, când colonelul Boaventura îl adusese pe părintele Afonso pentru a sfinți capela pe care dona Ernestina o pusese să se construiască, îndeplinindu-și, astfel, promisiunea făcută lui São¹ José, protectorul ei și căruia Colonelul îi datora viața – lui São José și lui Natário, care apăsase pe trăgaci la țanc: cu voia dumneavoastră, Colonele. Sărbătoarea dură două zile: o mulțime de invitați, până și de la Bahia a venit lume. Părintele oficie slujba, glorifică figura sfântului, îi cunună pe amânți, botează o droaie de copii și câțiva bărbați considerați, totuși, necredincioși. Mâncare din belșug, băutură gârlă, rachiul curgea în valuri în casele lucrătorilor: un despotism. Umil servitor al lui Dumnezeu, partizan necondiționat al Colonelului, model de credință creștină și de civism local, părintele Afonso păcătuia prin lăcomie, mânca pentru un regiment.

¹ São (port.) – sfânt.

Natário profită de serbare și se căsătorii cu Zilda, cu care trăia de mai bine de un an. O întâlnește vagabondând pe șoseaua Água Preta, palidă, rahitică și speriată, orfană de mamă și de tată, amândoi răpuși de vărsatul de vânt. O droaică de coate-goale îi dădeau târcoale, o haită de câini care se țineau după cățeaua fără stăpân, sacul și petecul. Mai mult din plictis, decât din atracție, Natário intră în competiție, îl trimise pe Mané Bragado pe lumea cealaltă: pehlivanul nu-l cunoștea și-și scosese arma. Cum slăbănoaga a costat viața unui om, o luă cu el și-i turnă un plod.

Tăcută și supusă, muncitoare și ordonată – casa din chirpici îi pria –, Zilda se împlini și prinse culoare, câștigă afecțiune și considerație, rămase definitiv. De unde avu curajul să-i spună bărbatului și stăpânului ei că dorea să se căsătorească cu el? De la preot, pentru a nu trăi împotriva legii lui Dumnezeu: de judecător nu avea nevoie.

Când o adunase de pe drumuri, Natário încă mai locuia în casa lui Florêncio; o lăsase gravidă în hamacul de burlac; mai bine zis, sub privirile Bernardei. Bernarda continua să doarmă în salonaș, dar, prin prezența Zildei, își pierdu locul în hamac, legănatul și pieptul primitor.

Cu ocazia botezului colectiv, Ana îi invită să-i fie nași fetei. Pricepută, Zilda îi făcu finei o păpușă din cârpe. Natário îi oferise tot ceea ce ea își dorea mai mult: să-i poată spune naș, să-i sărute mâna și să-i primească binecuvântarea.

Cât timp Florêncio rămase în Atalaia, Bernarda a locuit mai mult în casa nașilor decât a părinților. Avea zece ani când Florêncio, certându-se cu Colonelul dintr-o nimica toată, arogantă de paznic care refuza să transporte greutăți, se mută pe Plantația Boca do Mato – colonelul Benvindo era în căutare de un pistolar bun care să bage spaima-n zilieri. Natário și Zilda se oferiseră să rămână cu fina: Florêncio nici nu a vrut să audă de așa ceva. Aveau nevoie de Bernarda ca să ajute la creșterea surioarei: în acea vreme, Ana mai născuse o fată, pe nume Irará, alintată Irá. După aceea, când avu loc întâmplarea, Zilda fu de părere că de pe-atunci Florêncio pusese ochii pe fată.

După mutarea cumetrilor, foarte rar Natário o mai vedea pe Bernarda. La treisprezece ani, era domnișoară în toată regula, frumușică, apetisantă. Tentația femeii la capătul lumii de cacao nu avea nici frâu, nici măsură: femeii nu existau decât pentru câțiva fericiți; orice purta fustă avea farmec și era de folos. Fără a pune la socoteală iepele, măgărițele și catârcele viciate.

Congestia cerebrală o țintui pe Ana la pat, mută și surdă, paralizată definitiv. Povară care nu făcea decât să dea de lucru și de cheltuit, în timp ce Bernarda se dezvolta cu o opulență și ostentație seducătoare. Din dormitor, culcat lângă paralică, Florêncio o auzea pe fată sforăind în salon, puternică chemare. Ce putea face bătrânul pilangiu? Își consumă progenitura, înainte de a o consuma altul. Nimeni nu voise să se amestece, nu avea nici un rost. Tâlhăr contractat în ținutul îndepărtat din São Francisco când începuseră luptele pentru stăpânirea pământurilor, Florêncio își completase o macabră fișă de lucru. Fata era a lui, el trebuia să aibă grijă de familie, cum îi venea mai bine pe chelie. Sau între picioare.

Făcându-și socoteala în cap, în timp ce slăbea frâul, căpitanul ajunsese la concluzia că Bernarda trebuie să fi avut între paisprezece și cincisprezece ani. Dacă ar fi trăit în Ilhéus, ar fi fost o fetișcană prostiută, jucându-se cu păpușile: aici, în sălbăticie, era femeie adultă, prostituată cu ușa deschisă.

Venise alergând cu brațele întinse, lăsă să-i cadă rufele abia spălate, dar, pe măsură ce se apropia, se opri din mers și-și coborî privirea. Proptit de animal, Natário o contemplă și, fără să vrea, parcursese cu ochii întredeschise tot corpul finei sale: vioaie și zveltă, carnație tare din bronz. Sufletul îi era tulburat, emoții și sentimente se amestecau, contradictorii, ca și cum în el ar fi fost doi. Vocea caldă venea încă din trecut:

— Binecuvântează-mă, nașule.

Dar, imediat, realitatea se impunea:

— Ai primit veste de la mine, nu-i așa?

— Veste? Toceam am aflat că ești aici, din gura Corocăi, adineaori mi-a spus. Dar ce s-a întâmplat?

Dădu drumul cătârcei care porni în căutare de pășune, nu va merge departe. Fără a mai aștepta răspunsul, trecu pragul cocioabei și se așeză pe patul tare făcut din două scânduri. Bernarda îl urmă și rămase în picioare în fața lui: într-un spațiu atât de mic, aproape că li se atingeau genunchii.

— Spune-mi: ce s-a întâmplat? — În vocea aparent rece și neutră transpărea o fărâmă de grijă.

Bernarda își ridică privirile și se uită fix la nașul ei:

— Nu am mai putut suporta. Tata nu face decât două lucruri când vine de pe plantație: bea și ne bate. — Vorbele ieșeau anevoic și grele: — Și aia pe care o știi, nașule.

Cu mâna își aranja fusta, singurul semn de constrângere:

— În casă nu-i nimic de mâncare, numai rachiu. Noi nu murim de foame pentru că le-a fost milă vecinilor de noi și pentru că eu m-am dus în pădure cu cine a vrut să mă plătească, riscând: dacă afla tata, m-ar fi omorât.

Natário asculta fără să comenteze. Bernarda își trase răsuflarea, era pe punctul de a izbucni în lacrimi, dar și le înăbuși; sufletul ei fusese călit la foc lent. Își suflecă poalele rochiei pentru a se șterge la ochii care-o usturau. Căpitanul observă coapsa solidă, își închipui curbura feselor; fina lui mâncase pâinea pe care o frământase diavolul. Murea de mila ei — biata copilă! —, își simți inima sfâșiată, dar ochii lui rămaseră fieși, încetosați de poftă, până când fata lăsă fusta în jos și continuă:

— Tata a făcut din mine, fiica lui, amanta lui, toată lumea știe. Cât timp a trăit mama, mută și paralizată, m-am supus, nu era s-o las pe mama să moară singură. Dar după ce-am îngropat-o, m-am cărat. — Din nou îl fixă pe nașu-său și spuse: — Cine a crezut că eu am fost de acord, se înșela. Eu stăteam în casa nenorocitului cu mama în halul acela.

Stătea în casa nenorocitului, asta era adevărul, dar Natário se mulțumi să informeze:

— N-am știut de moartea cumetrei Ana.

— Să tot fie vreo douăzeci de zile de când s-a dus. Ți-am trimis vorbă la Atalaia. Nu ți-au spus?

— Am fost plecat, abia acum mă întorc. Și Irá?
— A rămas cu tata.
— Și dacă el va face cu Irá ce a făcut cu tine?
— Cu Irá, nașule? Dar e prea tânără, nu are nici unsprezece ani și nici nu i-a curs sânge încă.

— Și cumătrul e bărbatul care să țină seama de fleacurile astea? În casa Luízei Mocotó, în Rio do Braço, e una de zece ani care se prostituează. Spune că taică-său i-a făcut felul. Ce se găsește mai mult pe-aici sunt arborii de cacao și tații care trăiesc cu propriile lor fiice.

Constata fără să comenteze, asta era și pace. În tăcerea încărcată de intenții și gânduri, Căpitanul împinse cu piciorul crengile de palmieri care țineau loc de ușă. Întinse mâna, atinse rochia de stambă lipită de pielea finei lui. Bernarda nu se mișcă, nici nu plecă ochii.

Fina lui, fetița, venea în goană, murdară și goală să i se agațe de gât. Natário îi oferea un bănuț de douăzeci dar ea îl refuza. Ce dorea, era să urce în șa, să-l apuce de borurile pălăriei din piele, să se joace. Crescu adormind în hamac, sforăind la pieptul bărbatului, râzând când el o gâdila în tălpi. Universul copilci se rezuma la naș. În afara lui nu era decât un imens deșert de dezolare și indiferență.

Mai mult decât un naș, aproape tată. Și ce-i cu asta? Tatăl adevărat era Florêncio și ea nu-l refuzase pe bătrân când acesta o dorise. Se culcase cu el mai bine de un an, dacă nu cu plăcere, resemnată. Natário o mângâie pe burtă pe Bernarda, ea rămase nemșcată dar, când degetele îi atinseră sânul, schiță un zâmbet și lăsă ochii în jos. Căpitanul o trase spre pat.

După suspinul strangulat, după ah-ul de suferință și extaz, după strigătul de victorie, Bernarda își trecu ușor mâna peste obrazul nașului, se înfioră, surâse și spuse:

— Dintotdeauna am știut că într-o bună zi o să mă culc cu dumneata.

Se cuibări la pieptul asudat, așa cum făcea fetița din hamac.

— În vis, s-a întâmplat de nenumărate ori. Când îmi doresc un lucru, îl visez. La fel și dumncata, nașule? — Făcea conversație ca să-l țină cât mai mult la sânul ei.

— Visul este minciună, nu merită să visezi. Când îmi doresc un lucru, îl fac sau îl iau. — Își îmblânzi vocca, concluzionând: — E mult mai bine să ai decât să visezi. Și eu îmi doream asta.

Cuvinte binecuvântate, fericite: nașul o dorise, era mort să se culce cu ea și s-o penetreze. Tristetea și răutățile vieții dispăruseră, nu aveau loc în lumea plină de lumină a săruturilor și mângâierilor când trupuri și suflete se dezgoleau și se ofereau fără jenă, fără rețineri. Vai, ce minunat, nașule, o să ne iubim pe săturate, am nevoie să compensez nesfârșitele zile și nopți de teamă și greață! Ah, nășicule, câtă spurecăciune! Câtă tristețe! O să ne iubim pe săturate, nu pleca!

— Nu pleci imediat, nașule, nu-i așa? Încă e devreme. — Se scuza: — N-am nimic cu ce să te servesc. Doar pe mine, dacă mă mai dorești, nașule.

Doritori amândoi, au continuat distracția până ce soarele coborî de pe cer pentru a se duce la culcare pe râu și până ce catărca începu să necheze afară. În timp ce-și încălța cizmele, căpitanul întrebă:

— Ce ți-a spus turcul?

— Se va apuca de afaceri aici. Spune că e de viitor. Trebuie să apară, cât de curând.

— Când vine, spune-i să vină să vorbească cu mine, la Atalaia. Dar, mai întâi anunță-l că movila aceea de la întorsătura râului, aia cea mai înaltă, e a mea, de mult timp.

Cuvântul nașului era adevărul și legea, Bernarda mai puse o întrebare, doar ca să mai lungească discuția și șederea lui, deplina fericire:

— Dumneata ai cumpărat-o o dată cu plantația?

— Plantația am primit-o de la Colonel pe merit. Tot pe merit am obținut și colina aia, dar nu știu cine mi-a dat-o drept recompensă: dacă a fost Dumnezeu sau Diavolul. Știu doar atât, că este a mea și nimeni nu se va atinge de ea.

Nu îi oferi bani la despărțire: ar fi jignit-o dacă ar fi făcut așa ceva: în locul banului de aramă, fetița nu dorea decât mulțumire. Dar, înainte de a o lua pe scurtătură, Căpitanul se înțelese cu Bastião da Rosa și cu Lupiscínio să ia lemnul tăiat pentru Fadul care le rămânea în plus și cu el să ridice, pe banii lui, o casuță cu trei dormitoare unde să locuiască fina lui și Coroca și unde să-și exercite meseria. Cine câștigă putere și autoritate, contractează, totodată, și obligații. Pe care trebuie să le îndeplinească.

Negrul Castor Abduim da Assunção îl agresează pe proprietarul unei plantații de zahăr după ce-l încornorase de două ori

1

Negrul Castor Abduim da Assunção adusese din Recôncavo, de unde provenea, porecla de Tição Aceso¹, pe care o conservă în parte, răspunzând rareori la numele de botez; deveni simplu Tição, băiat petrecăreț. La fel și când se hotărî să fugă, lăsase pentru totdeauna în urmă porecla de Prințul de Abanos, repetat de Adroaldo Muniz Saraiva de Albuquerque, Baron de Itauaçu, pe un ton vădit zeflemisitor, dar pe care Baroana Marie-Claude Duclos Saraiva de Albuquerque, sau, mai simplu Madama, îl pronunța dându-și ochii peste cap, plescăind din limbă, rostogolindu-și curul.

Curul și șoldurile, coapsele, picioarele, fundul, în opinia competentă, în ciuda faptului că era îndrăgostită, a mulatrei Rufina, care decreta în bucătăria conacului, provocând râsete și batjocuri: Madama fiind deposedată de asemenea măreții, nu avea cum să le rostogolească. În schimb, holba niște ochi imenși, plângăcioși, tulburători și lăsa să se vadă sub dantelele bluzei transparente din organdi, cu o nerușinare de străină, o pereche de sâni mici, dar totuși tari, obraznici, de un alb atât de intens încât bătea în roz: o minunăție. Când tânărul Castor, îmbrăcat în costumul arătos de lacheu, apărea în

¹ *Tição aceso* (braz.) – tăciune aprins.

sufrageriei cu paharele de cristal pe tava din argint. Madama șoptea: Mon Prince! – și vocea i se topea de plăcere.

Și vocea Rufinei se topea de plăcere când îl vedea în oficiu, îmbrăcat în galben-verzui cu nuanțe de roșu pe mânecile bufante; suspina: Tição Aceso, Ah! Tição al meu! Trup demn de capriciile opulentului patron al fabricii de zahăr sau ale curiosului și mărinimosului canonic, picioare goale, umeri, goi, sâni bombați, de culoarea melasci, opulenți, arătându-și-i prin decolteul halatului din bumbac, nu cu obrăznicie, ci cu teamă. Asemeni unei luntre cu vântul în pupă, nonșalantă și binedispusă se împăuna pe sub nasul lui Castor, tăciune de foc care-i aprindea flăcări în măruntaie.

Castor se simțea stingher în livreaua de lacheu, de servitor, cusută chiar sub ochii Madamei, care o copiasse dintr-un Jurnal de modă. Prefera cărpa trecută printre picioare, legată la brâu și căldura de cuptor din atelierul unchiului Cristóvão Abduim, singura lui rudă. Baroana îl scosese de la nicovală ca să-l transforme pe ucenicul potcovar într-un paj, în valet, în favorit: servitor contra voinței lui, nici măcar nu fusese întrebat. Chiar și așa, în ciuda costumului burlesc și a condiției domestice servile, Castor își păstra ținuta demnă care este perenă și contagioasă. Inconsecvența tinerețe, tăciune aprins sau prince noir², o făcea pe Rufina să-și piardă capul, gata să înfrunte cele mai grele consecințe, iar pe Madama o aducea într-o stare de frenezie.

2

Despre calitatea incomparabilă a negrilor în practicarea amorului, Marie-Claude aflase de la Madeleine Camus, născută Burnet, colegă mai mare de la pension. La Sacré-Cœur, frumoase și vesele eleve ale maicilor, amies intimes³, făceau schimb de informații, proiecte, visuri, vorbeau despre religie și porcării, așteptând cu nerăbdare ziua eliberării.

La întoarcerea din Guadelupe, unde bărbatul ei, locotenent-colonel de artilerie, comandase garnizoana, Madeleine făcuse două declarații definitive: a) toți locotenent-coloneii se nasc cu vocația irevocabilă a coarnelor blajine, nici cea mai fraieră dintre soții nu poate împiedica împlinirea acestui destin; b) negrii, la capitolul pat, nu aveau egal. Nu exista o probă mai bună a primei afirmații decât propriul soț al Madeleinei: el fu cel care adusese acasă, în calitate de ordonanță, pe negrul Dodum, cea mai bună probă, cea mai splendidă, a celei de-a doua revelații.

Proclamată baroneasă și stăpână de plantații de trestie-de-zahăr grație unei căsătorii fericite cu un nobil mai mult sau mai puțin colonial, mai mult sau mai puțin metis și putred de bogat – referitor la avere nu exista mai mult sau mai puțin, ci mai mult și mai mult –, Marie-Claude plecă în îndepărtatele tropice misterioase unde se afla regatul ei dulce și verde de trestie-de-zahăr și servitori negri. Luă în valiză haine șic, o mulțime de medicamente, triste recomandări materne și excitanta informație a Madeleinei. La început totul

¹ *Mon Prince* (fr.) – prințul meu (n. tr.).

² *prince noir* (fr.) – prinț negru (n. tr.).

³ *amies intimes* (fr.) – prietene intime (n. tr.).

erau nouitate și animație, motiv de petreceri și râsete, dar monotonia nu întârzie să se instaleze.

Sătulă de balurile provinciale la care, datorită eleganței și a costumelor europene, provoca invidie și își câștiga aversiunea muieretului înapoiat și bârfitor, sătulă mai ales de îngâmfarea și prostia Seniorului de la Ituaçu, tot atât de plin de el pe cât era de gol de orice interes, pentru a se putea abține să caște și pentru a-și suporta exilul, Marie-Claude se dedică echitației și futangelii. Pe un cal andaluz impetuos, singură sau însoțită de Baron, alerga pe câmpuri în sus și-n jos pe cai de rasă, cei mai frumoși din Recôncavo.

Consoartă atentă, dovedi în practică faptul că, la fel ca și locotenent-coloneii, toți baronii se nasc cu impardonabila vocație pentru blândețe coarne: imposibil de împiedicat să se îndeplinească. Așa stând lucrurile, o soție devotată trebuie să fie capabilă să-și îndeplinească datoria, solidară cu destinul soțului. Într-o zi, când vorbeau despre puritatea și frumusețea raselor de cai și altele asemănătoare, mergând prin împrejurimile plantației, Baronul Adroaldo arătă către un negru adolescent, înconjurat de scânteii în atelierul potcovarului, atrăgând atenția Doamnei la Baronne asupra aceluia magnific specimen de animal de rasă:

— Observă-i torsul, picioarele, bicepsii, capul, *ma chère*¹: frumos animal. Un exemplar perfect. Uită-te la dinții lui.

Observă, ascultătoare și interesată. Își aținti privirea umedă asupra exemplarului perfect, asupra frumosului animal. Îi observă dinții albi, surâsul hoinar. *Malheur*!² Un petec de cârpă îi ascundea ce era mai important.

Baronul era într-adevăr o autoritate în materie de rase, moștenise competența tatălui, expert în alegerea și cumpărarea cailor și sclavilor. Dar Marie-Claude învățase de la maicile de la Sacré-Coeur că și negrii au suflet, îl capătă la botez. Suflet colonial, de categoria a doua, dar suficient pentru a-i deosebi de animale: bunătatea lui Dumnezeu nu are margini, explica Sora Dominique vorbind despre croismul misionarilor din inima Africii sălbatice.

— Mais, pas du tout, mon ami, ce n'est pas un animal. C'est un homme, il possède un âme immortelle que le missionnaire lui a donné avec le baptême.³

— Un homme?⁴ — Baronul izbucni în râs.

Atunci când Seniorul de Ituaçu râdea în franceză, făcând pe aristocratul cult și ironic, distrându-se pe seama prostiei omenești, devenea insuportabil de afectat și arogant. Un tiz de-al lui, Adroaldo Ribeiro da Costa, licențiat și om de literă în Santo Amaro, auzindu-l masacrând în hohote, fără milă, limba lui Baudelaire, maestrul său mult iubit, începu să-l numească *Monsieur le Franciú*⁵, spre deliciul auditoriului și în spatele Baronului: poetul trăia cu

¹ *Ma chère* (fr.) — draga mea.

² *Malheur!* (fr.) — Ce nenorocire!

³ Dar, nicidecum, dragul meu, nu este un animal. Este un om, are un suflet nemuritor pe care misionarul i l-a dăruit o dată cu botezul (fr.).

⁴ Un om? (fr.)

⁵ *Monsieur le Franciú* — Domnul Francez.

capul în nori, dar nu într-atât încât să se expună furiilor celui care dispunea de toți și de toate.

— Nu mi-o lua în nume de rău, ma chère, dar afirmația ta este o prostie. Unde s-a mai pomenit să spui că negrul este om? Un animal frumos, repet, cu siguranță, mai puțin inteligent decât calul tău Diamante Azul.

— Très beau, oui. Un homme très beau, un prince. Un prince d'ébène!¹

— Prinț de Abanos! Ești amuzantă. Doamnă. Mă faci să râd. — Și începu să hohotească superior și absolut.

Batjocura grosieră, aroganța, le ricanement sardonique² ale Baronului sfârșiră prin a o convinge: destinul e destin, scris în ceruri. Baroana îl adoptă pe Castor și nu se căi. Dacă stăpânul plantației de trestie-de-zahăr își dădu seama de interesul care dictă schimbarea statutului ucenicului-potcovar care acum îl servea la masă, se făcu a nu observa, el însuși ocupat să tăvălească femeiuștile de pe plantație, uzând și abuzând de ele ca și cum ar mai fi existat încă sclavia.

Stăpân feudal, multora le-a mâncat fecioria, dar numai cu Rufina a menținut o legătură de durată: în bucătăria conacului își dădea aere de cucoană, concubină acoperită de aur și argint — zdrăngănele, brățări, cercei, coliere, piepteni de pus în păr în afară de crucea din sifel pe care i-o dăduse cuviosul Canonic. Generozitatea Baronului nu cunoștea limite: ca și cum nu ar fi fost de-ajuns cadourile valoroase, se încăpățâna s-o instruiască pe mulatră să pună în practică rafinamente străine; însă fără succes, deoarece ea prefera jocurile în limitele naturalului: pofta nesățioasă nu avea nevoie de sosuri sau condimente.

Ca să scurtăm povestirea, deoarece intrigile dublei încornorări sau double cocuage³ a Seniorului de Ituaçu se dovedesc prea lungi pentru spațiul ce le revine în povestea despre Tocaia Grande, de notat ceea ce în scurt timp devenise de domeniul public: luptând pe două fronturi, pe cel al Madamei, toată în aur, pe cel al Rufinei, toată în aramă, Castor Abduim garnisi cu potente și grațioase coarne aristocrata țeastă a Baronului.

3

Delicatul și parfumatul abdomen al Madamei la Baronne se contracta avid, se înroua când ea, în solitudinea budoarului, întreruptă de sforăitul Baronului, se gândea la Prințul de Abanos pe care-l detalia cu poftă: buzele groase, dinții de mușcat, limba aspră, pieptul mare, pulpele puternice și restul. ah!

Scuzați cuvântul urât care, evident, nu aparține vocabularului Madamei. Niciodată ea nu ar pronunța restul, niciodată nu ar folosi vreun termen atât de meschin și nedelicat pentru a denumi acea ostentație unică și esențială, la a cărei simplă vedere creierul Rufinei se bloca, iar părțile Madamei se umezeau.

¹ Foarte frumos, da. Un bărbat foarte frumos, un prinț. Un prinț de abanos.

² *Le ricanement sardonique* (fr.) — rânjetul sarcastic.

³ *Double cocuage* (fr.) — dublă încornorare.

Părți: iarăși un cuvânt nefericit, ordinar, dar folosit curent de personalul de la bucătărie, de unde provine și de ale cărei codoșii să ne ferească Dumnezeu.

Deși era extrem de sensibilă, Baroana își păstra luciditatea chiar în momentele culminante, impregnată de logica și exactitatea galice. Cu justă pertinentță, desemna frumosul și valabilul potentat: conform ocaziei și uzului: cu ambele mâini apuca le gran mât¹, suga pe rupte din biberon, se desfăcea pentru a primi prin față și prin spate axa lumii.

Sătulă de tutunul de prizat și de rafinamentele Baronului, disprețuind alinările Canonului compătitor și mărinimos, Rufina găsi consolare și hrană la același piept mare, unde-și odihnea blondele-i bucle calina Baroană: pieptul lui Castor Abduim de Assunção, Tição Aceso, Prințul de Abanos, servitor de lux, fost ucenic de maréchal-ferrant² la forja unchiului său, Cristovão Abduim, amândoi supuși lui Xangô.

Pe plantațiile de trestie-de-zahăr, la rafinăriile de zahăr din Recôncavo, în orașele São Félix, Cachoeira, Muritiba și Santo Amaro, în Maragogipe și chiar în capitală, se comenta cazul, spunându-se că ordinul lui São Cornélio, patronul spiritual al încornoraților, avea un nou și ilustru președinte, în persoana Baronului de Itauaçu, Monsieur le Franciú la pătrat, cât se poate de încornorat, cel mai încornorat, regele blajinilor. „Un gentil cocu“³, pentru a utiliza definiția care, în gura Baroanei, soția lui, suna simpatice și amicală. Ah! – gura Baroanei nu se putea compara decât cu sexul Rufinei, două capodopere, două competențe, opinie împărtășită de Baronul Adroaldo Muniz Saraiva de Albuquerque, nobil și proprietar de plantații, și de negrul Castor, născut șerb pe plantațiile de trestie-de-zahăr. Se dovedește astfel, încă o dată, că adevărul se impune atât înțeleptului cât și analfabetului, atât bogatului cât și săracului, atât nobilului cât și drojdiei societății.

4

Pentru a nu-l judeca greșit pe Adroaldo Muniz Saraiva de Albuquerque, Baron de Itauaçu și pentru a nu i se atribui stigmatul de stăpân de plantații înapoiat, susținător al unor prejudecăți vulgare, nedemn de o soție europeană, civilizată, trebuie să spunem că incidentul cu Castor, motiv de agresiune și fugă, nu a avut drept cauză imediată intimitatea stabilită între Baroană și ajutorul de potcovar. După toate aparențele, coarnele provenite de la bucolicele distracții ale Madamei îl lăsau rece pe Baron. El le purta cu demnitate și nonșalanță dând un frumos exemplu barbarilor seniori ai zahărului care recurgeau la o judecată sumară: le omorau pe doamnele și domnișoarele care aveau îndrăzneala să se încrece cu negri: pe negri îi castrau înainte de a-i omorî.

¹ *Le grand mât* (fr.) – marele catarg.

² *Maréchal ferrant* (fr.) – potcovar, fierar.

³ *Un gentil cocu* (fr.) – un încornorat dragut.

Ceea ce-l făcu pe Baron să ridice biciul și să lase dăre sângeroase pe spatele Rufinei, fu indignarea provocată de atitudinea caprei: ingratitudea, lipsa de respect. Se simți agresat în ceea ce îi era cel mai sfânt, sentimentul de proprietar. Cheltuisese bani și cunoștințe cu această nerecunoscătoare – îi făcuse onoarea să o dezvirgineze și să o reguleze cu asiduitate; căutase s-o inițieze în rafinate practici sexuale pe care proasta, soi rău, refuza să le accepte: îi acordase statutul de concubină, ridicând-o la rangul de fată în casă, de animal domestic; asta pe lângă darurile de haine și podoabe, nenumărate. Trădarea mulatrei îl duru profund: nu era vorba de un simplu capriciu de moment al unei soții plictisite, o ușurătate rizibilă, un păcat admisibil: era vorba de o faptă gravă, de un afront urât, o batjocură umilitoare a domnului și stăpânului, o greșală de neiertat, un păcat mortal. A tolera un asemenea ultragiu ar însemna să se clatine fundamentul moralei societății.

Astfel, întorcându-se de la plimbarea matinală pe cal, o surprinse în dependențele fostei colibe pe Rufina pe când o poseda Castor, în modul primitiv al ignoranților, mulatra dedesubt, negrul deasupra: Baronul se înfurie; și nu fără motiv, să recunoaștem, zgomotul dispăru, dar auzi din nou, aproape imediat, urletul Rufinei. Disperat, Baronul o biciui cu patos. Castor îi smulse biciul din mâini, îl rupse în două și-l aruncă departe. În schimb, primi scatoalca, insulta și amenințarea.

— O să pun să-ți smulgă ouăle. Prinț de Rahat, negru nenorocit.

Cu fața arzând, cu privirea tulbure, prințul, fie-el-de-ce-o-fi-fost, de abanos sau de rahat – cu mâna stângă îl apucă pe Baron de jacheta de călărie, iar cu dreapta îi căra pumni în față. Se opri din bătaie când veni lume în ajutor, de la conac și de la bungalou cu un entuziasm care avea ceva festiv: nu în fiecare zi asisti la spectacolul palmuirii unui senior de pe plantații.

Fiindu-i puse la mezat capul și testiculele, Castor își luă lumea-n cap. Dacă ar fi rămas, nici măcar doamna Baroană nu l-ar fi putut salva, dacă ar fi dorit să intervină în favoarea lui. Dar nu dorea: afectată de trădarea negrului – Ah! Madeleine, cel mai frumos negru din lume, cel mai rău dintre toți bărbații! –, Madama căzu la pat bolnavă de melancolie, dar își reveni și începu să se pregătească pentru o călătorie în Europa, în compania Baronului, într-o a doua lună de miere, binemeritată.

Fugarul ajunse în capitală coborând pe râul Paraguaçu într-o luntre încărcată cu zahăr și rachiu. Mama Gertrudes de Okum, care-l găzdui, considera că orașul Bahia era prea aproape de Santo Amaro pentru a oferi siguranță unui negru acuzat de asemenea crime: îndrăznise să ridice ochii asupra întregii și virtuosei soții a stăpânului; respins, avusese de gând s-o violenteze pe biata și lipsita de apărare servitoare; împiedicat să-și pună în aplicare mârșava intenție, încercase să-l asasineze pe stăpânul plantației. Polițiști îl căutau cu ordin de arestare, gealați veniți din Recôncavo percheziționau străzile având ordin să-l omoare.

Ascuns în cala unui velier cu două catarge, călători de la Bahia la Ilhéus, Pe tăpșanul unde chema duhurile, pe o plantație de cocotieri între Pontal și Olivença, Taica Arolu îl adăposti și-l recomandă colonelului Robustiano de Araújo, a cărui bogăție nu-l împiedica să dea de mâncare lunaticilor și să

primească binecuvântarea și sfaturile vrăjitorului. În eldoradoul din ținutul de cacao, Taica Arolu avea tot atâta sau chiar mai mult prestigiu decât Episcopul: sosise primul și posedea puteri indiscutabile asupra ploilor și soarelui.

5

Trecuseră cinci ani de când Castor lucra ca potcovar pe Plantația Santa Mariana și când, mergând pe urmele lăsate de măgari, ajunsese să înnopteze la Tocaia Grande. Destinația lui era orașul Itabuna, mai precis străzile pe care se găseau bordelurile, avea de gând să-și scoată corpul din mizerie. Pentru cine se delectase din belșug, degustând mâncăruri fine, specialități naționale și străine în abundența de pe plantațiile de zahăr din Recôncavo, cele de cacao din sudul Statului, lăsau mult de dorit în materie de femei.

În rest, era satisfăcut, nu îi era dor decât de unchiul lui. Chiar dacă ar putea, nu s-ar mai întoarce. Acolo nu era altceva decât un servitor care nu avea dreptul decât să asculte fără să cârtească. Tratat ca un prinț, punându-i coarne Baronului în luxoasele așternuturi de în, cuverturi de dantelă și saltele de satin, nici în patul Madamei nu se simțise un om liber. Pentru asta, fusese necesar să-l lovească pe Domnul, să-și pună viața în pericol, să-și ia lumea în cap și să ajungă în ținuturile de cacao unde fiecare avea propria lui valoare și, bine sau rău, era plătit pentru ceea ce făcea.

Compensa lipsa femeilor de pe plantație însoțindu-i pe trupeții care se deplasau călare pe măgari: la depozite, în localități, în orașe găsea căldura curvelor. Maturizându-se, devenise un negru liniștit și cordial, își păstrase simplitatea și ținuta demnă, caracterul prietenos. Când întârzia să apară, unele fete se plâneau de lungă absență a lui Tição: nimeni altul nu era în stare să anime o petrecere așa cum o făcea el.

Meșter îndemânat și iscusit, la forja rudimentară montată la Santa Mariana pentru a face față necesităților de pe moșie – însemnarea cu fierul roșu a vitelor, potcovirea animalelor de povară și de călărit, ascuțirea cuțitelor, repararea uneltelor de lucru, sape, lopeți, coase –, Castor, confecționa doar pentru plăcerea lui cuțite, pumnale, zurgălăi pentru harnașamente, inele pe care le oferea cunoscutelor, instrumente pentru candomblé¹ pe care le trimitea drept cadou Taichii Arolu: arcul și săgeata lui Oxóssi², evantaiul lui Oxum³ și Iemanjá⁴, secură cu două capete a lui Xangô⁵. Colonelul nu se zgârcea în a lauda îndemânarea și priceperea potcovarului, un adevărat artist. Tição îi oferise moșierului o scară de șa, lucrată de el cu multă finețe și meșteșug, o piesă de valoare.

Om bun, colonelul Robustiano de Araújo. Bogat și puternic, nu-și dădea aere, nu se uita de sus, cu dispreț, la muncitori. Dar chiar și așa, visul lui Castor

¹ *Candomblé* (braz.) – sărbătoarea orixá-urilor.

²⁻³⁻⁴⁻⁵ *Oxóssi-Oxum-Iemanjá-Xangô* (braz.) – divinități ale triburilor de origine africană din Brazilia.

era să-și monteze o forjă de potcovar într-una din noile așezări, să lucreze pe cont propriu, să nu mai servească nici unui stăpân, oricât de bun ar fi fost el.

Ajutat de Coroca, Tição Abduim îi extrage un molar amantei lui Manuel Bernardes, pistolar celebru

1

Deodată, gemete sfâșietoare acoperiră vacarmul obișnuit de la începutul nopții în imensa tabără în care se transformase Tocaia Grande. Veneau de departe, în crescendo: disperate vaiete de durere. Cineva implora ajutor și vorbea de moarte. Viela amuți în mâinile lui Pedro Cigano, care umbla la întâmplare, fără nici o țință, făcând de toate și nefăcând nimic. Îndârjiții dansatori opriseră hora, trupeți și muncitori se treziră, se ridicară în picioare și ieșiră să vadă ce se întâmplă. Lângă Coroca, pe patul de campanie, negrul Castor se ridică într-o rână, atent:

— Parcă ar omori pe cineva. — Comentă dama-de-companie.

— Mă duc să văd. — Spuse negrul, trăgându-și pantalonii: — Mă întorc imediat.

— Vin și eu. — Coroca își ciuli urechile: — Este plâns de femeie.

Plana asupra Tocaiei Grande o legendă despre pericole și violență — nu-și câștigase acel nume din întâmplare — deși, în ultimul timp, nu se mai auzise de vreo luptă impresionantă pe-acolo. Din când în când, câte un foc, o înjunghiere, certuri în jurul slinoaselor pachete cu cărți. Cu câteva zile în urmă, doi neisprăviți aproape să se omoare cu pumnalele vrând să hotărască cine dintre ei avea să petreacă noaptea cu Bernarda: a curs sânge, dar nu s-a lăsat cu nici un mort — incident nesemnificativ. Chiar și așa, locuitori și trecători s-au alarmat când au auzit strigătele de durere, cererile de ajutor.

Trei figuri se întrezăreau în spatele barăcii unde era depozitată cacaoa provenind de pe Plantația Santa Mariana și unde se odihneau soldații care o aduceau și oamenii de pază. Coroca și Castor putură să distingă, la lumina lunei pline, o femeie încă tânără, o mulatră închisă la culoare, cu o claic de păr creț, o femeiușcă arătoasă, dacă n-ar fi fost atât de chinuită: cu o mână își acoperea o falcă, gemând întruna. Lângă ea, un bărbat slab, un mulatru în vârstă și o bătrână. Coroca se îndreptă spre trecători, nimic serios, doar o bolnavă în drum spre Itabuna, având nevoie de îngrijire. Nu putea fi ceva grav, deoarece umbla pe propriile-i picioare și nu transportată în spate, într-o plasă, muribundă. Se auzi râsul batjocoritor al femeii:

— Atâta tărăboi pentru un dinte? Să scoli lumea din somn pentru așa o prostie? Rușine.

Supărată și furioasă, bătrâna o înfruntă pe Coroca:

— Să te fi văzut pe dumneata, cucooană. De trei zile suferă amărâta. n-a avut pic de liniște, a început alaltăieri și a durut-o întruna, din ce în ce mai rău. o clipă n-a slăbit-o, biata de ea.

Ridică vocea, ca să fie auzită de curioșii care se îngrămădeau:

— Noi mergeam la Taquaras să vedem dacă dăm peste vreun suflet de-al lui Dumnezeu care să-i scoată dintele. Dacă nu găseam, mergeam la Itabuna. Este fata mea, femeia lui.

Arătă spre un bărbat care tăcea. Bătrâna începea să-și dea drumul la gură, cu siguranță, mai avusesc de repetat explicația, pe drum. Continuă:

— Cred că i-a făcut ceva farmece. Aparecida aia care...

Nu apucă să povestească întâmplarea, vocea bruscă a bărbatului o întrerupse:

— Gata! Dumneata vorbești prea mult.

Avea un pumnal la cingătoare și pe umăr îi atârna o pușcă. Chiar și fără înștiințarea bătrânei, imediat pricepură că acea creatură era proprietatea lui. după grija și preocuparea care se citeau pe fața posomorâtă ce se înduioșa privind-o pe plângăcioasă. Trecu înaintea lui Castor când negrul se apropie zâmbind, oferindu-se:

— Dacă vrei să-ți scoată ceva dintele, duduică, nu e nevoie să mergi până la Taquaras. Se poate aranja chiar aici. Vino cu mine.

Bărbatul vru să știe:

— Să meargă unde?

— La depozitul colonelului Robustiano, să văd în ce stare e dintele.

— Și tu o scapi de durere? — Mai mult decât întrebător, tonul vocii era bănuitor și amenințător.

Castor nu oscilă, zâmbi larg:

— O scap, domnule. Haidem, duduică.

La un semn al bărbatului, o porniră către depozitul de cacao, oamenii de pază făcură loc grupului, fiind și ei interesați de peripețiile evenimentului. Asistența se mări prin prezența lui Pedro Cigano, a Bernardei, a lui Lupiscínio, a lui Bastião da Rosa, a lucrătorilor și trupeiților. Schimbau șoapte, se uitaie pieziș la bărbatul înarmat, dulgherul făcu un gest, Bastião da Rosa răspunse cu un altul, confirmând. Îl recunoscuseră pe taciturn: îmbătrânise și era îndrăgostit, ceea ce-l făcea să fie și mai periculos. Lupiscínio simți un fior pe șira spinării, îl trecură toate apele: orice se putea întâmpla:

Tițon o rugă pe femeie să se așeze pe niște saci de cacao și să deschidă gura, dar ea nu făcu nici o mișcare, continua să geamă, așteptând hotărârea mulțurului, care întrebă din nou:

— Chiar o scapi de durere?

Negrul râse din nou, glumeț și volubil:

— După cum v-am spus deja, domnul meu.

— Nu sunt domn, nici al tău, nici al altcuiva. Sunt Manuel Bernardes din Itacaré, și nu-mi place bătaia de joc. O să-i spun să se așeze, dar pe răspunderea ta. — Își înmuie vocea adresându-se femeii: — Hai, așează-te Clorinda, deschide gura, arată-i băiatului dintele.

Lupiscínio și Bastião da Rosa îl identificaseră, înainte ca el să-și proclame numele sus și tare ca pe o amenințare. Pistolarii în serviciul lui Badaró în timpul luptelor cu colonelul Basílio de Oliveira, în încercuirea finală, deși i se termină

muniții și se văzu singur, cu un glonte în umăr, într-o baltă de sânge, nu s-a predat, nu s-a dat bătut; înarmat cu pumnalul, tot a mai rănit alți trei. Prins și legat, aveau să-l lichideze cu cruzime, dar colonelul Basílio nu a fost de acord; un asemenea bărbat nu trebuie omorât cu sânge rece. Ordonă să fie dezlegat și îi întinse mâna. Manuel Bernardes rămase să locuiască în Itacaré unde planta porumb și manioc și avea un magazin în care vindea făină. Cu așa faimă, numai Natário da Fonseca putea rivaliza cu el.

La acea oră, toți se temeau pentru viața negrului Tição, băiat muncitor și fanfaron, foarte apreciat. Potcovar care bătea cuiele cu o mână sigură și puternică, fierar cu degete agile și pricepute la tratarea metalelor. Defect grav, se părea că avea doar unul: era extrem de băgăcios, se amesteca unde nu-i fierbea oala, vrând să le rezolve pe toate, un diavol. Avea să plătească scump acea îndrăzneală, cine l-a pus să se amestece? Desigur, nu avea nici competență, nici practică, nu era decât un negru abil și vesel.

Adolescent fiind, se-ncurcase cu iepele Domnului Baron, legitima și favorita. Pe dealuri și văi, pe plantațiile de trestie-de-zahăr și în distilerii, pe câmpuri înverzite și sub cerul albastru, călărise cele două iepe exclusive ale proprietarului plantației, punându-și în pericol capul și ouăle. Demonstră că are și practică și competență, pierdu teama odată pentru totdeauna.

— Încântat de cunoștință, dom' Manuel. Numele meu este Castor Abduim, mi se spune Tição pentru că sunt fierar. Am mai avut și alte porecle, pot să-ți povestesc dacă dumneata, într-o bună zi, ai vrea să mă asculți. Acum, o să-i ușurez durerea. Nimic nu-i mai rău pe lume decât durerea de dinți, mereu aud spunându-se și repetându-se asta. Pe mine, niciodată nu m-a durut, slavă Domnului. — Râse cu toată gura, arătându-și dinții albi.

2

— E jos, sau sus? În ce parte, duduie?

— Jos. Asta, aici.

Asistența se apropie, toți voiau să vadă, privirile se roteau de la pistolar la negru, de la femeie, la bătrână. Tição o rugă pe Coroca să-i țină felinarul în dreptul obrazului Clorindei. Abia putea să vadă ceva la flacăra pâlpâitoare și fumegândă a felinarului; palpa cu degetele în partea dreaptă până când suferinda gemu mai tare și el simți gaura cariei în molar. Anunță:

— Un molar! Dacă fata vrea și dacă un creștin îmi face rost de-un clește, pot să-l scot.

Vocea lui Manuel Bernardes răsună din nou, încă amenințătoare și îndoită:

— Ai mai scos vreunul până acum?

Acolo, la naiba-n praznic, potcovarul ajunsese să fie doctor de animale. Nu o dată Castor extrăsese dinți de la cai și măgari. De la femei sau bărbați, încă nu, dar care era deosebiră?

— O mulțime.

La paznicii depozitului, găsiseră cleștele. Negrul le ceru să facă rost de puțin rachiu.

— Ca fata să bea o gură și să simtă mai puțin.

Un soldat aduse o sticlă plină mai mult de jumătate. Tição îl încercă, îl lăudă: e bun. Începu să-i explice Clorindei:

— Va dura puțin, dacă vrei să iasă, trebuie să suporti. — Zâmbetul lui inspira încredere: — Dar nu doare decât o dată, apoi trece, gata.

— Îndură-te de mine, atunci.

Amabil, negrul întinse sticla mulatrului oferindu-i:

— Iei o dușcă? Face bine, te liniștește.

— Mă lipsesc. — Stând alături de femeie, ținea banduliera, imposibil.

Castor nu se dădu bătut:

— Te lipsești? Nu-ți place, sau ești credincios? Dar fata nu se poate lipsi, fie că-i place, fie că nu-i place.

După cum apucă sticla, se vedea clar că fata nu refuza o dușcă. Ba chiar se opri din gemut.

— Acum, deschide gura. Coroca, felinarul!

Palpă gingiile smiorcăitei, care se contorsiona la fiecare atingere incomodă. În tăcerea adâncă și tensionată, o atmosferă de panică și teamă îi cuprinsese pe cei prezenți, atenți la fiecare cuvânt, la fiecare gest. Bătrâna smulse sticla din mâna fetei și se servi și ea. Tição râse și comentase:

— Ce-i asta, mamaie? Îți scoatem și dumitate vreun dinte? Ține aici. — Îi dădu cleștele și se întoarse spre prost crescut: — Împrumută-mi pumnalul, dom' Manuel.

— Pentru ce?

— O să vezi. Trebuie să îndepărtez gingia ca să pot apuca dintele cu cleștele.

Primi arma, prescrise încă o porție de rachiu pentru Clorinda.

— Dacă o ține tot așa, se va îmbăta. — Se alarmă bătrâna.

— Cu cât e mai beată, cu atât mai bine pentru ea.

Pedro Cigano aprobă și lăudă, dintr-o mișcare a capului, degajarea plângăcioasei: dădu sticla pe gât cu plăcere.

— Pregătește-te că o să te doară puțin. — O pregăti Castor.

— Mai rău decât acum, nu poate fi. — Rachiu, dacă n-o îmbătase, cel puțin îi dăduse curaj.

Rugând-o pe Coroca să miște felinarul astfel încât să poată vedea în interiorul gurii deschise, negrul îndepărtă gingia de dinte, puțin câte puțin, cu vârful pumnalului: fire de sânge se scurgeau la colțurile buzelor femeii. Manuel Bernardes își schimbă privirea, se uită înainte. În afara gemetelor înăbușite, nu se auzea nici cel mai mic zgomot. Clorinda, din când în când, se agita când simțea tăietura.

— Gata! — Anunță Castor. — Dă-i sticla, mamaie.

Înapoie pumnalul, Manuel Bernardes îl șterse de sânge pe pantalonii kaki. Tição așteptă până ce femeia a terminat de băut, o făcu să deschidă larg gura, chiar și așa îi fu greu să introducă cleștele. Nu-i fu ușor nici să-i prindă molarul între clești: în ciuda delicatetei și abilității demonstrate de către potcovar, cleștele mușcă de două sau trei ori din gingia bolnavă, făcând-o pe Clorinda să se contorsioneze. Profitând de un moment în care negrul scosese cleștele pentru a îndepărta gingia cu degetele, femeia, dintr-o zmușcătură se ridică în picioare. Fără măcar să se uite la ea, Manuel Bernardes spuse:

— Ai vrut, acum trebuie să suporti. băiatul te-a avertizat. Hai, aşează-te la loc, să nu te mai ridici.

Era un ordin blând, nu ridică vocea, niciodată nu o ridica atunci când vorbea cu Clorinda. Mulatrul era amoretzat, reflectă Bernardes şi se îngrijoră pentru Tição: dacă negrul îi strica gura femeii şi nu reuşea să-i scoată dintele, aveau să asiste la o altă nenorocire. Se uită de jur-împrejur şi citi pe feţele tuturor aceeaşi agonie. ah, Sfântă Fecioară din Capistola!

Femeia se linişti, iar Tição reuşi, în sfârşit, să prindă molarul între ghearele cleştelui. Înfipse picioarele în pământ, zmuci cu putere, dar, bolnava se mişcă, dintele rezistă şi nu ieşi o dată cu instrumentul. Negrul, răbdător, îşi reluă delicata sarcină, trecură minute nesfârşite. Asistenţa stătea cu sufletul la gură. Cineva, probabil Bernarda, lăsă să-i scape un suspin. Vocea, acum schimbată şi dură, a lui Manuel Bernardes, porunci:

— Termină odată!

Castor surăse în lumina felinarului şi continuă, liniştit, până ce simţi că dintele era bine prins în cleşte, apucat chiar de la rădăcină. Rugă pe doi bărbaţi să-l ajute s-o imobilizeze pe Clorinda, împiedicând-o să se mişte. Înainte ca cineva să se prezinte, Manuel Bernardes hotărî:

— Nu are nevoie de nimeni, sunt de ajuns eu.

Îşi sprijini puşca pe sacii de cacao, îşi înfipse mâinile pe umerii femeii. Atunci, negrul îşi întări corpul, trase cu toată puterea: puterea unui potcovar obişnuit să pună potcoave animalelor, să bată fierul pe foc. Cleştele ieşi plin de sânge, Castor îl arătă cu molarul între gheare, un dinte diform la care-ţi făcea plăcere să te uiţi.

— Asta-i dintele tău, setiço.

Clorinda scupă un lichid gros, îşi şterse cu mâna saliva roşie. Apucă sticla cu rachiul, bău restul ca şi cum ar fi băut apă, apoi mulţumi:

— Dumnezeu să te răsplătească, tinere. Iartă-mă pentru gesturile urâte.

Manuel Bernardes îşi puse puşca pe umăr. Se apropie:

— Bate palma. — Cu mână întinsă: — Scuză-mă că te-am judecat greşit, asta pentru că te-am văzut aşa de tânăr. Pare-ai fi tras la galere. Cât îţi datorez?

— Nu-mi datorezi nimic. Nu trăiesc din scosul dinţilor.

Apăru, nimeni nu ştie de unde, o altă sticlă de rachiul, trecea din mână în mână, ajunse şi la ei. Manuel Bernardes o apucă de gât, înghiţi două guri cu măsură, îşi şterse gura cu mâneca paltonului: râse pentru prima dată, întinzând sticla negrului.

— Nu sunt credincios, nu, Doamne fereşte şi apără, dar nu aveam chef să beau cu dumneata la acea oră. Îşi luă rămas-bun: -- Dacă într-o zi vei avea nevoie de mine, ştii unde locuiesc.

Se auzi un sunet ascuţit, născut din viela lui Pedro Cigano, un coco¹ din Alagoas care făcea să liarbă sângele şi picioarele oamenilor. Bătrâna se înfurie şi ieşi în paşi uşori şi mici de dans: bătrâna bălăbănindu-se în ritm de forrobodó² şi în aburii rachiului. Se formă o horă în jurul ei, mâinile bătând cadenţa accelerată. Bastião da Rosa, un alb cu ochi albaştri, o aduse pe Bernarda în centrul horei, formau o pereche trăznet. Clorinda, calmată, aruncă o privire ispititoare către

¹ *Coco* (braz.) — dans tradiţional brazilian.

² *Forrobodó* (braz.) — dans popular brazilian.

mulatru care stătea alături de ea: Manuel Bernardes surâse din nou, răsufând ușurat că a scăpat de durerea iubitei și de intenția ucigașă. Își scoase pușca de pe umăr. Din sacii plini cu cacao urca un miros, puternic ce se topea în duhoarea corpurilor transpirate, arome familiare, arome de calitate întâi, și una și cecalaltă.

— Doctorul Tição... — glumi Coroca agățând felinarul într-un cui pe ușa de la intrare.

Amândoi lăsară petrecerea, se întoarseră la patul de campanie. Coroca nu era parfumată și galantă ca Baroana, nu avea trupul zvelt și tânăr al Rufinei, dar, în caz de nevoie, valora la fel, sau mai mult, decât oricare alta: avea știința Madamei și înfocarea mulatrei. Suzetă de mollăit.

3

Univers umed și torid, noroiul și pralul își împărțeau calendarul ținutului de cacao. Ploile, tot atât de necesare ca și soarele, durau jumătate de an, apăsătoare, interminabile, transformându-se cu ușurință în furtuni tropicale. Însă, dacă depășeau timpul util, puteau deveni fatale, făcând să putrezească în copaci mugurii care aveau nevoie de lumină și căldură. Colonei și aghiotanți, oameni de pază și zilieri trăiau cu ochii ridicați spre cer în căutarea semnelor prevestitoare fie de ploaie, fie de timp bun: pentru ca, prin puterea apei, arborii de cacao să înmugurească, iar sub căldura soarelui mugurii să crească viguroși și să devină aurii. Pentru ca să continue să circule legenda despre acea regiune privilegiată în legătură cu care circulau atâtea vesti și se povesteau întâmplări uimitoare în toată țara.

În căutare de lucru și bogăție, cobora din nord, urca dinspre sud o mulțime umană variată și hulpavă: muncitori, criminali, aventurieri, femei ușoare, avocați, misionari dispuși să-i convertească pe păgâni. Soseau, de asemenea, de dincolo de ocean, arabi și evrei, italieni, elvețieni și nemți: dar să nu-i uităm nici pe englezii de la Calea Ferată Ilhéus-Conquista — The State of Bahia South Western Railway Company — și de la Consulatul cu drapelul Marii Britanii, flegmatici cantotdeauna și strașnici băutori. Consulul englez își lăsase familia la Londra și contractase în Ilhéus o indiană tăcută pentru întregul serviciu al casei. În pat, cu unica ei goliciune, părea o zână din pădure și poate chiar era. Domnul Consul îi făcu un băiat superb, un metis cu ochi albaștri, un gringo¹ de culoarea ciocolatei.

Locuitorii acelei așezări recente, bogată și plină de cruzime erau prea puțin credincioși dacă foloseau cu orice ocazie numele lui Dumnezeu, luându-l în deșert, cu ocazia ambuscadelor sau a afacerilor murdare. Neîntrebuțându-le greu să promită, în fiecare an coloncii își reînnoiau succesele, își luau angajamente față de sfinți, de dragul ploilor, de dragul soarelui, încercând să le cumpere bunăvoința și să obțină iertarea pentru crime — dacă se pot numi crime accidenteale din timpul cuceririlor.

În timpul Coloniei, când încă nu exista cacaoa, Sfântul Gheorghe, adus în oratoriul corăbiilor de către albi, a fost proclamat patronul căpitaniei. Călare, cu lancea ridicată, un sfânt războinic, un protector în cel mai bun sens al cuvântului. În inima pădurilor, adus de sclavi în calea corăbiilor cu negri, Oxóssi, stăpânul

¹ Gringo (braz.) — denumire dată de brazilieni străinilor, în special europenilor.

codrilor și al animalilor, călărea pe un porc-spinos, cu un maxilar uriaș, un caititu. Se contopi sfântul din Europa cu orixă-ul¹ din Africa într-o divinitate unică ce avea să comande ploaia și soarele, să primească rugile și cântările, slujbele și obolurile: în timpul procesiunilor, pe altarul din Catedrala din Ilhéus sau în bojdeuca lui Taica Arolu, care se născuse selav și se adăpostise acolo pentru a-și păstra libertatea. În sanctuar, alături, areul și săgeata, emblema lui Oxóssi, lucrate pe nicovală de Castor Tição Abduim și stampa în culori vii cu Sfântul Gheorghe răpunându-l pe balaur, amintire de la arabul Fadul Abdala, om temător de Dumnezeu în orele libere, când negocul îi permitea.

Șoselele, drumurile și scurtăturile care duceau de la moșii la micile așezări, la depozite și la stațiile de la Calea Ferată a englezilor, în orașul Itabuna și la portul Ilhéus nu erau altceva decât o succesiune de amenințări pentru oameni și animale: o groapă îngrozitoare, noroaie înfricoșătoare, stânci abrupte, prăpăstii – la fiecare pas te păstrea câte un pericol. Ca să le parcurgă, măgarii și catării, cu mersul prudent și greoi, erau mai utili decât iepele și caii cu mersul elegant la trap și rapid la galop.

Unii colongi fanfaroni și îngâmfați datorită averii, lorzi englezi cu părul creț și tenul închis se făloșeau cu inele mari cu briliante pe degetele obișnuite cu trăgaciul pistoalelor, deschizând conturi la magazine pentru fetele șic și cheltuitoare, aduse de la Bahia, de la Aracaju, de la Recife și chiar de la Rio de Janeiro, sau călărind pe străzile orașelor cai de rasă, pur-sânge. Dar, ca să ajungă la conacele de la moșii, călătoreau pe spinarea sigură a catărilor și măgarilor, unii tot atât de buni la trap ca cel mai bun cal.

Convoaie de măgari transportau cacao uscată de la moșii la stațiile de Cale Ferată sau la Ilhéus și Itabuna, unde se găseau sediile firmelor exportatoare aparținând elvețienilor și nemților. Animalele mai bătrâne rămâneau la moșii, ducând cacaoa pe plantații la uscat. Soldații, în lungile și anevoioasele călătorii pe aceste drumuri inaccesibile și riscante, alegeau locuri care să ofere condiții prielnice de înnoptare. Grupări care, cu timpul și cu forfota, duceau, aproape întotdeauna, la crearea unui cătun. Unele se dezvoltau în sate și comune, viitoare orașe, altele doar vegetau – o înșiruire de case cu o târlă și o bodegă cu rachiu.

Cu trecerea timpului, Tocaia Grande se transformă într-un loc de înnoptare preferat pentru soldații care veneau din imensa zonă a râului Cobras, unde erau situate numeroase proprietăți, unele dintre ele cele mai mari plantații din regiune. Vestea construirii unui magazin de către Turcul Fadul, om isteț, cu simțul previziunii, a contribuit la rapiditatea cu care au apărut noi locuințe: bordeie, colibe, barăci, unele din chirpici, altele din lemn, cele mai sărace din paie uscate.

Prima casă din piatră, solidă, a fost ridicată de negrul Castor pentru a-și instala cioacanul și nicovala, la câteva luni după povestea cu dintele Clorindei, frumoasa iubită a lui Manuel Bernardes. Gurile rele spun că potevarul a fost ajutat de colonelul Robustiano de Araújo, care i-a împrumutat niște bani fără dobândă și îi lăra termen de plată:

— Negrul ăsta e isteț. Dacă nu va cădea în vreo capcană, se va îmbogăți. E îndrăzneț, are școala femeilor europene, de aceea cam exagerează: mai băgăcios, nici c-am văzut vreodată.

¹ *Orixá* (braz.) – zeitate păgână în Brazilia.

În timp de restriște, Fadul Abdala, victimă a coșmarurilor, încearcă să-și găsească o concubină

1

Timpurile prospere întârziiau să apară, supunând răbdarea și starea de spirit a lui Fadul la încercări dificile, la chinuri atroce. Cu toate astea, nu se dădu bătut, credincios înțelegerii făcute: își îndeplinea partea lui, și Dumnezeu și-o va îndeplini pe a Sa. Fadul nu pierdea nici o ocazie să-l reamintească – aproape meru cu rugăciuni umile, cu ocări mânioase când era disperat – angajamentele solemne asumate: Domnul îl adusese de mână în acel loc pentru ca el să se stabilească acolo și să se îmbogățească, consumându-și destinul.

Totuși, în anumite ocazii, oscilă și fuse cât pe-acți să capituleze. Alte orizonturi se ofereau cu perspective imediate, previziuni atrăgătoare, în timp ce el se chinuia în limita și lentă gestație de la Tocaia Grande. Dorind să-i câștige sufletul, Demonul îi făcea tot felul de mizerii pentru a-l convinge: monta scheme fantasmagorice, venea cu propuneri tentante, îi crea miraje care-l întârâtau pe silastru.

Ca să-l cucerească, necuratul uza și abuza de figura fatală a Zezinhei do Butiá. Aceasta îi invada cu cruzime dormitorul, impudică și insolentă, tulburându-i orele de odihnă nenumărate, indispensabile. Se întâmpla, invariabil, în nopțile când muncise cel mai mult, la sfârșitul forfotei năucitoare, după ce Fadul se arunca în pat, frânt de oboseală, sperând într-o odihnă necesară, într-un somn reparator, într-un vis plăcut în ale cărui peripeții reconfortante să se recunoască bogat și respectat. Din contră, se vedea cuprins de neliniște și hărțuit. Nici nu adormea bine, că ea își și făcea apariția, goală și încântătoare.

Tulburându-i ochii închiși, apărea sexul Zezinhei, un adevărat paradis, patria deliciilor, mană și nectar. Se arăta și se refuza. Pramatia devenea provocatoare, făcând tot felul de giumbușlucuri pentru a-l duce la pierzare. Imperioasă invitație prin legănări, fandoseli și dezmiardări: refuz violent prin dispreț și ofense – limbă de șarpe, viperă.

Ce faci, îngropat în fundătura asta mizerabilă, la capătul pământului? Ture ignorant, prostovanule! Pe vremuri, cel puțin, veneai la Itabuna și, la pieptul meu, oboseala ta de vânzător ambulant își găsea odihna. Ți plăcea să te distrezi, ti se spunea Marele-Ture și aveai de unde alege. Acum, rareori îți părăsești bârlogul prăpădit, nici nu apari bine că și pleci înapoi. Lăsând de-o parte orele când faci cuntpărături, minutul care-ți mai rămâne abia ti-ajunge să te ușurezi și să scoți un geamăt, vai de capul tău, ture fraier și prost, vită de povară.

Încearca s-o prindă, ea se eschiva, fugea din pat: din momeală în momeală, lupta dura toată noaptea fără ca el să reușească s-o atingă sau s-o înduioșeze. O dată cu primul răget de măgar, Zezinha dispărea în aburii dimineții.

Fadul se trezea obosit, scăldat în sudoare, lovit ca de trăznet. În lumina difuză a zorilor, încă mai întrezărea sâni și coapse, fundul obraznic, pânțele mătăsos, sexul topindu-se! Măine las tot și plec de-aici. Se auzeau tot mai multe răgete și nechezături în vale. Trupeții vor apărea neîntârziat pentru a-și lua dușca matinală înainte de a ajunge la șosea.

Când se ducea la Itabuna, Fadul cerșea pomana unei vizite a Zezinhei la Tocaia Grande. Îi promitea marea cu sarea. Ea cerea mai mult, în contul cheltuielilor de drum, promitea că va veni cât de curând, desigur, într-una din zilele astea, la Sfântul Așteptat.

2

În cătunul mizer, șerpi și puroaie, asta era purul adevăr. Pericol permanent, șerpilor, în majoritate veninoși, veneau din pădure și din mlaștini, amenințare mortală și permanentă. Gunoaie aruncate pe drum, resturi adunate în Tocaia Grande, fetele, puține și terminate, abia dacă făceau față nerăbdării soldaților în nevoie, sau pornirilor tăietorilor de lemne sau zilierilor în tranzit de la o moșie la alta. Netrebuind să rabde decât două sau trei călătorii de abținere până să ajungă la îndestularea din Ilhéus și Itabuna, oropsiții nu suportau chinuitoarea așteptare. În cătun nu aveau de unde alege, dar cinci moare de foame, mănâncă bălegar și se linge pe buze.

Excepție făcea Bernarda, complet diferită de celelalte, o frumusețe. Tânără, chipeșă și curată, cu trupul vânos, o păpușă cu pielea strălucitoare și închisă la culoare, cu părul negru, mână crudă. Cărările vieții o făcuseră să eșueze acolo, sau alesese ea de bunăvoie? Nu-și manifesta dorința de a pleca, nici de a lucra pe piețe mai mari. Dacă ar face-o, n-ar sufla o vorbă nimănui, în Ilhéus sau în Itabuna, în Água Preta sau în Itapira unde să-și găsească vreun colonel care să-i deschidă o casă și un cont la magazinele din oraș pentru a și-o păstra numai pentru el. Au fost unii care au încercat s-o facă să-și strângă bocceluța și să-și încerce norocul în altă parte. Îmi place aici, spunea ea zâmbind.

Recent-stabilit, după ce a cântărit avantajele și dezavantajele, Fadul îi propuse să-i devină concubină, o invită să vină să locuiască cu el, să trudească împreună la magazin și să împartă patul enorm. Când comandă patul și salteaua, îl puse în gardă pe Lupiscínio: fii atent la măsura mea și nu uita că de cele mai multe ori o să am o puicuță cu care să mă hârjonesc.

Bernarda mulțumise și refuzase. Rămânea la dispoziția lui Fadul când acesta avea nevoie, când avea chef să se culce cu ea, în casa pe care o alegea, în patul preferat, era de-ajuns să-i facă un semn. Plătea, dacă voia: culcându-se cu un cetățean atât de curtenitor, un bărbat așa focos și bine dotat, se putea lipsi de plată. Dar să trăiască în concubinaj, mulțumesc, așa ceva nu dorea. Nici cu Fadul, nici cu altcineva, oricine ar fi fost. Îi povesti noutatea Corocări:

— Știi ceva? Fădu mi-a dat o sticlută cu colonie. Fădu e un om bun. M-a chemat să locuiesc cu el.

— În concubinaj?

— Așa cum îți spun.

— Să locuiești cu turcul? Ai dat lovitura, ai un noroc chior.

— Dar eu n-am vrut. Nu vreau să mă leg nici de el, nici de altcineva.

— Și de ce, mă rog?

— O să trăiesc alături doar de bărbatul pe care o să-l iubesc. Să-l iubesc cu adevărat.

— Credeam că ești amorezată de turc.

— S-ar putea. Dar nu voi locui cu nimeni doar pentru amor sau pentru bani. — Gânditoare, cu ochii în pământ, explică: — Doresc să trăiesc împreună cu cineva, așa, ca soț și soție, numai din dragoste care durează toată viața, care-ți sfâșie inima. Neavând parte de așa ceva, pentru mine s-a terminat. Mai bine târlă.

Amândouă se cunoșteau de puțin timp, erau noi prin acele locuri, familiaritatea lor era recentă. Coroca nu făcu nici un comentariu, își înghiți întrebările și sfaturile. Bernarda ridică privirea, râse și glumi:

— Tocaia Grande este un loc plin de bărbați frumoși. Fădu, Pedro Cigano, Bastião da Rosa și cel mai frumos. Nașul meu.

Bernarda se impunea ca o favorită. Favorita tuturor, captivantă; disputată în noaptea trupeiților, nu era întotdeauna liberă pentru pofa lui Fădul. Din când în când, sătul de alegerea meschină, arabul trimitea după vreo fată în Itabuna, îl costa o avere.

3

Încă nu se trezea de-a binelca când servea deja primul rachiou trupeiților. Aia erau banii cel mai greu de câștigat: cu noaptea-n cap, nici nu se crăpa bine de ziuă, nici nu apuca să se ușureze sau să se spele. Dacă ar fi putut, ar fi lăsat altcuiva acea uzură, iar el s-ar fi ocupat numai de câștiguri mari, mai puțin obositoare.

Își făcea nevoile în pădure, atent la șerpi. Se scălda în apa râului, curățându-se de sudoare, de duhoarea ploșnițelor și de vedeniile nocturne. Își albea dinții frecându-i cu frunze de tutun: sufla peste cenușă, atâțând jeratecul de sub pirostriile de fier, un lux asiatic obținut cu prețul lichidării unei datorii în Taquaras. Punea apă la fiert într-un vas de tablă. Din nou înpăcat cu sine, cugeta la viață și la necazurile ei. Nefiindu-i încă ușor, corvoada anterioară îi dăduse mai multă bătaie de cap. Era convins că, dacă ar renunța, mai târziu se va căi: harul Domnului nu se dă celor cu puțină credință. Pentru a-l merita și pentru a deveni un negustor bogat și respectat, trebuia să se arate la înălțimea brutalei provocări.

Rupea cu mâinile puternice fructul moale al arborelui de pâine, amforă galbenă de miere: cu degetele scotea boabele zemoase, sucul i se scurgea pe la colțurile gurii. Frigea pe jar bucata de carne — îi comandase o frigăruie lui

Castor Abduim, un maestru potcovar isleț, ținea nicovala cu o mână puternică, iar la sfârșit, câteva lovituri de ciocan dibace. Grăsimea de pe carnea uscată picura peste făina de manioc, nici că putea fi ceva mai bun, o delicată demnă de gusturile fine ale unui orășean. O bucată de carne de vacă, un pumn de făină și, ca să taie gustul sării, banane foarte coapte. Se amestecau gusturile și aromele cărnii de vacă cu fructul arborelui de pâine, bananele, cu făina de manioc, cu cajă¹, mangaba² și umbu³.

În zile de rafinemente culinare, în vârful unei nuiele fasonate cu briceagul, înfîșea o banană mare și o frigea până ce căpăta culoare aurie și se desfăcea datorită căldurii. Pentru a nu se arde, o tăvălea prin făină după ce o decojea: un deliciu.

Dinspre râu venea o adiere, târfele se odihneau după truda din timpul nopții: Tição ieșea să adune vânatul și să schimbe capcanele. Paznicii de la depozitul de cacao și muncitorii care construiau grajdul colonelului Robustiano de Araújo încă nu începuseră roboteala zilnică. Doar trilurile păsărilor rupeau tăcerea în Tocaia Grande. Ora preferată a lui Fadul: după ce-și bea cafeaua fierbinte, se așeza în pragul ușii, își aprindea narghileaua și parcurea cu privirile încântătoarele împrejurimi: valea, râul, dealurile, copacii și modestul șir de case – Marele Turc se odihnea în imperiul său.

Nu va pleca de-acolo: nici dacă l-ar sfătui vreun avocat, nici dacă l-ar amenința vreun gardian, nici dacă l-ar amăgi vreo femeie. Încă nu s-a născut femeia aia care să-l oblige să renunțe, să-și schimbe cursul destinului. Cine-și pierde capul pentru o femeie, ajungând să nu mai judece, sfârșește în mizerie, obiect de răs și batjocură, un ratat. Nici dacă ar fi văzut-o pe Zezinha do Butiá în fruntea unui cortegiu de carnaval, încadrat de doamnele cele mai galante din cabaretele din Ilhéus și Itabuna, nici așa ea nu ar reuși să-l facă să comită vreo nebunie. Nici o fustă, fie că era Zezinha, femeie ușoară, amoretă la colțul străzii, fie domnișoara Aruza, o partidă grozavă, sau Jussara Ramos Rabat, văduvă bogată, logodnice oferindu-se, și unele și altele seducătoare și înșelătoare. Sunt multe și diverse tentațiile la care este supus un bun creștin, toate pline de încântare iluzorie și de un real pericol.

În timp ce-și consolida intențiile, ținea sub observație malul râului, îndeosebi porțiunea unde se găsea „bideul damelor”, nume dat de Castor, negru dedat la franțuzisme, bazinului din pietre, cascadei la care veneau fetele să se scalde și să spele rufe. Cine știe, poate că Bernarda se va arăta dornică și, spălată fiind ca nouă, poate că ar accepta să-i umple golul dimineții cu mângâieri și drăgălășenii!

Bernarda, ciudată enigmă. Ajunsese să creadă, deunăzi, că ea îi acorda un loc preferențial față de toată banda aia de vagabonzi amorezați de farniecele

¹ *Cajá* (braz.) – fruct al unui arbore aparținând familiei anacardiaceelor (spondias lutea) fruct suculent și acru.

² *Mangaba* (braz.) – fruct al unui arbore aparținând familiei apocinaceelor (thancornia speciosa), cu pulpa dulce.

³ *Umbu* (braz.) – fruct al unui arbust aparținând familiei anacardiaceelor (spondias rubrosa).

ei, pentru că stătea ore în șir să asculte povestiri din o mie și una de nopți, povești pentru copii, episoade din Biblie, specialități ale turcului, iar în pat se tăvălea plină de înfocare, se topea de râs. Unii chiar spuneau că ar exista iubire între cei doi. Totuși, Bernarda nu acceptase să-și pună laolaltă zdrențele cu ale lui, renunțând la condiția de femeie pierdută pentru a se ridica la cea de amantă într-un tihnit concubinaj. Preferă să fie în continuare târfă de hordel cu crăpătura deschisă pentru orice trecător. Fadul nu înțelegea: tot atât de indescifrabilă ca un verset din Coran, impenetrabila carte a păgânilor.

Stând de vorbă cu Coroca despre viață și necazurile ei, o întreabă în treacăt dacă avea vreo explicație pentru comportamentul absurd al Bernafdei. Coroca se eschivă:

— Cui i-ar fi trecut prin minte așa ceva! Minteia femeii e un puț întunecat, nu-i poți vedea fundul. Am rămas prostită când am aflat. Am să-ți spun ceva. Fadul, dar n-ai să mă crezi: am cunoscut la Itabuna o individă care și-a lăsat bărbatul bogat, proprietar de magazin, nebun după ea, ca să se prostitueze într-un hordel. O chema Valdelice, era o femeie bine și-i plăcea să fie târfă. Nici nu-ți imaginezi, Fadul, cât de sucită e lumea asta. E tot ce-ți pot spune, mai mult, nu știu.

Un grup de țigani se oprește în Tocaia Grande într-o noapte cu lună plină

1

În acele începuturi de întemeiere a cătunului, trecerea caravanei țiganilor a lăsat nostalgii, în ciuda tuturor neajunsurilor. Mult timp aveau să-și amintească de ea, deși în spațiul unei zile și al unei nopți, nu se întâmplase ceva cu adevărat demn de relatat. Cu toate acestea, rămăsese o fascinație irezistibilă, un mister ce așteaptă să fie dezlegat.

Țiganiile își făcură apariția pe la mijlocul după-amiezii și-și instalară tabăra în pădurea deasă de cealaltă parte a râului. Trebuie că greșiseră direcția la podeț sau poate că o abandonaseră dinadins, cine știe.

Deshămaseră caii de la căruțele acoperite cu cărpe colorate și bucăți de piele, ticsite de troacc. Femeile s-au apucat să facă focul, în timp ce bărbații s-au dus să adape animalele, cai și măgari, pe malul râului. Doar Josef, cel mai bătrân, cu păr alb, cărlionțat, cu cercei în urechi, inele pe degete, pumnal la centura lată, vestă în loc de haină, o luă imediat peste pietre, îndreptându-se spre magazinul lui Fadul. Are figură de rege, se gândi Coroca, zăbindu-l.

Văzuți de departe, păreau mulți, în realitate nu erau nici douăzeci, cu puradei cu tot. Mai mult decât suficient, aprecie căpitanul Natário da Fonseca, a doua zi, dând cu ochii de țigănimă care-și așezase tabăra la intrarea în Tocaia Grande. Căpitanul descălecă la timp pentru a-l împiedica pe turc să încheie afacerea cumpărării măgarului, dar, despre succesul din ajun, nu află decât din auzite.

Ceea ce se spunea și se repeta atunci, pe țărmul oceanului și în ținuturile îndepărtate din interior, toate lumea știe: țiganii sunt o altă nație, dubioasă. Nu se confundă cu orășenii, nici cu altă rasă cunoscută; cu sergipanii sau cu turcii, cu portughezii sau cu metișii indieni nu se amestecă, și cu nici un alt popor, oricare ar fi el! Cine a văzut vreodată o căsătorie între un țigan și un localnic? Poate de-acum înainte. Nație aparte, castă de vrăjitori și hoți, țiganii trăiesc din înșelăciuni, escrocherii și minciuni.

Pe crupa cailor furati, bărbații sunt asemeni nobililor, conților și baronilor, ducilor și marchizilor. Întinse pe saltele slinoase în căruțele unde trăiesc îmbrăcate în zdrențe înflorate, fuste largi cu volane, înzorzonate cu brățări și lanțuri, femeile ar putea fi luate drept prințese și regine, dacă n-ar fi clevetitoare și cu picioarele desculțe. Înșelați de aparențe, unii spun, și chiar scriu, că țiganii sunt rămășițe ale curții Regale din Babilon, rătăcind prin lume, îndeplinindu-și ursita. În orice caz, era mai bine să fie ținuți la distanță, să se facă afaceri cu ei cu multă prudență și să se ascundă bunurile de preț. Un popor fără pământ, unde s-a mai pomenit așa ceva? Nimeni nu poate avea încredere în el.

Până și indienii, cea mai persecutată nație, au un pământ pe care să stea, deși le mai rămăsese foarte puțin în acele ținuturi în care, demult, foarte demult, triburile pataxó ocupau suprafețe întinse. Stăpâni ai pădurilor și ai râurilor, indienii pescuiau și vânau, dansau și se războiau. Au fost omorâți în cea mai mare parte, în definitiv nu erau utili pentru lucrul pe plantațiile de cacao. Solitari, supraviețuitorii încercau să se mențină în câteva redute, dar cel mai mic pretext era un motiv suficient ca să fie lichidați. Încă mai reprezentau un pericol, deși redus. De mult timp nu se mai auzise de vreo regiune victimă a atacului indienilor. Se întâmplase, da, odinioară, dar înainte de a exista Tocaia Grande.

În Tocaia Grande, un punct pierdut pe harta inexistentă a regiunii scăldate de râul Cobras, se succedau fetele: umblărețe ca și țiganii, nu prindeau rădăcini: se duceau cu trupeții și cu cei în trecere: câștigau bani, dar erau și în pericol în nopțile agitate.

Cortul ridicat în acea pustietate atrăgea târfele, zilierii, și tăietorii de lemne. Zilierii veneau de pe plantațiile care începau să apară o dată cu defrișarea pădurilor de către tăietorii de lemne: mai întâi toporul și focul, urmate imediat de sapă și lopată. Rareori vreo târlă se fixa acolo, ridicându-și o cocioabă; cu siguranță, motive serioase le făceau să se hotărască să-și ducă viața într-un loc atât de prăpădit.

Persecutat pământ al indienilor, mizerabil pământ al fetelor. Pământ al țiganilor nu există: el este crupa cailor, scândura căruțelor, talpa picioarelor. Nu se poate avea încredere în ei. Dar cine nu se lasă furat de farmecul unei perechi de cercei strălucitori în soare, al unei bijuterii, false sau adevărate, cine nu vrea să i se ghicească norocul pe care i-l poate aduce ziua de mâine?

Pentru ca totul să fie clar sau să devină și mai nelămurit în povestirea despre trecerea ȝiganilor prin Tocaia Grande, este necesar să ne referim, fie și pe scurt, la trecutul Gutei, pe atunci deja parfumată cu dulcea aromă a tutunului.

Guta, care se dădea mare că știe multe și că e umblată, niciodată nu văzuse un ȝigan adevărat în toată viața ei de damă de consumație. Pedro Cigano, cu care se combină, imediat ce ajunsese la Itapira, venind din Amargosa, amor de drum, de scurtă durată, de la ȝigani nu avea decât numele și plăcerea de a minți: sângele era indian, de aici și tenul mat și părul lins. Înșelată de nume, Guta se lipi de cântărețul din vielă, dar o rupse cu el câteva leghe mai încolo, la următoarea răscruce: adio, băiatule, nimic din ce-i bun nu-i de durată. Nu te supăra și nu mi-o lua în nume de rău. Și plecă mai departe în căutare.

Nimic din ce-i bun nu-i de durată, Guta a trebuit să învețe asta când i-a fost lumea mai dragă. Bucuria dură puține zile pentru că Sô Nacinho era capricios și se sătură repede de ea. Sô Nacinho avea de unde s-aleagă în Amargosa: din șirul unde fetele culegeau frunzele de tutun, din șirul de scânduri unde le puneau la uscat, sau din magazia unde rulau trabucuri cu coapsele scăldate în sudoare.

Proprietar de pământuri, de plantații, de ȝigări, de trabucuri aromate, și, de parcă bogăția nu era de ajuns, Sô Nacinho – Inácio Beckmann da Silva – avea ochi albaștri, moștenire germană, era înalt, avea un răs seducător, maniere curtenitoare – un armăsar. Grijuliu cu ceea ce-i aparținea, trecea atent printre fete, din când în când punca ochii pe câte una, căpřiță de o frăgezime tocmai bună. Ochii albaștri ai lui Sô Nacinho le zăpăceau, trimitea s-o cheme la el în birou. În timp ce dura capriciul, nu exista un bărbat mai înflăcărat și îndrăgostit, mai blând și politicos. Până îi trecea cheful. Ca și subitul interes, dintr-o dată, plictisul: o expedia pe față înapoi la muncă, nimic din ce-i bun nu-i de durată.

Nu are rost să adăstăm în povestirea iubirii dintre Guta și Sô Nacinho, pentru că, în principal, nu e nimic nou de adăugat. Tocmai împlinise paisprezece ani, femeie în toată regula, numai bună pentru pat, o furnicătură în adâncul coapselor și dulcea aromă de ȝigară: aștepta nerăbdătoare ca Sô Nacinho s-o remarce. Nu pentru că era stăpânul, ci pentru că era frumos. Când primi mesajul să-l caute la birou, Guta era pregătită și dispusă, alergă plină de emoție. Sô Nacinho știa cum să se poarte cu o femeie și când o dorea, și când o disprețuia. Frumos și prefăcut ca un ȝigan, așa era caracterizat.

Dacă aproape totul a fost o repetare a ceea ce se întâmplase și cu celelalte, cu toate astea, Guta nu a acceptat să se întoarcă la magazie să ruleze trabucuri în scobitura coapselor, preferă să devină târfă. Dar nu rămase în Amargosa pentru că nu dorea să sufere chinurile de a-l vedea trecând pe stradă fără s-o bage-n seamă. Nu se supăra, nici nu-i dori răul, nu plânse, nici nu-l blestemă, nu ar fi avut nici un rost. Își strânse bocceluța și-i comunică mătușii care, de bine, de rău, îi ținuse loc de mamă, când mama lipsise.

— Mătușe, dă-mi binecuvântarea, că plec.

— De ce nu rămâi aici, prostuțo? Domnul Waldemar de la brutărie a pus ochii pe tine, mi-a spus-o.

În Amargosa, nici Waldemar de la brutărie, nici alteineva: i se făcuse greață de acel loc. Cu bocceaua pe cap, o porni către Corta-Mão, unde se instală nouă și proaspătă. Apoi, coborî spre ținutul de cacao: veștile despre bogăție și risipă se repetau seducătoare, înfierbântându-le pe tărfe.

Învăță suficient și rapid și se consideră înțeleaptă că nu se lăsa dominată de nici un bărbat, că nu trăia ca ceilalți, blestemând sus și tare inconstanța în amor. Cu atât mai puțin acceptă propuneri de deslătare într-un concubinaj îndestulat, sclavă sub biciul unui colonel bogat. Preferă să vagabondeze, după cum o purtau împrejurările, prin orașe, târguri, cătune, sau fundături uitate de lume, ca Tocaia Grande. Liberă și suverană. Deși nu mai era o proaspătură, continua să trezească poftele trecătorilor. Încă mai avea furnicături în adâncul coapselor și încă mai persista dulcea aromă de tutun.

Înțeleaptă și voiajată, nu uita, totuși, figura lui Sô Nacinho, frumusețea, ochii albaștri de gringo, extazul și neînfrânarea. Și nici manierele fine, limbuția, cuvintele frumoase – totul falsitate pentru a le îmbrobodi pe naive. Și ce dacă? El era stăpânul, putea să ia cu forța și să se folosească așa cum se folosea de o farfurie sau de un țucal. În schimb, el o tratase ca și cum ar fi fost o domnișoară de neam mare și nu o simplă servitoare, proprietatea lui, la ordinele lui. Bărbat ca el, atât de înlocat și galant, nu mai întâlnise, oricât căutase, zi și noapte. A avut și alte amoruri, a gemut de plăcere în brațele altor bărbați, dar nici unul nu se compara cu Sô Nacinho, frumos și fals. Ca un țigan, așa îl comparau.

Când auzi că țiganii și-au întins tabăra pe malul celălalt, Guta a și zbughit-o într-acolo pentru a verifica poverbiala asemănare. Cine știe, poate avea să revadă fața pierdută, să audă din nou înșelătoare cuvinte tandre, să reîntâlnească noaptea din Amargosa cu aromă de fum de țigară.

Primul țigan pe care-l văzu a fost Josef, rezemat de tejgheaua lui Fadu cu care stătea de vorbă. Îl zări de departe, uitându-se spre râu, se apropie să-l vadă mai bine: în afară de înălțime, nu se asemana deloc cu Sô Nacinho. Bătrân, cu părul cărlionțat, plin de praf, haine vechi și răpciugoase, un biet vagabond. Dar și așa percepu, sau ghici la țigan ceva dincolo de aparențe, un soi de demnitate, de distincție care-l situa deasupra hogătașului din Amargosa. Deasupra lui Sô Nacinho? Ce idee trăznită!

Dar când îl văzu pe Miguel, în picioare, lângă cal, deja nimic nu i se mai părea trăznit. Nici n-o mai preocupară asemănările, frumusețile, falsitățile. Amintirea lui Sô Nacinho încetă s-o mai facă să sufere, dispăru chiar în clipa aceea ca o umbră fugară, ca o îndepărtată aducere aminte.

Căutarea luă sfârșit, Guta putea chiar să moară. Dar nu înainte de a se culca, măcar o dată, cu regele Babilonului, care stătea în picioare pe malul celălalt.

Monezile zornăiră pe tejghea. Josef se hotărî să plătească proviziile cu bani gheață, ceea ce era absolut necesar pentru a se evita îndoielile și neîncrederea. În pustietatea aia nu trebuia să abuzeze: văzuse mai multe cruci în cimitir decât bordeie în cătun. Dar încă nu sunase fatidica oră a cheltuielilor, cearta abia începuse. Josef încerca să-și reia vorba despre calitatea animalelor:

— Am tot ce poate fi mai bun. Cai de mîna întîi.

Fadul dădu de-nțeleș că ar fi oarecum interesat să cumpere un măgar, dar nu se arătă grăbit să discute condițiile, lăsând-o mai moale: afacerile cu țiganii necesită șiretenie. Schimbă vorba:

— Vă gândiți să mai rămâneți?

— Aici? ce să facem? N-aveți nici oale să le cositorim. — Scuipă, arătându-și dinții de aur: — Să ne târguim cu cine? În afară de dumneata, conașule.

— O să vezi ce animație e mai târziu, când sosesc trupeții și muncitorii, după fete. E multă forfotă.

— Multă forfotă?

Josef își îndreptă privirile înspre pârlăgă, văzu cele câteva harăci, colibele putrede, observă căsuța din lemn unde locuiau Coroca și Bernarda, se uită cu atenție la mulatrul din ușa depozitului de cacao uscată. Făcând bilanțul, concluzionă:

— Este locul cel mai frumos de pe acest râu. Merita o soartă mai bună. Te rog să mă ierți, conașule.

Își strânse cumpărăturile și le puse într-o plasă de iută. Numără de mai multe ori monezile în palmă, dar nu i le dădu:

— Dacă dumneata vrei, conașule, pot s-aduc animalele aici. Le aduc pe toate, să alegi. Chiar acum.

Fadul nu luă în seamă forma de adresare desuctă — conașule-n sus, conașule-n jos — dar o găsi simpatică: artă țigănească. Lingușirea nu era decât vorbă goală a intrusului pentru a escroca mai bine. În schimb, reacționă la propunerea de a examina măgarii imediat, acceptarea ar însemna un angajament tacit:

— Ești nebun? Să le aduci aici? Să traversezi râul? Pentru ce atîta osteneală?

— Conașul a spus ceva de un măgar...

— Am vorbit și eu așa. Dar asta nu înseamnă că trebuie să te aprinzi. Vin eu acolo, e timp destul.

— N-am de gând să mai stau mult.

— Rămâi peste noapte, nu-i așa?

Josef nu spuse nici da, nici nu, îl provocă:

— Să văd animația? Merită oare? Iartă-mi sinceritatea, dar mă-ndoiesc.

Oferi o altă soluție, mai ușoară:

— Vii cu mine, conașule, și-ți alegi pe loc un măgar. Înainte să-l cumpere altul.

Fadul rămase tare pe poziție:

— Acuma, nu. Trebuie să vină clienți. Vino mâine dimineață, dacă apa e mică, mă uit la măgari.

Nu avea rost să insiste, Josef era obișnuit cu acel joc de precauție și viclenie. Regula nu se schimba nici cu ceilalți oameni, dară-mi-te c-un turc.

— Dacă așa stau lucrurile, am să înnoptez aici ca să te servesc, conașule.

— Dacă vrei, rămâi. Dar nu din cauza mea.

Țiganul puse monedele unele peste altele pe tejghea, băgă mâna în buzunarul pantalonilor, scoase o batistă legată la cele patru capete, desfăcu nodurile și risipi lângă muntele de bani tentația aurie a bijuteriilor. Fadul disprețui gablonzurile de doi bani.

— Am fost vânzător ambulant mulți ani. Mai am un rest din articolul ăsta pe-aici, pe undeva. Nu vrei să cumperi? Îți fac un preț bun.

— Vânzător ambulant? — Cu capul în jos, Josef își legă la loc batista, o băgă în buzunar și repetă: — Vânzător ambulant!

Dar își reveni repede și, cu o mișcare rapidă, așază pe tejghea un mic pachet din hârtie cenușie: de unde-l scoase fără ca Fadul să observe?

— Ei atunci, uită-te și spune-mi, conașule, dacă n-ai cumva și sortimentul ăsta.

Desfăcu hârtia lăsând să se vadă un medalion-relicvar prins de un lanț. Turcul făcu un efort să nu scoată exclamația care-i stătea pe buze și, cu anevoie, își mută privirile. Josef proclamă:

— Nici în Ilhéus nu găsești ceva asemănător.

Ținând lanțul pe vârful degetelor, ridică medalionul la înălțimea ochilor negustorului: soarele strălucea printre canceluri, punând și mai mult în valoare bijuteria.

— Ce spui, conașule?

Degeaba făcea Fadul pe indiferentul, Josef observase că-i trezise interesul după felul în care vânzătorul întinse mâna să ia medalionul, după grija cu care îl ținea: bijuterie concepută exact pe măsura unui gât de femeie.

— Ia uite, ce cadou, ca să-l faci nevastii, conașule. Aur masiv. Fii atent la lucrătură.

— Nu sunt căsătorit. Și n-am nici o iubită. — Nici o fată, nici măcar Zezinha do Butiá nu ar merita un asemenea cadou.

Nu disprețui piesa, nu spuse nici că-i falsă, nici că-i urâtă. Vânzător ambulant veteran, cu experiență la metale, Fadul știa să deosebească și să aprecieze. Pentru lanț nu ar da nimic, nu făcea doi bani. Însă medalionul era aur curat, o piesă scumpă, furată, desigur. Îl deschise ca să-i examineze interiorul, îl cântări în mână. Nu-l disprețui, dar îi negă utilitatea.

— Nici nu vreau să știu dacă e cu adevărat din aur. N-am cui s-o dau și nici n-am ce face cu bijuteria asta. Pentru mine, n-are nici o valoare. La ce-mi folosește?

— La ce? Ca s-o vinzi mai departe, să câștigi bani. Conașule, glumești, știi că e aur și din ăla bun.

În funcție de preț, putea fi o afacere a-ntâia: bijuterie s-o vândă în Itabuna sau în Ilhéus pentru o avere. Dar Fadul se ținea de-o parte, nu intra în joc.

Puse obiectul pe tejghea, dădu din cap și din umeri, considerând subiectul închis. Nu se grăbea.

Nici el și nici țiganul care, indiferent la gesturile negative ale turcului, se uita la drumul pe care venea un bărbat, un locuitor de-acolo. Și Fadul îl zărise, era dulgherul Lupiscínio. Pe tejgheaua slinoasă, între Josef și Fadul, medalionul-relicvar strălucea. Josef așteptă ca Lupiscínio să intre și să dea bună ziua, pentru a ridica din nou lanțul și a arăta splendoarea bijuteriei.

— Așa o pîcșă, conașule, n-ai să găsești nici în Ilhéus, nici la Bahia. Au adus-o din Europa bunicii mei, am primit-o moștenire. — Ca să-și dovedească afirmația, rosti o frază în limba lui, dar vorbi din nou în portugheză, îndreptându-se spre Lupiscínio: — Ce zici de asta, cavaler?

Impresionat de păsăreasca incomprehensibilă și de manierele țiganului, dulgherul, nefiind un cunoscător, nu garanta pentru aur, dar nu-și putu reține admirația în fața lucrăturii piesei:

— O perfecțiune, muncă de artist. E din aur?

Jignit de întrebare, Josef arătă spre Fadul:

— Întrebă-l pe el, dacă chiar vrei să știi dacă e sau nu din aur. Asta-i bună! — Înfășură bijuteria în hârtia cenușie și o puse înapoi în buzunarul de la vestă:

— Nu-i de vânzare.

Fadul se desprinsese de tejghea, luă din raft o sticlă plină pe jumătate, îi scoase dopul, măsură porția obișnuită a lui Lupiscínio și, înainte să se servească, îi oferă țiganului încă afectat:

— Accepți o înghițitură?

Ridică paharele. Josef degustă rachiul pe-ndelete, nu-l dădu repede pe gât ca ceilalți doi! Atunci, Fadul întrebă, pe un ton neutru, lipsit de orice subînțeles:

— Nu că aș vrea să cumpăr, n-am nici cui să-l dau, nici cui să-l vând. Dar ca să știi, din curiozitate, spune-mi cât ceri pe medalion. Numai medalionul, fără lanț.

Josef goli paharul încet, cu un plescăit din limbă laudă rachiul. Scoase din nou din buzunarul vestei pachetul și desfăcu iar hârtia cenușie lăsând bijuteria pe tejghea. Doar pentru o clipă, apoi, cu un gest neașteptat, o așeză în mână turcului:

— Pătreaz-o până mâine, verifică aurul, gramele, caratele. Mâine, când vii să alegi măgarul, conașule, mi-o dai înapoi sau, dacă vrei s-o păstrezi, faci dumneata prețul, conașule, cât consideri că merită. — Lăsă piesa în mână lui Fadul: — Mâine stabilim totul, tot la grămadă.

Nici n-avu timp cărciumarul să se împotrivească sau să reacționeze în vreun fel, că Josef și puse mână pe sacoșa cu cumpărături, adună și băgă în buzunar monedele cu care trebuia să plătească și ieși pe ușă fără să privească înapoi.

— Nici să nu te gândești! — Strigă Fadul, căruia îi revenise glasul: — Vino-neoace! Ia-ți tinicheau de-aici.

Prea târziu: țiganul era deja departe, în timp ce, Lupiscínio, prostit, neînțelegând nimic din ceea ce se petrecea, cerea explicații. Fadul începu din

nou să examineze bijuteria cu de-amănuntul și pe îndelete. Cîine vinde pe credit țiganilor e fraier. nu-i zdravăn, dar, oricât de mică i-ar fi fost valoarea, aceea piesă valora mult mai mult decît cumpărăturile făcute și neplătite: carne uscată, fasole, zahăr și o sticlă de rachiu. Nu risca să fie înșelat, dacă era să piardă cineva, acela era țiganul. Datorită îndoielilor, cînd avea să încheie târgul, va avea și pistolul la brâu.

Coroca tocmai intrase și, cînd văzu bijuteria, bătu din palme:

— Nici că se poate ceva mai frumos! Dona Marcelina, soția colonelului Ilídio, avea unul, dar nu se compara cu ăsta. — Adresându-se turcului: — L-ai cumpărat, domnu' Fadul? Ca să-l dai cui? Te gîndești să te însori?

5

Bătînd cu o bucată de fier într-o cratiță, țiganul Maurício, cu o mustață stufoasă, cu brațele tatuare, cu o basma legată pe cap, traversă Tocaia Grande de la un capăt la altul, anunțînd prezența iscusitorilor reparatori de obiecte din metal, ceainice și oale. Anunț inutil, zadarnică ofertă: nu exista nici măcar o oală de reparat: cioburile din lut, cîmile din tablă nu aveau nevoie de reparații. Maria Gina înțelese cînd, îndreptîndu-se spre tabără, Maurício luă soarele în palmă și-l adună de pe fundul cratiței. Se-ndeseau umbrele apusului, un apus de teamă și încântare.

Neobosiți drăcușori, paradeii scotociră prin cocioabe în absența locatarilor: nimeni nu încuia ușa la plecare. Nu era nimic de furat, nimic de valoare, cu excepția uneltelor de lucru ale lui Lupiscínio și Bastião da Rosa sau a vreunui obiect aparținînd bătrînului Gerino sau mulatrilor aflați la ordinele lui la depozitul de cacao. Fadul îl preveni pe dulgher: cît despre bălaiul Bastião da Rosa, avea o lucrare la o moșie din apropiere și-și luă cu el unelte de zidar.

Niciodată nu s-a știut exact numărul copiilor din caravană. Se iveau dintr-o dată, mici și mari, murdari, urduroși, obraznici, cu ochii în toate părțile căutînd ce să șterpelească. Nevinovați, frumoși, înfometati, nefericiți, cu mâinile întinse, cerșind. Deși nu era nimic de furat, dispărură unele obiecte: un ciob de oglindă, un cuțit fără mâner, luleaua din lut a lui Gerino, păpușa din cîrpe cu care făcea vrăji Nita Boa Bunda, nimicuri.

Până la lăsatul serii, cînd sosiră în acea pârloagă trupeții de la Fazenda dos Macacos¹, conduși de Maninho, ajutat de Valério Cachorrão, fetele fuseseră singurele cliențe. Întotdeauna se găsea în cordonul fustei un ban de aramă sau de nichel cu care să plătească ghicitul în palmă sau vreo podoabă irezistibilă, o pereche de cercei mari, un inel de sticlă. Totuși, traficul de bijuterii a fost cît se poate de redus, fiindcă în magazinul lui Fadul se găseau mormane de zdrăngănele la fel sau și mai frumoase. Totuși, cumpărură unul sau două flecușete, convinse

¹ *Fazenda dos Macacos* (braz.) — Plantația Maimuțelor.

de vorbele microase ale țiganilor, vrăjite de ochii țiganilor, de ochii adânci ai lui Alberto. Întorcându-se de la râu, Guta își informează suratele și rivalele:

— Au venit de-odată patru regi din Babilon. Cel mai tânăr e al meu, să fie clar, nu vă apropiați de el.

Un apus fermecător, părea vrăjit. Soarele se așezase pe fundul cratiței, condus de Maurício. Alberto depăna povești. Cine nu cunoștea povestea curții regale din Babilon? Foileton săptămânal, povestire pentru copii spusă din gură în gură, cântec de leagăn:

*Iată că vine regele Babilonului
Cu-ntregul său alai.
Iată că vine regele Babilonului,
De el mă voi îndrăgosti,
Cu el mă voi căsători...*

6

Entuziasmată clientelă pentru ghicitul norocului în palmă, sau șoptit la ureche cu jumătate de gură, de țigănci. Țigăncile se nasc cu darul ghicitului. Până și unele fete pline de cinism, care jurau că nu cred în minciuni și înșelătorii, întindeau mâna cu bănuțul de aramă.

Pentru a nu exista îndoieli, pentru a-și câștiga încrederea, prezicătoarele începeau cu povestirea adevărată a faptelor întâmplate în trecutul respectivei, vorbind despre ele ca și cum ar fi fost de față. Pentru încă un bănuț în plus, preziceau viitorul, garantau iubiți, concubinaje bogate, moșieri, colonci sus-puși, îndepărtau rivale, anunțau amoruri exclusive și eterne. Furnizau visuri și iubire „en détail”¹ și la preț redus.

La târgul ghicitoarelor de la apusul soarelui, Bernarda intră pe mâinile celei mai bătrâne și mai răutăcioase țigănci, bunica, sătulă să tot repete farmece vagi și precise. Luând mâna pe care i-o întinse copila — nu părea decât o copilă — vorbi despre persecuția unui bătrân: întotdeauna există un bătrân care să persecute copile. Țintit și ochit: cu aceea simplă referință, demonstrează o cunoaștere perfectă a ceea ce se întâmplase, lăsând-o pe Bernarda cu gura căscată:

— Chiar așa e. Știu cine e bătrânul.

Nu putea să fie decât taică-su, dar despre el și despre acele timpuri nici nu voia să-și mai aducă aminte.

— Vreau să știu ce e după, de-aici înainte. Vreau să știu dacă el mă va iubi toată viața.

— Bărbatul tău?

Ridică privirile de la mână la ochii Bernardei, în care citi neliniște și pasiune.

¹ *En détail* (fr.) — cu de-amănuntul.

— Vrei să fie al tău, nu-i așa? Să nu mai umble cu altele? Pune-mi două sute de reali în mână și-ți fac o rugăciune de niciodată nu va mai voi să știe de alta.

— De ce să vreau ca el să fie numai al meu? — Se minună Bernarda: — Poate avea câte dorește.

Surprinsă, țiganka se uită din nou la figura tensionată a fetei. Ce pretindeau toate, fără excepție, era să fie singurele, primele, să nu mai existe o a doua: comandau farmece împotriva rivalelor, plăteau rugăciuni și descântece. Căută explicația acestei absurdități pe fața supărată a fetei. o întrebă zăpăcită:

— Atunci, ce vrei tu?

— Vreau să știu dacă el nu se va sătura de mine, dacă nu va mai voi să mă vadă. Dacă niciodată nu se va plictisi de mine.

— Dă-mi două sute de reali și țiganka îți spune tot. — Lacomă după bani. adăugă, ca s-o hotărăască: — văd sânge și moarte...

Bernarda căută cele două monede:

— Spune odată. Mă va dori toată viața?

Fata vorbi cu o tristețe care-i merse țigăncii drept la inimă, îi mișcă sufletul insensibil: abandonând formulele repetate, mereu aceleași, prezise numai ceea ce nefericita dorea să audă:

— Toată viața.

— Dumneata ai vorbit de moarte...

— Tu ai să mori în brațele lui. — Anunță ea.

7

Valério Cachorrão arăta spre căruțele de pe malul celălalt al râului:

— Țigani... — poate pentru că gândul îi fugea la fete, constată: — Până acum, n-am mâncat nici o țigancă.

— Nici tu, nici altcineva. — Maninho a încărunit mănând măgarii de la spate, câștigă experiență și autoritate, nu obișnuia să vorbească la-ntâmplare: — Țigăncile se dau, în spectacol ca să-i ducă de nas pe fraieri. Dar când să te culci cu ea, a dispărut, te lasă cu buza umflată. Cu țigăncile nu e nimic de făcut.

— Nu-i adevărat, domnu' Maninho.

— Ce știi tu, habar n-ai. Ai văzut vreodată țigancă prostituându-se? Unde? Eu, care sunt om bătrân, n-am văzut niciodată vreo țigancă într-un bordel. Nici în Ilhéus. Și fii atent, acolo sunt târfe din lumea întreagă.

Valério Cachorrão nu era decât un biet ajutor de soldat, dar își dădea aere de ghiotant de colonel:

— Dacă vreo țigancă se pune cu mine, eu îi fac felul, ai să vezi dumneata.

— Habar n-ai ce spui. Noi trebuie să fim cu ochii pe măgari, țiganii nu sunt oameni.

— Las' pe mine.

Fadul îi promisese lui Josef o noapte animată, plină de trupeți, tăietori de lemne și zilieri care aveau să populeze părloage și să cheltuiască bani. Mă ierți, conașule, dar mă-ndoiesc, replică țiganul. Se pare că-i fusese gura aurită.

deoarece aceea a fost una din nopțile cu un influx redus de trecători prin Tocaia Grande. În afară de trupa de la Fazenda dos Macacos, condusă de Maninho și Valério Cachorrão, a mai înnoptat în cătun doar un convoi venind de la Moșia Santa Mariana, aducând cacao uscată pentru depozit. Șeful trupeiilor se numea Dorindo, un metis voinic, puțin vorbăreț. Dudu Tramela, ajutorul, un puști trecut de cincisprezece ani, vorbea pentru amândoi, un flecar pe cînste.

Pe lângă cele două trupe cu cei trei bărbați și cu puștiul, mai erau trei tăietori de lemne și un zilier, toți patru în căutare de femei. Să-l mai adăugăm la acești opt indivizi pe tuciuriul Pergentino, care a sosit la căderea nopții cu doi măgari ce transportau marfă pentru Plantația Atalaia, unde începeau pregătirile pentru prânzuri și cîine. În coșmelia turcului – coșmelie, cum spuneau trupeiții pentru a-l provoca pe Fadul și pentru a-l auzi dezlănțuindu-se. Pergentino vru să știe dacă negustorul putea să-i spună unde se află Natário da Fonseca. Administratorul de la Atalaia îi fixase o întâlnire în Tocaia Grande:

— E vorba de o comandă pe care el m-a rugat să i-o aduc din Taquaras. Mi-a spus că va ajunge aici azi sau mâine.

— Încă n-a ajuns. Dacă vrei, lasă pachetul: cînd o apărca Căpitanul, i-l dau eu.

— Am să las pachetul și, dacă-mi dai voie, las și încărcătura. N-am înnebunit să las coșurile afară, sub ochii ȝiganilor. Sunt cumpărături pe care colonelul Boaventura le-a trimis din Ilhéus. Pentru petrecere. – Explică el.

Turcul verifică zvonul care circula:

— Care va să zică, de data asta, domnul avocat chiar vine, nu-i așa?

— Desigur.

— Care avocat? – se amestecă în discuție și Valério Cachorrão. Venise cu Maninho să bea o dușcă și să cumpere o bucățică de carne s-o pârlească pe jar în hambar și s-o mănânce cu făină și manioc prăjit.

— Băiatul colonelului care este avocat. E plecat de acasă de peste șase luni.

— Plecat unde? Ce să facă?

— La Rio de Janeiro, să se distreze.

— Foarte bine face. Am auzit că e un tip viteaz. – Continuă Valério Cachorrão, întotdeauna gata pentru o conversație despre viteji și încăierări.

— A avut cui să semene. – Intervenii Maninho, la curent cu evenimentele: – Colonelul Boaventura n-a știut niciodată ce-i frica.

— Și care, pe lângă faptul că-i băgăcios, e și afemeiat.

Tuciuriul Pergentino fu cel care confirmă:

— Și la acest capitol seamănă cu taică-su.

Se ivi în ușă silueta unui ȝigan, ținând brațul pe după mijlocul unei lufe. Pe fufă, toți cei prezenți o cunoșteau: Guta, o iapă bună la pat, neînfricăță și batjocoritoare, o îngâmfată.

8

Dacă traficul de călători a fost redus, în schimb a fost imens cerul de stele în acea noapte de vîraj. Luna plină, adăstînd pe apele râului, ilumina întreaga

vale de la Tocaia Grande: dealurile, pârlaoga, bruma de case, tabăra soldaților și, pe malul opus, căruțele țiganilor cu caii și măgarii așezați în cerc.

Maria Gina recunoștea cărarea prinților și a zânelor: pășea pe lumina lunii ce se reflecta pe pietre, trecând prin fața caselor, în căutarea țiganului care prindea soarele pe fundul cratiței. Cu siguranță, era sigură și convinsă, că el fusese cel care dezlegase luna și presăraseră stelele în infinit. De ce nu o chemase să-l ajute la păstorit? Trebuia să-l întâlnească, așa trebuia să se întâmple, era scris, iar ea aștepta de mult.

Cineva pomenise de sosirea curții regale din Babilon și de cei patru regi fugiți din cărțile de joc. Vorbe confuze și contradictorii, fragmente de ghicitori, o tulburare subită incendiind după-amiaza. Maria Gina nu se mira de nimic, obișnuită să aibă vedenii, să audă voci, să stea de vorbă cu umbrele: omul-lup, măgarul-lără-cap, uriașul Adamastor, dona Sancha îmbrăcată în aur și argint și regele Solomon învăluit în mantia de stele.

Timidă și retrasă, bătrânicioasă, trăia în colțul său, înfășurată în zdrențe, pe buze afișând un zâmbet temător și permanent, vorbind singură sau conversând Dumnezeu știe cu cine – ea cu siguranță ar ști, dar păstra secretul și, când o întrebau, puneă un deget la gură în semn de mister și zâmbetul i se mărea. În pat, din când în când, avea accese de nebunie: poate de aceea o alegeau numai străinii: cunoscuții, doar în disperare de cauză mergeau cu ea. Sâcâindu-și partenerul, spunea lucruri de neînțeles, izbucnea în plâns, râdea în hohote, refuza plata. Ca și cum, de-odată, și-ar fi regăsit iubirea pierdută. Ca și cum clientul necunoscut ar fi fost al ei, bărbat sau iubit, și ea înseși ar fi fost alta, nu blânda Maria Gina care dispărea în inima codrului și, când toată lumea credea că se rătăcise definitiv, se reîntorcea îmbrăcată în frunze și flori. Blândă, nu făcea rău nimănui.

În noaptea țiganilor, mergând pe covorul de lună, Maria Gina își îndeplinea destinul aidoma curții regale din Babilon. Pe buze, zâmbetul larg.

De departe se putea recunoaște cine venea: luna se răspândeă pe drumuri, întunericul nopții dispăruse. Dar nu în întregime, fiindcă nimeni nu fu în stare să explice dispariția, în perimetrul Tocaiei Grande, a țiganului Miguel, a celor patru escroci împreună cu puștiul, și a Gutei cea îndrăcită și obraznică. În ce ascunzătoare, pe unde în întuneric se băgase?

Ultimul care-i văzuse, a fost Dudu Tramela, la jumătate distanță între depozitul de cacao și magazinul lui Fadul. Mergeau îmbrățișați, atât de departe de lume, încât trecură pe lângă el fără să observe prezența puștanului, în ciuda faptului că era lumină – Doamne ferește! murmură palavragiul gândindu-se la ce se putea întâmpla când perechea avea să ajungă la cocioaba fetei, unde Dorindo deja aștepta, nerăbdător. Nebun după Guta, Dorindo mânca foc și vărsa pucioasă.

Dar, se pare că îndrăgostiții nu se îndreptară spre cocioabă și, contrar previziunilor lui Dudu, întâlnirea nu avu loc la acea oră. La fel cum se întâmplă cu Maria Gina, dispărută în mrejele lunii în timp ce bătrânul Josef se îndrepta spre pârlaogă, mergând să-i întâlnească pe soldați să le vândă marchitan și cai. Un orăcăit surd de broaște testoase celebra luna plină.

În ale ghicitului, cu cât chiromanta e mai în vârstă și mai vrăjitoare, cu atât e mai crezută. Însă, ca să primească bani de la bărbați să măsoare cu unghia linia destinului, să se uite în ochii mușterului vorbindu-i de pasiune disperată, țigancă trebuia să fie tânără și atrăgătoare, rostind șapte promițătoare și tentante.

Când bătrâna Júlia, o harpie cocoșată de ani își făcu apariția în tabăra trupeților, propunându-le să le reveleze ziua de ieri și cea de mâine. Maninho, ocupat cu friptul cărnii uscate, glumi cu ajutorul său:

— Cachorrão, a venit țigancă pe care o așteptai...

— Asta, nici pe gratis. — Bodogăni Valério Cachorrão.

Dar îi dădu mâna Malenei de îndată ce drăcoaica a apărut în umbra lui Josef, el oferind animale de rasă, de vânzare sau la schimb, sau pentru orice alt negoț, iar ea combinând profeții. Doar profeții? Valério Cachorrão, experimentat, considera că Malena sugera mult mai mult; avea dreptate să gândească așa și să acționeze în consecință pentru că nerușinata nu făcu altceva decât să provoace cu cea mai mare neobrăzare.

— Nu vrei să-ți citească țigancă-n palmă, frumosule? — spuse ea îndreptându-se spre adjuvant și repetă cu un surâs provocator: — Haide, frumosule!

Îngâmfat, fanfaronul îi întinse mâna după ce o șterse pe pantaloni:

— Uite-aici...

Prin decolteul rochiei se vedeau sânii Malenei când se apleca. O fracțiune de secundă, Valério Cachorrão zări două poame tari: Malena își ridică imediat bustul, șmechera.

Tânără, înaltă și bine făcută, cu fața ca o lună plină, cu coapse de iapă. Malena apucă mâna lui Valério, îi strânse degetele grosolane, luă bănuțul și parcursese cu unghia linia destinului cu un gădilat ușor și excitant care cobora din palmă până în testiculele grăjdarului.

Valério Cachorrão prea puțin auzi din vorbăria goală, ocupat fiind să pipăie cu cealaltă mână corpul țigăncii. Totuși, abia putu să-i pipăie fesele că, drăcoaica, neîncetând să-l provoace cu privirea și cu zâmbetul, se eschivă și ceru încă un bănuț:

— Mai dă un ban, frumosule, să-ți spun și restul...

Restul, Valério Cachorrão voia să-l audă, să-l simtă și să-l atingă departe de acolo, în întunericul pădurii, scăpat de sub privirile lui Maninho și Josef, care se întrețineau într-o conversație liniștită. Josef boscorodea locul: unde-i animația promisă de ture? Maninho râdea încet:

— Mai stai câteva zile, și-ai să vezi.

— Nici vorbă. N-am înnebunit și, apoi, mă grăbesc.

Și Valério se grăbea, pierduse deja prea mult timp și trei monede sterpelite de țigancă. Vru s-o apuce de încheietură, ea se răsuci, îi răs-n față și, strengară, îl provocă încă o dată scotându-și limba, dându-și peste cap ochii negri și cerșind:

— Mai dă unul, frumosule!

Frumosul rămase dezarmat în fața unei asemenea galanterii. Sfârși prin a băga mâna în buzunar, căută banul și-l apucă cu degetele. Dar nu-l puse în palma țigăncii cum propunea încăpățânata, nu era așa de prost. Îl ținea sclipind în vârful degetelor și, mergând cu spatele în direcția pădurii, o provocă:

— Vino să-l iei.

Nici nu termină bine de vorbit că obraznica, dintr-un salt îndrăzneț și neprevăzut, îi șterpeli moneda: o răsucire a corpului, un pas de dans, Valério nu mai văzuse niciodată așa ceva, atât de grațiosă și de perfidă. Înainte ca el să reacționeze, Malena o rupse la fugă. Când vru să se ia după ea, deja n-o mai vedea; îl depistă doar pe Josef mergând spre magazinul lui Fadul, stafia dispăruse sub clar de lună. Dar Valério încă mai auzca, printre orăcăitul broaștelor, ecourilor ștengăriței de țigănci.

Vocea hotărâtă a lui Maninho și râsul molău veneau dinspre focul aprins ca să frigă carnea uscată și să încălzească cafeaua:

— N-ai vrut s-ascuți ce ți s-a spus, făcu prostovanul. Așa sunt țigăncile: fasoane multe ca să-ți dea speranțe, iar la moment dispar.

— Curva dracului! — Lătră Valério Cachorrão.

10

Poate că, în realitate, nu s-a întâmplat nimic demn de semnalat, iar Valério Cachorrão nu ar fi proferat amenințări indignate dacă nu ar fi apărut pe câmp soldatul Dorindo. Venea de la magazinul lui Fadul, spumegând de furie. Se cumulasera indignarea și furia: solidari, Cachorrão și Dorindo se simțeau victime ale unor nenorociri identice, generate de una și aceeași rasă excomunicată a țiganilor. Totul culmină când tuciuriul Pergentino, bazându-se și pe mărturia zilierului și a celor trei tăietori de lemne, anunță exodul fetelor, al tuturor: nu mai rămăsese nici una în perimetrul cătunului ca să-i servească pe soldați și pe cei aflați în trecere, oricât ai fi căutat. O calamitate, era sfârșitul lumii.

Valério Cachorrão încerca să-și îneece în rachiul senzația de neuitat a unghiei țigăncii răcâindu-i testiculele. Îi răcâise afurisita de mână și nu ouăle, dar atingerea coborâse până în adâncul întunecat al adjuvantului; căldura rachiului nu reușea să-i steargă acel ușor gădilat, frisonul de la rădăcina ouălelor. Târfa de țigancă îi făcuse farmece. Își bătuse joc de el, ca apoi să dispară luându-i și banii pe care Cachorrão îi rezervase să plătească noaptea cu negresa Flaviana la pensiunea Lidiei, în Itabuna. Trebuia s-o găsească pe șarlatană, oriunde ar fi fost ea, să-și recapete monedele prețioase și să-i dea o lecție: nu te joci cu un bărbat adevărat și nici nu abuzezi de el. Ce gust o avea tofoloanca unei țigănci? Înghițitură după înghițitură, dăra lăsată de unghie în adâncul testiculelor.

Motivele lui Dorindo erau diferite, dar aveau în comun cu cele ale lui Valério prezența țiganilor în Tocaia Grande. Și Dorindo se gândea să se elibereze de insuportabila durere de cot punând mâna pe sticlă în magazinul

turcului, unde află de farmece, iar apoi, în compania soldaților: cu fața perplexă, cu gura închisă, nu scotea o vorbă. Cachorrão profera ocări și blesteme, Dorindo își rumega, tăcut, supărarea. Pentru el vorbise deja, la magazin și în cort, exagerând suferințele șefului, ajutorul Dudu Tramela, care fusese de față la vrăjitorie.

După ce ascultă în tăcere, ca de obicei, povestirea puștiului, Maninho nu fu de acord cu un punct al chestiunii, după el, fundamental. După părerea lui, Dorindo nu avea de ce să se considere încornorat, trădat și umilit. Maninho cunoaște viața și necazurile ei, era o persoană cu opinii și principii.

E binecunoscut faptul că delicata floare a iubirii nu înmugurește și nici nu se deschide dacă nu există interes și înțelegere de ambele părți, atât din partea bărbatului, cât și a femeii. Degeaba se aprinde numai unul: dacă nu e reciproc, rămâne în aer, să-și roadă degetele, situație chinuitoare și depri-mantă, destul de tristă.

Se întâmplă frecvent, așa cum s-a întâmplat și cu Maninho: amorezat de părul roșu al Zulmirei Fogaréu, femeia îi întoarse spatele, nu vru nici să știe, nici să audă. Mai mult decât atât, celălalt era o piticanie, juma-de-om: pare imposibil, dar așa a fost. De suferit, Maninho a suferit, dar nu a arătat, nu s-a dat în vileag, nici nu s-a proclamat încornorat. Cel mai rău în asemenea cazuri este atunci când cel disprețuit se supără și hotărăște să-și transforme înfrângerea într-un scandal.

În orice caz, dacă n-ar fi dat cu ochii de Valério Cachorrão bând lângă foc, poate că Dorindo și-ar fi rumegat furia fără a face prea mult caz. Oricât de mult a încercat Maninho să-l împiedice, Cachorrão și-a dat în petec, rezultând ceea ce s-a văzut. Îl târî după el pe bietul Dorindo, prostovan care se erijase în încornorat. Încornorat de ce, în ce mod, dacă Guta nu l-a dorit niciodată drept iubit?

11

Imediat după ce descărcă marfa și o lăasă în grija bătrânului Gerino la depozitul de cacao uscată, Dorindo, grăbit, o porni spre coliba Gutei: dar deja ajunsese altul înainte și o contractase pentru toată noaptea. Când își dădu seama, Dorindo se abținu cu greu să nu dărâme cocioaba și să nu se ia la bătaie cu tipul care îndrăznise să i-o ia înainte și să ocupe locul care era al lui. Al lui, cum și de ce, interveni Guta, care nu suporta bravada nimănui, cu atât mai puțin din partea unui individ cu care nu s-a tras niciodată de brăcinar și față de care nu-și asumase nici o obligație. Niciodată nu a interesat-o Dorindo: dacă el simțea atâta pasiune pentru ea, un fanatism, n-avea decât: îl primea politicos, așa cum i-o impunea profesia, se dăruia cu clasă, lui, ca și celorlalți — cine se culca cu ea, nu avea de ce să se plângă, slavă Domnului. Dovada este că reveneau aproape mereu, deoarece, pe lângă plăcere și profesionalism, îi captiva și aroma dulceagă de tutun și furnicătura din adâncul coapselor. În coliba goală, Dorindo a așteptat mult și bine întoarcerea Gutei, dar, cum așteptarea se prelungise prea mult, în final, renunță. Cine știe, poate

că, sătulă de Tocaia Grande, fata plecase la Taquaras, Ferradas, Macuco sau Água Preta? Unde s-o fi mutat pacostea asta? Trebuia să-i descopere bârlougul, chiar dacă s-ar afla în Itabuna, unde funcționau peste douăzeci de bordeluri.

Rumegându-și tristețea, Dorindo o luă pe drumul cu case, câteva, se duse să-și adape setea și să se consoleze în baraca lui Fadul. Acolo își întâlni adjuvantul, pe Dudu Tramela, și află din gura limbutului că Guta nu părăsise Tocaia Grande, ca nici una din ele de altfel, dar îi era imposibil să-i spună unde se afla pentru că dispăruse subit. Ea și țiganul.

— Așa cum te văd pe dumneata, așa i-am văzut și pe ei dispărând ca prin farmec.

— Ce-ai văzut?

— Dispărând ca prin farmec. — Se explică: — Mă uitam la ei doi, îmbrățișați, nu mi-am luat ochii de la ei, și, deodată, nu mai erau. Numai prin farmec puteau să dispară.

Dorindo se simțea și mai lovit și jignit. S-o găsească ocupată cu un client, îl deranja, dar nu era un motiv s-o acuze: în definitiv, Guta așa își câștiga existența. Dar s-o știe îmbrățișându-se cu țiganul, arătându-se sub clar de lună, departe pe patul de lemn și de colibă, râzând prostește, dispărând cu un cioroi oarecare, asta-l durea profund: nu mai era vorba de câștigarea existenței, asta era amor. Nenorocitul o vrăjise, nu există rasă mai rea decât a țiganilor.

Turcul, preocupat de altele, întrebă de dragul de-a întreba:

— Și tu te iubeai cu Guta?

— Auzi vorbă! Dumneata nu știi? — Dudu Tramela fu cel care răspunse.

Dorindo nu spuse nimic, plăti băutura și ce mai rămase în sticlă: apucându-se de gât, se-ndreptă spre staul, unde fu primit cu considerația pe care o merita un tovarăș de suferință afectat de netrebnică. Cunoșteau cazul, Tramela povestise deja în detaliu. Valério Cachorrão, din dorința lăudabilă de a-l consola pe Dorindo, mărturisî înșelătoria căreia îi fusese victimă. Și drăcoica de țigancă se evaporase din fața lui și a lui Maninho.

— Dumneata ai văzut, nu-i așa, domnu' Maninho?

Soldatul nici nu dezminți, nici nu confirmă, ocupat să smulgă cu dinții o bucată de zahăr și să-și bage în gură o mână de făină de manioc.

12

În scurt timp, se mări grupul reunit în jurul focului și al sticlelor de rachiu. Tuciuriul Pergentino fusese la Baixa dos Sapos să-i transmită Bernardei un mesaj din partea căpitanului Natário da Fonseca. Nu putuse să-și îndeplinească sarcina și se-ntorsese cu vestea înfricoșătoarei dispariții a femeilor, a tuturor, fără excepție.

— Au dispărut toate! Vai, ce-au mai dispărut! — Anunță el, deschizând brațele pentru a arăta măsura nenorocirii: — Toate!

Veste confirmată ulterior de zilier și de cei trei tăietori de lemne. Lucrau pentru colonelul Osmundo Rocha, care-și construia o fermă câteva leghe mai

înainte; veniseră de departe, merseseră de li se lungiseră urechile ca să dea peste faimoasele fete care se prostituau de câțva timp în Tocaia Grande. De fete, nici urmă în tot cătunul.

Trupeții se opreau aici ca să se recreeze în timpul nopții în veselă companie feminină: tabără de trupeți și refugiu de femei, bârlog de rachiu și animație, zilierii și tăietorii de lemne veneau pe jos de pe plantații, prin miriști și pe scurtături, ca să stingă felinarul în bordeie și să-și descătușeze energiile. Se pare că deja nu mai există nici un felinar de stins, nici o femeie la pieptul căreia să se odihnească, nici o tărfa disponibilă pentru distracție și descătușare.

Pergentino se miră de tăcerea absurdă care domnea în Baixa dos Sapos, de obicei atât de zgomotoasă și animată. Trei sau patru penitente, prostănace ieftine aidoma lui, umblau din colibă în colibă constatând plecarea păsărilor nebunatice. Păsări călătoare, spuneau oamenii cu carte pentru a semnala natura umblăreată a femeilor ușoare: plecaseră în stol și, după cât se părea, odată pentru totdeauna.

Fiind goală căsuța de lemne, Bernarda și Coroca lipsind, Pergentino nu putuse să transmită mesajul – căpitanul Natário îi spusese s-o anunțe pe Bernarda că a doua zi avea să treacă prin Tocaia Grande, căpitanul știa să se trateze –, dar nici el nu avea să găsească vreo fufă cu care să traverseze noaptea. Călcându-și pe inimă, pentru că nevoia te obligă, merse până la cocioaba îndepărtată a Mariei Gina, cea mai puțin râvnită dintre târfele din cătun. Dispăruseră parașutele din Tocaia Grande, toate: nu rămase nici măcar nebuna. Calamitate fără seamăn și fără remediu!

În staul, golind sticla de rachiu la invitația lui Maninho, tuciuriul Pergentino, înfuriat, răcnea, întrebându-l pe Dumnezeu și lumea ce se întâmplase cu fetele. De ce se ascundeau, de ce-și puneau lacăt la funduri dacă nu era nici Joia, nici Vinerea Mare? Nu putea fi decât lucrătura țișanilor: oameni fără căpătâi, nație deeretici.

Ca să se termine cu Tocaia Grande, nu mai lipsea decât ca Fadu să tragă obloanele la bodega lui și să se ducă să facă bani în altă parte.

13

Frustrarea zilierului și a celor trei tăietori de lemne a determinat și a precipitat hotărârea luată de Valério Cachorrão cu acordul lui Dorindo și al lui Pergentino. Dezamăgiți, cei patru camarazi s-au întors la sape și lopeți, la topoare și seceri la truda grea din zori și până-n noapte, la defrișatul pădurii și la plantarea arborilor de cacao. Au străbătut pe jos leghe întregi în căutare de femei. În pădure și pe plantații, puținele existente aveau stăpân și erau păzite cu șapte lacăte, orice neatenție sau îndrăzneală îi costa viața: pe cea neatență sau pe îndrăzneț, dacă nu chiar pe amândoi. Veniseră pentru fete, nu găsiră nici o fată, blestemau locul nenorocit.

Spre deosebire de Pergentino, tăietorii de lemne și zilierul nu pretindeau o femeie pentru o noapte întreagă, fiindcă trebuiau să se întoarcă înainte de ivirea zorilor. S-ar fi mulțumit și cu o tăvăleală rapidă, nu obținuseră nici

măcar atâta. Unde-o fi fost faimoasa Jacinta Coroca, o babă zbărcită, dar, după cât se spunea, încă era în stare să-i primească și să-i rezolve pe cei patru: câte unul pe rând. fie-spus în trecere, pentru că, fiind femeie onestă și rușinoasă, nu admitea nerușinări și perversiuni. În Ilhéus, unele fete, după obiceiul europencelor, se duceau cu doi sau trei în același timp, dar Jacinta, nici în tinerețe, când profesase în pensiunile de lux din oraș, nu se dedase la asemenea depravări: nu merita pentru nici o plată.

După ce dădură pe gât câteva înghițituri la bodega lui Fadul ca să compenseze decepția, cei patru nefericiți, văzând focul aprins în pârlouă, s-au oprit pentru puțină poezie și așa au putut confirma anunțul făcut de tuciuriul Pergentino în legătură cu catastrofa care se abătuse peste Tocaia Grande:

— Să spună ei dacă mint eu.

Valério Cachorrão se înfierbântă și începu din nou să profereze amenințări, duhnind a rachiu: o să le răscumpărăm pe târfe și o să arătăm noi bandei ăsteia de renegați că nu se poate ca orice vagabond să abuzeze cu nerușinare de cetățeni care-și câștigă pâinea cu sudoarea frunții, mânând măgari, doborând arbori, lucrând pământul. Oare ce gust o avea fofoloanca unei țigănci?

Zilierul și tăietorii de lemne declinară invitația: dacă nu se grăbeau, pierdeau ziua de muncă. Glas izolat, Maninho îi slătui să nu facă valuri, dar își răci gura de pomană, n-au vrut să-l asculte. Valério Cachorrão, Dorindo și Pergentino, trei masculi feroce, au hotărât să traverseze râul și să dea o lecție liotei de țigani. Maninho s-a dus cu ei să le țină isonul.

Dudu Tramela nu se alătură delegației, el încă nu purta arme, în afara unui mâner de cuțit. Maninho îi șopti un mesaj pentru Fadu: anunță-l de încăierarea care se pregătește. Du-te degrabă înainte să se întâmple o nenorocire.

Mergând spre râu, Maninho se miră de liniște: broaștele își suspendaseră orăcăitul răgușit. În noaptea vrăjită, sub clar de lună, sub cerul înstelat, pe unde umblau broaștele râioase? Dispăruseră și ele, o dată cu târfele.

14

Maninho traversă râul, pregătit perntu ce era mai rău: încă o dată avea să asiste la o violență nedreaptă. Nedreaptă și inutilă, o știa cu prisosință, învățase pe drumurile de cacao, conducând convoaie. În trecut, mai pierduse un adjutant într-o încăierare întâmplătoare: spre deosebire de Valério Cachorrão, Zé da Lia era liniștit, băiat bun: totul a pornit de la o prăpădită de monedă.

Pentru Valério Cachorrão nu se prea temea: fanfaron și, colac peste pupăză, fiind și beat, nu ar reprezenta nici un pericol dacă n-ar avea la brâu o armă, un pistol vechi, o râșniță, capabil, totuși, să ucidă. Cachorrão îl câștigase în urma unui pariu chiar aici în Tocaia Grande, cu câteva luni în urmă, și nu l-a mai lăsat de-atunci. Despre Pergentino, Maninho știa puține, dar fiind omul colonelului Boaventura trebuie că era curajos și prudent în același timp, pe măsura căpitanului Natário da Fronseca. De temut, se temea pentru Dorindo, care era tăcut și afemeiat: pe cât sunt de inofensivi blânzii încornorați, indivizi demni de dispreț dar lipsiți de răutate, pe atât de periculoși și imprevizibili

sunt acei neconformați care refuză să-și poarte coarnea reale sau imaginare. Se consumă pe dinăuntru și, când răbufnesc, furia lor nu mai poate fi stăpânită. Traversând râul pe pietrele alunecoase, Maninho îl susține pe Valério Cachorrão care se clătina, dar își făcea griji mai mult pentru Dorindo.

Era întuneric beznă când au ajuns în spatele căruțelor și, de aceea, le-a fost imposibil să vadă ce se petrecea. Au auzit, totuși, un sunet atât de neobișnuit, încât nici Maninho nu a putut să-l clasifice, cu atât mai puțin ceilalți. Sunetul creștea și se ridica, melodios: era muzică, da, dar nu de armonică, ghitară sau violă. Totuși, nu era nici muzică bisericească, deși era frumoasă și emoționantă, însă nu avea nimic solemn, era blândă și vibrantă, veselă și melancolică, toate la un loc, și îți făcea chef să dansezi. Maninho, niciodată nu mai auzise un lucru atât de frumos și mișcător, în viața lui. Nu avea idee câți ani ducea în spate, nu-și cunoștea vârsta cu exactitate, dar părul începuse să-i încărunească.

Cei patru bărbați veniți din cătun, trei dintre ei puși pe răz bunare și pedepsire, dorind să-și recupereze bunuri prețioase, bani și femei, să-i alunge pe țigani prin forța armelor, s-au oprit din mers când melodia sui până la stele și se răspândi prin pădure. Și animalele, irbiși, șerpi, greieri și cucuvele s-au oprit să asculte. Maninho înțelese atunci de ce broaștele-râioase, cu auzul atât de fin, se oprișeră din cântat.

Ca să înainteze, vitejii au încetinit pasul, prudenți; trecură peste căruțe și văzură scena singulară. Stăteau acolo, plantate, fetele dispărute, toate cele opt, unele stând jos, altele în picioare. Doi dintre brigadierii – unul era Mauricio, celălalt era Miguel – țineau instrumente ce nu se mai văzuseră niciodată prin acele locuri și cântau pentru publicul format din târfe și țigani. Maria Gina plângând și râzând. Josef cu cercei în urechi și inele în degete, Bernarda lângă bunica vrăjitoarelor care-i spusese soarta, Malena alăptând un copil, Alberto susținând-o cu un braț, și restul, bătrâni, tineri și copii. Într-o tăcere de piatră, curtea regală din Babilon și lună plină.

Cine nu încetini pasul, a fost Fadul Abdala, care sosise însoțit de Dudu Tramela: puștiul voia să vadă ce să aibă ce povesti. Turcul venea alergând, ca să-i prindă la timp pe bătauși. În zgomotul bucăților de lemn care se rupeau, se desprinsese de după un copac silueta slabă a Corocăi. Se uită la cei din grup și, severă, puse un deget pe buze în semn de tăcere: a fost ascultată. Fadul recunoscu viorile.

Mort de beat, Valério Cachorrão făcu un pas înainte, schiță un gest cu brațul ca ceilalți să-l urmeze, dar fără succes. Ba chiar încercă să apuce arma, dar Maninho i-o luă fără nici un efort. Și Dorindo, văzând-o pe Guta așezată pe jos, ascultând fermecată, a vrut s-o strige pe nume, s-o insulte, dar, nici n-apucă să deschidă gura că turcul i-o și astupă cu mâna lui diformă. Lucruri diavolești, tuciuriul Pergentino își făcu semnul crucii.

Josef veni din spate și se alătură lui Mauricio și Miguel: nu părea un rege, părea o zeitățe a codrilor. Adăugă dulcelui sunet al viorilor, misterul divin al naiului în concertul ciardașurilor din acea noapte a țiganilor în Tocaia Grande.

Trecând prin cătun, licențiatul Andrade Júnior se arată pesimist față de viitorul Tocaiei Grande

1

Ținându-se de promisiunea făcută tuciuriului Pergentino și, după ce-i dădu-se de știre Bernardei, căpitanul Natário da Fonseca descălecă în Tocaia Grande dis-de-diminează și, imediat ce dădu cu ochii de tabăra ȝiganilor, trecu pe malul celălalt al râului. La ȝanc, pentru ca să împiedice ca Fadul Abdala să fie înșelat de Josef și să cumpere un măgar frumos, a cărui înfățișare îl încântase.

Cunoscător în de-ale aurului și bijuteriilor, în de-ale comerțului ambulant, dar nu în de-ale negoțului cu cai și catări, turcul propusese să plătească pentru animale exact jumătate din prețul cerut de ȝigan la începutul tranzacției. Merita să asisti la desfășurarea negocierii, să admiri vorbele spuse pe ocolite și eschivările înșelătoriei pe care o puneau la cale cei doi șmecheri, o gâlceavă interminabilă. Ba ȝipete zgomotoase de proteste și acuzații, ba jalnice milogeli. Se proclamau reciproc victime ale lăcomiei, zgârceniei și relei-credințe a adversarului. În toiul discuției scăpau cuvinte și fraze în romani – dacă, într-adevăr, acea nație înapoiată de ȝigani vorbea romani, așa cum auzise Fadul din gura înțeleaptă a lui Fuad Karan când îi relatase cazul în cabaret la Itabuna.

Declarându-se înșelat, lezat în patrimoniul său, totuși, Josef era dispus să accepte propunerea comerciantului, când Căpitanul, venind lângă ei, strică totul. După ce dădu mâna cu Fadul și-i salută pe ȝigani dând din cap – Maurício și Miguel, în apropiere, păzeau animalele –, Natário întrebă:

— Cumperi catărul, cumetre Fadu?

— Ce părere ai, Căpitane?

— Lasă-mă să arunc o privire.

Se apropie de animal, îi puse mâna pe coapsă, îi deschise gura, îi examină dinții în fața privirilor bănuitoare ale lui Josef.

— Vrei s-arunci banii pe fereastră, cumetre? Să cumperi un catâr de pe timpul lui Pazvante Chioru? Ai înnebunit? Faci la fel ca domnu' avocat James care a cumpărat doi de-odată crezând că face o afacere grozavă? – Zâmbi, amintindu-și de naivitatea bogătașului care se hotărâse să se dedice agriculturii și să planteze cacao.

— Pazvante Chioru? Ce-i asta? N-am auzit de așa ceva. – Recunoscându-l pe căpitanul Natário da Fonseca, Josef preferă să facă pe prostul contrazicându-l: – Nu știu despre ce-i vorba.

Natário nu se sinchisi să-i răspundă. În schimb, arătându-se jignit de tentativa ȝiganului de a-l fraieri, Fadul se-nfurie, văzu roșu înaintea ochilor și începu să facă scandal. Josef nu se lăsă mai prejos: turcul știa la fel de bine ca și el că a vinde pisică în chip de iepure făcea parte din negoțul cu animale:

— Dacă nu-ți convine ăsta, alege altul.

După ce s-a plimbat prin circada păzită de Maurício și Miguel, Căpitanul, cunoscător de marcă al cailor și măgarilor, îl slătui să nu facă nici o afacere.

Demnă de atenție, remarcă doar o iapă tânără care, pe viitor, ar fi putut fi bună de prăsilă: ceea ce nu-i interesa. Pentru a căra marfă prin fundătura dintre Tocaia Grande și Taquaras, Fadul avea nevoie, da, de un catâr puternic și sănătos, fără defecte.

— La târgul din Taquaras, găsești, cumetre, un catâr ca lumea. E mai sigur. — Sugeră Natário.

Însă, nu se amestecă în discuția despre medalion al cărui preț fusese stabilit înainte de ceartă. la bijuterii nu se pricepea. Josef încercă să strice înțelegerea, răzgândindu-se:

— Fără catâr, prețul e altul...

— Ce? Altul? Cum, doar am căzut de acord.

— Fără catâr... conașule...

— Conaș e târfa care te-a fătat... — Acum, chiar că Fadul era furios: — Ce legătură are o afacere cu cealaltă? Plătesc cum ne-am înțeles, nici un sfanț în plus.

Avea avantajul că se afla în posesia bijuteriei. Scoase din buzunarul pantalonilor un fișic de bancnote vechi, aranjate, scuipe pe degete și începu să le separe.

— Nu mai vreau să vând. — Declară Josef.

— Prea târziu, eu am cumpărat deja. — Fadul îi întinse suma convenită, pe care tocmai o numărase.

Josef, cu mâna pe prăselele pumnalului, analiza situația în tăcere; Mauricio și Miguel se apropiară, postându-se lângă el. Dacă arabul ar fi fost singur, în ciuda dimensiunilor, a mutrei urâte și a revolverului de la brâu, ar fi încercat să-l sperie și să rezolve problema prin forță. Însă, până și țiganii cunoșteau renumele și faptele căpitanului Natário da Fonseca. Josef sfârși prin a lua banii și, obraznic, îi numără din nou; trebuia și el să-și satisfacă orgoliul. Întoarse spatele fără să mai zică nimic, dar Căpitanul nu-l lăsă să plece.

— Dar cravașa, nu vrei să o vinzi?

Un bici ciudat, aparte, lucru de maestru, atârna în mâna țiganului. Coamă împletită, prinsă cu inele — de argint sau din metal? Incrustații pe mânerul cioplit — din os sau din fildeș? Josef se întoarse agale:

— Am pierdut deja prea mulți bani, azi, nu vreau să mai pierd și alții.

— Spune repede cât vrei pe bici; dacă-mi convine, îl iau pe loc.

Argint și fildeș, metal și os, din nou țiganul și arabul se angajară cu vizibilă plăcere în speculații și târguieli. Căpitanul întrerupse cearta și, nemaistând pe gânduri, cumpără biciul la un preț pe care Fadul îl consideră scump.

Imediat după aceea, căruțele țiganilor se puseră în mișcare, apucând-o în direcția podețului.

2

— Și ce-ai de gând să faci, cumetre, cu ăsta? Să-l vinzi? Să-l dai cadou? — vru să știe căpitanul Natário da Fonseca admirând medalionul așezat în hârtia cenușie pe care Fadul o desfăcu pe teighea.

Cârmămarul răsă cu râsul lui gros și satisfăcut în timp ce turna rachiul dintr-o sticlă pusă deoparte:

— A costat ceva bani, dar valorează mult mai mult. La asta mă pricep. Unde jigodia a vrut să mă fraierească, să mă ducă de nas, a fost la prețul catărului, dacă n-ai fi fost dumncata. Dumnezeu mi te-a trimis. Căpitane.

Se uită prin ușă pe malul celălalt, căruțele dispăruseră deja în depărtare:

— După cum bine spunc la Biblie: cine scoate sabia de sabie va pieri. Totul e scris în Biblie, Căpitane. Țiganul a vrut să fure și a fost el furat.

— E chiar atât de valoros?

— Pot să-l vând cu mult mai mult în Ilhéus sau în Itabuna. Numai să-l duc la cabaret, nu va fi nici un colonel care să nu vrea să-l cumpere. — Dădu din cap: — Să-l dau cadou? N-am nici logodnică, nici nevastă, și chiar de-aș avea, nu sunt milionar să fac un asemenea cadou. A fost o afacere bună. Însă dumncata, Căpitane, ai plătit prea mult pentru bici, te-ai grăbit. Dacă nu te arătai interesat, țiganul l-ar fi lăsat mai ieftin.

— Se poate, dar n-am răbdare să mă tocnesc. L-am cumpărat ca să-l fac cadou, cumetre, și pe deasupra unui om de seamă.

— Acum știu. L-ai cumpărat ca să-l oferi domnișorului, nu-i așa?

Să-i spui domnișor unui astfel de bărbat putea părea o glumă de prost gust, lipsă de respect, dar Natário îl cunoștea de mic, iar Fadul de când era puștan. Vestea întoarcerii lui Venturinha, după o prelungită vacanță la Rio de Janeiro, era subiectul principal de conversație în barurile din Itabuna și Ilhéus, în gări, în Água Preta, Sequeiro de Espinho și Taquaras, în sate și cătune, în conacele de pe moșii.

— Venturinha va trebui să umble de colo-colo, să înghită praf și să înoate prin noroaie: Colonelul vrea, ca pe lângă avocatură, să se îngrijească și de Atalaia. A cumpărat deja un catâr de încălecat și o iapă de rasă, chiar l-am ajutat să-i aleagă. Două animale de prima mână, numai Venturinha le va călări. — Ochii mici se luminau: — Colonelul este nebun după fiu-său, nici nu-ți imaginezi, cumetre.

— Pe bună dreptate. E singurul copil și acum e și licențiat. Cărui părinte nu i-ar plăcea? — Și ochii lui se aprinseră: — Când o să am eu copii, și ei vor avea studii. Dar nu vreau avocat: unul o să fie doctor, celălalt preot.

— Și preotul e licențiat, cumetre?

— D'apoi cum? Și încă mai mult decât ceilalți, Căpitane, are studii despre Dumnezeu, ba chiar are și coroană pe cap.

Invadat de amintiri, un zâmbet vag apără în colțul gurii lui Natário:

— Și când te gândești că-l duceam cu mine călare... — Plesni aerul cu biciul: — O să-i placă biciul ăsta, e frumos și elegant.

Un bici deosebit, demn de un tânăr cu studii, cochet, fiu de milionar, de colonel de cacao, politician abil, care dicta legi în justiție și dădea ordine în birourile notarilor. Pentru a pleda în probleme de pământ, nu există în toată regiunea un avocat care să se compare cu el, care să-l înfrunte: Venturinha luase din ficcare câte puțin și încă ceva pe deasupra.

Natário cunoștea gusturile băiatului, preferințele, vorbele de duh. Îl văzuse crescând și-l învățase multe, îl scosese din diferite încurcături mai ales prin

bordeluri și cabarete și-și permisesese chiar luxul de a-l certa când, adolescent și student, băiețelul tatii întrecea măsura. Nu o dată trebuise să-l pună la punct: neținând la băutură, Venturinha își pierdea capul ușor; văzându-l licențiat, avocat, Natário, la fel ca și Colonelul, era mândru de el.

— La afaceri, nu are pereche.

— Acum, Colonelul, chiar că va tăia și spânzura. Ce bine că dumneata, Căpitane, ești omul lor și că eu îți sunt cumătru.

Goliră paharele în cinstea întoarcerii avocatului Andrade Júnior – așa scria în diploma de la Facultatea de Drept: licențiat Boaventura da Costa Andrade Júnior. În cele din urmă, colonelul Boaventura Andrade avea să-și poată continua planurile politice ambițioase trasate cu ocazia terminării studiilor fiului în luna decembrie a anului trecut. Era la sfârșitul lui mai, trecuseră șase luni de-atunci.

3

Pe Rua do Comércio, în Itabuna, pe ușa de la intrare a unei case cu etaj, proprietatea Colonelului, se putea vedea încă din luna decembrie o placă pe care scria: Dr. Boaventura da Costa Andrade Fiul, Avocat. Andrade Fiul, așa cum era în certificatul de botez: Júnior era invenția străinilor, iar moșierul detesta străinismele. Parterul clădirii servea drept depozit de cacao uscată: acolo, trupeții de la Plantația Atalaia așezau sacii într-o continuă mișcare de oameni și animale. Deși locuia în Ilhéus, Colonelul fusese de părere că Venturinha trebuia să-și deschidă un birou în Itabuna, municipiu nou și progresist pe al cărui teritoriu se situau proprietățile rurale care într-o zi aveau să fie ale lui – ceea ce nu-l va împiedica să practice avocatura în întreaga regiune. În sfârșit, în mai, tânărul avocat sosea să-și asume, după cât se pare, cabinetul și responsabilitățile care-l așteptau multe și complicate.

Absolvirea lui Venturinha a fost un eveniment cântat cu surle și trâmbițe: lunile trecură, dar comemorările pomposului eveniment încă mai erau pomenite. Petrecerile, începute în capitală, au continuat în Ilhéus și Itabuna, s-au sfârșit la moșie.

În ziua măreață a absolvirii, dimineață, Arhiepiscopul de Bahia, Primat de Brazilia, oficiase slujba în Catedrală și în predica stufoasă îi chemă pe absolvenți în „apărarea intransigentă a dreptului și a dreptății, misiune sacră a acelor care urmau cariera meritorie de avocat”. În liniștea Catedralei, Colonelul hodogănea ascultând cuvintele Prea Sfinției sale: frumoase, însă false, lipsite de sens. Tinerii licențiați nu erau altceva decât niște nepricepuți care lăncezeau, utili fără îndoială, indispensabili tocmai pentru a legaliza violările dreptului și ale Justiției. Pe deasupra, și foarte scumpi. Acum, Colonelul avea unul în casă, la dispoziția lui.

Solemnitatea înmânării diplomelor a avut loc în sala de onoare a Facultății, sub președinția Guvernatorului Statului. Îmbrăcați în roba neagră, cu tocă și glugă, proaspeții absolvenți au depus jurământul și au primit din mâna Excelenței Sale atuurile cu diplomele. Dona Ernestina nu se mai oprea

din plâns, iar colonelul Boaventura Andrade, cu pielea și sufletul tăbăcite în atâtea peripeții, își sterse pe ascuns o lacrimă cu mâneca hainei. Costum nou, albastru închis, din cașmir englezesc.

A doua zi, duminică, a avut loc balul oferit de proaspetții licențiați familiei și cunoscuților din societatea mondenă din Bahia, la Clubul Crucii Roșii. Doamne și domnișoare în toalete luxoase, bărbați îmbrăcați în alb, cu cămăși din in, cu gulere tari, apretate. Colonelul și dona Ernestina își făcură apariția, îmbrăcați în haine noi, din cap până-n picioare. Ea, cu șuncile strânse de balenele corsetului; el, strangulat de gulerul tare, de pantofii de lac: dar chiar și așa, nu-și mai încăpeau în piele de fericiți. Consumară șampanie franțuzească și coniac Maciera confraternizând cu familiile Medauar și Sá Barreto, aparținând celorlalți doi băieți din regiune care absolviseră în aceeași clasă: plantațiile de cacao începeau să producă licențiați.

În zori, balul a continuat cu un bairam pe cinste la castelul lui Madame Henriette, a cărei origine marsiliană era atestată de pronunție, pricepere și cheltuieli. Petrecere oferită de Venturinha unor colegi, cei mai intimi: Colonelul își desfăcu cu generozitate baierile pungii.

Madame Henriette nu avea rival în organizarea unei petreceri stilate, a unei feerii, așa cum ea însăși o proclama. Castel discret, rendez-vous aristocratic, dame șic recrutate la un preț exorbitant dintre concubinele și întreținutele domnilor din înalta societate: nobili din Recôncavo, angroșiști din Cidade Baixa, comercianți din Cidade Alta, judecători, înalte grade militare, politicieni puternici – clerul și nobilimea. Prudente și voluptuoase, care mai de care mai tentantă, începând cu galanta patroană a curvetului, franțuzoaică și blondă. Interesată și finanțistă, înțeapă Henriette își împărțea timpul de lucru între trei clienți distinși, bogați și risipitori; romantică, nebunatică Henriette își rezerva întreg timpul de distracții pentru tânărul și frumosul Jorge Medauar, care, întâmplător, absolvisese chiar în ziua aceea, împreună cu Venturinha, prieten și confident, tovarăși de studenție: Medauar era poetul clasei, aplaudat și curtat, după care suspinau tinerele și fetele ușoare. Compunea versuri și le publica în ziare; domnișoarele recitau la petrecerile familiale „Sonetul Strălucirii Părului Tău“, dedicat unei anonime „H., amuzantă și pârjolită floare a Mării Mediterane“. Pletele arămii ale Henriettei – câmp de grâu în lumina lunii, primăvară strălucitoare ca aurul, în versurile sonetului –, despletite și luminoase comandau petrecerea, și petrecerea ei, după cum se vede. Așadar, neputând castelana să facă pereche cu amfitrionul și să leșine în brațele lui, cu el se desfătă roșcata Rebeca, cea cu părul de culoarea vinului, așa-zisa exclusivă a Căpitanului Dos Portos. Așa-zise exclusive, toate erau, fără excepție.

Slujba religioasă și balul, înmânarea diplomei și dezmățul, bucurii trecute, dar prezente aieva în mintea colonelului Boaventura Andrade, care-și amintea de ele cu o justă mândrie și cu oarecare melancolie. Îngenunchiase în timpul slujbei, se amuzase pe seama minciunilor din predică, se emoționă la ceremonia de absolvire, se distrase la bal în ciuda gulerului cu vârful întors și a pantofilor de lac. Despre bairam aflase și îl aprobase când, în brațele negresei Domingas Beija-Flor – așa-zisa exclusivă a Monseniorului da Silva,

preotul Catedralii, abis de virtuți, sfânt bărbat – în cea de-a șaptea zi se odihni după petreceri, ceremonii și emoții.

4

În ciuda relei-voințe pe care o avea față de gogomanii de licențiați, șicatori mai de temut decât puștile și pistoalele, colonelul Boaventura Andrade, în acel decembrie când absolvise fiul lui, nu încercă să-și ascundă satisfacția. Un fiu licențiat, lucru încă rar în regiunile din interior, pe lângă faptul că bucura sufletul părinților, motiv de mândrie și considerație, reprezenta și îndeplinirea cât de curând a proiectelor concepute cu mult timp în urmă.

Studiile costau scump, prețul cărților de drept și al fetelor pentru distracții era exorbitant – noroc cu cacaoa! Nu era o glumă să suporti cheltuielile unui student, să-l întreții în Capitală cu larghețea care se impunea unui vlăstar al colonelului Boaventura Andrade – faima averii plantatorului răsună în toată Bahia: plantații nesfârșite, mii de măsuri de cacao la fiecare recoltă, străzile cu case de închiriat în Ilhéus și Itabuna, plus banii cu dobândă.

Dar chiar și așa, merita: titlul universitar valora cât o moșie bună, era cheia cu care se deschideau ușile politicii și prin care se putea realiza o căsătorie fericită. Cu fiul avocat, la-ndemână, Colonelul nu mai avea nevoie să folosească serviciile celorlalți avocați pentru a-i apăra interesele în birouri notariale și în tribunale, și nici să depindă de terți pe care trebuia să-i aleagă în funcții de încredere, cărora să le delege comanda. Scăpa, astfel, de falsități și de trădări, de surprize: chestiune mai trădătoare decât politica, numai Justiția era. De aceea, merg întotdeauna împreună, mână-n mână.

Însă Venturinha avea alte planuri pentru lunile următoare. După atâția ani de învățat, examene scrise și orale, închizându-i-se ochii deasupra tratatelor, solicita o vacanță binemeritată. Nu obișnuitele vacanțe studențești de la sfârșit de an, în Ilhéus și în Itabuna, recrutând fete de mâna a treia în cabarete, ci vacanță de avocat, proaspăt-absolvent, la Rio de Janeiro. Cunoscuta Capitala Republicii prost și mizerabil – ăștia sunt termenii adecvați – în timpul unei excursii studențești, de cincisprezece zile, când era în anul al treilea. De data asta, avea de gând să rămână lunile ianuarie și februarie, să plece înainte de anul nou și să se întoarcă după carnaval. Cine a fost atât de silitor toată studenția – o singură repetenție – merita o recompensă pe măsură: Rio de Janeiro cu portofelul doldora.

Colonelul ascultase și fusese de acord: în definitiv, două luni în plus sau în minus nu reprezentau mare lucru. În planurile trasate, mai mult decât urgentă era dorința Colonelului de a-și vedea fiul strălucind în fața biroului, apărând cauze, pledând înaintea Juraților, având grijă de moșie, intervenind în politică, candidat pentru deputat statal sau Intendent de Itabuna.

Către ora prânzului, căpitanul Natário da Fonseca, se urcă pe catărul din lafa căsuței din lemn. Își luă rămas-bun de la Bernarda și Coroca, îl salută de departe pe Fadul și plecă să-l întâmpine la gara din Taquaras pe avocatul Andrade Júnior, care se întorcea la casa părintească. Băiatul venea însoțit de dona Ernestina, care-l întâmpinase în Ilhéus. Dinadins, pentru a nu arăta emoția care-l răvășea, Colonelul rămăsese să-l aștepte în Atalaia. Dar Natário asistă la emoția moșierului când deschise și citise telegrama expediată de Venturinha – trimisă din nou din Taquaras de un cunoscut – anunțând debarcarea și precizând data când va ajunge la moșie: exact cât îi trebuia Colonelului ca să ia toate măsurile pentru a-și primi cum se cuvine fiul licențiat care, în fine, se hotărâse să se întoarcă de la Rio de Janeiro: promisese să vină imediat după carnaval, era în ajun de São João. Se citea bucuria pe fața mare a Colonelului, care rămăsese fără glas citind și recitind mesajul telegrafic. În cele din urmă, râzând cu gura și cu ochii, cu toată fața, dădu vestea:

— Trebuie să vină, a ajuns deja în Ilhéus. Avocatul nostru, Natário.

Căpitanul mergea și se gândea la lucrurile astea când zări pe șosca silueta unei femei. Cânta un cântec pe care el îl auzise, copil fiind, în Propriá. Îl auzise din gura sacagiilor pe malurile râului São Francisco:

*Iată-l venind pe regele din Babilon,
De el mă voi îndrăgosti,
Cu el mă voi căsători...*

Cu o legătură mică pe cap, în mână cu un buchet din frunze și flori de pădure, ofilite, afișând un zâmbet triumfător, Maria Gina, desculță, mergea agale pe drum.

— Unde te duci, Maria Gina? – Întrebă Căpitanul.

— Pe-aici, așa, Căpitane. – Nu era genul care să-și destăinuie necazurile. Le ținea pentru sine, dar Natário o ajutase odată și ea nu uitase: – El mă așteaptă, a plecat înainte pentru că trebuia să scoată soarele din cratiță și să-l pună la loc pe cer ca să se facă din nou dimineată.

— Și cine este el, dacă nu ți-e cu supărare?

Mariei Gina îi plăcea să stea de vorbă cu Căpitanul pentru că era atât de atent și delicat cum nu mai exista altul pe cărările astea ale vieții: viața avea două cărări diferite, ea trăia și într-una, și-n cealaltă și le confunda cu ușurință.

— Mai întâi, prinse soarele și-l puse în cratiță, la fund de tot. Apoi, cu celălalt rege, cântă muzica lunii. – Surâzând, promise: – Când voi afla cum îl cheamă, îți voi spune, fii liniștit. Dar numai dumitale.

Soarele ardea ca focul marcând ora: dacă trenul nu avea întârziere, peste puțin Venturinha avea să sosească la Taquaras. Oare el își mai aduce aminte de Maria Gina?

Natário o cunoștea de la Plantația Atalaia, copilă de pe-atunci smintită, cu privirea în gol, zâmbind fără motiv, punându-și poalele-n cap. Venturinha o

încercase pe femeie, o batjocorise, trăia într-o continuă excitare, nu rezista în fața nici unei fuste.

— Ți-l amintești pe Venturinha. Maria Gina?

Fata se opri din mers. stătea nemișcată, ținând crengile în mână, făcând un efort: amintirile veneau de departe, de pe cărarea cealaltă, încurcate, amestecate cu visuri și viziuni:

— Cine, Căpitane? — De Căpitan. da, își aducea aminte: când omul-lup începuse s-o lovească, el interveni, luă apărarea nefericitei, îl făcu bucăți pe omul-lup și blestematul nu a mai maltrat-o de atunci. — Nu aduce aminte. nu.

— Venturinha. fiul Colonelului. de la Atalaia. E mult de-atunci.

— De băiat nu aduce aminte. Aduce aminte doar de Colonel, lui plăcea să se culce cu eu, era bun.

Erau unii care nu voiau să aibă de-a face cu ea pentru că era nebună. Le era teamă de pedeapsa cerească fiindcă aceste creaturi lovite sunt iubite de Dumnezeu, cine abuzează de ele poate plăti scump aici, pe pământ, sau, după, cine știe unde. Venturinha nu credea în superstiții, o trântea pe Maria Gina sub banca pe care era pusă cacao la uscat. Despre Colonel. Natário nu știuse niciodată, nici nu bănuise ceva.

— Colonelul Boaventura?

— Avea pieptul păros. era plăcut să treci cu mâna peste el.

Își relua mersul lent, cu privirea din nou pierdută, cu buzele deschise în zâmbetul satisfăcut: mergea în căutarea regelui din Babilon, stăpânul soarelui. Își puse în cordonul fustei monezile pe care i le așezase Căpitanul în palmă.

Căpitanul Natário da Fonseca dădu pîneni catârului și se îndepărtă. Dacă trenul ajunge la timp. Venturinha trebuie să sosească dintr-o clipă în alta. Avocat cu diplomă. Oare-și mai aduce el aminte de Maria Gina?

6

Nici în decembrie. și cu atât mai puțin în mai: planurile Colonelului au fost din nou amânate. Până când? Întrebarea rămase în aer, Venturinha nu fixase o dată: cursul de specializare nu avea un termen fix de încheiere. Se putea prelungi câteva luni, cinci sau șase, câte, nici el nu știa cu exactitate: cel mai târziu până în decembrie. Dar cum să lase să-i scape o asemenea ocazie? Nu apare în ficcare zi și cele câteva locuri fuseseră disputate de candidați din toată țara și chiar și din străinătate. Colonelul aflase că printre pretendenți erau și argentinieni. Argentinieni. da, domnule. El. Venturinha reușise să se înscrie datorită bunelor relații pe care le stabilise cu profesori iluștri în timpul acestei scurte șederi la Rio de Janeiro. Scurtă? Cinci luni. Colonelul le număra pe degete: ianuarie, februarie, martie, aprilie și mai.

Colonelul aflase de intențiile lui Venturinha prin intermediul unei lungi epistole presărate cu considerente și motive prin care fiul le explica părinților hotărârea de a-și prelungi studiile, participând la un curs important de Dreptul Proprietății asupra Pământului, necesare cui voia să practice avocatura cu succes în acea regiune: i-ar fi de mare folos. Poticnindu-se de limbajul

enigmatică în care fusese concepută scrisoarea, limbaj de licențiat. Colonelul, cuprins de îndoieli, îi ordonă fiului să vină la Ilhéus să se explice mai bine, deoarece nu avea de gând și nici nu credea că este posibil să hotărască asupra unui asemenea subiect prin corespondență.

După părerea lui, dacă a terminat cursurile Facultății de Drept, dacă și-a pus înclul cu rubin în deget, și-a înrămat și și-a pus pe perete în sala de vizite diploma și fotografia de la absolvire. Venturinha era apt să-și înceapă cariera și să meargă pe drumul dinainte trasat: să practice avocatura, să se căsătorească cu o tânără dintr-o familie bogată – cel puțin tot atât de bogată ca și el –, să facă politică, să-și asume responsabilitățile și posturile care i se cuveneau. Pentru asta muncise Colonelul pe rupe, luptase cu arma-n mână, vărsase sânge, își riscase viața. Nu vedea de ce-ar fi fost necesare alte cursuri, nu absolvise deja și nu primise diploma de avocat?

Pus la zid, Venturinha nu avu încotro și trebui să-și suspende șederea la Rio de Janeiro și să vină să argumenteze prin viu grai.

— Mi-am întrerupt cursul, pierd ore! – se lamenta el.

Înduioșată, dona Ernestina, îi luă apărarea fiului. De obicei, nu îndrăznea să discute planurile soțului când afla despre ele, ceea ce se întâmpla rar. Dar cu acea ocazie, ieși din docilitatea-i obișnuită, pentru a cere, cu o energie neașteptată, înțelegerea și finanțarea indispensabilă a Colonelului pentru ca băiatul ei să se poată îndopa cu cunoștințe. Băiatul nu voia decât să învețe, o pretenție laudabilă, cum să-l împiedice?

— Curs ținut de măestri consacrați, cei mai mari specialiști. – Perora Venturinha oprit în mijlocul salonului, cu brațele ridicate.

Colonelul îl vedea în fața juraților, cu vocea puternică, răspunsul gata, cu degetul amenințător, băiatul lui avocat. Ascultă în tăcere argumentele băiatului, pălăvrăgeala femeii: analfabetă ca și părinții ei, abia dacă știa să-și semneze numele, ce naiba înțelegea Ernestina din cursuri și programe școlare? În cele din urmă, încolțit, contra voinței lui, Colonelul sfârși prin a ceda și a fi de acord.

Cântări în luarea deciziei recomandarea lui Hernani Tavares, Judecător de Drept Civil în Ilhéus, care, la curent cu scrisoarea lui Venturinha, laudă ideea acestuia de a se înscrie la un curs de Dreptul de Proprietate asupra Pământului, o noutate în materie de studii juridice, extrem de util mai ales într-o regiune cu atâtea conflicte pentru posesia pământului, cu atâtea afaceri murdare înfricoșătoare. Fusese, de asemenea, sensibilizat de gustul pentru studii demonstrat de fiu în conversația începută la căderea serii, după ce plecaseră invitații de la dejun, și care se prelungise până noaptea târziu. Nu era suficient, spuse Venturinha în pauza din timpul cinci, să ai diplomă și inel cu rubin, dorca realmente să se simtă pregătit pentru a exersa cum se cuvine să atingă știința măestrilor, avea de gând să ajungă unul dintre ei. În balanța dezbatărilor nu trebuie uitați nici argentinienii, veniți de atât de departe să urmeze un curs ținut în Brazilia: și ei au cântărit în sentința finală a Colonelului. Constrâns, dar nu supărat. Trist să-l vadă pe fiu că vrea din nou să lipsească:

— Până la sfârșitul anului, treacă-meargă. De anul nou vreau să fii aici, am început să îmbătrânesc și să mă simt obosit.

Cursul opțional de Dreptul de Proprietate asupra Pământului, deschis tuturor licențiatilor care voiau să-l urmeze, era destinat mai ales pentru a oferi un credit celor care aveau de gând să candideze pentru funcții publice în Ministerul Agriculturii și în cel al Justiției sau în magistratură. Venturinha aflase despre el întâmplător, alergase să se înscrie, dar rareori îl frecventă. Cât despre avocații argentinieni, în realitate nu a venit nici unul să se procopsească de scrierile eminențelor macștri brazilieni.

Pe căi indirecte, a beneficiat după urma cursului Liber argentinianca Adela La Porteña, în intimitate Adelita Chucha de Oro, „provenind din teatrele din Buenos Aires, unde culegea aplauze și ovații“, ca să omoare tangouri prin cabaretele din Rio de Janeiro: cerea preț de cântăreată și nu de târfă. Străină și artistă, pentru tânărul provincial, a o avea în proprietate exclusivă, era culmea, gloria sublimă. În plus, nebună după el, îndrăgostită lulea: „por vós yo me rompo toda!“¹

7

Despre elevatele studii ale lui Venturinha, arabul Fadul Abdala află chiar din gura lui când, după câteva zile, călătorul s-a oprit în Tocaia Grande însoțit fiind de căpitanul Natário da Fonseca și de doi mulatri înarmați. Trebuind să treacă prin Itabuna pentru a satisface dorința Colonelului – treci pe-acolo, primește-ți prietenii la birou, anunță-i că la sfârșitul anului te întorci cu încă o diplomă, avocat de pământuri –, nu putea ajunge ca un nătâng în căutare de proces, un amărât fără escortă. Era vorba de Andrade Júnior, fiul colonelului Boaventura Andrade, șeful politic al municipiului, care tăia și spânzura. Nu se putea mai puțin de-atât. Căpitanul, cei doi aghiotanți, iapa de rasă și progenitura.

Natário îl convinsese s-o ia pe scurtătură ~~când~~ îi vorbi de medalionul-relicvar. În trândăvia de la Atalaia, Venturinha, măcinat de dor, lăudându-se ca un fanfaron, îi mărturisii Căpitanului iubirile lui argentinienne, conform vechiului obicei de a se da mare cu cuceririle lui: metisul fusese întotdeauna un ascultător atent și interesat. De data asta, nu vorbea de o oarecare, fie ca o concubină care-și încornora generosul protector într-o cameră de castel, fie fată de familie, ageră și perfidă, lăsându-se pipăită pe coapse, sau înghesuită în poarta grădinii. Se referea la sublima Adela, regina scenelor din Rio de La Plata, „la patética intérprete del tango arrabalero“², o minune de femeie, mare și albă, albă ca laptele, cu un corp sculptural: când stătea nemișcată era o statuie, în pat, un cutremur fofoloanca de culoare roz – ah, fofoloanca Adelitei. Natário, n-am cuvinte să-ți povestesc!

Se plânsese că nu găsisse în Ilhéus un cadou demn de La Porteña: un inel, un colier, o brățară, un diamant. Alergase prin toate magazinele, degeaba:

¹ *Por vós yo me rompo toda* (sp.) – pentru tine, mă sfărâm în bucățele.

² *La patética intérprete del tango arrabalero* (sp.) – interpreta patetică a tangoului de mahalala.

numai gablonzuri de tinichea. Avea să-i facă impresie proastă divci deoarecc fi promisese că-i va aduce o bijuterie frumoasă din Bahia. Căpitanul își aduse aminte de medalionul cumpărat de turc, de la țigan: cine știe, poate rezolvă problema?

Venturinha descălecă lângă magazinul lui Fadul. Arabul alergă, făcu o reverență curtenitoare, bucuros de prezența neașteptată a fiului răsfățat al Colonelului.

— Am aflat de sosirea dumneavoastră de la Căpitan. Prin urmare, veți rămâne cu noi aici...

— N-am venit să rămân. deocamdată. Fadul, studiile mă rețin la Rio de Janeiro pentru câțva timp.

— Dar parcă tocmai ați terminat Facultatea, nu sunteți licențiat? Mirarea negustorului, deși reținută, nu-i scăpă lui Venturinha, care se îndură să-i dea o explicație. Astfel se pregătea să răspundă și inevitabilelor, și insidioaselor întrebări ale colegilor și cunoștințelor din Itabuna:

— Studii de specializare: dreptul proprietății. Încă un titlu care se va adăuga celui de avocat.

— Avocat de două ori! — Trase concluzia Natário.

Nelămurit pe deplin, totuși. Fadul bătu din palmele lui enorme, bucuros:

— Ca să sărbătorim, cu ce să vă servesc? Aici, bun, nu avem decât rachiu. Am un coniac, dar nu vi-l recomand.

Venturinha își aruncă ochii peste feluritele băuturi, licori pure sau amestecate cu frunze, fructe și esențe de lemn: într-una din sticle, corpul răsucit al unei cobre. Băuturi ieftine pentru zilieri și trupeți. Dar Fadul căută într-o ascunzătoare din raft o sticlă aproape plină: scoase dopul, curăță gâtul, dădu din cap satisfăcut:

— O specialitate. Tiquira¹ făcută de negrul Nicodemos în Ferradas. — Așeză sticla în lumina dimineții: rachiul de manioc avea refleze albastrii: — Rezervat pentru cine merită. Căpitanul poate să vă confirme.

— De calitate întâi. — Confirmă Natário. — Al naibii de tare.

— Am remediu și pentru asta... — Râse turcul și ieși pe ușă.

În spatele casei creștea un caju încărcat de fructe coapte, galbene și roșii. Fadul culese vreo patru-cinci.

— După ce beți, sugeți un caju și efectul trece.

— N-am nevoie de așa ceva... — Venturinha aproape că se ofensă și dădu pe gât rachiul pe care cârciumarul tocmai i-l servise.

— Unde-i piesa aceea pe care ai cumpărat-o, de la țigan, cumetre? Domnul avocat dorește s-o vadă. — După ce golise paharul, Natário suga din caju, a cărui zeamă i se scurgea pe la colțurile gurii.

— Mă duc după ea.

Venturinha se servi din nou: rachiul de manioc era altceva, nu mirosea și avea gust bun, își ardea pieptul. Când Fadul expuse bijuteria pe tejghea, deasupra unei batiste, Natário îi dădu sticla s-o pună bine:

¹ Tiquira (braz.) — rachiu de manioc.

— Altfel, o dăm gata. Până la Itabuna mai e o bucată de drum. iar rachiul ăsta te-amețește de cap. Cât timp voi stați de vorbă și vă tocmiți. eu mă duc să fac o vizită.

Nu voia să fie mediator la cumpărarea și vânzarea bijuteriei și știa că Bernarda îl aștepta. nerăbdătoare. Bernarda, pe zi ce trece. mai frumoasă.

8

Făcându-i un preț ca unui prieten, ceva mai mult decât dublul cât îi plătise lui Josef, Fadul îi cedă medalionul lui Venturinha. În Ilhéus, într-un bar din port. în Itabuna, la cabaret. ar obține un preț mult mai bun. Dar, după cum explică. domnul avocat îl merita. Îl lăasă chiar pe Venturinha. care se dădea mare că se pricepe la bijuterii. să fixeze prețul, repetând manevra țiganului:

— Prețul dumneavoastră e și prețul meu. Plătiți cât doriți.

Venturinha ceru încă un pahar de tiquira în timp ce număra bancnotele noi. foșnitoare:

— Dar Căpitanul, pe unde umblă? A luat iapa cu el.

— Acasă la Bernarda. numai acolo poate fi.

Leșiră, trecură prin fața barăcilor din cătun; Bastião da Rosa. stând în ușa colibeii unde locuia, își scoase pălăria:

— Dumnezeu să vă dea o zi bună, domnule avocat.

Traversară pârloaga: sub cort fumegau tăciunii pe cenușa focurilor aprinse în noaptea din ajun. Păsărele veneau să ciugulească resturile de mâncare din ajun. Ajunseră în Baixa dos Sapos. Femeile, în ușa bordeielor. pe jumătate goale. priveau curioase, cine nu auzise de Venturinha. fiul Colonelului care făcuse studii de avocatură? Guta înaintă în direcția lor:

— Nu mă mai cunoști. Venturinha?

Venturinha dădu din cap. nu o recunoștea pe îndrăzneată, consumase atâtea prin pustietatea asta.

— E Guta. — Îl lămurii turcul.

Fata se apropie, postându-se în fața vizitatorului:

— Îți plăcea mirosul meu. nu-ți mai aduci aminte?

Dulcele miros de tutun. își aminti. Și. amintindu-și. băgă mâna în buzunar și-i dădu Gutei o hârtie de cinci mii de reali. o avere. Cu trei doze de rachiul urcându-i-se din burtă la cap. avocătelul – ditamai omul! – se simțea ușor și mărînimos. Toți de acolo erau servitorii lui. În ceea ce-o privește pe Adela, ea mirosea a santal. Pipăi medalionul în buzunarul hainei de călărie. Înainte de a i-l da. va pune înăuntru un portret de-al lui pentru ca ea să-l poarte la pieptu-i alb. în decolteul sânilor: ah, bogații sâni ai Adelitei!

În fața ușii căsuței din lemn. își recuperă iapa. Refuză cafeaua oferită de Coroca. dar. cumsecade. glumi cu femeia:

— Încă mai trăiești. Coroca? și-ți mai faci meseria. bătrână afurisită? – Toți de-acolo erau servitorii lui.

Coroca nu era servitoarea nimănui iar a face meseria nu putca însemna decât ceva rău. Bătrâna îi dădu replica:

— Tu vorbești acum pe limba avocaților, pe care eu nu o înțeleg. Înainte erai un copilandru, veneai să te culci la mine-n pat. Cine te-a învățat tot ce știi tu despre femei, nu a fost bătrâna asta afurisită?

Alți cinci mii de reali risipiți. Cu ea învățase să se bucure împreună cu partenera, să prelungească plăcerca: cele pe care le avusese înainte de Coroca îl rezolvau într-o clipită. Lucruri trecute.

— La revedere, Coroca.

Călare pe șeaua din piele fină și cu mâner de argint, pe iapa semeată, aruncându-și privirile peste câțun, peste locuințe și oamenii lor, licențiatul Andrade Júnior îi întinse mâna arabului Fadul Abdala în semn de rămas-bun:

— Nu știi ce cauți dumneata aici în fundătura asta imundă. Dacă vrei să câștigi bani, de ce nu abandonezi groapa asta și să mergi la Itabuna? — Toti acolo erau servitorii lui. — Dacă vrei să te duci, poți conta pe mine. Locul ăsta n-are nici un viitor, niciodată nu va fi altceva decât o cocină.

Căpitanul Natário da Fonseca nici măcar nu-l auzi emițând aceste păreri: își trăgea pantalonii, își încălța cizmele. În pat, goală, Bernarda îi zâmbea.

9

Despre previziunea pesimistă a tânărului avocat, Căpitanul află după câteva zile când trecu din nou prin Tocaia Grande. Venturinha plecase la Rio de Janiero, unde-l așteptau Cursul opțional, știința măestrilor, fastidioasele prelegeri și Adela La Porteña, Adelita Chucha de Oro, știința târfelor, nopțile de tango și de distracții.

Sorbind o înghițitură de rachiu de manioc, Natário se referi la șederea tânărului avocat în Itabuna unde fusese foarte mult sărbătorit.

— Ai fi zis că venise Iisus Hristos.

În ciuda discreției care-l caracteriza, dar, știindu-l pe Fadul prieten cu Fuad Karan, îi povestise episodul amuzant petrecut la cabaret în timpul acelei nopți extrem de animate. Când Venturinha repeta a suta oară că se întorcea la Rio pentru a termina un savant curs de specializare în proprietatea pământului, Faud Karan exclamă mirat:

— Pentru ce? Doamne, Dumnezeule, pentru ce? Cine știe și înțelege mai bine despre proprietatea pământului decât Colonelul, tatăl dumitale și prietenul meu? Legile care reglementează, aici, acest drept, n-au fost cumva dictate de el? Nu mă păcălești pe mine, Venturinha, povestea asta a ta are o femeie la mijloc. Hai, spune despre ce-i vorba.

Fără a diminua importanța Cursului opțional, Andrade Júnior, licențiat și dandy, abia-sosit din Metropolă, vorbi în cunoștință de cauză și cu entuziasm despre boemia din Rio de Janeiro și făcu apologia femeilor, cosmopolite și rafinate. În cabaretul din Itabuna, printre colonei bătărași și avocați rapace, străluci pentru câteva clipe steaua scenelor din Buenos Aires, zeita din Ribalta, argentiniianca Adela.

Cât despre viitorul Tocaiei Grande, opinia tânărului absolvent nu-l surprinse deloc pe Căpitan!

— Ascultă-mă pe mine, cumetre, că e mai sigur. Venturinha, poate că se pricepe la femei și la legi, pe astea și-a cheltuit banii. Dar despre culturile de cacao și despre acest colț de lume, habar n-are. — El, Natário, știa cu siguranță: — Poți avea încredere în ce-ți spun, cumetre: Tocaia Grande va deveni un oraș.

Noști de-a rândul, în pustietatea de la Tocaia Grande, Fadul Abdala o defloarează pe domnișoara Aruza

1

Da, diverse și inegale, după cum s-a mai spus înainte și se va dovedi aici, sunt ispitele diavolului la care este supus un bun cetățean de rit maronit, fiind, pe deasupra, și un mărunț negustor pus și uitat de Dumnezeu la naiba-n praznic: o cocină, cum definise locul, Venturinha. Negustor? Mai bine zis un amărât de cârciumar.

Treaz sau dormind, cu ambiția de a se îmbogăți rapid, Fadul Abdala a avut parte de tot felul de ispite în dezolanta perioadă când nu-i prea mergeau afacerile. Elucubrații la lumina felinarului despre afaceri, câștiguri, profit, bani gârlă, mobile, magazin de stofe. În patul mare și solitar al turcului, din Tocaia Grande, virginitatea miresei propuse și căldurile văduvei oferite, frumoase amândouă, focoase amândouă, s-au adăugat goliciunii dezmățate a femeilor ușoare, având-o în frunte pe Zezinha do Butiá.

Insulara Aruza, fiica lui Jamil Skaf, cel cu Preferida, Mobile și Saltele de Lux, elevă la pension și moștenitoare, mireasă timidă, castă fecioară: în afară de feciorie, zestrea. Nici atât de timidă, nici atât de castă, aparențele înșeală adesea și nu există zestre care să compenseze fecioria pierdută.

Jussara, proaspătă văduvă tentantă, deși un rest rămas de pe urma defunctului, nu era nici ea de disprețuit. Răposatul Kalil Rabat îi lăsase moștenire Casa Orientală de pe Rua do Comércio în Itabuna și o colecție rară de coarne care să fie donată în noaptea nunții celui care-l va înlocui cu certificat scris în patul conjugal și la teigheaua magazinului.

În nerăbdarea domnișoarei, în exaltarea văduvei, unde s-a mai pomenit încornorat cu anticipație? Cine astupă găurile, calfă se numește.

Jamil Skaf, tată devotat, și Jussara Ramos Rabat, văduvă veselă, aveau idei proprii și precise despre soț și căsătorie, coincidând în ceea ce privește vocația și capacitatea negustorească a arabilor. Astfel, văzură în Fadul candidatul ideal, cel mai bun dintre toți și, ajutați de Demonul Ambiției, unul din cei mai răi, au fost la un pas de a-l conduce la preot sau la judecător, într-una caz, sau în celălalt.

În Ilhéus, Fadul scăpă nevătămat de meandrele virginității, tânărul avocat i-o luase înainte. În Itabuna, a descoperit însă la timp că Satana locuiește în

corpul văduvelor: ca să stingă focul aprins nu este de ajuns un libanez uriaș, dotat cu un instrument apreciat de muieretul din regiune.

În ce mod Jussara, doamnă înstărită, o figură de elită, obținuse detalii prețioase despre eficiența lui Fadul Abdala în orice fel de negustorie, precum și asupra mărimii și tăriei mădularului, se va ști sau nu la momentul potrivit, dar se poate preciza deja că Zezinha do Butiá a avut un rol de marcă în aceste intrigi amoroase. În vicleniile și minciunile vieții, între Aruza, vlăstar de oameni bogați, în uniforma ei albă cu albastru de elevă la pensionul ursulinelor din Ilhéus, și Jussara, o forță a naturii, îmbrăcă în negru din cap până-n picioare, purtând doliu riguros, proprietara unui magazin bine aprovizionat în centrul Itabunei, iată că Zezinha do Butiá, femeie pierdută care făcea trotuarul, o plevușcă, fusese de mare ajutor și încredere.

2

În trecere prin Ilhéus, unde venise să-și refacă stocul, să facă plăți și să vadă oceanul, Fadul Abdala a fost invitat la cină, împreună cu Álvaro Faria, în casa lui Jamil Skaf, compatriot bine aranjat în viață, proprietarul magazinului „A Preferida”¹, care se ocupa cu comerțul prosper cu mobile și saltele.

Fadul fusese surprins de invitația făcută la Barul Șic din zona portului, deoarece, deși-l cunoștea pe Jamil de mai mulți ani, nu avea cu el relații apropiate. Se vedeau din când în când prin baruri, la cabaret, în bordeluri, își dădeau mâna, schimbau câteva amabilități: nimic mai mult. La bar, bându-și aperitivul, așteptând să se facă ora să prânzească la „Tacho de Bibi”, la Pontal, tocăniță de creveți stropită cu bere, Fadul gusta momente de profundă elevație spirituală ascultându-l pe Álvaro Faria, om care știa multe și muncea puțin. Asemeni lui Álvaro Faria, pentru un cerc de prieteni, pentru o discuție de calitate, numai Fuad Karan, unul în Ilhéus, celălalt în Itabuna, care mai de care mai instruit și mai spiritual, doi bărbați iluștri.

Se bea și se mănâncă foarte bine în casa lui Jamil – îi șopti Álvaro – iar fata e superbă. Mic de statură și mustăcios, agitat, vorbind cu mâinile, compatriotul, după ce făcu invitația, adăugase că, după cină, puteau merge la pensiunea lui Tilde, recent inaugurată în Unhão cu franțuzoaice de lux.

3

În ciuda faptului că invitații nu erau decât ei doi, Álvaro și Fadul, cina avu aspect de banchet prin varietatea felurilor de mâncare arăbești și braziliene și prin calitatea deserturilor. Fadul se ghiftui.

¹ A Preferida (braz.) – preferata.

Elogiind calitatea fină a mâncării arăbești din carne tocată și grâu și gustul sublim al desertului arăbesc, o prăjitură de migdale cu sos de miere, desertul lui preferat, aflase că singura fiică a amfitrionilor. Aruza, care avca să devină profesoară, pregătise cina: bucătăreasă emerită, o maestră în arta culinară. Ajutată, bineînțeles, de un batalion nesfârșit de servitoare.

În timpul cinei, Aruza stătuse retrasă, nu făcuse conversație, răspunzând monosilabic dacă era întrebată. Nici măcar nu zâmbea când ceilalți râdeau în hohote dezlănțuite de glumele și vorbele lui Álvaro Faria. Înainte de a se așeza la masă, Fadul ascultase din gura lui Jamil elogiul calităților fetei de care era foarte mândru:

— În decembrie o să fie profesoară, cântă la pian, recită poezii din memorie. Foarte instruită, nu m-am uitat la bani.

Tăcuse, ea și cum ar fi calculat cât cheltuisese cu educația moștenitoarei, dar continuă imediat, enumerându-i virtuțile:

— Cucernică și muncitoare, ascultătoare.

Nelăcându-se nici o referire la frumusețe, Fadul avu un șoc când o văzu intrând în salon. Jamil făcu prezentările:

— Asta e fata mea Aruza, prietene Fadul.

Fadul întinse mâna lui enormă, zâmbi curtenitor. Álvaro Faria avusese dreptate: Aruza era, într-adevăr, superbă. Păr cârlionțat, gură cărnoasă, ochi bine conturați, talie fină, sâni bogați sub bluza albă, coapse viguroase sub fusta albastră. Prea puțin sensibil la corpuri slabe și deșirate, la trăsături delicate, Fadul se văzu în fața personificării conceptului său de frumusețe. Norocos cine se va căsători cu ea. Jamil completă prezentarea:

— Acesta este prietenul meu Fadul Abdala, despre care ți-am vorbit.

Aruza îi aruncă doar o privire rapidă, cu vocea aproape stinsă:

— Îmi pare bine.

Splendidă, nu putea exista în Ilhéus o fată mai frumoasă. Fadul își scormoni mintea să găsească un termen potrivit pentru a o caracteriza, îl află în Coran: Begume, prințesă musulmană.

4

La sfârșitul cinei, după ce râgâi satisfăcut, Jamil îi invită pe comesenii la cafea în salon, deschis special pentru acea ocazie. Se îndreptară într-acolo.

— Unde te duci, Aruza?

Aruza o zbughi afară pe coridor. Se opri și răspunse fără să se uite la taică-su:

— Mă duc până la Belinda, mă întorc imediat.

— Nu pleci nicăieri. Avem musafiri, locul tău e aici.

Aruza se întoarse din drum, veni să se așeze. După ce au fost strânse ceștile de cafea, Jamil îi porunci fetei:

— Deschide pianul și cântă ceva să audă și prietenii.

Resemnată, fata îi dădu ascultare. Începu cu „La Prima Carezza”. Álvaro Faria bătu din palme, cu un aer extaziat, într-adevăr era satisfăcut. Au urmat „Pe valuri” și „Pour Elise”. Aruza voi să încheie concertul, dar Jamil îi ceru:

— Și piesa mea? Nu o cânti?

Se așază din nou la pian, atacă „Marșul Turc” în entuziasmul general. La sfârșit, în timp ce Fadul și Álvaro aplaudau, tânăra se ridică, îndreptându-se către tatăl ei:

— Pot să plec acum?

Încăpățânată, reflectă Fadul, simțind cum creștea tensiunea în salon. Vocea lui Jamil lăsa să transpară o undă de mânie în ciuda zâmbetului de sub mustăți:

— Nici acum, nici mai târziu. Stai jos și vorbește cu Fadul.

În continuare, începu o controversă încinsă cu Álvaro Faria despre politica locală. Aruza și Fadul au schimbat câteva cuvinte, el încercă să-i atragă interesul pentru Biblie și Coran, fără succes. Ea nici măcar nu se prefăcea că-l ascultă, își mușca buzele: elevă pedepsită, sau domnișoară speriată, văzându-și visurile și proiectele amenințate?

Cu privirea preocupată, dona Jordana, mama, era toată numai zâmbete: nu lăsa că tăcerea să se prelungească și Jamil înțelesese asta. Găsi o temă pe gustul lui Fadul, dulciurile arăbești: dădea rețete, vorbea despre specialități din miere și susan.

Nu numai că era grasă, era rotofcie, dar fața mai păstra încă urme ale trăsăturilor frumoase. Cu douăzeci de ani în urmă, când tatăl ei Chafik o obligase să-l ia pe Jamil în căsătorie, iar ea, ascultătoare, acceptase, nu exista în Ilhéus o begume mai seducătoare. Aruza îi seamănă ei la frumusețe, dar a moștenit de la tatăl său hotărârea și încăpățânarea.

Afară, pe stradă, cineva fluiera cu insistență un fragment vesel din „Marșul Turc”.

5

Pe drumul spre pensiunea Tildei, în căutare de franțuzoaice, false, totuși extraordinare, non-plus-ultra în materie de rafinament, după părerea lui Álvaro Faria, Jamil Skaf se opri din mers și, luându-l pe Fadul de braț, nervos, voia să știe ce credea el despre Aruza.

— O frumusețe, o prințesă. Ca să nu mai vorbim de educație.

Atunci, pe neașteptate, compatriotul întrebă:

— Vrei să te căsătorești cu ea?

Continuă, cu glasul întretăiat, aproape gâfâind:

— „Preferida” merge cu vântul în pupă, voi deschide o filială la Itabuna și am și o plantație de cacao în Rio do Braço. Aruza este singurul meu copil. — Repetă: — Vrei să te căsătorești cu ea?

O întrebare așa de intempestivă îl zăpăci pe Fadul într-atât încât nu putuse acorda atenția cuvenită protocolului franțuzoaicei care îi revenise lui. Dar

apoi, în camera hotelușului lui Mamede, își dădu seama că Jamil Skaf se hotărâse să-i găsească Aruzei un mire.

Faptul că Jamil dorea să aleagă un mire pentru fata lui și să i-l impună, era un procedeu obișnuit, corect și just, demn de aplauze. Tată iubitor, preocupat de fericirea și viitorul Aruzei, acționa în așa fel încât să-i asigure un cămin binecuvântat, o viață liniștită, o bunăstare continuă. Buna tradiție, încercată și verificată, de necontestat, obliga ca părinții, responsabili pentru soarta fiicelor să aleagă dintre bărbații din regat, încă burlaci, pe cel mai bun dintre toți pentru a-i propune cununie și zestre. Alții, puțini, nu luau în seamă datoria părintească, lăsând în seama domnișoarelor smiorcăite, superficiale, nematurizate, alegerea și decizia într-o chestiune atât de importantă. În urma unor asemenea neglijențe, apăreau căsătorii nefericite: soții înlăcrimate, cămine dezbinare, moșteniri risipite, averi delapidate! Jamil Skaf se angajase în mod susținut să-l caute pe cel mai bun în regatul de cacao, și-l găsi pe Fadul Abdala la capătul pământului.

Rămăsese ca Fadul să se mai gândească, la următoarea venire în Ilhéus va da răspunsul. Însă, de pe acum, mulțumi pentru onoarea care i se făcea și pentru încredere.

6

A doua zi de dimineață, îndreptându-se spre gara de unde avea să ia trenul, Fadul Abdala, întâmplător sau intenționat, parcurse un itinerar neașteptat care-l duse până la poalele dealului Ladeira da Conquista. Pe culme se afla Colegiul Nossa Senhora da Piedade, al călugărițelor ursuline, care forma învățătoare, oferind titlu și diplomă tuturor fetelor bogate din Ilhéus și din regiunea plantațiilor de cacao care studiau acolo în regim de internat sau externat. Dimineața și după-amiaza, externele urcau și coborau dealul într-un strengăresc entuziasm juvenil. Jos, circulau pretendenți, pușlamale nesperioase.

Văzându-l cu valiza în mână, cu aerul inconfundabil de vânzător ambulant, ducându-și mâna la pălărie în semn de salut, Aruza lăsa să-i scape un mic strigăt – putea fi de disperare sau de surprindere – și i-l arată colegei, confidenta ei. Veneau, vorbind despre el. Fadul își continuă drumul spre gară, ducând cu el imaginea fetei îmbrăcate în uniforma de culoare albastră și albă.

În recreație, în colțul preferat de sub arborii de mango, Aruza izbucni în plâns. Belinda nu știa ce să facă, dar Auta Rosa, elevă internă, în anul doi, neastâmpărată și hotărâtă, prezentă imediat o soluție la problema bieteii îndrăgostite, capabilă s-o scape de pericolul de a se căsători cu mirele ales de tatăl ei. Belinda îl văzuse la poalele dealului și confirmă: un uriaș neprecupțat, deșirat, un prostovan, exact opusul blândului licențiat după care suspina Aruza și care suspina după Aruza.

Să calce pe-alături, soluție radicală, deși plăcută și, mai ales, urgentă, numai Auta Rosa era capabilă să propună asta cu atâta franchețe. Era nevoie de hotărâre și curaj: trebuiau să înfrunte familia și societatea. Auta Rosa, după spusele Maicii Ana de Jesus, care-i confiscase corespondența clandestină, era

Diavolul în persoană. Ferecată cu șapte lacăte în spatele zidurilor înalte ale pensionului, reușea nu numai să facă schimb de scrisori cu iubitul, fatidicul ziarist José Júlio Calasans, dar cu siguranță că se și întâlnea cu el pe ascuns. Dacă nu ar fi fost așa, cum ar fi putut redactorul și tipograful de la „Gazeta Grapiúna“, în scrisorile pe care i le scria și i le trimitea prin Belinda, să facă referiri atât de exacte, pasionate și impudice la detalii anatomice ale elevei de pension, în mod normal ascunse cu mare grijă sub uniforma albastră cu alb? Citind misivele arzătoare, Maica Ana de Jesus făcuse un dublu păcat: acela de a le fi citit și de a le fi pus înapoi în ascunzătoare, sub saltea, fără a le fi arătat Maicii Starețe: avea o slăbiciune pentru eleva asta, neîndemânatecă și flușturatecă dar cu o inimă de aur. Maica Ana de Jesus, înainte de a se călugări, fusese și ea tânără și îndrăgostită.

Șireată și convingătoare, Auta Rosa comanda: Aruza îi asculta sfaturile diabolice, fascinată.

7

În singurătatea de la Tocaia Grande, Fadul Abdala o defloră pe Aruza Skaf de nenumărate ori, cu blândețe sau cu violență, răbdător sau lacom, în vis sau treaz.

Singur în pat sau cu vreo fată de prin partea locului, Fadul o avusese, nesățios. Dură cam două luni, perioada scursă de la sosirea în Ilhéus cu gărgăuni bâzâindu-i în cap și cu farmecele elevei de pension întipărite pe retină, în piept, pe mădular și până la vestea dată de colonelul Robustiano de Araújo. În unele nopți, el o avusese și o deflorase de trei-patru ori la rând.

Temându-se să n-o sperie sau să n-o jignească, Fadul se căznea să fie delicat și prudent în contactele inițiale, dezbrăcând-o de uniforma albastră cu alb. Mângâieri temătoare, săruturi fugare pe umeri, pe ceafă, pipăiri prudente insinuându-se în descoperirea comorilor ascunse: o plăcere a zeilor. Încetul cu încetul, domnișoara ceda, pudoarea se transforma în dorință. Aruza consimțea la avansurile lui Fadul, se lăsa dezbrăcată.

Cu corpul gol întins pe salteaua subțire din iarbă uscată, acoperită cu stambă, cu miros de ploșnițe, în pustietatea din Tocaia Grande, Aruza se oferea. Sâinii plini, buni de apucat și strâns în mâini, fundul puternic, coapse de iapă și comoara ascunsă. Totul în conformitate cu gustul și pe pofta Marelui-Turc. În cele din urmă, Dumnezeu se milostivi de el.

Se modificau pozițiile – le experimentă pe toate –, se schimbau timpul, locul și ritmul, fofoloanca Aruzei nu era niciodată aceeași. În momentul crucial, Fadul auzea strigătul, scurt dar atroce: Aruza era micuța Siroca predându-se, lipsită de apărare, în străfundurile lumii de cacao, la cheremul forței vânzătorului ambulant.

Culegea și se-ntorcea din nou să culeagă fructul intact, desfăcând petalele râvnitei flori a fecioriei. Diversă și multiplă, floarea Aruzei, rămânând mereu frumoasă, îngustă și fierbinte, varia în funcție de fantezie. Era flocoasă, sau

aproape că nu avea păr deloc, doar un puf delicat. Se deschidea înfoiată și rozalie, oferindu-se. Se ascundea între coapsele lipite, un boboc disimulat. Mugurele se înălța arrogant sau, temător, se închidea.

Era fofoloanca Bernardei, a Dalilei, a micuței Cotinha, a uriașei Marieta Quinze Arrobas, fofoloanca-suzetă a Corocăi, atâtea și atâtea altele, pure și nevinovate. Era inviolata fofoloancă a Zezinhei do Butiá, un abis. Numai strigătul nu se modifică, rămăsese tânguirea fatală, de durere și extaz, a mulatrei Siroca.

Fadul Abdala se scula cu niște cearcăne enorme de atâta plăcere. I se întâmplase să înceapă s-o dezbrace pe fecioară, s-o strângă la piept în timpul somnului și să sfârșescă prin a o poseda treaz, cu ochii deschiși. În Tocaia Grande, timp de încă două luni, fofoloanca Aruzei Skaf a fost unul și același lucru cu mâna diformă și brutală a turcului.

8

Nu întotdeauna visurile se rezumau la plăcere și extaz, la savurarea fructului. Trei personaje perturbară nuntirile neînfrânate la care arabul se dedase nopți în șir, dezlănțuit și vorace, un armăsar nesățios.

După cum se știe, când era penetrată, Aruza reproducea strigătul Sirocăi și era al metisei sângele pe care Fadul îl simțea murdărindu-i degetele. Întâmplarea avusese loc în timpurile de început ale activității lui de vânzător ambulant: pentru ca Siroca să consimtă, risipise cadouri, îi promisese marca cu sarea, dar chiar și așa trebuise să-și folosească mâinile ca să-i desfacă picioarele. Cu câțva timp în urmă, aflate că, în urma unei tentative de avort, Siroca murise în Macuco, unde se dusesse să facă trotuarul. Se mai întâmplă.

În unele nopți, exact în momentul când Fadul avea să se desfete cu mireasa lui, Zezinha do Butiá, impudică și viciată, apărea în pat fără să fie chemată. Îți închipui cumva că ți se face onoarea să ai o domnișoară fecioară neprihănită, turc prost și ignorant, nătărăule? Arăta cu degetul, iar el vedea gaura deschisă, romboul făcut: pe acolo a trecut înainte, cu siguranță un tânăr licențiat care nu face doi bani, bun de gură, fluierând „Marșul Turc”. În locul virginității pure, o pereche de coarne.

Din ce motiv Jamil Skaf îi propunea pe gratis mâna fiicei unice, filiala magazinului „Preferida” din Itabuna, specializat în mobilier, bogăția imediată și facilă? Trebuie că exista un motiv serios și care putea fi? Zezinha do Butiá îi râdea în nas: ai să acoperi cu corpul tău mare și cu pofta ta rușinea fiicei compatriotului, turcule, cap sec, idiot și mercenar. Pentru bani ești în stare de orice, sau îți închipui că eu nu știu?

Cu certitudinea conturată, pe când încerca cu disperare s-o alunge pe Zezinha do Butiá la ivirea zorilor, se trezi la timp pentru a recunoaște în lumina difuză a dimineții șarpele-spadă de culoare verde, frumos și mortal, târându-se la picioarele patului. După ce l-a omorât, rămase pe gânduri, reflectând: Zezinha do Butiá venise să-i salveze viața. Doar viața? Sau să-l împiedice să se bage într-o fundătură fără ieșire, să ajungă, când se aștepta

mai puțin, în fruntea carului lui São Cornélio la procesiunile din Ilhéus? Prea târziu pentru a se mai căi și a da înapoi.

De asemenea, și Dumnezeu maroniților își făcea apariția tunând și fulgerând. În nopți de vijelie se arăta în lumina fulgerelor cerându-i să-și îndeplinescă promisiunea făcută. Traversând pădurea pe poteci inaccesibile, îl adusesse pe Fadul Abdala de mână până la locul unde avea să-și împlinească destinul: să câștige bani cinstiți prin muncă și sudoare, să se îmbogățească fără a fi nevoie să devină asociat inferior, slugă de bogătan, bărbat cu nevastă de care vorbește lumea.

Șarpele-spadă verde. Oboseala din timpul nopții, sculatul în zori din cauza trupeiilor, singurătatea. Să rămân aici, Doamne, să trudes, să-mi ispășesc păcatele? La Ilhéus mă așteaptă o masă îmbelșugată, un pat moale, o viață ușoară și frumoasa frumoaselor, fruct de begume, de prințesă musulmană.

Nori grei acopereau cerul, Dumnezeu maroniților se transforma în nori și ploaie când se crăpa de ziuă, lăsându-l pe libanez să digere singur fecioare și incertitudini.

9

După ce reflectă mult și bine, după ce cântări avantajele și dezavantajele, Fadul se hotărâse să se întoarcă în Ilhéus și să dea curs proiectului matrimonial propus de Jamil Skaf, dar iată că trecu prin Tocaia Grande colonelul Robustiano de Araújo, în drum spre Plantația Santa Mariana. După ce stătu de vorbă cu bătrânul Gerino, șeful paznicilor de la depozitul de cacao uscată, își opri calul în fața cârciumii lui Fadul. Venea de la Ilhéus și îi aducea un mesaj de la amicul Álvaro Faria, acel crai imberb care, în baruri, în sălile de joc, la cabaret, comenta, cu veselie-i caracteristică, cronica orașului. Îl rugase să nu uite să-i repete arabului Fadul detalii despre petrecerea de la căsătoria fiicei lui Jamil Skaf.

Cine, Aruza? Dar dacă, acum două luni, nu era nici măcar logodită, cum de se căsătorise, așa, deodată? Colonelul Robustiano de Araújo își puse cele două mâini în fața burții, într-un gest expresiv.

Gravidă? Dacă nu era, ar fi trebuit să fie, după cum bârfeau gurile rele. Aruza și avocatul Epitácio Nascimento, tânăr avocat fără procese, înfruntaseră lacrimile doamnei Jordana și furia lui Jamil și mărturisiseră că au călcat strâmb, mânați de o iubire disperată. Tânărul avocat debarcase cu puțin timp în urmă de pe un vas de la Bahia, hotărât să facă repede carieră, și o făcuse.

Nu aveau nici un rost tânguiriile și reproșurile: Jamil Skaf, om practic, grăbi căsătoria pentru ca fata să poată apărea în fața altarului cu coroniță și voal, cu flori feciorelnice de portocal. Dacă mai întârziiau, desigur s-ar fi putut vedea burta, repetă, râzând, colonelul, pentru asta, făcuseră ce trebuia. Domnișoară de onoare, împreună cu Belinda, Auta Rosa, radioasă, a prins buchetul aruncat de mireasă.

Fadul ascultă fără comentarii. Începu să blesteme după ce calul Colonelului a dispărut pe șosea: câss-âm-abúk-charmúta! Niciodată nu a mai visat-o pe Aruza și nici nu a mai dezvirginat-o. Zezinha do Butiá din nou dominaa atotputernică în patul enorm, în timpul nopților solitare de la Tocaia Grande.

Jussara Ramos Rabat, văduva și moștenitoarea lui Kalil Rabat, merge la Tocaia Grande

1

Fadul Abdala a cunoscut-o pe Jussara Ramos Rabat, văduva și moștenitoarea lui Kalil Rabat, la târgul din Taquaras, pe când se tocmea pentru doi cătări ce-i erau necesari la transportul mărfurilor până la Tocaia Grande, dar care trebuiau să-i servească și pentru călărit. După ce alesese animalele pe ochi și pe sprânceană, examinându-le dinții și copitele, după cum îi recomandase căpitanul Natário da Fonseca, se lăsă purtat de plăcerea de a negocia, discutând asupra prețului cu Manuel da Lapa, arătând defecte imaginare, punând la îndoială calități evidente.

— Ai milă de mine, domnu' Fadu, cel puțin rotunțește suma.

— Nici un sfanț în plus.

Jussara era ceea ce se numește în popor o femeie trăznet care îi lua ochii oricărui fiu al Domnului: metisă de culoarea aramei strălucind în soare. Văzând-o îndreptându-se spre el printre iepe și mânji, oprindu-se chiar în fața lui, privindu-l cu insistență, Fadul se tulbură și era cât pe-acți să renunțe la tranzacție: rămăsese prostit, lipsit de voință și de puterea de a acționa. Dându-și seama de pericol, Manuel da Lapa decisese că era mai bine să accepte prețul propus pentru a nu ajunge la „lasă, că mai vedem noi“.

— Vorbesc cu Fadul Abdala? întrebă ea pentru început și râse cu un râs puternic și îndrăzneț, ca un clinchet de clopotei.

Ochii îi licăreau în contrast cu vocea caldă și tristă care trecea printre cuvinte ca și cum Jussara era cât pe-acți să leșine: lascivă și extaziată, fandoseala în persoană la târgul din Taquaras. Cine nu o cunoștea, întâlnind-o și auzind-o pentru prima oară, se simțea imediat obligat să o protejeze, s-o apere împotriva curselor, înșelătoriilor, trădătorilor. Fadul nu o cunoștea, nu o mai văzuse niciodată.

Turecul reuși anevoie să-și scoată pălăria și s-o salute politicos și curtenitor. După care o parcurse, disimulat, de sus până jos, din cap până-n picioare, încercând s-o ghicească sub pânzele care-o acopereau. Jussara își proclama văduvia sus și tare, în schimbătoarele tonuri de negru ale fustelor de călărie, ale bluzelor de mătase, ale șalului cu care-și acoperea părul pentru a-l feri de praf. Purta doliu mare, dar în focul ochilor și în roșul buzelor nu se vedea nici

umbră de lacrimi, nici urmă de dor. Dacă-l plânse se vreedată pe mort. acum nu-l mai jelea: reluându-și viața, respira moliciune și plăcere, strălucind în soarele târgului de promisiuni și tentații. În mână. un bici cu capul din argint: în gura cărnoasă, întredeschisă, dinții albi și perfecți. dinți de mușcat.

— Am auzit vorbindu-se mult despre dumneata. — Nu spuse de la cine auzise, nici ce se vorbise, ca și cum afirmația ar fi ascuns vreun secret: — Numele meu este Jussara. L-ai cunoscut pe Kalil Rabat, proprietarul Casei Orientale?

Uitându-se cu atenție, Fadul descoperi sub șalul înflorat un trandafir de culoarea sângelui, pus după ureche, și această descoperire îl tulbură. De unde, oare, venea metisa asta? Din adâncurile pădurilor unde se luptau indigenii sau dintr-o tabără de țigani nomazi? Câte feluri de sânge se amestecaseră pentru a rezulta acest mister, pentru a atinge o asemenea fascinație?

— L-am cunoscut. Mai mult din vedere, nu prea am avut de-a face cu el. Am aflat că a decedat.

— Sunt văduva lui. Nu mă pricep la comerț. Vai și amar de mine.

Întinse biciul, atinse pieptul uriașului, în același timp insolentă și supusă:

— Când treci prin Itabuna, vino să mă vezi. Am să-ți arăt magazinul. Caut pe cineva să mă ajute: nimeni nu ia în serios o văduvă care se ocupă de afaceri. Vai de capul meu.

Îi întoarse spatele și se duse în locul unde o aștepta un paj care ținea calul târcat de hături. Înainte de a încăleca, Jussara își smulse șalul de pe cap într-un gest brusc. Își lăsa părul negru — mai negru ca fusta de călărie, ca bluza de mătase, ca dantelele și volănașele — să-i cadă despletit pe spate: îi ajungea până la brâu. Fadul înghiți în sec, uitându-se prost. Ajutată de paj, Jussara puse piciorul în scăriță, încăleacă, se așază comod în șa. Întoarse capul către turc, îl înclină în semn de rămas-bun. După un minut, dispăruse deja.

Manuel da Lapa întinse mâna să ia banii pentru cei doi cătări și comentă:

— O splendoare de femeie, parcă nu-i adevărată, domnu' Fadul.

Călare pe unul din cătări, mânându-l pe celălalt, Fadul o porni spre Tocaia Grande: vai de capul meu! Proscris, exilat la capătul lumii.

2

În cele cincisprezece zile care se scurseseră de la întâlnirea la târgul din Taquaras, Jussara Ramos Rabat, văduvă și moștenitoare, tulbură orele libere ale lui Fadul Abdala. Ce intenții ascundeau gesturile și vorbele, insistența privirilor, moliciunea vocii?

Sub bluza cu dantele și podoabe, închisă până-n gât, așa cum cereau modestia și pudoarea, prin fusta de călărie largă și lungă, turcul ghicea un piept îndrăzneț, sâni plini — buni de pipăit cu mâinile așa cum îi plăcea lui —, arcuirea și măreția șoldurilor, abdomenul plat, arămiu și colina acoperită cu mușchi, poartă a lumii temătoare și avidă! O dezbrăca pe Jussara de fustă și de bluză, de nenumăratele podoabe, prea multe brizbrizuri, și o vedea goală printre animale în forlota târgului: nici o iapă nu se compara cu ea ca ținută și

strălucire. Ea îl ispiti, iar el o dori cu atâtă intensitate, încât nu reușea s-o posede în vis, deși adormea cu gândul la ea, la fandoscala ei extremă, la insolita ei ciudățenie.

Vai de capul meu, spuse și repetase Jussara, blestemând văduvia și comerțul, două probleme grave: ce urmărea cu acea litanie? Cu ce scop îl invitase s-o viziteze în Itabuna? Ca să-i ofere o slujbă la tejgheaua de la Casa Orientală, și să-i propună, poate, comision asupra vânzărilor, o mică participare la beneficii? Nu-l tenta să muncească pentru alții, prefera să trudească fără răgaz pentru ce era al lui, nopți și dimineți de-a rândul în Tocaia Grande, fără a da satisfacție sau socoteală cuiva.

Sau din întâmplare, fiind văduvă și tânără, căuta un bărbat care să se ocupe de ea și de comerțul cu stofe? Tânără, bogată și așa de frumoasă, trebuie că avea în orașul Itabuna, sau în portul Ilhéus o droaică de candidați care se târau la picioarele ei: de ce era nevoie să vină după un cârciumar la târgul din Taquaras, în mijlocul catârilor și al mânjilor? Putând să aleagă între moșieri, negustori, licențiați, avocați cu robă și tocă? Cu siguranță, nu dorea decât un vânzător demn de încredere. Asta era pentru altul, nu pentru el.

Nu ajunsese, după cum se vede, să se lase captivat de perspectivele ce decurgeau din întâlnirea neașteptată și din conversația scurtă și ambiguă. Alunga posibilitățile meschine – slujbă de casier, comision la vânzări – în timp ce cele tentante îi păreau miraje inaccesibile. El, Fadul, nu era decât un arab solitar cu capul înfierbântat care se înflăcăra pentru orice prostie, văzând incendiu acolo unde nu era decât foc de paie. Soțul Jussarei, proprietarul Casei Orientale: nebunii cu care să-și umple timpul liber în serile de la Tocaia Grande. Dar chiar și-așa, se va duce s-o viziteze în Itabuna când va trece pe-acolo. Cel puțin, pentru a o revedea, ca să mângâie cu privirile acea obrăznicătură de femeie, o splendoare, ceva ce nu părea adevărat, cum bine spusese Manuel da Lapa.

Adormea cu gândul la ea și, în unele nopți, rare, sări de câteva ori pe ea, îi puse mâna pe piept, dar nimic mai mult; metisa se smulgea din brațele lui; pudică, virtuoasă, dispărea din vis. Când Fadul își dădea seama, recurgea la eterna fugă după Zezinha do Butiá, care-l provoca oferindu-se și apoi fugind din pat. Nu ajunsese să bage fierul și să verifice căldura cuptorului ale cărui scântei scăpărau din ochii de foc ai Jussarei. Niciodată nu mai văzuse o văduvă atât de onestă și retrasă.

3

Stând în pragul ușii, se gândea la Jussara, o vagă himeră în fumul de narghilea, când o văzu în carne și oase descălecând de pe calul tărcat, dându-i hăturile pajului. Fadul Abdala tocmai sosise de la baia la râu, vremea umedă făcea să-l doară șalele și ceafa. În lumina intensă a începutului după-amiezii, Tocaia Grande dormita în toropeală și tăcere.

Se întâmplă atât de brusc, încât Fadul nu fu surprins, nici nu se minună, ca și cum ar fi fost martor la lucrul cel mai natural din lume. Ba chiar nu se mai

uita la Jussara și-l urmări cu privirea pe paj, un mulătreț îngrijit și periat, călare pe un catâr, ducând calul de hățuri spre copacii umbriți. Dar de-odată, își dădu seama de absurditatea scenei și, frecându-se la ochi, o văzu pe metisa care se îndrepta spre el. Abia avu timp să se ridice ca s-o primească.

— De ce n-ai venit să mă vizitezi în Itabuna? Am așteptat în zadar.

— Încă n-am ajuns acolo. — Îi luă ceva timp până să-și revină.

— Dacă dumneata n-ai ajuns, iată că am venit eu. — Parcurgea cu ochii împrejurimile: — Un loc mai izolat nici că se putea. Cine te-a pus să te îngropi aici?

Dădu din cap, dezaprobator. Părul împletit era prins cu un pieptene, o podoabă fină, într-un coc înalt. Înainte ca turcul să răspundă, continuă:

— Ce-ai rămas așa, nemișcat? Nu mă inviți să intru? Nu-mi oferi nimic de băut? — După care, intră.

Se opri lângă teighea, examinează articolele expuse pentru vânzare, puține și de proastă calitate, dădu din nou din cap în semn de dezaprobare, dar nu făcu nici un comentariu.

Încă zăpăcit, Fadul o însoți. Doamne Sfinte! Era adevărat, sau îl bătuse soarele-n cap făcându-l să aibă vedenii ziua-n amiaza mare? Neștiind ce să-i ofere — nu avea nimic demn de ea — o întrebă:

— Ce vreți să beți?

— Accept o gură de apă din urcior. — Jussara arătă spre carafa de pe pervazul ferestrei.

Ocoli teigheaua, intră în casă, trecu prin încăperi, traversă pragul dormitorului:

— Îmi plac paturile mari, dar de așa dimensiuni n-am văzut în viața mea.

— Ca să am loc în el. — Se mândri Fadul în timp ce-i dădea cana cu apă rece.

Jussara bea cu înghițituri mici, plescăind din limbă, ca și cum ar fi degustat un vin rar, în timp ce-l fixă din nou pe turc, îl măsoară și aprobă satisfăcută, cu gura umedă, întredeschisă, cu ochi tulburi:

— Încap doi cât dumneata și încă mai rămâne loc.

Râse cu subînțeles, un râs scurt și gros, îi dădu cana înapoi:

— Mulțumesc. Când vii la Itabuna, să treci să mă vezi neapărat, să-ți arăt magazinul. Nu știu să mă ocup singură, nu mă pricep. — Repeta ceea ce-i spusese la târgul din Taquaras: îi oferea o slujbă la magazin sau, cine știe, mâna în căsătorie? — Când treci pe-acolo?

Își îndulci vocea, se fandosea, cerea și avertiza:

— Nu lăsa să treacă timpul, vino cât de repede poți. Nu pot să aștept o viață întreagă. Biata de mine.

Se răsuci pe jumătate, pregătindu-se să iasă din cameră și să se retragă din Tocaia Grande. Turcul se înfioră:

— Plecați deja?

— La ce bun să mai rămân, aici? Am trecut doar să te văd.

Se întunecară ochii lui Fadul, plini de nerăbdare și tensiune. Fără să se mai obosească să închidă ușa, se duse spre Jussara și o luă în brațe. Ea nu se eschivă, nici nu-l îndepărtă, doar spuse cu aceea voce lunguroasă a cuiva care are nevoie de sprijin și protecție:

— Ai milă, nu abuzez de mine. Nu vezi că sunt văduvă și că trebuie să mă căsătoresc din nou? Dacă-mi pierd capul, ce se va întâmpla după aceea? Biata de mine, care nu am dreptul nici măcar să-mi placă cineva...

Fadul nu răspunse, păstră tăcerea: conversația mai putea aștepta, nu și el. Era cuprins de furie, cu ochii scânteind, simțind corpul metisci fremătând. Îi smulse bluza, trupușorul — ah, sânii opulenți, buni de strâns în mână —. Jussara gemu ușor. Fadul îi trase fusta, juponul, îi rupse dantelele pantalonașilor strânși cu șireturi la genunchi; până și pantalonașii erau negri.

Întinsese, pe salteaua din iarbă uscată și cu ploșnițe, acea splendoare, acea femeie care nu părea adevărată, care nu mai avea pe ea decât cizmele înalte de călărie. Fadul nu pierdu timpul cu dezbrăcătul: se desfăcu la prohap elibărându-și sexul, care, de tare și nerăbdător ce era, îl durca. O acoperi pe Jussara.

Se desfăcu cocul din vârful capului metisei, părul despletit îi căzu pe umeri, un cearceaf negru din mătase care acoperca patul. Poarta lumii, umedă și pofticioasă, prini stindardul marelui libanez, dezmațul dură toată după-amiaza.

4

— Vai de mine și de mine, ce-am făcut, Dumnezeuule, idioată ce sunt? Văduvă fără minte, am venit să-mi caut un soț și plec dezonorată. Vai, biata de mine!

Se uita cu ochii în lacrimi la turcul întins peste ea, strivindu-i sânii și coapsele, după ce se întorseseră gâfâind din prima traversare a deșertului și a oceanului. Înainte ca el să-i scoată cizmele, se dezbrăcase și, în cele din urmă, închisese ușa. Jussara vorbea cu ușurință, accentuând printr-un plâns pocăit măhnirea tânguitoare care o cuprinsese și prin care se acuza:

— Acum, că ai obținut ceea ce ai dorit, poți să-ți bați joc de mine, să mă disprețuiești, să mă faci vagaboandă, să mă dai afară. Eu sunt de vină, stăteam foarte bine în Itabuna, cine m-a pus să vin aici? Să mă nenorocesc, când eu am nevoie de un soț care să aibă grijă de mine și de magazin. Afurisită să fie ziua în care te-am văzut în Taquaras și mi-am pierdut mințile. Am înnebunit, sunt o imbecilă, nu mai știu ce fac. N-am avut putere să rezist, m-am nenorocit. Ah, m-am nenorocit!

Nu înceta să se incrimineze în timp ce uriașul se ridica din pat, închidea ușa și se dezbrăca: gol, îi creșteau dimensiunile, părea și mai mare. Întinsă în pat, îl privea pieziș, un soț pe cinste! Muncitor și lacom, îngâmfat și prost, la fel ca și Kalil Rabat, un fanfaron născut să poarte căpăstru și coarne. Cu avantajul de a fi mare, drăguț și de a poseda și acel mădular. Jussara venea cu mâinile pline: splendoarea fetei, trupul ispititor, bani gărlă, cel mai aprovizionat magazin de stofe din Itabuna, obrăznicia și fandoseala, focul care-o mistuia. Ce-și putea dori mai mult un cărciumar prostănac aruncat într-o îndepărtată fundătură?

Considerând că ora aia nu era cea mai potrivită pentru a dialoga asupra onoarei pierdute a văduvei și asupra modului în care trebuia reparată, turcul asculta în tăcere, nerăbdător, trista litanie, interminabilă. Jussara nu tăcu decât atunci când el o eliberă de cizme, binecuvântată providență. Patetică, își asumă răspunderea fatidicei rătăcirii:

— Eu sunt de vină, n-am fugit la timp. Nu mai contează, s-a terminat.

Înainte ca ea să hotărască, pe neașteptate, să pună capăt distracției abia începute, Fadul se întinse alături de metisă, mângâindu-i sânii cu mâna lui enormă și delicată, strângându-i cu blândețe; îi pipăi fundul și o ciupi ușor, lăsând degetele să-i alunece printre fese. Jussara fremătă și suspină, se cuibări la pieptul catifelat, îi simți sexul pe coapse și continuă printre leșinuri:

— Ai abuzat de mine, eu te-am lăsat, acum ai să crezi că sunt o femeie pierdută, cum ai mai dori să te căsătorești cu mine? — Ridică vocea care devenise limpede și precisă, afirmând: — Jur pe sufletul mamei mele că am păcătuit pentru prima dată în viața mea. Niciodată n-am avut alt bărbat în afară de soțul meu. Mi-am pierdut capul, vai de mine!

Picioarele goale se încrucișară, se desfăcură coapsele Jussarei, vocea i se topi din nou:

— Mi-am pierdut onoarea... Sunt în mâinile tale... — îl mângâie pe Fadul pe obraz, vocea îi deveni mieroasă pe când mărturisea: — ...dar și așa nu-mi pare rău, bărbat afurisit! M-ai orbit, m-ai sedus!

Nici dezonorată nu mă căiesc — frumoase cuvinte: înflăcărează pieptul, înflăcărează inima, incendiază fuduliile unui mascul bun la pat. În ciuda prudenței cu care obișnuia să acționeze în subiecte atât de importante și delicate, Fadul se hotărî să promită; ca să se țină de cuvânt, cine știe, după ce va lămuri și va verifica anumite detalii:

— Nu-ți face probleme. Vin zilele astea la Itabuna și acolo stăm de vorbă și rezolvăm. Nu-ți face griji pentru magazin.

— E-adevărat? Te vei ocupa de magazin? Vei avea grijă de mine?

— Stai liniștită. — Și nu mai spuse nimic altceva.

5

Ea a venit în căutare de soț, se convinsese Fadul ascultându-i disperarea. Un soț care să pună capăt incomodei văduvii și care să preia răspunderea magazinului, asigurându-i beneficiile. Ca să-l cucerească, juca tare, își pusese drept miză corpul și onoarea. Știință pură sau sfântă ingenuitate? Sinceritate sau rea-credință? Pasiune devoratoare sau înșelătorie calculată?

Extaziată, Jussara, nobilă și romantică, proclamă iubirea la prima vedere:

— Am venit pentru că din ziua în care te-am văzut la târg mi-am pierdut capul, nu mă mai gândeam decât la dumneata, parc-am fost blestemată. Acum, sunt în mâinile tale să mă faci fericită sau să mă nenorocești definitiv. — Întrebă din nou: — Ai să mă vrei sau ai să mă alungi?

Nu era un moment favorabil pentru reflecții, pentru eliminarea îndoielilor, a suspinelor, a nesiguranței, cu atât mai puțin pentru a face promisiuni. În loc

să răpundă întrebărilor chinuitoare, o luă pe indigenă în brațe, nu mai putea aștepta nici un minut în plus. Ea îi dădu gura să i-o sărute, buze cămoase, suculente, limbă îndrăzneță, dinți de mușcat; el o parcurse și o traversă.

Să fie un răspuns pozitiv acel zel disperat, acea posedare nebunească? Cu siguranță, altfel cum ar mai putea Fadul să trăiască de acum înainte orfan de respirația, de sudoarea, de parfumul, de ametețitoarea Jussara? Corpurile înlănțuite, confundându-se unul cu altul, parcurgeau nisipurile deșertului, străbăteau apele oceanului, ajungeau la capătul lumii în angoasă și plăcere, două forțe, doi heruvimi, un mânz sălbatic și o iapă în călduri.

Când, spre înserat, Jussara își refăcuse cocul și încălecă pe calul tărcat adus de paj – un mulatru isteț și parfumat – Fadul, în cele din urmă, îi promisese, sărutând-o de rămas-bun:

— Peste câteva zile stabilim totul în Itabuna.

Înainte de a ieși, Jussara aruncă pe masă ultimul atu, mai bine-zis, pe pat. În timp ce-și îmbrăca pantalonașii cu danteluță, își punea corsetul și juponul, bluza și fusta, toate negre, văduva onestă și neconsolată îl anunță că ceca ce fusese niciodată nu se va mai întâmpla: cine voia să se culce cu ea ca să exerseze dulcea și periculoasa joacă de-a nani-nani – așa se exprima, pudică, lăsând ochii în jos – trebuia mai întâi s-o ducă la preot și la judecător. Nu se putea expune, să intre în gura lumii că i-a pus coarne defunctului: neîncoronându-l pe Kalil Rabat cât a trăit, se simțea obligată să-i respecte memoria și trebuia să acționeze astfel pentru a nu da lumii subiecte de bârfă. Niciodată nu cunoscuse vreun alt bărbat în afara soțului ei, Fadul a fost primul și ultimul și doar o singură dată când, orbită de pasiune, și-a pierdut capul și a cedat. Nu, nu se va mai întâmpla! Din nou în pat, fie în brațele lui pe care-l iubea, fie în brațele altuia, ale unui cetățean muncitor și decent care s-o ceară de nevastă – cât de curând – numai cu acte în regulă, și nu înainte, așa cum s-a întâmplat acum. Soție da, amantă nu. Ah, biata de mine!

Dădu bice calului tărcat, urmată de pezevenghi, grăbită să ajungă la Itabuna și să răspândească vestea cea bună. Deși Fadul nu fusese explicit, nu promisese nimic categoric, Jussara știa să citească printre rânduri, să descopere intențiile în inflexiunile vocii și nu avea nici o îndoială că turcul va veni alergând pe urmele ei. Îi lăsase pe piele, pe gură, pe piept, pe sex, gustul ei de neuitat, de-acum înainte indispensabil, nefericitul nu va mai putea să trăiască fără s-o posede. Nu avea nici o îndoială, putea deja să se programeze la preot și la judecător.

Despre Fadul Abdala, un posibil pretendent, obținuse înainte două informații precise, într-o conversație obișnuită cu o prietenă din copilărie: negustor muncitor și capabil, nu mai văzuse altul ca el; și nici un rețevci care să se compare cu al lui. Tocmai verificase veridicitatea acelor referințe. Ca să câștige bani în fundătura aia calică de la Tocaia Grande, trebuia să fii un negustor foarte zelos și abil. Cât despre mădular, văduva îl apucase cu amândouă mâinile, îl controlase pe propria-i carne, slavă Domnului!

Soarele încă nu se ascunsese în apele râului, când Jussara dispăruse în direcția Taquaras, înainte ca primii trupeți călare pe catâri să-și facă apariția.

Nimeni nu o văzu venind. nimeni nu o văzu plecând. În afară de Coroca, care-și făcu apariția să cumpere gaz și care remarcă:

— Ai trimis după femeie în Itabuna, domnu' Fadul?

6

Într-o după-amiază calmă, în tânărul și animatul oraș Itabuna, după ce-și lăsase sacul de călătorie în camera Zezinhei do Butiá din pensiunea veselă a lui Xandu și după ce făcu o baie în hârdău – Zezinha încălzise apă în ceainic și îl frecă pe spate cu buretele și cu un săpun mirositor, minunății ale civilizației! –, Fadul Abdala se amuza, după spusele galante ale frumoasei, să-i dea de mâncare turturicii.

— Ia uite, turturica, și uitasem de ea.

Ditamai turturoiul, ce satisfacție! Glumind cu respectiva creatură, Zezinha do Butiá, nostalgică, fredonă un romantic catren provincial:

*Turturică, turturea,
Cerceluș de-amor,
Fă-ți un cuibușor
În al meu odor...*

În cameră, după baie, în timp ce-o îndopa pe turturică, Fadul o găsi pe fată tristuță și taciturnă, ca și cum o apăsă un necaz. Cu siguranță, vești proaste despre familie, sosite din Sergipe. Zezinha întreținea o mulțime de rubedenii în orașul Lagarto, lângă Butiá, unde se născuse: tatăl bolnav de febră paludică și de rachi, o grămadă de femei decrepite și lunatice, mamă, bunică și mătușă, toate dependente de ea, sărăcuțele.

Lui Fadul i se păruse ceva straniu, atâta sentiment pusese Zezinha în descărcarea impetuoasă: gata să leșine în brațele lui, languroasă, iubită. Ba chiar i se părea că iubita i se dăruia pentru prima dată, sau ca și cum ar fi fost ultima. Nu că de obicei ar fi fost distantă și rece; din contră, era o bombă de femeie. Amândoi se-nțelegeau de minune și se plăceau. Nici una nu-l satisfăcea pe Fadul atât de deplin ca ea, prin zel și prin participare și încă prin faptul că arăta în angoasa și vehemența eliberării un dram de tandrețe și afecțiune. Tocmai de aceea nu o compara cu celelalte fete pe care le cunoștea și le frecventa. Deși nu avea sânii mari și fundul dolofan, preferințe manifeste ale Marelui-Turc, nici uneia nu-i simțea lipsa, pe nici una nu o dorea cu atâta ferveare. Zezinha era cea care-i popula visele în secret.

Se scufunda în ea și uita de toate relele vieții, odihnit și fericit: un abis, sexul Zezinhei do Butiá, dar și o oază de pace, un adăpost sigur. Amorul dintre cei doi dura de mult timp, începuse de când el era încă vânzător ambulant, iar ea o începătoare în Itabuna.

Construind castele de nisip în Tocaia Grande, imaginându-se milionar, un mare bogătaş plin de bani, înainte de orice, avea s-o scoată pe Zezinha din pensiunea lui Xandu, avea să-i construiască o casă, avea să-i ofere tot ce era

mai bun fără să se uite la cheltuieli, confort, răsfăț, lux, negresă care s-o servească, croitoreasă care s-o îmbracă ca pe-o regină. Își dorea fata numai pentru el și pentru nimeni altul, amantă în a cărei companie să vină să se odihnească după truda negoțurilor felurite, toate prospere, după oboseala familiei – la familie se gândea puțin: nevastă discretă și ascultătoare, copii viguroși.

În camera săracă a bordelului, apusul de soare intra prin ochiul de geam și se dilua în umbre pe așternutul din humbac. Zezinha era diferită, nu mai era aceeași. Se întâmplase ceva grav, care-i răcisese veselia obișnuită. Tirana nu-l mai făcea în fel și chip – turcule așa, turcule pe dincolo –, nu făcea glume pe seama lui, nu-i cerea datorii inexistente, încercând să-l ciupească de bani, nu se prăpădea de răs, nonșalantă. Arzătoare și nesățioasă ca niciodată, dar învăluită în melancolie, tăcută, cu un spin în inimă care-o sfâșia. Tristeți de familie, ce altceva putea fi?

7

Umbrele deveniră mai dense, era sfârșitul după-amiezii. Desprinzându-se din îmbrățișare, Fadul sări din pat gâfâind, de teamă să nu întârzie la întâlnirea cu Fuad Karan la cafeneaua lui Rômulo Sampaio, unde amicul în fiecare zi risipa erudiție, instruind elita orașului la ora sacră a aperitivului și a zarurilor. Neatentă la obligațiile profesionale, Zezinha rămăsese culcată, nu se duse să-l ajute.

— Ești deja în întârziere, nu-i așa?

— Puțin. Trebuie să mă grăbesc.

— Hai, fugi. S-ar putea ca mireasa să nu te aștepte. Du-te repede, nu care cumva să-și găsească pe altul cu care să se culce.

Conversație foarte ciudată, voce insolentă și vicioasă. Surprins și neîncrezător, având o bănuială, Fadul nu apucă nici să-și tragă izmenele.

— Logodnică? Ce poveste mai e și asta?

— Doar n-ai să negi? În Itabuna nu se vorbește de altceva...

— Despre ce anume? Spune odată.

— Toată lumea știe că ai cerut-o în căsătorie pe Jussa. Ai curaj să negi?

Se confirma neîncrederea care-l cuprinsese: închipuiri de văduvă care transformase promisiunea unei vizite, un început vag de iubire, într-un angajament formal de căsătorie. Jussa, diminutiv de la Jussara: Zezinha îi aruncase numele în față: o insultă, o palmă. Ținându-și izmenele, ceru lămuriri:

— Jussa?

— Jussa Vai-de-Mine, nu-mi spune că n-o cunoști... Ba chiar deunăzi Fuad Karan a fost aici și mi-a zis: „Știi, Zezinha, Fadul al tău a înnebunit și se însoară cu văduva lui Kalil Rabat”. Am rămas trăznită, nu mi-a venit să cred: „Nu se poate, nu pot să cred”. Dar el mi-a spus că era sigur, că tu vei fi noul rege... – tăcu.

— Spune-o pe-a dreaptă, dă-i drumul. Regele cui? — Ridică vocea, stânjenit să se ştie în gura lumii, obiect de bârfe şi comentarii.

— Regele încornoraţilor ca şi răposatul Kalil, un om cumsecade care a murit de câte coarne i s-au pus.

La aşa ceva, Fadul nu se aşteptă. nu era pregătit pentru brusca revelaţie, o lovitură în moalele capului: holbă ochii, deschise gura, înghiţi în sec:

— Răposatul era încornorat? Nu mă minţi, nu?

— Dacă nu mă crezi pe mine, întreabă-l pe Fuad, el ştie foarte bine. Întreabă pe cine vrei. În Itabuna toată lumea cunoaşte faima Jussarei.

Scânteietori, ochii lui Fadul o revedeau pe metisă în doliu, imaculată. În urechi, vocea fandosită şi pudică: este pentru prima oară în viaţă că am păcătuit, niciodată nu am avut alt bărbat în afară de soţul meu; dar când te-am văzut, bărbat afurisit, nu am avut putere să rezist — ce poate onoarea în faţa fatalităţii? Jurând pe sufletul mamei şi desfăcându-şi picioarele, târfa neobrăzată. Totul, la ea, n-a fost decât viclenie, falsitate, ticăloşie: căţea, vacă, târfa, de trei ori târfa! Cum de-a putut s-o creadă, tocmai el care se dădea cunoscător? Plin de el, vanitos, se umflase-n pene: Fadul Abdala, mascul irezistibil. Amorezat, venise-ntr-un suflet, aşa cum prevăzuse ea. Se defulă în arabă:

— Hala! Hala! Charmuta!

— Tu, pe cât eşti de mare, pe-atât eşti de prost. Văzând o femeie frumoasă şi promisiunea de bogăţie înaintea ta, nu mai vezi nimic altceva, nici măcar o pereche de coarne. — Rămase cu ochii la faţa turcului zăpăcit, uimit: — Sau poate că nu eşti bun de nimic? Vezi, dar închizi ochii şi te faci că nu vezi? Aşa vorbeşte lumea.

Gol, uriaş şi descurajat, o broască râioasă parcă-i trecea prin gât şi nu mai reuşea s-o înghită. Charmuta! Arkut! Fadul se prăvăli pe marginea patului, încercă să-şi controleze vocea, mânia şi ruşinea:

— Ce vorbeşte lumea?

— Asta... Că ai să te însori pentru magazin, fără să te intereseze restul, fără să te deranjeze reputaţia ei. Că pentru bani îţi vinzi sufletul. Dacă crezi că Jussa se va schimba, înseamnă că nu ştii ce-i aia o femeie rea de muscă, nu există bărbat s-o liniştească.

Demoralizat, Fadul se simţea de parcă s-ar fi aflat pe fundul unui puţ înglodat în rahat, încornorat arătat cu degetul. Dădu din capul lui mare:

— Nu ştiam că ea este aşa, trăiesc în pădure.

— Mie nu trebuia să-mi pese şi nici nu trebuia să mă bag, nu câştig nimic cu asta. Dacă eram înțeleaptă, tăceam. Dacă te-nsori cu ea, o să fii un bogătaş plin de bani, poţi să-mi faci o casă, să mă scoţi din viaţa asta de desfrâu. Fuad chiar m-a felicitat, mi-a spus că o să ajungi putred de bogat... — un suspin îi scăpă din piept, împotriva voinţei. Zezinhei — ... putred de bogat, dar puţin, aşa a spus el, mă auzi?

Făcu o pauză, încercând să se abţină din plâns, cu vocea întretăiată:

— Dacă te însori cu ea, nu vreau să te mai văd niciodată — Începu să plângă.

Nu mai încerca să se abțină din plâns, să-și înăbușe suspinele în piept, să se țină tare: Zezinha do Butiá își acoperi fața cu mâinile și-și dădu drumul. Văzând lacrimile strălucind pe fața fetei, auzind-o plângând cu sughituri din cauza lui, indignată și tristă crezându-l logodnicul Jussarei, bogat și încornorat. Fadul își reveni, nu-i mai era ciudă, nici nu se considera jignit, era din nou pe picioarele lui. ieșise intact din furie și din rușine.

Bunul Dumnezeu al maroniților îi sărise în ajutor la timp. Lui Fadul deja nu-i mai păsa dacă Jussara era o văduvă cinstită sau dacă era cea mai bârfită și mai regulată damă din Itabuna, nu mai avea de gând să se căsătorească cu ea. Singurul lucru de care-i păsa cu adevărat erau lacrimile Zezinhei, plânsul necontrolat, supărarea, ciuda, tristețea biete fete, semne ale iubirii!

— Care va să zică, de-asta erai tu așa de supărată? Nu erau nici boala, nici moartea vreunei rude?

— Tu crezi că eu nu am sentimente?

Se întunecă de-a binelea, un vâl de tenebre. În salon, Xandu aprinse o lampă.

8

Am fost tentat, da – mărturisi Fadul povestindu-i Zezinhei do Butiá peripețiile scurtei și maligne halucinații care era cât pe-aci să-i lege destinul de al Jussarei Ramos Rabat, Jussa-Vai-de-Mine, câștigând ea bărbat și considerație, câștigând el cel mai bogat magazin de stofe din Itabuna și împărăția blânzilor încornorați, Fadul Blajinul cu Coarne. Scăpase la timp grație bunului Dumnezeu al maroniților, care, pentru a-l salva, încă o dată îi întinsese mâna prin bunele servicii ale Zezinhei, erijată în înger păzitor. Având în vedere enormitatea pericolului, fata nu se mai mulțumi să-i apară în visuri, așa cum făcuse cu Aruza: a venit în carne și oase să-l salveze de la dezonoare.

Zezinha știa multe și povesti cu lux de amănunte aventurile văduvei înainte și după ce-l îngropase pe răposat și-i plânse coarnele. Spunând numele boilor, o grămadă de norocoși. Pe mulți el îi cunoștea, ar fi fost ușor de dovedit veridicitatea curselor întinse, dacă ar fi vrut, dar Fadul nu mai avea nici o îndoială.

Apoi, la cabaret, Fuad Karan adăugase date noi, pomenise împrejurări curioase, amplificase lista amozilor. Cetățenii cei mai diverși se îmbulzeau în bogata cronică a metisei. Nimeni nu o putea acuza pe Jussara că avea prejudecăți în materie de bărbați: oricine purta pantaloni și își ridica buzduganul, era demn de atenția ei și, când se ivea ocazia, se suia cu el în pat. Fuad Karan, crudit, rezumase: Jussara suferă de furie uterină, n-are leac. Rea de muscă, Zezinha confirmase, nici un bărbat n-o poate liniști.

Dacă iubirea dintre tânăra Aruza și avocatul Epitácio de Nascimento ar fi materie suficientă pentru a se scrie o poveste sentimentală, conținând câteva răutăți, după cum s-a și întâmplat, romanul galanteriilor Jussarei cerea un volum gros, demn de pana lui Boccaccio, după distinsa părere a lui Fuad

Karan, al cărui viciu de căpetenie era lectura, urmată de femei și de joc. Carte veselă și picăntă, cu sentimente ușoare și multe ticăloșii, cu înșelătorii și deziluzii, din care, mai ales, să nu lipsească episoade emoționante cum ar fi patetica tentativă de suicid a lui Beбето Passos, student în vacanță. Jussara aprecia sexul masculin în general, dar avea preferință pentru tinerii băiețani, adora adolescenții, având în permanență alături, la-ndemână, un paj dichisit. Kissimak – răcni Fadul, amintindu-și de puști, Fuad se solidariză cu indignarea lui, subscrise la insultă. Pe timpul lui – al lui Fuad, pentru că și el navigase pe acea mare de peripeții – pajul era un mulătrel bine dezvoltat și îndrăzneț, un mucos insolent. Kissimak! Înjură amândoi.

Jussara Ramos Rabat, personaj secundar în povestea despre Tocaia Grande, pe unde trece călare și se oprește pentru câteva ceasuri – nu este spațiu aici pentru relatarea numeroaselor aventuri ale ei: tânără nemăritată, doamnă căsătorită, văduvă în căutare de un alt soț care să se ocupe de Casa Orientală și de grădina de coarne, ah, vai de mine! Jussa Vai-de-Mine, roasă de furia uterină, rea de muscă din cale-afară, cu un paj la dispoziția ei –, puțin a lipsit să nu devină dona Jussara Ramos Abdala. Ne despărțim de ea o dată pentru totdeauna, dar o facem cu părere de rău și cu dor: o splendoare de femeie, ieșită din comun, după spusele competente ale lui Manuel da Lapa, priceput la iepe și catârcei, la măgărițe.

Jussara, ispită de care Diavolul s-a servit în încă o încercare de a-i schimba destinul lui Fadul și de a-i cuceri sufletul, făcându-l să-și calce promisiunea făcută Domnului. Pentru o femeie frumoasă și avere rapidă, ah, Fadul Abdala, îți vinzi sufletul Diavolului! Nu și l-a vândut. Bunul Dumnezeu al maronișilor era vigilant și dădu intringa în vilcag, având-o drept tălmăci și sol pe Zezinha do Butiá, femeie ușoară.

Fadul se mira că Zezinha știa atâtea despre Jussara. La urma urmelor, oricum ar fi fost, era vorba de o doamnă, văduva unui negustor respectat, bogată și nobilă, un stâlp al societății, cu o conversație aleasă. În timp ce ea, Zezinha, nu era decât ceea ce se știe: o femeie pierdută. Și totuși, vorbea despre cealaltă ca și cum ar fi cunoscut-o de mică.

— Cum să n-o cunosc? Jussa este din Lagarto, am copilărit împreună. De foarte tânără, se duse să locuiască cu un comis-voiajor. Am dat din nou peste ea, aici, în Itabuna, măritată cu Kalil, căruia îi punca coarne.

Din tot ceea ce se întâmplase, rămăsese un gust amar care-l chinuia pe turc: metisa abuzase de el, îl îmbrobodise și-l făcuse de râsul lumii. Să rupă pur și simplu pretinsa logodnă, lăsând-o cu ochii-n soare, nu-l satisfăcea, trebuia să-i demonstreze întregul său dispreț. Atunci își aminti de întrebarea Corocăi din după-amiaza aceea de minciuni și momeli: ți-ai adus femeie din Itabuna, domnu' Fadu?

Îi expuse Zezinhei ideea fericită care-i trecuse prin minte: să trimită pe cineva acasă la văduvă și să-i ducă banii care se cuvin pentru plata unei târfe cu care și-a petrecut o după-masă în pat. Un gest injurios, avea să-i spele sufletul. Zezinha aprobă planul dar considera suma mică, nedemnă de cine avea faimă că era generos cu femeile: sub ceea ce merita Jussara. Metisa nu era o metisă oarecare cu ușa deschisă la colțul străzii. Avusese noroc, ajunsese

cineva: fiind văduvă, fusese căsătorită, crema societății. era o persoană de vază, avca servitoare și paj. În plus, călătorise până la Tocaia Grande. De câte ori se băgase Fadul în ea în cursul după-amiezii? Cumva nu i-a plăcut? O femeie și jumătate, trăznet, rea de muscă.

Cu cât e plata mai mică, cu atât mai mare e insulta, umilința, o contrazicea turcul, dar se dădu bătut. Zezinha nu era convinsă de asta: dorea să evite ca el să treacă drept un cărpănos, un curvar meschin: dacă avea să plătească, să plătească atât cât trebuia, ba chiar puțin mai mult. Fadul, sensibil la aceste argumente elocvente, acceptă. în cele din urmă, să trimită dublu față de prețul fetelor chemate din Itabuna: pentru că Jussara era văduvă și nu exercita profesia pentru bani.

A vrut să-l cheme pe Vadeco, curier, băiat bun la toate în pensiunea lui Xandu, ca să-i dea comisionul în mână: asta este plata trimisă de domnu' Fadul. Râzând, Zezinha ținea monezile în palmă:

— Să cheltuiești bani cu Jussa, nu ești deloc chibzuit! E ca și cum ai arunca banii pe fereastră: ea va râde și-i va face cadou pajului. Stau mai bine la mine-n mână, am nevoie să-i ajut pe-ai mei.

În timpul absenței lui Fadul Abdala, faimosul Manezinho invadează Tocaia Grande în fruntea bătaușilor

1

Nu înfruntă numai ispitele diavolului, visând cu ochii deschiși, suferind în somn. Târfe și domnișoare în călduri, oferindu-i-se în pat, văduvă bogată, logodnice pretendente, magazine de stofe, mobile, promisiune de îmbogățire rapidă, de viață ușoară, fantezii nebunești! Victimă a cruzimii și lăcomiei oamenilor, a avut de înfruntat și alte încercări, capabile să doboare și să pună pe fugă un cetățean mai puțin încăpățânat. Înainte de a începe să cîștige bani gârlă, Fadul Abdala își ispășise păcatele în Tocaia Grande.

Pe vremuri, când trudea ca vânzător ambulant, cel puțin era stăpân pe timpul lui: rămânea fără probleme câte o săptămână în Ilhéus și Itabuna, să se distreze. Discuții instructive cu Fuad Karan și Álvaro Faria, reprize aprinse de dame și zaruri, partide tentante și riscante de pocker și pif-paf¹, cabarete — două în Ilhéus, unul în Itabuna —, pensiuni de femei, luminile civilizației. Hrană pentru minte și trup. Fadul își spăla sufletul, și-și punea burta la cale.

Clienții comerțului ambulant n-au nici date, nici ore fixe pentru cumpărături, trăiesc atenți la morișca hârâitoare care anunță sărbătoarea sosirii vânzătorului. Dar, magazinul, la început o bodegă, nimic mai mult,

¹ *Pif-paf* (braz.) — numele unui joc de cărți la care participă 5 sau 9 jucători.

cerea prezența proprietarului în permanență, ca să ofere și să servească, să taxeze și să ia banii, să impună respect. Negustor cu ușa deschisă, într-o așezare nouă, proprietarul singurului magazin care-i deservea pe peregrini, nu se mai putea deda luxului de vânzător ambulant: să-și ia marfa, să și-o pună în spinare și să plece, să hoinărească cât și pe unde-i plăcea. Fadul ajunsese să trăiască după un program sufocant. Să se îndepărteze de Tocaia Grande, însemna risc și crea probleme.

Rărise călătoriile, redusese zilele de absență. Chiar și așa, la început nu avea un moment de liniște când era nevoit să rămână în Ilhéus și Itabuna, pentru a face cumpărăturile și plățile: cumpăratul era o artă, arta înșelatului și a tocmelilor, plătitul era o știință a termenelor și dobânzilor. Chiar în timpul nopții, scurtă pentru conversație, joc, cabaret și femei, gândul îi stătea continuu, neliniștit, la magazin, la coclaurile mereu în pericol de-a fi atacate. Se-ntâmplase cu ocazia primei sale absențe, putea să se mai repete. În ciuda solitudinii Corocăi și a umbrei protectoare a căpitanului Natário da Fonseca.

Trei luni la rând nu ieșise din Tocaia Grande, de la sosirea festivă a primului transport adus în coșuri de un convoi care se-ntorcea din Taquaras. Încărcătură voluminoasă, mărfuri variate, de la carne uscată la pantaloni de stambă și din doc, de la rachiu din trestie-de-zahăr la mosoare de ață, de la făină la muniție pentru puști, o abundență de te dureau ochii. Pentru a face rost de atâtea produse în cantitate așa de mare, își cheltuisese toate economiile, și încă mai rămăsese dator. Un magazin, jumătate de alimente uscate și băuturi, jumătate de mărunțișuri, fie el și meschin, nu este același lucru cu valiza vânzătorului ambulant.

Au dat buzna toți să-l ajute să le descarce și să le aranjeze: bărbați și femei, puținii care locuiau acolo și cei care erau în trecere: numărați pe degete nu ajungeau la douăzeci de inși în acea zi jubiliară a inaugurării. Fadul a cinstit momentul cu juma' de duzină de artificii și cu un rând de rachiu pe gratis; după aceea a început vânzarea.

Numai când stocul a început să se împutineze, se hotărî să-și ia câteva zile libere să se aprovizioneze în piețele din Ilhéus și Itabuna. Câștigase experiență la articolele ce trebuiau cumpărate: care se consumau mai mult, în ce cantitate, mărcile preferate. Mare era consumul de carne uscată, de rachiu din trestie și siropul de zahăr nerafinat, dar din duzina de pantaloni de doc abia vânduse doi și la preț redus. În schimb, îi vânduse pe toți cei din pânză și dacă ar mai fi avut, încă ar mai fi vândut.

Noaptea târziu, zăvorât în casă ca să nu-l vadă nimeni, la lumina felinarului, numără din nou fișicul de bani, bancnote cu valoare mică, murdare, mototolite, curățate cu săpun. Scoase din raft un batic de pus la gât, mare și roșu și puse-n el banii după obiceiul zilicilor, așa cum învățase de pe timpul când era vânzător ambulant. Făcu un nod la capete și cu un șiret fixă legăturica pe fundul buzunarului drept al pantalonilor. Monedele numeroase, din cupru sau nichel, după ce le-a separat după valoare, a înfășurat fiecare grămăjoară într-o bucată de hârtie și le puse într-un săculeț de piele pe care-l purta legat de curca pe sub cămașă. Pe cărări și pe scurtături, pe drumurile și șoselele râului Cobras, se dusesse faima bogăției Turcului Fadul, despre care

se vorbea în șoaptă: bani ascunși, inele cu briliante, bani de aur. Unii chiar afirmaseră că zăriseră lire sterline: strălucitoare, își luau ochii. Nici nu le-ar fi trecut prin cap că în hasma și în săculeț se găseau și capitalul și beneficiile. banii lui de la ciorap, tot ce avea el în afară de surplusul de marfă lăsat la magazin.

După ce-și servise clienții de dimineață, agățase la vedere în fața magazinului un anunț scris cu chiu cu vai cu litere mari de tipar, pe capacul unei cutii de pantofi: închis din cauza absenței proprietarului. După ce zăvorâse pe dinăuntru, cu bare de lemn, cele două uși ale magazinului și după ce încuiase cu cheia intrarea din spate, dis-de-dimineață își puse revolverul la brâu și profită de compania lui Zé Raimundo, care însoțea un convoi numeros ce venea pe Plantația Atalaia, pentru a avea cu cine să se întrețină pe drum până la Taquaras, trei leghe și jumătate de mers pe jos.

În vizită la o cumătră care profesa în gară, una Zelita, mai mergea cu ei și Coroca. Slăbănoagă, pirpirie, nu cântărea mai nimic. Zé Raimundo o așează călare între doi saci de cacao pe spinarea catârcei Lua Cheia, puternică și blândă, căpetenia cârdului: zurgălăi zornăitori la căpăstru și pe piept. De la înălțime, Coroca își dădea acre de femeie de șef peste paznici, de amantă de moșier. Fadul, cu traista pe umăr, râdea prostește anticipând plăcerile care-l așteptau în Itabuna. De-abia în tren, când vru să desfacă o portocală, își dău seama că uitase la Tocaia Grande briceagul lui prețios.

2

În primele două zile de absență a lui Fadul, nu se întâmplă nimic grav. După ce descărcau animalele, trupeți și ajutoare se îndreptau spre „cocioaba turcului“. Așa vorbeau despre magazinul lui Fadul, ridicat din lemn, material ieftin, într-unul din capătul șirului de bojdeuci din chirpici, cunoscut inițial, drept Caminho dos Burros¹, apoi și timp de câțiva ani, drept Rua da Frente². De atunci, Tição Abduim încă nu locuia în Tocaia Grande unde avea să ridice imediat după aceea prima casă rezistentă unde să-și instaleze atelierul de fierar; magazinul era principala construcție a cătunului.

Trupeții și ajutoarele lor soscau asudați, acoperiți de praf și noroi, însetați, doritori de o dușcă de rachiu ca să-și recapete forțele: să combată frigul sau căldura, de la caz la caz. Dădură peste anunț, dacă era vreunul care să știe să-și citească și să-și semneze numele, silabisca celorlalți comunicarea, în caz contrar, aflau vestea din gura fetelor. Printre bășcălii și răsete, vorbeau de falsitatea turcului care-i lăsase de izbeliște ca să meargă să-și aprovizioneze prăvălia-bazar.

— Turc afurisit. Tocmai azi...

— De ce n-a lăsat pe cineva să-i țină locul?

— Pe cine, mă rog?

¹ *Caminho dos Burros* (braz.) – Drumul catârilor.

² *Rua da Fuente* (braz.) – Strada principală.

— Pedro Cigano, stă acolo, și nu face nimic.

— Dacă magazinul ar fi fost al dumitale, l-ai fi lăsat pe mână lui?

Duceau lipsa magazinului. Viața se schimbaseră, devenise mai ușoară de când se stabilise Fadul în Tocaia Grande: nu mai era nevoie să care provizii pentru înnoptat deoarece găseau acolo tot ce era necesar. În plus, așa cum făcea când era vânzător ambulant, Fadul obișnuia să dea pe datorie – cu garanție și o mică dobândă – când camaradul se-ntorcea lefter din sate sau orașe unde-și lăsase la colțul străzii ultimii bănuți. Comentariile se încheiau mai mereu cu pomenirea ziselor și făcutelor turcului mincinos și șarlatan, dar, până la urmă, un om cumsecade. În final, plecau în căutare de femei:

— Stai să vezi, poate au închis și fetele!

Numărul fetelor varia, unele soseau, altele plecau, târfa nu prinde rădăcini. Permanente, vreo jumătate de duzină, nu mai mult, în bordeiele aglomerate din fața râului în extrema opusă barăcii în care colonelul Robustiano de Araújo depozita cacaoa uscată, pregătită pentru a fi dată exportatorilor. Coroca, alegând locul pentru căsuța a cărei construcție căpitanul Natário da Fonseca o tocmise recent cu Bastião da Rosa și cu Lupiscínio, refuză să-i fie ridicată pe Caminho dos Burros:

— Vreau chiar aici... Casă de târfe pe Strada principală nu cade bine. Strada principală este pentru casele de familie.

Lupiscínio se miră:

— Care familie, dona Coroca?

Cu respectul convenit celor mai în vârstă, i se adresa cu dona și-și trimetea fiul și ajutorul de dulgher Zinho, un copilandru, să-i ceară binecuvântarea.

— N-o să dureze mult, ai să vezi.

— Chiar așa să fie?

— Mai bine rămân de-acum aici, lângă broaște, decât să fiu alungată mai târziu. Acum, n-are nici o importanță, toți suntem la fel, dar cine știe ce va fi de-aci înainte?

Așa luă naștere Baixa dos Sapos¹ spre care se îndreptau soldați și adjuvanți în căutare de plăceri: în acele împrejurări, magazinul fiind închis, se duceau mai devreme în speranța unei guri de rachiu sau de cafea. Alții rămâneau pe câmp, culegeau câte un fruct din arborele de pâine moale și copt: ca să-și umple burdihanul, nu există aliment mai savuros și mai consistent.

3

În cea de-a treia zi, pe înserat, în toiul unei ploi torențiale, numitul Manezinho descinse în Tocaia Grande urmat de alți doi gealați. Chico Serra și Janjão. Călăreau animalele fără șă, cu lațuri din sfoară în jurul gâtului în locul frâului sau căpăstrului: catâri superbi, buni de înșeuat, bine hrăniți și țesălați.

¹ Baixa dos Sapos (braz.) – Cartierul broaștelor.

aleși pe sprânceană de colonei. Își făcură apariția trăgând focuri de armă pentru a nu exista dubii.

Se opriseră în pârloaga unde conducătorii primelor convoaie care înnoptau în acel loc construiseră un soi de cort din paie, precar adăpost împotriva soarelui și a ploilor. Acolo făceau focul, frigeau carnea de vită uscată, găteau ignanul și fructele-de-pâine, fierbeau cafeaua și discutau despre viață și moarte, sau mai bine-zis, despre cultura de cacao, etern și pasionant subiect. Arătându-le armonica, Pedro Cigano tocmai le făcuse cetățenilor prezenți o propunere tentantă: să adune două sau trei târfe și să organizeze o petrecere în schimbul a câtorva monede de douăzeci de bani. Negresa Dalila, ațâțată și în căutare de clienți, laudă ideea: nimic mai bun decât dansul pentru a petrece noaptea în mod plăcut. Dar țopăitul în pat cu o femeie e și mai bun, comentă un mulatru blond, ajutor de trupeți, uitându-se fix și cu jind la fundul negresei: poponeț dolofan și obraznic, dar de unde bani să plătească o asemenea insolență? Cu focurile de armă și tropotele măgarilor, conversația încetă.

Bandiții voiau să știe unde se afla casa turcului. Puțin mai înainte, dar, cum proprietarul era plecat, bodega era închisă pentru câteva zile.

— O să deschidem noi. Pentru cine nu știe, numele meu e Manezinho. — Vorbi și, după ce trecu grupul în revistă plecă în direcția indicată.

Evident, în scopul de a demonstra precizia țintei, Chico Serra ochi un fruct-de-pâine din arborele cel mai apropiat și-l doborî. Aplecându-se peste animal, Janjão întinse mâna și pipăi fundul fetei:

— Stai aici, urăto, că mă-ntorc imediat

Pedro Cigano își dădu seama că străinii erau la curent cu absența lui Fadul și de aceea veniseră: în orice caz, nu cu bune intenții. Renunță să mai dea curs planurilor de țopăială, noaptea se anunța periculoasă.

— Or să spargă magazinul!

— Posibil... — încuviință unul din soldați întorcând cenușa cu capătul biciului cu care-i mâna pe catări. — Manezinho ăsta e dracul gol: a fost gorila colonelului Teodoro das Baraúnas, duce-n cârcă ceva morți. Nici nu-i o lună de când a omorât un avocat în Água Preta, acum se ascunde. Pe ceilalți nu-i cunosc.

Văcarul, întors de la Itabuna, unde lăsase o cireadă de boi a colonelului Robustiano de Araújo, îi cunoștea, totuși, pe ceilalți doi, din vedere și după faimă, groaznică, de altfel: Chico Serra nu fusese niciodată bun de nimic în afară de a lovi oamenii pe la spate, umbla teleleu de când colonelul Maneca Sá îl dăduse afară de pe Plantația Morro Azul, neavând ce să-i mai dea de lucru. Cât despre lungan cu siguranță că auziseră vorbindu-se despre Janjão Fanchão, nu era altul, decât el. Pe lângă faptul că era sclerarat, nefiind întreg la minte, bătea femeile și le făcea praf fundurile.

— Doamne ferește și apără! — exclamă Dalila și plecă în fugă să le-anunțe pe fete și să se ascundă în pădure.

După ce transmisese mesajul, văcarul le propusese celor prezenți să se adăpostească în baraca în care colonelul Robustiano avea plasati în permanență trei oameni bine înarmați care păzeau zi și noapte cacaoa. Acolo, aveau să fie în siguranță și la adăpost de ploaia care era din ce în ce mai

abundantă. Nu voia să rămână pe câmp să-și riște viața: își luă pușca și se ridică.

— Și noi nu facem nimic? — întrebă Pedro Cigano ca să-și descarce conștiința, dar nici măcar el nu avea de gând să-i înfrunte pe bandiți și să împiedice atacul.

— Ce treabă avem noi? — văcarul o pornise spre depozitul de cacao.

— Cinc-i nebunul să riște să fie împușcat de dragul turcului? Distracția-i a lui, nu-i a noastră.

Îndepărtându-se de căldura focului, soldatul împrăstie cenușa cu capătul biciului; și el se ridică s-o ia din loc.

Ceilalți îl însoțiră, refuzând sugestia lui Pedro Cigano de a se duce măcar să vadă ce se întâmplă: îl plăceau pe turcul hoțoman și fanfaron dar nu într-atât încât să-nfrunte pentru el bandiți feroce, asasini lipsiți de suflet. Numai mulatru cel blond, un puștan curios și îndrăzneț se postă cu Hopa-Țopa în spatele arborelui de pâine de unde puteau vedea magazinul. Ploaia se transformase în averșă, norii acopereau cerul.

Nici măcar Pedro Cigano, căruia de atâtea ori Fadul îi dăduse de mâncare și, mai ales, de băut, nu venise până la picioarele arborelui cu intenția de a-i fi de folos: risca pentru că bănuia ceva și voia să aibă confirmarea. Nu ca să fure fasole, rachiu, carne uscată sau tutun, forțau ușile magazinului Manezinho, Chico Serra și Janjão: Pedro Cigano credea că știe care era adevăratul motiv.

Pe mulatru numai curiozitatea îl împingea, dorința arzătoare de a vedea și învăța. Grăjdar care însoțea cirezile de măgari, începător în ale meseriei, era pentru prima dată că asista la un atac banditesc: experiența lui se reducea la scandaluri prin bordeluri, subiect de doi bani.

4

O dată cu sfârșitul luptelor pentru cucerirea pădurilor, când afacerile murdare au luat locul ambuscadelor, în recente conflicte dintre coloneii ținutului de cacao, pentru acapararea regiunilor celor mai îndepărtate, au apărut în plus bandiți care băntuiau pe șosele fără nici un rost, dispuși să ucidă pentru o plată modică, omorând pe degeaba, numai ca să fure. Din sutele de indivizi sosiți în sudul Statului Bahia, provenind din regiunile din interior a trei State și de pe malurile a numeroase alte râuri, cu arma și cătarea în slujba moșierilor bogați, doar câțiva și-au demarcat o bucată de pământ pe care să planteze arbori-de-cacao, nemaifolosind arma decât în cazuri extreme. Majoritatea se instalară pe plantații, șefi ai brigăzilor de zilieri, paznici de încredere, șefi peste paznici. Totuși, unii nu se adaptară noilor condiții și străbăteau drumurile în lung și-n lat dedându-se la tot felul de orori, înspăimântându-i pe locuitori.

Sfârșiră lichidați unul câte unul, dar un timp îndelungat au fost mulți, cu o faimă sinistă. Dintre cei mai de temut, se evidenția Manezinho: participase la legendarele confruntări între Basílio de Oliveira și cei din clanul Badarós. Șel

peste paznicii lui Teodoro das Baraúnas, de nefastă amintire, nu voise să mai fie în serviciul nici unui alt colonel, dar nici să depună armele. În ultimul timp, plănuise să organizeze o bandă cu care să atace plantațiile, cătunurile, satele. Singur, tăia și spânzura: imaginați-vă ce-ar putea face în fruntea unei bande de pușcași buni. Pentru început, îi angajase pe Chico Serra și pe Janjão.

Pe pășunile unei plantații pe unde trecuseră îi sfâșiaseră pe măgari: nimeni nu-i văzuse – și chiar de i-ar fi văzut, totuna! Manezinho râse avertizându-l pe Chico Serra, temător, totuși, de puterea coloneilor.

— Dacă ți-e frică, las-o baltă. Eu vreau pe lângă mine numai bărbați adevărați.

Auzind din întâmplare o flecăreală de muieri, vorbe goale la Beco da Valsa în Taquaras, Manezinho aflase că Fadul Abdala luase trenul pentru Itabuna. Depravatele condamnau neglijența, imprudența, mai mult decât neglijență și imprudență, nepăsarea, sminteala turcului, un idiot: pleca în călătorie lăsând ascunsă în casa din Tocaia Grande averea acumulată în anii cât a fost vânzător ambulant, o comoară la dispoziția primului curajos care-și propunea s-o descopere. Se certau cu privire la locul ascunzătorii. În locuință, sub saltea? În magazin, printre mărfuri? Erau de acord referitor la mărimea sacului din piele, plin ochi cu monede din aur așa cum mărturiseau persoane cunoscute și de încredere absolută.

5

Legară animalele de parii sprijiniți de o latură a magazinului, încercară să doboare ușile de la intrare, fără rezultat: drugurile din lemn rezistară, dovedind competența lui Bastião da Rosa. Dădură ocol casei, găsiră intrarea din spate, a fost mult mai ușor. După ce Manezinho a tras în broască fără succes, Chico Serra se îndepărtă și se năpusti asupra ușii cu toată forța. Drugul începu să cedeze. Janjão făcu restul.

În casă, aprinseră lămpile cu petrol, vântul și ploaia intrau prin golul ușii. Considerară inutil să rămână vreunul de santinelă; care mai de care fiind mai cunoscut, cine ar fi îndrăznit să-i atace? S-au servit cu rachiu, bând direct din sticlă: o sticlă pentru fiecare, cei trei erau însetați rău de tot. Manezinho, ca să-și limpezească gândurile, să aibă mintea clară cât timp se va dedica ocupației delicate și anevoioase a căutării comorii; în ciuda înfățișării brutale, nu-i lipsea perspicacitatea. Janjão, datorită setei permanente care-l chinuia. Chico Serra ca să se binedispună – specialitatea lui erau capcanele, se ascundea în spatele unui copac în așteptarea celui indicat pe care avea să-l doboare cu o lovitură precisă: nu rata niciodată.

Răscoliră casa dintr-un capăt într-altul, cotrobăiră prin toate cotloanele. Mai întâi se opriră în încăperile din spate. În cea mai mică, ce servea drept bucătărie, nu găsiră altceva decât pirostriile și niște vase improvizate. În dormitor, pe pat, peste cuvertura murdară zăcea briceagul lui Fadul. Înainte să-l pună în buzunar, Janjão examinează cu interes și satisfacție lama lungă și fină din oțel: exact de ceea ce avea nevoie ca să le liniștească pe târfele

îndărătnice atunci când voia să le-o bage în fund. Zâmbind, dădu pe gât restul de rachiu și aruncă sticla de perete.

Manezinho și Chico Serra sfâșiară salteaua, împrăștiind paiele. Janjão aduse provizii noi de rachiu și cei trei se apucară să demonteze patul enorm, capodopera tâmplarului Lupscínio, făcut tot din lemn masiv adus din pădure unde creșteau palisandri, vinhático¹, putumuju², pau d'arco³, stejari de plută și băcani. Căutau ascunzătoarea unde s-ar fi putut afla sacul plin cu monezi din aur. Nici urmă de ascunzătoare sau de monezi.

Celălalt compartiment servea drept depozit de mărfuri. În timpul unei pauze animate, se distrau umplând sacii cu tot felul de mărunțișuri, distrugând tot ceea ce nu avea pentru ei o utilitate imediată. Salutară cu entuziasm și cu înghițituri de rachiu depistarea pantalonilor din doc. Îi scoaseră pe cei din pânză vechi, cârpiți și și-i puseră pe cei luxoși din pânză scumpă. Chico Serra se îmbracă cu doi, unul peste celălalt. Se împopoțonară cu tot felul de nimicuri strălucitoare, dar în depozit nu dădură peste nici o urmă de comoară.

— Este ascunsă în magazin. Trebuia să fi început de acolo. — Cugetă Manezinho.

Precaut, se duse până la ușă, se uită afară: numai întuneric beznă și furia ploii torențiale, nici un alt zgomot în afară de vuietul vijeliei. Manezinho surâse, mândru de faima binemeritată: nici un impostor nu va îndrăzni să-i deranjeze. Numele și renumele tâlharilor ajung la destinație înaintea lor.

6

Bernarda vru să îndrăznească, ea singură. Când Dalila apăruse panicată invitând muieretul să fugă în pădure, Bernarda era ocupată cu unul din trupeți și apelurile o lăsară rece. Înjurături, țipete și amenințări erau ceva obișnuit noaptea în cătun. Cu cât mai mare era animația, cu atât mai mari erau și certurile. Însă agitația creștea și se răspândea: după ce Bernarda își făcuse partenerul să moară de plăcere, își puse combinezonul și ieși să vadă. Se întoarse cu vestea:

— Bandiții dau spargere la magazinul lui Fadul.

Nu auzise răspunsul și nici nu se preocupă să primească plata: chiar așa cum era îmbrăcată, o zbughi prin ploaie. Udă learcă, ajunsese la prelată de la pârlăoagă: nimeni. Pe unde-or umbla? Au fugit în mlaștini, mai rău ca femeile? Să apere magazinul, nici atât, nu se auzea nici un zgomot dintr-acolo. O luă înspre baraca cea mare: acolo, cel puțin, avea să-i găsească pe cei trei

¹ *Vinhático* (braz.) — denumire dată la două specii de arbori din genul *Plathymenia* cu esență de lemn galben bun pentru mobilă.

² *Putumuju* (braz.) — arbore din familia leguminoaselor (*Centrolobium robuzum*) folosit pentru mobilier.

³ *Pau d'arco* (braz.) — denumirea dată arborilor din genul *Tabebuia* cu lemn foarte rezistent.

paznici puși să păzească proviziile de cacao uscată. Fugi biciuită de vânt, totul era calm de jur-împrejur – prea calm, înfricoșător.

Una din ușile depozitului se întredeschise la zgomotul pașilor ei. Având ochii obișnuiți să vadă pe întuneric, Bernarda zări țeava puștii. Își strigă numele, ușa se deschise de tot.

Înăuntrul barăcii, paznicii și văcarul stăteau la pândă, cu mâna pe armă. Așezați pe jos, soldații și ajutoarele lor jucau jocuri de noroc: unii pariau, alții asistau, nici unul nu era atent, gândul lor era la bandiți. Se uitară spre Bernarda, dar nu scoaseră un cuvânt: continuară să joace. Știau că nu venise în căutare de clienți: fiind apreciată, niciodată nu fusese nevoită să iasă să-și găsească mușterii. Apa i se scurgea de pe corp, făcea baltă pe jos: combinezonul lipit de piele i se mula pe sâni și pe burtă, pe coapse și pe solduri. În lumina difuză a felinarilor, părea o arătare din altă lume.

— Cică bandiții dau spargere la casa lui Fadul.

Nimeni nu răspunse. Văcarul vru să vorbească, se răzgândi și rămase uitându-se la ea ca și cum ar fi fost fermecat: ah, nu se culcase niciodată cu Bernarda.

— Dau sau nu dau?

Întorcându-și privirile de la umbra pletelor ude ale îndrăzneței, văcarul dădu din cap, confirmând:

— João Fanchão, Chico Serra și Manezinho, nici că se puteau găsi oameni mai răi ca ăștia.

— Și ce măsuri ați luat?

Paznicul care-i deschise ușa se miră de întrebare: cu o voce neutră, îi explică:

— Măsuri? Ei au venit pentru magazin, după ce fură, pleacă.

Punând la socoteală paznicii, văcarul, soldații și ajutoarele lor, erau nouă bărbați, dintre care patru înarmați cu puști, pe lângă pumnalele și cuțitele celorlalți derbedei.

— Ei nu-s decât trei și numai aici sunteți nouă...

În liniștea care se așternu, făcu un pas înainte, scui pă pe jos:

— Nouă bărbați care fac pe ei de frică.

— Nici o vagaboandă să nu mă facă pe mine fricos... – se ofuscă celălalt paznic care până atunci tăcuse.

Se duse spre Bernarda, gata s-o ia de gât, ca s-o învețe ce-i respectul și considerația, dar renunță când bătrânul Gerino îl certă:

— Ai înnebunit, Zé Pedro?

Jucătorii care încetaseră și să mai parieze răsufllară ușurați și se apucară să împartă din nou cărțile soioase. Bătrânul își înmuie glasul adresându-se Bernardei. Șeful mulatrilor însărcinați cu paza barăcii, nu părea să fi fost jignit de acuzația fetei: nimeni din cei care-l cunoșteau nu-l putea învinui de lașitate. În plus, nu uita nici că vorbăreata era protejată căpitanului Natário: dacă paznicul s-ar fi repezit în ea, nici Dumnezeu nu l-ar mai fi salvat. Gerino se considera responsabil pentru cacao, dar și pentru oamenii din subordinea sa.

— Ce să facem noi, Bernarda? Spune-mi, că eu nu știu. Noi n-avem nimic de-a face cu povestea asta. Noi ni-s plătiți să păzim cacaoa Colonelului, dacă ei vine aici, or să mănânce foc, pentru asta suntem plătiți. Numai pentru asta.

— Dar dau spargere la magazin și cică or să pună etichete pe noi și-or să ne facă poștă una câte una.

— Noi nu ni-s aici ca să avem grijă de marfa turcului și nici de păsăricile damelor. Ce-ți închipui? Că ăsta, aici, e vreun oraș? Asta-i o fundătură cu o bodegă, patru târfe și noi, cei din baraca mare a Colonelului; e fiecare pentru el și Dumnezeu cu toți. Dacă vrei, rămâi aici cu noi și nu ți se va întâmpla nimic.

Se duse până la ușă, unde stătea Bernarda supărată și preocupată, și-i spuse fără ranchiună:

— Dar dacă nu vrei să rămâi, dacă ai de gând să mori din cauza turcului, n-ai decât. Noi nu ieșim de-aici. Dacă vin, le-arătăm noi care pe care. N-avem decât o viață și suntem datori c-o moarte.

7

Nici în sertare și rafturi, nici sub scândurile groase ale tejghelei – unde naiba dosise aurărima afurisitul ăla de turc? Și acolo demontaseră totul, bucată cu bucată, o muncă obositoare și inutilă. Trebuie să fie pe undeva, spuse din nou Manezinho impunându-se contra grabei figuranților: a băutului lui Janjão nerăbdător să se regaleze cu fundul negresei și temerilor lui Chico Serra panicat de un atac surpriză din partea văcarilor.

Unde naiba? În sacii cu făină, cu fasole, cu porumb? Deschiseră ușile din față de perete și, furioși, începuseră să arunce mărfurile afară, îngrămădindu-le în ploaie. Împrăștiaseră fasolea și porumbul, orezul și făina, zahărul brut, sfâșiară cu pumnalul bucata de carne uscată. Ca să-și alunge frica, Chico Serra spărgea gâturile sticlelor cu focuri de pistol; în hățișuri, unde se refugiaseră, fetele, auzind detunăturile, făceau pe ele de spaimă.

Cu ploaia șiroind pe ei în spatele arborelui de pâine, Pedro Cigano și mulțrul se căzneau să vadă și să audă, abia depistau figurile care se mișcau prin întuneric. Janjão și Chico Serra adunaseră produsele unele peste altele, Manezinho turnă gaz în vârful grămezii și-i dădu foc. Avu loc o altercație, vocile se ridicară amenințătoare. Janjão voia să incendieze casa, Manezinho urlă la el ca să-l împiedice. Sigur că sacul cu bani se afla acolo, ascuns bine pe undeva, șeful bandei plănuia să revină curând după ce turcul se va fi întors din călătorie. Sub țevile puștilor, Fadul însuși îi va conduce la comoară. De bunăvoie.

Janjão, care în loc de creier avea rahat în cap, voia să-și mai prelungească șederea în cătun, exact atât cât să-i facă felul negresei, dar Manezinho nici nu vru să audă:

— N-ai decât să rămâi să te omoare soldații. Hai odată! – Îi ordonă lui Chico Serra care nu dorea altceva.

Ieșiră amândoi în mare grabă, trăgând în aer în semn de plecare. Janjão încă mai parcursese împrejurimile cu privirea, cu o încăpățănare de idiot: cum s-o vadă pe negresă în bezna aia, chiar dacă ea ar fi rămas să-l aștepte cu fundul pregătit, în plină vijelie? În final renunță: descărcă arma în direcția pârloagei unde o întâlnise, injură și dădu pintenii calului, grăbit să-și ajungă din urmă tovarășii. Injura din nou: nici comoara, nici fundul negresei.

Flăcările nu rezistară datorită ploii grele. stingându-se încetul cu încetul; un miros puternic de porumb, de zahăr, de fasole, arse, de carne friptă era împărștiat de vânt. Hopa-țopa și grăjdarul ieșiră din spatele arborelui de pâine și se apropiară. Pedro Cigano trecu prin fața locului fără să se oprească, intră în casă, cine știe, poate că avea mai mult noroc decât bandiții? Și el credea orbește în existența lăzii burdușite cu monede din aur acumulate de turc: nu era un sac, era un cufăr. Ajutorul de soldat, novice pe șosele, necunoscând povestea se mulțumi cu ceea ce scăpase din foc. Imediat li se alăturară bărbați veniți de la baraca cea mare, femei care ieșiseră din hățișuri. Se certau cu lăcomie pe resturile rămase în urma jafului din locuință și din magazin și pe ceea ce au mai putut salva din flăcări. Astfel se consumă o parte din averea lui Fadul Abdala, aceea pe care nu o purta cu el, mărfurile lăsate în cocioaba de magazin.

Pedro Cigano continuă neobosit să cotrobăie toată noaptea, chiar și după ce toți ceilalți se retrăseseră. Susținut de două sticle de rachiu salvate în mod miraculos de furia lui Manezinho, de teroarea lui Chico Serra, de setea lui Janjão Fanchão și de prăduirea profitorilor, o adunătură de harpagoni.

8

Dacă dădcai crezare versiunii relatate de vagabondul Pedro Cigano, care rătăcea prin toate coclaurile, blestemele lui Fadul Abdala făcură să se cutremure cerul și pământul, zguduiră lumea din tâtâni, atât de teribile au fost. Păsările de pradă, papagali și arara zburară în stoluri spre colțurile cele mai îndepărtate ale pădurii, aici se ascuseră în scorburile de copaci, somnoroșii maimuțoi se treziră tresărind, sperioasele șopârle se băgară pe sub pietre, porcii mistreți și caïtutuși¹ o luară la goană, șerpilor s-a pus în alertă, pregătindu-și armele în caz de nevoie. Palavre ale cunoscutului flecar. Hopa-Țopa care cutreiera lumea în lung și-n lat.

Totuși, una peste alta, lăsând de-o parte exagerările, relatările celorlalți martori oculari la sosirea turcului în Tocaia Grande, la trei zile după spargere, arătau și ele tragedie și grandilocvență. S-au văzut ieșindu-și din minți, lovindu-și pieptul cu pumnii strânsi; apoi, cu disperare ridicând mâinile larg deschise spre cer, arătând în direcția neatentului, neglijentului, absentului Dumnezeu al maroniților, în grija căruia îi lăsase, înainte de a pleca, pacea casei și siguranța mărfurilor. Deschise gura într-un urlet de animal rănit de

¹ *Caïtutu* (braz.) – mamifer din familia *Tayassu* tajaen din regiunea cisandină a Americii de Sud.

trădarea propriului tată. Îl acuză pe Domnul zbiărând sus și tare că l-a abandonat în clipa cea mai amară și mai grea și o făcea în arabă, spectacolul devenind, astfel, și mai patetic. De altfel, când vorbea cu Dumnezeu, Fadul utiliza întotdeauna limba maternă, pentru că nu avea certitudinea că Atotputernicul știa portugheza. În portugheză jură răz bunare, jurăminte care se pierdură fiind goale de conținut: unde, cum și când putea să le ducă la îndeplinire? Niciodată.

Colericul dialog cu Atotputernicul îl ajută să-și ușureze sufletul pradă unor chinuri atât de înfricoșătoare. Dumnezeu nu-l abandonase, doar îi pusese la încercare caracterul și credința. Într-un mod mult mai dificil decât coșmarurile cu Zezinha goală și intangibilă. În același timp, îi salvase viața scoțându-l din Tocaia Grande în momentul când avu loc jaful.

Îl văzură cum tace și se liniștește. Rămase să privească dezordinea și gunoiul, ca și cum ar fi vrut să păstreze acea imagine tatuată în viscere. După care, îl chemă pe Lupiscínio acolo de față și îi dădu ordine precise: să înceapă să lucreze la tejghea și la rafturi, patul mai putea să aștepte. În aceeași zi în care a sosit și a constatat nenorocirea, Fadul începu din nou să-și servească clienții.

Din proprie inițiativă nu vorbea de cele întâmplate. Când se aducea vorba, nu se dădea înapoi de la conversație, dar răspundea cu prudență, prefăcându-se calm și resemnat. Nu se plânse că nimeni nu intervenise să aperc ușile locuinței și ale magazinului, găsind scuze și explicații pentru un asemenea comportament: numai un nebun și-ar fi riscat viața ca să salveze saci cu zahăr și mosoare de ață. Află din gura lui Gerino despre intențiile Bernardei și despre cât de greu le-a fost s-o facă să rămână în baracă, scăpând-o de la moarte și viol. Dacă ar fi văzut-o pe acea frumusețe că se amestecă în treburile lor, adio Bernarda! Înainte de a o lichida, ar fi profitat de ea după cum le era obiceiul: toți trei în același timp și cu brutalitate, sub comanda lui Janjão Fanchão, canibalul. Turcul aprobă comportamentul bătrânului: făcuse foarte bine. Bernarda suferea de logoree.

Nu se arată dornic să plece să facă negoț în altă parte, într-un loc mai ferit, și nici să revină la viața de vânzător ambulant: de parcă atacul i-ar fi întărit hotărârea de a se fixa în Tocaia Grande. Totuși, își pierduse acea veselie euforică, jovialitatea: nu mai glumea, nu-i mai provoca pe clienți, ca altădată. Nu se mai vedea nici un zâmbet pe buzele lui, oricât s-ar fi străduit ceilalți. La ce sfârșit ajunsese turcul bun de gură, farsor și palavragiu, plin de ingeniozitate și grație, după care oțtau toate fetele? Neliniștite, ele se întrebau dacă, într-o zi, Fadul avea să mai râdă și să mai glumească.

Trudind cu tenacitatea și lăcomia-i binecunoscute, depășise necazul și furia pagubei considerabile. Dar persista o tristețe care-i chinuia pieptul, îl împiedica să doarmă, îl rodea pe dinăuntru fără încetare: imposibilitatea de a se răzbuna. Îl ducea să-i știe în libertate pe bandiții care-i invadaseră proprietatea, distrugându-i și furându-i bunuri de valoare: trăiau liberi și la adăpost, el neputând să le facă nimic. Fadul se simțea nefericit, deziluzionat de viața tristă și urâtă.

Trecuse mai puțin de-o săptămână de la întoarcerea lui Fadul Abdala și el deja era sătul să mai audă glume și tânguieri fiind absorbit de truda obișnuită; într-o zi, spre sfârșitul dimineții, căpitanul Natário da Fonseca descălecă de pe catârcă pe care o prinse de prapon, pe una din laturile magazinului. Fadul a venit în goană din fundul casei pentru a-și saluta și servi prietenul, pregătindu-se pentru o conversație animată și lungă asupra diferitelor aspecte ale episodului.

Contrar așteptărilor, Căpitanul nu aduse pe tapet acel subiect nefast. Savură porția de rachiu cu înghițituri mici, vorbi de una și de alta. Îi dădu vești despre colonelul Boaventura, tot voinic, sănătos, slavă Domnului, dar cam trist pentru că avocatul Venturinha o ștersese la Rio de Janeiro, după serbările de terminare a licențiaturii și nu părea că se grăbește să se întoarcă; vorbi despre puietii pe care el, Natário, începuse să-i planteze la Boa Vista, mergea să vadă cum creșteau.

Surprins și dezamăgit față de o atare indiferență, Fadul făcu eforturi chinuitoare pentru a nu lăsa să transpară decepția, mânia pe care i-o provoca această atitudine a Căpitanului cu a căruia prietenie se tot lăuda.

Natário manifestase întotdeauna stimă pentru turc. Fadul era încă vânzător ambulant când el, cu bună știință, îi oferise un revolver și începuse să-i spună cumetre. Relațiile se dezvoltară și se strânseseră după ce negustorul s-a stabilit în Tocaia Grande. Și cu toate acestea, căpitanul nu a făcut nici o referire la întâmplarea recentă și palpitantă, nici măcar nu-și oferi serviciile, așa cum cerea buna educație, nu suflă nici o vorbă.

După ce-și pregătise trabucul din tutun tăiat mărunt, Natário acceptă focul oferit de Fadul, refuză un alt rând de rachiu de trestie și se pregăti să-și continue călătoria. Desprinzându-se de tejghea își îndreptă corpul, băgă mâna în buzunarul hainei din doc kaki, scoase dinăuntru briceagul pe care turcul îl uitase pe pat și, înainte de a o porni spre Taquaras, îl întrebă:

— Așa, nu cumva îți aparține, cumetre Fadul?

Pusc obiectul pe tejghea, Fadul Abdala simți ca o furnicătură în piept:

— E-al meu, da, Căpitane. Dacă-mi dai voie să te întreb, cum de-a ajuns în mâinile dumitale?

— Păi, cum putea să fie altfel, cumetre?

Se duse către colțul casei, aduse catârca, puse piciorul în scară, văzu ochii neliniștiți și întrebători ai lui Fadul, urcă în șa și-i răspunse:

— Am aflat ce s-a întâmplat și i-am găsit imediat. Trei indivizi răi, cumetre Fadul.

Ochii turcului se luminară, râsul îi reapăru, îi venea să și plângă în același timp, vru, totuși, să confirme:

— Toți trei, Căpitane?

— Toți trei, în aceeași groapă. Pe curând, cumetre.

Îi reveniră râsul spontan, hohotele zgomotoase, glumele, cântecul, plăcerea de a povesti și de a se ciondăni, impetuoșitatea și apetitul – plăcerea de a trăi. Din nou se auzi în Tocaia Grande vocea puternică a lui Fadul Abdala în vervă și logoree iar când, în cele din urmă, în schimbul a câtorva monezi de douăzeci, Pedro Cigano își luă armonica, convocă damele și porni petrecerea, cine țopăi cel mai mult în pași de cadril nu a fost altul decât stăpânul cârciumii. Redevenise același Fadul de dinainte, nemaiaivând în suflet sete de răzbunare.

Însă nu reuși să scape de griji. Obligat să plece periodic ca să-și refacă stocul, să-i plătească pe creditor, să observe ce mai apăruse nou în materie de comerț și să se dedice îndeletnicirilor binecunoscute, trebuia să-și lase magazinul închis, în calea trecătorilor, oameni de orice teapă, la discreția hoților și pungașilor, a grupurilor de bandiți.

Este foarte adevărat că soarta neagră a celor trei pistolari ajunsese vestită peste tot: minciuni gogonate, detalii înfricoșătoare. Circulau cel puțin cinci versiuni total diferite, dar toate cumplite, referitoare la moartea golanilor, iar bârfitorii garantau că fusese mâna căpitanului Natário da Fonseca, asociatul turcului la beneficiile magazinului, fără doar și poate. Când era întrebat, Fadul nu dezmințea: mai mult decât orice armă, acel zvon sacrosanct apăra ușile magazinului.

Chiar și-așa, pe măsură ce volumul mărfurilor scădea în depozit, deveneau evidente semnele neliniștii pe figura și în gesturile lui Fadul. Ah, dacă ar găsi vreun creștin capabil, dispus și demn de încredere, căruia să-i poată încredința teigheaua, casieria și revolverul – așa, ar pleca mult mai liniștit și mai satisfăcut. Clienții ar fi continuat să fie serviți fără întrerupere, vânzarea nu ar fi fost paralizată, iar prezența unui îns neînfricat în cârciumă, dormind în casă, poate că era de ajuns să împiedice o altă tentativă de jaf; prezența unui om priceput și umbra prietenoasă a căpitanului Natário da Fonseca. Din păcate, nu vedea în pustietatea din Tocaia Grande nici un cetățean posesor al unor calități atât de numeroase și de însemnate.

Spre bucuria unora, spre uimirea altora, cine sparse gheața și rezolvă problema, cine și-a asumat răspunderea și dificila sarcină a fost – închipuiți-vă! – bătrâna Jacinta Coroca. Se întorsese din Taquaras cu soldații lui Zé Raimundo, cocoțată pe coșurile purtate de Lua Cheia, sunând din zurgălăi, în ziua următoare jafului, exact la timp pentru a constata prăduirea și pentru a aprecia pagubele. Dădu din cap în tăcere, nu se duse să-l indispună pe Fadul cu întrebări și presentimente.

Simțind, într-o noapte, supărarea turcului, atât de mare încât îl făcuse să tacă în timpul amorului, care, de obicei, era zgomotos și festiv, Coroca se oferî în timp ce-l curăța cu zel și delicatețe:

— Dacă vrei, coane Fadu, pleacă liniștit, că am eu grijă de magazin. Las' pe mine, că-ți țin eu locul. Poți pleca fără grijă.

În picioare, uriaș și gol, turnându-i apă din ulciorul mare, turcul o privi stupefiat pe Jacinta, care ținea în mână o bucată de săpun, aplecată peste

ligheanașul din tablă cumpărat în rate chiar de la Fadul. El o măsoară și o cântărea îndelung, ca și cum n-ar mai fi văzut-o niciodată.

— Tu îmi propui ca eu să plec și să las magazinul deschis, iar tu să răspunzi de tot, să vinzi, să iei banii, să dai restul?

Așezând săpunul lângă lighean, Coroca luă o cârpă curată, șterse cu grijă sacul impunător și notabilul mādular:

— Nu trebuie decât să-mi scrii prețurile, deja știu câteva. Am să dorm lângă tejea până ce ai să te întorci.

Își ridică bustul: la lumina felinarului corpul zbârcit și fragil se înalță, ochii îi străluceau.

— Tu? — Fadul se uita la ea uluit, cu gura căscată.

O glumă de prost gust a Domnului Dumnezeuului maroniților, care, încă o dată, îl lăsa pradă sortii ingrate. Revoltat, plin de ură, își trimise gândurile la ceruri: în ceasul ăsta de cumpănă în care, disperat, caut ajutorul unui bărbat adevărat, competent și serios, sprijinul pe care mi-l oferi, Doamne, este târfa asta bătrână și descărnată?

Atunci, se aprinse o lumină în mintea lui Fadul Abdala și el înțelese că vitejia, înțelepciunea și decența nu sunt apanajul bărbaților, al celor bogați și puternici; sunt apanajul oricărui muritor, fie el și o târfă bătrână și descărnată. Nu era Coroca bună la pat și la dat sfaturi?

— Tu? — Repetă pe un alt ton.

— Da, domnule. Maria Jacinta da Imaculada Conceição pe care dumneata o numești Coroca. Știu să citesc, să mă semnez, să fac socoteli și am mai avut grijă de un magazin în Rio do Braço. Frică, nu mi-a fost decât o dată, când am iubit un bărbat, el m-a învățat să citesc.

Puse cârpa lângă săpun și lighean. Zâmbind, încheie:

— Și n-am învățat niciodată să fur, habar n-am de ce.

Instalat în Tocaia Grande, negrul Castor Abduim se luptă cu singurătatea

1

Cu corpul însângerat al porcului-de-pădure purtat în spinare, cu desaga umplută, atârnată pe umăr, cu o pânză legată în jurul mijlocului, Oxóssi ieși din pădure și mergea în direcția râului. În lumina soarelui, Epifânia l-a recunoscut pe vrăjitor după alura semeață și după vânatul preferat, stăpânul pădurilor și al animalelor sălbatice. În ajun, îl zărise de departe pe Xangó în cuptor, inventând focul. Xangó sau Oxóssi, negrul Tição Abduim traversă câmpia înarmat cu cuțitul de pădure și cu flinta.

La Bideul Damelor, un golf măricel format de curenți, Epifânia se scălda, învăluită de apă și briză, odihnindu-se după noaptea aglomerată: pe o piatră, capotul galben pe care tocmai îl spălase și o bucată de săpun de rufe. În orașul Bahia unde se născuse, în casa lui Lia Quequé din Sete Portas, se răsesse în cap, la ordinul lui Oxum cea plină de sine. Oxum, nevasta lui Oxóssi și a lui Xangó, mama apelor liniștite: Epifânia tremură, simți frigul cum o pătrunde, se zgribuli toată.

Vânătorul își așază povara pe jos, ceva mai înainte, acolo unde râul se lărgea: din rana mortală din gâtul porcului-de-pădure, sângele se scurgea înroșind pământul. Își desfăcu pânza din jurul mijlocului și o puse lângă desagă, cuțit și flintă. Confectionase el însuși lama lungă și lată, ascuțise vârful și călise tăișul. Tot opera lui era și desaga din piele netăbăcită destinată să transporte vânatul mic. Ridicând brațele, se aruncă în râu pentru a se spăla de sângele care-i cursese pe spate. Epifânia își înălță bustul ca să vadă mai bine.

Revenind la suprafață, în sfârșit, Tição o zări stând în mijlocul curențului învolburat: figura unei iabá¹, cu siguranță Oxum în persoană, stăpâna râurilor, în vizită într-una din îndepărtatele provincii ale regatului său. Înainte ca apariția să se topească în reverberațiile luminii, el o salută de două ori ducându-și degetele la cap: ora-yê-yêwo. Dar cum vraja persista, rămase cu privirea ațintită, îi făcu semn cu mâna și, ca să intre în vorbă, îi ceru cu împrumut bucata de săpun. Ea se ridică în picioare lăsând să i se vadă sfârcurile ascuțite, de culoare vineție, sânni tari, talia fină, deși picioarele-i erau plinuțe. Pielea era de un negru atât de închis, încât avea reflexe albastrii. Negresa Epifânia, în floarea vârstei, pericol în libertate în ținutul de cacao, umbra din loc în loc, oprindu-se oriunde găsea animație.

¹ *Iiabá* (braz.) – denumire generică dată unei zeiță feminine.

Veni să-i aducă personal ceea ce-i ceruse, ținându-și echilibrul pe pietrele netede și alunecoase. Corpul negru ca smoala strălucea: irizări albastrii pe tuciuriul lucios. După ce-i dăduse săpunul se așează pe vine și îl privea cum se săpunește: apa izvora din pânțelece Epifâniciei. Epifânia lui Oxum, soția lui Oxóssi și a lui Xangó.

Dându-i înapoi restul de săpun, negrul o apucă de încheietură și o privi adânc în ochi.

— Tição, am auzit deja numele ăsta... — murmură Epifânia lăsându-se purtată fără să opună rezistență, supusă.

Se aruncară în apă, îmbrățișați. După care, el o conduse în susul râului, ținând-o strâns la piept, înotând încet, celebrând întâlnirea. Epifânia deja nu mai simțea oboseala nopții pline de clienți. Când dădură cu ochii pe mal de porcul-de-pădure, întreabă pentru ca el să audă și să observe din nou langoarea răgușită a vocii nocturne:

— Tu l-ai vânat, tati?

Cu un gest al capului el consimți și, surâzând, își arăta bucuria: vânat mare sosit la momentul potrivit, chiar la tanc. Dar al lui Oxóssi sau al lui Xangó, ofrandă, cine știe, a lui Oxalá. Într-un ungher al atelierului își făcuse sanctuarul, îi așezase pe sfinți: arcu și săgeata, ciocanul cu două capete, ciomagul argintat cu efigia lui orixá. Lămurii motivul de bucurie:

— Măine e duminică.

— Și ce dacă? În groapa asta, ce importanță are dacă este duminică sau zi de săptămână?

Sosită de curând, Epifânia nu era la curent cu tradițiile și obiceiurile. Nu erau multe, dar fiecare din ele însemnase efort, ceruse abilitate, mai ales răbdare: Castor Abduim da Assunção, când se-apuca de-o treabă, nu obișnuia să renunțe sau să dea înapoi.

— O să-ți povestesc eu.

Întinse pe patul din pietre corpul supus al mamei apelor blânde, îi privea fața și îi atingea pânțelece marcat de striuri lungi: nu le văzu și nici nu le simți. Nu-i vedea decât gura gâfâind, întredeschisă, ochii oboșiți închizându-se pe jumătate: simțea doar lâna părului, cârlionți plăcuți la pipăit. Curentul îi acoperea și-i descoperea pe cei doi fermecați: râul luă cu el bucata de săpun.

2

În timpul zilei, marasmul, lenea. Obișnuit cu lumea și cu petrecerile, negrul Castor Abduim da Assunção, poreclit Tição, a suferit de melancolie, de lipsă de afectivitate, simțindu-se deznădăjduit când își aduse toate nimicurile în acea pustietate ca să-și construiască o casă adevărată. Își ispăși toate păcatele, dacă le avea, dar nu fugi de ispita imensei singurătăți.

Hotărâse singur, unicul responsabil, stăpân pe destinul lui. Apelase la colonelul Robustiano de Araújo obținând de la el împrumutul indispensabil pentru instalarea forței, dar nu îi ceruse sfatul și nici nu-i dăduse satisfacție: nici lui, nici altcuiva. Așa acționa de când seăpase de la moarte sigură fugind.

încă adolescent, de pe plantațiile de trestie-de-zahăr din Santo Amaro. Orfan din sclavi eliberați, destinat din capriciul unei străine să devină bufon și lacheu, sfidă funia și cuțitul, poliția și oamenii de pază ai moșierului. puterea stăpânului plantației, rupsesse lanțurile servituții. Nimeni nu-i comanda: pedepsindu-l pe Baron, eliminase frica și ascultarea.

Cu un premiu pus pe capul lui, abandonează sărbătoarea perenă din Recôncavo, lăsând definitiv în urmă strălucirea și ostentația zahărului: conacul, capela, grajdurile, distileria, alambicul, butoiul pentru borhot. Nu avea să mai însoțească procesiunile în urma carelor alegorice care purtau sfinții, care mai de care mai plin de aur și argint; în ascunzișurile vechilor colibe, un alt ogam¹ va prelua rumpi² în orchestra de tobe ca să bată tam-tamul în onoarea lui Xangó, în nopțile cu orixá, care mai de care mai impunător cu cozile de bou, cu efigiile lui Omolu, cu evantaiele reprezentând-o pe zeița Oxum. Întorsese spatele doamnelor și servitoarelor negrese, rafinamentelor adulterine ale nobilelor, splendorii mulatrelor parfumate cu lavandă. Abandonase pentru totdeauna luxul din Oropa. Franța și Bahia, plantațiile de trestie-de-zahăr, bărcile de pe râul Paraguaçu, civilizația stăpânilor zahărului clădită pe spinarea sclavilor.

Dor îi era numai de unchiul său, Cristóvão Abduim, fierar priceput care-l învățase meseria, șeful incomparabil al orchestrei, în răpăitul accelerat, care îl inițiasse în bătutul tobelor. Recôncavo era tot numai sărbătoare.

Recôncavo era tot numai sărbătoare, dar Tição nu simțea lipsa sărbătorilor din Recôncavo. Se mulțumea cu petrecerile meschine și bătădănești ale femeilor pierdute, iubea peisajul sălbatic al provinciei, imensitatea pădurilor virgine și minunăția galbenă a plantațiilor de cacao. În distracțiile de pe plantația de trestie-de-zahăr, jucase rolul unui obscur figurant: servitor, un biet băiat de casă, chiar și atunci când o regula pe Doamna Baroană în alcovul de la conac, în așternuturile albe de in ale Domnului Baron. În Tocaia Grande, un om liber: sfidând singurătatea, planta semințele pentru o altă sărbătoare.

Îndrăgostit de frumusețea locului, încrezător în ziua de mâine, se hotărâse să se fixeze în acea răscruce în devenire, în calea trupelor. Clientela îi era asigurată, câștiga îndeajuns ca să trăiască și să adune banii pentru datoria către colonel. Scutit pentru totdeauna de nevoia de a-și închiria forța brațelor, abilitatea mâinilor, inteligența din căpătână. În Recôncavo, totul era gata terminat; aici, totul aștepta să fie făcut.

Când aprinse cuptorul, apucă soarele și lovi cu ciocanul în nicovală, când luă cupita măgarului să-i pună potcoavă nouă, în uralele asistenței – târfe, soldați, bandiți, Fadu și Pedro Cigano – Tocaia Grande abia se transformase dintr-un loc de oprire pentru caravanele cu cacao uscată, animat, dar, totuși, nelocuit, într-o biată așezare: în Baixa dos Sapos, bordeiele din paie ale târfelor, pe Caminho dos Burros colibecele din chirpici, în afară de baraca cea

¹ *Ogam* (braz.) – protector al candombleului, religia negrilor iorubas din Bahia.

² *Rumpi* (braz.) – tobă mică.

mare a colonelului Robustiano și de casa turcului, animat negoț cu rachiu, tutun și zahăr nerafinat.

După sosirea lui Castor, s-au adăugat șirului de colibe de pe Caminho dos Burros, câteva case din cărămidă și țiglă. O dată cu construirea atelierului, așezarea s-a mărit, devenind un sătuc, adăpostind noi locuitori: zidari și calfe, tâmplari și dulgheri. La fel ca Lupiscínio și Bastião da Rosa, contractați mai înainte de Fadul, și maistrul Balbino, maistrul Guido, Zé Luiz cu nevasta, Merência, sosită cu caracter provizoriu, intenționând să rămână doar pe durata lucrărilor, dar s-au stabilit definitiv. Balbino, zidar de profesie, maistru, Guido, tâmplar: tâmplar nu dulgher, așa cum susținea cu un soi de mândrie. Zé Luiz și Merência, el bondoc și bețivan, ea grăsană și arogantă, improvizaseră un cuptor în care ardeau cărămizi pentru casa lui Castor. Ca să facă față comenzii mai mari a colonelului Robustiano de Araújo, măriseră atelierul de olărie incipient, lut de cea mai bună calitate.

Hotărându-se să rămână definitiv, Merência, capul familiei, se apucă să ridice o casă zidită în care să locuiască ea și bărbatul ei: în bordeiul de lângă cuptor, Zé Luiz a scăpat ca prin miracol să nu fie mușcat de un șarpe jararacuçu. În zona râului, în Baixa dos Sapos, erau niște locuri splendide, dar ea preferă să construiască pe Caminho dos Burros, lângă baraca lui Lupiscínio; departe de petrecerile târfelor, zgomotoasă redută de păcate și nerușinare. Condiția de femeie căsătorită nu o împiedica să stea de vorbă cu fetele, nu se dădea înapoi de a le da bună-ziua și bună-scara, dar de aici și până la a fi vecină cu târfele era distanță mare: nu erau de aceeași teapă. Câtă dreptate avea Coroca, reflectă dulgherul: străzile principale aparțin în exclusivitate familiilor, chiar și la capătul lumii.

Când venise Tição și aprinse forja, era fiecare pentru el și Dumnezeu cu toți, așa cum îi explicase bătrânul Gerino Bernardi în noaptea jafului și a necazurilor. Pentru a nu deveni o ființă întunecată și tristă, mizerabilă, trebuia neapărat să schimbe comportamentul nevolnicilor locuitori: să introducă arta de a conviețui acolo unde prolifera indiferența. În Tocaia Grande, Castor Abduim înfruntă singurătatea cu aceeași îndrăzneală surzătoare pe care o afișase în patul Madamei, cu care scoase la iveală sânii Rufinei și cu care îl strânse de gât pe Domnul Baron, în timpuri de mult trecute. Dacă nu trecuse chiar atâta vreme, cel puțin așa părea.

3

Cine se bucură mai mult de prezența lui Tição Abduim în Tocaia Grande, a fost Fadul Abdala. Atât de bucuros încât oferi gratis o sticlă de rachiu în după-amiaza în care negrul dădu drumul copitei catărului Charuto în mijlocul uralelor festivului cor adunat în fața atelierului.

Se cunoscuseră la moșia colonelului Robustiano: negrul potcovind animale, turcul expunându-și mărfurile din valiza lui de vânzător ambulant. La un moment dat, fiind amândoi în trecere prin Taquaras, se întâlniră la o petrecere animată, la o seară dansantă la pensiunea indienei Alice: la o oră

de mare influență, își făcu apariția o bandă de turbulenți, iar liniștitul bairam se sfârși lamentabil cu bătăi și focuri de armă. Scăpară teferi, și negrul, pe lângă faptul că unul din derbedei îi pocise fața, îi luase și revolverul – cine nu e apt să mândușcă o armă de foc nu trebuie s-o scoată de la cingătoare, riscă să piardă și arma și vitejia.

Fadul vedea în Tição o garanție în plus contra eventualelor și mereu temutelor amenințări la liniștea locului. Coroca se achita, într-adevăr, foarte bine de obligația asumată când, în absența proprietarului, avea grijă de magazin, și la fel de adevărat este că nici un bandit nu a mai atacat pe locuitorii din Tocaia Grande: înainte de a se decide s-o facă, pramația trebuia să se gândească de cel puțin două ori înainte. Pericolele scăzuseră. În orice caz, atelierul deschis de negru reprezenta un motiv serios de a tăia elanul hoților și răufăcătorilor. Negustorul și fierarul începuseră prin a face un pact: nu vor pleca amândoi în același timp din Tocaia Grande: când unul din ei trebuia să călătorească, celălalt rămânea pe poziții, gata să intervină în caz de nevoie.

Între agitația nocturnă și matinală dictate de sosirea și plecarea trenurilor, domnea plictiseala, insuportabilă: cei doi proscrisi umpleau orele moarte conversând îndelung, schimbând amintiri, povestind despre peripeții și încăierări sau spunând povești de adormit copii. Sau, pur și simplu, își țineau de urât în tăcere: arabul savurându-și narghileaua, negrul lucrând piese din fier sau din alamă.

Fadul aprecia munca lui Castor, în același timp brută și delicată, îi plăcea să-l vadă transformând fragmente inutile din fier în daruri pentru femei, inele sau broșe, făcând dintr-o bucată veche de tablă un vas util cum ar fi o oală sau un recipient pentru tăciuni. În schimb, nu exista ascultător mai atent decât Tição, al poveștilor turcului, episoade din Biblie, fantezii din Orient, cu profeți și guvernatori de provincii, magi minunați și tentante odalisce care dansau din buric. Cu ochii holbați, scoțând, tot felul de exclamații și râsete, negrul urmărea intrigile și luptele, pas cu pas, plin de pasiune. Nu pierdea din detalii nici atunci când orientalul, referindu-se la întâmplări cutezătoare, ca să se explice mai bine, vorbea în arabă.

Uneori, câte o fată se așeza pe jos alături de ei ca să asculte și să converseze; alteori, mai mult de una: două sau trei. Atunci, Castor începea să cânte, se forma hora de coco¹, băteau ritmul cu mâinile:

*Este dimineață,
Zorii s-au ivit,
Hai să mulgem vaca,
Oh, Maminha,
Că s-a odihnit.*

Femeile râdeau de pronunția lui Fadul, dar el nu se supăra, continua să cânte în cor plin de vervă: când era copil, în Liban, cântase la biserica din sat.

¹ Coco (braz.) – dans popular brazilian.

Dacă se întâmpla ca Pedro Cigano să fie prezent cu armonica, ele îl rugau pe Castor să le cânte ceva: negrul cunoștea o mulțime de romane, dansuri și cântece, așa că nu se lăsa rugat:

*Dacă Domnul m-ar întreba
Ce vrei tu să ți se dea,
Aș vrea să trăiesc în poalele
Rochiei tale purpurii.*

Gravă și fierbinte, vocea lui Tição răsuna în codru și în rărunchi. Extaziată, Zuleica, o brunetă dezinvoltă și gânditoare, garanta că și păsările tăceau în copaci ca să-l audă cântând. Farmece și vrăjitorii de-ale lui Castor Abduim, potcovar de catări: făcea păsările să tacă, fermeca șerpui, tulbura inimile. Negru inventiv și vesel, vrăjitor, fără el, ce s-ar alege de Tocaia Grande?

4

Înainte, ca să știe data și ziua din săptămână, trebuiau să consulte singurul calendar existent în Tocaia Grande, agățat lângă ușa barăcii mari care adăpostea cacaoa uscată. Drept imagine, un desen care atrăgea privirile: un peisaj de iarnă european, munți albi cu zăpadă și un câine mare, cu blană care purta la gât un butoiuș, o minunăție. Sub fotografie era lipit un bloc mic și voluminos alcătuit din pagini pe care erau tipărite data și ziua, calendarul propriu-zis. Cadou de Anul Nou de la colonelul Robustiano de Araújo pentru bătrânul Gerino, omul lui de încredere.

Mândru proprietar al unei asemenea comori, Gerino le arăta descnul fetelor și soldaților, repetând informațiile auzite de la Colonel: în străinătăți e un frig de crapă pietrele și butoiul e plin cu rachiu ca să-i salveze pe cei aflați în primejdie. Calendar mai frumos și mai educativ nici că se putea, însă inconstant și nesigur, fiindcă bătrânul Gerino lăsa să treacă zile în șir fără să-i rupă paginile și când își amintea s-o facă, respectând recomandarea Colonelului, le rupea la-ntâmplare, una, două, niciodată mai mult de trei, ca să facă economic, litere și cifre incomprehensibile pentru aproape toți locuitorii și trecătorii. Viața se scurgea în permanentă întârziere și nimeni nu putea garanta cu exactitate dacă se aflau la sfârșitul lui martie sau începutul lui aprilie, dacă era miercuri sau sâmbătă. Dar duminica, zi sfântă? În acele timpuri, duminica nu exista în Tocaia Grande.

Fără să se știe dacă ploile aveau să cadă înainte de vreme sau cu întârziere, era greu să se aprecieze volumul recoltelor timpurii și la termen, să se prevadă cantitatea de cacao ce avea să fie produsă pe plantațiile și moșiile de-a lungul râului Cobras, la cât se ridica bogăția.

Confuzie și încurcături: unora puțin le păsa, dar alții erau nelinștiți și îngrijorați. Turcul Fadul avea bani de primit de la clienții cărora le dăduse pe datorie sau le împrumutase cu dobândă, avea de plătit furnizorii, date precise

și unele și altele, notate în arabă pe un caiet. Merência considera duminica zi de odihnă obligatorie, după cum poruncește și cere legea lui Dumnezeu – Dumnezeu vanitoasei olărite, având în vedere că Dumnezeul lui Fadul, mai puțin ortodox, permitca comerțul în zilele de duminică, evident, cu o justă creștere a prețurilor și beneficiilor. Bernarda se chinuia încercând să ghicască zilele fericite ale vizitelor nașului.

Vizitele nașului, rațiunea vieții ei. Înainte, o oprire rapidă – ah, prea rapidă! – în drumurile dintre moșiile Atalaia și Boa Vista: în ultimul timp, ajunsese să rămână în compania Bernardei toată noaptea: ah, prea scurtă noapte! Datorită absurdului calendar al lui Gerino, până și căpitanul Natário da Fonseca se văzu obligat să-și modifice obiceiurile și programul.

5

Ce-i de răs e și de plâns și viceversa, afirmă târfele în cunoștință de cauză. Bernarda verifică adevărul proverbului, cu vârf și îndesat, în cursul unei nopți infime și infinite. Începând din noaptea tenebroasă a celui mai rău dintre abandonuri, când a simțit că-l pierde definitiv, nașul s-a hotărât să modifice programul și să mărească timpul limitat al fericirii. Bernarda își ținea plânsul în fundul gâtului, era obișnuită să-și înghită lacrimile și suspinele; răsse mai degrabă pentru că în cele din urmă a răs când a descoperit motivele și consecințele.

În călătoria lunară la Boa Vista, căpitanul Natário da Fonseca apărea pe la mijlocul dimineții; când se întorcea la Atalaia, descăleca de pe catâr după-amiaza. Ocazie scurtă și disputată: toți doreau să-l vadă, să schimbe două vorbe cu el, să afle noutățile; stătea la taifas mai mult cu Fadul.

Dimineața sau după-amiaza, în timp ce Bernarda și Căpitanul se hârjoneau pe săturate în patul de campanie, Coroca pregătea o cafea îndulcită cu sirop de zahăr pe care s-o servească fierbinte în cele câteva minute de conversație dinaintea plecării. Sosind de la Atalaia, Natário aducea vești despre familie, despre Zilda și copii: nașa ți-a trimis binecuvântarea ei și bucata asta de pânză ca să-ți faci o fustă. Întorcându-se de la Boa Vista, nu avea alt subiect decât arborii plantați recent. Vorbea cu entuziasm despre creșterea satisfăcătoare a puieților, perspective optimiste: bucuroasă. Bernarda bătea din palme. Dacă, dimpotrivă, el aprecia că durata ploilor ar putea modifica previziunile, înecând lăstarii, Bernarda îndepărta spiritele rele, prevestind soarele. Nu uita să-l roage să-i ceară binecuvântarea nașei atunci când pleca. Moment dureros, nelericit: avea să se scurgă o lună nesfârșită până să-l aibă din nou la pieptul ei, înfime secunde față de imensa dorință. Când va rămâne cu ea o noapte întreagă, de la lăsatul serii până la răsăritul zorilor? Când, nașule?

Și nu mică îi fu mirarea când, într-una din acele îndepărtate după-amieze de altădată, savurând cafeluța Corocăi, nașul o informă pe neașteptate că peste cincisprezece zile, întorcându-se de la nunta uncea din fetele lui Lourenço Batista, șeful gării din Taquaras, avea să rămână peste noapte în Tocaia Grande, să-i încălzească patul cinei. O noapte întreagă cu ea? Ah.

binecuvântat fii Doamne! Veste mai plăcută și mulțumitoare nici că se putea, nu-i venea să creadă că era adevărat. Emoționată, nu-și mai încăpea în piele. Îl rugă pe naș să-i repete ziua exactă. Nu avea cum să greșescă: după duminica viitoare, următoarea, mai puțin de două săptămâni. O noapte întreagă.

Nu avea cum să greșescă. afirmă și Coroca după ce Natário dădu pinteni catârlui și o apucă pe șosea. Paginile tipărite cu negru pe calendar indicau zilele săptămânii, de luni până sâmbătă, dar duminica se diferenția cu roșu, pentru a se marca ziua sfântă, zi de sărbătoare. Bine că exista calendarul lui Gerino pentru că în Tocaia Grande zilele se scurgeau la fel și sărbătoare nu era decât atunci când Pedro Cigano pune de-o petrecere în nopțile cu mult aflax de soldați și călători în trecere.

Dezinteresul Bernardei pentru calendarul agățat de peretele barăcii se transformă într-o preocupare majoră: începu să se ducă zilnic, dis-de-dimineată, constatând scurgerea lentă a timpului. Văzu apărând și dispărând prima pagină roșie din micul pachet de foi, rămase în așteptarea celei de-a doua. era atât de nerăbdătoare și îngrijorată, încât unul din paznici comentă:

— Puștoaica și-a pierdut mințile. Trăiește cu capul în nori.

— Bernarda nu e zdravănă. — Era de părere Gerino care și-o amintea mânioasă și insultând, în noaptea bandiților.

Cum putea ea să ghicească faptul că frumosul calendar era în întârziere cu trei zile? Închiriată pentru toată noaptea de un zilier — bani câștigați cu sudoare, cu cuțitul și sapa în mână, economisind fiecare bănuț în intenția de a se dezmața fără grabă, în voie, cu faimoasa Bernarda — stătea ea bine merci în pat, sub individul respectiv, cu gândul la nașul ei. când auzi un zgomot ușor în fața casei. Ciuli urechile: de afară cineva încerca să deschidă pana băgând un pumnal în crăpătura ușii. Bernarda tresări, se mișcă: tipul gemu de plăcere simțind legănarea neașteptată. accelerează ritmul pătrunderii: ce femeie! Își merita faima.

Bernarda își dădu seama imediat. era absolut sigură: era nașul, venise mai devreme decât era plănuir. Vru să se ridice, nu avu timp. În flacăra pâlpâitoare a felinarului aprins în încăperea, văzu umbra căzând pe patul de campanie și figura postându-se în ușa camerei ordonând fără să ridice vocea — era de ajuns autoritatea:

— Ieși afară, repede. camarade.

În întuneric, zilierul nu-l recunosc pe intrus. Mulatru corpolent obișnuit cu scandaluri prin bordeluri, își închipui că are de-a face cu vreun bețiv scandalagiu. cu gură mare dar fricos. Încă deasupra Bernardei, vorbi cu grosolanie:

— Să ies. de ce? Nu fă pe tâmpitul!

— Pentru că așa comand eu.

— Și cine ești dumneata. ca să-mi comanzi mie? — Se ridică, gata să-i dea o lecție obraznicului.

— Sunt căpitanul Natário da Fonseca. — Se îndepărtă lăsând ușa liberă. teava pistolului străluci în scânteierea luminii felinarului.

— Pentru numele lui Dumnezeu. nu trage, Căpitane!

Își strânse pantalonii și cămașa, o zbughi pe ușă afară. dispăru în pădure și se opri din alergat numai când se consideră că era în siguranță. Avusese mult noroc: îl văzuse pe Căpitan înainte de a comite nebunia de a-l lovi în față și de a se condamna la moarte. Cu zăpăcita aia, oricât de bună ar fi fost la pat – și era! – nu se va mai culca niciodată, nici pe gratis, ferească Dumnezeu.

Bernarda se ridică în picioare, confuză, fără a scoate vreun cuvânt, nici măcar binecuvântarea nu i-o ceruse. Natário rămase cu arma în mână, cu lăța impenetrabilă, cu vocea gravă, severă:

— Am anunțat că voi veni să dorm aici, astăzi. Ai uitat?

— Nașule, ai spus că vii duminică. Chiar astăzi m-am uitat în calendarul lui Gerino.

Din cealaltă cameră se auzi vocea Corocăi:

— E-adevărat, am fost cu ea, arăta ziua de joi. – După ce vorbise, reveni la grijile ei: să-l liniștească pe partenerul înspăimântat care voia să plătească și să plece: – Stai liniștit, tinere, nu-ți fie frică.

Căpitanul se așează pe pat, își scoase centura, începu să se descalțe de cizme:

— Du-te să te speli.

Bernarda o zbughi în direcția râului, dar se întoarse de la jumătatea drumului, tot alergând, să-și ia săpunul: apa nu era de ajuns să-i curețe pielea de transpirația și amintirea neisprăvitului ăluia.

Întorcându-se udă și imaculată, gata pregătită pentru noaptea nunții cu nașul ei, îl găsi dormind, după toate aparențele, un somn adânc, nici măcar nu-și scoase pantalonii. Bernarda rămase încurcată, neștiind ce să facă. Se așează pe marginea patului, îi atinse ușor obrazul cu degetele-i umede. Fără să deschidă ochii, nașul îi întoarse spatele. Dormea cu adevărat sau o respingea cu cruzime? În fumul felinarului, el o văzuse sub celălalat, se simțise jignit, deja nu o mai voia de iubită.

Niciodată nu se arătase gelos, nu o păstrase în exclusivitate pentru el, drept concubină. În trecere prin Tocaia Grande, o lua în brațe cu înflăcărare și blândețe, ca și cum ar fi fost amoretat, cel puțin atât. Nu schimbau vorbe tandre, jurăminte și promisiuni și nici nu era nevoie fiindcă se aflau împreună în pat. Cal și călăreț, călăreau: cățel și cățea, lupi înfomețați, devorându-se. În răstimpuri, vorbeau despre plantații și rude, preocupări și visuri, despre casa pe care o va construi pentru el și Zilda pe vârful dealului. Când, Nașule? Nu primea bani, nu cerea plată, dragostea nu se plătește. Dacă, din întâmplare, Bernarda pretindea ceva în plus, nici o clipă nu dădu ceva de înțeles, nu insinuă și nu ceru, mulțumindu-se cu ceea ce el oferea și consimțea.

Stând rău pe marginea de lemn a patului de campanie, veghe somnul lui Natário în timpul nopții nefaste. Nu închise un ochi, blestemată și nenorocită. Abandonată. Atât de mult visase și dorise să-l aibă cu ea o noapte întreagă! Fără ca ea să ceară sau să implore, nașul hotărâse să vină din proprie inițiativă, și el simțise nevoia: îl avea acolo, nu l-ar mai fi avut! Străin, indiferent, pierdut pentru totdeauna. Îi întorsese spatele, totul se slăbise. Mai rău decât absența era disprețul.

Când îl auzi sforăind, în line adormit de-a binelca, se ridică încetîșor și se cuibări la pieptul nașului așa cum făcea pe vremuri: el în hamacul de burlac, ea o copilă. Își aminti de cele bune și de cele rele, de balele tatălui în gura ei, de mama murind neajutorată, de foame, de fugă și de reîntîlnire, prima dată în patul de lemn din bordei, și perechea de cercei auriți, cadou pe care-l primise de la el și pe care-i purta mândră când erau împreună. Astfel, încet-încet își dădu seama de ceea ce era aparență și ceea ce era adevăr și înțelese că supărarea și disprețul nu erau decât înșelare și prefăcătorie pentru a ascunde gelozia și suferința, durerea – coarnelor. Semn că o plăcea, că nu o considera o târlă vagaboandă, la fel ca atâtea altele cu care se împerechea în pierduta lume a ținutului de cacao. Dar nici nu era un amor trecător care te face să râzi și după care nu suferi.

Înainte de ivirea zorilor, după ce îndepărtase corpul Bernardei de la pieptul lui, încet, ca să n-o trezească. Natário se ridică și ieși să urineze și să facă o baie. Speriată, ea sări din pat, își puse cerceii în ureche și alergă după nașul ei. De departe îl urmări stînd pe vine, în pădure. Se întîlniră din nou la marginea râului, ea-l privi drept în ochi:

— N-am nici o vină.

— Mi-ai spus asta. Dar chiar și-așa, m-am înfuriat rău de tot.

Bernarda îl ajută să-și tragă pantalonii, se risipeau umbrele și stelele, sosise sfîrșitul nopții. Nu fuseseră nici injurii, nici divorț, nici nedreptate, nici amenințări. Suferințe din dragoste, durere-n cot: dar chiar și-așa, m-am înfuriat rău de tot, îți venea să râzi și să plîngi.

La despărțire. Natário o preveni:

— Mă întorc peste șapte zile să înnoptez. Numără pe degete să nu greșești din nou.

Dacă voise să-i dea vocii un ton de ceartă și amenințare, nu reuși: cu mîna o mîngăia pe fină pe păr, iar pe fața imobilă a nașului, o mască cioplită în lemn, Bernarda zări umbra timidă a unui zîmbet.

6

Instalat în Tocaia Grande, negrul Tição a instituit ziua de duminică marcînd cu un eveniment important și permanent începutul săptămîinii: îi invită pe locuitori la un prînz. Contribuind la evitarea înșelătoriilor, a păcatelor și deziluziilor, a fost în avantajul comerțului, religiei și înțelegerii între oameni.

Vânător înveterat, pădurea îi furniza cele necesare pentru a diversifica mîncarea. Prietenos, în zilele când îi prisosea, făcea cadou o parte din vînat locuitorilor mai apropiați, când unuia, când altuia. Când o fată l-a întrebat de ce nu vindea în loc să dea – putea să câștige bani frumoși – îi răspunse că nu era asta meseria lui, își câștiga pâinea cu munca de la atelier. Cu atît mai puțin se gîndi să obțină profit, nu-l impresionea câștigul nici cînd se hotărî să pregătească carne uscată și după aceea se dedică organizării prînzului de duminică. Nu se gîndi decît să îmbunătățească mîncarea și să-i adune laolaltă pe puținii locuitori ai sîtucului.

Pentru pregătirea cârnii uscate, conțâ imediat pe sprijinul lui Fadul – cine știe, poate va fi o afacere bună? – și pe hotărâta colaborare a negresei Dalila, care revenise în Tocaia Grande. Splendida prostituată nu avusese intenții ascunse când se oferî să colaboreze: nici pentru că era o specialistă, avînd experiență, nu ceru plată sau beneficii: colaborează pe gratis.

După spaima pe care a tras-o cînd Janjão Fanchão îi amenință lîndul, fata dispăruse, cu siguranță în căutare de peisaje mai puțin adverse în care să-și poată rostogoli în voie popoul ispititor. Merse pe jos leghe întregi: cînd și-a dat seama, se văzu din nou în acel ținut periculos. Constată că locul se mîrise: mai multă lume, barăci noi, riscuri mai mici și forja aprinsă.

Fiind la curent cu nemerniciile și cu intențiile răposăților, cu planurile lui Janjão, Fadul îi comunică Dalilei, cu o evidentă satisfacție, moartea poponariului. Fata știa deja: întîmplarea produsese emoție, dăduse apă la moară: zvonul se răspîndise, o ajunsese la Itapira, unde rămăsese în răstimpul dintre recolte. Atît de departe? Și ce se spune?

— Se spune că l-au castrat, bine i-au făcut. Dumnezeu e mare.

Neavînd nici un interes să dezmințâ crudele detalii ale versiunilor contradictorii legate de sfîrșitul bandiților, din contra, Fadul schimbă cursul conversației:

— Chiar e-adevărat că ești neatinsă pe la spate?

Dalila nu căzu-n plasă, îi răspunse pe loc, categorică și enigmatică:

— Cu forța, coane Fadu, nici prin față, darămite pe la spate.

Nu mai adăugă nimic pentru a nu fi ipocrită ca atâtea altele. Sentimentală, cînd era îndrăgostită nu știa să refuze nimic: cînd era în nevoie, se pleca în fața ofertei substanțiale: vina era a lui Dumnezeu care o dotase așa de bine. Îl lăsă pe curios nelămurit: cu forța, mai bine mor, coane Fadu.

Se întrețineau fata și turcul cu astfel de subtilități și negări, cînd apărî Castor cu invitația: nu voia Fadul să se asocieze cu el într-o afacere cu succes imprevizibil? Se gîndea să prepare carne uscată, nu o mai făcuse niciodată dar nu era mare lucru să încerce. La moșia colonelului Robustiano, îi văzuse pe localnici cum sărau carnea de vită după ce omorau animalele și cum o lăsau la soare: rezulta o mîncare și mai apetisantă decît jabá¹. El va veni cu vînatul, turcul cu sarea, ce zicea de asta?

Dalila se fîțîi prin camerele unde bătea soarele și se declară cunoscătoare și cu practică în domeniu. În provincia de la munte unde se născuse, în mijlocul fermelor de vite, locuitorii din asta trăiau, sărau carnea proaspătă transformînd-o în carne uscată, pe cheltuiala colonelului Raul, cel care, în treacăt fie spus, o dezvirginase. Sărau și porci și animale mai mici, păsări diverse, frigeau vrăbii să le mînânce și să le vîndă la târg. De la vrăbii, rodeau tot, pînă și oasele.

Inițial constituită din cei trei asociați – vînatul lui Tição, sarea lui Fadul, priceperea Dalilei – societatea se mări curînd: dacâ se putea numi societate restrînsa clacă. Lupiscínio și Bastião da Rosa făcură o prăjină unde să atârne carnea sărată. Alte femei au venit să dea o mînă de ajutor și a fost mare

¹ *Jabá* (braz.) – carne de vacă sărată și uscată.

animație pe malul râului în timpul pregătirii saramurei. Vorbiră în zeflemea, făcură glume, râseră, o adevărată distracție. Multă muncă, puțină carne. Însă suficientă pentru ca fiecare să aibă porția lui. Fadul constată că nu mai rămânea și pentru vânzare, dar, oricum, merita efortul: nu totul se reduce la bani pe lumea asta.

Soarele puternic ajută la succesul experienței; nu plouă deloc în acele zile de trudă. Când Dalila, de la înălțimea tocurilor și a competenței sale, anunță că se putea pune carnea pe foc pentru a fi consumată, improvizară un adevărat ospăț. Într-o oală de lut, Bernarda și Coroca au gătit o parte din carne cu fasole, Zuleica prăji făină în untura friptă, Cotinha făcu o prăjitură din fructe de-pâine – și nimeni nu dădea doi bani pe Cotinha! Puseră mână de la mână ca să cumpere de la Fadul o sticlă cu rachiu, contribui însuși vânzătorul, reducând prețul. La sfârșit, cântară.

Astfel se născu ideea prânzului de duminică. Cu veselia ce-l caracteriza, Tição a fost autorul propunerii care s-a bucurat de aplauze călduroase din partea comesenilor: un prânz care să-i adune laolaltă o dată pe săptămână să-și umple burdibanele, să converseze și să râdă. La început, doar câțiva, curând li se alăturară și ceilalți.

Sub cortul din mijlocul câmpului, duminicile, se aduna populația precară când soarele era la amiază. Tição și Fadul, Gerino și paznicii barăcii, Guido și Bastião da Rosa, Balbino și Lupiscínio, Coroca și Bernarda, Zé Luiz și Merência, Zuleica și Dalila, cofetăreasa Cotinha. Unii cu alimente, unii cu munca, aproape toți contribuiau la festin, toți participau. Când era prezent, Pedro Cigano venea cu muzica, în afară de cântece, era și dans.

Merência îi mulțumea Domnului pentru ziua sfântă, Fadul însoțea rugăciunea murmurând în arabă, târfele spuneau amin, trupeții întârziiau plecarea convoaielor pentru a le ține companie la mâncat și la băut.

La cererea Epifâniei, negrul Castor Abduim organizează sărbătoarea de São João

1

Într-o zi, dis-de-dimineață, pe când negrul Castor Abduim potcovea catârul Piaçava, aruncându-și privirea prin atelier, dădu cu ochii de un câine întins lângă cuptor. Își închipui că potaia îi aparținea lui Lázaro, veteran al scurtăturilor din Tocaia Grande, sau lui Cosme, fiu și ajutor, un puști grasun. Trebuie că era o achiziție recentă pentru că nu-și amintea să-l fi văzut în coada convoiului. Ud learcă, profita de căldura focului, înainte de a o porni din nou la drum. Tição nu-i invidia: era un timp oribil.

Datorită stării proaste a drumurilor – de fapt, nici nu exista un drum demn de așa nume, circulau prin noroaie perpetue și riscante – Lázaro ajunsese în toiul nopții, blestemând: în mijlocul călătoriei lente, Piaçava își pierduse o

potcoavă. Începuse să șchioapete, mărind astfel întârzierea. La ora aia, nu găseau nici o rogojină de tîrfă, nici un potcovar.

Așteptară ivirea zorilor la poarta fierarului, aveau de gând să ajungă la Taquaras înainte de plecarea trenului. În timp ce Cosme întărea nodurile prelatelor puse deasupra încărcăturii pentru a o proteja de ploaia mărunță și persistentă. Lázaro rămase mut de admirație în fața preciziei și îndemnării lui Castor. Cu capetele și umerii acoperiți cu saci de iută transformați în pelerine și glugi, desculți, cu pantalonii suflecați, tată și fiu patinau în noroi, blestemau cerul acoperit, opac și trist.

Nu erau nori trecători, o ploaie bruscă și rapidă, una din acele averse de vară care nu lasă urme, nereușind să acopere nici măcar soarele. Venise iarna, ploi interminabile, zile urâte, nopți reci, orizont cenușiu, noroiul și burnița.

În cătunuri și sate, în taberele de înnoptare, trupeți și ajutoare căutau căldura fetelor; în cârciumi și taverne își clăteau gâtclejul, își încălzeau pieptul cu o gură de rachi. Înainte de a ieși în șosea, Lázaro și Cosme se duceau să tragă o dușcă în coșmelia lui Fadul. În ajun, sosiseră prea târziu pentru femei. În materie de femei și în altele aveau gusturi asemănătoare, e natural: pe șosea, tăcuți, atenți la răpe și prăpăstii, veneau amândoi cu gândul la Bernarda. Visarea ștergea obosala, făcea ca distanța să pară mai mică. Dacă nu putea fi Bernarda, atât de râvnită, oricare alta îi putea consola.

Bine potcovit, Piaçava nechează, aruncă în aer cu copitele și se alătură trupei. Lázaro glumea în timp ce plătea:

— E bucuros, are ciubote noi, nemernicul.

Cosme mână catării. Castor le ură călătorie bună, intră în atelier – mai târziu, când ploaia se va calma, se va duce să adune vînatul. Lângă forjă, căinele sălta capul, dădu din coadă. Negrul, cu mâinile făcute pâlnic în jurul gurii, strigă:

— Lázaro! Căinele-i aici!

Lázaro se opri din mers:

— Care căine?

— Care-a venit cu voi.

— Cu noi? Cu noi n-a venit nici un căine, ai vedenii.

Dacă nu venise cu trupa lui Lázaro, atunci cu cine? O să apară stăpânul. se gîndi fierarul. În intenția de a lămuri cazul, se așeză pe scaunul lui Xangô: așa numise un pietroi pătrățos, adus din pădure și pe care-l pusese lângă sanctuar. Întinse mîna, javra încercă să se ridice, dar abia se ținea pe picioare. Se apropie cu greutate, șontâc-șontâc, dînd din coadă. Observându-l mai de aproape, moale și descărnat, istovit și mizerabil, oasele ieșindu-i prin piele, Tição ajunse la concluzia că era vorba de un căine fără stăpîn, un vagabond cerșind resturi de mîncare și o cățea în călduri. Așa cum a venit, tot așa va pleca.

Îl mîngăie ușor, scărpinându-l în cap. Apoi îl pipăi cu grijă: primise în spate o lovitură violentă în urma căreia rămase îndoit. Scheună când simți mîna negrului atingându-i șoldurile căzute, lătră când apăsarea deveni mai puternică, dar nu avea nici un os rupt. Cât timp dură examinarea, se gudură

pe lângă Castor, dând din coada plină de noroi, fără blană, arătând ca vai de ea. Era de mărime mijlocie.

2

Din cauza lătrăturilor, Epifânia a venit curioasă dinăuntru să vadă ce se întâmplă. Cu o bucată de pânză înflorată în jurul mijlocului, cu sânii goi, părea imună la frigul dimineții. Se uită mirată la câinele murdar și cerșetor. Întrebă, impresionată:

— De unde a mai apărut și amărâtul ăsta?

— De nicăieri. Pur și simplu, a apărut.

Cum ajunsese, de unde venea, Castor nu știa să spună: deodată apăruse acolo încălzindu-se la foc. Deodată? Epifânia nu se mira cu una cu două: avea răspuns pentru lucrurile greu de explicat. Nimic nu i se părea confuz, ambiguu sau obscur; pentru ea, totul era clar, ușor de înțeles. Totul, înafară de negrul Castor Abduim.

— Împărăția Cumătrului. — Se referea la Exu, șturlubaticul, cel care înfîșea ace în diverse obiecte. — Ascultă-mă pe mine, pune lucrurile cap la cap. Nu-i dai lui mâncare în fiecare luni? Pentru cine este prima înghițitură de câte ori bei? Nu-i pentru el? Și răspunde: cine a mai văzut vânător să vâneze fără câine? Exu nu-i lasă pe cci pe care-i apreciază.

S-a dus să aducă apă într-o coajă de dovleac. Cățelul bău cu nesăț. Cât despre resturile de carne și fasole, rămase din ajun, se uită la ele bănuitor; le mirosi îndelung, nehotărât, îndoindu-se că avea atâta noroc. Ochii temători se uitau când la Castor, când la Epifânia, implorând permisiune și garanție. Cu alte ocazii o pățise rău.

Fiindu-i milă, Epifânia împinse ciobul din lut cu mâncarea până sub botul bietului animal: abia atunci el înghiți dintr-o dată și carnea și fasolea — nu care cumva să se răzgândească. Apoi, scoase limba și linse mâna negresei, care se așezase pe vine lângă Tição.

— Sărăcuțul, e mort de foame.

— Și-au bătut joc de animal, are șoldurile zdrobite. A fost violat.

— Cu atâta noroi, nici nu se vedea culoarea, nu poți să-ți dai seama dacă e alb sau cenușiu, dar ia uite: are o pată neagră pe piept, alta pe cap. O să vezi, e chiar frumos.

— Frumos?

Castor râse, incredul: nu mai exista pe lume o inimă de aur la fel ca cea a Epifânice: îngâmfată și mincinoasă, desigur, dar bună și săritoare ca nimeni alta. Pocni din degete chemând acel suflet amărât — așa îi spusese compătimitoare — care se refugiase acolo:

— Vino aici, suflet amărât.

Cu greu, câinele reuși să se țină pe picioare și se apropie poticnindu-se. Lătră tare, ținea coada sus, în semn de recunoștință: se încălzise la foc.

primise apă, mâncare și afecțiune. Din acel moment, răspunse la numele de Alma Penada¹.

În afară de Epifânia, autoritate în materie de farmece și vrăji, practicând cultul macumba², nimeni altcineva nu a știut vreodată de unde venea cățelul și cum de ajunsese prin acele locuri. Nu exista nici o știre sigură și nici vreun zvon îndoielnic, nici măcar un se-prea-poate-ca. Nimeni nu l-a recunoscut, nimeni nu l-a revendicat. Și nici nu a plecat, așa cum prevăzuse Tição. Dacă înainte nu avusese stăpân, acum îl avea. Îi plăcu locuința, își recunoscă prietenul și-l adoptă.

3

Epifânia se duse până la ușa atelierului, de unde o bătea ploaia mărunță, interminabilă: nici nu se vedea cerul. Se văicări:

— Simt o greutate în piept, o apăsare. Cred că m-a deocheat cineva. E foarte posibil.

Tição se ridică, dorea să lămurească un lucru care-l preocupa de câteva zile:

— Tu ești tare abătută. Ești...

În dimineața aceea fără soare, nici o rază de lumină, nici un strop de căldură. Epifânia, cine știe dacă intenționat, îl întrerupse:

— Un loc mai înapoiat nici că am văzut; aici nu se sărbătorește nici măcar São João. Blestemat să fie!

Dar el continuă și adăugă:

— Tu vrei să pleci, nu-i așa?

Epifânia se îndreptă spre Castor, legănându-se toată, pe piept și pe sâni având stropi de ploaie. Ajungând în fața negrului, își puse mâinile pe umerii lui largi și-l înfruntă cu o voce smiorcăită și provocatoare:

— Ție nu ți-ar păsa câtuși de puțin.

Meseriașă, își apropie corpul: își cunoștea puterile dar și slăbiciunile companionului. El reflectă înainte de a răspunde:

— Tu vrei să știi dacă eu am să sufăr, dacă am să fiu supărat, ca să râzi de mine. Tu faci numai ce vrei tu. Noi nu avem acte și nimic din ce-i bun nu-i de durată, chiar tu ai spus asta și ai repetat-o. Ți-aduci aminte? Dar nu spune că nu-mi pasă.

— Nu-ți pasă deloc. Ție nu-ți place nici de mine și nici de alta. Dar într-o zi o să iubești și tu cu adevărat și atunci ai să vezi. O să fii și tu ros de gelozie, ai să vezi ce bine e. — Îl cuprinse cu brațele.

— Cum poți să spui așa ceva? Că nu te plac? Nu vezi, nu simți?

Simți pe coapse mădularul întărit:

— Ca să te culci cu mine, pentru asta mă placi. da. Pe mine, pe Zuleica, pe Bernarda, pe Dalila, îți place până și de Coroca. de cine nu-ți place, de

¹ Alma Penada (braz.) — suflet amărât.

² Macumba (braz.) — religie afro-braziliană.

fapt? O sleahtă de proaste, toate nebune după Tição, cu mine în frunte. Se spune că la fel e și în Taquaras. Știi ce ești tu?

Corpul negrului lipit de al ei, tensiunea crescând, cine era puternic și cine era slab? Închise ochii: la ce bun că era șmecheră, trișoare? Când se aprindea, consumată de dorință, sfârșea mereu dând înapoi în mijlocul dispuței.

— Uneori cred că nu ești decât un copil mare fără pic de minte. Dar tu, de fapt, te prefaci. Tu ești Scaraoțchi.

— Tu încă nu mi-ai răspuns: te gândești să pleci de-aici?

Fără să se desprindă din îmbrățișare, Epifânia își îndepărtă corpul:

— Chiar vrei să știi? Niciodată în viața mea n-am petrecut un São João fără un foc de tabără, fără porumb copt, fără să mănânc canjica¹, fără să dansez. — Privi afară, ploaia era tot mai deasă pe cerul plumburiu: — Se apropie luna iunie. Pentru mine, nici o sărbătoare nu se compară cu cea de São João.

Descărcându-și sufletul, se simțea ușurată și tristă; se apropie din nou de el, toată, așa plouată cum era încălzea mai tare decât cuptorul, corpul îi ardea — în acele clipe deja nu mai conta cine avea să cedeze primul.

— N-aveam de gând să rămân aici atâta timp, tu mi-ai legat picioarele. Dar nu m-ai rugat niciodată să rămân.

— Și aveai nevoie?

— La toate ai răspuns, tu ești dracul gol. Deja am aranjat cu Cotinha, dar pentru tine sunt în stare să renunț la São João.

— Chiar așa de mult îl iubești pe São João?

— La nebunie!

Ea dorea focuri aprinse, cartofi-dulci, porumb-verde, castronașele cu canjica, prăjiturile cu porumb și scortişoară, manuê², lichiorul de jenipapo³, dansul — le merita. Și celelalte, toate, meritau de asemenea. Tição își plimbă mâna pe fundul ridicat al Epifâniei. Negresa Epifânia, poruncitoare, șireată, bărbații îi mâncau din palmă, târându-se la picioarele ei, tratați cu biciul: topită în brațele lui Tição, fără vlagă, lipsită de voință, cine ar fi spus?

— Dacă vrei, poți să mergi să te distrezi de São João într-un loc mai mare, mai animat. Dar să știi că, în orice caz, de acest São João va fi sărbătoare în Tocaia Grande. În ajun și în ziua respectivă.

— Cine o să o facă? Tu?

— Și mic-mi place și-i duc lipsa.

— Faci tu asta pentru negrișoara ta?

— Pentru tine și pentru toată lumea.

— Ce negru șiret! Vreau s-o văd și pe-asta.

— Păi, ai s-o vezi.

Epifânia gânguri, se miorlăi subjugată, se topi într-un scâncet:

¹ *Canjica* (braz.) — budincă preparată din porumb verde ras, zaliăr și lapte.

² *Manuê* (braz.) — prăjitură din porumb și miere.

³ *Jenipapo* (braz.) — fructul unui arbore din familia rubiaceelor (*Genipa americana*).

— Îmi simt trupul rupt în două: m-ai vrăjit, mi-ai făcut farmece. Tu ești Exu Elegbá, tu ești Diavolul.

— Numele meu este Castor Abduim, fetele îmi spun Tição, băiat bun, sau nu crezi asta'?

Potaia îi urmări cu privirea, când tu și 'mneata, amicul și amica, râzându-și unul altuia, se întoarseră în camera din spatele atelierului: auzind hamacul gemând. Alma Penada își ascunse boticul între labelc de dinainte și adormi.

4

Oprindu-se râzând în ușa atelierului, Epifânia ținea în ambele mâini piatra mare și grea:

— Am găsit-o la râu, mi s-a părut frumoasă, ți-am adus-o.

Femeie matură și cu experiență, cu corpul și sufletul tăbăcite, avea apucături de fetiță, plină de grație și fantezie. O pietricică, un fruct, o floare, o iguană verde speriată: un cadou în fiecare zi, înafară de ea însăși, la orice oră, ofranda principală. Neagră, rotundă și lucioasă, piatra se rostogoli pe jos: râsul glumeț se amplifică pe buzele carnoase ale fetei:

— Nu seamănă cu un coi?

De semănat, semăna: un coi enorm și negru, al lui Oxalá, altul nu putea fi. Tição râse de obraznica aia: aroganța o făcea agresivă și insolentă; dar, lăsând de-o parte aceste farafastăcuri, era drăguță și captivantă.

— Coiul lui Oxalá! Am să-l pun în sanctuar.

Orixá-uri trăiau în sanctuar, zei puternici și foarte săraci. Pentru ca ea să i-l aducă drept ofrandă lui Oxum, Castor lucră în fier forjat un evantai cu o mică oglinjoară încastrată în mijloc: arama strălucea de parcă ar fi fost din aur, era minunat: o adevărată bogăție. Așezat în sanctuar pentru uzul și plăcerea mamei apelor liniștite, Epifânia îl lua de acolo ca să-și facă vânt și ca să se uite în oglindă. Care dintre ele era mai frumoasă? Oxum sau fiica ei?

Epifânia avea un șirag galben de mătânii africane, comoara ei cea mai de preț, și o pereche de scoici magice cu care ghicea. Unor fete le era frică de ea, se țineau la distanță: speriate, spuneau că-i vrăjitoare.

Pe costișele de la Tocaia Grande, în răstimpul dintre două recolte, la întreținerea drumurilor sigure și ușoare, își făcu apariția soarele de vară, stăpânul vieții și al ființelor. Sărăcia cătunului se pierdea în peisajul incomparabil, în frumusețea locului. Neavând de transportat cacao, mișcarea caravelor și a soldaților era mai redusă între recoltături. Mâncându-le în fund, fetele nu puteau sta locului, plecau în căutare de piețe mai populate, cu clienți stabili. Având de înfruntat concurente puține și de joasă speță, Epifânia domni atotstăpânitoare în Baixa dos Sapos și în atelierul lui Castor Abduim. În anotimpul cald nu exista o rogojină mai căutată, o damă de consumație mai la modă – cu excepția Bernardei. Dar Bernarda nu conta: vițică tânără, profesa în pat de campanie, locuia în casă de lemn și se lăsa rugată, disprețuitoare.

Epifânia îl găsi pe Fadul prezentabil, se culcă cu el în noaptea când a sosit, o făcu de nenumărate ori, aprecie mărimea și priceperea instrumentului, dar nu se lăsă prinsă, pentru că, imediat, se amoreză de Tição, când îl văzu de departe la forjă scoțând scântei și jucându-se cu flăcările. Amorul trebuie trăit câte unul de fiecare dată, dacă nu e așa, nu e iubire adevărată, este înșelăciune și trădare care se sfârșește cu insulte și lacrimi dacă nu cu lovituri de cuțit și cu focuri de armă. Epifânia considera amorul un subiect serios și complicat: întâmplare și suferință, armonie și neînțelegeri, luptă și împăcare. Împăcările sporesc apetitul dându-i sare și piper.

Fiind îndrăgostită de Oxum¹, mai bine zis personificând fandoseala și vanitatea, stăpânită de capricii, uneori, părea mai degrabă fiica lui Iansan² luând stindardul de luptă pentru a se impune suverană. Capriciile, Tição le tolera zâmbitor, găsindu-le amuzante, îi satisfăcea dorințele. Însă, de comandat, lui, nimeni nu-i comanda.

Chiar din ziua întâlnirii lor la râu, așezându-se în hamacul din atelier, continuând să trândăvească, Epifânia îl preveni, fiind pregătită să ocupe tronul și să facă legea:

— Să nu crezi că te culci cu mine numai pentru că mă vezi amorezată. Noi doi n-avem acte și nimic din ce-i bun nu e de durată. Acum, stau aici cu tine în hamac, mâine am plecat la drum, în căutare de mai bine.

— Nu-mi place să comand... — îi răspunde Castor așezându-se pe ea: — ...și nici să mi se comande.

După ce că era neagră ca tăciunile, o sărăntoacă neavând după ce bea apă, jigneau ca și cum ar fi fost o străină, albă, cu pielea trandafirie și bogată: târfa de meserie, își dădea aere de mare doamnă măritată bine. Se supăra repede. Își sufleca fusta și, arrogantă, pleca:

— Dacă vrei femeie, găsește-ți pe alta, cu mine s-a terminat.

După ce-i trecea furia, căindu-se, se întorcea să se împace și să recupereze timpul pierdut. S-a întâmplat nu o dată să-l găsească în companie: mi-ai spus să-mi găsesc pe alta...

Înnebunea, își ieșea din minți, amenința cu bâte și cu pietre, cu vrăji fatale. Unele fete suspinau după Tição, negru frumos, dar o luau la goană de teama vrăjilor și farmecelor. Totuși, erau și din cele care-și asumau riscul: îndrăzneța Dalila, spre exemplu. Corp închis, de ea nu se lipeau nici veninul de șarpe, nici vărsatul de vânt, nici farmecele caprei aleia ofticoase. Spunea că este fiica lui Obaluaie³, Bătrânul.

În ciuda toanelor și supărărilor, merita. Merita s-o vadă pe Epifânia traversând semeată câmpul în lumina soarelui: Castor vedea licăriri albastrii în pielea neagră ca smoala, așa cum, altădată, percepea irizări aurii în pielea albă ca zăpada a Doamnei Baroane. Iată cu cine semăna Epifânia: cu Madama. Erau amândouă la fel: leite, surori gemene.

¹ Oxum (braz.) — zeita râului Oxum din Africa.

² Iansan (braz.) — orixá feminin, soția lui Xangô, stăpâna vânturilor și a furtunilor.

³ Obaluaie (braz.) — zeităte indigenă: stăpânul variolei.

La masa de cină de la conac, aristocrata purta în decolteul rochiei de la Paris o floare rară, culeasă din grădină. Nici nu ieșea bine Baronul să-și fumeze pe terasă trabucul care o deranja atât de mult, că ncobrăzata îi și făcea semn cu degetul lacheului spunându-i:

— C'est à toi, mon amour.¹ — Își descheia decolteul, arătându-și sânii: — Viens chercher²... — cu vocea pierdută.

Epifânia venea cu câte o floare din pădure prinsă în despicătura bluzei largi, se apleca pentru ca el s-o ia și să-i vadă sfârcurile întărite:

— Mi s-a părut frumoasă, ți-am adus-o ție. — Vocea, ca cea din urmă suflare.

Egale în obrăznicie, în vanitate, în ifose, capricii, două iiahá la fel de despotice. Și una și alta cu aceeași unică intenție: să-i comande, să pună șaua pe el și să-i dea pînteni.

5

Petrecu vara ușor și plăcut. Fată veselă, neastâmpărată, zâmbitoare, femeie coaptă, focoasă, curată; companie bună în pat, la petreceri, la dans, la prânzul de duminică, la un simplu taifas. Oriunde apărea era binevăzută, salutată cu entuziasm. Cu ea, spălatul rufelor la râu, devenea o sărbătoare: știa tot felul de întâmplări, avea un limbaj colorat. Admirată și temută. Epifânia se impusese, își făcuse jocul și era plină de ea.

Temută din cauza vrăjilor, a farmecelor. Arunca scoicile, descoperea ce trebuia să facă pentru a lega un bărbat de fustele unei femei sau invers, ca să termine cu dragostea cea mai statornică, ca să unească sau să despartă cupluri: soluții infailibile. Așa stăteau lucrurile și așa se vorbea. Nu erau fabulații, nici zvonuri și dovada era chiar acolo: ce se întâmplase cu Cotinha, Zé Luiz și Merência. Le mersese buhul, motiv de uimire și de glume. Ce altceva înafară de farmece putea explica sminteala lui Zé Luiz?

Ajungând la Tocaia Grande, înainte de a avea propria ei colibă — de altfel ridicată cât ai clipi din ochi, în mai puțin de jumătate de zi de muncă a diverșilor voluntari, toți încântați să-i facă plăcere noii venite căreia Fadul îi dăduse pe credit rogojină, săpun, ac și ață și alte mărunțișuri —, Epifânia găsi adăpost în baraca Cotinhăi, cu care se împrietenii. Cu câțva timp în urmă, la cererea piticeii, pregăti o vrajă din frunze alese și inima unei păsări nambu vânată de Tição și o așeză pe drumul spre olărie. Punct ochit, punct lovit: omulețul Zé Luiz începu să se țină după Cotinha, să trăiască împreună. cheltuia ce avea și ce nu avea, risipea cărămizi și olane. Erau amândoi de-aceeași statură, o pereche de piticanii.

Cui nu-i conveni succesul făcăturii a fost Merência când și-a dat seama de cheltuielile bărbatului. Băutura și femeile sunt vicii masculine incurabile: o soție bună nu le poate interzice, dar trebuie să le limiteze: așa și făcea.

¹ C'est à toi, mon amour (fr.) — este a ta, dragostea mea.

² Viens chercher (fr.) — vino s-o ici.

furnizându-i jumătății ei, la sfârșit de săptămână, o sumă modică pentru astfel de abuzuri: insuficientă pentru cineva care, amorezat, acționa cu larghețea unui colonel. Când îl surprinse în flagrant încercând să șterpelească din economiile făcute cu sacrificii uriașe, îi aplică o sfântă corecție, verificată și cu alte ocazii: îl bătu de sună apa în el.

Olarul cumintel, vindecat de pasiune, reveni la bunele obiceiuri: rachiu din belșug și o aventură în afara casei numai duminicile. Și se arătă satisfăcut.

Epifânia se ducea și venea de la râu spre pădure, de la coliba Cotinhei la casa Corocăi și a Bernardei, de la baraca cea mare cu cacao la magazinul turcului, făcea cale întoarsă și apărea în atelierul de fierărie, unde rămânca tăcută, privindu-l pe Castor cum lucrează fierul și alama, asigurându-se că nici o individă nu pusese ochii pe el, oferindu-și fundul celor care aveau logodnică sau nevastă.

Nu o mărturisea, nici nu lăsa să se vadă nimic, dar se consuma pe dinăuntru, o rodea gelozia, când îl bănuia că se culcase sau era pe cale de a se culca cu alta: să se destrăbăleze cu Tição era tot ce-și dorea putoretul, șleahța de vagaboande. Epifânia era cât pe-acți să-și piardă capul cu Dalila, o putoare care nu știa ce-i ăla respect.

Cât timp dură vara luminoasă și diafană, ea răsede de tot și le acuză pe toate. Dar a venit iarna întunecată, rece și tristă. Animația creștea, e-adevărat, banii curgeau gârle. Dar, chiar și așa, era greu de suportat noroiul și burnița și cu atât mai mult nepăsarea lui Castor Abduim, potcovar de catări, armăsar nepotolit, negru prefăcut și mincinos.

Când slăbănoaga de Cotinha renunță la farmece noi – nu suport bărbatul pe care-l bate nevasta! – și se hotărî să meargă să petreacă în ținuturi mai îndepărtate sărbătorile din luna iunie, de Santo Antônio, São João și São Pedro, trei sfinți pe care ea-i venera, Epifânia nu oscilă:

— Vin cu tine.

— Te-ai săturat de Tição?

Voi să spună că da, se răzgândi:

— El s-a săturat – Rămase pe gânduri uitându-se cum plouă. – Dacă i-a plăcut de mine, nu mi-a spus-o niciodată.

După cum se știe, nu se ținuse de cuvânt, nu plecă. De altfel, cum nici Cotinha nu se mai mută în altă piață, renunță și ea la drum. Auzind despre petrecerea de São João pe care o pregătea negrul, imediat se oferă să pregătească indispensabilul lichior de jenipapo: fructele cădeau din pomi, putrezeau pe jos.

— Și 'mneata știi să-l prepari?

Învățase de la maici, la bucătăria mănăstirii din São Cristóvão, oraș din interior unde se născuse.

— 'Mneata ai fost maică la mănăstire? – Se minună Castor.

— Am vrut să fiu, n-am reușit. – O urmă de nostalgie în vocea-i cântată. – Muncea ca servitoare în schimbul mâncării și ca să-i slujească lui Dumnezeu. Apoi, fratele Nuno, un călugăr portughez care venea în fiecare zi să țină slujba, m-a avut în spatele clopotului cel mare. – Își amintea cu nostalgie: –

Un bărbat bine. slavă Domnului! Eu abia-i ajungeam la buric. Își ridica sutana, îmi sufleca fusta și să te ții.

Suspină pomenind de acea epocă fericită când ducea o viață de călugăriță: vin de împărtășanie și pâine sfințită:

— Dar maicile au descoperit și m-au dat afară.

6

Noroiul și burnița. Iarna dura de la sfârșitul lui aprilie până la începutul lui octombrie, traversa toată perioada recoltelor timpurii și parte din recolta propriu-zisă, lunile cu cea mai mare mișcare. când animația atingea apogeul. Frigul chinuia ființele, ploaia desfunda drumurile, dar, de la mijlocul după-amiezii până la miezul nopții. Tocaia Grande trăia ore intense, circulau bani și emoții.

La forja aprinsă, la lumina zilei sau la lumina felinarelor, negrul Castor Abduim, cu torsul gol, examina potcoave, potcovea măgari, aranja harnașamente, ascutea cutițe și lamele pumnalelor, recondiționa arme de foc. Mereu la dispoziție pentru a remedia necazurile trupetilor care vedeau în forja lui Tição și în magazinul lui Fadul sursele terestre ale providenței divine. Restul îl rezolvau târfele.

Perena agitație din timpul iernii i se părea prea puțin față de pretențiile care-l determinaseră să monteze acolo atelierul destinat pentru mult mai mult. Să potcovească măgari, foarte bine!, îi asigura cele necesare traiului, dar prin fabricarea rustică de crățiți, căldări și ceainice, de cuțițe și pumnale, reușise să-și plătească împrumutul luat de la colonelul Robustiano de Araújo. Moșierul, de câte ori venea negrul cu intenția de a achita datoria, repeta aceeași pălăvrăgeală simpatcă, nu voia dobândă. măcar de-ar fi toți ceilalți hotărâți și onești ca fierarul și totul ar merge mai bine în ținutul râului Cobras.

Tição nu se neliniștea: știa că încă nu sosise momentul să câștige bani mulți după urma atelierului. Dar mai știa și că trebuia să se întâmple curând. De la Plantația Santa Mariana, de la izvoarele râului, până la acel rest de pădure din jurul Tocaiei Grande, se întindea un teritoriu nelimitat de plantații noi, recent apărute în anii ce au urmat sângeroasei cuceriri, ambuscadelor și afacerilor murdare. Arborii aceștia de cacao nu vor întârzia să înflorească și să facă fructe. Ah, atunci nu va exista o măsură care să-i aprecieze câștigul și averea. Tocaia Grande deja nu va mai depinde de convoaie și de trupeți.

Fabrica podoabe, amulete, inele, le făcea daruri fetelor: în Recôncavo se obișnuise să le plătească pe femei cu lingușiri și plăceri. Îl cadorisise pe Fadul cu un boxer turnat după forma degetelor diforme ale turcului, armă de forță – i se potrivea termenul: îi oferi căpitanului Natário da Fonseca un pumnal lung și gravat cu inițialele Căpitanului. întrepătrunse, bătute la foc. Numai bun de a însângera un ticălos nerușinat. Natário nu-l scotea de la centură: nu se știe niciodată ce se poate întâmpla.

Când se ducea și când se întorcea de la Boa Vista, căpitanul nu se dădea înapoi de la o mică discuție cu Fadul și cu Castor. Uneori, se adunau toți trei în magazin sau la atelier să vorbească despre volumul recoltei și prețul măsurii de cacao, despre certuri și morți, întâmplări din Ilhéus și Itabuna și despre schimbările muieretului. Bând încet câte o gură de rachiu.

— Ce mai e și cu ăsta? — Vru să știe Căpitanul văzând câinele de la picioarele negrului: — L-ai primit cadou sau l-ai cumpărat de la vreun muritor?

— Nici una, nici alta. A venit fără să fie chemat.

— Mai bine nu-ntreba, Căpitane. — Îl sfătui Fadul râzând, făcând pe misteriosul. — Negrul ăsta are de-a face cu Necuratul.

— Am auzit... — Natário zâmbi vag, aprobând: — Dar un câine bun merită. Am avut unul care nu se despărțea de mine, a murit mușcat de șarpe. Acasă la mine, am o haită întregă, se joacă cei mici cu ei. Nici unul nu face doi bani.

Pocni din degete, Alma Penada îi răspunse dând din coadă, dar nu se ridică de la picioarele negrului. Căpitanul schimbă vorba:

— Se spune că ai de gând să faci o petrecere de São João?

— Așa mă bate gândul. Ca să se mai distreze lumea puțin, să petreacă și fetele, dar și pentru că mă dau în vânt după chefuri. Ce părere ai, Căpitane?

— Nu ți-am spus că are de-a face cu Necuratul? Pe mine deja m-a vrăjit, am să particip cu zahăr și sare, cu bani pentru porumb verde și nuci de cocos uscate și el mai vrea foc de artificii și muzică la violă. — Se plânse turcul continuând să râdă.

— Nu te văicări, cumetre, și dumneata ești mort după chefuri. Te-am văzut deja mergând mile întregi cu valiza în spinare ca să iei parte la un bal.

— Asta așa-i, am făcut și-așa ceva.

— Mărunțind tutun pentru trabuc, căpitanul Natário da Fonseca se întoarse către negru:

— Cred că faci bine. Tocaia Grande se mărește, în curând va deveni o localitate. Deja e pe cale de a se civiliza.

— Ca să ajungă o localitate, mai trebuie să treacă mult timp. — Fadul nu mai râdea.

Ca să ajungă la Tocaia Grande, mergând spre Nord, venind din Sud și vice-versa, căpitanul Natário da Fonseca traversa bună parte din zona râului Cobras, cunoștea fiecare petec din recente plantații ale coloneilor, întinse la nesfârșit, sau șiruri mai mici de arbori aparținând unora ca el, cunoștea fiecare copac în parte: aprinzându-și trabucul, deschidea ușile viitorului:

— Îți face plăcere să vezi cât de repede cresc pomii. La anul e foarte posibil să și-nflorească și să dea rod: abia aștept.

Abia așteptau cu toții. Ochii li se umpleau de poftă și de speranță, inima le bătea mai tare în piept. Să te-audă Cel-de-Sus, Căpitane! Arabul își uni mâinile și le ridică la cer:

— La anul, Căpitane? După numai patru ani? Nu după cinci ani încep să rodească creaturile astea? — Spunea creaturi și nu pomi, cu vocea caldă și blândă, parcă vorbea de niște domnișoare înainte de primul ciclu.

— Sunt sigur că la anul, da. Așa de sigur că deja am aranjat cu Bastião și Lupiscínio să-mi construiască la Boa Vista bazinul de pus cacaoa la fermentat și copăile — bazinul în care să pun mierea din sâmburii de la cacaoa moale după cules, iar copăile în care să-i usuc la soare. — Nu mai târziu de un an, voi avea cacao, dacă mi-ajută Dumnezeu, să nu putrezească. — Depindea de ploaie și de soare pentru ca mugurii să fie puternici și să nu putrezească.

Vești bune pentru dulgheri și zidari, pentru Merência și bărbatul ei Zé Luiz: începeau lucrările și comenzile. Până atunci, trebuiau să-l sărbătorească pe São João pentru că viața nu era numai muncă, vânatoare, rachiu, tăvălitul și amorul cu femeile, noroiul și burnița.

7

A venit momentul să vorbim și despre Zuleica, cea care, rămânând în Tocaia Grande din iarna precedentă, a fost amintită doar în treacăt: după ea, și păsările tăceau ca să-l audă cântând pe Castor Abduim da Assunção: era oacheșă și visătoare. În cohorta de albinuțe care roiau în jurul atelierului lui Tição, Zuleica distona fiind retrasă și discretă. Prezență aproape fugară, figură candidă, maniere rezervate: dacă n-ar fi fost acolo să se prostitueze, ar fi putut trece drept o fată de familie bună.

Or fi fost altele mai frumoase, mai tinere, mai ușuratic, mai încântătoare, însă nu era nici una mai solicitată, fiindcă nici una nu se purta așa ca ea. Delicată și timidă, atentă. Cu toate acestea, Coroca obișnuia să spună că toată acea timiditate era de fapt orgoliu, dur ca piatra:

— Zu știe ce vrea. Este cinstită și nu face fițe.

Într-adevăr, când lua o decizie, subită și neprevăzută, nimeni nu o mai putea face să se răzgândească. O făcea fără să iasă din colțul său, fără să-și schimbe atitudinea blândă, visătoare. Se-nșală cine crede că târfele sunt toate la fel, o bandă de ordinare care se dau în spectacol, lipsite de sentiment, de pudoare. Jacinta completa:

— Fiecare are o față adevărată și una prefăcută, felul ei de a-și arăta fundul.

Înainte de venirea Epifâniei, care aducea în bagaje mândria, cruzimea și aroganța, exista o iubire stabilă și senină între Tição și Zu, nicidecum umbrită de țăfne, de cuvinte urâte, de neînțelegeri. Placid și lin, lumea credea că amorul avea să se transforme în ceva mai trainic când, după ce se terminau lucrările la atelier, fierarul avea să locuiască în propria lui casă. Dar, hoinar și muieratic, el nu o invită; semeată și închisă în sine, ea nu se insinuă, rămase aceeași dintotdeauna, mulțumindu-se că era preferata parșivului. Continuă liniștiți amorul și viața.

Am avut eu dreptate, spunea Coroca atunci când, în fața aroganței și farmecelor Epifâniei, a interesului lui Castor pentru acea noutate, Zuleica se retrăsese în tăcere. Fără ceartă, fără scandal. Nu s-au auzit nici glume, nici aluzii. Nu a mai frecventat atelierul, nu a mai curățat vânatul și nu a mai mâncat cu el. Dar nu-i purtă dușmănie, nu rupse prietenia ca apoi să se

împace din nou cu prima ocazie: era în relații bune cu Epifânia. Rămase retrasă, prudentă, dar nu se conformă: Coroca diagnostică: pe mine nu mă-nșeală.

Nu mai apărea la atelier, dar nu abandona adunările în care se spuneau povești și se cânta, nu renunță să danseze în ritm de coco: rămânea cu privirea pierdută când negrul își dădea drumul la glas, făcând păsările să tacă. La început, Tițao nu dădu importanță retragerii Zuleicăi. Doar să-i fac un semn, și Zu se-ntoarce fuga.

De fapt, fata nu i se refuză când, cu ocazia uneia din toanele Epifâniei, potcovarul a venit s-o ia în hamac. Dar mare-i fu mirarea negrului văzând-o la sfârșitul primei runde, ridicându-se și punându-și rochia, gata de plecare. Mai rău: întinse mâna așteptând să fie plătită. Venise ca prostituată, voia ca el să-și dea seama de asta, să observe diferența: nu rămânea să petreacă noaptea, să continue distracția, nu i se dădea pe gratis, din pasiune.

Luat prin surprindere, Castor o privea prostit, nu știa ce să spună. Constrâns, îi dădu câteva monezi; ea le primi, dar le dădu drumul jos ieșind pe ușa atelierului. Sosi liniștită, plecă liniștită, cu capul sus.

Tițao nu răsese, nu-și bătu joc, nu luă gestul lui Zu ca pe o insultă sau agresiune. O lecție, cine știe? Abia atunci înțelese cât de mult o rănisese – nu pentru că se culca cu alta, ci pentru că, făcând-o pe aceea favorită, o lăsase pe Zuleica în șleahta celor multe, fără să-i dea cea mai mică satisfacție. Parcă ar fi fost sclavă. În hamac, gânditor, negrul petrecu noaptea cu o îndoială înfiptă în inimă: când, gâfâind, îl îmbrățișă în clipa suspinului și a eliberării, Zu termina o dată cu el sau simula plăcerea făcându-și datoria de damă-de-consumăție competentă?

Începu s-o trateze cu o extremă politețe, s-o scoată în evidență ori de câte ori putea, deși nu a mai invitat-o în hamac. Ea se simțea dată de-o parte; în opinia generală amorul se terminase de-a binelea, ținea deja de trecut. Era greu s-o crezi pe Coroca atunci când, liniștită, afirma din nou:

— Zu e nebună după Tițao, nu și-l poate scoate din cap.

Singura care-i dădea dreptate, Epifânia adăuga un argument puternic: din ce cauză tipa nu și-a găsit pe unul cu care să se culce pe gratis? Cine a mai văzut târfă fără amarez, mai ales în fundătura asta unde nu aveai altceva de făcut?

Într-o duminică, după prânzul colectiv din ce în ce mai animat, fiind toți adunați să rădă și să se odihească, Merência – în adâncul ei, suflet romantic – îi ceru lui Castor să onoreze asistența cu câteva cântece: el știa atâtea! Negrul anunță că va începe cu un cântec preferat al Zuleicăi:

— Unul pe care mă rugai mereu să-l cânt, ți-aduci aminte. Zu?

— Care? A, știi: *Maria, te vei mărita?* – Se înveseli, bătu din palme.

Tițao începu să cânte, cu ochii la Zuleica, de parcă nu ar mai fi fost nimeni de față:

*Maria, te vei mărita
Și eu te voi felicita.
Am să-ți ofer în dar, ai, ai,
O fustă din dantele, ai, ai,
De câteva parale...*

A fost de-ajuns pentru ca Epifânia, așezată lângă negru, să izbucnească într-un acces de furie. Se rățoia la celelalte din cauza prefăcutei ăsteia. Scurpă pe jos și călcă cu piciorul deasupra.

8

Petrecerea organizată de Pedro Cigano să înveselească noaptea de Santo Antônio s-a terminat cu bățai, gloanțe și sânge. Trebuie, totuși, să se țină seama de faptul că nu existase nici o intenție meschină, nici un interes material urât în propunerea tentantă a lui Hopa-Topa. Dacă de pe urma dansului va câștiga și vreo zece reali, cu atât mai bine. Dar nu se gândise la asta când începu să cânte din armonică; dorise numai să-l sărbătorească așa cum se cuvine pe unul din sfinții cei mai merituoși. Argumentase și convingese, dar nu trebuie tras la răspundere pentru ceea ce s-a întâmplat. De altfel, nimeni n-a făcut-o.

Adevărul este că, aterizând în sătuc în acea zi ploioasă și rece, n-avea de gând să rămână mai mult de o noapte în care să doarmă, dacă era posibil, pe rogojina unei puicute care să-l încălzească. Destinația lui era Taquaras, dacă nu Ferradas, Água Preta, Rio do Braço sau Itabuna, nici el nu era sigur. Jindua să petreacă sărbătorile din iunie undeva unde să se distreze pe cinste și pe gratis, mâncând, bând și dansând după pofa inimii. Dar dând peste pregătirile de São João din Tocaia Grande, se lăsă prins.

Pregătirile în sine au fost o sărbătoare. Ocupară mai bine de o săptămână tot timpul liber al populației puțin numeroase care părea că se multiplică la sfârșitul atâtor activități diverse. Întorcându-se pe plantații, trupeții foloseau coșurile și cobilițele goale pentru a transporta ceea ce nu puteau cumpăra de la baraca lui Fadul: porumbul verde, nucile de cocos uscate, focurile de artificii: bombe, titirezuri, spade, inclusiv stelute și alte capricii infantile de ale fetelor. Ca să nu mai vorbim de balon, însă balonul era un secret între Tição și Coroca, nimeni altcineva nu mai știa de existența lui.

Văzându-i pe Bastião da Rosa, Lupiscínio, Zé Luiz, Guido, Balbino ocupați cu transformarea mării barăci din paie – o structură rustică din prăjini, pari și furci, bine înfiptă în pământ, solul făcut din pământ bătut, nivelat și solid –, vechiul cort ridicat în timpuri de demult de primii călători care înnoptau acolo, Pedro Cigano renunță să-și continue călătoria. Și a picat la țanc, fiindcă Fadul tocmăise un mesaj de la Lulu Sanfona, care cu părere de rău îi transmitea că nu poate accepta invitația de a veni să cânte în Tocaia Grande la petrecerea de São João: celebru în regiune, era foarte căutat.

Dispus să ajute și nefiind obișnuit să facă eforturi, Pedro Cigano dădea sfaturi și indicații. Neobosit, mergând de colo-colo, se omorî făcând tot felul de previziuni, dându-și cu părerea, dând ordine bărbaților și femeilor.

Femeile făceau și desfaceau, nu se dădeau înapoi de la muncă. Ajutau la construcția barăcii, cărau lemnele pe care bărbații le tăiau în pădure pentru focuri, adunau vreascuri, improvizau cuptoare pe pietre unde aveau să prepare budinca din porumb și celelalte dulciuri tipice pentru luna iunie. Cu ajutorul

Epifânii. Cotinha, harnică, pregătea fructele de jenipapo, curățându-le de coajă, scoțând semințele amare, storcându-le pentru a transforma apoi sucul în lichior. Își îndulcea îndeletnicirea amintindu-și de gustul – grozav! – al vinului sfințit și de virtuțile – ah, atâtea! – ale călugărului Nuno. Lusitan și galant, fratele îi spunea cu vorba lui plăcută: vino aici, copilă frumoasă. Ea asculta, el se copilărea. Pedro Cigano se oferea să guste sucul înainte de a-l pune pe foc: pentru a stabili gradul exact al nectarului. Gust rafinat, degustător experimentat de mâncăruri și băuturi, bun cântăreț, dansator fără rival în împrejurimi.

Plănuiseră un foc monumental, în fața barăcii, pe câmp: de fapt, două, unul pentru fiecare noapte. Dar, pentru că rămăseseră multe lemne, au hotărât, la propunerea Merênciei, sprijinită de Tição, să dea restul surcelelor acelor care doreau să-și facă în fața colibelor focuri mai mici unde să coacă cartofi și porumb. Cine voia putea să ia acasă puțină budincă, o sticlă de lichior de jenipapo ca să-i servească pe vecini înainte de a se aduna cu toții pentru începerea serbărilor, serbările vesele de São João: să mănânce prăjitură de porumb cu miere, canjica și prăjituri din manioc, să bea lichior, să se adune în jurul focului și să danseze cadril.

În acele zile, magazinul lui Fadul cunoscuse o animație neobișnuită, turcul câștigă bine, dar, în schimb, contribui pentru petrecere cu uscături și băuturi și cu bani de care-i cam părea rău. Tição mărise numărul curselor întinse în pădure pentru a asigura suficient vânat și furniză și bani pentru porumb, nucile de cocos și focurile de artificii. Din motive binecunoscute, nu se poate uita nici ajutorul căpitanului Natário da Fonseca. Regretând că nu poate lua parte la petrecere, își desfăcu hăierele pungii: contribui în numele lui și în cel al Bernardei și Corocăi. Cu toate acestea, cele două – și aproape toate celelalte – au ținut să contribuie cu câte un bănuț câștigat cu fofoloanca, dosit bine de tot, oferit cu satisfacție.

Porumbul și nucile de cocos, zahărul și sarea fuseseră distribuite între femei; fructele de jenipapo se găseau din abundență sub copaci. Fiecare își asuma ba o sarcină, ba alta, în general, mai mult de una. Ca să le ducă la bun sfârșit, se adunau în grupuri animate: conversau, glumeau, se certau, reclamau, râdeau, dădeau pe gât o dușcă de rachiu de trestie de zahăr ca să-i vină de hac vrăjmașului – vrăjmașii răi ai iernii: ploaia apăsătoare, frigul pătrunzător –, nu erau de fier.

Nimeni nu o făcea din obligație și nici nu exista vreun program de lucru. Nici executant, nici șef, nici un stăpân. Dacă Fadul și Tição orientau și dirijau, o făceau cu discreție fără să-și dea aere și puneau și ei mâna la greu. Nimeni nu comanda pe nimeni. Așa s-a întâmplat de când, la prânzul de duminică, Castor le propusese să-l sărbătorească pe São João.

Găsind liber postul de comandă, Pedro Cigano îl ocupă și sfaturile lui erau legate de amplexarea petrecerii: arătând o deficiență, corectând o nedreptate. Să-l sărbătorească pe São João, o idee fericită. Dar de ce să-i discrimineze pe ceilalți sfinți din iunie, dacă toți trei erau egali în devoțiune și facerea de minuni? De ce să nu înceapă prin a-l sărbători pe Santo Antônio, sfântul ocrotitor al căsnicilor, patronul miresei, și să termine cu celebrarea lui São

Pedro, patronul spiritual al văduvelor? Faptul de a nu exista încă în Tocaia Grande o domnişoară candidată la căsătorie şi nici o văduvă înlăcrimată, nu însemna nimic: într-o bună zi, cu harul lui Dumnezeu aveau să apară şi unele şi altele. El, Pedro Cigano, se punea la dispoziţie cu viola pentru a anima pe gratis un dans în noaptea de Santo Antônio. Or să aprindă un mic foc, or să guste o bucăţică de budincă, o gură de lichior de jenipapo, or să danseze coco, polca şi mazurca, ca o repetiţie pregătitoare a nopţii celei mari, cea din ajun de São João. Pentru ca vor păstra artificiiile şi cadrulul.

Nu-i fu greu să convingă poporul. În acel solitar şi nevoiaş capăt al pământului, nimic nu trezea un mai mare entuziasm decât un chef, o noapte de dans. Rareori se întâmpla ca Pedro Cigano să adăste pe acolo sau ca un cântăreţ din violă, gitară sau cavaquinho¹ să rămână să înnopteze, din întâmplare, în Tocaia Grande.

Tição se miră cum de nu-i venise o asemenea idee, dacă în Recôncavo serbările din iunie începeau din ziua întâi, cu trezenas² de Santo Antônio şi nu se terminau decât în noaptea de douăzeci şi nouă cu balul de São Pedro.

9

Amorul de târfă e chiar aşa: foc de paie, multe scântei şi puţină cenuşă; de-odată începe şi de-odată se termină. durează puţin. Explodează, pe neaşteptate, invadează treptat, ajunge la apogeu, îşi pierde impulsul, se stinge şi moare. Nici fum nu mai rămâne.

Scandalul provocat de Epifânia şi Dalila la începutul balului, în noaptea de Santo Antônio, nu a ajuns să fie senzaţional dar a produs animaţie. Aşa cum se dovedi mai târziu, animă starea de spirit a lui Misael, un brunet care arăta bine şi cu stare, după cum se deducea din atitudinea arogantă. Însoţit de doi vâcari, un bătrân şi un tânăr, se întorcea de la Itabuna unde lăsase o cireadă numeroasă adusă din regiunea din interior, Conquista. Aveau veste din piele, călăreau cai buni, aveau arme şi bani. Ajunseră în Tocaia Grande la sfârşitul după-amiezii. Sărbătoarea de Santo Antônio, o petrecere? Veste bună.

Câteva perechi dansau în sunetele armonicii lui Pedro Cigano, când Epifânia se desprinsese brusc din braţele meşterului Guido şi o ameninţă pe Dalila că-i poceşte mutra, aceasta dănţuind cu respectivul Misael. Desprinzându-se de partener, Dalila ripostă:

— Vîno, dacă eşti femeie cu adevărat!

Guido şi Misael s-au dat în lături ca să privească spectacolul: cui nu-i place să asiste la un schimb de palme, lovituri, păruieli într-o ceartă de femei?

Epifânia atacă prin scuipat. Viză ochiul stâng al Dalilei şi-l nimeri din plin. Începu tirul de insulte:

— Negresă păduchioasă! Fricoso!

¹ *Cavaquinho* (braz.) – mic instrument cu patru corzi.

² *Trezenas* (braz.) – rugăciuni de treisprezece zile care preced ziua unui sfânt.

— Târfă ciumată! Împutito!

Negrese și târfe amândouă, păduchioase, ciumate, dar erau două negrese superbe. două târfe căutate, două prințese ale acelui loc. În Tocaia Grande pentru a fi superbă și căutată, pentru a ocupa postul de prințesă sau tronul de regină – tronul Bernardei – nu se cerea mare lucru, o frumusețe flagrantă sau educație aleasă, dată fiind starea muieretului pierdut din sătuc, o adunătură de ciurucuri. În orice caz, ambele se detașau, trezind invidie și gelozii.

Dalila întinse mâna cu care-și ștersese ochiul și o pocni pe Epifânia peste obraz. S-au luat de păr, și-au cărat pumni, s-au înjurat și s-au zgâriat. S-a strâns roată o mulțime animată și glumeată care le ațâța pe bătaușe:

— Pariez pe aia cu fundul marc. — Îi provocă Misael onorându-și dama.

— Puf două parale. — Acceptă Guido nu mai puțin cavalier.

Continuând să cânte, Pedro Cigano se ridică de pe banca lungă din lemn, opera lui Lupiscínio, unde stătuse în compania Zuleicăi și veni să se alăture mulțimii. De reținut că nici o clipă, nici când bătaia a fost pe punctul de a se generaliza, muzicantul n-a lăsat viela din mână, făcând un fel de acompaniament muzical executat în surdină. Deși era lefter, riscă un cruzado pe Epifânia, atât de sigur era de rezultat. Bastião da Rosa acoperi pariul din pur spirit sportiv, pentru a anima competiția, fără să-și facă iluzii că avea să mai primească cei patru sute de reali: Pedro Cigano era dator la Dumnezeu și la jumătate din omenire.

După cum opină Guido, pariurile au fost automat anulate când a intrat Zuleica în arenă, surprinzându-i pe toți, mai puțin pe Coroca. Dalila părea că se află la un pas de înfrângere: cu o zmucitură, Epifânia îi smulse fusta din stambă – cea veche pentru că pe cea nouă o păstrase pentru São João – lăsând-o cu fundul gol spre distracția publicului. Neștiind ce să mai facă, Dalila se văzu obligată să abandoneze câmpul de luptă. În acea clipă, ridicându-se de pe banca de unde urmărise peripețiile încăierării, Zuleica începu să-i tragă șuturi Epifâniei; avea avantajul că purta saboți. Simțindu-se ajutată, Dalila, rostogolindu-și fundul gol, se năpusti din nou asupra rivalei. Mulțimea aplaudă, ovaționează și fluieră.

— Două contra una, domnișoare mototoale. O să vă bat pe-amândouă.

Dar Epifânia nu le înfruntă singură: micuța Cotinha, solidară, intră în luptă și dovedi un curaj nebănuit. Se rostogoliră toate patru pe jos, înlănțuite; în afară de fundul Dalilei, se mai vedeau și sânii Epifâniei: i se descheiasse bluza.

Prin intervenția Zuleicăi, devenise evident adevăratul motiv al scandalului, după părerea muieretului, motivul real, ca să nu spunem sublim: negrul Castor Abduim da Assunção, care stătea liniștit, în cea mai mare nepăsare.

Pentru el suspinau, se înjurau, se băteau: îi mâncau din palmă: apropiindu-se de scandalagioaicele murdare de pământ, zgâriate și scuipate, pe jumătate goale. Tição – ah, ce negru pezevenghi! – ordonă fără să ridice vocea:

— Gata pentru azi, fetelor, hai să petrecem.

Se înalță sunetul viclei într-o cadență rituală, gălăgioasă, irezistibilă. Întorcând spatele vagaboandelor, ingratal poteovar de catări îi oferî mâna Merênciei, femeie căsătorită și la locul ei care dezaproba toată șleahța aia, și ieși să danseze cu ea. Dalila își trase fusta pe ea și se întoarse în brațele lui

Misael; Epifânia în ale lui Guido. Fadul o trase pe Cotinha: turcul era și mai mare decât călugărul Nuno de Santa Maria, dar mărimea nu o speria pe cea care primise educație servindu-l pe Dumnezeu la înălțime. În același mod blând dintotdeauna, cu același aer de capră moartă, nici nu părea că s-ar fi bătut, Zuleica acceptă invitația lui Bastião da Rosa, barbă de aur, se descălță de saboți. Pe estrada din pământ bătut, perechile treceau desculțe, ușoare și unduitoare în strălucirea transpirației, în mirosul de sudoare.

Cu degetele pe clapele viclei, bătând pământul cu picioarele pentru a marca ritmul, Pedro Cigano dansa printre perechi în mijlocul barăcii. Nimeni nu-i simți lipsa lui Lulu Sanfona. Petrecerea de Santo Antônio începea să se anime.

10

Ah! – se animă prea mult bairamul lui Cigano. Încurcăturile nu se limitează la schimbul de pumni și de înjurături între femei: se întâmplă mai mult și mai rău, nenorocire și blestem. Spiritele se încinșără, lucrurile au luat o întorsătură urâtă, dar în momentul celei mai mari încleștări, se auzi o proclamație neașteptată. Îi reveni lui Fadul Abdala să o rostească, însă sentimentul care o dictase era comun tuturor celor prezenți, cu excepția văcarilor cu vestele din piele căptușite cu insolentă. Cuvinte simple – la momentul potrivit se va ști care au fost –, înscrise cu sânge.

Gâlceava a reînceput de la niște altercații între Guido și Misael. Legate tot de pariul făcut în timpul certei femeilor, cele două parale puse pe fundul Dalilei, pe țatele Epifâniei. Pentru vreun motiv ascuns sau fără nici un motiv, numai ca să provoace, Misael, după ce a tras ceva la măsca, o proclamă pe Dalila învingătoare și ceru plata imediat.

S-au acuzat într-un moment când muzica încetă, în timp ce beau din lichiorul de jenipapo al Cotinhei, tare și bun. Au ajuns la înjurături și amenințări, dar nu le-au pus în aplicare, deoarece Turcul Fadul se hotărî să intervină. Se obișnuise s-o facă la fiecare petrecere: numărul redus de fete cauza constante neînțelegeri, provoca înfruntări, bătăi feroce. Fadul îi despărțea pe bătauși, fiind de-ajuns să uzeze mai mereu de recunoscuta-i autoritate morală: proprietarul magazinului, creditor al multora din ei. Totuși, dacă era necesar, recurgea la forța brută.

Fără să țină seama de prezența tăcută și ostilă a celorlalți doi văcari, turcul, cu mâinile lui exagerat de mari, cu degetele ca niște clești, îi apucă de braț pe fiecare din cei doi viteji, punându-se între ei:

— Aici înăuntru numai femeile se ceartă. Bărbații, dacă vreți, afară, acolo puteți să vă omorâți dac-aveți chef. Aici e sală de dans. – Își desprinsе mâinile și le dădu drumul, îi privi în ochi pe ajutoarele lui Misael, bătrânul și puștiul, și i se adresă lui Pedro Cigano: – la dă-i drumul la muzică, omul lui Dumnezeu.

Bombănind asupra întrebuintării pe care Guido avea să o dea celor două parale – ține-le, n-am nevoie, bagă-ți-le în fund – Misael se îndepărtă urmat

de escorteze lui. Cu atât mai bine că Guido nu i-a auzit bombănelile: nu obișnuia să provoace, dar dacă era provocat, nu fugea, se lupta. Meschinii n-au ce căuta în ținuturile sălbatice, mor în leagăn la cel mai mic semnal de zaveră.

Deveni evident faptul că Misael era pus pe harță, cu cât bea mai mult, cu atât devenea mai recalcitrant. Ceru să i se cînte muzica lui preferată, provocîndu-l pe Pedro Cigano cu monezi aruncate drept bacșiș și pe care muzican-tul le aduna fără să se arate jignit: se certa cu unii din mulatrii de la baraca cea mare de cacao, din cauza Dalilei, pe care o dorea perechea lui constantă: se laudă cu perfecțiunea calului său Pirapora, se proclamă frumos, bogat și viteaz. Duhoare de irbis, grohăit de porc, aminti bătrânul Gerino, care-l cunoscuse și cu alte ocazii. Provocări și fanfaronade se pierdeau în sunetul muzicii, al pașilor de dans, în zgomotul petrecerii, în aburii rachiului.

Petrecerea și noaptea erau în toi când izbucni o nouă ceartă într-un colț mai puțin animat. De o parte, cei trei văcari: șeful Misael, bătrânul Totonho și tînărul Aprígio; de cealaltă, trei femei: Bernarda, Dalila și Margarida Cotó, cu un ciot în loc de braț și cu fața pistruiată. Ceea ce la început părea o simplă ceartă pentru perechile la dans, în realitate era cu totul altceva: era vorba de o impunere injustă a văcarilor. Cum trebuiau să pornească la drum de cu noapte ca să cîștige timp, voiau ca cele trei fete să abandoneze imediat dansul fiindcă nu aveau de gînd să plece din Tocaia Grande fără să se fi dat în bărci. Erau grăbiți, nu puteau aștepta pînă la sfîrșitul petrecerii: după cît se vedea, avea să se prelungească pînă dimineața târziu. Hai, repede, proastelor, mișcați-vă.

Ei bine, târfele, în forfota pregătirilor, decisese să-nchidă porțile și să nu accepte clienți în nopțile de bairam din iunie: petrecerea e petrecere. Aveau de gînd să se distreze, să danseze, să lenevească, să bea, să rîdă, să facă dragoste, dacă era cazul. Nefiind o noapte ca toate celelalte nopți de trudă, de asudat la piept străin, de a juca teatru gemând fără a simți ceva, de a se prefăce că le place – toate trei au refuzat la unison ofertele văcarului plin de lovele și ale celor doi subordonați ai lui: astăzi nu, ne scuzați, rămâne pe altă dată. Azi, pentru nici un ban din lume.

Misael o alesese pe Dalila, lăsând-o pe Bernarda bătrînului, pe Margarida băiatului. Oscilase între Bernarda și Dalila, dar i se întipărise pe retină imaginea fundului negresei după care fluiera de admirație. Bătrînul se lingea pe bot, entuziasmat, băiatul nu se plânse de pistruii și nici de ciotul brațului lui Cotó, defecte din naștere: la optsprezece ani te mulțumești cu ce apare și te aștepti la mai mult.

N-au dus la nimic explicațiile Dalilei, bună de gură, nici respingerea Margaridei – de îndată ce Balbino, un metis tînăr și plin de el, începuse să o curteze –, cu atât mai puțin refuzul clar al Bernardei: poarta e-nchisă, babacule. O deschidem noi, sforăi bătrînul.

Văcarii erau destul de încinși și timpul era scurt. Înapoi, spuse Bernarda cînd bătrînul Totonho încercă s-o târască afară. Datorită pumnului și lichiorului de jenipapo, îndrăznețul se clătină pe picioare. Misael, care o ținea pe Dalila de mână, își pierdu răbdarea, se dezlănțui:

— Dacă nu vreți să mergeți de bunăvoie, o să mergeți forțate, putorilor!

Muzica se opri pentru ca Pedro Cigano să-și astâmpere setea cu o gură de rachiou, amenințarea răsună în toată baraca: câteva fete, curioase, se apropiară: Misael cel frumos, bogat și viteaz credea că veneau să se ofere în locul scărboselor:

— Noi deja le-am ales pe-astea, n-avem nevoie de voi. — Se întoarse spre preferate, o îmbrânci pe Dalila: — Haidem!

Epifânia făcu un pas în față, transpirația i se scurgea pe pielea neagră: îi înfruntă pe vâcari, cu o voce răgușită, îmbibată de băutură:

— Nici ele și nici noi, nici una care are un pic de rușine nu se va întinde azi cu voi. Nu știi că noi avem porțile închise? N-aveți decât să vi le băgați în vaci dac-aveți chef. — Ca să nu-și piardă obiceiul și pentru că și ea abuzase de lichiorul de jenipapo al Cotinhei, scuipă pe jos și călcă deasupra.

Bărbatul care se respectă nu duce acasă insulta unui alt bărbat, cu atât mai puțin a unei prostituate. Misael anunță înainte de a acționa:

— Astea trei or s-o ia în fund, fie că vor, fie că nu vor, iar tu o s-o iei în bot, javră împutită!

Lovitura răsună în cele patru colțuri ale salonului — salon: așa-i spusese turcul, locul de dans, loc de petrecere și nu de scandal. Negresa se dezechilibră; al doilea pumn, și mai puternic, o trânti la pământ, o dâră de sânge i se scurgea din buza groasă.

— Jigodie nenorocită! — Urlă Dalila, ca o lupoaică dezlănțuită.

11

— Jigodie nenorocită! — Repetă Bernarda înaintând și ea.

Când vâcarii și-au dat seama, erau deja atacați, încercuiți de furii infernale. Sărind în ajutorul Epifâniei, Dalila se aruncă asupra lui Misael încercând să-l sugrume. Nu se războiseră ele, rivale și geloase, bătându-se și scuipându-se, la începutul bairamului? Cearta între târfe, se știe, nu lasă urme, e o ceartă între cumetre.

S-au unit toate, fără excepție, ca să-i înfrunte pe vâcari, să refuze porunca impusă: dacă nu aveau chef, dacă nu erau stăpâne pe propriul lor sex ce le mai rămânea în viața asta mizerabilă? Toate acelea care, atunci, își exercitau meseria în Tocaia Grande: Dalila, Epifânia, Bernarda, Zuleica, Margarida Cotó, Marieta Quinze Arrobas, Cotinha, Dorita, Teté și Silvia Pernambuco, ciufulite, bătute, solidare. Lipsește de pe listă numele Jacintei Coroca, dar nu din uitare ci din apreciere și considerație: singură valora mai mult decât toate celelalte la un loc. Când Aprígio, lipsit de experiență, amenință cu pistolul, crezând că astfel va rezolva încăierarea cu dinții și cu unghiile, Coroca îi trase un picior în testicule. Urletul puștiului se auzi cale de trei leghe și jumătate, până la Gara din Taquaras, conform relatării veridice a lui Pedro Cigano, martor ocular și auditiv.

Bătrânul Totonho, un biet amărât demn de toată mila, era cel mai indignat dintre toți trei. Sperase s-o aibă pe Bernarda în noaptea de încălecat vițică nouă, își vedea visul pierdut și nu putea accepta. Apucînd-o de mijloc reușise

s-o doboare: căuta să-i atingă sânii, să-i ridice fusta, dispus, Dumnezeu știe, s-o facă chiar acolo în baracă. În mijlocul ringului, în ochii celor prezenți. Înnebunit, tremurând ca și cum ar fi făcut un atac de friguri. Își îndulci vocea, milogindu-se, hai să mergem... Scrâșni din dinți ordonând: hai să mergem! Își smulse vesta din piele pentru a avea mai multă libertate de acțiune. Asta a fost greșeala lui principală: pierduse respectul impus de haină. Bernarda profită ca să fugă și, înainte ca Totonho să se poată ridica, Marieta Quinze Arrobas, voinică, lentă și maternală, ateriză enormă deasupra nefericitului: ambele scrâșneau din dinți. Smiorcăindu-și ultimele speranțe, tot la pământ, bătrânul imploră, văzând-o pe Bernarda cum se aruncă asupra lui Misael:

— Aprígio, ține-o bine că vin imediat.

Cum ar putea puștiul s-o țină pe Bernarda, dacă, îndoit de durere, se apăra de loviturile de saboți ale Corocăi? Cât despre pistol, Coroca îl băgase în decolteu între sânii ofiliți: să lase arma la îndemâna copilului însemna pericol de moarte.

Totul se petrecea în același timp, în fracțiune de secundă. Misael încerca să se elibereze din încercuirea din ce în ce mai agresivă; zgâriat și scuipat, lovea cu pumnii, o lovi pe Dalila drept în față, abia se ținea pe picioare. Încoltit, vedea cum se apropie ceasul când avea să ducă la Conquista, pe crupa calului Pirapora, afrontul grășanei și, pe deasupra, înjurăturile tuturor. Cine se ia la hartă cu târfele, nu e în toate mințile, îi lipsește o doagă.

12

În ciuda uităturii urâte a lui Fadul, Misael așteptă încrezător și surâzător când îi văzu pe bărbați venind spre el. Sigur că va găsi la ei înțelegere și încurajare, ajutor pentru a le îmblânzi pe ciumatele alea și pentru a le obliga pe nesupuse să-și îndeplinească obligațiile inerente profesiei de târfă: să-și arate crăpătura cui poruncește și plătește, fără să comenteze ocaziile sau preferințele. La asta nu renunță. Unde s-o fi pomenit ca prostituatele să aibă dorințe, program de lucru, zi de odihnă?

Arabul se apropie furios: nici una, nici două, unele după altele, fetele abandonaseră dansul lăsându-i pe cavaleri baltă, ca și cum petrecerea s-ar fi terminat când era animația mai mare. Zbieră la muieretul îndrăcit:

— Ce faceți aici?

Dar, dându-și seama de scandal, i se adresă lui Misael:

— Amice, nu încetezi o dată cu buclucurile? La ce ai venit aici? Să terminăm odată cu asta.

Se făcu un armistițiu, zgârieturile și loviturile lăsară loc discuțiilor.

Vagabondul deveni mai prudent. Trăgea de timp:

— Noi nu vrem scandal. Noi nu vrem decât ca niște târfe parcă apucate de streche să vină cu noi să le-o punem.

— Ei vor să le ia pe femei cu forța iar noi toate avem închis. — Întrerupse Epifânia, cu sângele șiroind în colțul gurii.

— Nu mă duc nici moartă. — Spuse din nou Bernarda.

— Curvele nu au dorințe! — Replică bătrânul Totonho apropiindu-se de frumoasa promisă.

Coroca încetă să-l mai bată pe băiat cu sabotul:

— Noi ni-s curve, nu sclave. — Spuse și-l privi pe Fadul provocator: — Nu-i așa, coane Fadu? Sau și dumneata gândești ca ei?

Convins de sprijinul bărbaților, considerând că are dreptate, fiind dispus să plătească un rând de rachiu înainte de a se retrage cu văcarii și alesele lor, Misael rămase uimit auzindu-l pe negrul Castor Abduim întrebând și garantând:

— Voi nu știți că s-a terminat cu sclavia de mai bine de douăzeci de ani? Ele merg dacă vor, dacă nu vor, nu merg.

Misael se uită în jurul lui, își plimbă privirile de la Tição la Zé Luiz, de la mulatru Balbino la albiciosul Bastião da Rosa, de la Guido la Lupiscínio, de la Gerino la Fadul, de la paznicii de la depozitul de cacao la soldați și la cei care erau în trecere, de la Pedro Cigano cu viela la Merência, voinică și impresionantă, în cele din urmă îl privi drept în față pe potcovar:

— Nu trebuia să se termine ca să nu existe negrii obraznici ca tine. Nu știu de ce nu ți-am pocit mutra până acum. — Apoi, se întoarse către ceilalți: — Dacă nu vreți război, nu vă amestecați.

După care, duse mâna la centura mare; bătrânul și puștanul se apropiară, confirmând gravitatea situației. Înainte ca vagabondul să pună mâna pe pistol, Fadul, după ce îi surâse Corocăi, vorbi pe un ton calm, ca și cum ar fi purtat o conversație politicoasă și nu ar fi dat ordine:

— Lasă arma, domnu' Misael: nu așa te cheamă? Și mai bine vezi-ți de drum înainte de a fi prea târziu. — Îl opri pe partea cealaltă pe negrul nesupus: — Stai liniștit, Tição!

Cu mâna pe armă, Misael încă se mai îndoia:

— O să vă bateți pentru putorile astea?

— Dacă aveți de gând să le obligați, o să ne batem. Să știi un lucru. Aici așa este: ai atacat pe unul, i-ai atacat pe toți.

— Chiar așa. Dacă nu-ți place, te privește. — Intervenii Merência, atât de plină de starea ei de femeie măritată, încât nu acceptase, vezi doamne, să locuiască în vecinătatea fetelor, pentru a păstra distanța, a impune respect. Cu mâinile în șold, se amestecă în scandal ca și cum acele pierdute ar fi fost rudele ei, verișoare, nepoate și surori.

Fadul rezumă:

— Este regula locului.

Chiar dacă nu fusese până atunci, începuse să fie din acel moment. Bărbat bine, bogat și viteaz, Misael nu putea da înapoi:

— Fac ceva pe regula voastră și pe voi toți.

Nu izbuti să ia pistolul. Tição se năpusti asupra lui. Însoțit de Alma Penada, care, ieșind de sub banca unde se ascunsese cu să doarmă în sunetul muzicii de armonică, îl supraveghea pe amic și pe inamic.

Abia atunci începu cu adevărat bătaia. Fadul îl apucă pe bătrânul Totonho de cămașă și de turul pantalonilor, îl ridică în aer și-l aruncă departe. Femeile se distrau smulgându-i hainele lăudărosului Aprigio. Cu atâția bărbați care

voiau să participe, era chiar lașitate. Guido abia-și stăpânea nerăbdarea: se milogea de Castor să i-l cedeze pe Misael, cu care avea conturi de reglat. Însă Tição insista să demoleze sigur împănarea, bogăția și curajul bătașului ca să-l învețe valoarea unui negru obraznic. Alma Penada sărca de jur-împrejur schelălăind și mușcând.

Ieșind în fugă, pentru a garanta plecarea, bătrânul Totonho trase la nimereală: nimănui nu-i trecuse prin cap să-i ia arma, un pistol vechi. Glonțul o nimeri pe Cotinha drept în cap.

13

În hamacul pentru amor și pentru dormit, cadou de la Zé Luiz din vremurile bune, au așezat corpul Cotinhei, plâpând trup de fetiță rahitică, și-l duseră în cimitirul primitiv unde creșteau papaia, bananieri și se coceau pitangas¹ de culoarea sângelui. Plouase fără încetare în timpul nopții, cât dură petrecerea și bătaia, dar, dimineata, ploaia încetă și soarele răsări pentru înmormântare.

Dis-de-dimineată, câțiva bărbați săpară o groapă lângă un arbore caju înflorit. O groapă adâncă, prima făcută după ce locului începuse să i se spună Tocaia Grande. Puseră mâna pe sape și lopeti după plecarea lui Misael și a lui Aprígio, puștanul cărând și șaua lui Totonho.

Cînd bărbații au plecat în urmărirea lui, bătrânul încăleacă pe calul Pirapora neînșeuat – iute ca vântul, după cum se lăuda Misael și fugi într-un galop dezlănțuit. Nenorociri se mai întâmplă, morți cu o gaură în cap, o lovitură în piept, un glonț nebun: de cele mai multe ori s-a apăsât pe trăgaci din frică, nu din dorința de a ucide.

Așa stînd lucrurile, s-au mulțumit cu bătaia lui Misael și a puștiului Aprígio. Golanul și văcarul se făcuseră de rahat – expresie potrivită tuturor împrejurărilor. Duhoare de irbis, grohăit de porc, spusese Gerino, care-l cunoștea și de la alte tâlhării: în genunchi, Misael își ceru iertare ca să-și salveze viața.

Castor și Lupiscínio își echilibrază pe umeri capetele prăjinei lungi din bambus băgate prin ochiurile hamacului și o porniră. Însoțitorii amestecau lacrimile cu rîsetele: se refereau la moartă cu bunăvoință, nu-i mai pomeneau răutățile, lăudăroșeniile; îi lăudau curajul sinceritatea, prăjiturile făcute din fructe-de-pâine, din felii de banane și lichiorul de jenipapo. În tăcerea drumului parcurs până la cimitir, negrul Tição își aminti detalii din diverse discuții, mănăstirea din São Cristóvão, vinul sfințit, clopotul mare și bunul călugăr Nuno copilărindu-se. Zâmbi amintirii și, în momentul în care trebuiau să coboare corpul în groapă, întrebă:

— Cine știe să spună o rugăciune? Ea a trăit într-o mănăstire, a fost aproape călugăriță. Merită să te rogi pentru ea.

¹ Pitangas (braz.) – fructul de „pitangueira”, specie de mirt.

Au făcut mai multe încercări, însă nimcni nu ştia o rugăciune de la început până la sfârşit, nici măcar Ave-Maria, care era scurtă. Merência o iertase pe păcătoasă, aşa cum învaţă şi porunceşte milostenia, dar nu într-atât încât să vină la cimitir. Dar chiar şi aşa, sufletul Cotinhei n-a urcat la ceruri – dacă o exista vreun cer al târfelor – fără cheia unei rugăciuni care să-i deschidă porţile.

Rostind fragmente din Tatăl-Nostu şi din Apărătoare Doamnă, se ridică vocea gravă a lui Fadul Abdala. În copilărie fusese târcovnic la slujbele unchiului preot din satul libanez. Recită în arabă cu patos şi sentiment, mai mare dragul să-l auzi, te podideau lacrimile. Epifânia nu se putu abţine. izbucni în plâns.

Nici nu se întoarseră bine, că soarele dispăru, iarna revenise.

14

Epifânia nu aşteptă sfârşitul iernii ca să plece în altă parte. Petrecuse de São João şi de São Pedro, spusese cui avea urechi de auzit că nu se distrase niciodată aşa de bine.

În noaptea de São João se aprinseră becurile în faţa colibelor, mai multe: vecinii se vizitară. Pârloaga se luminează de focurile artificiiilor, cu titirezii şi spadele scânteietoare, cu artificii colorate, albastre, verzi, roşii, galbene, atât de frumoase. Băură şi mâncară pe săturate, iar fetele mărturisiră extaziate: nu exista dansator de cadril capabil să se măsoare cu Castor Abduim: doar negrul era maestru în străinisme. Epifânia aprinse un foc cu Zuleica, deveniră cumetre.

Momentul culminant a fost lansarea balonului, o surpriză pentru toţi, cu excepţia lui Tição şi a Corocăi. Afară doar bura: l-au umplut de fum lângă focul cel mai mare, de pe câmpul unde se adunaseră. Aprinseseră fitilul. Balonul urcă la cer şi acolo se pierdu. Înainte de a dispărea, se confundă cu stelele rare şi opace: luceafărul-de-dimineată era cel mai frumos.

Au mai sărbătorit noaptea de São Pedro ca să termine lichiorul de jenipapo făcut de Cotinha şi ca să profite de prezenţa lui Pedro Cigano cu armonica.

Câteva zile mai târziu dis-de-dimineată, Castor tocmai terminase de potcovit iapa Rosedá, căpetenia trupei lui Elísio – după ce-i ascuşise copitele cu o cuţitoaie, le cadorisise cu patru potcoave lustruite – când o văzu pe Epifânia aşteptând, gata de plecare: petrecuseră noaptea împreună iar ea nu-i spusese nimic. Cu bocceaua pe cap, o legăturică plină cu zdrenţe şi papuci, toată averea ei.

— Plec, Tição. – Profita de trupa lui Elísio ca să nu călătorească singură. – Pot să iau evantaiul pe care l-ai făcut pentru mine? – În ochi şi în glas hotărâre, puţin tristete şi orgoliu grosolan.

Tição îi dădu oglinda din alamă care o reprezenta pe Orixá. Nu-i ceru să rămână, spuse doar atât:

— O să-mi aduc aminte de tine toată viața.

Epifânia îi întinse vârful degetelor: desculță, cu bocceaua pe vârful capului, cu evantaiul în mână, urmă trupa în direcția Taquaras. Alma Penada o însoți o bucată de drum, dar, dându-și seama că negresa pleca definitiv, se-ntoarse din drum, înapoi la căldura cuptorului. Continua să fie urât și slab, totuși se dovedise curajos și bun de vânătoare. Păzca atelierul și pașii lui Tição.

Căpitanul Natário da Fonseca întâlnește de drum o familie din Sergipe și o îndrumă spre Tocaia Grande

1

Ca să fie un grup de pelerini lipseau cânteccele și câinii, reflectă căpitanul Natário da Fonseca, zăbind caravana.

Având o adolescență hoinară, Natário nu respinsese nici o sărbătoare a vreunui sfânt făcător de minuni, pe malurile râului São Francisco, unde se născuse. Fusesse însoțitor de orb, iubit de prostituată, ajutor de preot. Călărind fiara din Apocalipsă, cucernicul Deoscóredes mărșăluia neînfricat către ziua Judecării de Apoi chemându-i pe penitenți în ajunul sfârșitului lumii. Alături de el, în loc de trompetă, arhanghelul vestitor cu o pușcă-n mână, era un bun țințaș.

Figurant în procesiunea flăcărilor, mesager al demenței, protector al bunului Iisus și al Fecioarei Maria, imberbul vestitor atinsese marginile ororii, dansase la petrecerea muribunzilor, primise cenușa din postul Paștilor, îl arsesse pe Iuda în aleluia. În testamentele lui Iuda îi rămânea poporului uimirea în fața minunilor și plata promisiunilor – ah, pământ al sărăciei și inechității! În ținutul de cacao, nu existau nici hramuri, nici miracole.

2

Se succedau grupurile de sergipani¹ în regiunile Cobras, înaintând spre pădurile adânci: moșiile recente aveau nevoie de lucrători. În trecere, se aprovizionau de la magazinul lui Fadul, făceau baie în râu, culegeau informații. Din banii numărați și paranumărați, unii mai nerăbdători sustrăgeau câteva parale ca să se ușureze cu vreo femeie. Frumos loc, acela.

În mizera patric sergipană, se auzeau minunății, povești fantastice despre ținuturile la sud de Bahia și despre cultura de cacao. Pământuri fertile, multe

¹ *Sergipani* – locuitori din regiunea Sergipe.

încă neocupate – nu trebuia decât să ajungi și să le iei în stăpânire –, o cultură fără egal, mină de aur. Era de lucru la coasă, la sapă, la mânatul catârilor, la defrișat, la mânuitul pistolului. Cine avea ambiție, era dispus și știa să profite de noroc, putea să se îmbogățească.

Se vorbea despre cazuri în târguri, exemple dovedite, purul adevăr. Povestea în versuri a colonelului Henrique Baretto, Regele Ținutului de cacao, circula din gură în gură, de la ureche la ureche, în acordul violoncelor: „Mort de foame a plecat din Simão Dias...” Plecase de copil, „capitalul său o secure”. La început zilier, apoi soldat, „mânând catării zi și noapte”. Deschise o bodegă într-un sătuc „ca să vândă rachiu de trestie-de-zahăr și muniție”, strâns bani ca să cumpere o bucată de pământ, „acolo plantă arbori de cacao” și deodată se trezi „că devenise un mare bogătaş”. Regele Ținutului de Cacao, colonelul Henrique Baretto, născut și crescut în mizerie în Simão Dias: de sărbătorile de la sfârșitul anului, trimitea ceva mărunțiș rudelor care continuau să trăiască acolo în mizerie, apatici sergipani. El, colonelul, devenise grapiuna¹.

Pe șosele și scurtături se încrucișau grupuri de oameni tineri sau în puterea vârstei, căsătoriți și burlaci. Porneau spre sud de Bahia, abandonând câmpiile feudale, micile orașe moarte, abia ajunși la vârsta rațiunii sau când pierdeau ultima speranță de a găsi de lucru și de a fi plătiți.

La revedere, tată, mamă, dați-mi binecuvîntarea, mă duc în Itabuna. La revedere, nevastă și copii, mă duc înainte să câștig bani în Ilhéus pentru călătoria voastră. În traiste și în mâini duceau leacuri contra febrei și mușcăturii de șarpe, amintiri și sfaturi, fete iubite, lacrimi și suspine. Tată și mamă, nevastă și copii rămăneau în Sergipe cu promisiuni și așteptând, iluzorii rațiuni de viață amanetate încet de bătrâni în liniștea blândeii nebunii. Suferindele fete bătrâne, acestea se încuiau cu rănile lui Hristos în singurătatea isterică a caselor mari, în zbierete și blasfemii. Fiii așteptau vârsta la care să-și ia rămas-bun și să plece.

Pe drumuri, puține perechi, mai ales copii. Arareori familii numeroase, femei și bărbați, vârstnici și tineri, bunici, copii, nepoți. Totuși, se mai întâmpla: împreună hotărâseră să parcurgă traversarea, împreună aveau de gând să rămână. Clan ancestral, rădăcini puternice, legături profunde de sânge și substanță. Sfârșeau prin a se dispersa în certurile din ținuturile de cacao: pe plantații, în bucătăriile conacelor, în ambuscade, în bordeluri. Bazele fiind violate, noi valori se impuneau.

Se încrucișau obiceiuri, moduri de a petrece și de a plânge. Se amestecau sergipani, locuitori din ținuturile din interior, orientali, limbi și accente, mirosuri și mirodenii, rugăciuni, blesteme și melodii. Nimic nu rămânea neschimbat la răscrucile unde se înfruntau și se împerecheau sărăcii și ambiții provenind din cămine atât de diverse. De aceea i se spunea grapiuna, pentru a desemna noua țară și poporul care o locuia și o construia.

Harnici și încăpățânați, sergipanii au populat ținutul de cacao. De lucru nu duceau lipsă, se întâmpla și să se îmbogățească: subiect de poezii și visuri.

¹ *Grapiuna* (braz.) – poreclă dată de provincialii locuitorilor de la oraș.

invitație să-ți încalți sandalele și s-o pornești la drum. Păstrau o oarecare solidaritate între ei, se ajutau ori de câte ori puteau.

Unii, debarcând în Ilhéus, aveau o adresă precisă: moșia vreunui consătean. Colonel a cărui faimă de bogăție alimenta conversațiile și versurile în zilele amărâte ale orașelor fără bărbați.

Când Natário fugise din Propriá, adusese un mesaj de la o rudă, un vag văr de la distanță, pentru colonelul Boaventura Andrade. Într-un climat de risc, este mai sigur să te încrezi într-un consătean.

3

Căpitanul Natário da Fonseca opri animalul apropiindu-se de grup pentru a răspunde cum se cuvine salutului bătrânului, repetat într-un ecou de voci obosite, degenerate. Bătrânul își scoase pălăria ca să ceară informația. Voia să știe dacă mergeau în direcția bună spre moșiile de pe malurile râului Cobras și dacă era adevărat că pe-acelle meleaguri se contractau lucrători. Da, era adevărat: începea sezonul de recoltare, puieții creșteau, era o plăcere să-i privești.

Nu avea nevoie să întrebe de unde veneau, dar Natário o făcu pentru a mai lungi conversația:

— Sergipani?

— Așa este.

— O singură familie?

Numără cu privirea: în afara celor trei perechi, băiatul înalt și puternic, fetița cu codițe, un puști care ducea o cursă de prins păsări. Femeia cu batic pe cap ducea în brațe un bebeluș, cealaltă, mai tânără, era gravidă. Zece suflete, în curând, unsprezece. Nici nu se putea mai bine.

— Da, domnule. Toți suntem rude.

— De unde veniți?

Bătrânul nu răspunse imediat – și dacă vestea ajunsese până acolo? Totuși se hotărî:

— Venim de pe lângă Maroim. Ai auzit de el?

— Am trecut pe acolo când am venit, e mult de atunci. Sunt de obârșie din Propriá.

Stând pe loc și atenți, ceilalți urmăreau dialogul. Sprijinindu-se de un ciot de copac, un baston rustic, hătrâna slabă și uscată, cu părul albit, făcu un pas spre cavalier, femeia cu copilul în brațe veni după ea. Consătean și aproape rudă, nu e același lucru cu un străin. Cine știe, cetățeanul ăsta din Propriá, bine situat, călărind o catârcă frumoasă, suit pe harnașamente bune, poate i-ar putea ajuta și salva? Avea el un motiv să lungească vorba sub arșița soarelui, la marginea șoselei. Familia era mare, cum să facă să nu se piardă unii de alții. Mai ales, după cele întâmplate? Bătrâna nu îndrăznea să întrebe. Dorea liniște pentru ai săi, dar își pierduse sentimentul de siguranță.

— Cei mai mulți de pe aici sunt sergipani. Dar aproape toți sosesc fără bagaje, familiile sunt o raritate, cu atât mai mult de mărimea asta. De ce-ați venit cu toții, dacă nu vă supărați că vă întreb?

Unul din bărbați i-o luă înainte bătrânului:

— Pe acolo nu se găsește de lucru, se spune că aici e din plin. De-aia și pentru nimic altceva.

Nu se uită la Căpitan, se uită la ceilalți: întrebarea primise răspuns, nici unul din ei nu mai avea nimic de adăugat. Brusc. puțin lămuritor totuși, răspunsul nu fusese nici obraznic, nici provocator; doar rezervat, temător, cine știe? Bătrânul lăsă capul în jos când fiul îl întrerupse, luându-i vorba din gură — prioritatea și respectul zăceau în blestemul din Maroim.

Natário nu căzu în cursă, nu se supără. Cunoștea povestirile pe de rost, identice în peripecțiile principale. Pe câți doborâse arma încă fumegândă? Își plimbă privirile de la unul la altul, măsurându-i și cântărindu-i pe cei patru bărbați, care din ei trăsese oare? Nu-l omisese pe băiat: în calendarul obidiilor, anii se calculează dublu.

— De-aia și pentru nimic altceva, bine răspuns. Păstrați-vă secretul, nu sunt preot duhovnic. Cine debarchează aici, se naște a doua oară, nu are de dat socoteală nimănui. Poate chiar să-și schimbe numele, dacă vrea.

Atunci bărbatul mai tânăr se desprinsese de mâna femeii și se-ndreptă spre Natário:

— S-au luat de noi, ne-au dat afară. Noi n-am venită pentru că am vrut. Furăm forțați.

— Tacă-ți gura! — îi porunci cel mai în vârstă, cel care vorbise mai înainte.

Bătrânul schiță un gest, dar nu-l duse la bun sfârșit. Căpitanul se uită în jos la banduliera de pe umărul băiatului, dar nu apucă să pună întrebări sau să facă vreun comentariu. Tânărul, fără a ține seama de gestul tatălui, de ordinul fratelui, își descărcă sufletul, se eliberă de ofensa care-l consuma:

— Nu s-a întâmplat așa cum crezi dumneata. Ele nu m-au lăsat... — arătă spre bătrână și spre gravidă, mamă și soție: — Deși cu am vrut să termin cu ticălosul. — Privi în palmă:

— Ah, ele m-au legat de mâini! Mi-au blocat intențiile.

Imprudent, voise cu acea ocazie să folosească arma și să facă o nenorocire. Căsătorit de puțin timp, soția tânără, frumoasă, însărcinată se agăță de gâtul lui: gândește-te la mine și la copil! Mama îi smulse banduliera, mai bine murea decât să aibă un fiu criminal. arestat sau fugind de poliție.

— Nu mi-am crescut copilul ca s-ajungă asasin și nici să moară de mâna vreunui pistolar. — La fel muriseră mai demult tatăl și fratele lui, uciși în aceeași inutilă înfruntare.

Între cele două, cu inima sfâșiată, nu-i mai rămăsese decât amenințarea răspândită în cele patru zări. Senatorul nu făcea mare deosebire între amenințarea și tentația de crimă de care erau responsabili toți la un loc și ficcare în parte. Dreptatea lui Solomon, făcută în bătătură.

În strălucirea soarelui aflat la apogeu, pe drumul spre codri, își vărsară povestirea, fiecare actor își declamă rolul cu o intonație precisă: în groapa recidivei își îngropară trecutul, un spin dureros, o greutate inutilă. Acum erau din nou aproape așa cum fuseseră, dar nu pe de-a-ntregul: chiar vindecate, rănila lasă urme de neșters.

Încă o dată. Căpitanul ascultă banala cronică a călătorilor îndepărtați. Bărbați și femei, de la bătrân la puști. Lucrau pământul împărțind câștigul pe din două cu proprietarul și stăpânul, crescător de vite, șeful politic, senator statal. Viața se scurgea placidă, plantau și culegeau, duceau partea care le revenea la târgul din Maroim, vindeau și se tocmeau. Duminiștile, femeile dădeau o mână de ajutor la biserică, iar bărbații la cârciumă.

Într-o bună zi, nici una, nici două, se strică înțelegerea. Acordul verbal, cuvântul dat nu mai valorau nimic. A trebuit să dea înapoi pământul lucrat, casa, cotețul, puțul, siguranța și răsul pentru zece reali de miere.

Convocat la moșie, bătrânul se întoarse cu plata fixată de Senator – nu are rost să se certe, acceptă sau nu –, nu li se mai dădea timp decât să-și facă bocceaua și să caute un alt loc, ochii îi ardeau, avea un nod în gât. Cui să se plângă? Episcopului?

Femeile, în sminteala supărării, au avut, desigur, parte de încurajarea preotului, el însuși afectat de măsura neașteptată care avea să-l priveze de claponii grași, de fructele alese, de maniocul fraged, ofrande săptămânale ale acelor oameni cumsecade, cu frică de Dumnezeu. Le recomandă resemnare și ascultare. Într-un fel – fu de părere, închizând ochii pe jumătate, încrucișându-și degetele pe burdihan – ar trebui să se considere ființe norocoase datorită bunătății naturale a Senatorului. Proprietarul pământului – sau, cumva, pământul era al lor? –, dacă ar fi vrut, Senatorul i-ar fi putut da afară fără nici o plată, fără răgaz și fără să le strângă mâna. Avea nevoie de acel teren argilos ca să-l transforme în pășune pentru vite, iarbă grasă în loc de manioc și fasole. Turmele aveau preferințe, nimic mai just. Senatorul fusese de două ori mărinimos: în primul rând, pentru că le permisesese să lucreze pământul și să culeagă roadele atâta timp; apoi, pentru că a plătit pentru ce nu se cuvenea. Aminti chiar de termenul oferit, suficient pentru a putea merge la târg, sâmbătă, să-și vândă ultimele produse, înainte de a se muta. Se cuvenea să-i mulțumească. Le dădu binecuvântarea, Dumnezeu e mare.

Dacă n-ar fi fost furia și amenințările, cazul ar fi trecut fără nici o neplăcere. Dar, aflând pe căi lăturalnice de supărare și de vorbele deșarte, Senatorul fu profund șocat: nu tolera ingratitudinea. Anulă termenul, decretă expulzarea imediată – dacă vreun membru al familiei avea să fie găsit pe pământurile lui, nu va avea milă.

Cât despre îndrăznețul, banditul care se gândise să-l asasineze, acela avea nevoie de o lecție. L-au prins și l-au legat de un stâlp din curte, fără apă, fără mâncare, cocându-se la soare.

Au trebuit s-o smulgă pe femeia gravidă care îmbrățișase picioarele bărbatului ei, hotărâtă să moară împreună cu el. Bătrâna se plantă lângă

sacristia din Maroim până ce avea să fie primită de capelan. O oală modestă din turma Domnului, iat-o, deodată, înnebunită de furie, părea mai degrabă cuprinsă de Diavol. Părinte, dacă nu-i dau drumul, noi ne întoarcem și vor trebui să termine cu noi toți, unul câte unul, începând cu mine, va fi un măcel. Până și capelanul, având o fire contemplativă și răbdătoare, rămase debusolat. i se făcu frică, simți un frison în pânțele.

— Dumnezeu să te ierte, femeie. O să văd ce pot face.

Dând din nou dovadă de o pornire generoasă, Senatorul îi îndeplini cererea părintelui, dădu ordin să-l elibereze pe mizerabil la timp pentru a se alătura restului de ticăloși. Totuși, înainte i-au administrat două duzini de lovituri, folosind biciul pentru negrii din timpul vechii și binecuvântatei sclavii.

Senatorul nu admitea oameni de rea-credință pe domeniile sale. Domeniile lui: Statul Sergipe, pământ și ape, arborii, animalele, drumurile, justiția. Avea câțiva mici asociați, bogați stăpâni de plantații. Restul erau servitori.

5

— Noi am venită pentru că am fost goniți...

La ce bun că avea pușca pe umăr? Prea târziu, trecuse momentul. Mai bine să urmeze sfatul mamei și să uite: să închidă în el umflăturile și arsurile biciuirii.

— Putea fi mai rău – concluzionează bătrâna –, ce-a fost, a fost. Încercarea a trecut, iar noi suntem în viață. Dumnezeu ne va ajuta să putem să rămânem împreună.

Căpitanul nu comentă întâmplarea, nu spuse nici da, nici nu, nu se pronunță nici pro, nici contra, nu aprobă și nici nu condamnă. O poveste obișnuită, lipsită de importanță, bătrâna avea dreptate: ce-a fost a fost; dacă rămâneau împreună, puteau transforma nenorocirea în prosperitate. Familie numeroasă, ordonată și muncitoare, obișnuită să cultive manioc, fasole, porumb, să crească găini și capre. Exact de asemenea familii avea nevoie Tocaia Grande pentru a prinde rădăcini și pentru a progresa. Odată stabilită prima, celelalte aveau să dea năvală.

— Și chiar vreți să rămâneți toți laolaltă?

— Avem această intenție, dar se zice că nu-i ușor. – Bătrânul preluă din nou cuvântul și comanda.

— Cum îți spune dumitale?

— Ambrósio, la ordinele dumneavoastră.

— Și pe dumneata, mătușă, cum te cheamă?

— Evanghelina, dar îmi spun Vanjé. N-o fi oare posibil...

— Totul e posibil, cât trăim.

Începu să-și spună numele și titlul – la capătul ăsta de lume toți mă cunosc. Atunci începu să vorbească despre Tocaia Grande, un sătuc la mai puțin de o leghe de drum, crescând într-un loc neînchipt de frumos. Le povesti despre pământurile de pe malurile râului unde ar putea planta hectare

întregi de fasole, porumb, manioc, pământuri fără stăpân, erau ale cui ajungea primul. Pe plantațiile de cacao fiecare are partea lui, fără drept de apel.

— Pământuri fără stăpân? Adevărat?

— Bunc de săpat?

— Și dacă după aia...

De două ori bătrâna văzuse cum s-a întâmplat, martoră și personaj.

— Aici e începutul lumii, tanti Vanjé. Nu e ca în Sergipe, unde totul are deja domn și stăpân. Până și minunile sfinților.

Vanjé înțelege că bărbatul din Propriá era un mesager al destinului, se simți eliberată de temeri și incertitudini. Totuși, bătrânul Ambrósio aprecie:

— Banii pe care-i avem nu ne ajung nici să începem.

— Nici nu vă trebuie. Ajunși acolo, căutați un turc pe nume Fadul, spuneți-i că veniți din partea mea. El vă va furniza tot ceca ce aveți nevoie.

În cele din urmă, explică motivul unui asemenea dar:

— Nu cunosc vreun loc mai frumos ca Tocaia Grande, dar nu va prospera decât în ziua în care va fi locuită de familii, care vor avea copii mici și animale de crescut.

Fratele mai mare, cel cu răspunsul brusc, care de atunci tăcuse, voia să mai știe:

— Dumneata ești de-acolo?

— M-am născut în Propriá, după cum am mai spus. Dar, în Tocaia Grande voi muri, când îmi va sosi ceasul.

6

Urma îndepărtărilor călători dispăru în colbul drumului. Gândurile căpitanului Natário da Fonseca se întoarseră către malurile râului São Francisco, către pășunile sărăciei și ale arbitrarului. În liniștea codrului, auzi plânsete și un strigăt de agonie. Pentru câteva clipe călări, din nou, alături de cucernicul Deoscóredes gata de a anunța sfârșitul lumii și eliberarea poporului. Dar fiara Apocalipsei era un catâr greoi, de grajd, în timp ce, pentru a înfrunța imperiul groazei, profetul trebuia să călărească cel puțin omul-lup sau măgarul-fără-cap. Viața oamenilor continua să nu valoreze nimic pe acolo. Nu fusese abolită nici măcar biciuirea negrilor, cu atât mai puțin restul.

De ce să rămână în astfel de neorânduieli seculare, să se amărase? Legăturile din leagăn și naștere se rupseseră definitiv într-o împrejurare îndepărtată. Obligații urgente și actuale îi solicitau atenția. În locul puștii, purta pumnal și pistol: garanții ale acordurilor verbale, zălog al legalității.

Un zâmbet înflori pe buzele lui Natário: turcul avea să tragă o sperietură de moarte când se va trezi cu sergipanii purtători ai mesajului său. De parcă ar fi știut, chiar în acea dimineață, stătuseră cei doi de vorbă și Natário dăduse diagnosticul și propuse și tratamentul:

— Așa e, cum îți spun eu, cumetre Fadul: cât timp nu vor exista familii care să locuiască aici, cât timp nu vor fi decât trupeți și prostituate, mișcarea va fi slabă. Dar nu dispera. Curând o să gădesc niște sergipani pe care să-i

trimit aici. Începe să se simtă nevoia: arborii tineri sunt pe cale de a da cacao, banii or să curgă gâră.

— Dumnezeu să te audă, căpitane Natário. Banii sunt cei care lipsesc.

— Tu nu mă crezi, turcule? Știi câte proprietăți noi sunt în jur?

— Dacă nu credeam, nu m-aș fi stabilit aici. Numai că am crezut că lucrurile or să meargă mai repede, însă merg încet.

— Toate la timpul lor, Fadul, n-are rost să-ți faci sânge rău. Înainte, nimeni nu venea pentru că plantațiile erau încă în creștere. Ți-ai închipuit, cumetre, toți arborii ăștia, grei de roade? E o lume fără sfârșit. Tocaia Grande nu va mai fi o fundătură, un sătuc. Acuși, acuși o va depăși pe Taquaras. Îți dau în scris, dacă te îndoiești.

— Dumnezeu le poate pe toate, Căpitane. Și când zici, nobile prietene, că o să faci rost de sergipani?

— Într-una din zilele-astea, Fadul. Când te-astepti mai puțin.

Așa-i vorbise de dimineață, trecând prin Tocaia Grande, venind de pe Plantația Atalaia. Când te-astepti mai puțin: părea dinadins, ceva aranjat dinainte. Păcat că nu putea să-i vadă mutra turcului la sosirea grupului: uimirea, gesticulările, vocea groasă. Dialogul cu Dumnezeu despre ciudata coincidență, Dumnezeul lui Fadul Abdala era o ființă apropiată, aproape un membru de familie, un prieten puternic, totuși intim, asociat în afaceri.

Căpitanul îl aprecia pe Fadul, un turc șiret, bun de gură și de distracții, negustor isteț, muncind ca un rob: vânzător ambulant faimos pe plantații și moșii, continuau să-i plângă lipsa. Țintind departe, se stabilise în Tocaia Grande, în entuziasmul mișcărilor crescânde de trupe și călători. Traversase fără să se plângă timpurile mizere, suportase toate neajunsurile fără să plece, cumătru și tovarăș vesel.

Familia de sergipani ajunge la Tocaia Grande, iar căpitanul Natário da Fonseca începe construcția propriei case

1

Era dimineață târziu și cele două femei, bătrâna Jacinta Coroca și tânăra Bernarda, se încălzeau la soarele de vară, în ușa casei din lemn construită din ordinul căpitanului Natário da Fonseca. Jacinta cârpea niște zdrențe de îmbrăcat; Bernarda își pieptăna coama neagră și deasă, avea un păr frumos și ea o știa. Îl examina fir cu fir să vadă dacă n-are păduchi.

Luându-și ochii de la îndeletnicirea delicată de a pune ată în ac, Coroca se uită pieziș la tovarășa ei, rupând tăcerea și calmul:

— Prostituata care rămâne gravidă nu face doi bani. Mai bine rămâneai pe plantație spărgând fructe-de-cacao.

Vorbise în șoaptă, abia se auzea. La fel continuă ironică, bombănind, cu ochii ațintiți la cusut, ca și cum ar fi vorbit cu ea însăși și cu nimeni altcineva.

În același mod o asculta și Bernarda: ca și cum n-ar fi auzit nimic și ar fi continuat să domnească liniștea dimineții.

— De ce naiba a trebuit să rămână grea? O să vadă ea și nici măcar nu știe cine e tatăl nefericitului. Habar n-are!

Briza adia peste apa râului, peste coroana copacilor, peste părul Bernardei. Coroca medita:

— Cine n-are minte să nu-și aleagă meseria de târfă, care nu e o meserie simplă, e cu mult mai grea. Ea crede că e de ajuns să te cauți de păduchi, să-ți arăți dinții râzând, să-ți dai cu parfum prin diverse locuri, se-nșeală amarnic. Târfa e la fel ca și călugărița: când intră la mănăstire, renunță la tot. Tată și mamă, soră și frate, adevăratul nume și dreptul de a rămâne gravidă și de a naște. Numai că măicuțele devin sfinte și se duc în Rai, în împărăția Domnului, iar noi rămânem târfe, condamnate fără putință de mântuire.

Se uită în zare, dincolo de râu și de dealuri, lumina intensă o făcu s-o doară ochii:

— Mi s-a urât să tot văd copii căcați și urduroși, curgându-le mucii și plângând pe la colțurile bordelurilor. Copiii târfelor sunt tot ce poate fi mai nenorocit pe lume. Trebuie să fii de-a dreptul imbecilă să crezi că târfa își poate permite luxul de a avea copii, de a lăsa urmași pe lume. Nimic mai jalnic decât o damă făcând trotuarul cu un copil mic agățat de fustele ei.

Fără să-și întrerupă litania, se opri din cusut, examinează cârpelile de pe bluza decolorată:

— Dacă ea nu știa cum să facă să nu rămână grea, de ce nu le-a întrebat pe cele mai mari? Uită-te la mine, eu niciodată n-am rămas gravidă și mă prostituez de mult timp: degetele de la ambele mâini și picioarele nu-mi ajung să-mi număr anii de când fac meseria asta. Nu de ieri de azi îmi spun Coroca.

Tăcu o clipă, nehotărâtă. Amintirile necazurilor erau privilegiul ei, exclusiv. Dar dacă ea nu sărea în ajutorul Bernardei, neștiutoarea avea să aducă pe lume un nenorocit de copil. Bernarda îi putea fi nepoată.

— Eu eram foarte tânără când mama m-a învățat cum să fac să nu rămân grea cu colonelul Ilídio. Eram combinată cu Colonelul, aveam casa mea. El mă ajutase când Olavo, după ce mă dezvirginase, muri scuipând sânge, fiind bolnav de piept. Colonelul îmi făcu o casă, aranjată cu tot ce vrei și ce nu vrei, după cum îi cerusem eu. Era destul să-mi doresc ceva, el îmi dădea dublu, iubire de țap bătrân. Eu trăiam pe picior mare, mama mi-o tot spunea. Trebuia numai să nu rămân gravidă, că așa ceva dona Marcolina nu va tolera. Mai bine de șapte ani am fost o doamnă, sau crezi că m-am născut femeie pierdută? Am început să mă prostituez doar după moartea Colonelului, când dona Marcolina a pus să fiu bătută și m-a dat afară din Macuco. A fost primul ordin dat paznicilor, după ce și-a pus doliu de văduvă și a preluat comanda moșiei. — Își țidică ochii de pe lucru: — Mai bine ar fi poruncit să mă omoare.

Printre suvițele de păr care-i acopereau obrazul, Bernarda însoți privirea Jacintei ațintită în gol. În lumina zilei, ochii păreau seci, ochi de orb. Coroca se întoarse la cusut, își reîncepu litania:

— Dacă m-ai fi întrebat, te-aş fi învăţat. Era destul să spui: Jacinta, cum să fac să nu rămân gravidă? Dar, te-ai găsit, ea ca să întrebe? Acum, n-ai mai fi stat aici, cu burta la gură, fără să ştii nici cine-i tatăl copilului.

Începu să cârpească o fustă, se uită pieziş la burta umflată a fetei, îşi înmuie glasul:

— Dar nici nu trebuie să te necăjeşti. Cunosc reţeta unci băuturi făcute din frunze pe care o să le luăm din pădure, merge la sigur. Bei, şi-n aceeaşi zi, în câteva ore, dai totul afară, se duce pe apa sâmbetei, nu rămâne nici urmă. Trebuie s-o bei în apă, când faci baie. M-a învăţat răposata Cremilda, care rămânea gravidă un-doi, nu c-ar fi vrut, dar aşa era ea, rămânea numai dacă se uita un bărbat la ea. Ei bine: câţi a avut, pe toţi i-a dat afară.

O privi pe fată drept în ochi: tovarăşă de casă şi de meserie, atât de tinerică, fără pic de minte. Coroca nu putea permite o asemenea nebunie.

— Cu tine vorbesc, pot să-ţi fiu bunică. Pregătesc băutura chiar azi, e rea la gust, dar curăţă burta. O iei după-masă, te scoli dimineaţă cu burta curată. Mă auzi?

Bernarda înalţă capul, îşi dădu părul pe spate şi, în cele din urmă, înfruntă privirile vorbăreţei:

— Ai să mă ierţi, dar n-am să beau nimic să-mi golesc burta, nu te obosi să mergi în pădure după ierburi. Ştiu că nu vorbeşti cu rea-intenţie, că vrei să mă ajuţi. Numai că, eu am rămas gravidă pentru că am vrut, nu din neştiinţă. Dacă aş fi rămas când tata se culca cu mine? Nu voiam să am un copil de la el: când tata îmi desfăcea picioarele, eu îmi ferecam restul corpului.

— Nu simţeau nimic cu el?

— Poţi să nu mă crezi, să te gândeşti că te mint. În primele două, îl uram, plângeam tot timpul. După aia, nici măcar atâta. — Făcu un gest cu umărul alungând acele amărăciuni trecute: — Nici nu vreau să-mi mai aduc aminte, acum nu mă mai interesează nimic altceva decât copilaşul din burta mea. Îl am pentru că l-am vrut şi-l voi naşte, nimeni nu mă va opri. Nimeni pe lumea asta.

Se întinse să se dezmoştească, îşi puse mâinile pe burtă ca s-o arate mai bine; apoi, îi luă mâna Jacintei şi i-o sărută.

Nu era nimic de făcut, nici o buruiănă de leac. Coroca dădu din cap, încuviinţând. Odată şarada descifrată, dispăreau motivele conversaţiei ironice — oţetul se transformă în miere:

— Înţeleg. E copilul lui, nu-i aşa?

Nu era nevoie să-i pronunţe numele pentru ca Bernarda să ştie la cine se referea Jacinta şi să zâmbească triumfătoare:

— Este al Naşului, da, ai ghicit. — Îşi înalţă faţa, renunţase la tonul furios şi de gâlceavă, părul i se rostogoli pe umeri, şuviţe îi fluturau în vânt: Coroca o văzu în lumina soarelui, mulţumită. — Ce pot să-mi doresc mai mult pe lume, ce pot să-i cer mai mult lui Dumnezeu? Să fie băiat şi să semene cu el.

— Toţi băieţii lui îi seamănă. Cei ai Zildei şi cei ai străzii.

— Al meu va fi leit, şi la trăsături şi la curaj.

Orice fiinţă, oricât de mizerabilă şi nevoiaşă, oricât de amărâtă şi singură, are dreptul la un strop de bucurie, nici un destin nu este amar în întregime.

Nu comenză prețul care trebuie plătit. Jacinta însăși plătiese preturi absurde pentru un capriciu, pentru îlacăra unei dorințe. Niciodată nu se căise, nici atunci când, după ce se duseră excitarea și satisfacția, se instalase singurătatea cenusie și dureroasă. În fond, cu ce rămâi din viață în afară de tristețe și neliniște, de agonia și șansa unei iubiri? Merită să riști: oricât de scump ar fi prețul, va fi ieftin.

— Pe lumea asta, nimic nu e gratis, totul are un preț. Poți să plătești chiar cu viața, am văzut și așa ceva. Dacă tu ai rămas gravidă pentru că așa ai vrut și ai hotărât, nimeni nu se poate amesteca și condamna. Numai că, după aceea, să nu te plângi, va trebui să taci și să rabzi.

— Să mă plâng? De ce? Spune-mi dumneata! Nu vezi că am înnebunit, că răd pe la colțuri?

Suflet semeț, hohote de râs, capul în nori.

— Cap în nori ce ești, trebuie să te pregătești pentru naștere. Până și vietățile pădurii se pregătesc pentru naștere!

— Așteptam să se apropie mai mult ca să aranjez cu dumneata.

— Mai bine vorbim acum. Unde-ai să-ți depui icrele? În Taquaras? La Itabuna?

— Ba chiar aici.

— Aici? Ești nebună? Aici nu-i nici măcar o moașă care să apuce copilul în momentul când se va naște.

Bernarda zâmbi din nou:

— Nu e? Dar dumneata?

— Eu? — Luată prin surprindere, Coroca se sperie, se cutremură: — Am făcut multe lucruri pe lumea asta, nici nu-ți dai seama, am îngrijit până și bolnavii de vărsat de vânt. Dar de moșit, n-am moșit niciodată.

— Atunci pregătește-te să-l moșești pe-al meu.

Bătrâna amuți. Asistase la mai multe nașteri: i se întâmplase chiar s-o ajute pe moașă în momentul miracolului, aducând ligheanul cu apă, cârpele. Moașele, niște regine, competente, miloase, calme, cu gesturi măsurate, cu vorba hotărâtă, adevărate personalități în așezările rurale, având în mâini puteri de la Dumnezeu. Când vorbi din nou, o făcu cu voce strănutată, răgușită subit, venind din străfunduri.

— Tu chiar vrei ca eu să-ți moșesc copilul? Tu crezi că eu sunt în stare să ajut o naștere? — Lăsase de-o parte acul și ața, hainele de cârpit.

— Dacă-ți pui dumneata ceva în cap, poți să faci orice.

— Să moșesc un copil, să-l ajut să se nască, ah. Doamne Dumnezeule! — Se uită la mâinile slabe, osoase. — Poate că da!

— După ce voi naște, noi două vom fi cumetre.

— Noi suntem deja cumetre, de la São João, ai uitat? Cumetre de petrecere, acum însă vom fi de viață și de moarte.

Dădu din cap, condamându-se:

— Și când te gândești că eu voiam să omor creatura asta chiar înainte de a se naște. Idioată bătrână, imbecilă!

Râseră amândouă încet, două târle care se încălzeau la soare în ușa casei din lemn în sătucul Tocaia Grande, la începutul verii. Un râs gratuit, cel al

bătrânei și al tinerei, asemănător adierii care mișca frunzele pomilor, care tulbura apa râului, un râs de pură bucurie.

2

— Aici trebuie să fie. — Afirmă Ambrósio, oprindu-se din mers.

Câmpia se întindea de-o parte și de alta a râului, înconjurată de dealuri abrupte. Era un fel de loc îngrădit și drept, vegetația târătoare și deasă acoperea malul stâng în întregime nelocuit. Pe malul drept se zăreau în depărtare cocioabe risipite la întâmplare și, mai aproape, șirul de colibe aliniate la marginea drumului. Văzură și câteva case cu țiglă, construcții din lemn și una din chirpici, baraca cea mare pe câmpul deschis.

— A avut omul dreptate că este frumos. — Murmură bătrânul.

— Căpitanul. — Îl corectă bătrâna Vanjé. — A spus că era Căpitan. Căpitanul Natário.

Bătrânul Ambrósio, bătrâna Evangelina, cunoscută drept Vanjé, zbârliți, slăbănogi, umili: el nu avea mai mult de cincizeci de ani, ea încă nu-i împlinise. Doi lucrători bătrâni alungați de pe plantațiile lor, în căutarea unei bucăți de pământ unde să semene și să culeagă pe cont propriu. Se uitau la pădurea virgină care se întindea înaintea lor, puternică și bătrână. Pământ pustiu, era al cui punea mâna pe el. N-o fi o altă minciună, o altă înșelătorie urâtă? Dar de ce să-l fi mințit bărbatul, un Căpitan? Grozăvia se întâmplă în îndepărtatul Sergipe, meleaguri captive. Timpuri trecute.

Dinorá stătea lângă Vanjé, cu copilul în brațe. Se întoarse și-i zâmbi bărbatului ei. João José, zis și Jãozé. Terminară peregrinarea, aveau să se stabilească în acele locuri modeste, în sfârșit, să-și ridice o casă. Nu mai credea să ajungă vreodată să-și găsească un adăpost, un loc unde să cultive pământul, să-l planteze, să crească porci și găini. Să-și crească copilul, să rămână din nou gravidă. Se temuse ca bebelușul să nu-i moară pe drum, în brațe: pricăjitul gемеa încet și molcom, neavând putere nici să plângă.

Bărbatul făcu un pas înainte, se așeză între mamă și nevastă: răspunse zâmbetului obosit al însoțitoarei. El, João José, uitase să mai zâmbească. Înainte de întâmplarea din Maroim — a fost ieri sau cu mulți ani în urmă? — Dinorá umplea casa cu cântece, era chipeșă, avea ochii ageri, un glas ca de clopoțel, plină de viață. Noaptea, el o lua în brațe, râdeau și suspinau împreună.

Degete grosolane, mână bătătorită și murdară: mângâierea neașteptată nu-i atinse Dinorei numai fața amplificându-i zâmbetul timid pe buzele uscate. Balsam miraculos, se răspândi peste rănilor de dinafară și de dinăuntru, cele văzute și cele ascunse. Vârful degetelor atinseseră fiecare fibră a ființei ei: balsam suav, flacăra vorace. Dinorá simți că renaște, era din nou femeie pentru muncă și pentru pat.

Frumusețea împrejurimilor nu acoperea sărăcia locului. Jãozé se plânse morocănos:

— Mi-am imaginat o așezare mai numeroasă. nu-i decât un sătuc. E abia la-nceput.

— Ca și noi. Se spune că pământul e bun. — I-o întoarse Ambrósio pe un ton care impunea încredere.

Întârziații se alăturară bătrânilor. Stând în soare pe marginea drumului, se uitau la pământul făgăduinței. cu ochii țintă la stânci și la colibe, cu inimile ieșindu-le din piept. Oscilau între neîncredere și siguranță, le era teamă, aveau îndoieli. dar căutau să se lepede de suferințe și amărăciune. Se agățau de cuvintele Căpitanului: Pământ fertil și din abundență.

— Pământul e bun, așa cum vrem noi.

— Pământ gras, slavă Domnului. Se vede după soliditatea trunchiurilor de copaci.

— O să fie nevoie de multă muncă ca să doborâm toată pădurea asta.

— Cred că bărbatul ăla...

— Căpitanul! — Vanjé avertiză din nou.

— ...cred că el vorbea de pământul de dincolo de râu. — Agnaldo, cel cu loviturile de bici. arată spre locul îngrădit de pe malul celălalt: — Nu trebuie decât să punem arbori de cacao și să plantăm.

— Măcar de-ar fi așa. E și mai bine. — Cu toate astea, Jãozé continua să aibă îndoieli, să fie reticent: — Numai că n-ai cui să vinzi.

— Căpitanul a spus că în curând vom avea.

— Dar-ar Domnul!

— O să dea.

Își reluară marșul. în frunte bătrânul Ambrósio cu toiagul, după ce-și recăpăta respectul și comanda. Vanjé îl luă pe copil pentru ca nora să poată merge de mână cu bărbatul ei. Agnaldo îi oferi brațul gravei extenuate și gâfâind:

— Acum ajungem. Lia. Mai e puțin. — De n-ar naște înainte de vreme. — De ce plângi?

— De bucurie.

— Oare unde-o fi casa străinului?

Diva, fetița cu codițe, îi răspunse fratelui la întrebare:

— Ar trebui să fie aceea. — Arăta cu degetul atelierul impunător din piatră.

— Haidem, fraților!

O porniră la drum obosiții sergipani venind de departe, temători și cu credință. împărțiți între necazuri și speranță. Copilul și băiatul o luară înaintea grupului alergând către râu.

— Încotro mergeți voi?

— Lasă-i. mamă. Ce n-aș da să merg și eu. — O întrerupse Diva: cu părul năclăit de praf. cu fața murdară. cu un miros de transpirație puternic. corpul necesitând o baie.

— Și eu. — Încuviință grvida.

— După aia. Acum. o să vorbim cu turel.

Băiatul slăbănog, de doisprezece ani, își lăsă cursa de păsări pe malul apei, acolo unde râul se învolbura. Își scoase zdrențele de pe el și se aruncă în apă.

Aurélío, fratele lui, se uită în urmă, nu mai văzu pe nimeni altcineva în afară de ai săi, ridicând praful de pe drum. Își smulse cămașa, începu să se descheie la pantaloni, când auzi hohote de râs. Se uită în jos și văzu într-un bazin format din pietre o animată clacă de femei. Aurélío rămase nemișcat, ținându-și pantalonii. Fetele, dezinvolve, unele îmbrăcate pe jumătate, altele complet goale, spălau bulendre, făceau baie, pierdute într-o conversație molcomă. Zăpăcit, adolescentul nu știa ce să facă, nici cum să-și împiedice mădularul să crească singur în prohab. Pământ gras și plin de daruri: risipă de coapse și țâțe, de funduri și fosoloance. Aurélío mergea pe șaptesprezece ani.

Nando, copilul, lua în stăpânire râul, cucerirea inițială. După aceea urmau pomii, maimuțele, păsările.

4

E ușor să recunoști un ture după nasul coroiat, după părul creț, după pronunția greșită. În casa din piatră, dădură peste un negru ca tăciunele, modelând fierul în foc, cu o piele slinoasă de mistreț trecută în jurul mijlocului. Nimeni nu mai văzuse un ture de așa culoare: Diva nu se putu abține să nu râdă.

Tição se opri din lucru; nu știa de ce râdea fata pe sub codițe, dar râse și el, deconcertat. Imediat îi zări pe cei doi bătrâni și restul. În zare, venind de la râu, Bernarda traversa câmpul. Diva se simțea liniștită și încrezătoare. Corpul de tânără pe care viața nu o răsfătase.

— Casa turcului e aia mare din lemn. În față, e magazinul, în spate, locuința. La ora asta, Fadul ori doarme, ori face socoteli. Vin cu voi.

Curios, însoți grupul până la cârciumă. Aplecat deasupra tejghelei, Fadul Abdala studia nume și date notate într-un caiet: raportul dintre dobânzi și împrumuturi, zilele de scadență.

— Căpitanul Natário ne-a spus să venim aici. Zice că pământul e bun pentru plantat și că dumneata o să ne dai ce-o să ne trebuiască.

Turcul se uită din nou la fiecare pe rând:

— Veniți din Sergipe?

— Venim, da.

Atunci se întâmplă ceva ce călătorii nu înțeleseseră: ditamai omul căzu în genunchi, ridică mâinile la cer, strigând în arabă: vorbea cu cineva de încredere, vorbea cu Dumnezeu. Cu fața iradiind de fericire, cuvinte de laudă: cumătrul Natário se ținea întotdeauna de cuvânt. De dimineață îi promisese că va trimite în curând familii de sergipani ca să populeze Tocaiá Grande. Nici nu se înserase și primul contingent sosise deja, chiar în ziua aia, lăudat fie Domnul!

Se ridică și, ca să arate cât de mare era satisfacția ce-l cuprinsese, începu prin a oferi rachiul bărbaților. Uitându-se, apoi, la bătrână, la lehuză, la gravidă și la domnișoară, se duse să ia din dulap o sticlă de lichior de jenipapo care-i rămăsese din cele multe pregătite de răposata Cotinha pentru sărbătorile din iunie din iarna trecută. Le servi pe lehuză și pe domnișoară, grăvida ceru apă să-și potolească setea, iar bătrâna preferă o gură de rachiou. Punându-l la socoteală și pe bebeluș erau opt, dar îl informară că lipseau doi din băieții cei mai tineri, care fugiseră să facă o baie.

— Sergipani! — striga turcul la-ntâmplare.

Își oferi ajutorul. Pământul era acolo, de-ajuns, nu trebuiau decât să traverseze râul. Nu exista pod, nici barcă, se trecea peste pietre în locul unde apa era învolburată: iarna era ceva mai greu din cauza ploilor. Pământ de cea mai bună calitate în așteptarea cuiva care să-l cultive.

— Și nu are proprietar? E-adevărat?

— Acum are, pe voi, prieteni, n-aveți decât să v-alegeți bucata care vă convine. Nu așa v-a spus Căpitanul?

— El este inspector financiar, notar?

— E ca și cum ar fi.

João José continua cu un nod în gât:

— Și cui o să vindem noi?

Turcul își desfăcu brațele enorme:

— În spatele pădurii sunt numai plantații tinere de cacao pe cale de a da rod. De clienți n-o să duceți lipsă.

Așa îi spusese cumătrul chiar în dimineața aceea și numai un nebun ar îndrăzni să se îndoiască de cuvântul căpitanului Natário da Fonseca.

Ca să nu rămână sub cerul liber în primele zile, le recomandă baraca cea mare unde se adăposteau trupeții și ceilalți călători, loc de mare animație în timpul nopții, iar în unele nopți, sală de dans și de petrecere. Tição, continuând să zâmbescă, le spuse că femeile, dacă voiau, se puteau adăposti într-o cocioabă abandonată, cea care fusese a Epifânici: una nouă o ocupase pe cea a Cotinhei. Mai ales pentru gravidă și pentru cealaltă cu bebelușul, era mai bine decât baraca. Partea proastă era că aveau să stea în Baixa dos Sapos, rețuta femeilor ușoare.

— Și ce-i cu asta? — Spuse Vanjé.

Își făcu apariția și Coroca, venise să cumpere gaz, se miră de animația de la acea oră.

— Sunt sergipanii pe care i-a trimis Căpitanul. Or să planteze manioc de partea cealaltă a râului. Or să cultive fasole și porumb.

— Era nevoie de așa ceva.

De la Caminho dos Burros, de la Baixa dos Sapos veniră într-un suflet bărbați și femei, clevetitori. Se oferiră să-i împrumute, aduseră de mâncare: copilașul trecu în brațe pe la fiecare.

Coborând din carul cu boi, Zilda, nevasta lui Natário, nu a fost întâmpinată cu artificii pentru că, pur și simplu, căpitanul uitase să-l prevină pe Fadul dinainte. Totuși, evenimentul nu a fost mai puțin sărbătorit decât sosirea sergipanilor cu două luni în urmă. Vestea despre căpitanul Natário, care se hotărâse, în sfârșit, să-nceapă să-și construiască locuința, produsese senzație, marca încă o etapă în viața de la Tocaia Grande. Arborii tineri de cacao înfloreau pe plantațiile din apropiere, în ajunul primei recolte.

Cu câteva zile înainte, Balbino și Lupiscínio și-au croit drum printr-un desiș și au urcat pe deal ca să studieze localizarea casei: Bastião da Rosa și Guido erau ocupați cu bazinul și cu barcazurile pe Plantația da Boa Vista. Zilda venise ca să hotărască împreună cu zidarii și dulgherii asupra ansamblului și detaliilor lucrării. Lucrare de anvergură, proprietarul nu era un oarecare și avea familie numeroasă, nevastă și opt copii, cinci legitimi, trei înfiați. În mod curios, cei opt se asemănau izbitor unul cu altul. Zilda nu făcea deosebire între cei legitimi și cei înfiați, ca și cum i-ar fi născut ea pe toți.

Când carul cu boi se auzi scârțâind în depărtare, câțiva locuitori alergară entuziasmați pe câmp să o salute. Dar Natário, în fața jugului, călare pe catârca neagră într-un trap lent, direcționează mulțimea spre casa din lemn unde locuiau Coroca și Bernarda. Amândouă așteptau în ușă.

Zilda luase cu ea doi băieți: pe Edu, cel mai mare, un puști voinic de treisprezece ani, leit tăică-su, și pe cel din urmă născut la sfârșitul luptelor, la puțin timp după ce Natário câștigase pământul unde plantase arbori de cacao, fiinul colonelul Boaventura și al dolofanei și sfintei sale soții, dona Ernestina. În onoarea nașei, primise în cristelniță numele de Ernesto.

Având un corp delicat, o aparență fragilă, în realitate sănătoasă și hotărâtă, Zilda coborî suflecându-și poalele fustei. Fina îi sărută mâna:

— Binecuvântează, nașico.

— Dumnezeu să te binecuvânteze, fata mea. Bună ziua, Coroca, tu arăți din ce în ce mai puternică.

— Mă descurc, cu voia Domnului.

Natário descălecă, slăbi chinga catârcei. Avea de gând să continue călătoria imediat după ce-i va arăta Zildei colina pe care își vor înălța casa chiar lângă trunchiul de mulungu¹. Ernesto se dădu jos din car trăgând un cățeluș legat cu o sfoară. Speriat, animalul se împotrivea, arătându-și colții. Atingând cu vârful degetelor mâna întinsă a lui Castor Abduim, prezent la întâmplare, Zilda îi comunică:

— E o cățelușă pe care am adus-o pentru dumneata, Tição. S-a născut de o lună. Negrinha a avut șase pui. Am auzit că ai un câine, uite, aici, o nevastă pentru el.

Râse cu un râs scurt, plăcut. Cei care o cunoșteau apreciau modul în care ea ținea casa și îi creștea pe copii, cei de sânge și cei adoptați: o femeie așa cum se cerea pentru un asemenea bărbat. Devotată, discretă și hotărâtă.

¹ Mulungu (braz.) – stejar de plută.

— Va trebui s-o aștepți să crească... — Îl anunță imediat pe Alina Penada, care sărea neastâmpărat.

Tição mângâie cățelușa pe botic, o gădilă pe burtă și o puse jos. Alma Penada o atinse cu laba, mârâi în glumă: Oferecida¹, așa o numi Tição pentru că o primise cadou, dar și pentru că, o vedea micuță și îndrăzneată, sărind provocator, în jurul potaiei.

Trăgându-l de urechi pe Edu, fu rândul lui Natário să i se adreseze lui Castor:

— În schimb, îl vei primi și pe puștiul ăsta, băiatul meu cel mare, Eduardo. Va rămâne aici să-l înveți meserie. Fă din el un fierar bun ca dumneata.

— Las' pe mine.

— Haidem înăuntru. — Îi invită Coroca.

Pe foc, cutia de tablă cu calfa proaspăt strecurată. De-ale gurii pe masa improvizată pe o cutie de gaz: fructe-de-pâine coapte, carne uscată friptă, făină de manioc, fructe-de-pâine moi și mango verzi la culoare dar coapte, mari, incomparabile. Abia se atinseră de bucate pentru că Natário era grăbit:

— Hai să mergem că vreau să trec și pe la plantație. O s-aveți destul timp să vorbiți.

Înainte de a-și însoți bărbatul și grupul de locuitori în direcția dealului, Zilda îi dădu Corocăi o pereche de papuci în formă de pisică și cu pampon roșu, un cadou de lux adus din Ilhéus, iar Bernardei un pachetel conținând hăinuțe de bebeluș: cămășuță, botoșei croșetați, căciuliță albastră cu panglică albă, toate făcute de ea, pricepută ca nimeni alta.

Burta Bernardei se încinse. O să vezi, sunt gemeni, glumi Zilda, atingând burta finci. Cu burta mare, cu picioarele umflate, Bernarda nu putu s-o însoțească pe nașa ei pe deal. Mânuiind cuțitele, Lupiscínio și Balbino lărgeau drumul abia croit.

Natário nu mai revenise pe culmea dealului de când urcase cu Venturinha, curios de amănuntele evenimentelor petrecute cu ani în urmă. La puțin timp după noaptea furtunoasă, noaptea ambuscadei, marcea ambuscadă.

¹ Oferecida (braz.) - oferită.

Bătrâna Jacinta Coroca se inițiază în complicata meserie de moașă

1

— Ce-ai fost și ce-ai ajuns... Uite-te numai la câtă agitație. dona Coroca... Slavă Domnului! – Dulgherul Lupiscínio se referea la schimbările petrecute în Tocaia Grande.

Se duceau pe câmp, el și Jacinta Coroca. În fiecare duminică, de dimineață, agricultorii expuneau în fața barăcii celei mari din chirpici produse agricole și animalele domestice aduse cu barca cioplită de Bastião da Rosa și de el însuși. Lupiscínio, într-un trunchi de vinhático pe care Ambrósio și fiii săi îl doborâseră cu lovituri de seure. În acel început de lume, maiștrii zidari și dulgherii nu refuzau nici o comandă, luau orice lucrare; totuși, începând cu ultima iarnă, nimeni nu se putea plânge de lipsă de lucru. Înțelegerile fiind verbale, majoritatea pe credit, se întâmpla de multe ori ca plata să întârzie; dar cuvântul dat era o garanție. Cel mai adesea, lucrările se bazau pe ajutorul colectiv: schimbul de servicii era monedă curentă în acel loc.

Călcând pe urmele sergipanilor din Maroim, alte două familii se stabiliseră pe malul celălalt al râului, lucrând și cultivând pământul, crescând găini, capre și porci. Datorită numeroșilor șerpi veninoși, își construiau locuințele pe stâlpi, iar jos instalau cocinele. Stratul de șoric care acoperea porcii îi făceau imuni la mușcăturile șerpilor pe care-i omorau și-i mâncau. La cererea noilor locuitori, Guido și Lupiscínio proiectau construirea unui podeț, în partea cea mai îngustă a râului. Cum pierduse mai multe zile în vâltoarea torentului, colonelul Robustiano de Araújo se arăta interesat de proiect. La fel și Căpitanul.

Familia lui José dos Santos, originară din Buquim se compunea din cinci membrii: el, nevasta și trei fete. Cea a lui Altamirando, alcătuită din soț, soție și o fată, venise dintr-o provincie îndepărtată răvășită de secetă: fata Ção, înapoiată din naștere, împlinise treisprezece ani. La fiecare două săptămâni, Altamirando cumpăra câte un bou din cireada colonelului Robustiano – pe datorie, avea să-l plătească peste următoarele cincisprezece zile – și-l tăia ca să vândă carnea proaspătă duminică și să pună la sare ce rămânea. În asociație cu Ambrósio, José dos Santos intenționa să construiască o moară: plantațiile de manioc creșteau viguroase.

— Parcă mai ieri – continuă Lupiscínio – în afară de păsări, șerpi și catării trupeților, nu mai vedeai alt animal pe-aici. Ți-aduci aminte, dona Coroca? Azi...

Arătă spre cârdul de pui și puicute care fugeau speriați. Găina sură, proprietatea Merênciei, scormonea pământul înconjurată de o mulțime de pușori cu gâtul golaș. Sub arborele de pâine, lângă magazinul lui Fadul, o scroafă care abia fătasce scormonea cu râțul fructe putrede în fața unui șir de pureluși.

— Dacă mi-aduc aminte... Ce oameni muncitori ăștia din familia lui Ambrosio, ca să nu mai vorbim de ceilalți oameni buni. Chiar azi doamna Vanjé a venit dis-de-dimineață la mine să-mi aducă un clapon gras. Nu că mi-ar fi obligată.

— Și nu-ți e. dona Coroca?

— Eu le sunt obligată lor și nu am cu ce plăti. — Se uită la mâinile uscățive cu degete lungi și slabe. — Numai Dumnezeu știe.

Îi lăudară pe sergipani și pe cei din provinciile îndepărtate din interior, vorbiri de una de alta, schimbări opinii culinare, conversând molcom în acea dimineață de duminică. După Lupiscínio, nici o carne de pasăre nu se compara cu cea a găinii sure. Coroca era de altă părere: găina-de-angola le-ntrecea pe toate celelalte. Zilda, nevasta căpitanului Natário făcea o mâncare denumită găină friptă: cine mănâncă o dată n-o mai poate uita! Capote, una din denumirile găinei-de-angola care avea peste douăzeci de nume și era ursuză, prefera să trăiască în pădure, nu se adapta în ogradă.

— Doamna Vanjé a spus că o să crească rasa asta dificilă. La Atalaia au de prăsilă, Natário a promis că va aduce niște ouă pe care ea să le clocească cu o găină domestică.

— Casa căpitanului Natário e gata deja, și casa și mobilele. Oare când se va muta?

— Dacă era după Zilda, ar fi fost deja mutați. Dar Natário e cel care fixează data, numai el știe. Natário nu face nimic la-ntâmplare. Dacă nu s-a mutat încă, înseamnă că are el un motiv.

— Bineînțeles.

Motivele căpitanului, nu trebuiau discutate. Nici de ei, nici de Zilda. De nimeni.

2

Schimbările au început să apară o dată cu sosirea sergipanilor vara trecută. Dar au fost cu adevărat impulsionate și s-au accelerat când, după perioada dintre două recolte, primii arbori de cacao au înflorit și au dat rod pe plantațiile din împrejurimi apărute când au încetat luptele, în timpul defrișării, aparținând colonelului Boaventura Andrade și asociaților și protejaților lui.

Dacă n-ar fi fost începutul culesului, prea puțin sau nimic s-ar fi schimbat în Tocaia Grande, în ciuda experienței și destoiniciei sergipanilor în lucrarea pământului și în creșterea animalelor. Dar venirea lui Ambrósio și a lui Vanjé devenise un criteriu de demarcare a timpului: înainte și după aceea zi caldă și însorită în care Diva îl confundase pe negrul Castor Abduim cu Turcul Fadul Abdala, izbucnind în râs.

Deja în următoarea lună a lui mai intrară în Tocaia Grande, pe atunci un sătuc inert, câțiva catâri provenind de la Plantația Boa Vista. Căpitanul Natário da Fonseca în persoană, călare pe catârca cea neagră conducea mica trupă care transporta în coșuri prima cacao culeasă de pe plantația lui. Un episod plin de recunoștință care se transformă în petrecere, așa cum era de așteptat.

Câteva măsuri de cacao, o nimica toată în comparație cu producția de pe celelalte plantații, dar tot aurul din lume nu putea plăti emoția fostului șef de paznici: pe obrazul imobil, ochii mici scânteiau, buzele schițau un zâmbet palid. Celebrarea se prelungi cu un chef pe cinste cu rachiu din belșug și pe gratis. Bernarda nu-și mai încăpea în piele de bucurie. În ciuda burții mari, petrecu noaptea învârtindu-se în brațele nașului ei.

3

Altădată timpul se scurgea lent, prezentul rămânea oprit în loc luni de zile. Dar, după ce plantațiile au început să dea rod, evenimentele petrecute cu o săptămână înainte erau deja lucruri ce țineau de trecut. Zilele se izgoneau una pe alta, ieri era departe, de alaltăieri nici nu se mai vorbește, pierdut în timp.

Tot de trecut ținea și duminica în care tânărul Aurélio și fetișcana Diva traversară râul în barca nou-nouță cioplită într-un trunchi de vinhático, aducând câteva produse pe care să le vândă cui ar fi dorit să le cumpere. Cei dintâi locuitori au putut vedea expuse pe saci de iută ceea ce nu mai văzuseră niciodată pus în vânzare în Tocaia Grande: păstăi, castraveți, quiabo¹, maxixe², jiló³ și dovleci, toate în cantități reduse. Unora nu le venea să creadă ochilor.

În fiecare săptămână, se mărea varietatea și cantitatea mărfurilor. Turcul Fadul salută cu entuziasm primii ardei: cei mirositori rotunzi și galbeni și ardeii iuți alungiți, de culoare verde și roșie. Nando făcea negoț cu păsări. El și Edu, tovarăși de joacă, puneau curse în pădurea populată de papa-capins, mierle, pitulice, rândunele, porumbei curiós, confecționau colivii artisanale. În atelierul lui Tição, o pasăre sofrê bătând din pene își umfla pieptul cântând și fluierând.

Numai Lia întârzie să se așeze pe vine în fața barăcii celei mari ca să dea o mână de ajutor la târg. Când – parcă a fost ieri sau demult de tot? – au văzut-o lângă bărbatul ei, lângă socrii și cumnați, ea ducea în brațe și alăpta în mijlocul oborului un nou-născut dolofan și plângăcios.

Imediat, familiile lui José dos Santos și Altamirando se alăturară celei a lui Ambrósio expunând recolta săptămânii. Ção alerga după porci, îi legăna pe purceluși de parcă ar fi fost bebeluși: prin rupturile rochiei, sânii îi crescuseră. Cu Edu și Nandu, alerga prin vale de colo-colo. Picioare fine, păr

¹ *Quiabo* (braz.) – fruct capsular conic, verde.

² *Maxixe* (braz.) – fruct de origine africană.

³ *Jiló* (braz.) – fructe de culoare roșie, cu gust amăruț.

cărlionțat, râsul nestăpânit. privirea nesigură, spurcată la gură. Sălbatică și îndrăzneță.

Târgul incipient atrăgea, pe lângă locuitori și pe tăietorii de lemn și zilierii de pe proprietățile din împrejurimi. Veneau să cumpere legume și verdețuri inexistente pe plantațiile unde pământul era în întregime destinat culturilor de cacao. O bucăică de dovleac s-o fiarbă împreună cu fasolea: castraveți, jiló și maxixe ca să facă o tocăniță și s-o mănânce cu carne uscată. Dar veneau și-n trecere în sătuc, în căutare de distracții, petreceri și femei. Unii aduceau și gitară și mandolină: Lico Carapeba cânta din nai, avea un talent dumnezeiesc. În atelier, pasărea sofrê își relua cântul.

Creștea contingentul fetelor, se înmulțeau colibele, înainte risipite, învecinându-se pe alei și străduțe animate și gălăgioase. Dansurile începeau pe seară extrem de vivace. Se duse timpul când doar prânzul lui Tição asigura existența duminicilor.

Singuri sau în grup, trecând pe lângă Coroca și Lupiscínio în drum spre târg, zilierii își ridicau pălăriile de paie zdrențuite și salutau cu respect pe un ton cântat și molcom:

— Bună ziua, Lupiscínio. Bună ziua, dona Coroca.

Înainte, numai dulgherul și cu băiatul de la rindea îi spuneau dona pentru că era mai în etate: chiar dacă era o femeie ușoară, merita respect datorită vârstei. Dar și asta ținea tot de trecut. Locuitorii recentți se adresau Jacintei spunându-i dona Coroca, politicoși, iar copiii zilierilor și ai tăietorilor de lemn chiar îi cereau binecuvântarea. Dacă unei târfe nu i se spune conită și cu atât mai puțin dona, nefiind decât o femeie pierdută și disprețuită, moașa, în schimb, este o persoană demnă de considerație, de prețuire și respect.

4

Primul copil pe care-l moși Coroca, inițiindu-se la cei cincizeci și patru de ani de viață și de luptă, în meseria de moașă, nu a fost cel al Bernardei, așa cum era prevăzut și așteptat.

Dormea dusă lângă Zé Raimundo, client din timpuri vechi cu care putea să râdă și să converseze înainte și după tăvăleală – o tăvăleală strașnică și de zile mari, Coroca se ostioia pentru renumele ei, făcea astfel încât să-l merite – când cineva începu s-o cheme strigând și bătând cu pumnii în ușă.

— E pentru tine, cumătră. O anunță Bernarda, care se trezise în camera alăturată.

— Vin acu'.

În ușă, ud până la piele, fără să-i spună măcar bună seara, Agnaldo o întrebă:

— Ești moașa? Mama m-a trimis după dumneata. Haidem repede că pe Lia au apucat-o durerile. – Repetă: – Repede!

Ordin brusc și neprevăzut. Încă buimăcită, Coroca nu stătu pe gânduri:

— Imediat.

Cât să-și tragă pe ea o zdreanță. În cameră, Zé Raimundo deschise un ochi și vru să afle motivul gălăgiei.

— Nu-i nimic. Mă duc până colea, mă-ntore repede.

Încă nu se terminase cioplirea bărcii din trunchiul de vinhático. Agnaldo traversă înot. Coroca încerca să-și mențină echilibrul pe pietre, obișnuită. Abia atunci, având grijă să nu alunece în mâl și să nu cadă în râu, își dădu seama pe deplin de motivul care o ducea degrabă pe malul celălalt: prea târziu să mai dea înapoi. Bernarda era de vină că ceilalți se înșelaseră și o chemaseră. Dacă era întrebată unde va naște, cu care moașă din Taquaras sau Itabuna, smintita repeta aceeași cantilenă: nici în Itabuna, nici în Taquaras, va naște chiar acolo, în Tocaia Grande cu ajutorul cumetrei Jacinta:

— Și Coroca știe să moșească?

— Păi dacă... Dar ce nu știe ea?

Și așa căpătă Coroca faimă de moașă competentă înainte de a fi apucat vreun copil, înainte de a fi început să moșească. Fiind la curent cu zvonurile, bătrâna Vanjé și-aduse aminte de ea în ora critică, atunci când pe noră o apucară durerile. Vanjé însăși avea oarecare experiență la acest capitol deoarece născuse nouă copii, cinci în viață și patru care nu mai trăiau. La țară, la Maroim o ajutase de multe ori pe cumătra Desidéria în această activitate delicată, inclusiv la nașterea nuroii ei, Dinorá. Cu toate acestea, nu îndrăznea s-o asiste singură pe suferinda Lia, atât de tânără încă și nevindecată de pe urma suferințelor trecute: noaptea își mai visa bărbatul legat de butuc lângă grajd, se trezea tresărind: numai printr-o minune reușise să păstreze copilul.

Vanjé se temea de o naștere dificilă, cu complicații care, pentru a fi adusă cu succes la un bun sfârșit, avea nevoie de mâinile abile și sigure ale unei moașe pricepute, capabile și expeditiv. Întrebând, află de Coroca, o adevărată competentă.

5

Întinsă pe scândurile patului de lemn, cu ochii bulbucați, Lia gema întruna și îl chema pe bărbatul ei. Ambrósio și Jãozé umblau de colo-colo nelineștiți: Diva nu știa ce să facă, Dinorá legăna copilul, complet năucită. Vanjé se văzu singură, nereușind să controleze nesiguranța și presimțirile rele. Unde-i cumătra aia care nu mai ajunge odată? Numai Lando, în camera de alături, dormea fără să aibă habar de ceea ce se întâmpla.

Agnaldo intră ud learcă, se duse degrabă la Lia, o luă de mână, se așeză lângă ea. Văzându-l, plângăcioasa își decontractă corpul, se relaxă, continuând să geamă; Vanjé îl întrebă pe fiu-său.

— Și cumătra?

— Sunt aici, doamna Vanjé. Bună seara la toată lumea.

Coroca se apropie de pat, îi ordonă lui Agnaldo:

— Dumneata, tinere, ieși afară, pleacă de-aici, las-o pe amărâtă în pace. Cu tine lângă ea, nu va naște nici azi, nici altă dată. — Extinse ordinul și pentru bătrânul Ambrósio și Jãozé: — La fel și voi, nu-mi trebuie bărbat care să-neurce locul pe-aici prin cameră.

Ca o santinelă, rămase în picioare lângă pat până ce i-a văzut ieșind. Abia atunci, se întoarse către Diva și porunci:

— Fetito, adu felinarul, luminează aici.

Ocupă locul lăsat liber de băiat. Îi surâse Lici, cu mâinile îi măsură burta și volumul contracțiilor:

— Acum, lăta mea, o să ne forțăm ca prichindelul ăsta să se nască repede. Să nu-ți fie frică, nașterea nu e boală. — O mângâie pe obraz: — I-ai ales numele?

— Încă nu, doamnă.

Coroca preluă comanda ca și cum nu făcuse altceva în viață decât să moșească bebeluși, ceva obișnuit, o muncă de rutină. Vanjé nu se mai considera singură. Își recâștigă încrederea, se puse la ordinele cumetrei. Coroca ceru o sticlă. Diva aduse o sticlă goală, mirosind încă a rachiu.

— Suflă-n ea cu putere. Îi recomandă Coroca dându-i sticla Lici, după care o luă înapoi: — Nu doar o dată, în continuu. O să fac eu, să vezi cum e.

O învăță modul corect:

— Uite. Trage aer adânc, așa cu am făcut eu și suflă-l în timp ce te doare. — Trage aer adânc, suflă în deschizătura sticlei: — Apoi începe din nou, suflă întruna.

Îi puse să fiarbă apă într-o oală mare de pământ pentru baie de șezut ca să accelereze contracțiile și să grăbească nașterea.

— Nu-i nimic mai bun ca asta.

O certă pe Dinoră, care înlemnise locului, cu bebelușul în brațe, inutilă:

— Ce aiureală mai e și asta, femeie? Du copilul la culcare, vino să dai o mână de ajutor. Adu ligheanul, pune-l aici, aproape.

Coroca nu moșise niciodată, însă în bordeluri asistase la nenumărate nașteri, unele ușoare, altele grele. Le ajutase pe respectivele cumetre la pregătirea curățeniei, admirând cunoștințele și practica înțeleptelor femei. Dar văzuse și copii născuți morți sau murind la naștere în mâinile unor curioase incompetente, din lipsă de grijă sau din ignoranță. Se proclamau moașe, erau făcătoare de îngerași și pe deasupra cereau și primeau bani. Coroca obișnuia să spună râzând că nimeni în afară de ea nu mai asistase la atâtea nașteri de copii de târfe. Dar, cu responsabilitatea unei moașe, de a aduce la viață sau de a condamna la moarte prematură, aceasta era prima. Și a unei femei căsătorite.

Simți cum un frison îi cuprinde măruntaiele urcându-i spre piept, dar nu o arăta, nu lăsa să se vadă nimic. Cu înfățișarea calmă, liniștită, vorbea în continuu despre culturi, despre animalele domestice, despre găinile ouătoare și despre scroafa care era gravidă. Se întrerupea din vorbărie cerându-i Lici să continue să sufle în gura sticlei întruna și cu putere. Contracțiile se îndesau, deveneau mai lungi, tânăra se simtea sfâșiată pe dinăuntru: ah, simt că mor!

Chiar și așa, Coroca o făcu să râdă în mijlocul durerilor:

— Când l-ai făcut, ți-a plăcut, nu-i așa?

Le zorea pe Dinoră și pe Diva, care fierbeau apa.

— Hai odată. Mai puneți lemne pe foc.

În camera de alături, copilul se trezi, plângând, o striga pe maică-sa: Dinorá a vrut să se ducă, Coroca nu o lăasă:

— Să vadă taică-su. Dumneata ești ocupată:

— Uită-te la el, Jãozé. Vezi ce are.

João José informă:

— E căcat.

— Atunci spală-l dumneata – l-o reteză Coroca înainte ca Dinorá să lase oala pe pirostrie ca să-l schimbe pe copil.

Vărsară apa clocotită în ligheanul cumpărat pe credit din magazinul turcului, ca aproape toate celelalte lucruri. O ajutară pe Lia să se ridice de pe patul de lemn și să se așeze pe lighean, cu fusta sulfecată până la mijlocul burții:

— Ah, nu suport! Îmi opărește pielea.

— Cu cât e mai fierbinte, cu atât mai bine.

Vanjé și Dinorá o țineau de subțiori, Coroca îi ținea picioarele desfăcute ca să pătrundă căldura în interiorul corpului. Cu aburii fierbinți burta i se dilata, durerile reveneau, contracțiile se îndesau una după alta. Lia ha gemea, ha urla. Agnaldo se uita din ușă, agonizând. Diva își rodea unghiile, neliniștită.

Când apa începu să se răcească, o duseră pe Lia înapoi în pat.

6

Adunate în jurul patului, cu gemetele întinzându-se de-a lungul nopții, femeile așteptau ivirea vieții. Copilul sosi în zori, bărbații deja plecaseră la muncă: începeau să sape pământul de cu noapte. Învoită de Coroca, Diva îi însoți ducând rucsacul cu de-ale gurii: carne uscată, făină, sirop de zahăr, o legătură de banane. Agnaldo plecă forțat. Coroca nu-i permise să rămână.

— Tații nu fac decât să-ncurce.

Atentă, înțelese când, în timpul unei contracții mai puternice, o crampă atât de violentă încât Lia amuți în mijlocul unui strigăt, micuțul craniu acoperit de un păr negru se ivi în vulva dilatată și rămase oprit acolo.

— Se naște. – Constată Coroca în șoaptă.

— S-a întepenit. Ah. Dumnezeule! – Alarmată, Dinorá își frângea mâinile.

— Taci din gură. – O certă Vanjé.

Ce bine că i-a trimis cumătra la lucru pe Diva și pe Agnaldo. Dacă ar fi rămas aici, ar fi fost numai vaiete și oftaturi. Se aplecă să vadă.

Ghemuindu-se în fața Liei, Coroca își duse mâinile, către una de fiecare parte a porții lumii suferinței, băgă degetele ca să lărgească trecerea. Atinsc atunci, cu o înfinită delicatețe, căpșorul fragil, cu dexteritate și siguranță îl aduse la lumina zorilor în căușul palmelor. Apoi trase corpul plin de sânge. Cu o ultimă contracție, Lia expulză placenta.

Învinețit, nou-născutul nu plânse: o fi mort sau viu? Ridicându-l, Coroca își dădu seama imediat că în jurul gâtului copilului, se înfășurase cordonul ombilical, gata să-l stranguleze. Văzuse de nenumărate ori acest neajuns, știa cum să reacționeze. Desfăcu repede cordonul, lăsând copilașul să respire.

Luă bucata de beatiță pe care Vanjé, ușurată, i-o întindea, măsură patru degete din lungimea cordonului și-l legă. Fără să mai aștepte foarfeca – în acea tensiune nimeni nu mai știa unde fusese pusă – îl tăie cu dinții, făcând nodul la buric.

O bucată de carne plină de sânge, bebelușul a fost așezat în lighean: au bătut din palme deasupra ligheanului până când au auzit primul țipăt. scâncetele vestitoare de viață.

— Felicitări, cumătră. — Spuse Coroca dând la o parte ligheanul și luând bebelușul în mâini ca să-l arate mamei. — E un băiețel.

Nașterea luase sfârșit, prima naștere, făcută de Coroca. Dacă ar fi întrebat-o cineva care din ele născuse, dacă ea sau Lia, n-ar fi știut să răspundă. Terminându-se suferința, mama și bunica zâmbeau. Dinorá nu mai arăta ca o muscă bleagă, alergă la câmp cu vestea: e băiat, o minune de copil.

Vanjé pregătea apa în lighean pentru baiea nepotului:

— Am văzut o grămadă de moașe prinzând copii, dar niciodată n-am văzut pe vreuna să se compare cu dumneata, cu mâinile astea fermecate. Binecuvântate mâini, cumătră Jacinta.

Mâini fermecate, binecuvântate. Negăsind un răspuns potrivit și nedorind să ofenseze, Coroca îi întoarse spatele și se refugie în cealaltă cameră: plângea încet, lacrimile i se prelingeau pe obraz. Dacă cineva ar fi povestit în Tocaia Grande și în lumea largă că o zărise hohotind de plâns, ar fi trecut drept cel mai mare mincinos.

Colonelul Boaventura Andrade propune un toast cu rachiu

1

Fuseseră de ajuns câțiva catări, o trupă redusă, ca să transporte în acel sezon prima cacao de pe Plantația Boa Vista. Au fost necesari mulți, o trupă numeroasă, ca să transporte prima recoltă efectuată cu aceeași ocazie de pe noile plantații ale colonelului Boaventura Andrade. La sfârșitul luptelor, Plantația Atalaia devenise de două ori mai mare, neîntârziat avea să-și dubleze, cine știe, să-și tripleze producția.

Administrator al proprietăților rurale ale colonelului, Natário hotărâse și obținuse aprobarea ca recoltatul să înceapă simultan de pe bucata de pădure care îi revenise drept recompensă și de pe imensitatea înregistrată, prin dreptul de cucerire, pe numele cumătrului și șefului, la notarul din Itabuna. Nu culese pentru el înainte de a culege pentru Colonel.

Dacă Boa Vista era o joacă, ce să mai spună de ogoarele încorporate Atalaiei? Nici plantațiile colonelului Henrique Barreto, presupusul rege al ținutului de cacao, nu arătau la fel și nici nu obțineau același randament, în

ciuda prezenței permanente a unui agronom cu diplomă și a tehnicii curățitorilor de pomi contractați în perioada dintre recolte. Tăietorii de lemne și zilierii nu se jucau cu lucrul, era imposibil sub ordinele căpitanului Natário da Fonseca. În schimb, plata nu întârzia niciodată și nici nu se făceau greșeli în calculele săptămânale.

Avusese loc doar o singură încercare de a-i fura pe tăietorii de lemne și pe zilieri, nu se mai repetă. Necinstitul Perivaldo, angajat responsabil cu plata personalului, un fel de contabil, a fost denunțat la Natário de câțiva mai hotărâți: aduna mai puțin, sustrăgea mai mult din creditele și debitele lucrătorilor. Constatându-se veridicitatea acuzării, a fost dat afară, dar nu ajunsese departe. Abia ce trecuse de hotarele Atalaiei și deveni hrană pentru ulii: un singur glonte, nu merita mai mult.

— Era nevoie? — îl întrebă colonelul Boaventura pe Natário comentând cu el, între patru ochi, întâmplarea: — nu ar fi fost de ajuns o bătaie?

— Pentru fapta urâtă, da: pentru afront, nu.

— Afront? Ce vorbă mai e și asta?

— Ca să se disculpe, nemernicul a spus că dumneavoastră i-ați poruncit să facă așa ceva. Pe lângă hoț, mai era și calomniator.

— Fiu de cățea! Să iau de la cine nu are. Doamne ferește și apără! Cine plantează cacao, nu are nevoie să-i fure pe lucrători. Ai procedat bine, cumetre.

— Cu voia dumitale. Colonele.

De câte ori auzise fraza aceea? Natário acționa cu voia lui și cu deplină corectitudine. Niciodată nu abuzase sau nu se prevalase de ceva. Colonelul dădu din cap încuviințând și adăugă:

— Tu ai grijă de pământurile mele și veghează asupra numelui meu.

Administrator capabil și responsabil, Natário îi asigură colonelului Boaventura Andrade cacao de calitate superioară — nici măcar o măsură *good*¹ sau *regular*² — și în cantitate mult mai mare decât aceea calculată de cunoscători. Controlând numerele, domnul Clóvis Bandeira, inginerul agronom menționat, rămase cu gura căscată, felicitându-l pe plantator.

Proprietar cultivator de cacao, ofițer al Gărzii Naționale cu grad de Căpitan, Natário nu pregeta să se ocupe de interesele patronului: de parcă Plantația Atalaia i-ar fi aparținut cu tot cu pământ și beneficii. Ocupându-se cu aceeași râvnă de plantația lui, o simplă moșioară de câteva hectare. Moșioară pe alte mâini, nu și pe-ale sale. Pe-ale lui, ale căpitanului Natário da Fonseca, era Plantația Boa Vista.

2

Așezat pe scaunul cu brațe în capul mesei lungi din sufrageria conacului de la Plantația Atalaia, colonelul Boaventura Andrade parcursese cu privirea

¹ *Good* (engl.) — bun.

² *Regular* (engl.) — satisfăcător (în text).

remarcabilii domni prezenți. invitați aleși pe ochi și pe sprânceană și, ridicând glasul, i se adresă lui Natário. Întrerupând nepoliticos elocvența Procurorului Public din Itabuna care ridica în slăvi bunătățile: un prostănac Procurorul!

— Ești un om drept, cumetre Natário. — declară.

Domnul Flávio Rodrigues de Souza, bun să acuze la Tribunal, se opri în mijlocul frazei când, plescăind din limbă, în numele justiției aprecia caltaboșul drept o mâncare a zeilor. Tăcură și ceilalți. Colonelul spuse și repetă pentru a nu exista îndoieli:

— Un om de bine așa cum puțini sunt.

Pentru ca toți invitații — crema din Ilhéus și Itabuna, din Sequeiro de Espinho și din Água Preta — să știe câtă considerație avea el pentru cine o meritase fiindu-i loial și devotat mai bine de douăzeci de ani.

— Câți sunt, cumetre? —

— Peste douăzeci, colonel.

— Tu erai un puștan, dar cu mi-am dat seama imediat că erai de încredere. Nu m-ai dezamăgit niciodată în tot acest timp.

Afirmatie peremptorie, dar colonelul nu terminase încă de vorbit și ascultat:

— Mi s-a spus că ți-ai făcut casă în afara Atalaiei și că acolo ai să locuiești cu cumătra și copiii. Ai de gând să mă părăsești?

— Atât timp cât trăiți, domnu' colonel, și sunteți mulțumit de serviciile mele, sunt omul dumneavoastră, robul dumneavoastră. Dar este adevărat că voi locui la jumătatea drumului dintre Atalaia și Boa Vista. Într-un loc pe care vi l-am arătat odată. Vă amintiți?

Atâta timp cât domnu' Colonel va fi mulțumit de serviciile mele, sunt omul dumneavoastră. Auzind ceea ce dorea să audă, Colonelul răsufală ușurat. Se temuse aflând vestea despre construcția casei lui Natário.

— Îmi aduc aminte, cumetre. Îmi aduc aminte foarte bine, cum era să uit? De aceea am deschis discuția, ca să spun că nu cunosc un om mai drept decât dumneata, cumetre. Vreau să știi că nu m-ai dezamăgit niciodată.

Prezida prânzul dat în cinstea aniversării donei Ernestina, sfânta lui soție. Umplu din nou paharul cu vinul roșu, gros, portughez. Adusese două butoiașe din Ilhéus pentru acel prânz pe care-l dorea nu numai abundent și savuros: îl dorea și fastuos și festiv. Ca să sărbătorească și prezența fiului, sosit de curând de la Rio de Janeiro.

Colonelul Boaventura Andrade, deși era mai mult decât bogat, milionar, un nabab al imperiului de cacao, umbla cam amărât în ultima vreme, vorbea și râdea puțin. Se spunea pe la colțuri că tristețea Colonelului se datora absenței unicului său fiu, licențiat în drept care, de când absolvise, își continua șederea în capitala țării: trecuseră deja cinci ani, lungi și amari. Frecventând cursuri peste cursuri, colecționând diplome, specializându-se. În ce domeniu. Colonelul nu reușea să descopere: în afară de acela al cheltuirii banilor.

Colonelul ridică paharul în direcția lui Natário pentru a toasta cu cumătrul, șeful gărzii lui și om de încredere. Mâna lui dreaptă, după cum scrisese într-o

recomandare Judecătorului din Itabuna, la sfârșitul luptelor pentru luarea în stăpânire a pădurilor din regiunea râului Cobras. Repetă:

— Nu m-ai dezamăgit niciodată.

Îi înconjură pe invitați cu o privire încărcată de amintiri:

— De două ori mi-ai salvat viața. În sănătatea dumitale, cumetre!

Cu figura imobilă, așezat în capătul celălalt al mesei. Natário se ridică, ținând paharul în mână – în sănătatea dumitale, colonele! – după care îl goli. Continuau să tacă deoarece comesenii nu știau dacă amfitrionul își terminase sau nu perorația.

Comesenii, persoane de vază, toți, după cum s-a văzut deja. Judecătorul de drept civil din Ilhéus și Judecătorul de Drept din Itabuna, acesta, însoțit de Procuror și de Intendent. Domnul João Mangabeira, deputat statal, deși tânăr, faimos deja pentru inteligența lui; colonelul Robustiano de Araújo de la Plantația Santa Mariana, colonelul Brígido Barbuda de la Plantația Santa Olaia, colonelul João de Faria de la Plantația Pianitinga care luptase alături de Basílio de Oliveira la Sequeiuro de Espinho, colonelul Prudêncio de Aguiar de la Plantația Linda Vista, colonelul Emílio Medauar, un arab care, pe lângă Plantația Nova Damasco, avea și un magazin în Água Preta. Un băiat de-al său, Jorge, coleg de grupă cu Venturinha, își făcea și el veacul prin Rio de Janeiro, scria articole în ziare, publicase un volum de versuri pe care tatăl, dându-și aere și plin de mândrie, îl arăta în cercurile de prieteni. Completau descrierea doi avocați experți în afaceri necurate și bătrânul preot Afonso, cu un apetit și o sete celebre, vârsta nereușind să-i potolească lăcomia.

Politicieni, magistrați, licențiați și capelanul mâncau din palma Colonelului, susțineau călduros laudele aduse fostului șef de paznici. Dar numai plantatorii, coloneii erau egali lui: cunoșteau de ce-ul lucrurilor, cunoșteau valoarea exactă a loialității, prețul vieții și al morții, înțelegeau motivele laudelor.

3

Un dejun de două ori festiv, toată lumea își dădea seama de asta. Sărbătorind ziua de naștere a sfintei și adipoasei doamne și prezența la masă a unicului fiu al familiei, domnul Boaventura da Costa Andrade Júnior – Andrade Fiul cum se încapățâna Colonelul să-l numească –, pe când era student la Drept la Bahia, era cunoscut la Facultate și prin castele drept Venturinha. Aventurierul. Venise de la Rio de Janeiro, unde se dusesese într-o scurtă călătorie de plăcere după absolvire și unde se instalase de mai bine de cinci ani, făcând rare și scurte vizite în Ilhéus. Ce pacoste, mania asta de a trăi la Rio de Janeiro: tinerii provinciali își pierdeau capul, își părăseau locurile natale și familia ca și cum n-ar fi avut obligații de îndeplinit, ca să nu mai vorbim de dragoste părintească.

Tânărul Medaوار, ăsta, cel puțin, semna articole și versuri în gazete, o profesie cu venituri îndoielnice dar aducătoare de stimă și glorie. „Poeme ale Iubirii Iubitoare“. așa se intitula broșura pe care străinul Emílio o purta la subțioară ca să o arate prin casele și moșiile prietenilor. la magazin, la tribunal, prin bordeluri. Licențiatul Andrade, Júnior sau Fiul, nu publicase nici o carte, nici nu scria prin ziare: acumula cursuri, unul după altul: Colonelul se săturase să se tot laude cu diplomele. Atârnavu inutile pe pereții biroului din Itabuna, închis, neonorat până la acea dată de vastele și costisitoarele cunoștințe ale avocatului.

Colonelul nu mai avea nici o plăcere să anunțe în Ilhéus sau în Itabuna noile titluri obținute de eternul student. Etern sau cronic? Pe care din cele două adjective le întrebuița glumețul Fuad Karan pentru a defini profesia lui Venturinha? sau îl proclamase pe viață? În fața Colonelului, laude nemăsurate față de pasiunea licențiatului pentru studiu; în spate râsul, batjocura.

Renunțase să mai lupte ca să-l aibă alături de el, transformând, în sfârșit, în realitate, planuri vechi, ambiții arhivate, îndeplinind, astfel, destinul strălucitor pe care-l visase și-l hotărâse pentru el. Dar nu pierduse speranța că, într-una din vizitele lui grăbite, printr-o minune cercască, fiului risipitor avea să-i vină mintea la cap, să-și preia cabinetul, punându-se pe lucru așa cum se cuvine: dona Ernestina, deschizând ochii, făcea promisiuni sfinților ei protectori pentru a-i readuce copilul la casa părintească. Colonelul nu voia să moară fără să-și fi admirat fiul pledând în fața juraților, absolvindu-i pe inculpați, un maestru al elocinței și sarcasmului, zdrobindu-i pe procurori.

Și Venturinha ridică paharul de vin în direcția lui Natário. Se îngrășase destul de mult, semăna cu mama lui, dar își imita tatăl în gesturi și în atitudine, în fanfaronadă. Cu paharul în mână, se uită la Colonel și la aghiotant, voi și el să-și dea cu părerea spunând o vorbă de duh:

— Ia spune Natário, tot un țintaș de prima mână ai rămas?

Pe figura imobilă a mamelucului, trecu acel zâmbet fugar și ursuz:

— Încă mai am cu ce să mă laud, Venturinha.

În tăcerea care urmă, Procurorul Public din Itabuna, domnul Flávio Rodrigues de Souza, începu din nou să vorbească și reluă tema caltaboșului, deliciul zeilor.

4

— Vrei să vinzi, cumetre? Dacă vrei, sunt un client. — Glumi colonelul Boaventura Andrade după ce parcurse dintr-un capăt în altul Plantația Boa Vista, admirând plantațiile, arborii cei tineri de cacao crescând impetuos. Numai la Plantația Atalaia se mai puteau vedea asemenea culturi, așa de bine îngrijite.

Colonelul tocmai terminase de inspectat proprietățile sale, imense latifundii. Avuția inițială pe care el o defrișase și plantase cu ani în urmă.

când, în vârtoarea tinereții, debarcase în acel ținut la sud de Bahia, venind din Sergipe: ajungând casier principal la firma Lopes Machado & Companhia, în Estância, nu-i mai rămânea decât să bată pasul pe loc. Lăasă totul și plecă. Două alte moșii, din vecinătatea celei dintâi, i se alăturară, cumpărate în condiții bune pe timpul primelor conflicte, când Itabuna era încă Tabocas, iar trenul nu era decât un vis. Prin încăierările pe care le-a implicat cucerirea zonei încă îndepărtate a ținutului scaldat de râul Cobras, își dublase suprafața plantațiilor. Acolo creșteau arborii care înfloriseră de puțin timp și care dădeau prima recoltă. Era o plăcere să-i privești.

Nici nu plecă bine Venturinha la Rio de Janeiro – repetând același cântec cunoscut: după ce termin cursul, vin de tot, dacă mai rămân o fac pentru ca să mă specializez, nu pierd timpul și nici nu cheltuiesc banii aiurea, nu vă faceți griji –, când colonelul se hotărâse să iasă cu Natário pentru vizita obișnuită și indispensabilă: cine nu se îngrijește personal de ce-i al lui, nu merită să aibă nimic și nici nu se poate plânge. Lungul galop, început înainte de răsăritul soarelui, oprindu-se din plantație în plantație, îl ajută să-și înveselească inima, să-și scoată din cap absența fiului, un spin veninos înfipt în piept. Îl ajută și să constate încă o dată competența și corectitudinea administratorului. Elogiile nu erau suficiente, Natário merita stima și recunoștința. De aceea, Colonelul, în loc să se întoarcă la conac, anunță:

— Vreau să văd și plantația ta, cumetre, și casa pe care ai făcut-o ca să locuiești împreună cu cumătra în locul acela: cum spui că-i zice?

— Tocaia Grande, domnu' colonel.

Colonelul Boaventura Andrade se uită îndelung la arborii de cacao, amintindu-și de alte timpuri, de alte drumuri pe care le făcuse cu Natário.

— Am auzit de numele ăsta. Din când în când îl aud din gura câteunui soldat. Nici că se poate un nume mai urât pentru un loc așa de frumos.

— Chiar așa, domnu' colonel. Dar e târziu să fie schimbat.

— Totul în viață are o rațiune și nimeni nu are dreptul s-o schimbe. Natário. E ca și porecla: când ți s-a pus, nu mai poți face nimic.

Înaintând spre interiorul plantației, moșierul comentă, uimit de vigoarea arborilor de cacao ce înfloreau la umbra copacilor din pădure, uriași:

— Nimic nu-i mai frumos pe lume, Natário, decât un arbore de cacao plin de rod, așa ca ăsta. – Arată spre copacul din fața lui, trunchiul și mlădițele încărcate de fructe care se coceau în toate nuanțele de galben, iluminând umbra. – Nu se poate compara decât cu o femeie tânără și frumoasă. Două lucruri care-l bucură pe un bătrân ca mine.

O femeie tânără și frumoasă ca fata răposatului Tibureinho și a conitei Efigênia, preciză Căpitanul, însoțind privirea rătăcitoare a Colonelului. Revelă numele celei râvnite în mijlocul luminii auri, în răcoarea codrului:

— Că tot vorbeați de fete frumoase, domnu' colonel, cred că ați remarcat-o deja pe Sacramento, fata răposatului Tibureinho?

Colonelul se cutremură: mamelecul îi citea gândurile, o mai făcuse și înainte, de nenumărate ori: oamenii cu sânge indian au de-a face cu necuratul.

— Am remarcat-o, da, Natário. Ce nu știi, ghicești.

Ca să se consoleze de absența fiului, colonelului îi trebuia ceva mai mult decât să parcurgă moșia și să inspecteze plantațiile și amenajările: bazinele, serele, barcazurile.

În momentele ei de descărcare cu părintele Afonso, în sacristia din Catedrală, sau cu clarvăzătoarea Zorávia, în Cortul Espírita Fé e Caridale, dona Ernestina, scăldată în lacrimi, vorbea despre ingratitudinea fiului: un spirit inferior trebuie că pusesse stăpânire pe el. Colonelul nu vorbea despre ingratitudine, întotdeauna fusese prudent în utilizarea cuvintelor: când alții spuneau ambuscadă, el spunea cursă, lupta sângeroasă pentru posedarea pământului: încăierările și bătăile, schimburile de focuri între oamenii de pază, morții – atâția! – erau reduse, în expresia lui, la încurcături de-ale politiciii. Când vreun prieten intim și de încredere aducea vorba despre șederea prelungită a lui Venturinha la Rio de Janeiro, colonelul explica, ridicând din umeri într-un gest al cuiva care acorda faptului puțină importanță: puștisme. Înainte ca ceilalți să o califice drept iresponsabilitate sau părăsire. Nu se plânga, evita subiectul, își lereca amărăciunea în adâncul sufletului. Dar Natário îl cunoștea ca pe propria mână și știa cât de mult îl costau atât tăcerea, cât și explicația: puștisme.

Dona Ernestina, dedicată în întregime religiei și indolenței – ca să-i treacă dorul de pușlama, se îndopa cu dulciuri și ciocolată – îmbătrânea obeză și pudibondă. Despre dezmăturile în pat la care se dedase altădată cu bărbatul ei, nici nu mai voia să știe – dezmățuri după părerea ei, pentru că soții nu merseseră niciodată dincolo de modestul tata-mama procreator. Își făcuse datoria de soție, concepușe și aduse pe lume un fiu. Sperând să mai aibă și o fetiță, completând, astfel, perechea, încă mai acceptase câțiva ani vizitele Colonelului, de altfel, pe zi ce trecea, mai grețoase. Ea a făcut-o pentru fetița care n-a venit și motivul nu era decât unul singur: ca marea majoritate a doamnelor căsătorite, prietenele și cunoscutele ei, n-a știut niciodată, nici măcar din auzite, semnificația cuvântului orgasm și nici cum era să geamă de plăcere în brațele partenerului. Câteva neobrazate, desigur, se comportau în patul conjugal asemeni târfelor în patul de bordel, nu aveau pic de respect, pătau noblețea căsătoriei și sublima condiție de mamă de familie. Puține și nedemne. Pentru înjositoarele necesități ale bărbaților rămâneau damele de consumație, cele publice și cele exclusive. Dona Ernestina avea cunoștință de existența Adrianei, amanta Colonelului de peste zece ani: o lăsa rece. Cu atât mai puțin se simțea ofensată de dezinteresul soțului: era un secol de când nu mai intra în ea, de când o lăsase în pace. Slavă Domnului.

Cu atât mai bine că pioasa doamnă gândea așa, deoarece, cu religia și cu ciugulitul – sfinții, dulhurile, ciocolatele, cremele de ouă, ambrozia, prăjiturile cu nucă de cocos – dona Ernestina se transformase într-o broască-țestoasă, în timp ce Colonelul, datorită vârstei, devenise exigent. Adriana însăși, deja nu i se mai părea apetisantă, mâncare reîncălzită, pâine uscată. Prietenia dura de unsprezece ani. Adriana își pierduse prospețimea și romantismul. Se plânga de intestine, suferea de balonări, avea migrene, se bosumfla repede, petrecea zile și nopți în ședinte de

spiritism, era o a doua nevastă. copie a celei dintâi, numai că, mai puțin grasă și mai tânără. Tânără e un fel de-a spune: trecuse deja de treizeci de ani. nu mai păstrase nici cochetăria, nici grația tinerei domnișoare. așa cum era când o cunoscuse colonelul și se îndrăgostise de ea. La măgar bătrân, iarbă tânără.

6

Ei bine, Sacramento se deosebea atât de mult de restul femeilor care, mănând cuțitele, spărgeau fructele de cacao de pe plantații, încât, nici unul dintre zilieri, dintre tăietorii de lemne sau trupeți nu s-a mai legat vreodată de ea.

Nu că ar fi fost mândră și arogantă, era rezervată și serioasă: împlinise deja cincisprezece ani și, totuși, nu părea grăbită să părăsească baraca din chirpici unde locuia cu mama ei pentru a trăi cu un bărbat. De râvnit, cine n-o râvnea, văzând-o trecând modestă, dar distinsă, îngrijită, cu forme ce se lăsau ghicite prin rochia de stambă? De la Espiridião, negrul cu părul alb, paznic de încredere ale cărui îndatoriri erau numai de a-l însoți pe Colonel pe șosele și de a dormi la conac cu arma la îndemână, până la puștii ajutori de trupeți, obișnuți cu măgărițele și catârcele, cu ielele cu șoldurile înalte. Șoldurile înalte ale lui Sacramento, ah! ce iapă de elită!

Însuși Venturinha o remarcase în timpul celor câteva zile cât stătuse la moșie și i-o arătă lui Natário când, lângă barcazuri, vorbeau veseli despre aventurile amoroase ale băiatului: lui îi plăcea să le povestească, lui Natário îi plăcea să le asculte. În bazin, Sacramento dansa pe cacaoa moale dansul mierii ca să curețe sâmburii, pregătindu-i pentru uscarea în barcazuri și sere. Mierea curgea prin crăpăturile bazinului. Marginile rochiei lui Sacramento erau prinse de cordon, i se vedeau coapsele, șoldurile i se răsuceau în ritmul pașilor ușori și rapizi:

*Sunt la culoare precum cacaoa uscată,
Sunt cu mierea de la cacao uscată...*

- Ce metisă frumoasă! Uită-te, Natário. Merită...
- Nu merită nimic. Venturinha. Nu te băga, ea are stăpân.
- Ciugulești din puicuța asta? Felicitările mele.
- Aș vrea eu. — Cu o mișcare a capului arătă spre conac.
- Bătrânul?

Venturinha râse: în picioare, pe terasă, Colonelul se uita la bazinul unde munceau două femei, mamă și fiică: coana Efigênia și Sacramento. Natário schimbă vorba:

- Las-o baltă. Ia povestește, cui i-ai dat, până la urmă, bijuteria pe care ai cumpărat-o de la Turcul Fadul?
- Am dat-o unei nemțoaice, o dansatoare pe nume Kath. Ceva trăznec. Natário, ca argintul viu. Pe deasupra, și căsătorită.

În călătoria precedentă, Venturinha îi povestise cum, sosind la Rio cu ocazia cumpărării medalionului dăduse peste sublima Adela, dansatoare de tango, argentiniană, nebună după mine, Natário, în pat cu un crupier de cabaret – în spate funcționau jocurile –, un oarecare Aristides Pif-Paf. Atât de pierduți de plăcere că nici nu l-au văzut intrând în cameră. Își mai amintea Natário de acea cravașă pe care i-o făcuse cadou? I-a fost de mare folos: cu ea îi sfâșie obrazul nemernicului și umplu de sânge fundul cătelei...

— Vrei să spui că acum ai o nemțoaică. Chiar îți place o străină...

Și nemțoaica aparținea trecutului, a durat puțin, plecase spre alte țări, spre alte scene, cu bărbatul ei. Acum, Venturinha era combinat cu o altă dansatoare, o galegă¹, cea mai frumoasă ființă de pe fața pământului, Natário.

— Ai auzit de dansul numit flamenco? Cu muzică de castaniete?

După denumirea străină, Natário nu-l cunoștea. Dar avusese prilejul să asiste într-un circ din Itabuna la un dans al unei fete care pocnea din castaniete. Avea o bluză strânsă pe corp și fuste lungi: părea țigancă, cine știe, poate era galegă. Pentru a-l lămurii, Venturinha își răsuci trupul gras și voluminos în fandango, imitând cu mâinile și cu gura acompaniamentul și sunetul castanietelor.

— Cam așa ceva... recunosc Natário.

Venturinha se opri din demonstrație, mărturisii:

— De o gelozie mortală, mi-e și frică. Nu mă pot uita la altă femeie, devine o fiară, mă amenință că mă omoară, a făcut deja câteva scandaluri. Spanioloaicele sunt în stare de orice când sunt îndrăgostite. – Vesel și satisfăcut, plin de el, același râs mulțumit al puștanului care frecventa fetele din Taquaras și din Itabuna, lăudându-se mereu cu câte un amor. – Știi cum o cheamă? Închipuie-ți numai: o cheamă Remédios.

— Remédios? Asta-i invenția ta! Remédios! Asta-i nume?

Și se duse Venturinha la Rio de Janeiro după străina lui, lăsându-l pe Colonel trist și abătut, care, pentru a ține capul sus, străbătea de la un cap la altul plantațiile de cacao. Dar asta nu era de ajuns ca să înceapă din nou să râdă.

— Dumneata, Colonele, ar trebui să aduci în casă pe cineva care s-o ajute pe bătrâna Pequena la curățenie și la gătit. Pequena e prea bătrână ca să trudească singură. – Nu mai spuse nimic altceva, nefiind necesar.

— Tu întotdeauna mi-ai dat sfaturi bune, Natário.

Pe Plantația Boa Vista, colonelul Boaventura Andrade îl întreabă în glumă dacă nu voia s-o vândă. Nu se miră de modul în care erau îngrijiți pomii: identic cu cel de la Plantația Atalaia. Se miră, însă, când ajunse în Tocaia Grande de mărimea și animația așezării.

¹ Galegă – originară din provincia Galicia (Spania).

Înainte de a descăleca în fața copacului de lângă magazinul lui Fadul Abdala, colonelul Boaventura Andrade îl întrebă pe Natário:

— Câți ani sunt, Natário?

— Au trecut deja șapte, Colonele.

— Era un loc pustiu. Îmi amintesc foarte bine. Îmi aduc aminte și de ce-ai spus tu: într-o bună zi, aici, va fi un oraș. Încă nu este, dar nu mai lipsește mult.

Exagerare de vizitator. Nu era decât un sătuc crescând cu ochii după ce vegetase ani de zile. Ani de sărăcie și suferință, când Fadul avusese de înfruntat atâtea neajunsuri și imense tentații. Turcul dădu buzna afară pentru a-l ajuta pe Colonel să descălece.

— Ce plăcere, domnu' Colonel, să vă văd, aici, la capătul pământului.

— Bună ziua. Turcule Fadul, trebuie să-ți spun că am rămas cu gura căscată. Nu mi-a trecut prin cap că ar putea fi o așezare atât de mare. Auzisem vorbindu-se de ea, dar chiar și-așa, am rămas uimit. Ai avut fler când te-ai adunat de pe drumuri și te-ai stabilit aici. Nu degeaba se spune că arabii au nas bun, unde pun piciorul, acolo înflorește negoțul. În curând te vei îmbogăți și o să ai plantația dumitale.

— Dumnezeu m-a adus, domnu' Colonel, a fost mâna lui. Dar dacă am rămas, dacă n-am plecat la început, când totul era greu, a fost datorită Căpitanului, aici de față. Dacă n-ar fi fost el, nu știu ce s-ar fi întâmplat.

Oprindu-se în fața ușii magazinului, Colonelul studie împrejurimile. Pe malul celălalt al râului se întindea un câmp cultivat cât vedea cu ochii.

— Ce lan de porumb frumos! Sergipani?

Natário informă:

— Majoritatea. Dar sunt și oameni din ținuturile îndepărtate din interior.

— Acum câteva zile a sosit o familie venind din regiunea Buquim. — Povesti turcul: — Cinci persoane.

— Din Buquim? Eu sunt de pe-acolo, din Estância: un loc bun să-ți aștepti moartea. — De câți ani nu mai fusese în orașul în care se născuse și începuse să lucreze? De la moartea tatălui, bătrânul José Andrade, cetățean respectabil și care cânta la trombon la Lira Estanciana: — Locuitorii din Estância sunt oameni cumsecade, muncitori, liniștiți. Nu sunt ca cei din nord, din regiunea São Francisco. — Îl provoacă pe Natário, amuzându-se:

— Oameni dezordonați care provoacă mereu încurcături, nu-i așa, Natário?

Căpitanul nu se supără de glumă, aproape că zâmbi:

— Diferența, domnu' colonel, e că în Estância nu-i decât sărăcie. În São Francisco sărăcia e un privilegiu, acolo domnește mizeria.

Un măgar răgea lângă râu. Colonelul, înainte de a da curs invitației lui Fadul de a intra în magazin, se opri și se uită la casele noi, ridicate pe Caminho dos Burros, câteva. Privi ceva mai încolo de pârlăoagă și văzu aglomerația de bordeie, o grămadă.

— Și acolo ce-i?

— Baixa dos Sapos, cartierul fetelor. Pe vremuri nu erau decât cinci sau șase, acum sunt o droaie.

Colonelul rămase să privească îndelung animația. În ușa depozitului colonelului Robustiano de Araújo se afla o trupă de măgari de pe care se descărcau coșuri cu cacao uscată. În grajd, bărbați cu veste din piele aveau grijă de o cireadă de vite. Porci, găini și curcani răspândiți de jur-împrejur scormoneau țărâna și se tăvăleau pe jos. Un stol speriat de păsări își luă zborul în grabă. O bătrână traversa râul trecând peste pietre.

— Și casa ta, Natário? E aia de-acolo? — Colonelul arăta spre casa de piatră a negrului Tição Abduim.

— Nu, Colonele. A mea este pe vârful aceluia deal. Se vede de-aici. Dar poate că vrei să urcați.

Colonelul ridică privirile spre construcția recentă, reședință pe măsura stăpânului de la Plantația Boa Vista: domina satul.

— Nu e nevoie să urc. Văd de-aici. O locuință pe cinste, da, domnule.

Îi zâmbi cu afecțiune fostului său paznic, cumătrul lui: voia să-i ofere ceva cu care să decoreze casa recent construită:

— Și mobilele, Natário, le-ai cumpărat deja?

— Da, domnule. Majoritatea i le-am comandat, aici, lui Lupiscínio, pe celelalte le-am adus din Itabuna.

Colonelul se gândea, uitându-se la casa lui Natário.

— Am observat că nevastei tale îi place muzica. E ne bună după cântece, nu-i așa?

— Într-adevăr.

— Atunci îi voi lua un gramofon la fel cu al meu. Pentru ca să aibă muzică în casă și s-asculte când pofteste. În orele de plictiseală de la Atalaia. Colonelul se delecta ascultând arii la gramofon, o noutate uluitoare, un obiect ostentativ, obligatoriu în casele celor mari.

— Mulțumesc, domnu' colonel. Zilda se va bucura la nebunie.

Fadul insista cu invitația:

— Intrați, colonele: simțiți-vă ca acasă.

Moșierul trecu pragul ușii. Își lăsă cravașa pe tejghea, se uită la rafturi, făcând bilanțul stocului. Arabul vindea din toate câte puțin și magazinul era în același timp bodegă de rachiou, băcănie, prăvălie de haine și țesături ieftine — bumbac, stambă, doc —, ladă de marchitanie.

— Dacă vrei să vă odihniți, Colonele, e un hamac înăuntru. Casă săracă, dar la dispoziția dumată.

— Rămân aici, Fadul, nu stau mult.

Afară se auziră zgomote de pași, cineva care alerga. Era o femeie despletită, cu părul în vânt, cu un aer grăbit și agitat. Părea scoasă din minți și zbieră fără să apuce să-și tragă sufletul, înainte chiar de a se opri în ușa magazinului:

— Căpitane Natário! Căpitane Natário!

O miulatră deschisă la culoare, încă tinerică și puțin uzată, udă de transpirație, cu sâni mari și ascuțiți săltându-i prin bluza ruptă, cu ochii

holbați ai cuiva care asistase la reușita moutei, femeia găfăia din cauza alergatului. Natário făcu un pas înainte.

— Ce s-a întâmplat, Ressu? — Se numea Maria da Ressureiçăo.

— Dona Coroca m-a trimis să-ți spun că Bernarda are un băiețel. Acum a născut. — Răsuflă și zâmbi cu dinții albi și buzele ca de rodie. — Spune să stai liniștit, totul a decurs bine.

Zâmbetul se mări, îi umplu toată fața:

— L-am văzut născându-se.

Pe fața lui Natário nu se clinti nici un mușchi. Era nevoie să-l cunoști pe toate fețele, pe dinăuntru și pe dinafară, pentru a vedea vreun semn de tulburare, vreo dovadă de bucurie pe fața și în sufletul mamelucului. Dar și colonelul Boaventura Andrade se deda, uneori, îndrăznelii de a citi gândurile celuilalt:

— Du-te să-ți binecuvintezi fiul. Natário. — Puse mâna pe umărul cumătrului: — Dar mai întâi vom bea în sănătatea lui.

— Am o sticlă de arak, un lichior de anason foarte bun, l-am adus din Itabuna, făcut de surorile Farhat. Mă duc să-l aduc. — Se oferi Fadul.

— Lasă pentru după, Turcule Fadul. Lichior de anason, lucruri străine. nu-i de nasul meu. Ca să închin în cinstea băiatului ajunge o gură de rachiu. Și nu uita că și fata acceptă.

Zgomote de bucurie se auzeau pe Caminho dos Burros: sosea o trupă. Pe capul și pieptul catârcei veterane atârnav zorzoane, sunau clinchete de clopoței.

Înțelegeri și neînțelegeri în dragoste cu o moară și podeț

1

Este ușor să identifici un turc după simpla aparență, fie el sirian, arab, libanez. Toți sunt aceeași rasă, toți sunt turci, îi recunoști după nasul coroiat și după părul creț, pe lângă pronunția greșită. Consumă carne crudă mărunțită în puiă de piatră. Așa se gândea Diva mergând pe jos alături de familie către construcția din piatră în după-amiaza în care primii sergipani au ajuns în Tocaia Grande, cuprinși de teamă și nesiguranță.

În loc de turc, au dat peste un negru ca smoala, cu torsul gol, cu o piele de mistreț, slinoasă, petrecută în jurul mijlocului, ascunzându-i unele părți. Diva fu atât de surprinsă încât izbucni într-un hohot de râs copilăresc, căruia îi răspunse imediat fierarul, care se dezlănțui într-un râs sonor și ospitalier. Cu fața scăldată în râs, le ură bun venit și se prezintă străinilor:

— Numele meu este Castor Abduim, dar mi se spune Tiçăo. Locuiesc aici și mă ocup cu potcovirea măgarilor.

Auzindu-l, Diva se potoli. Deveni serioasă. se simți liniștită și încrezătoare. Se întoarse către Vanjé și zări în ochii cunoscători ai mamei o scântec de speranță reaprinzându-i sufletul. Obrazul lui Ambrósio se luminase. De unde veneau pacea asta care marca sfârșitul călătoriei și al nedreptăților, acea credință în viitor? În forjă săreau scântei, focul aprins ridica flăcări. Așezat în fața nicovalei, cu râsul lui festiv, de bun augur, negrul părea un animal de rasă, semeț, un copac majestuos, simboluri ale forței și blândeței, o ființă veselă și transparentă. Diva începu din nou să râdă, dar nu mai era un răs prostesc de fetiță. era un zâmbet timid de domnișoară, aproape estompat.

Castor voia să-i ghicească vârsta, avea îndoieli. Slăbuță, cu picioarele subțiri, cu codițele înăsprite de praf, cu hohotele de răs nestăvilite, părea încă o fetiță. Dar sub rochie, sânii se insinuau obraznici, iar figura avea o expresie gânditoare, cu o privire preocupată, fugară, zâmbetul disimulat: dintr-o dată părea mult mai mare, o domnișoară în toată regula. Putea la fel de bine să aibă treisprezece ani ca și șaisprezece sau șaptesprezece.

Negrul îi însoți până la casa lui Fadul Abdala, casă de locuit și magazin. Diva mergea alături de el cu ochii în pământ. Ai lui Tição erau ațintiți înainte, deschiși, comunicativi. Dând din coadă, Alma Penada se alătură caravanei.

2

Împlinise paisprezece ani pe drumuri, dacă n-ar fi fost Vanjé, nimeni nu și-ar fi amintit. La ei acasă, în vremurile bune de la Maroim, sărbătoreau aniversările, îmbunătățeau cina, aveau prăjitură din manioc iar dacă data cădea într-o duminică sau într-o zi de sărbătoare, prânzul era festiv, participau vecini și cumetri. Cine știe, cu ocazia celor cincisprezece ani poate aveau să sărbătorească din nou, instalați în acel loc spre care se îndreptau la recomandarea bărbatului călare înarmat ca pentru război, care-și spunea căpitan.

În praful și oboseala marșului, numai Vanjé își amintise. Pentru că era mamă și o preocupa creșterea fetei mai mici. Rahitică, slăbuță, nu avea forme, ca și cum ar fi încetat să se mai dezvolte: întârzia prea mult să înmugurească. Vanjé dădea vina pe necazuri – spaimele, pierderea casei și a pământului, vederea fratelui Agnaldo, cu mâinile și picioarele legate, biciuit, brutalitatea și indiferența – pentru corpul mic al fetei, pentru felul ei incoerent de a fi, ba tristă, ba zănatecă. Ajunsese la vârsta de paisprezece ani fără să fi devenit domnișoară, fără să-i fi curs sânge, semn că era pregătită pentru bărbat și copil. Oare să fi rămas stearpă definitiv?

În aceea după-amiază deja îndepărtată, când sosise familia în Tocaia Grande, primind alimente oferite de locuitori și provizii pe credit de la turci, aprinseră focul pe câmp ca să pregătească de mâncare. Totuși, înaintea mesei frugale, femeile s-au dus să se spele la râu, aveau nevoie. Negrul Tição le indică locul numit Bideul Damelor, nume pus de el, un ochi de apă liniștită în mijlocul curentului învolburat. Dinoră spălă copilul, iar Diva își despletii cozile. Când negrul o văzu întorcându-se, îi păru rău că era atât de mică.

Servabil și politicos, Castor se dusese să caute în atelier o bucată de carne sărată ca să le îmbunătățească masa. Apoi le duse pe femei până la locuința care fusese ridicată de Epifânia și pe care nu o ocupase încă altă dată. Goală poate tocmai pentru că era mai bine făcută și mai îngrijită decât celelalte sau poate pentru că erau siguri de întoarcerea Epifânici, mai devreme sau mai târziu. Epifânia furioasă, certăreată și vrăjitoare. Bătrâna Vanjé hotărî să rămână pe câmp lângă bărbatul și băieții ei: oricum, nu încăpea atâta lume în colibă. Așadar, Castor le conduse pe celelalte trei: Dinoră cu bebelușul, Lia purtându-și burta mare și Diva. Agnaldo îi însoțise și el, dorind s-o vadă pe Lia bine instalată. Alma Penada lătra la lună, care se desprindea imensă din apele râului.

Acoperit cu o rogojină, patul tare din paie, mare, după cum o cereau necesitățile profesiei – contrele, tăvălitul și dezmățul – se deteriora datorită lăsării în paragină. Dinoră îl culcă pe copil pe rogojină, alături se întinse Lia. Agnaldo căută vreascuri, Diva aprinse focul, se ridică un fum umed. Așternut dens, căldura îi învălui pe copil și pe gravidă, ploșnițele prinseră viață.

Negrul dispăruse, nici nu le ură noapte bună: Lia se miră. Dar, curând, îl văzură întorcându-se: se dusese să ia din casa de piatră, unde locuia și munea, un hamac mare și frumos, murdar de atâta întrebuințare. Hamacul unde Tição le primea pe fete, unde-și făceau cuib amorurile, hamacul Zulceicăi și al Epifânici, ca să nu cităm decât două. El însuși îl agăță în cârligele înfipte la extremitățile colibei:

— Încăpeți amândouă, este un hamac pentru doi. – Le spuse, adresându-se Divei și Dinorei.

Abia atunci le ură noapte bună, după ce, mai înainte, le anunțase că le stătea la dispoziție. Dacă aveau nevoie de ceva, să nu ezite, puteau să-l cheme la atelier la orice oră. Plecă împreună cu Agnaldo, precedați de Alma Penada. Din ușă, o deschizătură prost acoperită cu o frunză de palmier. Diva îi urmări cu privirea: câțelul, fratele și fierarul. Rămase o clipă să contemple luna plină, încrustată în apele râului. În sfârșit, sosiseră.

3

Dinoră refuză hamacul, preferând să se întindă pe pat lângă Lia: între ele, copilașul. La căldura trupurilor, plângăcilă adormi, după care mama începu să sforăie, moartă de oboseală. De asemenea, puțin mai încolo se calmară și insomnia și neliniștea Lici, și gravida putu, în sfârșit, să uite de greutatea și volumul pântecelui mare și umflat.

Singură în hamac, cu mâinile și picioarele chircite, Diva continua să fie trează, atentă la zgomotele din Baixa dos Sapos sau la ecoul celor venite de pe câmp. Auzi pași, cuvinte disperate, urme de râs: animația creștea pe măsură ce noaptea înainta în valea din Tocaia Grande. Diva percepu ropote de copite îndepărtate, auzi nume de animale strigate de trupeți și de ajutoarele lor: Cangerão, Flor da Mata, Coscorote, Diamante, Marisca, iapă nenorocită! Dintr-o baracă alăturată, prinse crâmpete dintr-un dialog:

— Astăzi nu se poate, sunt indispusă... — se scuza femeia.

— Târfa naibii, ce pacoste! — se văieărea bărbatul.

Deodată, în acea liniște, auzi pe cineva strigând numele negrului:

— Tição! Ah, Tição!

Cu siguranță, vreun soldat având nevoie de potcovar, care, după cât se pare, fusese prompt în a-l servi, deoarece apelul nu se mai repetă.

Hamacul avea un miros puternic, provenea, desigur, de la negru, și o învălu. Acolo transpira el în nopțile calde, în brațele femeilor și sudoarea impregnase în material mirosul lui de bărbat, amprenta de mascul, parfumul lui. Ametitor, aroma densă o îmbăta: Diva se simțea ca în noaptea de São João, când abuzase de lichiorul de jenipapo. O ameteală, capul îl simțea greu, era cât pe-acți să leșine.

Nu reușea să se cufunde într-un somn adânc, să se desprindă de amintirile după-amiezii. Totuși, nu era complet trează, dormita în legănarea hamacului, ametită de acel miros otrăvitor pe care-l simțise mai înainte și în atelier când fierarul izbuenise în răs, stând în picioare, în fața nicovalei. În hamac, puternic și persistent, îi intra pe nas, îi pătrundea prin pori, i se răspândea pe sub piele, îțindu-i sfârcurile sânilor mici, îi aluneca pe șolduri și în pânțele sfârșind prin a-i arde buzele virgine ale sexului. Simțea corpul lui Castor plutind deasupra hamacului, cu pielea de mistreț acoperindu-i și descoperindu-i părțile. Cu brațele puternice o strângea și o strivea la piept.

În cele din urmă, somnul o cuprinsese, dar Diva nu dormi liniștită; dormi cu negrul până în zori de zi. Numai că nu era negru. Nici negru, nici alb, nici cenușiu, nici mulatru, nici metis: era luminos și un foc o încingea în adâncul coapselor. O bună parte din traseul care fusese lung și accidentat, Castor întrupă un mistreț ieșit din comun: ar fi fost un javali, dacă Diva ar fi știut ce era un javali. O conducea prin vale, zbură pe deasupra râului și dealurilor, se opri pe luna plină. Priponind-o într-un ungher al forței sub o ploaie de scânteii, el o posedă. Diva simțea că se destramă, că se topește în lavă.

Când se trezi cu plânsetul nepotelului și cu zgomotul trupelor pregătindu-se de plecare, din poarta corpului ieșea sângele gros și închis la culoare, scurgându-i-se pe coapse. Revărsându-se datorită țapului care o pătrunsese și o făcuse femeie.

Pata roșie mareă pe plasa murdară a hamacului fapta insolită a negrului Castor Abduim da Assunção, poreclit Tição și care, după ce potcovise două copite ale catârului Laçarote, dormise dus toată noaptea. Singur, ceea ce i se întâmpla foarte rar.

4

Atunci când Oferecida — nume dat de Castor pentru că o primise cadou și pentru că, de mică, era o cățelușă obraznică și plină de ea — venea să-l provoace, topăind în jurul lui, mușcându-l de picioare, sărindu-i în fața boticului, Alma Penada intra în joc, ieșea după ea zăpăcit, o tăvălea pe jos, îi punea laba pe burtă ca s-o mențină imobilizată: niciodată nu avusese alte

instincte decât cele ale jocului vesel de false supărări și amenințări, de glume și nebunii.

Pe măsură ce creștea, Oferecida era tot mai puțin jucăușă: dormea ore-n șir la căldura cuptorului, lângă Alma Penada, cuibărită în el. Dar continua să-l instige la alergări pe câmp, asmuțindu-l, provocându-l la lupte care nu erau decât glume inocente. Castor se amuza de zarva făcută de perechea de javre care se tăvăleau prin praf, mârâind și lătrând ca și cum ar fi fost gata să se sfâșie. După care, obosiți, cu limba scoasă afară, se culcau la picioarele prietenului, în căutarea unei mângâieri. Alma Penada era nemulțumit doar atunci când Oferecida, profitând de vârsta înfragedă și de dimensiunile reduse, sărea la gâtul lui Tição pentru ca el s-o scarpine după ureche și pe burtă. Gelos, câinele se ridica pe labele din spate și sprijinindu-se pe picioarele potcovarului, o alunga pe venetică și-și așeza în locul ei, în poala lui Tição, capul mare și urât.

Dar într-o zi, totul se schimbă și, fără vreun motiv aparent, Oferecida îl uimi pe tovarășul ei. Parcă fusese ieri, și totuși trecuse mai bine de jumătate de an de la prima vizită a Zildei în Tocaia Grande: nevasta Căpitanului luase animalul din carul cu boi și-l pusese pe jos, în fața casei Bernardei. Imediat, ea-l provoacă pe Alma Penada, care începu să se joace și s-o smotocească pe cățelușa oferită. Oferecida, spuse Tição chemând-o pe nume.

După toate aparențele, atunci începuse calendarul să se miște într-un ritm accelerat și, în mod neașteptat, Oferecida își arată dinții văzându-l pe Alma Penada apropiindu-se pentru a începe partida zilnică de joacă. Lătră iritată și-l mușcă atunci când el insistă să reînceapă cursele nevinovate și să mai facă tumbe pe tăpșan.

Timp de câteva clipe, Alma Penada rămase nedumerit, nepricepând ce se întâmpla. Dar iată că și el se transformă, încetă să mai fie jucăușul nechibzuit. Relația dintre ei se modifică în întregime. Ea începu să fugă de parcă i-ar fi fost frică de el, să-l evite, de parcă l-ar fi disprețuit, îl respingea când se apropia de ea. Dar, dacă fugea, nu se ducea departe, dacă-l evita, era pentru câteva secunde și, dacă-l respingea, de fapt îl căuta și mai mult, privindu-l pieziș și arătându-i spatele.

Abandonând obiceiuri vechi și plăcute, Alma Penada nu se mai ostenea să latre la convoaie, să țopăie în jurul măgarilor, își pierduse apetitul – apetitul vorace al lui Alma Penada pe care nici o mâncare nu-l potolea –, ajunsese în situația absurdă de a-l lăsa pe Castor să plece singur la vânătoare când se crăpa de ziuă. Zăpăcit în jurul cățelei, atras de mirosul ce venea din labiile vaginului umflat, din care picura sânge.

Câteva zile, Alma Penada se învârti în jurul Oferecidei suportând cu o încăpățănare răbdătoare negările, disprețul, refuzul, violența mușcăturilor. Hotărî s-o cucerească și o cuceri. Dar nu o fi din întâmplare tot ceea ce dorea cățeaua? Oferecida, încetul cu încetul, începu să nu mai mârâie, să nu mai fugă, să nu-și mai arate colții, îi permise să-și apropie botul, să-i adulmece

acoperea. să-și treacă peste ea limba avidă și să lingă sângele care-o

Într-o după-amiază, pe tăpșanul din fața atelierului, în fața ochilor aprinși ai lui Nando și Edu, care-l tot asmuțeau, în prezența negrului Castor, a Turcului Fadul și a Corocăii, prinși într-o conversație animată, Alma Penada reuși să-și înfigă cuiul – puța câinelui seamănă cu un cui explica Edu, expert în creșterea potăilor – în măruntaiele fertile ale Oferecidei. După ce se termină ceremonia, căteaua și câinele rămaseră prinși unul de altul: Nando voise să arunce apă peste ei ca să dezlege nodul. Însă Castor nu-l lăsă: lasă natura să se ocupe de restul.

5

Se poate afirma, printr-o comparație nu tocmai justă, că la fel se întâmplase, un identic quiproquo, și cu fierarul Castor Abduim da Assunção și sergipana Diva, cel puțin în maniera în care el a văzut-o și după modul în care a tratat-o câteva luni, mai bine de un semestru, și când, spre surprinderea lui, într-o zi oarecare, decodată, își dădu seama de schimbare. Surpriză este puțin spus pentru un impact atât de mare: o revelație.

O zi oarecare pentru locuitorii din acea așezare, dar nu pentru potcovarul siderat. Cu atât mai puțin pentru tânăra fată impetuoasă care era asemenea cățelei Oferecida aflată în călduri, sângerând prin labiile umflate ale vaginului. Astfel de lucruri și altele la fel de ciudate pe care ni le rezervă viața – enigme, miracole, minuni – cad în sarcina naturii să le explice și să le rezolve. Așa îl învățase însuși Castor Abduim pe grăbitul Nando: nu e greu să repete un concept atât de vechi și plin de bun-simț.

6

Totuși, cel care-și dădu primul seama de transformarea Divei a fost Bastião da Rosa, zidar solicitat, cetățean cu un aspect plăcut, alb cu ochi albaștri, piesă rară prin acele locuri, bine cotate printre femei, iubit disputat de fetele ușoare.

Dintre casele, le numărai pe degete, din cărămidă și țiglă, ridicate pe Caminho dos Burros cu materiale de la olăria Merênciei și a lui Zé Luis, cea a lui Bastião da Rosa – José Sebastião da Rosa – era de departe cea mai frumoasă și mai confortabilă, ceea ce este ușor de explicat: lucrând pentru el însuși, insistase pe soliditatea fundației și pe perfecțiunea finisajelor. Ziduri albastre, ferestre roz cu parapet din lemn, jgheab pe unde să curgă apa de ploaie. Și luxul căsuței pentru necesități, în curte: o gaură adâncă și deasupra o cutie din lemn unde să se așeze persoana. Ca în casele din Taquaras și Itabuna. Prima latrină din Tocaia Grande, confort imitat imediat de Castor și de Fadul. Totuși, Fadul avusese inițiativa de a comanda să se sape o groapă în

spatele magazinului. Înaintea haznalei care deservea grajdul și pe trupeți. o amenajare de-a colonelului Robustiano de Araújo.

Casă prea mare pentru un bărbat singur, se șoptea în Tocaia Grande că Bastião da Rosa avea de gând să se însoare, să-și facă o familie, circulau zvonuri referitoare la logodnica din Itabuna, orașul de unde era el. Acolo lăsase o faimă de curtezan, un dansator neobosit care sfâșiasc inimile tinerelor nobile. Tocaia Grande nu era decât un loc de înnoptare pentru trupeți când venise el acolo, contractat să construiască, în asociație cu Lupiscínio, casa din lemn a Turcului Fadul Abdala, care se hotărâse să-și lase jos valiza de vânzător ambulant. Înțelegându-se bine, rămase definitiv, îi plăcu locul. Cum tot rămânea pentru ceva vreme pe la plantațiile din apropiere, contractat să construiască barcazuri, copăi și sere, își lăsase să-i crească barbă și mustăți. dacă voia, putea să treacă drept străin, era destul să stâlcească limba. În Tocaia Grande, era la concurență cu Tição pentru favorurile târfelor.

Dar timpul trecea și Bastião da Rosa continua să fie burlac, nici măcar nu se gândise să trăiască în concubinaj, deși nu lipseau doritoare. Inclusiv Maria Beatriz Morgado, o vară săracă a doamnei Carmen Morgado de Assis Godinho și, prin alianță, a colonelului Enoch de Assis Godinho – săracă, dar nobilă. Bastião rămăsese mai mult pe Plantația Godinho, maistru pentru lucrările de restaurare a conacului și, ca să se distreze, și-o făcuse amantă pe dona Maria Beatriz: nobila nu mai era fecioară, vărul cel bogat o culesese tot de plăcere. Dacă nu s-ar fi întâmplat astfel, verișoara cea săracă, deja de treizeci de ani, afișând un popou respectabil, ar fi rămas intactă pentru viermi. Îndrăgostită, domnița voi să abandoneze patul și mâncarea pe care verii i le furnizau din milă – în schimb, ea se ocupa de curățenia din casă, le controla pe servitoare și avea grijă de copii – ca să meargă să trăiască cu Bastião fără a cere măcar certificat de căsătorie și fără a da satisfacție prejudecăților. aroganței și fasoanelor familiilor Morgados și Godinhos. Bastião da Rosa schimbă subiectul. își retrase corpul, nu avea de gând să putrezească la o răspântie de drumuri, victima unei curse, din cauza unei femei.

Traversă râul însoțit de Guido răspunzând invitației bătrânului Ambrósio și a lui José dos Santos pentru a discuta despre construirea unei mori: nu o recunosc pe Diva când o întâlnește cu sapa în mână lucrând pământul. Credea că e una din fetele lui José dos Santos. Erau trei, meritând fiecare câte un bărbat harnic: două încă tinere și una mai mare, fără un ochi. Ricardina. Cu toate acestea, se găsea cine s-o placă și pe ea: fusese văzută dându-se-n bărci cu Dodô Peroba, un individ cam într-o ureche care aterizase prin acele locuri, nimeni nu știe cum și nici de ce. În orice caz, nu venise să prindă păsări. Îi comandase lui Lupiscínio, pe credit, un scaun de bărbier, avea să-i plătească atunci când va putea, se îndeletnicea cu tunsul și bărbieritul. După căpitanul Natário da Fonseca, între timp îi devenise client, scaunul de bărbier al lui Dodô Peroba era o dovadă în plus a unei realități îmbucurătoare. Tocaia Grande căpăta statut de așezare avansată.

Contractat adesea, la fel ca și ceilalți maiștri zidari și dulgheri, ea să construiască diverse utilități pe plantații, Bastião da Rosa rămânea puțin timp în Tocaia Grande, erau luni de zile de când n-o mai văzuse pe fata lui

Ambrósio. Și-o amintea o lătică tăcută și slăbuță, cu colțurile atârnându-i pe spate, jucându-se de-a baba oarba împreună cu ceilalți copii, vânzând la târg alături de părinții și frații ei. Nu putea fi aceeași cu cea pe care o vedea în fața lui, cu bustul ridicat, cu fusta suflecată, săpând pământul, transpirația scurgându-i-se pe cap: asta era o femeie trăznet: tânără, puternică și atât de frumoasă, cu ce putea fi asemănată? Cu câmpurile înverzite de manioc.

Înainte, pădurea creștea sălbatic și era plină de uscături, pe jos ciulini și șerpi. O dată cu sosirea sergipanilor, începură să înflorească culturile de fasole, câmpurile de porumb și manioc, aracii de maxixe și de castraveți. Totul se transformase. Nu numai pământul, și oamenii. Jãozé, Dinorá și copilul care, ca prin minune, nu murise pe drum. Îngânduratul Agnaldo și soția lui, Lia venise gravidă, gâfâind cu greu. Aurélio și Nando, ca să nu mai vorbim de cei doi bătrâni, bătuți și umiliți. Călătorii alungați din îndepărtatul Maroim, se stabiliseră în provincia Ilhéus, erau niște oameni destoinici. Copilul pe care Lia îl născuse în mâinile Corocăi, primul care s-a născut în Tocaia Grande, era un îngerăș.

Ambrósio și José dos Santos detaliau planurile pentru moară. Lupiscínio asculta și comenta. Bastião da Rosa intervenea și el, cu ochii pe fata aplecată deasupra pământului, strălucind în soare, cu o figură de sfântă, un trup de regină: cu asta, da, merita să se combine.

7

Cu Castor Abduim lucrurile nu s-au petrecut la fel, atât de neașteptat, dar asta nu înseamnă că surpriza și emoția au fost mai mici. Revelația avu loc la câteva zile după mutarea familiei căpitanului Natário da Fonseca în locuința construită pe vârful dealului: cea mai însemnată din Tocaia Grande prin mărime, confort și poziție. Ducând pe cap un coș, Diva se cățara pe dealul abrupt, însă bine pavat cu pietre, astfel încât să permită urcușul animalelor chiar și în anotimpul ploios. În schimb, era ușor să închidă accesul străinilor, era de ajuns să se așeze un om cu carabina în mână în oricare din curbele pantei șerpuitoare. Întâmplător, mergând în direcția râului, el o văzu urcând și, uimit, rămase pironit locului: pur și simplu, nu putea fi Diva, refuza să-și creadă propriilor ochi. Dar era Diva, da, nu altcineva: oprindu-se să-și aranjeze coșul, ea îl zări jos, privind-o, cu gura căscată: sub fustă i se vedeau coapsele goale. Zâmbi și îi făcu semn cu mâna.

Oamenii deja botezaseră dealul, îl numiseră Outeiro do Capitão¹, deoarece, de-acolo, de sus, ca și cum s-ar fi aflat într-un foișor, Căpitanul avea perspectiva întregii așezări, de la Baixa dos Sapos cu bordeiele târfelor și căsuța Bernardei, până la strada cu case de pe Caminho dos Burros; de la pârloaga cu locul unde se ținea târgul, chioșcul din paie, loc de odihnă pentru trupeți și sală de dans, până la depozitul de cacao și grajdul colonelului Robustiano, atelierul lui Tição, unde Edu, băiatul cel mare, învăța meserie și

¹ *Outeiro do Capitão* (braz.) – Colina Căpitanului.

magazinul turcului de lângă arborele-de-pâine. Vedeau, totodată, pe malul celălalt al râului plantațiile sergipanilor și ale locuitorilor din provinciile din interior, arbuștii și umbrarele, câmpul de porumb înflorit, porcii, găinile.

Toate acestea, precum și forfota călătorilor, căpitanul Natário da Fonseca le cuprindea cu vederea de pe terasa locuinței lui. O perspectivă și mai bună avea de la picioarele copacului mulungu, la câțiva pași mai înainte, de unde îi arătase o anume faptă de vitejie colonelului Boaventura Andrade pe locul pustiu atunci și de unde îi prezisese cum avea să fie viitorul: ăsta, aici, va ajunge un oraș. Nu mai lipsește mult, încuviință Colonelul trecând pe acolo, șapte ani mai târziu. Stilul de-a vorbi al Colonelului: un sat mic, pentru a fi un oraș, îi lipsea aproape totul. Însă, atunci când el, Natário, sosise un puștan în ținutul de cacao, fugind de mizeria din Sergipe, Taquaras nu era decât un minuscul loc de înnoptare, gara nu exista, nu erau trenuri, iar orașul Itabuna, acest colos, era cătunul Tabocas.

Din acest motiv, Căpitanul era atent la tot ce circula și se întâmpla, dându-și cu părerea și intervenind, dacă era nevoie. Dăduse bani cu împrumut pentru construirea morii pe care Lupiscínio și Bastião da Rosa o ridicau pentru Ambrósio și José dos Santos și se asociase cu colonelul Robustiano de Araújo pentru a finanța tăierea lemnului necesar podețului proiectat. În aceste lucrări își pusese aproape tot ce încasase de pe urma recoltei, dar cine câștigă putere și autoritate are și obligații. Așa gândea și acționa de mult, chiar dinainte de a culege cacao, de când abia începuse să planteze primii arbuști în pădurile de la Boa Vista și când dăduse peste Bernarda, refugiată acolo, prostituându-se.

8

Nu s-a întâmplat subit, pe neașteptate: spre deosebire de Bastião da Rosa, căruia i-au trebuit secole până s-o vadă, negrul o vedea și îi vorbea în mod constant și dacă nu și-a dat seama, vina era a lui și numai a lui. Se aflase într-un contact permanent cu Diva începând din după-amiaza când însoțise familia de sergipani la magazinul lui Fadul și când îi împrumutase hamacul în coliba Epifâniei: fetița Diva, zgribulită și lunatăcă. Până când o văzu cățărându-se pe deal, echilibrând pe cap un coș plin cu castraveți, quiabo, maxixe și jilo, cartofi-dulci, produse de pe câmp pe care Vanjé le trimitea în semn de recunoștință pentru bucătăria Zildei. Putu atunci să contemple coapsele goale și fundul abia acoperit de chiloți, coapse și fund de femeie. Ca să-i vadă din nou chipul pe care-l găsisese întotdeauna frumos, o drăgălășenie, și ca să-i măsoare bustul, se învârti de colo-colo așteptând-o să coboare. O văzu din cap până-n picioare, se-înnebuni după ea și niciodată nu o mai consideră fetița Diva. Dar continua s-o găsească o ștrengăriță cărei îi cam lipsea o doagă.

Înainte, ea venea alergând cu Ção și Nando pe câmp în căutarea lui Edu ca să-l ia de la lucru și să meargă toți patru la vânătoare de șopârle în pădure, să pună lațuri pentru păsări, să învârtă titirezi – în orele libere, distracția lui Balbino era să confecționeze titirezi pe care-i ducea unui vânzător la târg în

Taquaras – sau să înalte zmei făcuți de Merência, tot în orele libere, care mai de care mai colorat și mai viteză.

Nando și Cão intrau în atelier, Diva niciodată. Rămânea în fața ușii și se uita. Tição se uita la chipul ei de înger, lăsa ciocanul din mână, o invita:

— Nu vrei să intri, duduia Diva?

Făcea din cap semn că nu și, fără să-i mai aștepte pe ceilalți, ieșea alergând, ca și cum ar fi fugit de el, temătoare: temându-se de ce, pentru numele lui Dumnezeu? La început el se miră, apoi nu mai dădu importanță: rareori nu se arăta ea prin preajma atelierului, ascunzându-se după copaci, pe fugă și speriată. Cu brațele și picioarele murdare de la aratul pământului.

Într-o dimineață, devreme, afundându-se în pădure ca să culeagă vânatul, așa cum făcea în fiecare zi, Castor o surprinse pe urmele lui, pitindu-se pe după copaci. La fel și la râu: înota spre înscrat în apa adâncă, departe de locul puțin adânc și involburat unde femeile spălau rufe și făceau baie, când Diva îi țâșni în față, era gata să-i atingă trupul gol: o cârpă udă mai mult o dezgolea decât o îmbrăca. Dacă n-ar fi fost atât de tânără, el nu ar fi rezistat. Strigă: atenție, duduia Diva! Ca s-o avertizeze de pericolul curentului puternic și ca să rupă vraja: râul acela era locuit de spirite vrăjite. Dură mai puțin de un minut, ea se scufundă din nou și dispăru: înota repede ca un pește. Sau ca o sirenă.

Deseori, Castor o întâlnea și îi vorbea. Diva zâmbea, lăsa capul în jos, ieșea în goană, dar nu ajungea departe. Prostănac și orb. Tição nu înțelegea fasoanele, purtarea sperioasă a fetei, cu atât mai puțin înțelese schimbarea care-i transformase piciorușele fine în picioare bine făcute, sănii incipienți într-un bust arogant: pentru el continua să fie fetița Diva, cu cozile pe spate, alergând pe câmp. Nu-și dădu seama când ea abandonează jocul de-a baba oarba și compania adolescenților, a înapoiatei și a puștanilor, începând să meargă singură sau cu mama și cumnatele ei. Singură, ca să vină să-l spioneze în apropierea atelierului. Nu o văzu cum capătă forme și devine femeie.

Nu realizează transformarea, devenind pe deplin conștient de ea, decât atunci când o văzu urcând poteca spre casa căpitanului Natário. Avu un șoc, simți că inima-i pocnește. Se hotărî să aștepte pentru a verifica minunea. Diva îl văzuse, desigur, plantat acolo, dar se purtă ca și cum nu l-ar fi văzut, nu se uită la el și nici nu încetini pasul. Însă, se opri mai încolo, întoarse capul și râse ca și cum își bătea joc de el. Înțeală cine poate!

Nu reușea să descifreze cauza și scopul, rațiunea de a fi a comportamentului fără nici o noimă adoptat de ea: râsetele și ochii plecați, prefăcătoriile și fugile, glumele și eschivările, îndrăznelile și reținerile. Chipul i se modifică, dar atitudinea rămăsese neschimbată, absurdă. Castor își spărgea capul fără să găsească dezlegarea șaradei. Dacă nu ar fi fost prostii, joacă de fetiță, ar fi părut aluzii, bate șaua să priceapă iapa, șiretenii de femeie, talente de târfă.

De când o văzu întorcând capul ca să se uite la el și să râdă, de atunci nu s-a mai gândit la altceva și nici nu avu altă dorință în suflet: fără Diva, viața nu făcea doi bani, nu era viață. Însă, pierdu speranța când înțelese – și nu-i fu greu să înțeleagă – că și Bastião da Rosa îi trăgea clopotele. Cu barbă și

mustăți blonde, cu părul bogat și ondulat, cu obrazul roșu de străin: străin european, un ture închis la culoare, aproape tot atât de închis ca orice metis din provincia Ilhéus – zidarul avea un avantaj net asupra lui. Nefiind ea franțuzoică, ci o brunetă sergipană, avea să-l prefere pe albul cu ochi albaștri în locul tuciuriului. Numai franțuzoicele, după cum știa el având și dovezi, dau adevărata valoare rasei negre. Cu toate acestea, nu renunță: să se resemneze, să fugă de luptă, nu era stilul lui, cu atât mai puțin în acea împrejurare când premiul înfruntării era însăși viața.

9

Venind Durvalino să ia apă din puțul săpat pentru nevoile bucătăriei, Fadul își aminti cu dor de Zezinha do Butiá și suspină: atât puțul cât și casierul i-o aduceau pe față înapoi. Era mulțumit: puțul era de mare folos și Durvalino depășise un an de serviciu la teigheaua magazinului, unde se dovedise de mare ajutor. Și cinstit, oricât de incredibil ar părea, Zezinha nu avea un piept bogat, nici șolduri largi, cunoscute preferințe ale turcului în materie de femei – sâni mari, fund dolofan buni de apucat cu mâna – dar nici una nu se lipise atâta de el. Îl înlănțuise, mai ceva decât cacaoa: chipul o minune, trup de statuie, fofoloanca un abis, inima sentimentală. Suspină din nou, neconsolat.

Își dădu seama că se gândea la ea la trecut, ca și cum fata ar fi dat ortul popii, ca și cum ar fi fost moartă și îngropată în cimitirul Lagarto, ceea ce, din fericire, nu era adevărat. În practică nu era nici o deosebire: îngropată în cimitir sau vegetând în casă, numai în vis sau în gând o putea întâlni din nou, îi putea auzi vorba cântată și blândă, invitându-l la plăcerile patului: vino, tureule, să-mi arăți turturica, am și uitat cum mai este. Îl făcea în fel și chip, îi lua banii, îl îmbrobodea, un înger din cer, o mană divină. Fredona cântece de leagăn: turturică, turturea, pasăre de-amor. Ce dor îi era!

Fadul primise de la ea o singură veste după ce, disperată, plecase în Sergipe: o scrisoare trimisă personal, prin nepotul Durvalino, un lungan adolescent, cu pantalonii la jumătatea piciorului, cu fața acoperită de bube și coșuri. O scrisoare plină de ștersături și pete de cerneală, fără semne de punctuație, literele mari și neregulate urcând și coborând pe hârtie conduse de o mână stângace; Fadul o descifra și o citise de atâtea ori, că până la urmă, o învăța pe de rost. Putea s-o recite ca și cum ar fi fost o poezie sau un citat din Biblie: „.... rândurile astea prost scrise e ca să-ți spun iubitul meu Fadul că nu te uit și niciodată n-o să te uit pentru că noaptea visez că stau în brațele tale în pat când mă trezesc ochii-mi sunt umezi la fel și acolo jos unde tu știi dar într-o zi am să mă întorc, dac-o vrea Dumnezeu.” În josul paginii, sub semnătură: „a ta pentru totdeauna Maria José Batista”: ea pusese o grămadă de virgule, puncte, semne de exclamație și interogație pentru ca să le așeze el în scrisoare la locul cuvenit.

Se referea la scurta ei ședere în Tocaia Grande, înainte de plecarea în călătorie: „când am fost acolo am văzut că te sacrifici mult trăgând ca un bou la jug”. De aceea i-l trimitea pe nepotul ei Durvalino, fiul surorii mai mari.

văduvă și ofticoasă. „cu un picior în groapă“, ca să fie servitorul lui. Orice plată i-ar da, oricât de puțin, și-ar face pomană cu el: „mult mai bine decât să moară de foame aici“. Cu toate astea, continuă să-l facă prost, să-l ia peste picior, ca să nu-și piardă bunele obiceiuri: „stau liniștită, știu că nu ești zgârciob iar pentru băiat bag mâna-n foc“. Un înger din cer, o mână divină!

Se gândise deja să angajeze un casier care să-l ajute la vânzare, dar unde să găsească pe cineva de încredere? În anii când treburile mergeau slab, cel puțin avea timp să doarmă și ziua, dacă dorea. Trupeții și târfele constituiau grosul clienților, rareori unii călători în trecere. Cel mai mult de muncă avea începând de la sfârșitul după-amiezii și dis-de-dimineată, asta fiind partea cea mai dură a trudei lui. Însă, cu apariția plantațiilor, animația devenise mai mare. Pe lângă faptul că se trezea înainte de ivirea zorilor și că se culca noaptea târziu, în timpul zilei trebuia să țină magazinul deschis, la orice oră apărea câte cineva. Dacă voia într-adevăr să câștige bani, nu putea să se lase pe tânjală, să stea să doarmă, cu burta plină – mai avea mult de muncă până să ajungă să-și umple burta.

Astfel că-l primi pe Durvalino cu vădită bunăvoință și cu un tainic entuziasm: Zezinha do Butiá – providență divină – încă o dată îi rezolva o problemă. Dar nu lăsa ca flăcăul să-și dea seama de bucuria lui, fiindcă nu numai în negoțul cu țiganii omul trebuie să fie prudent; și în atitudinea față de locuitorii din Sergipe. Fuad Karan spunea mereu că sergipanii sunt arabii Braziliei, or, Fuad nu obișnuia să vorbească degeaba.

— De nevoie, nu am nevoie, mă descurc și singur. Dar fiind vorba de o cerere a Zezinhei, nu pot să n-o servesc.

Verifică aptitudinile băiatului: știa să scrie, să citească și să facă cele patru operații, spunea că e dispus să lucreze orice, mai rău decât să taie trestie din zori și până-n noapte, nu putea fi.

— O să vedem. Pune-ți lucrurile în încăperca unde sunt depozitate mărfurile, ia-ți o rogojină pe care să dormi și poți începe. Despre salariu, vorbim mai târziu. Depinde de tine, nu de mine. Dacă sunt mulțumit, n-o să-ți pară rău.

La sfârșit, lăsa să-i scape întrebarea care-i sufoca pieptul:

— Și Zezinha, ce mai face?

Ce-o vrea Dumnezeu, răspunse nepotul. Nu locuia nici în Butiá, nici în Lagarto, trăia în Aracaju, instalată într-o casă de doctorul Pânfilo Freire: medic, nu profesa medicina, producea zahăr brut și rafinat în rafinăria din Funil, distila rachiul, făcea sirop de zahăr, era putred de bogat și trecuse de șaptezeci de ani. Combinată cu un bogătaş, foarte bine. Fadul nu mai dori să știe alte amănunte: focoasă cum era, Zezinha nu avea să se mulțumească cu bidineaua unui boșorog de șaptezeci de ani.

10

Fadul pusese să se sape puțul din spatele casei, sfătuit de Zezinha do Butiá. Sfat dat pe gratis cu fericita ocazie, și-n același timp melancolică, a vizitei letei în Tocaia Grande ca să-și țină promisiunea lăcută și repetată de

atâtea ori și ca să răsucească adânc cuțitul în rană. Într-una din zile, când ai să te-astepti mai puțin, eu am să vin – jura ea în pensiunea lui Xandu din Itabuna. Turcul nu-și făcea iluzii: la Sfântul Așteaptă. Dar tatăl Zezinhei murise în Lagarto, victimă a febrei paludice sau a rachiului, ce mai conta?

În Lagarto, bătrânele, nebunele, copiii nu știau ce să facă, aveau nevoie de ea ca să-i sprijine ca pe niște orfani ce erau: îi solicitau prezența, nu erau suficienți banii pe care-i trimitea, cu religiozitate, la fiecare sfârșit de lună. Înainte de a se îmbarca, ea venise să-și ia rămas-bun, profitând de trupa lui Zé Raimundo ca să vină cocoțată pe un măgar cu pasul lin. Venise fără să-l anunțe. Fadul era ocupat în magazin când auzi strigătul soldatului înștiințându-l:

— Domnu' Fadu! Domnu' Fadu! Vino repede să vezi cadoul pe care ți l-am adus!

Veselă și zâmbitoare, Zezinha îi sări de gât:

— Nu ți-am spus că am să vin într-o zi, turc prăpădit ce ești?

Apoi vărsă lacrimi adevărate povestindu-i despre moartea tatălui ei, un om bun care n-avusese noroc. Cât a fost în puteri, lucrase pământul pentru alții, dar o sfârși în rachiu când se-mbolnăvi de malarie. Familia muncea cu ziua pe plantații străine, bărbații tăiau trestie. Dacă nu i-ar fi ajutat Zezinha, ar fi făcut foamea. Dintre toate fetele, Zezinha fusese singura care reușise în viață și prosperase, mulțumită lui Dumnezeu care o protejase. Plecase să se facă târfă în Itabuna.

Nu era momentul prielnic pentru urări de bun venit, soseau convoaiele, trupeții și ajutoarele lor dădeau buzna în cârciumă să cumpere de-ale gurii, fetele apăreau și ele, în căutare de clienți și de o gură de rachiu. Zezinha, după ce-și dusesse cufărul în dormitor, veni să-l ajute pe turc la vânzare și, astfel, mări consumul de rachiu, toți voiau să ciocnească cu ea și cu pehlivanul de turc, cine nu le cunoștea iubirea veche și statornică?

Mult mai târziu, ea-l însoți până la râu, unde Fadul se dusesse să umple o cutie de tablă cu apă pentru nevoile casei, în acea zi, mai mari ca de obicei: Zezinha, de teama bolilor, avea mania curățeniei. Focul aprins pe câmp, felinarele, o stea ici și colo luminau noaptea întunecată. Ei mergeau ținându-se de mână: Zezinha era atât de tulburată, părea o domnișoară plimbându-se cu iubitul pe ascuns de familie.

— De ce nu-ți faci un puț ca să ai apă-n casă?

— Costă bani.

— Te costă mai mult corvoada asta. Unde s-a mai văzut așa ceva?

El umplu cutia de tablă cu apă, voia să se întoarcă, se grăbea s-o întindă pe femeie pe pat: de atâtea ori o fugărise în somn, încercând s-o prindă. Crudă și desfrânată, ea se oferea, dar nu i se dăruia, îi fugea din brațe, îi râdea în nas. Sosise ziua scadenței, avea s-o taxeze cu dobândă de cămătar.

— Haidem...

— Nu încă.

Îl luă de braț, se așeză pe malul râului, lângă Bideul Damelor, cu picioarele în apă, ascultând orăcăitul broaștelor. Zezinha își lipi capul de

umărul mare al turcului. își băgă mâna în cămașa lui ca să-l mângâie pe pieptul păros.

— Nu voiam să plec fără să-l mai văd pe turcul meu.

— Și fără să-mi răsucești cuțitul în rană, nu-și așa? – Vorbea pe un ton glumeț, fără s-o acuze sau să-i reproșeze ceva.

— Am venit să cer ajutor. nu te mint. Dar n-am venit numai pentru asta. Dumnezeu mi-e martor. Tu ești un turec grosolan și ignorant, crezi că nu am și eu sentimente.

Fadul o luă în brațe și o privi adânc în ochi: lacrimile deja nu se mai datorau morții tatălui. Erau lacrimi de dor și de iubire. vărsate în noaptea întâlnirii și a despărțirii.

11

Zezinha do Butiá se sculă o dată cu Fadul Abdalá, când nechezatul și răgetele măgarilor începură să trezească valea și când trupeții își adunau convoaiele. Noapte de visare, nu de somn, noapte de râsete și de suspine, de ahuri jalnice, de țipete înăbușite, de vorbe plăcute auzului. Fadul îi propuse să rămână să doarmă; deja în picioare, ea refuză:

— Vin să te ajut.

Analiză dimensiunea patului, grandioasă, cu o urmă de reproș în vocea-i cântată:

— Aici i-ai pus-o Jussei. nu-i așa? O după-masă întreagă... Târfă neobrăzată!

Deși trecuse atâta timp, ea încă-și mai aducea aminte cu durere și ranchiună. Turcul îi atinse trupul gol cu mâna lui enormă:

— O femeie asemenea ție nu mai există. Și nici nu va exista.

Zezinha își scotea haine din cufăr, alegea cu ce să se îmbrace. Se pregătea ca și cum ar fi plecat la Ilhéus și nu în acel capăt de lume.

Când forfota se potoli, după ce făcură baie în râu, după ce mâncară niște carne uscată, friptă și graviole¹ coapte, ieșiseră să se plimbe prin cătun. Fetele se uitau din ușa cocioabelor, salutau glumețe. Coroca îl ironiză trecând pe lângă ei în Baixa dos Sapos:

— Ai o prietenă, coane Fadu? Felicitări. ai știut să alegi. Se întoarce spre musafiră: – Tu ești Zezinha. nu-i așa? Eu sunt Jacinta, când Fadu vine la tine, eu rămân să-i păzesc bodega.

— Am venit numai să-mi iau la revedere, plec la Sergipe. Fadul îmi vorbește mereu de dumneata, spune că faci cât zece bărbați.

— Drăguțul de ei.

Parcurseră Tocaia Grande de la un capăt la altul, ea îi cunoscuse pe bătrânul Gerino, pe Merêncio și Lupiscínio, pe Castor îl cunoștea deja: nu

¹ Graviola (braz.) – arbore mic (Anona reticulata) ale cărui fructe în formă de boabe sunt comestibile.

numai din vedere și din conversație. și din restul. Întorcându-se la magazin, Zezinha își spuse părerea:

— La fel de sărac ca și Butiá, locul unde m-am născut. Numai că Butiá, în loc să meargă înainte, merge îndărăt, ca racul. Dacă aș putea, aș rămâne aici, cu tine.

În dimineața următoare, după o noapte albă, Fadul se despărți de trupeți și de Zezinha, în glume și râsete. Când ultimul convoi ajunse pe șosea, turcul îi dădu Corocăi cheile casei și revolverul. Își puse sacii pe doi catări și o însoți pe fată la tren în gara din Taquaras.

Tăcuți, străbătură zeci de leghe. Tristi de parcă s-ar fi despărțit pe vecie. Urcându-se în tren, Zezinha îi aminti, atingându-i pieptul cu degetul:

— Pune să-ți sape un put, nu uita.

Nu încereă să-și ascundă lacrimile:

— Mulțumesc pentru ajutor. — Făcu un efort să zâmbească: — Și pentru restul. — Necontrolate, suspinele izbucniră hohotitoare și triste.

Turcul băgă mâna în buzunar, scoase o basma mare, cu flori, decolorată și i-o dădu Zezinhei care-și ascunse fața-n ea, stând în picioare, în ușa vagonului.

Fadul voi să vorbească, nu putu. Trenul fluieră, se puse în mișcare. Zezinha do Butiá îi flutura în semn de rămas-bun baticul cu flori decolorat.

12

Durvalino se dovedise extrem de harnic, neobosit la muncă și cinstit: dacă dosea câte un bănuț cu care-și alimenta viciul la femei, era o sumă atât de ne semnificativă, încât Fadul se prefăcea că nu știe. În afară de asta, era un puștan clevetitor și cârcotaș. Regele poreclelor datorită înălțimii și limbii trăncănitoare: Prăjină, Undiță-de-Pește, Colportor, Las-că-vezi-tu și Ai auzit?, chiar așa, cu semn de întrebare în glas. Astea erau cele principale; erau și altele, mai puțin folosite, mai poetice: Limbricul-Turcului, Firimiturile-Târfelor, Păduchi-de-Câine.

Nici un om în deplinătatea facultăților mintale nu ar încerca să rivalizeze cu Pedro Cigano la postul de trâmbițator — șef al evenimentelor petrecute în acele ținuturi sălbătice, teritoriul întins și turbulent scăldat de apele râului Cobras cu un număr infinit de proprietăți, de locuri de înnoptare, de cătune, sătucuri, comune. Oferindu-și la un preț de nimic sunetul armonicii sale, semn de veselie și sărbătoare, Pedro Cigano, picioare-de-șapte-leghe, străbătea drumurile, ducând, dintr-un loc în altul, ultimele informații, știrile cele mai recente: cine murise și cine se născuse, care cârciumă se deschise și care-și închise porțile, certuri, scandaluri, concubinaje, încăierări între bandiți, ocupări de terenuri, ucideri de indieni, vânzări de plantații și moșii, locuri în care se instalau târfele, la fel de umblărete ca muzicantul. Merita toată încrederea pentru că nu inventa, trebuia numai să se facă rabat la întinderea și volumul întâmplării: el adăuga câte ceva de câte ori povestea, înflorea, dintr-un fir de păr ajungea să împletească un coc.

Dar, în ceea ce privește hotărârea Tocaiei Grande, nimeni nu se compara cu Durvalino, care era la curent cu cel mai mic incident, cu orice bârfă a fetelor, cu orice neînțelegere trecătoare între trupeții care trebuiau să-și facă rondul, cu intrigile amoroase: nimic nu se întâmpla în Tocaia Grande fără ca Durvalino să nu afle și să nu comenteze. Poartă-Vorba, așa i se spunea, dar la acest purtat de vorbă și la obiceiul de a exagera – prin care-i semăna lui Pedro Cigano –, mai trebuie adăugată și mania de a prevedea desfășurarea fiecărui eveniment, anunțând ce se va întâmpla. Pe lângă Poartă-Vorbă, îl mai porecliseră și Las-Că-Vezi-Tu.

Figură familiară în Baixa dos Sapos, o încasa în mod constant ca urmare a bârfelor lui, a se-spune-că, a zvonurilor și intrigilor, dar mai ales datorită împrejurărilor și ghinioanelor. O tot luase pe coajă și fusese fugărit de câteva parașute arțăgoase care s-au considerat ofensate sau calomniate de Undița-de-Pește, deși, în general, era primit bine de târfele curioase, atunci când își făcea apariția cu un aer misterios, întrebând după cum îi era obiceiul: ați aflat noutatea? Cu Ai-aflat îl salutau când îl vedeau apărând bălăbănindu-și cataligele și cu ochii holbați.

Mulțumită lui Durvalino, Fadul o ducea bine: deja nu mai trebuia să se trezească de cu noapte pentru a-i servi pe trupeți înainte de plecare, îi dăduse lui sarcina asta neplăcută. Ajungea la magazin după ce se ușura, după ce făcea o baie în râu și după ce-și lua cafeaua cu făină de manioc, carnea uscată și siropul de zahăr. Gata să asculte, împreună cu politicianul „bună dimineața, patroane”, veștile, comentariile și previziunile servitorului care nu se ducea la W.C., la râu sau la cuptor, înainte de a-și goli sacul:

— Dumneata știi ce este între Tição și Bastião da Rosa din cauza Divei? Toată lumea știe...

Și Fadul știa, chiar Durvalino îi atrăsese atenția asupra interesului cu care cele două personaje amintite o înconjurau pe fata lui Ambrósio și a lui Vanjé, făcându-i curte sub ochii tuturor. Cu înclinația spre jocuri caracteristică populației din Tocaia Grande – cea stabilă și cea flotantă – deja pariau pe cel care avea să iasă învingător din turnirul de politețuri și galanterii cucerind fortăreața gentilei sergipane. Că Diva era fecioară, nu încăpea nici o îndoială, nici Știi-că?, limbă lungă și veninoasă, nu avea dubii în această privință: fecioară până când Castor sau Bastião, unul din doi, avea să-i facă serviciul. Opinia publică era, evident, împărțită în două în legătură cu rezultatul disputei, însă Durvalino avea punctul lui de vedere gata format, nu admitea discuții, era categoric:

— Dumneata nu găsești că Bastião câștigă de departe? Are mult tupeu Tição să creadă că Diva o să prefere un negru urât, o arătare – asta între noi, să nu m-audă el – unui alb care pare chiar că-i neamț? Tição o să rămână cu buzele umflate, ai să vezi dumneata.

— Tu consideri că Tição e urât pentru că e negru, dar ea să fii și tu la fel de negru ca el nu-ți lipsește aproape nimic. – Durvalino era chiar mai închis la culoare decât mătușa lui, o mulțără ce părea de cacao: – Culoarea nu face pe cineva nici frumos, nici urât, la fel de frumos poate fi și un alb și un

negru. – Coborând vocea spuse, ca și cum ar fi vorbit cu el însuși: – Zezinha, dacă ar fi fost albă, n-ar fi fost așa frumoasă...

Pentru o fracțiune de secundă, el o revăzu la teighea servindu-le soldaților rachi de trestie. Și imediat adăugă, mărinind confuzia limbutului:

– Așa că, cu pun pariu banii pe care tu mi-i furi că Tição va câștiga...

Durvalino înghiți în sec:

– Pe care eu îi fur? Dumneata să nu spui așa ceva nici în glumă. Te blestem! – După ce blestemă, reveni la tema pasionantă. – Dacă dumneata spui că Tição va fi învingătorul, nu sunt eu cel care să mă îndoiesc. Și Ressu e de aceeași părere, e nebună după el. Așa ceva... Dar ai să vezi dumneata: cearta asta se va slârși rău, se va sfârși cu pac-pac... O să vezi dumneata!

13

Împușcături, certuri, scandaluri – mereu era câte ceva, de cele mai multe ori, din cauza jocului de cărți sau din cauza femeilor. În general, tam-tam lipsit de importanță, nu producea nici panică, nici comentarii. Se întâmpla ca doi indivizi să se ia la hartă din cauza pariurilor la joc sau pentru vreo femeie: se insultau, se provocau, de cele mai multe ori, asta era totul, interveneau terți pentru a-i liniști. Cu toate acestea, au existat situații delicate, incidente grave.

Cel mai grav dintre toate a fost la acea sărbătoare de Santo Antônio, de veșnică amintire, când Cotinha s-a ales cu un glonte în cap și muri pe loc. Și alte morți măriri numărul crucilor în cimitir, dar numai două din amor: doi tăietori de lemne s-au luat la bătaie din cauza lui Sebá, o tipă fără valoare, de ultimă speță, o ștoarfă. Ei bine, din cauza păduchioasei ăleia, unul din ei sfârși într-o baie de sânge și îngropat în fugă, fără nici o rânduială, în timp ce celălalt, ca un nenorocit, dispăru în codru și nu se mai știu niciodată nimic de el. Și tot fără să fie pedepsit – mai este nevoie să repetăm? – un paznic îl omorî pe un ajutor de soldat care încercă să-l trișeze când îi veni rândul să amestece pachetul cu cărți: jocul sau femeile, singurele motive, după cum se vede. În afara acestor gropi, cimitirul se mări datorită șerpilor și malariei care făceau ravagii în tot ținutul de cacao.

O bolnavă dădu ortul popii pe șosea, aproape de acel loc, suferea de ascită, o duceau la Itabuna, o droaie de rude ducând cu rândul hamacul. O îngropară în sătuc, după o priveghere emotivă în chioșcul din chirpici și un substanțial consum de rachi. Se stătu la priveghi toată noaptea grație prezenței solidare a trupetilor și a târfelor. În lipsa preotului, Fadul Abdala, om bun la toate, se rugă cu pioșenie pentru sufletul moartei, rostind psalmi în arabă, și o făcu pe gratis: nu lua bani pentru serviciul religios, bunul Dumnezeu avea să țină seama în ziua Judecării.

Au avut loc și alte încăierări ceva mai mari care, ca prin minune, nu s-au terminat cu o nenorocire. Așa, spre exemplu, când, un ajutor de soldat cu nasul pe sus și neținând la băutură, făcând pe nebunul, își permise să se lege de nevasta lui Chico Espinheira: în drum spre Taquaras, perechea înnopta pe

câmp. Însuși Chico Espinheira, acela care a fost chemat în fața juraților în Ilhéus, la sfârșitul luptelor, acuzat că l-ar fi omorât pe colonelul Justino Maciel și pe doi paznici de-ai lui. Turcul și soldatul Maninho veniră la timp pentru a împiedica o nenorocire: Chico Espinheira cu o mână îl ținea pe Valério Cachorrão de gâtlee, iar cu cealaltă mânuia încet vârful pumnalului. Valério Cachorrão era plin de sânge, dar scăpă cu viață.

Pe când Tocaia Grande se afla încă la începuturi, doi tăietori de lemne, care, de altfel, veniseră împreună să-și potolească poftetele, s-au tăiat în cuțite ca să aleagă care dintre ei avea să petreacă noaptea cu Bernarda. O văzură la magazin, dar nici măcar nu-i vorbiseră: dacă ar fi consultat-o în prealabil, nu s-ar mai fi bătut, nici înjunghiat pentru că ea nu era disponibilă, fiind indispusă. Riscând s-o încaseze el, Fadul reuși să-i despartă pe violenții rivali – rivali de ce, dacă Bernarda nu se arătase interesată de nici unul din ei? S-au împăcat după ce, în cele din urmă, au renunțat la metisă. Coroca le spălă rănile cu alcool și-l consolă pe unul din ei, celălalt o luă pe Dalila, și ea foarte apreciată datorită fundului uriaș.

Bernarda, imediat ce a ajuns în Tocaia Grande, dădu loc unor continue dispute, rezolvate fie cu bătaia, fie cu cartea cea mai mare trasă din pachet. Dar, ca să devină evidentă protecția cu care o onora căpitanul Natário da Fonseca, mult râvnita încetă să mai fie obiect de pariuri și provocări. Se putea prevala și profita de acest statut servindu-i numai pe cei pe care-i accepta și hotărându-se să-i primească numai în zilele libere care-i mai rămâneau, pentru a-și câștiga existența. Rezervase trei zile pentru nașul ei aflând de următoarea lui sosire: ajunul venirii pentru a-i pregăti primirea în tihnă și pe-ndelete, ziua de desfătare și următoarea. Aceasta din urmă, pentru a-și aminti în liniște principalul și detaliile, fiecare vorbă, fiecare gest, surâsul ursuz, îmbrățișarea puternică, respirația și extazul. Viața ei se rezuma la aceste ore fericite, petrecute într-o companie blândă și brutală.

Cam așa este bilanțul tulburărilor mai serioase, al accidentelor mai violente, al morților și al răniților: nu au fost prea mulți, multă bătaie, puțin sânge. Încăierări neimportante, mici scandaluri, Fadul se săturase să le vină de hac strigând la ei, impunându-și ascendența lui de negustor, dacă nu de creditor. Sau, în ultimă instanță, cu bătaia, cum se întâmplase deja. În universul inuman de cacao, dacă Tocaia Grande avea un renume prost, nu-l merita. Loc pașnic, punct sigur de înnoptare: priveliște plăcută, ceva bani, distracții ușoare.

14

Durvalino nu se mulțumi doar să prevadă încăierarea ca urmare a încăpățănării cu care Bastião da Rosa și Castor Abduim căutau să cucerească grațiile domnișoarei Diva: mareă data și locul răfuiei. Va avea loc, desigur, duminică, în timpul petrecerii anunțate pentru a comemora prezența în Tocaia Grande a nevestei lui Lupiscínio, cetățean merituos. Nevasta lui Lupiscínio, dona Ester, șleampătă, grețoasă, ipohondră, nu era genul petrecăreț, nici

măcar nu dansa. Plăcerea ei cea mai mare era să converseze cu vecinii despre boli și despre eficiența unor leacuri bizare și a rugăciunilor infailibile.

Ani de-a rândul, dona Ester refuzase să locuiască în Tocaia Grande, rămânând în Taquaras în timp ce bărbatul și fiul ei trudeau neobosiți în acel capăt de lume. În cele din urmă, observând că Lupiscínio își tot rărea venirile acasă, trimițându-i prin trupeți și ca pe o mare favoare cele necesare pentru cheltuieli, se hotărâse să vină pentru câteva zile să stea cu ingraturul și să-i dea binecuvântarea puștiului – un copilandru pe când plecase cu tatăl lui ca să învețe de la el meseria de dulgher. Harnic și îndemânat, Zinho dorea să ajungă ebenist și să-i corecteze pe ceilalți, așa cum făcea meșterul Guido:

— Dulgher, pardon! Mușcă-ți limba, eu sunt meșter ebenist.

Dona Ester nu era genul petrecăreț dar asta nu însemna că oamenii vor renunța la ocazia de a sărbători. De altfel, ideea bairamului plecase de la negrul Tição, care punea de câte o petrecere, după cum prea bine se știe, oricare ar fi fost cauza sau obiectivul. Mai ales cu acea ocazie va profita pentru a lămuri ceea ce i se părea din ce în ce mai nedefinit – către care din cei doi candidați se îndreptau preferințele Divci, dacă exista vreo preferință. Greu de știut, fiind vorba de o ființă atât de schimbătoare și capricioasă: ba era toată numai râsete, ba avea o uitătură urâtă, cu fața mofluză, cu un aer de harță. Hotărî singur asupra petrecerii, fără să se mai consulte cu cineva, văzând cum apare pe Caminho dos Burros figura întotdeauna binevenită a lui Pedro Cigano. Fiind vorba de un chef, cine avea să se opună?

De mult timp Pedro Cigano încetase să mai fie singurul și adulatul muzicant ce anima balurile din sătuc. Duminicile apăreau alții, însoțiți de interpreți de violă, de mandolină și din fluier. Dar continuau să-l considere cel mai bun dintre toți, fără tăgadă. Și, în plus, se mulțumea cu oricât, nu obișnuia să ceară luna de pe cer ca să pună mâna pe armonică, din care să smulgă cu degetele-i abile ofranda muzicii.

Țigan pentru că era nomad, azi aici, mâine dincolo, cu acordeonul pe umăr, mergând prin atâtea fundături, umblărețul avea o preferință evidentă pentru Tocaia Grande, un loc frumos, o încântare pentru ochi, pe care el îl cunoștea de demult, cu mult înainte de sosirea Turcului Fadul. Numai Coroca, într-o colibă făcută din patru crengi de palmieri uscate căzute dintr-un arbore mané bătrân, primea trupeți. Convoaiele abia începeau să-și croiască drum prin pădure ca să reducă timpul și distanța călătoriei.

În plecările și venirile lui, Pedro Cigano asistase la dezvoltarea locului, bordeiele din Baixa dos Sapos, șirul de case de pe Caminho dos Burros, depozitul de cacao, magazinul turelului, baraca din paie, grajdul și atelierul. Însă nu și-a închipuit că avea să vadă vreodată culturi crescând pe malul celălalt al râului, cuptor de țigle și cărămizi, moară, animale domestice înmulțindu-se, lăsate în voie prin pârloagă. Casa Căpitanului, asta, nu-l surprinsese deoarece îl auzise mereu spunând că în curând va veni să locuiască acolo, împreună cu familia. Dacă te luai după ce se spunea în șoaptă și pe ascuns – nimeni nu era așa nebun să rostească anumite lucruri cu voce tare –, Căpitanul sosise înaintea tuturor, înainte de a avea grad și plantatie.

decât un șef de paznici, căpetenie a șefilor, având moartea drept însoțitoare și slujindu-i ei.

În acele timpuri, stând de vorbă cu Coroca, Bernarda îl așezase pe Pedro Cigano în rândul bărbaților frumoși din Tocaia Grande: el, Fadul, Bastião da Rosa și însuși Căpitanul. Nu figura numele lui Castor Abduim deoarece fierarul nu-și făcuse încă apariția pe acolo. Faima de bărbat frumos nu-i venise numai de la puștoaică, multe alte târfe erau de aceeași părere: era vastă lista amorurilor cântărețului, iubiri răspândite în imensitatea ținutului scăldat de apele râului Cobras, oriunde existau câteva barăci, târfe care-și făceau meseria, nevoia de tandrețe, singurătate.

15

În magazinul turcului, Pedro Cigano află pe neașteptate din gura casierului Durvalino de rivalitatea incitantă care-l opunea pe negrul Tição blondului Bastião da Rosa – Bastião da Rosa, își aminti, figura pe lista Bernardei – și de probabilul deznodământ tragic prevăzut de O-să-vezi-dumneata.

Trecuse ceva timp de când Pedro Cigano nu mai venise prin Tocaia Grande, ocupat fiind să anime chefuri prilejuite de o Sfântă Misiune la Lagoa Seca, Corta-Mão și Itapira: era condusă de un călugăr german, neîntrecut în a predica chinurile iadului și în kicomic, nu era mâncare să-l poată sătura, numai părintele Afonso îi putea ține piept, îl mai țineți minte? Arată spre construcția de pe malul celălalt, aproape gata:

— Aia de-acolo, ce mai e?

— Moara lui Ambrósio și a lui Zé dos Santos. — Îl lămurii Fadul: — O s-avem făină de manioc din belșug.

— Bastião o face. — Adăugă Durvalino: — Toată ziulica și-o petrece acolo, aproape de ea... De Diva... După mine, Tição a căzut deja din șa, s-a ras pe bot.

Pedro Cigano nu luă partea nici unuia, era preocupat să analizeze creșterea așezării:

— Da domnule, cine-ar fi zis... — întinse paharul gol în speranța unei noi doze, în definitiv, era o grămadă de timp de când nu mai stătuse de vorbă cu amicul Fadul.

— Cacaoa a început să dea roade... — spuse turcul, măsurând cam în silă încă o porție pe gratis și explicând ceea ce și unul și altul știau prea bine.

— Domnul fie laudat! — Închină vagabondul.

O ceată de copilandri treu în goană prin fața ușii, ridicând praful, în frunte cu o fetișcană care-i făcea în fel și chip: copii de cățele, labagiilor, poponariilor. Arătând spre ea, muzicantul voi să știe cine era.

— Fata lui Altamirando. Căo. E zănatecă. Hoinărește toată ziua cu băieții, azi-mâine o s-o vezi cu burta la gură. — Preveni Fadul.

Pedro Cigano însoți privirea lui Durvalino pe urmele fugarilor. Casierul nu se îndeletnicea numai să comenteze viața altora, zâmbi regele armonicii, amuzat. Fata, întorcându-se și ea să scape de urmărire, dădu buzna în

magazin, se opri lângă turc, gâfâind. Prin rupturile zdrențelor pe care le purta, se vedea vigoarea corpului adolescentin.

— Nu-i lăsa să pună mâna pe mine, domnu' Fadu. Vor să-și bată joc de mine.

Afară, gâfâitori. Nando. Edu și fratele lui. Pebă, de unsprezece ani, băiatul Căpitanului, dar nu și al Zildei, care-i era doar mamă adoptivă, așteptau. Siguri că ea se va întoarce să-i provoace după ce-o să bea poșirca pe care Limbricul-de-Turc i-o dădea într-un pahar încă murdar de rachiu. Dar văzându-l pe Pedro Cigano, Ção sfidă joaca de-a haba oarba și îi privi cu dispreț pe puștii care o așteptau, acolo, afară. În magazin era între bărbați, unul încă tânăr, dar ceilalți doi, târșâiți de viață. Se așeză pe jos, nonșalantă, scoase limba la băieți. Își bătu brațul cu mâna într-un gest insultător cu degetul și-i lăsa baltă. Cu picioarele întinse, cu râsul revărsându-se din gura-i întredeschisă, fericită de nu-și mai încăpea în piele:

— O s-avem dans? Nînic nu-mi place mai mult ca dansul.

16

Gură spartă, Durvalino comenta fără încetare amăgirea care-i opunea pe Tição și pe Bastião da Rosa, discuta despre perspectivele pretendenților, făcea previziuni, nu accepta pariuri din lipsă de bani lichizi. Dar tăcea mîlc dacă, din întâmplare, cineva făcea vreo referire la cel care avea, cât de curînd, să-i consume nebunei de Ção fecioria expusă în văzul tuturor. Fiind el însuși candidat timid, dar nu mai puțin activ, prefera să nu abordeze subiectul. La acest capitol riscant lăsa bîrfa și pâlăvrăgeala pe seama celorlalți, aceia care se complăceau în a se da mari. În felul lui tăcut, fără să-și dea aere, le-ngeunchea pe târfele cele mai arogante, azi una, mâine alta. În cazul lui Ção, domnișoară și înapoiată, erau concurenți cu duiumul, focoși și la vedere. Într-ascuns, Durvalino.

Ção nu-i băgă în seamă pe Edu și pe Nando, și cu atît mai puțin pe Pebă, erau niște incompetenți. În oboseala alergăturilor, nu mergeau mai departe de străngeri, pipăieli, corpuri lipite: când voiau să-i ridice fusta, Ção fugea. Faptul că acționau împreună făceau imposibile consecințe mai mari și puștii, în adîncul sufletului, preferau iepele și catârcele, cele viciate: erau ceva comun în majoritatea caravelor care înnoptau în Tocaia Grande. Edu și Nando le cunoșteau pe toate și dacă venea vreun convoi nou, imediat le descopereau pe cele obișnuite cu bărbații. Aveau fler, nu se înșelau niciodată.

Adevărații concurenți erau alții, băieții care atingeau vîrsta adultă, deja le frecventau pe fete și nu recurgeau la catârce decît în cazuri extreme. În special doi dintre ei îl preocupau pe Durvalino și o interesau pe Ção, care îi ațîta la fel de mult ca și pe casier, Sergipanu Aurélio, înalt, deșirat, care în ultimul timp învăța să cînte la mandolină. Zinho, vechi în acel loc, întotdeauna curat și ordonat, manierat, discret, neavînd înclinații pentru golăisme. Care din ei va fi norocosul?

Numai Dumnezeu care o făcuse așa, zănatecă, putea spune dacă Ção simțea realmente o atracție pentru vreunul din ei. Cu siguranță că n-o lăsa

rece nici unul, nici măcar băieții. Proști, neștiutori, incapabili – nu puteau s-o întreacă la alergat decât atunci când ea le permitea – băieții, totuși, făceau să-i treacă timpul mai repede și-i aprindeau focul. Cât despre cei trei fanfaroni care-i dădeau târcoale și căutau s-o pună la pământ în desişul pădurii sau în ascunzătorile de pe malul râului, Zinho, Aurélio și Durvalino, ea-i ținea în agonie, cu mădularul în mână și plouându-le în gură. Se lăsa atinsă ba de unul, ba de altul, lăsându-i să și-o pună pe coapse sau între fese, să-și coboare mâna de pe sâni pe ciuful creș, însă, când încercau să-i desfacă picioarele, găsea mereu o cale de a fugi.

Dacă cineva ar fi putut să-i ghicească gândurile, ar fi aflat că atracție, dorință arzătoare și jinduitoare, ea nu avea pentru un singur bărbat, ci pentru specia singulară a grăjdarilor. Nici copii, nici flăcăi: bărbați maturi, masculi feroce, armăsari. Ascunsă pe după copaci, i se întâmplase să-i vadă pe Fadul și pe Castor urinând, putând să le aprecieze podoabele. Odată, putu chiar să le compare: amândoi erau împreună și stăteau de vorbă. A lui Fadul – ah, Doamne! – o minunăție, părea de cal. A lui Castor – ave Maria! –, o așchie scânteietoare, numai de-aici îi putea veni porecla. Pentru ăștia, da, ea și-ar desface picioarele oricând ar fi dorit-o ei. La fel și pentru muzicant, frumos ca Diavolul.

17

Împărăția lui Iemanjá¹ este oceanul, sunt apele sărate și agitate, o lume nefârșită: comparat cu marea, pământul este ceva infim. Castor Abduim, fugind de moarte sigură se imbarcase pe un velier în portul Bahia. Toată noaptea văzu mâna lui Janaína în lumina lunii, ștergând urmele pașilor lui persecutați. Creasta de spumă în unduitul valurilor, ochii incandescenti pe cerul înstelat și, în pânțele de argint, cortegiul înecaților. Miri pe care ea îi alesese printre barcagii, pescari, marinarii cei mai viteji. Mergeau să se-mpreune cu ea pe patul nupțial de pe fundul mării, ținutul lui Aiocá. Iemanjá are două chipuri, fața și reversul, fața nașterii și profilul morții. Castor navigă spre libertate în apele care curgeau din sânii ei: condamnat la moarte, ea îi salvă viața: mamă și soție.

Sosind în Ilhéus, taica Arolu îi indică plaja unde se afla locuința lui Iemanjá, o peșteră deasupra stâncilor, scăldată de valuri. El îi duse o ofrandă de galanterii: o sticleuță cu parfum, săpun, un batic albastru pentru păr.

Stăpâna mărilor, doamna furtunilor, ce căuta ea în hotarele înguste ale celui râu cu ape molcome? Negrul Castor Abduim da Assunção, fiul lui Xangô, cu o latură a lui Oxalá și alta a lui Oxóssi, grava la foc în metalul alb, cu unelte primitive, dând formă și viață sirenei din centrul evantaiului. Evantaiul lui Iemanjá este din argint, din aur cel al lui Oxum, neavând aur și argint, pe unul îl toarnă în metal alb, pe celălalt în metal galben. Frumoasele le utilizează la serbarea vrăjitorilor când vin să danseze în mijlocul poporului.

¹ *Iemanjá* – orixá feminin, regina apelor pentru indigenii iorubanos.

Tição dorea să așeze evantaiul printre fetișurile din sanctuar: cine știe, așezată în atelier, poate că ea va abandona ungherele și cotloanele și va lua în mână evantaiul fără egal, și va aprinde în atelier lumina aurorei și a bucuriei.

Venind din râu, affluent al împărăției sale, acolo Oxum se proclamase și fusese suverană, ocupase hamacul în care dormea și visa. Dar Oxum, după cum știm noi de la sectă sau de la vrăjitori, este elegantă și seducție, capriciu și orgolii, inimă ușuratecă. Nu se oferă drept companie, ci drept amantă: timpul amantelor e tumultuos și scurt. Epifânia plecase luând cu ea evantaiul aurit. Alma Penada o însoțise o bucată de drum. Acum, câinele o înconjură pe Diva când ea apărea și dispărea după copaci. Se juca, dând din coadă, iar ea îi dădea resturi de mâncare înfășurate în frunze de manioc.

Iemanjá din Sergipe, stăpâna plajelor de cocotieri și a albului salinelor, dulcea înăe. Mamă și soție, făcută pentru sarcină și naștere, Iemanjá înseamnă fecundare și permanență. Ea a fost aceea care i-a născut pe vrăjitori când i s-a dăruit lui Aganju la începutul începuturilor, la începutul lumii. El, Castor Abduim da Assunção se născuse copil de sclav și se făcuse negru eliberat, om liber, fără stăpân și fără șef; protejat al lui Oxalá, își dorea un fiu, cel puțin unul: Alma Penada nu îi era suficient.

Nu știu ce-i aia frica nici atunci când îl căutau gorilele ca să-l omoare din ordinul Domnului Baron. Nu știa nici ce-i aia timiditate, se arăta așa cum se arată soarele, impulsiv și arzător. Așa-l proclamau femeile, aducându-l pe tapet prin vorbe șugubețe și de duh: Castor Abduim, Diavolul stăpânilor.

Din contra, în fața Divei părea un altul, nu era același Tição, veselul potcovar, maistrul fierar îndemânat, seducătorul fetelor, servitoarelor și doannelor, care, vrăjite, se predau supuse în fața îndrăzelii lui. Deocheat fiind, umbla năuc adulatul prinț de abanos, disputatul tăciune încins. Bolnav de lingoare, își pierduse farmecul și elanul.

Iemanjá venise din mare să-i dea o altă măsură, să-l facă fricos și timid, un laș. Unde-i era curajul de-a merge după ea, de-a o lua de mână și de-a o aduce captivă? Unde îi erau răsul zgomotos, vorbirea directă, lumina feței lui mari, a nasului puternic și a buzelor groase, a ochilor fermecători? Ce se-ntâmplă cu negrul Castor Abduim da Assunção, lovit de lingoare, târându-se la picioarele unei albe? Albă? Avea părul lung, tenul mat; pe plantația de trestie-de-zahăr din Santo Amaro, ar fi trecut drept mulătră-albă.

Sirena înota printre valuri sub un cer de stele. Castor mai dăltui puțin – dalta lui era un cui îndoit – felia de lună, deoarece luna este stăpâna mării în absența lui Janafna. Era gata evantaiul în a cărui oglindă va putea să se privească și să se recunoască.

Nu, nu mai putea continua în acea apatie, o zdreanță, un papă-lapte, amorezat, pierzându-și timpul cu un amor de fanfaron cu ocheade fugare și intenții ghicite. Trebuia să devină din nou negrul hotărât, mândru și arogant, de altădată. Nu ca să se târască așa, îmbrobodit, îi pusese el coarne Baronului, proprietar de plantații, stăpânul vieții și al morții, avusese întâietate în patul madamei, pe rogojina slujnicei, ca în final să-i pocească mutra. Nu era omul care să se predea supus în fața unei prăpădite de albe, un amărât de gândac, aceea pe care o dorea mama copiilor lui, bunica nepoților lui, stăpâna casei

lui. Trebuia să-i adreseze o cerere lui Omolu, bătrânul, cunoscut și drept Obaluaiê, cel care vindeca lingoarea și vărsatul de vânt, frigurile și febra fără-nume, ca să-i redea sănătatea și vigoarea. Va profita de ocazie și le va da de mâncare șefilor, sfinților lui protectori. Xangô, tatăl lui, Oxóssi și Oxalá. Ca să se vindece de lingoare, de deochi, de farmece. Pentru nimic altceva.

Bastião da Rosa dirija construcția morii, stătea toată ziua lângă Diva. După câte se părea și se spunea, devenise prietenul familiei, îi adora pe bătrâni, se-nțelegea bine cu Jãozé, Agnaldo și Aurélio, erau văzuți împreună la bodega lui Fadul. Luptă grea, suferință și intrigi: Tição aflase de pariuri și de previziuni. Numai că, în orgoliul lui dur, nu dorea să intre în competiție, să facă uz de siretenii, să se dea bine pe lângă rude. Dorea s-o aibă, da, și pentru totdeauna. Dar numai dacă ea voia să vină de bunăvoie, dacă așa-i dicta inima. Nu va recurge la vrăji pentru a o face să se decidă să-l iubească și să i se ofere datorită farmecelor și vrăjitorilor. Asta era problema lui, a lui Castor Abduim da Assunção, și nu a vrăjitorilor.

Pe evantai, Iemanjá era o splendoare: privind la fundul sirenei îl vedeai pe cel al sergipanei.

18

După plecarea trupeților, în toiul nopții, Tição se duse să-l trezească pe păsărarul Dodô Peroba de pe Caminho dos Burros, singur nu s-ar descurca. Alma Penada deschidea drumul spre pădure, însă Oferecida preferase să rămână lângă cuptor, așteptând pui pentru a doua oară. Prima dată, fătase șapte căței. Mamă iubitoare, era disperată să se vadă despărțită de pui, care sfârșiseră prin a fi risipiți prin tot satul. O pereche cu Merência și Zé Luiz, alta pe terenul defrișat al lui Altamirando, iar ceilalți trei au fost oferiți grăjdarului Lírio, lui Zinho și lui Edu. Ca și cum acestuia din urmă nu i-ar fi ajuns droaia de căței și de pisici pe care Zilda o adusese în bagaje. După mutarea familiei în Tocaia Grande, Edu, continuând să lucreze la atelier, se duse să locuiască din nou cu părinții.

Soarele încă nu răsărise când Tição și Dodô descărcaseră deja în casa negrului vânatul prins: o paca¹ mare și grasă, să tot fi avut vreo zece kilograme, două cutii și o șopârlă prinse în timp ce răscoleau pădurea în căutarea unci broaște testoase pentru Xangô. Aduseseră și câțiva cameleoni, melci, boii lui Oxalá. Dodô Peroba se-ntoarse să adune păsările: lăsase cursele în scorburile copacilor: dacă nu se grăbea, Edu și Nandu aveau să le înșfăce ei.

În lipsa lui Tição, Ressu, iia bassé², bucătăreasa orixá-urilor, se apucă de treabă, punând la fierț în oalele de lut ignamul și porumbul alb, tăind quiabo³ pentru tocăniță: pe foc, pe o bucată de tablă săreau floricelele, ofranda lui

¹ Paca (braz.) – mamifer rozător din America de Sud.

² Iia bassé (braz.) – denumire dată unui orixá feminin.

³ Quiabo (braz.) – fruct capsular conic, de culoare verde și cu coajă.

Obaluaie. În ajun, Castor bătuse la ușa cocioabei lui Ressu și când fata îi deschise în speranța unui câștig, el o salută invocându-l pe sfânt: Eparrei! Are nevoie de serviciile tale: Ressu era calul lui Jansan, făcută într-o luntre pentru novice în candombléul¹ din Casa Branca, pe când era o puștoaică în Bahia. Ressu își puse la gât mărgelele de culoare roșu-închis și aduse iataganul și erukerê-ul² din coadă de cal.

Terminând cu vânatul, negrul traversă râul și se îndreptă spre terenul destelenit al lui Altamirando: porcul era indispensabil, fiind mâncarea preferată a lui Omolu. Bărbatul tocmai se sculase, rămase surprins: Tição vâna caititu³, porci mistreți, porci-cu-spini, la ce-i trebuia lui un porc de cocină? Am nevoie de el, viu, explică Tição. Își petrecuse noaptea dând târcoale curselor, dar degeaba. În afară de o paca numai o surucucu⁴ se prinsese în laț, nici urmă de porc mistreț.

— Un purcel de lapte îți convine? Mare, nu am. L-am tăiat pe ultimul sâmbăta trecută.

Îi convenea: chiar dacă nu era decât un purceluș de lapte, făcea, totuși, parte din rasa porcinelor. Altamirando refuză să primească vreo plată: dar cantitatea mare de vânat sărat pe care Ção îl aducea acasă, trimis în dar de Tição? Ca să nu mai vorbească de faptul că încă îi mai datora un rest de bani pentru cuțitele cu care defrișa, făcute pe credit de fierar.

— Ia purcelul, după aia ne socotim noi.

Pe malurile râului, cerul roșiatic anunța soarele. Trupeții încă dormeau.

19

Ca să evite dezordinea și abuzurile, începură prin a-l servi pe Exu cu rachiul de trestie. Acolo se afla el în sanctuar, micul Exu din fier bărbatul de la răspântii, cumătrul dibaci, cu sexul mai mare decât picioarele. După aceea, ca să grăbească pregătirea mâncărilor, i-au tăiat capul broaștei țestoase – nu există animal care să moară mai greu: în oală, bucățile încă se mai zbăteau și se mișcau de parcă ar mai fi avut viață în ele. În timp ce ațâța focul, Ressu, lăra să se întoarcă, întrebă:

— Obol din simpatie? Niciodată n-am văzut atât de mare.

— E pentru sănătate.

— Ești bolnav? De când?

— Și dragostea e o boală, numai că nu se vede. Îți slăbește trupul, e mai rău ca lingoarea. Farmece, știi ce-s alea?

— Cum de nu? Mi s-au făcut și mie, și din cele mai rele. Parcă ai fi deocheat, dar e mai rău: nu mai ai nici un chef de viață.

¹ *Candomblé* (braz.) – sărbătoare a unei divinități afro-braziliene.

² *Erukêrê* (braz.) – unul din simbolurile orixă-ului Oxóssi.

³ *Caitim* (braz.) – o specie de porc mistreț specifică regiunii cisandine a Americii de Sud.

⁴ *Surucucu* (braz.) – reptilă din familia Crotalidelor (*Bothrops Jararacussu*).

Chiar și așa, curiozitatea ei nu era satisfăcută:

— Porcul este pentru Omolu, foarte bine. Dar pentru cine toate animalele astea diferite?

— Obligația pe care o am față de căpetenii, de mai mult timp. Cred că de aceea sunt așa de fără vlagă...

— Fără vlagă? Tu? — Râse obraznic.

Tição o zori:

— Haide, să n-apuče să se lumineze de ziuă.

Ea atârță focul de sub cutiile de tablă și de sub oale: carnea de broască-țestoasă fierbe greu. Se duse împreună cu Tição în fundul casei, el avea un cuțit ascuțit și un vas făcut dintr-o nucă de cocos. Ressu ținu purcelul de labe, Tição îl înjunghie. Când țâșni sângele, roșu și fierbinte, negrul își apropie gura de gâtul animalului și sorbi viața. Cu nesaț și lăcomie. Apoi a fost rândul lui Ressu. La sfârșit, umplură coaja de nucă pentru ofranda sfinților.

Cântară cântecele lui Omolu. Bătând din palmă în ritm de opanijé¹, dansară dansurile orixá-ului: cele ale bolnavului, ale cocoșatului, ale ologului, ale celui mâncat de vărsat-de-vânt; pe cele ale vraciului care-i salva pe oameni de ciumă și de deochi răpunând moartea. Tição, atingând podeaua cu capul, salută și-și offeri jertfa, obolul de sânge, implorându-l pe Obaluaiê să-i dea forță pentru a învinge farmecele și deochiul care-i luaseră graiul și care-l legaseră de mâini, care-l sufocau.

Mâncarea fu servită în cutii de conserve și în farfurii de tablă: pentru fiecare din orixá, un fel diferit, încă aburind. Atotô, Omolú! Pentru mediatorul bolilor și al sănătății, porcul și floricelele. Okê, Oxóssi! — regele Quetu², stăpânul pădurilor, vânător: îi serviră paca, șopârlă și cutiá. Pentru Xangô, stăpânul tunetelor și fulgerelor, broasca-țestoasă și tocănița: kurô-kabiessi! Iar pentru Oxalá, marele orixá, părintele tuturor — melcii din pădure, în afară de ignam și porumb, totul fără sare, așa: cum cere el și cum îi place. Mâncărurile îmbietoare în sanctuar, în fața fetișurilor din pai, din fier, din lemn și din metal: xaxarául³ lui Omolu, arcu și săgeata lui Oxóssi, ciocanul cu două capete al lui Kangô, însemnul lui Oxalá.

Se auzi atunci tunând și fulgerând, urletul pumei și al irbisului negru. Stelele stinse se aprinseră din nou pe un cer roșiatic, de culoarea sângelui. Iansan sosi pe un nor negru, se urcă pe calul său, își luă iataganul și crukerêul, scoase strigătul de război, dansă dansul de luptă și de victorie, îl luă pe Tição la sân, alungă duhurile care-l înconjurau, îi curăță corpul de farmece. Într-o clipă, nimic mai mult: Ressu își încălță din nou papucii.

¹ *Opanijé* (braz.) — ritm special pentru orixá-ul Omolu.

² *Quetu* (braz.) — important grup tribal iorubano.

³ *Xaxará* (braz.) — însemn al lui Omolu alcătuit din paie, scoici și bucăți de piele colorate.

Acum, Castor Abduim era protejat din toate părțile. toate drumurile îi erau deschise.

20

Plini de sânge din cap până-n picioare, se duseră să se scalde la râu, luând și o bucată de săpun. Pe drum, Ressu povesti:

— Vorbește lumea că Bastião își zugrăvește casa pentru petrecere.

— Ce petrecere?

— Adică... pentru ziua când ea se va hotărî să se mute la el. Dar, după mine, el se va linge pe bot. Acum, prin urmare... — Credea în puterea vrăjilor, în forța jertfelor.

Se spălară cu săpun, curățară carapacea broastei-țestoase. Tição îi promise, mulțumindu-i pentru ajutor:

— Am să fac din ea o cutie în care să-ți păstrezi banii.

Se bălăciră în apă, înotară, corpurile li se atinseră și, la răsăritul soarelui, se lăsară în voia poftelor: nimeni nu-i de fier și orice scânteie aprinde o pălălaie. El, cu gândul la Diva, nu-i ieșea din cap: ea, fără subînțelesuri, numai din plăcere. Nu era pentru prima dată, se mai întâmplase, numai că în hamac și nu acolo, în apa râului.

— Doar dacă-i proastă... — murmură Ressu.

Se întoarseră la atelier ca să pună carnea la sare, puseră de-o parte câteva bucăți pentru prieteni: turcul, Coroca, Altamirando, bătrânul Gerino și mulți alții: Tição se născuse cadorisitor.

— Îi duci și doamnei Vanjé? — îl provocă Ressu.

— Du-i tu, dacă vrei. Eu, nu. Sunt lucruri ce nu pot fi cumpărate nici cu bani, nici cu cadouri. Dragostea nu este o marfă.

Din ușa atelierului, după ce plecă Ressu, negrul Castor Abduim, revenit la normal, își aruncă privirile spre malul celălalt, unde locuia nesuferita aia. Era hotărât: va ieși în calea ei cu pieptul gol și, de bunăvoie sau cu forța, o va lua în brațe și o va trânti în hamac să-i arate el valoarea unui negru îndrăgostit. Sosise timpul să pună punct acelei iubiri neîmplinite, fără cap și fără coadă. Înainte ca albul cu ochi albaștri să i-o ia înainte și să-l lase cu buza umflată. Atotô, Omolu, părintele farmecelor și al vărsatului, al forței și al sănătății, atotô, părintele meu Obaluaiê!

21

Castor Abduim traversă pe malul celălalt: în curând nu va mai trece peste pietre, udându-și picioarele în apă. Angajați de colonelul Robustiano de Araújo, tăietorii de lemne doborau copaci, tăiau cu ferăstrăul trunchiuri pe care Guido, Lupiscínio și șlefuitorii aveau să le transforme în piloni și scânduri pentru podețul proiectat. Colonelul se îndoise că cei doi meșteri

— dulgheri ar putea realiza o lucrare de așa anvergură, sugerează posibilitatea de a aduce specialiști din Itabuna. Lupiscínio, unul din constructorii depozitului de cacao și al grajdului, fusese ofensat de propunere: în fond, Colonelul îi cunoștea prea bine competența.

— Pune, dumneata, banii, Colonele, și lasă restul în seama noastră.

Moșierul pusese banii, căpitanul Natário da Fonseca intră și el cu ceva: în scurt timp, traversarea râului se va face în deplină siguranță și cu plăcere. Cu un an în urmă, când sergipanii se stabiliseră acolo, cine și-ar fi putut imagina asemenea progrese, ca podețul și moara?

Cât despre moară, construcția se apropia de sfârșit. Bastião da Rosa comanda două calle, fiind pe punctul de a termina pereții: Lupiscínio și fiul, Arturzinho, strunjeau presa aproape gata. O mulțime de femei trebuiau în jurul lucrării: Vanjé și nurerile ei, Clara, nevasta lui Zé dos Santos cu fetele — moara se ridica la hotarul dintre terenurile cultivate de cele două familii. Plantația și animalele lui Altamirando erau puțin mai încolo. Dar veniră să dea o mână de ajutor și Ção și mama ei, Das Dorez. Ção dorea ca Zinho s-o învețe să mănuiască rindeaua, Zinho spera s-o învețe să mănuiască un instrument mai plăcut. Femeile transportau pietre, pregăteau mâncarea, schimbau vorbe și zâmbete cu bărbații. Castor nu o zări pe Diva în toiul forfotei, pe unde-o fi? Trebuie să fie pe câmp. Negrul se așază pe jos, îi salută pe confrăți:

— Bună ziua la toată lumea.

Bătrâna Vanjé se apropie:

— Dumnezeu să te binecuvânteze, Tição. Ressu ne-a adus un sfert de paca, zice că tu l-ai vânat. Dumnezeu să-ți dea îndoit. — Arată spre construcție:

— Vezi? Nu mai durează mult până o să începem să facem faină și nu va mai fi nevoie să aducem din altă parte. La prima tranșă, îți voi trimite niște prăjiturile.

Și Bastião da Rosa, cu mâinile și pieptul murdare de var, veni să stea de vorbă:

— Prima casă din piatră pe care am făcut-o aici a fost a ta, îți amintești? Aici, am mai făcut case din cărămidă, din lemn, din pământ și chiar din chirpicii. Am făcut o troacă, seră, grajd, dar ce n-am făcut! Prin aceste locuri, omul trebuie să știe de toate, numai o meserie nu-i de ajuns. După ce termin lucrarea asta, mă transform în dulgher și dau o mână de ajutor la podeț.

Era un bun vorbitor și îi cucerea pe cei cu care discuta, fie bărbați, fie femei:

— După ce terminăm podețul, vreau să-i fac casa nouă a doinei Vanjé. Ca s-o scot din hruba în care locuiește. Nu-i așa, bătrânica mea?

Râseră amândoi, bătrâna și maistrul zidar, la vestea acestui proiect. Bastião da Rosa o trase pe Vanjé lângă el și o îmbrățișă:

— Ce oameni cumsecade sunt pe-aici, Tição.

Ce șmecher, Bastião da Rosa, șiret ca nimeni altul. Cu ochi albaștri, părul blond, ca un străin. Și ce-i cu asta? Tição nu va renunța în ruptul capului, nu se va de-o parte, plecând cu coada între picioare.

Tocmai voia să întrebe de Diva când dădu nas în nas cu ea, ducând o piatră pe cap, pe care o ținea cu mâinile. Transpirată, cu fața roșie ca focul, era și mai frumoasă! Văzându-l pe Castor, se opri și-i zâmbi. Tição se ridică dorind să o ajute.

— N-am nevoie.

Lăsă piatra lângă șantier. Își șterse sudoarea cu dosul palmei și veni lângă negru. Tu, aici? E ceva nou. — Se așează lângă el.

— Am venit să te văd. Am făcut un *abehê* pe care ți-l dăruiesc.

— Ce-i aia?

— Este evantaiul lui Iemanjá. N-ai auzit niciodată de el?

Niciodată. Auzea pentru prima dată și nu știa ce-ar putea fi. Sfinții ei erau alții, sfinții Bisericii, aduși din Europa la prova corăbiilor. În Sergipe, se amestecau pe plantațiile de trestie-de-zahăr și la fabricile de zahăr cu zeitățile lui Tição, sosite din Africa în cala corăbiilor de sclavi. Însă Diva știa prea puțin despre aceste lucruri și mistere.

— Evantai... N-am avut niciodată.

Un evantai adevărat, la fel cu cele pe care doamnele îngenunchiate le purtau cu grație și eleganță la slujba de duminică din Maroim? Avusese evantaie din pai, multe: serveau la răcorirea feței și la atâțarea focului.

— Unde e?

— E la atelier. Poți să vii după el oricând dorești.

Diva ridică privirea spre negru, gânditoare. Nu era străină — și cum ar fi putut fi, doar dacă era proastă și bleagă din cale-afară — de interesul pe care i-l purtau Tição și Bastião da Rosa, și unul și celălalt dându-i târcoale, mergând pe urmele ei, copleșind-o cu priviri și zâmbete. Maistrul Bastião era neobosit, tot timpul în jurul lui Vanjé și al lui Ambrósio, prânzind pe șantier în fiecare zi, laudând mâncarea și mirodeniile, ducându-se seara cu bărbații să stea la taclale la cârciumă, să bea rachiu, ca și cum ar fi făcut deja parte din familie. Tição stătea și-o urmărea de departe, intra în vorbă când o vedea jucându-se cu Alma Penada pe lângă atelier, sau apărea la râu când se scălda ea.

— Vrei să vin eu după el la atelier?

— Știi că ai intrat acolo numai în ziua când ai sosit și de atunci, niciodată? Pareă ți-ar fi frică.

— Frică de ce? — Izbucni în râs, același râs hohotitor din ziua când îl confundase pe negrul Castor Abduim cu Turcul Fadul Abdala: — Chiar azi am să vin.

22

La lăsarea serii, Diva se ținu de promisiune. Se opri în ușa atelierului, se uită înăuntru, cuptorul era aprins, dar nici urmă de negru. Făcu un pas înainte, intră, se uită în jur, văzu sanctuarul. În îndepărtata după-amiază când sosise acolo, nu mai văzuse nimic altceva în afară de spatele gol și de bucata de piele slinoasă de porc-mistrel legată în jurul mijlocului.

Patru farlurii cu mâncare, obiecte din fier, din lemn, din pai și din metal, farnece. Privea fascinată. Deodată, simți același miros puternic și pătrunzător care o învăluisse în hamac, în noaptea unică și fără egal în care s-a imbarcat pe corabia lunii și când corpul i-a sângerat. Știu, înainte de a-l fi văzut sosind. Se întoarse ușor: Castor, tot numai un zâmbet, vorbi:

— Simte-te ca acasă.

Ce voia să spună cu asta? Diva nu-l întreabă, de unde atâta curaj? Tição se duse într-un colț între pereții unde se aflau obiectele acelea stranii, fascinante. Se înclină reverențios, cu vârful degetelor de la mâna dreaptă atinse pământul înainte de a se întinde pe jos să sărute piatra în cadrul ceremonialului icá¹.

Se ridică și luând un obiect, nou-nouț, sclipitor, se îndreptă spre Diva. Ea se simțea în același timp nerăbdătoare și înfricoșată. Învăluită într-o atmosferă de mister și vrăjitorie. Întinse mâna, temătoare, Castor îi dădu evantaiul: în ochii fierarului strălucea o lumină roșie și puternică, lumină sau flacăra, jar încins. Vocea era o suflare gravă și înăbușită.

— Sirena este Iemanjá, adică tu.

Diva își privi chipul reflectat în oglinda metalului. Uitându-se cu atenție la figura întipărită pe el, se recunoscuse, sau, mai bine-zis, se ghici: părul, bustul, poponețul. Zâmbi, lăsă ochii în jos așteptând ca el să continue și să rostească în cele din urmă cuvintele mult așteptate.

În tăcere, brațele o apucară și o strânsă cu violență, pe neașteptate și cu îndrăzneală. În loc să rostească vorbele afectuoase pe care ea le aștepta și dorea să le audă, gura lui Castor, într-un potop de buze, limbă și dinți, îi acoperi buzele ei, se închise peste ele, avidă și feroce, strivindu-i-le. Ea nu era obișnuită cu așa ceva și i se făcu frică, o frică atroce. Rămase rece și insensibilă, moartă pe dinăuntru. În locul duioșiei și blândeții, brutalitatea și îngâmfarea. Cu un efort ieșit din comun se desprinsă de el și, înainte ca nemernicul să mai încerce s-o ia din nou în brațe, înfuriată, îl pocni peste față:

— Nu gândești deloc? – Îi spuse și ieși în goană.

Tição rămase atât de perplex, prost, încât o lăsa să plece fără să spună un cuvânt, fără a face un gest s-o rețină. Nici măcar nu observă, stupefiat și înfrânt că ea-și întrerupsese fuga pentru o clipă, lungă cât o viață, și-l aștepta: mirosul lui Castor îi umplea nările, i se impregnase pe trup, îi circula prin vene. Dar el nu o văzu: orbit de furie, înmărmurit de ciudă, cu mâna neagră pe obrazul care-i sângera.

Abia când ajunsese acasă, tremurând și cu sufletul la gură, Diva își dădu seama că ținea în mână evantaiul din metal pe care Castor îl modelase și-l dăltuisese pentru a i-l oferi. Arma de care se folosise în clipa fatală a neînțelegerii, evantaiul lui Iemanjá. Iemanjá are două chipuri, spun marinarii din portul Bahia: o față blândă și liniștită și un profil aprig, furtunos.

¹ *Icá* (braz.) – salutul persoanelor care au sfinți masculini protectori.

Deși Dona Ester nu și-a făcut apariția la balul dat în onoarea nobilei ei prezente în Tocaia Grande, un succes absolut încununa fericita inițiativă. Veteran al acelui loc, Pedro Cigano, regele armonicii, nu-și mai amintea de o petrecere pe cât de animată pe atât de liniștită. Pentru început, confruntarea violentă dintre Castor Abduim și Bastião da Rosa, prevăzută și anunțată de Durvalino Ai-să-vezi-Dumneata, nu avu loc. Castor și Bastião nu numai că stătură de vorbă ca doi prieteni, dar și băură împreună, ciocnind cu Lupiscnio, soțul sărbătoritei.

Ca să compenseze, casierul își văzu reconfirmată cea de-a doua previziune a lui: era clar și evident pentru cine dorea să observe și să tragă concluzii, către cine dintre cei doi curtezani se îndrepta preferința sergipanei Diva. Mândră de cei cincisprezece ani recent împliniți, își despletii cozile și-și prinse părul cu o fundă mare, roz, de aceeași mărime și culoare ca aceea prinsă în talia rochiei de stambă, fustă cu volane, corsaj cu jabou, făcută de dona Natalina. O minunăție.

Cine este această Natalina al cărei nume încă nu a apărut în povestirea despre Tocaia Grande și care apare acum, în plină petrecere: despre cine e vorba, de unde a apărut? Ei bine, este vorba de văduva lui João Medeiros, originar din Alagoa, puțin vorbăreț, care fusese administrator pe Plantația Bom Retiro și care murise într-o ambuscadă recentă pusă la cale nu se știe de cine și nici din ce motiv. Prea bătrână ca să se mai prostitueze, știind să coasă și fiind proprietara unei mașini manuale Singer, se stabili în Tocaia Grande, unde optă pentru profesia de croitoreasă. Se întâmplară atâtea lucruri noi în sat, încât unele trecură neobservate: în cazul donei Natalina, pe lângă o eroare, s-a comis și o nedreptate.

Pentru negrul Tição, preferința Divei deja nu mai era aceea enigmă obscură a gândurilor lui anterioare atunci când încerca să-și explice motivele și atitudinea fetei din Maroim. Pentru el, totul a devenit evident în momentul în care a încercat s-o sărute iar ea, arătând repulsie și greață, îl lovisc cu evantaiul în obraz. Cicatricea de pe față – ce-i asta, Tição, te-ai rănit în vreun spin otrăvitor? – nu era nimic în comparație cu rana din piept care-l dureau și sângera făcându-l să sufere ca un câine. În plus, nu lăsa să se vadă nimic, cine-l privea nu bănuia cât de mult suferea pentru că se prefăcea a fi același negru zâmbitor și haimana dintotdeauna, veselie perenă, inimă orgolioasă și volubilă.

La balul doamnei Ester – am ororare de petrecerile astea, îi explică dona Ester lui Pedro Cigano când acesta îi transmise vestea și invitația, și acolo nu pun piciorul nici moartă – nu a fost cineva mai animat decât potcovarul Castor Abduim. De la el plecase ideea petrecerii și voia s-o vadă reușită. Dansă toată noaptea, nu lăsa să-i scape nici o polcă, nici o mazurcă, nici un coco, nici un xote¹ și comandă un splendid cadril. Celălalt părea un gringo, dar cine pronunța „balancé” și „anavantu” pe limba străinească, era el, și o

¹ Xote (braz.) – denumirea unui vechi dans de salon originar din Ungaria.

fața cu aplomb. Învățase să vorbească europenește și să-și dea aere pe salteaua din pene și în așternuturile din saten ale lui Madame La Baronne, asta da, o albă de culoarea laptelui, o blondă de culoarea mierii.

Începu prin a o invita pe Zilda la un xote. Ea venise însoțită de cei opt copii, cei cinci pe care-i născuse și cei trei pe care-i creștea. Ultimul, fiul colonelului Boaventura Andrade și al doinei Ernestina, alerga în voie prin baracă, dar fetele, două de zece ani – semănau atât de mult, de parcă ar fi fost gemene, deși una nu era a ei, cealaltă nu împlinise nouă ani –, nu refuzau cavaleri. Căpitanul era plecat la Atalaia; începuse recoltatul și el supraveghea culesul. De aceea, Zilda nu rămase până la sfârșit. Adună fetele și pe cei mici – Edu și Peba refuzară s-o însoțească – și plecă de la petrecere.

Cu Zilda deschise dansul, dar nu iertă pe nici una din cele prezente, domnișoară sau prostituată. Se roti prin sală, cu eleganță și neobosit, cu Merência și cu Ressu, cu cele trei fete ale lui Zé dos Santos, cu Ção și cu Bernarda, care nu-și lăsa copilul nici când dansa polca, cu Dinorá și Lia, femei căsătorite, și cu toate târfele, fără nici o excepție. Numai cu Diva nu dansă, pereche constantă a lui Bastião da Rosa, rareori văzută în brațele altcuiva învărtindu-și rochia cu volane, având prinse în talie și în păr panglicile roz. Numai la contradansul de la cadril, „anantu“, „anarriê“, Castor îi atinse mâna Divei cu vârful degetelor, fără s-o privească.

Vârsta n-o împiedică pe Coroca să fie o pereche disputată, damă a numeroase și anticipate invitații: păstrează-l pe următorul pentru mine. La pasul mărunț de coco nu era nimeni care s-o întreacă. Abia după nu știu cât reuși Tição s-o conducă prin salonul de bal – salon de bal îi spusese turcul Fadul Abdala văcarului Misael, un ticălos, la petrecerea de veșnică amintire din noaptea de Santo Antônio. La acea vreme, cortul din paie era nou, dar, deși acum era murdar și dărpănat, căzând încet-încet – intenționau să construiască în locul lui o baracă mare unde să tragă trupeții și unde să se țină târgul –, Fadul continua să-l numească salon de bal, nu era cu nimic mai prejos. Apropo de Fadul, nici el nu pierdu timpul, un dansator imbatabil. Deja nu mai era nevoie să se ocupe atât de mult cu vânzarea rachiului de trestie-de-zahăr. O făcea Durvalino.

Castor făcea animație, râzând și glumind, invitând la băutură, așa cum se cădea din partea autorului petrecerii:

— Hai să ne distrăm. Jacinta, că moartea e sigură.

Coroca îi ținu isonul la glume, dar nu credea în prefăcuta exuberanță a negrului:

— Nu mai poți de fericire, slavă Domnului! De ce, când e îndrăgostit, omul devine orb și surd? Nu vede și nu înțelege. – Nu mai spuse nimic altceva și nici el nu ceru explicații.

Petrecerea se anima, așa cum dorea Tição. Petrecerea doamnei Ester unde sărbătorita se evidenția prin absență. Dar Zinho și Lupiscínio, fiu și soț, îi suplineau lipsa și se distrau de minune. Zinho pe urmele lui Ção, Lupiscínio conducând-o pe pistruiata Nininha, o iubire veche, cu vârsta și râncezeala căsătoriei. Zinho disputa atențiile puștoaicei cu Aurélio și Durvalino, care, când se ivea ocazia, întrerupea comerțul cu rachiu. Lucrul care-mi place cel mai mult e să dansez, afirmase Ção în magazinul lui Fadul și așa era. Nu

stătea mult pe scaun. trecea de la o pereche de alba și ea însăși le dădea târcoale și-și alegea cavalerul, invitându-l fără fasoane: ia-mă, haidem, văzându-l pe câte unul din preferații ei – Fadul, Castor, Bastião da Rosa, Guido – stând să bea o dușcă și părând disponibili. Parcurse salonul de gât cu Pedro Cigano: cu o mână muzicantul mânua armonica, cu cealaltă o ținea de mijloc. Pedro Cigano, frumos ca Lucifer!

Lăsând-o pe Coroca să se unduiască alături de Balbino, Castor se îndreptă spre teigheaua improvizată unde Duce-Vorba, văzându-l că se apropie, îi umplu un pahar și i-l oferă înainte chiar ca negrul să apuce să-l comande:

— Niciodată nu te-am văzut așa de animat, ... — În glas, admirație și mirare: potcovarul nu se lăsa prins, deși îl rodea pe dinăuntru, nu arăta nimic, ca și cum nici nu se sinchisea de ademenire.

Dacă a auzit ceva, Castor Abduim nici nu răspunse, nici nu comentă. Dădu paharul pe gât și mai ceru unul. Durvalino îl servi, luă banii, grăbit: se duse repede spre Cão, care, incredibil, era liberă. în așteptarea unei invitații:

— Mă duc pân-acolo, vin imediat...

Tição îl însoți cu privirea și îl văzu topăind cu Cão dezinvolt și însuflețit. Bastião da Rosa dansa cu Vanjé, șmecherul. Atunci simți o umbră și-și ridică ochii spre silueta în picioare din fața lui. Privindu-l pieziș, cu un zâmbet lingușitor, strălucitoare în rochia cu volane, Diva ciripi plângându-se:

— N-ai de gând să mă ici la dans?

24

Deși moara fusese terminată și predată, maniocul răzuit și tescuit, prăjită prima făină, cu toate astea, Bastião da Rosa continua să-și facă apariția la ora prânzului sau să se alătore bărbaților când se-ntorceau la apusul soarelui de pe câmp și se duceau să facă baie la râu. Îi flata pe Vanjé și Ambrósio, incitând-o pe Diva să-și exprime preferințele și gusturile, mai ales în legătură cu necesitățile unui cuplu. Cât timp nu li se alătură dulgherilor la începutul construcției podului, se ocupă de propria-i casă s-o facă și mai confortabilă: terminase de văruit, săpase un puț, construisese un cuptor cu lemne, numai Merência mai avea așa ceva. Vanjé fusese invitată să-și dea cu părerea.

Într-o după-amiază cenușie cu ploaie mărunță și persistentă, întorcându-se împreună cu Diva de la Bideul Damelor, unde spălaseră rufe și făcuseră baie, Vanjé vorbi așa, într-o doară:

— Casa lui Bastião e gata. Am fost s-o văd, mi-a plăcut.

— Am auzit.

Mergeau în tăcere, subiectul părea încheiat. Dar fără ocolișuri premeditate, Vanjé continuă:

— Bastião e un tânăr cumsecade. A stat de vorbă cu mine și cu Ambrósio.

— În legătură cu ce, mamă?

Întârzie să-i răspundă, ca și cum răspunsul i-ar fi cerut vreun efort:

— Ai să afli imediat.

Se opriră în fața cocioabei cocotată pe stâlpi, cu cocina jos, în care porcii rodeau restul de fructe-de-pâine. Vanjé privea în tăcere ca și cum și-ar fi

amintit ceva și se gândea, uitând de întrebare. De sus, se auzi plânsul copilului Liei și al lui Agnaldo! Se hotărî:

— Aici, nu puteam rezolva lucrurile așa cum am fi făcut-o dacă locuiam în Maroim. Acolo, în fiecare duminică mergeam la Biserică să ascultăm slujba și predica părintelui. Dacă vreun nerușinat ar fi venit să-mi propună să trăiesc cu fata mea fără s-o ia de nevastă, fără verighete, nu știu ce i-aș fi răspuns, dar i-aș fi dat o lecție. Îți dai seama? Jãozé și Agnaldo s-au cununat, dară-mi-te tu, care ești femeie.

Își deschise brațele pentru a-și întări cugetarea:

— Dar aici, cine se căsătorește? Nu-au nici preot, nici capelă unde să te rogi. În schimb, au pământ din belșug, iar noi o ducem bine. Nu-i vorbă că și acolo noi lucram pământul altora. Ne-am acomodat aici, locul e înapoiat, dar e mai bine decât acolo.

Căuta să fie obiectivă, să vadă lucrurile așa cum erau. Resemnată, se uită fix la fata ei, domnișoară, femeie de cincisprezece ani, la vârsta de a se căsători sau de a trăi cu cineva. Dacă mai întârzia, avea să sfârșească în a se prostitua. Dacă ar fi fost în Maroim, s-ar fi dus să-l anunțe pe preot, să fixeze data. Dar erau în Tocaia Grande, nici urmă de preot, nici urmă de biserică, nici urmă de nimic. Mai bine concubină decât să agațe clienți în Baixa dos Sapos, sărăcuța.

— Bastião vrea să trăiască împreună cu tine. Mi-a dat cuvântul lui că atunci când va fi o misiune sfântă în Taquaras, o să vă cununați, să stau liniștită. În casa lui are de toate, nu-i lipsește nimic. Pat mare de fier, matrimonial, l-a cumpărat în Itabuna. Oglindă pe perete. — Repetă cu scopul de a o convinge și de a se convinge:

— Bastião e un băiat cumsecade.

Diva privi în jos, zâmbi în colțul buzelor.

— Să mă căsătoresc? Nu-mi trebuie așa ceva, mamă.

Vanjé suspină: surprinsă sau ușurată? Cu ochii la baraca unde trăiau îngrămădiți unii peste alții, precum porcii în cocină. Nu terminase de povestit: Bastião le promisese că imediat după ce vor termina podețul, va construi o casă nouă pentru ei: bun băiat, Bastião da Rosa.

Ah, de ce Dumnezeu nu trimetea o Misiune Sfântă la Taquaras? Cât mai degrabă: pentru Atotputernicul Dumnezeu nu era o problemă, numai să fi vrut. Dar Dumnezeu avea alte lucruri la care să se gândească, ocupat fiind cu împărăția cerurilor și cu mai marii lumii, nu-și putea pierde timpul cu prostiile unei bătrâne. Spre deosebire de Dumnezeu lui Fadul, Domnul cel bun al maroniților, compatriot și prieten apropiat, serviabil, Dumnezeu lui Vanjé era Părintele etern, Ființa Supremă, Împăratul Împăraților, din înaltul cerurilor și îndepărtat. Cine știe când aveau să sosească monahii în gara din Taquaras, cu crucea în mână, combătând păcatul, împărțind canoane, botezând copii, cununându-i pe amanți. Vanjé suspină din nou.

Concubinaj, ce cuvânt urât. Dar ce putea face? Să-i ceară lui Bastião să mai aștepte? Până când? Diva nu era singura din sătuc la vârsta când putea avea bărbat. Fata cea mare a lui Zé dos Santos, chioara Ricardina își punea poalele-n cap cu unul și cu altul, încă nu lucra în Baixa dos Sapos de frica lui taică-său care avea nevoie de ea să-l ajute la câmp. Cele mai tinere, Isaura și

Abigail, frumoase foc, îi făceau amândouă ochi dulci maistrului zidar, care mai de care mai fără rușine. Toată lumea știa în Tocaia Grande că Bastião da Rosa își văruise salonul și dormitorul, săpase puț și construise cuptor cu gândul de a aduce în casă o femeie cu care să trăiască. Pretendente, o droaie: era de-ajuns ca el să facă un semn că fete și târfe ar fi dat năvală, într-un sullet. Nu erau în Maroim. În Tocaia Grande, nici biserică, nici preot, cum să se gândească la cununie?

Cufundată în asemenea nostalgii, când își reveni Vanjé, Diva dispăruse. N-are nevoie să se căsătorească, fusese ea de acord, luându-i o piatră de pe inimă: ce s-ar fi întâmplat dacă n-ar fi acceptat? Bastião da Rosa, dând dovadă de respect, le ceruse consimțământul lui Ambrósio și lui Vanjé pentru ca duminică, după ce se termina târgul, s-o ia pe Diva la casa lui de pe Caminho dos Burros. Dacă ar fi fost în Maroim... Nu era. Cum o vrea Dumnezeu. Suspină încă o dată.

Umbrele apusului se îndesiră, întunericul coborând peste râu și plantații: în vale se întunecă dintr-odată. Diva coborî scările improvizate, cu o boccea în mână, veni la Vanjé, care stătea nemișcată în același loc unde o lăsase:

- Dă-mi binecuvântarea, mamă.
- Unde te duci? — Cu siguranță, acasă la Bastião.
- Plec, mamă.
- Bastião a fixat pentru duminică, după târg. Nu-i nici o grabă.
- Mă duc acasă la Tição. Mă duc să locuiesc cu el.

25

Primele stele, palide, pe cerul cenușiu. Pe câmp sosiră primele caravane, bărbații își acopereau capul și încărcăturile cu saci de iută. Prin ploaie, cu bocceluța în mână, Diva traversează râul, îndreptându-se spre casa fierarului, atelier și locuință. Cuptor de lemn nu avea, desigur, avea forja și un jar unde se puteau găti cele de-ale gurii. Oglindă, habar n-avea. În legăturică avea evantaiul din metal, putea să se uite în el, era oglindă și portret, o născocire a negrului vrăjitor. Gândindu-se, îi veni să zâmbească.

Ea îl voise și-l dorise de când, ajungând în Tocaia Grande, murdară de praf și noroi, moartă de oboseală, dăduse cu ochii de el: fața mare și zâmbitoare, spatele gol, pielea de porc legată în jurul mijlocului, ascunzându-i rușinea. Se aștepta să întâlnească un ture, își întâlnise bărbatul. În hamac, noaptea, mirosul puternic — duhoarea, aroma, sudoarea, parfumul — îi invadează trupul și sufletul; și o făcu să devină femeie: fusese a lui înainte de a-i cunoaște greutatea și gustul mădularului.

Bastião da Rosa era un băiat bun, blond cu ochi albaștri, un străin get-beget, cu casă aranjată. Dar bărbatul ei, acela care-i înfierbânta sângele și care-i apărea în visuri, era negrul Castor Abduim, poteovar de măgari, poreclit Tição. Se ducea de bunăvoie, ducea bocceaua în mâna dreaptă, inima în stânga.

În genunchi, Tição imobiliză copita catăreii Laniré, îi punea o poteoavă nouă, ciocanul era suspendat în aer. Edu teenicul, în spatele lui, îi dădea cuiele,

iar puștiul Trabuco, ajutor de soldat, îi admira dexteritatea. Diva se opri în fața lui și îi zâmbi. Castor îi zâmbi și el, iar dacă l'u surprins, nu o arătă. Nu vorbiră: el bătu cu ciocanul în cui, catârca nici nu simți. Gudurându-se pe lângă ea Alma Penada și Ofrecida. Diva trecu pragul și intră în casă, în casa ei.

Focul creștea în forjă, Diva luă felinarul aprins și luminează camera în care nu fusese niciodată: rogojina pe jos, hamacul atârnat, într-o ladă hainele. Lângă pantaloni și cămăși, puțina îmbrăcăminte a lui Tição. își puse cele două fuste, sarafanele și bluzele, rochia din stambă, papucii. Stinse felinarul, se urcă în hamac și se culcă. De-acum înainte, nimeni alta, oricine ar fi fost ea, nu-l va mai ocupa. Avea stăpână.

Se lăasă învăluită de mirosul bărbatului ei, râse pe-nfundate cu râsul hohotitor de la prima întâlnire și se simți liniștită: mâine dimineață vor fi două pete de sânge, sângele ei, pe hamacul matrimonial, înflorat și slinos.

Defilează gravidele în afluxul de animale și oameni

1

Cu burțile umflate, gravidele defilau mândre prin Tocaia Grande: vor avea copilașii cam pe la sfârșitul recoltatului de vară. La început, doar Dina și Abigail, fata mai mică a lui José dos Santos; apoi li se alăturară Isaura, mai mare cu unsprezece luni decât sora ei, și Dinorá, căsătorită cu Jãozé. O dată cu sosirea celor din Estância, cortegiul gravidelor avea aproape să se dubleze, deoarece trei din femeile clanului erau însărcinate, și ele aveau să nască moșite tot de mâinile binefăcătoare ale Jacintei Coroca.

Dinorá începuse să renască din ziua în care dădura cu ochii de Tocaia Grande și când Jãozé o mângâie cu degetele pline de speranță pe obrazul obosit și prăfuit. Pe jumătate moartă, reușise să mențină ca prin miracol viața în corpul rahitic al micuțului care scâncea în brațele ei, fiind convinsă că, pentru ei, totul se terminase în ziua judecării finale când fuseseră alungați din Maroim. Dar văzând valea frumoasă și viguroasă și simțind mângâierea neașteptată, mâna aspră și iubitoare a bărbatului, se gândi că poate în acea pustietate se va putea apuca din nou de lucrul pământului, de creșterea animalelor, că va simți din nou dorința, călduroasă în rărunchi, poate chiar va rămâne însărcinată: din nou aptă de pat și de muncă.

Chiar așa se întâmplă: însă, sarcina nu surveni imediat. Abia după ce fusese inaugurată moara, Jãoze construi cu ajutorul tatălui și al fraților un bordei din chirpici unde se adăposti cu nevasta și copilul. În casa familiei, două camere mici, nici măcar nu îndrăzneau să se giugiulească. Atât ei, cât și Lia și Agnaldo, când poșta creștea impetuoasă, se ascundeau după copaci, în pădure sau pe malul râului ca să geamă și să ofteze, pe furiș și în grabă.

În bordei își regăsiră, în sfârșit, liniștea nopții, refugiul și intimitatea, își zâmbeau unul altuia când copilul readus la viață, dormea dus. Atunci, Dinorá rămase din nou gravidă.

2

Dina, Isaura și Abigail rămăseseră gravide una după alta la puțin timp diferență. Prima care și-a arătat pântecul umflat a fost Abigail, cea mai tânără din cele trei, care trăia cu Bastião da Rosa, profitând de amenajările casei maistrului constructor. După ce-și văruie castelul – așa etichetă Fadul reședința zidarului pentru a o deosebi de bordeiele vecinilor –, după ce-și

vopși fațada în albastru și ferestrele în roz. după ce-și săpă un puț și-și făcu un cuptor cu lemne, după ce-și cumpără din Itabuna pat matrimonial cu saltea, patul din fier, salteaua de două persoane, lux de colonel, toate acestea în ideea de a locui împreună cu Diva. José Sebastião da Rosa nu cultivă gelozia. O consumă repede: blesteme crude și înfuriate, scurte considerații pesimiste despre sentimentele feminine, nici o dovadă de disperare, cu atât mai puțin amenințări de răzbunare.

Cea pe care el o avusese în vizor și pe care o curtase luni de zile, preferase să-și ia boarfele și să se ducă acasă la potcovar, lăsându-i mască pe Durvalino și pe majoritatea locuitorilor din Tocaia Grande, asta e! Nu era singura și poate că nici cea mai frumoasă domnișoară de pe-acolo. Când o revăzu la târg, plină de ea, la braț cu Tição, îi ură fericire și plecă mai departe.

Deschidem o paranteză spre uimirea profeților de doi bani ocupați să bage pe gât tot felul de pronosticuri și previziuni, ca să evidențiem o dată în plus meritele Corocăi. În aceeași clipă în care clevetitorii se întunecau — ... l-a lăsat pe Bastião baltă. l-a preferat pe negru, ca să vezi... —, ea comenta cu Bernarda în timp ce o ajuta să-l îngrijească pe cel mic.

— Ți-am spus eu... Orb să fii să nu vezi.

— Cumătră, nu râde de oamenii care văd doar cu ochii. Dumneata vezi și cu ochii și cu mintea.

Coroca prevăzu și reacția celui respins:

— Nu va dura mult și se va combina cu alta.

Într-adevăr, Bastião da Rosa nu oscilă. Nu era să-și piardă timpul, munca și banii plângându-și și nefericirea. Pregătise casa pentru o femeie permanentă, pentru a-și întemeia o familie, nu avea de gând s-o lase goală, în seama șerpilor și a liliecilor. În afara Divei, mai erau și altele în Tocaia Grande, tinere și cochete, în stare să gătească și să aibă grijă de copii când aceștia aveau să apară. Nu trebuia să meargă departe; la moară, răzând manioc, cernându-l prin sită, stăteau în așteptare fetele lui Zé dos Santos. Lăsând-o de-o parte pe Ricardina, cea mai mare, fiind chioară și zbanghie, putea alege între Isaura și Abigail, amândouă tinere, bine făcute și întregi. O alese pe Abigail, cea mai brunetă.

Un metis cu părul lins, înalt și robust, puțin vorbăreț dar foarte muncitor, Zé dos Santos lăsa în sarcina Clarei destinul fetelor, îi era de-ajuns cât muncesc la câmp. Știa că fetele, mai devreme sau mai târziu, aveau să-și ia zhorul: îl preocupa mai mult faptul că avea nevoie de ele pe plantație. Spre deosebire de numele pe care-l purta, Clara era închisă la culoare. Păr creț, grasă și volubilă, fața rotundă, încă frumoasă, deși îmbătrânită: atentă la cochetăriile fetelor, nu-și făcea probleme din cauza asta.

Adusese din Sergipe aceleași prejudecăți care o amărau atâta pe Vanjé, dar se adaptase fără prea mari scrupule la realitățile aceluia ținut, nou și îmbelșugat, unde altele erau valorile care se impuneau și unde viața avea un preț diferit.

Ceea ce o îngrijora într-adevăr, neavând o spaimă mai mare în legătură cu fetele, era teama de a le vedea prostituându-se, târfe cu ușa deschisă în Baixa dos Sapos. Asta da, ar mârni-o. Concubinajul în acea fluidătură însemna o

binecuvântare cerească, mai valoroasă decât cununia la biserică din Buquim, de unde venise. Lucrurile sunt așa cum sunt și nu cum le-ar dori oamenii. nu-i așa? Aici sau acolo, binecuvântarea preotului e o prostie, același lucru, nu are nici cea mai mică importanță.

Cele trei fete ale lui José dos Santos și ale Clarei au ieșit atât de diferite, atât fizic cât și comportamental, nici nu păreau că au aceeași părinți. Isaura semăna cu mama ei în privința cordialității, bună de conversație și sociabilă, de la tatăl ei avea părul lins și culoarea pielii arămie, zveltă, ca cei din Capul Verde, marcată de sângele indigen. Abigail, tăcută ca Zé dos Santos, era leită Clarei: dolofană, cu pielea închisă, părul mătăsos, ochii migdalați: la ea predominase sângele negru. De la care bunic alb moștenise chioara Ricardina, o femeie voinică, părul blond și tenul alb, ochii albaștri și dimensiunile? În familiile sergipanc, amestecate cu atâtea feluri de sânge, din când în când apar la câte un nou-născut ochi albaștri și păr blond, albul și statura vreunui strămoș olandez sau, cine știe, creștin-nou, sosit la Recife cu Prințul Maurício de Nassau. Fugit, după înfrângere, la căpetenia din Sergipe del Rei, fu adăpostit acolo și acceptat, înrădăcinat definitiv, făcându-le copii negreselor și mulatrelor. Ricardina, un bun exemplu, în ciuda faptului că se uita chiorăș: nimeni nu-i perfect.

Bastião oscilase între Isaura și Abigail, în dorința de a respinge coarnele, dar îndoiala dură puțin, fiind cucerit de blândețea lui Abigail. În particular îi era superioară Divei, arogantă și uneori insolentă. Ca să nu se ardă din nou, înainte de a trata cu Clara și Zé dos Santos, de a promite sfânta slujbă și binecuvântarea preotului, vorbi cu pretendentă și îi obțină consimțământul:

— Dacă dumneata vrei, și eu vreau. — O porumbiță fără fiere.

Înainte de a împlini șaisprezece ani, Abigail rămăsese gravidă. Bastião nu se juca în serviciu. Cu atât mai puțin Tição Abduim, să fie clar, dacă Diva a întârziat ceva mai mult, asta ținea de rânduielile ei și nu de competență: erau amândouă de aceeași vârstă. Cât despre Isaura, înainte de a trăi cu ea, tânărul Aurélio o dezvirginase în spatele presei de la moară. Adăugându-se și cele trei noi familii stabilite aici, în orice moment și la orice colț, cine trecea prin Tocaia Grande dădea peste o gravidă, burțile umflate anunțând creșterea numărului de tocaiani get-beget.

3

Tocaiani? Pentru a da strălucire printr-o denumire erudită istorisirii întâmplărilor, intrigii problemelor din Tocaia Grande, merită să facem o referire, chiar dacă superficială și rapidă, la doctele dezbateri care au avut loc în legătură cu numele corect ce trebuia dat nativilor din acea fundătură, lietei de copii născuți acolo. Cum trebuiau numiți cetățenii din Tocaia Grande? Tocaiani, tocaienși, tocaia-grandeni, sau pur și simplu, tocaios? Fadul aduse tema în discuție la cabaretul din Itabuna, la masa lui Fuad Karam: în Ilhéus, în

barul din port, bând împreună cu Álvaro Faria. Auzi din partea celor doi literați o concluzie care, dacă nu avea aceeași formă, avea același conținut.

— Fără îndoială. — spuse Fuad Karan cu vocea înmuiată în arak¹, parfumată cu anason: — Cine se naște în Tocaia Grande este un bandit. Marele-Turc. Și cu siguranță, dintre cei mai feroși.

Álvaro Faria, degustând whisky-ul englezilor, n-a fost mai puțin tranșant și obiectiv.

— Fiii Tocaiei Grande nu pot fi decât pistolari, dragul meu Fadul.

Perfidă reputație, nedreaptă și nefericită protestă turcul. Dacă exista în imensul ținut de cacao, pe toată întinderea aceea îndepărtată, un loc cu adevărat liniștit, cu o violență rezonabilă, acela era Tocaia Grande, unde domnea o pace dumnezeiască. Ceea ce se întâmplase de demult, dându-i numele și renumele, a fost înainte de începuturi, înainte de a fi existat vreun om pe-acolo. Oricum, cine a văzut aici lumina zilei, se năștea marcat de sângele vărsat, de amintirea morții și a defuncțiilor.

4

Desigur că nimeni nu lua în serios burta umflată a lui Ção, fetișcana. Motiv doar de glume și de comentarii obscene. În dorința de a avea un copil, amărâta își băga șomoioage de iarbă uscată sub rochie ca să creadă lumea că-i gravidă, că așteaptă un copil.

Într-o duminică apăru la târg cu un burtoiu uriaș și ciudat de gălăgios. Se așeză jos, în mijlocul oamenilor și, printre râsetele și zeflemelele asistenței, făcă un purceluș, după care, acolo în văzul tuturor își coborî decolteul bluzei zdrențuite încercând să-i dea să sugă, în culmea fericirii.

5

Sosind în Tocaia Grande, un tânăr înflăcărat, de optsprezece ani, ingenuu și apetisant, Aurélio zăpăcise o grămadă de femei: hamacuri și rogojini îi fuseseră puse la dispoziție, pe gratis.

Încântat, profită de pomana târfelor până în ziua în care, reușind să adune banii necesari, o plăti pe Bernarda. Plănuise s-o aibă o noapte întregă, dar greu accesibilă, de când i se născuse fiul și după ce începu din nou să lucreze, își limitase obligațiile profesionale la câteva numere cu program redus: între alăptături și niciodată după miezul-noptii. Chiar și așa, rapida funcțiune a fost suficientă pentru ca lui Aurélio să-i cadă fata cu trone, amoretându-se lulea. Celelalte nu mai prezentau nici un interes pentru el. Ção, care avea să-și reia strădaniile, încă nu locuia în Tocaia Grande.

Îi făcu viața Bernardei un infern, se ținea coadă după ea, nu mai lipsea decât să se apuce de furat ca să strângă suma cu care să candideze la patul de

¹ Arak – băutură alcoolică cu gust de anason.

campaniei, fie și pentru o scurtă repriză. Află, stând de vorbă într-un moment de răgaz, că ei îi plăcea sunetul mandolinei; atât i-a trebuit ca să înceapă, cu unii din paznicii de la depozitul de cacao, să învețe să cânte la acest instrument. Îi dedica fetei tot timpul său liber, insista s-o vadă, ba chiar o ajuta să-l îngrijească pe micuțul Bernardo: purta numele mamei, neputând să-l poarte pe cel al tatălui.

Când Bernarda, fără măcar să-și dea seama, își alăpta copilul în ușa casei din lemn, ultimul supt de seară – următoarele patru ore erau dedicate câștigării existenței –, Aurélio devenea atât de neascultător, încât fata renunță s-o mai facă în fața lui. Nu trecuseră două luni de la sosirea sergipanilor în sătuc și Aurélio îi propuse să trăiască împreună, și merse chiar mai departe: dacă voia, puteau pleca din Tocaia Grande, să meargă să locuiască într-un loc mai civilizat unde era și preot. Era dispus să se cunune cu ea în prima biserică care le ieșea în cale, s-o ajute să-și crească fiul. Ca și cum ar fi fost al lui.

Bernarda ascultă perorațiile pasionate ale adolescentului și încercă să-i alunge din minte asemenea nebunii, planuri absurde. Dar o făcu fără dispreț și chiar îl onoră cu o lămurire:

— Oricine îți poate spune de ce nu vreau să aud de astfel de lucruri...

— Uite-ți spun: am un bărbat și-l iubesc. De-aia.

Aurélio dori să afle amănunte, însă Bernarda tăcu. Ba mai mult, el află de la alții: dă-te la o parte, băiete, lasă fata-n pace, riști să te faci de rușine, să ajungi de râsul lumii. Căpitanul Natário da Fonseca? Un fanfaron? Mai mult din recunoștință decât de frică, Aurélio își înghiți planurile, își vomită mâhnirea – sub oblăduirea Căpitanului, familia de sergipani venise să se stabilească în Tocaia Grande. Încercări ale tinereții, lovituri, sminteli: așa te maturizezi, prin dragoste.

Se întoarse la favorurile târfelor, convalescent. Apoi apărură Ção la orizont, vindecându-l. Și iată-l pe tânărul Aurélio dându-i târcoale zănatecei cu tenacitatea-i caracteristică, intenționând să trăiască împreună cu ea, nepăsându-i că era înapoiată. Ção se lăsa curtată, focoasă și ușurată, permițând aproape orice, dar, în momentul deciziei, o lua la fugă. Aurélio rămânea atât de frustrat, încât ajunsese să-i propună să locuiască împreună, pentru a pune capăt chinurilor. Punea acele refuzuri hotărâte pe seama spaimei fetei de a se vedea sedusă și abandonată, lăsată de izbeliște: și îi dădea dreptate.

Într-o zi, când se aștepta mai puțin, Ção se lăsa posedată. Entuziasmul victoriei eșuă în decepție constatând că ea nu fusese virgină. Înfuriat, Aurélio încercă s-o oblige să-i spună care dintre cei doi, Zinho sau Durvalino, atinsese ținta pe care el o urmărise și atâta și-o dorise: s-o dezvirgineze. Nu primi nici un răspuns: Ção nu făcea altceva decât să se prăpădească de răs. Pe căi lăaturalnice află că și ajutorul de tâmplar și casierul suferiră aceeași deziluzie, punându-i aceeași inutilă întrebare – care din cei doi? – fără a primi vreun răspuns. Astfel că fără o înțelegere prealabilă, fiecare din ei continua s-o tăvălească prin pădure: ca-i sătura pe toți și, râzând, mai cerea.

Pe Isaura, nu o privi niciodată cu interes. Culturile lui Zé dos Santos începeau acolo unde se terminau cele ale lui Ambrósio, moara se ridica pe hotar. Aurélio o vedea pe Isaura zilnic, era ca și cum n-ar fi văzut-o. La cei

optsprezece ani. În ciuda grabei, Aurélio încă nu ajunsese la vârsta să-i vină mintea la cap și să-și întemeieze o familie. La cei șaisprezece ani ai ei, Isaurei începea să-i treacă timpul.

Răzând maniocul, strângând presa, mestecând în oală, pe neașteptate, se recunoscură când li se încrucișară privirile. Diva și Abigail o apucară fiecare pe calea ei, și Isaura dorea să-și împlinească destinul pe care i-l hărăzise cerul. La moară, pe câmp, pe malul râului, schimbau vorbe și zâmbete, și, când își dădură seama, Isaura era gravidă. Aurélio avea să devină tată. Fofoloance și fofoloance, a ei era încuiată și răsunătoare, anevoioasă. În spatele presei, în mirosul maniocului ras, înmiresmat.

La sfatul familiilor reunite, cel mai greu le-a fost să hotărască unde aveau să stea. Acasă la băiat sau la fată? Căzură de acord să stea la Isaura, unde era ceva mai mult spațiu, însă Aurélio îi va ajuta în continuare pe părinți: jumătate din săptămână pe câmpul lui Ambrósio, cealaltă jumătate pe cel al lui José dos Santos.

Ção se miră de retragerea lui Aurélio, dispărut, reducându-i posibilitatea alegerii nocturne. Faptul că se combinase cu cineva, nu explica îndepărtarea lui. Pentru ea, căsătorit, în concubinaj sau burlac, era totuna, toți erau bineveniți, indiferent de vârstă sau de starea civilă. Totuși, prefera bărbații în toată firea, erau mai puțin blegi, știau mai multe, nu-și pierdeau timpul cu întrebări lipsite de interes. Tânăr sau matur, grăbit sau delicat, unul din ei, oricare-ar fi fost, nu conta, îi va primi până la urmă, în burtă sămânța unui copil pe care să-l legene în brațe. Pe unde umbla Pedro Cigano, frumos de pică?

6

Populația creștea o dată cu stabilirea în sat a oamenilor atrași de veștile care, referitor la progresele din Tocaia Grande, circulau în regiunea râului Cobras și mai departe: în Ferradas, în Rio do Braço, în Sequeiro de Espinho, în Água Preta, în Itapira, în orașul Itabuna. Trupeți, tăietori de lemne și zilieri – și mai presus de toți Vântură-Lume, Pedro Cigano – trâmbițau tot felul de exagerări despre activitatea intensă, animația și fetele de-acolo. Veștile ajungeau chiar până în Ilhéus aduse inclusiv de moșieri bogați, colonei din speța seniorilor de la Atalaia și Santa Mariana. Cronica succesorilor trâmbițată în special de Turcul Fadul când își făcea apariția acolo să cumpere și să achite mărfuri, să respire un aer civilizat și cu el să se desfete – în Ilhéus franțuzoaice și poloneze extrem de competente și de scumpe făceau absolut orice și tot ceea ce se putea imagina – și ca să vadă marea.

Cu afluența atâtor vecini, Caminho dos Burros se prelungea sub forma unei străzi întinse și neregulate însoțind cursul râului. Câteva case din cărămidă și cu acoperiș de țiglă, numeroase barăci, un continuu du-te-vino de oameni și animale. Dispăruseră orele de răgaz în timpul cărora, după plecarea trupeților, arabul, negrul și fetele se odihneau după noaptea și dimineața agitate și se adunau să tăifăsuiească, să asculte povești, să cânte. Nu că ar fi renunțat definitiv la obiceiurile dinainte, pe când Tocaia Grande era un loc de

înnoptare sau un minuscul cătun ce vegeta în nemișcare și abandon. Încă se mai întâlneau să trândăvească în locurile obișnuite, dar o făceau mai rar, deși cu un număr mai mare de participanți. Grupuri vesele se adunau duminicile la târg, la Bideul Damelor, în fața atelierului fierarului, la frizeria lui Dodô Peroba și, ca întotdeauna, la magazinul lui Fadul.

Se dansa în acordurile ghitarelor și armonicelor, ale fluierelor și mandolinelor. Numărul exact al bordeielor din Baixa dos Sapos, numai Dumnezeu îl știa. Dumnezeu și Durvalino, popularul casier Duce-Vorba.

7

De asemenea, se înmulțiră și animalele domestice, crescute pe proprietăți, pe malul celălalt sau libere, pe stradă. Noaptea și dimineata continua circulația convoaielor de catâri; în timpul zilei, trecătorii dădeau peste turme de porci, scormonind în noroi, cârduri de găini râcâind în gunoi prin pădure și de găini-de-angola care treceau în goană. Căpitanul Natário da Fonseca, cu ocazia venirii sergipanilor, adusese din Atalaia o duzină de ouă de găini-de-angola pe care Zilda i le trimisese lui Vanjé. Pusc la clocit sub o găină caipira, se născuseră zece pușori și din aceștia zece – ceata sălbatică răspândită de-o parte și de cealaltă a râului, proprietatea teoretică a cultivatoarei, în fapt bunul comun al locuitorilor. Găini-de-angola, cu carne neagră, bune de gătit mâncăruri rafinate.

Pe lângă descendenții împerecherilor dintre Alma Penada și Oferecida, și alți câini veniră în bagajele noilor locuitori și procreară o vorace populație de potâi slăbănoage. O dată cu Zilda, se mută în Tocaia Grande o mare adunătură de animale. În afară de câini și pisici, de păsări de curte – găini, cocoși, rațe și curcani – se mai vedeau, în grădina din spate, pe tăpșanul din fața casei și alte orătănii și găini sălbatice domesticite, pasărea nandu a lui Pega, perechea de serienas¹ cu strigătul lor răgușit, omorând șerpi, ariciul Lúciei, fata mai mare. Ca să nu mai vorbim de papagali și de păsărele, de coliviile atârinate pe terasă și în vestibul.

Papagalii erau trei, frumoși și vorbăreți, doi exilați în bucătăria și în grădină, dar al treilea – un maracaná² neastâmpărat și flecar – posesorul unui vast vocabular pornografic, trăia liber pe terasa unde se afla scândura lui, pe care, însă, stătea prea puțin: animalul preferat, stăpânul casei. Răspundea la numele de: Vá-Tomar-no-cu³, expresia lui favorită, pe care o repeta la tot pasul, cu sau fără motiv. Mergea dintr-un capăt în altul al balustradei terasei strigând tot felul de înjurături, fluiera după câini, râzând cu un râs strident și batjocoritor când îi vedea sosind în goană, prezentându-se la convocare.

¹ *Seriena* (braz.) – pasăre din familia cariamidelor.

² *Maracaná* (braz.) – denumire comună dată păsărilor psitaciforme.

³ *Vá-Tomar-no-Cu* (braz.) – Să ți-o trag în fund.

Proclama orgolios gradul și numele stăpânului și prietenului devenit rob: căpitan Natário da Fonseca!

Căpitanul îl așeza pe spate în palmă și-l gădila pe cap și pe burtă, Vá-Tomar-no-Cu închidea ochii delectat și în extaz. Trebuie că era femelă dacă se lăsa astfel mânuită, garanta Zilda. Femelă și fidelă, pentru că numai lui Natário îi permitea asemenea intimități: înțepa cu ciocul, feroce, orice altă persoană care ar fi dorit s-o mângâie, insultând-o: Hoțule! Fiu-de-cățea! Vá-Tomar-no-Cu! Aproape îi smulse degetul negrului Tição care încercase să se împrietenească: dă-neoa piciorușul. nebunaticule.

Vocabularul grosolan al păsării era rezultatul unei conviețuiri îndelungate în sala de jocuri afumată a unei spelunci de pe Beco da Mula din Itabuna, frecventata Pensão das Nuvens. Un amestec de cârciumă unde se servea *cachaça*, coniac și vermut cu rachiou, de bordel – în cămăruțe, la mansardă lucrau fete – dar mai ales tripou, acest complex recreativ era exploatat de Luiz Preto, un cavaler rătăcitor, uneori neînțeles și nedreptățit, al trândăviei plină de demnitate. Căpitanul îi salvase viața cu ocazia unei răfueli la jocul de cărți.

Se afla întâmplător în local, la invitația unei târfe, o cunoștință de-a lui de pe vremuri: în prezent nu te mai vede omul, Natário, îi spusese ea galeș întâlnindu-l pe stradă. Din amintire în amintire, ajunseseră la Pensão das Nuvens ca să sărbătorească întâlnirea și să-și aducă aminte de trecut dându-se în bărci.

Natário se încheia la pantaloni, pregătindu-se de plecare, când îi atraseră atenția zgomotul de mese și scaune răsturnate și strigătele entuziaste ale unui papagal – Hoț de rahat! Poponarule! Dama, încă goală, nu se tulbură, scandaluri și încăierări apăreau destul de frecvent în animatul locaș. Dar cum cuțitarul trecuse la amenințări cu moartea – am să-ți scot mațele, câine! – și cum Căpitanul recunoscuse vocea lui Lalau, un bandit care lucrase pe vremuri sub ordinele lui, cetățean viteaz și de cuvânt, se grăbi și interveni la țanc pentru a împiedica trimiterea lui Luiz Preto pe lumea cealaltă: pumnalul lui Lalau strălucea în fumul dens. Ordinea fiind restabilită, mesele și scaunele puse la loc, jocul de cărți reluat, Natário se apucă să-l provoace pe papagalul maracană și se apucă să fluiera – lucru atât de rar la el – auzindu-l pe blond spunându-i: să ți-o bag-în fund, în timp ce clipea din ochi și bătea vesel din aripile verzi și roșii. Recunoscător, Luiz Preto îi trimise pasărea la pensiunea mătușii Senhorinha, unde trăgea Căpitanul în Itabuna: cadou de la înviat din morți.

Pe Plantația da Atalaia, Vá-Tomar-no-Cu învățase să fluiera după câini, să piuie după găini, să imite vocea negrului Espiridião: pace și sănătate, cumătră Zilda! În Tocaia Grande, Turcul Fadul îl învățase obscenități în arabă: manhúk, ru-h inták, ibam, charmuta: pasărea le repeta cu pronunția clară din munții Libanului.

La prânzul copios din casa Căpitanului, Fadul, musafir frecvent, râdea de se prăpădea de insultele, în portugheză și în arabă, ale lui Vá-Tomar-no-Cu.

Însă, oricât de mult a încercat, nicideată nu a reușit să-l scarpine pe cap și cu atât mai puțin pe burtă. Privilegiile Căpitanului Natário da Fonseca.

8

Vá-Tomar-no-Cu devenise poliglot. Pe lângă faptul că repeta obscenități în arabă, cânta în italiană fragmente din arii – „Ridi, pagliaccio”. „La donna è mobile” – puse la gramafon. Faima papagalului ajunsese departe purtată în sacii convoaielor de catări.

— Căpitanul Natário are un papagal ieșit din comun. Vorbește turcește, cântă pe străinește, simpatic de nu se poate.

Gramofonul, cadou de la colonelul Boaventura Andrade, era marea atracție, luxul principal din casa căpitanului Natário da Fonseca. Zilda îl prețuia atât de mult, încât nu-i permitea nici măcar lui Edu, fiul mai mare, să-l pună în funcțiune; numai ea și cu Natário puteau s-o facă. Din an în paște, Căpitanul învârtea manivela pornind aparatul ca să-l arate, mândru soc, musafirilor de rang înalt: colonelul Robustiano de Araújo, cumătrul Lourenço, șeful gării din Taquaras, Cícero Moura, cumpărător de cacao pentru Koifman & Cia, exportatori.

În timpul liber, în general spre sfârșitul după-amiezii, înainte de cină, Zilda pune gramofonul să cânte, iar ea asculta cu bărbia în palmă, cu ochii închiși pe jumătate: nu înțelegea limba în care se cânta, dar gravele și acutele – mai ales accentele – o captivau. Uneori, apărea și Coroca să-i țină de urât, să comenteze evenimentele din sat, să asculte muzică; nu aveau decât trei cilindri, veniți o dată cu aparatul. Din când în când, mai venea și Vanjé cu câte o atenție – cartofi dulci, dovleac, țelină – pentru bucătăria Căpitanului, elogia gramofonul:

— Să vezi și să nu crezi...

Vanjé devenise prietena apropiată a Zildei, însă îi păstra un respect deosebit Căpitanului: nicideată nu va putea uita întâlnirea de pe șosea. Auzise tot felul de povești despre el, îi intrau pe o ureche și-i ieșeau pe cealaltă; pentru ea, în afară de Dumnezeu, nimeni nu se compara cu căpitanul Natário da Fonseca. Îl invitase să fie nașul copilului Lici și al lui Agnaldó când îl vor boteza. Nașa – mă ierți, dona Zilda – nu poate fi decât Jacinta Coroca, cea care-l moșise.

La început, liota de copii, aduși de Edu și Peba se adunau în jurul gramofonului. Atenți și uimiți, vrând să știe unde se ascundeau femeia și bărbatul care intonau acele cântece străinești. Dar se plictisiră repede, muzica era mereu aceeași: preferau pădurea cu păsările și maimuțele, puneau lauri și curse.

Sosca și Bernarda, cu băiețelul cuibărit la brâu. Cere binecuvântarea nașei, ajuta la treburile domestice: tăcută și zămbitoare, asculta gramofonul în timp ce o căuta pe Zilda de ouă de păduchi. Întotdeauna venea în absența Căpitanului, iar dacă se întâmpla ca el să sosească din călătorie și s-o

găsească acolo, ea îi cerea binecuvântarea, după care pleca. Rămânea acasă, de planton, așteptându-l să vină s-o vadă oricând avea chef.

Zilda le servea musafirelor lichior de Jenipapo, de pitanga, de maracujă, totul făcut în casă: cum reușea să-și facă timp pentru atâtea? Pentru treburile domestice, pentru bucătărie, lichioruri, prăjitura de banane, fructele uscate de caju, pentru croitorie și pentru lucrul de mână? Pentru ca, devotată și grijulie, să-i crească copii: ai ei și pe cei adoptați? Toate acestea fără să ridice glasul, fără să alege, fără să se plângă. Să se plângă de ce? Când Natário o adăpostise, orfană și cerșetoare, nu-și imaginase vreodată să ajungă la asemenea stare: căsătorită, bărbatul căpitan al Gărzii Naționale și plantator, stăpâna unei case așa de importante, copiii sănătoși, pe tăpșan păsările și animalele, masa bogată și pentru toți. Să se plângă? Doar dacă ar fi fost o ingrată.

Masă bogată și pentru toți, acolo mânca oricine sosea fie și nepoftit. Musafiri puțini când căpitanul lipsea: Coroca, Merência, Bernarda sau vreo altă prietenă; niciodată vreun bărbat când nu era acasă capul familiei. Natário își petrecuse majoritatea timpului pe plantații, la Atalaia și Boa Vista, cu atât mai mult în perioada recoltatului timpuriu și al celui la termen, supraveghind culesul și uscarca fructelor de cacao. Însă când se oprea în Tocaia Grande, casa se umplea de o mulțime de vizite. La masă nu rămânea nici un loc liber, în mod frecvent era câte cineva care mânca pe terasă sau la bucătărie, împreună cu cei mici. Prieteni, cumetri, simpli cunoscuți, persoane care aveau treburi cu el, pădurari care veneau să-l salute, în afara locuitorilor. Când trecea, pe jos sau călare, pe câmp, pe Caminho dos Burros, prin Baixa dos Sapos, toți îl salutau veseli și cordiali, într-un amestec de stimă și considerație. Bărbații își ridicau pălăria în semn de respect, femeile îi zâmbeau în semn de apreciere: în respectul anumitor bărbați, o urmă de teamă, în aprecierea anumitor femei, amintirea plății. Copiii alergau să-i sărute mâna:

— Binecuvântează, Căpitane!

9

Însuși colonelul Boaventura Andrade, care tăia și spânzura prin acele coclauri, stăpân și cumătru, se ospătase la masa Zildei, mai ceru din quitute¹ și îl lăudă, lingându-și buzele: găina cu sos cenușiu, șopârla friptă, prăjiturile cu banană și caju, crema de avocado. Zilda se scuza pentru meniul puțin variat, numai patru feluri de mâncare, o sărăcie de prânz în comparație cu cele de la conac. Fetele o ajutau la bucătărie, învățau să condimenteze, să potrivească sosurile și să aprecieze măsura exactă.

Venind de la Atalaia, Colonelul o luase pe scurtătură și trecuse prin Tocaia Grande cu scopul de a depista, împreună cu Natário, localizarea unui grup de sergipani, așteptați în Ilhéus, venind din Estância, locul natal al plantatorului

¹ *Quitute* (braz.) – numele unui fel de mâncare servit ca antreu.

— după cum se află ulterior, rude cu el. Profită și vizită valea: fusese acolo la recolta trecută, mai bine de un an. Deja, atunci rămăsese impresionat de progresele din Tocaia Grande, ce să mai spună acum?

Vizită culturile lui Ambrósio, ale lui José dos Santos și Altamirando — Altamirando pornise o crescătorie de capre — dând din cap în semn de aprobare. Intră în moară, unde râdeau manioc. Cei veniți din Estância vor avea o tovărășie plăcută.

Însă marea surpriză care îi smulse exclamații entuziaste a fost construcția podețului care se apropia de sfârșit. Silueta acestuia, calitatea lucrului și finisajul l-au încântat. Luspiscínio și Guido, maiștrii dulgheri, primiră cu modestie și satisfacție felicitările Colonelului. Lupiscínio comentă, fără supărare:

— Colonelul Robustiano nu credea că vom reuși.

Îi spuseră că pentru terminarea lucrării participase multă lume. Colonelul Robustiano sus menționat și căpitanul Natário aici de față oferiseră banii. Maiștri zidari Balbino și Bastião da Rosa, olarii Merência și Zé Luiz, fierarul Tição Abduim se transformară în dulgheri și ajutori de tâmplar, până și fetele dădură o mână de ajutor.

S-au oprit acasă la Bernarda: Colonelul dori să-l vadă pe copilașul care se născuse cu ocazia venirii sale anterioare. Pentru el făcu cinste cu rachiu de trestie la magazinul lui Fadul. Coroca offeri cafea. Bernarda nu-și mai încăpea în piele, arătându-și progenitura, leit taică-său:

— Marca înregistrată a lui Natário... — glumi Colonelul.

Se duse și la atelierul lui Castor s-o salute pe Diva. Tocaia Grande nu mai era o tabără de târfe, se constituiau familii: în drumul lui se întâlnise cu Dinorá și cu Isaura, o văzuse pe Abigail pe stradă, acum se întâlnea cu Diva, toate patru așteptând câte un copil. Colonelul își aminti de previziunea lui Natário. Privind de sus, de pe deal, unde se ridica acum casa lui, spre valea neclocuită, spre pădurea virgină, spre toată incinta aceea neospitalieră, Natário văzuse ziua de mâine. Colonelul nu reuși niciodată să-și explice care era puterea magică ce-i permitea mamelucului să citească gândurile, să ghicească viitorul. Sângele indian, altceva nu putea fi.

În cele din urmă se duseră să bea ceva la cârciuma lui Fadul.

— Ce spui de acest loc, Colonele?

— În câțiva ani va depăși Taquaras. Nu mai lipsește decât ca fluieratul trenului să ajungă și aici.

Ghifuit, plecă de la masă direct spre hamacul de pe terasă ca să tragă un pui de somn. Dar, înainte de-a sforăi, Colonelul schimbă două vorbe cu cumătra Zilda povestindu-i noutățile din Atalalia. Pequena avea acum un ajutor, fata răposatului Tiburcinho: îți mai aduci aminte de ea, cumătră?

— Sacramento? Mi-o amintesc foarte bine... O frumusețe de fată.

Pe fața Colonelului, marcată de timp și de viață, de amărăciuni, apărură un zâmbet fugar, aproape timid.

— Coana Pequena abia mai poate umbla. Norocul ei a fost fata asta, muncitoare ca nimeni alta. Fată bună, cumătră. Casa a devenit plăcută și ea se

ocupă până și de mine. — Vorbea de servitoare sau de iubită? — Acum, între noi, cumătră, îți spun că petrec mai mult timp în Atalaia decât în Ilhéus.

— Și Venturinha, cumêtre? Mai ai vreo veste de la el?

Zâmbetul dispăru de pe fața Colonelului:

— Trăiește în continuare la Rio, cred că s-a mutat definitiv acolo.

— Tot mai învață? E de-a dreptul uimitor. n-am mai văzut pe cineva căruia să-i placă așa de mult cartea. — Pure cuvinte de laudă, inocente, fără malițiozitate.

— Așa e, cumătră, ar fi timpul să termine. De prea multă învățătură, din licențiat poți ajunge vagabond.

Strigătul fonlăit al papagalului întrerupse dialogul:

— Fiu de târfă! Vă-Tomar-no-Cu!

Colonelul închise ochii încercând să alunge gândul că Venturinha se destrăbăla la Rio de Janeiro, la ce bun să-și facă sânge rău? Din cauza lui muncise neîntrerupt zi și noapte. Tăiasă pădurea și o destelenise, plantase kilometri de cacao. Pusese mâna pe arme, se luptase, își riscase viața, ordonase să se ucidă și ucisese. Ah, dacă n-ar fi fost tânăra Sacramento și-ar fi pierdut definitiv gustul pentru viață — banii și puterea nu sunt de ajuns.

Văzându-l cu ochii închiși, Zilda se retrase încetișor, evitând să facă zgomot. Colonelul nu o reținu, o lăsă să plece fără a mai relua firul conversației: nu-i plăcea să vorbească despre absența fiului. Cine știe, poate că datorită mâhnirii cauzate de această absență, se lipea mai mult de bătrânii servitori, oameni simpli. Pequena care îmbătrânise la conac, fără măcar o zi de odihnă. Negrul Espiridião cu părul alb. Când venise cu pușca pe umăr, era un individ de vârstă medie și de atunci veghea la conac somnul Colonelului. Cumătra Zilda și cumătrul Natário. Natário ajunsese cumătru și căpitan deoarece pe lângă vitejie și loialitate, care-l caracterizau atât pe el cât și pe Espiridião, era inteligent, știa să scrie și să citească și, mai ales, știa să comande.

Oameni simpli și direcți, la fel și fetișcana Sacramento, care nu i se adresase niciodată cu tu sau cu dumneata. Îi spunea dumneavoastră și Colonele, dar vocea și comportamentul ei erau o consolare pentru amărăciuni și neînțelegeri: îi readuceau forța și dorința de a trăi. Îl mângâia pe cap, el în hamac, ea așezată pe jos, mirosea a frunze de pitanga, în pat i se cuibărea la piept, râdea și suspina. Sfatul lui Natário, Colonelul îl urmăse. Și fusese bine, cum de altfel meritu se întâmplase.

10

Când se văzură în pădure fără câine, la mâna banilor de pomană și încă ceva pe deasupra pus din milă de către Leovigildo Calasans, proprietarul litierei, Leocádia, octogenară, văduvă, mamă, soacră, mătușă, bunică, își aduse aminte de rubedenii. În acele momente necăjite, cine ar fi putut să-i ajute, dacă nu vărul? Văr de gradul al treilea sau al patrulea, dar nu mai puțin respectat.

Colonelul Boaventura Andrade, ultima dată când fusese în Estância, de mult, îi recunoscuse și îi salutase la târg, unde vindeau surplusul de produse. Milionar, neștiind unde să mai pună atâta bănet, nu disprețui sărăcia rudelor sale. Așezat pe o ladă lângă verișoara Leocádia, stătu de vorbă cu ea, aducându-și aminte de oameni și întâmplări, unele plăcute, altele triste. Pe lângă faptul că-i era verișoară, Leocádia fusese iubita trombonistului José de Andrade, tatăl Colonelului. Multe mazurci, multe xote dansaseră împreună la petrecerile de neuitat de la Lira Estanciana.

— Puțin a lipsit să nu-ți fiu mamă, vere Boaventura.

Înduioșat, lordul *Grapiúna* își deschise portmoneul și-i dădu niște mărunțiș pentru copii. Mărunțiș? O grămadă de bani pe care Leocádia îi păstră în caz de boală sau pentru doctor. La despărțire, Colonelul își oferí serviciile dacă într-o zi ar fi avut nevoie de ele. În Ilhéus, vă stau la dispoziție, cu orice, nu trebuie decât să scrieți. E de-ajuns să scrieți pe plic: colonelul Boaventura Andrade, Ilhéus. Statul Bahia, și scrisoarea ajunge, nici nu trebuie să puneți numele străzii, acolo toți mă cunosc.

Povestea nu se deosebea de celelalte, se repeta mereu aceeași, cu mici diferențe de detalii. Lucraseră pământul în asociație, cunoscuseră vremuri prospere. Apoi s-a întâmplat ce se știe: pământurile s-au întors în proprietatea stăpânului, iar trestia-de-zahăr a luat locul porumbului și al maniocului. În Estância, nu aveai cum să-ți câștigi existența: nu mai era pământ de lucrat, nici slujbe în comerț, nu aveai altceva de făcut decât să lucrezi pe nesfârșitele plantații.

Altădată, Estância ajunsese o metropolă importantă în viața Statului Sergipe. Mărfurile, transportate pe mare, descărcate pe malul râului Real, se acumulau în portul Crasto. Din Estância, plecau spre regiunile din interior, intensă activitate a convoaielor și vânzătorilor ambulanti. Însă șinele de cale ferată care legau Bahia de Sergipe treceau departe de oraș, condamnându-l astfel, dacă nu la moarte, la decadență. Locuitorii nu au avut altă alternativă decât plecarea spre sud: faima plantațiilor de cacao îi atrase pe dezmoșteniți. Cu atât mai mult dacă pierduseră pământul, lucrul și speranța.

Atunci, Leocádia își aminti de ruda îndepărtată și milionară. Adună clanul laolaltă, propunând exodul. În total, douăzeci și trei de suflete, părinți și frați, unchi și veri, de același sânge: șapte femei, șase bărbați și zece copii minori, de diferite vârste. Tânăra Neneca refuză să plece, era în vorbă cu Osíris, strălucit orator oficial și flautist mediocru la Lira Estanciana, un amărât de casier în modestul magazin de stofe al tatălui său, Américo, în fine, un mort pe picioare. Neneca profită de ocazie ca să plece de-acasă și să se ducă să locuiască împreună cu supirantul: o povară în plus pe umerii bietului Américo. Gabriel, tatăl Nenelei, amenință cu cerul și cu pământul, ei nici nu-i păsa, iar Leocádia îi spuse să lase apa să-și urmeze cursul și să tacă din gură: dacă furioasa voia să rămână acolo să facă foamea și să sfârșească prin a-și vinde trupul, n-avea decât, ei aveau destule pe capul lor.

Leocádia îi scrisese Colonelului, aducându-și aminte de întâlnire și de ajutorul oferit. Dacă murise? — întrebă Vavá, băiatul cel mare al Leocádiei, să tot fi avut vreo cincizeci de ani. Dacă s-ar fi dus, vestea morții lui ar fi ajuns

negreșit în Estância, veștile rele circulă ușor, nu se pierd și nici nu întârzie. N-o să răspundă, prevesti ginerele Amândio, un cobitor incurabil.

Nu numai că a răspuns, dar o făcu printr-o telegramă, a fost o adevărată senzație. Își adunară calabalăcul, se urcară la clasa a treia în trenul spre Bahia de unde vor lua vaporul pentru Ilhéus, numărându-și bruma de bani. În Ilhéus, vărul se va ocupa de ei.

Lucrul nu lipsea, mai ales la vremea culesului, dar Colonelul nu dorea să-și vadă rudele salahorind în precara condiție de zilieri. Își aminti de Tocaia Grande și se hotărî să se ducă personal acolo să vadă care era situația. Cu ajutorul lui Natário, alese locul, la hotarul dintre plantație și crescătoria lui Altamirando. Acolo se vor putea dezvolta, Colonelul le va da câte ceva pentru început, nu riscău să vină cineva să le ia pământul ca să planteze pe el trestie-de-zahăr. Nici măcar Colonelul nu o putea face ca să planteze arbori de cacao: nu exista proprietar. Pământuri pustii, nu trebuia decât să fie ocupate.

Colonelul îl rugă pe Natário să se ducă să-i întâmpine pe cei din Estância la gara din Taquaras când vor sosi de la Ilhéus. În definitiv erau rude, nu numai consăteni, bătrâna avea să împlinească în curând optzeci de ani, meritau mai mult decât simpla compasiune. Astfel că Natário luă cu el un catâr cu căpăstru, blândețea întruchipată, și, pentru siguranță, un hamac și o prăjină: dacă bătrâna nu putea merge călare, va fi transportată pe umeri. Îi așteptă la gară și îi conduse până la Tocaia Grande.

Coana Leocádia nu părea deloc bătrână. Uscățivă, bine-făcută, nu-și arăta vârsta. Dezinvoltă și animată, îndrăzneată, ținu catârul la pas cu catârca năvășe pe care o călărea cel trimis de vărul ei, și ceru informații:

— Este un loc civilizat? Are orchestră? Care-i hramul bisericii? Cine-i patronul spiritual?

Un zâmbet vag înflori pe buzele lui Natário:

— Orchestră încă nu există, dar nu lipsesc fluierul și ghitara. De asemenea, nu există nici biserică: în afară de astea, este foarte civilizat, ai să vezi dumneata. Patronul spiritual, ascultă-mă pe mine: dacă are vreunul, este acest servitor al dumitale. Capitanul Natário da Fonseca.

Trei dintre femei erau gravide: Fausta, Hilda și Zeferina.

11

Coliviile agățate pe pereții din clirpici ai frizeriei nu erau mai mult de jumătate de duzină. Fără să punem la socoteală colivia pasării cancan, mai tot timpul goală, fiindcă pasărea zbura prin căscioară, în libertate, căutând insecte cu ciocul ei lung. Nici aceea a porumbiței. Aveau pasărele minunate, alese pe ochi și pe sprânceană de Dodô Peroba. Cum se explică faptul că erau atât de puține dacă pasărarul aducea din pădure o grămadă, de fiecare dată când își așeza lațurile în puncte strategice?

Edu și Nandu, asociați în negoțul cu pasări și animale mici, expuneau o ofertă variată la târgul de duminică, clienților din împrejurimi. O pasăre învelește casa și până și căminul cel mai sărac și mai dezolat se îmbogățește și se

înfrumusețează cu cântecul și penajul unei coruprião¹, ale unei mierle, al unui cardinal, al unui curió², al unei păsări-negre, unui canar, unei turturele, unui pintassilgo; lista e vastă. Cât despre papagali, sunt tovarăși intimi și de neprețuit.

Nu numai păsările, dar și alte animale. Vaduva Natalina avea o maimuță jupără de culoarea micrii arse care sforăia în cutia mașinii de cusut, înfășurată în coada-i lungă. O vorbă din popor spune că maimuțele jupără, denumite și maimuțele-de-noapte, sunt plantatori de cacao: dorm toată ziua, iar noaptea și-o petrec distrându-se. Merência și Zé Luiz creșteau la olărie un șarpe Jiboia: depășise doi metri și încă nu terminase de crescut. Ținea la distanță animalele dăunătoare și alunga șerpii veninoși. Târfele și copiii optau pentru maimuțele mici.

Dodô Peroba nu vâna păsări ca să le vândă la târg, cu atât mai puțin ca să le țină închise în colivii, decorându-i frizeria – denumirera încăperii modeste unde fusese instalat scaunul făcut de Lupiscínio drept frizerie era o lăudăroșenie ca și numele dat tăpșanului acoperit cu paic drept sală de bal, un fel de a vorbi al sătenilor.

Din recolta bogată a curselor, de multe ori, păsărarul nu păstra nici măcar o pasăre. După ce le studia cu o atentă minuțiozitate, după ce le supunea unor teste și exerciții curioase și ciudate, selecționa foarte puține exemplare, bazându-se pe concluzii misterioase numai de el cunoscute. Le elibera în marea lor majoritate, dacă nu chiar în totalitate și, văzându-le cum zboară fericite datorită nesperatei libertăți, manifestând atâta bucurie, încât părea absurd, te gândeai că le prindea numai din plăcerea de a le elibera.

Cele alese – datorită frumuseții, cântecului, vivacității, cine știe de ce? – aveau să trăiască în coliviile atârinate în frizerie, ocupând cea mai mare parte a timpului păsărarului. Dodô le împlânzea și cu o răbdare infinită și o măiestrie extremă le învăța să facă lucruri uimitoare. Cu ciocul puneau în mișcare, în colivii, mecanisme din sfori împletite, coborând și ținând degetare pe care le umpleau din jgheaburi de tablă, ca și cum ar fi fost oameni care scoteau apa din puț. Destupau capacele de la sertarele din lemn ca să mănânce iarba-cănărașului, deschideau și închideau ușa coliviei și câte și mai câte, o mulțime de abilități. Dodô le comanda pocnind din degete.

Meu Menino, Flor do Mato, Cravina, Arrepiado, Bogalhudo, fiecare avea numele ei; veneau zburând atunci când erau chemate de vocea mieroasă a împlânzitorului. Bărbierul reușise să le facă să zboare, când se eliberau din temnița coliviei, înăuntrul și în afara casei, să meargă departe și după aceea să se întoarcă pentru a se așeza sus pe colivie sau pe ușa făcută din lemn de bambus care le aștepta, deschisă. Cântau mai mult și-i permiteau lui Dodô să le mângâie. Copiii, muți de uimire, petreceau ore în șir privindu-l cum le învăța pe păsări acele lucruri imposibile.

Maestru la fluierat, Dodô fluiera melodii, păsările sofrê reluau și învățau să imite la perfecțiune ciripitul păsărilor din colivie. Păsărelele lui Dodô

¹ *Corrupião* (braz.) – pasăre din familia icteridelor de culoare neagră cu pete roșii.

² *Curio* (braz.) – pasăre din familia tringilidelor.

Peroba nu erau doar blânde și învățate ca altele de prin regiune: erau artiști care meritau să apară la circ. Așa îi spusese colonelul Boaventura Andrade care-i cumpărase un coneriz – coneriz. João-pinto, sofren și corupião sunt câteva din numele cu care este cunoscută pasărea sofrê – ca să i-o ofere în dar lui Sacramento: o auzise vorbind despre nostalgia cântecului păsării corupião, după ea nu exista ceva mai înduioșător.

Păsările pe care Dodô le creștea și le îmblânzea, nu erau de ajuns pentru comenzile pe care le primea de la moșii, de la Taquaras chiar și de la Itabuna. Cu toate acestea, păsărarul se despărțea de ele împotriva voinței sale și cu tristețe și numai după o îndelungă târguială. Nu-i vindea primului care-i ieșea în cale, oricui. Voia mai întâi să se asigure că cel care cumpăra iubea cu adevărat animalele, că nu era unul din acei cruzi stăpâni de crescătorii de cocoși și păsări care-i creșteau pentru lupte și pariuri.

În frizerie trăia liberă o turturică, pe aceasta el nu voia s-o vândă pentru tot aurul din lume: îl ciupea de degetele de la picioare, i se așeza pe umăr sau pe coama zbârlită, descoperind și smulgându-i cu ciocul primele fire de păr alb. Nu lipseau propuneri de cumpărare, deja promise câteva și le refuzase pe toate, înfuriindu-se, pierzându-și răbdarea obișnuită, atunci când insistau. Cum putea să trăiască fără să o audă repetând în orice clipă onomatopeea veselă și sonoră: fogo-pagou, fogo-pagou!¹ Stătea în ușă, așezat pe un scăunel din lemn cu pasărea pe cap, ciugulindu-i părul.

Ei bine, iată că într-o noapte, după ce încetă forfota trupeiților, când liniștea se așternu peste pârlăoagă, Dodô Peroba se trezi din somnul ușor auzind-o surprins pe turturică emitând veselul avertisment: la acea oră trebuia să doarmă în colivie, încă nu se iviseră zorile. Se ridică de pe rogojină și își ciuli urechile în întuneric: păsările dormeau, nu din salon venea strigătul care continua să se facă auzit, un apel încăpățânat. Venea de afară, o fi de la o pasăre pierdută, disperată și înnebunită. Cine știe, poate avea o aripă rănită, neputând să zboare și cerând ajutor?

Umblând fără să facă zgomot pentru a nu deranja păsările, Dodô Peroba se furișă până la ușă. Nu apucă să facă nici doi pași că și dădu cu ochii peste zănitecă, stând de-a bușilea, în ploaie. Văzându-l în întuneric, Ção zâmbi, se ridică în picioare și întinse brațele către el.

Se umflă apele râului, aproape că termină cu Tocaia Grande

1

Sub o ploaie torențială, nd learcă, cu mantaua plină de apă, colonelul Robustiano de Araújo descălecă la ușa atelierului potcovarului. Îi dădu

¹ *Fogo-pagou* (braz.) – Focul l-a stins.

hățurile însoțitorului său, Nazareno, fratele mai tânăr al lui Gerino, doi oameni de absolută încredere:

— Așteaptă-mă la depozit.

În ușa. Castor Abduim îl salută pe plantator cu entuziasm:

— Intră, cumetre, casa e a dumitale. Finul dumitale s-a născut, vino să vezi ce frumusețe de mulatru.

Și Colonelul era mulatru. Dar în acel ținut, diferența se făcea între bogați și săraci: ca un plantator să nu fie considerat alb, trebuia să fie negru ca smoala asemeni colonelului José Nique, care se lăuda sus și tare cu rasa lui. Negrul Zé Nique! Frumos și milionar! – se proclama el de sus, de pe calul lui pursânge lovind cu cravașa din piele împletită și cu cap din argint. Colonelul Robustiano îi dădea, la începutul sezonului agricol, părintelui Mariano Bastos, paroh al catedralei São Jorge, o danie pentru altarul sfântului războinic, și un obol, tot liberal, taichii Arolu pentru sanctuarul lui Oxóssi, stăpânul naturii. Cei doi, sfântul și vrăjitorul, trebuiau să mențină ploile în limite rezonabile pentru ca florile și mugurii de cacao să se dezvolte normal, fără pericole și ca recolta să fie mai mare. Ofrandă urgentă și necesară: pe malurile râului Cobras timpul făcea ravagii.

Colonelul își descheie mantaua și o puse pe pietroiul de lângă forjă ca să se usuce: ce vreme mizerabilă și îngrozitoare!

— Am primit mesajul cu vestea cea bună, am venit s-o vizitez pe cumătră. Cum se simte?

— Nu-și mai încape în piele de bucurie, râde întruna.

Promisiunea de încuscrirc venea de departe. Terminându-și de plătit împrumutul pe care-l făcuse de la Colonel pentru cheltuielile de instalare a atelierului, datorie pe care o achitase în rate, à la volonté¹, după cum îi permisesse generosul creditor – nu e nevoie să te agiți, Tição, nu-i nici o grabă: îi repeta la fiecare plată –, Tição îl anunțase:

— Când am să mă căsătoresc o să vă rog pe dumneavoastră și pe dona Isabel să-mi botezați primul copil.

— O vom face cu multă plăcere, Tição.

Negrul se ținuse de promisiune. De căsătorit nu se căsătorise, dar se combinase cu cineva, același lucru în practică. Când Divei începuse să i se vadă burta, văzându-l pe Colonel în Tocaia Grande, Tição îi spuse:

— M-am legat, colonele, iar finul dumitale este deja comandat. – Negrul lăudăros și glumeț adăugă: – După pofta inimii.

După poftă, în legănat, în geamățul hamacului. Amanti, el și Diva păreau mai mult îndrăgostiți: de certuri sau neînțelegeri, nici nu putea fi vorba: de mână, zâmbitori, erau mereu împreună, schimbând secrete și săruturi și se spunea că se născuseră unul pentru altul. El o numea negresă, negresa mea, iar ea îi spunea albul meu. Își odihnea capul pe pieptul negru și lat, iar el îi atingea burta cu palma desfăcută, măsurându-i amploarea. Așteptau, nelișiștiți.

¹ À la volonté (fr.) – fără grabă.

În cele din urmă, zorile s-au dovedit a fi agitate în atelierul fierarului. La început de sezon, se redusese aflulul convoaielor cu cacao uscată. Când au apărut durerile în timpul nopții, Tição se duse după cocoș, legat cu prudență antecedentă de gutuiul din grădină, și-l sacrifică orixá-urilor. Abia după aceea plecase după Coroca.

Pe urmele moașei, curând, rudele feminine invadară casa: Vanjé, Lia și Dinorá. Dinorá cu o burtă diformă, atât de voluminoasă de ziceai că vrăjitorii îi unseseră cu ulei mădularul lui Jãozé și aveau să se nască gemeni. Cosma și Damian.

Degeaba făcu mutre Castor, încercând să-și impună prezența lângă rogojina unde sulerea Diva. Când se oprea din gemut, îi zâmbea, vitează, ca și cum ar fi fost o mamă veterană.

— Ieși afară! — Îi porunci Coroca, împingându-l pe negru: — Du-te și stai cu sfinții tăi. — Autoritatea moașei, cea mai mare posibilă.

Așezat lângă sanctuar, Tição așteptă, reținându-și nerăbdarea. Alma Penada și Oferecida se întinseseră la picioarele lui, și ei nerăbdători, adulmecând aerul cu boticurile, cu urechile ciulite, neluându-și ochii de la prietenul lor. Era pe cale să se întâmple ceva, știau ei.

Auzind tipătul, Castor se ridică dintr-o săritură și dădu buzna în cameră. Coroca ținea în mâini nou-născutul și arată corpul mic și murdar de sânge în lumina alburie a zorilor ca să-l vadă cu toții: Tição și Diva, Vanjé, Lia și Dinorá cu burtoiu ei. În pieptul negrului, inima i se înmuie și își simți ochii umezi. De când se știa el, nu plânse niciodată. Nici măcar atunci când primise, la sfârșitul iernii, vestea sosită cu destulă întârziere, despre moartea unchiului său Cristóvão Abduim, potcovar și șeful orchestrei în zilele de sărbătoare. Îi spusese Divei: dacă va fi băiat, se va numi Cristóvão ca unchiul meu care m-a crescut; dacă va fi fată, îi pui ce nume vrei tu.

2

În aceeași zi, trimise vorbă prin soldatul Romeu da Luz colonelului Robustiano de Araújo la Plantația Santa Mariana.

— Nu uita să-i spui Colonelului că i s-a născut fiul.

Romeu da Luz îl însoți pe Gerino până la atelierul fierarului ca s-o vadă pe Diva și să-l cunoască pe fiul lui Tição, — o sărbătoare continuă, nu lipsi nimeni. Zilda îi aduse un pieptăraș și botoșei croșetați de ea. Fadul scoase din rezervele lui și agăță la gâtul lui Cristóvão, ca să-l ferească de deochi, un lăntșor cu o smochină mică, din aur. Printre primii care apăruseră, Bastião de Rosa și Abigail, ea semănând cu o puțină, toată rotunjoară: deși rămăsese gravidă înaintea Divei, născuse la trei zile după ea.

— Dacă va fi fată — hotărî meșterul zidar —, când vor crește amândoi se vor căsători. Rămâne înțeles de pe-acum.

Pe plantații, culesul se terminase și se apropia de sfârșit uscarea prafului de cacao. O recoltă ce depășise toate previziunile și așteptările, dublă față de cea dinainte datorită impetuoasei producții a arborilor tineri. În casele

coloneilor banii curgeau gârlă, se acopereau creditele la filialele lui Banco do Brasil din Ilhéus și Itabuna, în conturile curențe ale firmelor exportatoare. În cabarete, moșierii făceau să curgă șampania în valuri, le cadoreau pe metrese cu inele cu briliante, brățări de aur, coliere de perle. Pentru ca un colonel să fie cu adevărat respectat, trebuia să aibă o casă civilă și o casă militară: în cea civilă, o soție austeră și religioasă, stăpâna căminului, dedicată îngrijirii familiei, datoriilor materne; în cea militară, o amantă frumoasă, și șic, elegantă, bună la pat, o companie veselă, pentru delectarea ochilor și plăcerea trupului și pentru a trezi invidia celorlalți.

Pentru a da o imagine a dezmățului, se vorbea prin orașe, pe plantații, că domnii colonei își aprindeau trabucurile cu bancnote de cinci sute de mii de reali. Într-adevăr, se pare că într-o noapte de chef memorabilă, când se sărbătorea sfârșitul recoltatului într-un cabaret din Ilhéus, colonelul Damásio de Castro sau fiul lui, licențiatul Zequinha – versiunile erau contradictorii – dădu foc unei bancnote de cinci sute ca să aprindă cu ea țigara Wandeia Miau-Miau, în semn de suprem omagiu. Aprinse țigara blondei poloneze și același foc îl folosi și pentru trabucul Suerdieck făcut manual în fabrica din São Felix.

Nu mai puțin bogată și fericită fusese și recolta Jacintei Coroca, o recoltă de bebeluși. Nu pierduse nici unul și în loc de șapte, au fost nouă, unul după altul. Cum așa, dacă au fost șapte gravidele care defilaseră prin Tocaia Grande, de-o parte și de alta a râului, în timpul iernii, sub ploaia mărunță? Dinorá, conform previziunilor curioșilor, născu gemene la o diferență de mai puțin de jumătate de oră între cele două fetițe, două păpușele, după cum se lăuda moașa, Marta și Maria, primele gemene ale Corăcăi. Al nouălea, de fapt primul care s-a născut, a fost adus pe lume de Guaraciaba, nevasta lui Elói Coutinho, o familie originară din Recôncavo. De la ei aflase Castor de moartea unchiului său Cristóvão Abduim și despre comportamentul cucernic al Madamei La Baronne, dedicată activității de la Biserică. Mai mult decât vârsta, soarele de la tropice o îmbătrânise fără însă a-i diminua elanul, continua activă și plină de zel: spunând rugăciuni înflăcărate, secera paracliseri adolescenți fără deosebire de culoare, păstrând, totuși, o anume slăbiciune veche pentru cei negricioși, dintre acoliții Domnului, favoriții.

Pantofari de meserie, Guaraciaba și Elói își ridicară o colibă și începură să lucreze, cu tenacitate și pricepere, pielea și lemnul. Guaraciaba, în ultimele zile de sarcină, era cât pe-acți să nască în drum. A fost prima din acea succesiune de nașteri: una din femeile din Estância, Zeferina, încheie ciclul, născând un băiat în noaptea când au început să se reverse bebelușii.

Cinci fete și patru băieți în mâinile Jacintei Coroca, mâini binecuvântate după cum o lăuda bătrâna Vanjé, laudă care se generaliza din gură în gură: trimiteau după ea de pe moșiile din vecinătate. Îi salvă viața soției colonelului Setembrino Arruda – pe a ei și pe a copilului –, transformând, într-o fericită reușită, o naștere dificilă, prematură, la șapte luni. Dona Beatriz se odihnea în conacul de pe moșie, între Taquaras și Tocaia Grande, așteptând data prevăzută să meargă să nască în Ilhéus, asistată de capacitatea doctorului Ismael Alves, obstetrician ideal, fie prin cunoștințele mult elogiate, fie prin vârsta

respectabilă. Deodată, se-ntâmplă acel neprevăzut, acel doamne-ajută-ne: trimiseseră degrabă un mesager cu un cal și cu ordinul de a o aduce pe Coroca zburând, cu toate pânzele sus. Sosise la timp, ținu totul sub control, luptă cu moartea, pas cu pas, nu-i fu teamă. Oare?

3

Colonelul Robustiano Andrade îi dădu o recompensă cumetrei Diva, o recompensă demnă de cine culegea peste cinci mii de măsurii de cacao și înroșea cu fierul atâtea cirezi, nenumărate capete de animale: boi, vaci, juncani, viței și doi tauri guzeras¹ cumpărați cu aur greu din îndepărtatul Stat Minas Gerais, cu tată campion importat de către faimosul crescător colonelul Alfredo Machado. O recompensă în bancnotă de cinci sute, făcând de nouă ce era.

— Isabel ți i-a trimis, cumătră, să-i cumperi niște lucruri de finului ei.

Vizită de felicitări, așadar, veselă. Totuși, Tição percepu în comportamentul plantatorului, de obicei vorbăreț și glumeț, o teamă latentă. Nu îndrăzni să-l întrebe de ce, dar Colonelul însuși, luându-și rămas-bun în ușa atelierului, îi destăinui:

— Sunt foarte îngrijorat, Tição. Chiar foarte mult.

— Și de ce, dacă-mi dați voie să vă întreb?

— Plouă fără încetare la izvoarele râului, în torente din ce în ce mai puternice. Râul stă să dea pe dinafară, nu știu ce se va întâmpla. Doamne ajută să nu fie nimic. Pentru orice eventualitate, am dat dispoziții să se retragă vitele mai spre interior, unde se află crescătoria de viței, știi tu.

Și acolo ploaia spăla valea, îngroșa râul. Plantatorul și potcovarul stătură câteva clipe și se uitară la cerul acoperit de nori negri, denși, ascultând vuietul vântului traversând pădurea. Colonelul Robustiano de Araújo adăugă înainte de a pleca prin ploaie:

— Cel mai mult mă tem de arborii de cacao gata să dea în floare: recolta poate fi compromisă. Să ne rugăm lui Dumnezeu să înceteze ploaia.

4

Cícero Moura, cunoscut prin bordeluri sub porecla de *Doutor Permanganato*, seund și delicat, reprezentant al Koifman & Cia, una din principalele firme exportatoare de cacao, străbătea în sus și-n jos ținutul scăldat de apele râului Cobras, călare pe Envelope, un catâr greci și prudent, cu pasul măsurat și precaut: pe drumurile pline de noroaie, desfundate și periculoase, siguranța călărețului depinde de calitatea animalului.

Nici măcar atunci când străbătea potecile tăiate prin pădure, când mânca la comun în micile adăposturi, Cícero Moura nu renunța la lavalieră, la gulerul

¹ Guzerás (braz.) – originar din Guzerate (India).

și manșetele apretate. Ia batista care-i ieșea din buzunarul hainei, la lanțul de ceas atârnat de vestă, la părul lucind de atâta briantină, cu cărare pe mijloc, ultima modă. Ca și cum s-ar fi dus la o petrecere. Într-un fel așa și era, fiindcă, la conacurile de pe moștile unde se oprea ori de câte ori putea, sosirea lui agita bucătărese și servitoare, el fiind un mare apreciator al meselor bune și al slujnicilor. Mic și slăbănog, la fiecare masă mânca până nu mai putea. Cât despre servitoare, avea toate motivele să le prefere.

Cei mai buni clienți ai lui Cícero Moura erau micii plantatori. Lipsindu-le în general banii lichizi pentru a face față cheltuielilor curente, nu-și puteau permite să aștepte recoltele timpurii și pe cele la termen când prețul unei măsurii de cacao atingea cote maxime, așa cum făceau marii proprietari. Cícero Moura cumpăra anticipat și la un preț convenabil, o parte din recolta următoare, avansând banii. Pe aceste plantații mici discuta și încheia afaceri, sorbind o cafeluță sau un pahar de lichior de jenipapo, dar ca să ceară găzduire, să mănânce și să petreacă noaptea prefera plantațiile mari, unde mâncarea era de calitate întâi iar servitoarele, crescute în casă, erau niște drăgălașe.

Drăgălașe, îl încântau prin tinerețe și curățenie. Culcându-se cu ele, se considera în siguranță, ferit de pericolul de a lua vreo boală urâtă. Bolile venerice, gonoreea, șancrul și sifilisul umpleau bordelurile din regiune, tratate pe bază de leacuri și poțiuni miraculoase. Nici nu începuse bine să bată acele fundături, că Cícero Moura se și alegea dintr-un bordel din Taquaras cu o gonoree care devenise cronică ieșindu-i și pete pe mâini. De atunci, lua cu el, la drum, praf de permanganat: dacă avea să-și pedepsească mädularul cu vreo femeie ușoară, o punea pe târlă să-și spele anumite părți cu o soluție de permanganat dizolvat în apă, condiție sine qua non pentru tăvăleală și plată — nu era meschin dacă îi erau satisfăcute pretențiile. Însă, doar în ultimă instanță recurgea la târfe. În brațele slujnicilor se simțea în siguranță, deoarece fiind ele, de regulă, deflorate și posedate de către colonei, trebuiau să fie, prin urmare, curate și sănătoase. Nu-i plăceau nici concubinele și era mort după fetele mari sau care-și pierduseră fecioria de curând. Cícero Moura, o minte înflăcărată, nebun după femei.

Devenise o figură populară în provinciile râului Cobras. În mapa impunătoare din piele, pe lângă blocnotesul cu cifrele de cumpărături și credite, avea și pachetele cu fotografii colorate de sfinți pe care le distribuia cu aceeași cucernicie soților de colonei și servitoarelor de la moșii, dar și fetelor din bordeli: un dar primit întotdeauna cu plăcere.

Din când în când, Cícero Moura era văzut descălecând de pe catârul Envelope în fața magazinului arabului Fadul Abdala, luptându-se cu o doză dublă de coniac și informându-se asupra muieretului:

— Au apărut ceva prospături, amice Fadul? Vreo vițică înțărcată?

Începându-și călătoria, în sezonul de dinaintea recoltatului și al ploilor de vară, negustorul de cacao trecu prin Tocaia Grande și-și repetă întrebarea obișnuită. Turcul o arătă cu degetul pe zănateca oprită pe podeț, acoperită cu un sac de rafie:

— Cineva i-a făcut felul creaturii ăleia și toți băieții tabără pe ea. Până și lunganul ăsta de-aici. — Se referea la Durvalino, ocupat cu spălatul sticlelor, lângă puț.

Cícero Moura ceru amănunte despre vârstă și împrejurare: când s-a întâmplat, aproximativ? Atât de tânără, abia înflorită, fără să fi avut timp să ia vreo boală, desfăcându-și picioarele din plăcere și nu pentru bani, exact așa cum îi plăcea lui. Dădu pe gât restul de coniac și se îndreptă spre podeț, cu ochii lucindu-i.

5

Servind puținul rachiu care mai rămăsese prin partea locului unor clienți ocazionali. Fadul Abdala digera vești alarmante, cu ochii ațintiți pe cerul plumburiu. Supoziții, previziuni, exclamații îngrijorătoare se rostogoleau pe tejgheaua slinoasă. Până și inima turcului se înmuia.

Înainte de a-și continua drumul spre Taquaras prin ploaia torențială — părea aceeași care-l întâmpinase la sosire, atât de mult se succedau rafalele de ploaie —, colonelul Robustiano de Araújo se opri la magazinul arabului să-l salute, bău ceva pentru a preîntâmpina răceala și-și reafirmă teama care-l consuma:

— Mă duc la Ilhéus, dar mă întorc repede. De mai bine de cincisprezece ani, n-am mai văzut atâta apă. Nu-i de glumă.

Cu aceeași grabă de a reveni pe plantațiile amenințate, căpitanul Natário da Fonseca, sosise după o absență prelungită pe plantațiile de la Boa Vista și Atalaia, aducător de vești triste, primele de la Itabuna. Râul Cachoeira își ieșise din matcă, inundând moșii, distrugând plantații, transformându-le în imense întinderi de noroi, expulzându-i pe lucrători în satul Ferradas. Pagube enorme: florile recoltei timpurii s-au dus pe apa sâmbetei.

Colonelul Boaventura Andrade, nu mai puțin îngrijorat, profită de ocazie pentru a trimite înapoi pe dona Ernestina la confortul micului palat din Ilhéus, însă nu înainte ca sfânta doamnă să fi aprins zeci de lumânări la picioarele lui São José, cu ajutorul tinerei Sacramento, un amor de fată, devotată stăpânilor, serioasă și harnică. Docilă și caldă, adăuga Colonelul calităților ei, cuibărin-du-se în brațele-i primitive ca să poată suporta aceste noi supărări ce se adăugau unor vechi și apăsătoare amărăciuni. Dacă São José nu se înduioșa de lumânări și jurăminte, dacă diluviul persista în amonte de râul Cobras, și aici, după cum se întâmplase în valea râului Cachoeira, recolta timpurie va fi pierdută iar cea normală va fi în pericol.

Nu fuseseră numai colonelul Robustiano și căpitanul Natário, proprietari de pământuri și plantații, cei care dăduseră alarma. Tăietori de copaci și zilieri, călători în trecere spre gară și spre orașe, grupuri de târfe care se retrăgeau, repetan aceeași polologie dezolantă: apele se umflau și amenințau cacaoa. Bătut de ploaie, și Pedro Cigano veni să se refugiase în Tocaia Grande:

— Nu mai există drumuri, peste tot e numai noroi, convoaiele nu mai pot trece. O să rămân aici până când Dumnezeu va porunci să se îndrepte vremea.

De la tejgheaua prosperului negoț, Fadul Abdala asculta relatările îngrozite, prevestirile rele. Cu toții, plantatori, zilieri, prostituatele și muzicantul erau îngrijorați de înflorirea copacilor, de mugurii incipienți ai arborilor de cacao, de recolta timpurie și de cea normală.

Ascultând, constata că nimeni nu pomenea de soarta oamenilor. Calculau valoarea pagubelor provocate de revărsarea râului Cachoeira, dar de soarta refugiaților fără adăpost și fără hrană, îngrămădiți în Ferradas, nimeni nu se îngrijora și nici nu-i căina. Întrebând ce se întâmpla cu acci nefericiți, află, mai mult sau mai puțin vag, de îmbolnăvirile de vărsat de vânt. Cazuri izolate, nu constituiau motiv de temere, însă când se declanșa epidemia, moartea-și făcea de cap, secerând nenumărate vieți.

Trecuseră mai bine de două decenii de când Fadul Abdala pusese piciorul în ținutul de cacao, devenind grapiúna mai întâi trup și suflet, apoi din convingere. Păstra în fundul cufărului, înfășurat în hârtie gri, certificatul de la Notariatul din Itabuna, unde erau înscrise data și locul nașterii unui copil de sex masculin, de culoare albă și așa mai departe, care la botez primise numele de Fadul. Văzuse lumina zilei pe Plantația Araruama, la marginea lui Macuco — brazilian născut grație diligențelor lui Ubaldo Madureira, grefier de categoria a doua și tovarăș de distracții în bordeluri. Bărbați și femei, dar mai ales băieți și fete, veniți de la capătul celălalt al lumii, renășteau brazilieni sub pana întortocheată a conțopistului. Notarul, licențiatul Márcio Costa do Amaral, semna și parafa, dând girul veridicității, încasând o bună parte din onorariu.

Buni brazilieni, trebuie adăugat în completarea adevărului. Fadul aproape că uitase ziua și împrejurările debarcării în portul Ilhéus, adolescent fiind, recomandat compatriotului său Emílio Calim, proprietar al Bazarului Alexandria, unde a trudit și a învățat meserie. Dar încă nu-i intrase în cap faptul că în iubita lui patrie adoptivă, înaintea bărbaților și femeilor treceau arborii de cacao, fiind mai importanți.

Pe neașteptate, Cícero Moura, care ar fi trebuit să umble de la o plantație la alta cumpărând cacao pentru Koifman & Cia, își legă catârul Envelope de stâlpu din colțul magazinului și se duse la tejghea având grijă să nu-și murdărească mânecile paltonului ponosit, însă arătând impecabil, în ciuda tuturor acelor noroaie. Fadul era uimit deoarece misitul nu ceru informații despre femei, nu voi să știe nimic de prospături. Pe fața-i întunecată se putea citi neliniștea:

— Situația-i albastră, amice Fadul, nimeni nu dorește să încheie nici o afacere. Am să rămân aici să aștept încetarea ploilor.

Fadul se miră: să aștepte în Tocaia Grande? *Doutor* Permanganato trăgea de obicei în Taquaras unde trăiau și niște rubedenii mai îndepărtate de-ale lui. Turcul nu-l întrebă de ce: la tejgheaua căreimeci, până la urmă, tot afla, mai

devreme sau mai târziu, motivele. Iară a fi nevoie să arate curiozitate sau interes, fără să treacă drept iscoditor.

6

Însoțită de Tarcísio, Coroca se îndreptă spre ferma celor veniți din Estância, pe malul celălalt. Traversând podețul, constată cum se umflară apele râului: involburate și zgomotoase alunecau furioase la vale, parcă puse pe ceartă. Văzu movilițele de nuferi smulse de apele dezlănțuite. O floare albastră între două frunzulițe verzi se păstra teafără în vârtoarea apelor, fragilă și suverană. Râul, prieten bun: le dădea pește și creveți, apă pentru toate nevoile, în el se scăldau, spălau rufe, vorbeau și glumeau în nopțile senine cu lună plină și în cele întunecoase cu lună nouă, cupluri amorezate îl foloseau pentru iubire și desfătări, se scufundau îmbrățișați în apele căldute, genceau în clipele de răgaz, se adăposteau în desigurile de papură. Dar nici una nici două, se transformase într-un dușman, se împăuna bolborosind, proscera amenințări. Așa gândea Coroca, dar nu spuse nimic pentru a nu-l mâhni și mai mult pe solicitant.

Băiatul mergea repede și era încordat, natural: Zeferina, nevasta lui, se plânsese de primele contracții, dureri încă ușoare și intermitente.

Grăbit, el o zbughi din pat și o porni către căsuța din lemn din Baixa dos Sapos. Nu era să aștepte să se întetească durerile sau ca femeia să piardă apa pentru a alerga după moașe.

— A sosit momentul ca irbisul să bea apă, dona Coroca. Haidem! De câte ori nu auzise Coroca chemarea impetuoasă, de câte ori nu răspunsese ordinului peremptoriu plecând și ea înspăimântată? Își controla nervozitatea și teama, nereușind să se calmeze decât atunci când ajungea la locul respectiv și prelua comanda luptei: ea de o parte, moartea de cealaltă. Cu acea ocazie, emoția, strângerea de inimă erau și mai mari deoarece, nefiind decât ora trei după-amiaza, aveai impresia că un apus prelungit, urât și trist se abătuse peste Tocaia Grande.

Să mergem, acceptă zâmbind pentru a-l liniști pe Tarcísio. Își puse un sac pe cap și o porni la drum ca s-o ajute pe Zeferina să nască. A opta din șirul inițiat de Guaraciaba, pantofăreasa: a noua dacă se ia în considerație că Dinorá a avut gemeni într-o noapte minunată și miraculoasă!

Rafalele de vânt erau cât pe-acu să ia pe sus corpul consumat al Corocăi și pe podeț ea trebui să se sprijine de brațul însoțitorului. Pe o așa ploaie nu ieșea nimeni din casă, dar grvida nu știe niciodată când îi vine ceasul. Când o asistă pe Hilda, ușurând-o, coana Leocádia, cunoscătoare în ale religiei, explicase că ora și ziua sunt înscrise în cărțile din ceruri dinainte. Moașa râdea de superstițiile bătrânei: idică vrei să spui că atunci când copilul se naște înainte de termen este pentru că sfântul a greșit calculele dintre ziua dezmățului și cea a chinului. Coana Leocádia râdea de prostiile Corocăi, nu

era numai o păcătoasă, ci și o eretică: atmosfera se înscenina. travaliul se ușura cu binecuvântarea Domnului.

Femeile din Estância nașteau ușor. cel puțin așa se întâmplase cu Hilda și Fausta, cu siguranță că la fel va fi și cu Zeferina. În schimb, bărbații nevrigoși la primul semnal de alarmă dădeau năvală la casa moașei. În timp ce comanda pregătirile inițiale, Coroca se interesa de inițiativele și proiectele acelor oameni muncitori, uniți și prudenți, la fel ca cei din familia lui Ambrósio. Și petrecăreți dacă era să te ici după puținul timp de când locuiau acolo: orice pretext era bun ca să dea o mică petrecere: dacă era posibil, împreună cu ceilalți sergipani și cu oameni din sat. în ultimă instanță, doar ei: nu lăsau să le scape nici o duminică fără să se distreze. Muzica nu era o problemă, cei patru bărbați formau o orchestră mai mult sau mai puțin acordată, nu avea importanță: Vavá și Tarcísio la gitară. Gabriel la mandolină, iar la flaut Jardelino le ținea isonul.

Doi dintre flăcăi, Zelito și Jair, zdrăngăneau și ei la violă și nu era rău deloc: coana Leocádia era în fruntea dansului. animând petrecerea.

Dincolo de crescătoria lui Altamirando, unde, pe dealul pietros caprele se înmulțeau în voie și nestingherite – iedul-de-munte, Ção le păștea –, oamenii din Estância măsuraseră câteva pogoane de pământ pe care începuseră să planteze arbori și să le cultive: câmpuri de manioc, fasole, porumb și cartof-dulce. Femeile se ocupau de grădina de legume, cultivau verdețurile și legumele cele mai consumate în regiune: varză, quiabo, jiló, maxixe, dovleac. Coana Leocádia explica:

— Îmi place să mănânc o mâncare consistentă... – obicei din Sergipe, influențând masa din ținutul de cacao, marcând gusturi și preferințe.

Plănuiau să planteze o livadă de portocali – cel de tipul umbigo, mai dulce ca mierea, cel de apă și cel sec, cel de pământ amar ca fierea dar din a cărui coajă se face cea mai bună dulceată – lămâi și mandarine, pe lângă fructele care creșteau acolo. la-ntâmplare. atâtea și fără asemănare: fructul-de-pâine, mango, avocado, papaia, caju, fructul de manghier, pitanga, cajá, jaca-de-pobre¹, fruta-de-conde², condessa³, pinhas, coacăze, jambo⁴ și carambola⁵, gutui și mirt și multe, multe altele. lista nici pe departe nu s-a epuizat. Puieti de bananieri de specii discrite: de pământ și de apă, de argint și de aur, banana-măr și cele de são-tomé, roșii sau galbene, bune pentru întărirea forțelor bolnavilor. Mai mult decât în ale religiei, Leocádia se pricepea la compoturi și dulcețuri. în Estância le făcea și le vindea multor clienți. În ziua în care agricultorii vor termina de cultivat pământul pe care și-l demaraseră, târgul din Tocaia Grande nu va fi suficient pentru surplusul de produse. Leocádia plănuia să le vândă și la târgul din Taquaras. Locuiau într-o casă enormă din

¹ *Jaca-de-pobre* (braz.) – fruct de culoare galbenă comestibil.

² *Fruta-de-conde* (braz.) – fruct de pin.

³ *Condessa* (braz.) – fruct galben-crem, succulent, aromat, dulce.

⁴ *Jambo* (braz.) – fruct din familia mirtaceelor.

⁵ *Carambola* (braz.) – fruct din familia oxalidaceelor.

chirpici, cu încăperi pentru diversele perechi și pentru copii, dar aveau de gând să construiască în curând case separate, cel puțin patru.

O naștere ușoară, cea a Zeferinei, urmând exemplul Hildei și al Faustei. Nu a fost ca aceea a Isaurei, dificilă, și nici dublă ca a Dinorei. În sat, se crease o anume expectativă față de nașterea Zeferinei, dând ocazia unor pariuri în legătură cu sexul copilului. În Tocaia Grande, totul și nimic era motiv pentru pariu și tragere la sorți, se puneau la mezat cocoși și câini, păsări cântătoare, colivii artisanale, un ceas fără arc, un pistol, orice flecușet. În timpul furtunii se născuseră patru băieți și patru fete, Zeferinei îi revenea balotajul – expertii pariau pe forma și mărimea burții ei.

Se născu o fetiță după ceasurile nouă seara și Leocădia anunță numele ales: Jacinta. Jacinta, ah, nu mai spune! Ba da, numele cumetrei căreia i se datorează nașterile celor trei femei din Estância, cine alta să merite mai mult? Nu merit deloc, nu știu ce să spun, așa ceva nu se face. Luată prin surprindere, Coroca se pierdu cu firea, în sfârșit, o văzură jenată.

Când totul se termină, Coroca se spală pe mâini cu o bucată de săpun de cocos, o altă noutate adusă de cei din Estância, bău cafeaua strecurată de Fausta și dădu pe gât dușca de rachiu pe care i-l servi Gabriel. Refuză să fie însoțită la întoarcere – unde s-a mai văzut așa ceva? Trecând peste podet, o cuprinse teama: apele, zgomotoase, rezezi și dezlănțuite îl acopereau, revărsându-se peste scânduri, necontrolate. Nici nu ajunsese în fața casei când auzi trosnetul înfricoșător.

7

Albia râului alimentată de ploile diluviene se umflă la izvoarele râului Cobras, se înălță ca un munte de valuri și se revărsă. Râul atunci își ieși din matcă, mugind și măturând totul în cale. Strâns între malurile lui imemorale, învolburat, le străpunse, și viitura inundă Tocaia Grande. A fost îngrozitor, își amintea Turcul Fadul.

În pădurea asaltată, animalele fugeau înspăimântate, cățărându-se în copaci, băgându-se în văgăuni, într-un exod în care se amestecau șerpi și irbiși, păsări și maimuțe, porci mistreți și domestici și capivora¹ leneșe care se mutau de pe o creangă pe alta. Cele care nu au scăpat la timp se luptau neputincioase împotriva curentului, curând au apărut multe și felurite trupuri, plutind în derivă, animale sălbatice și domestice.

Când se auzi trosnetul, cei care dormeau se treziră, iar cei care vegheau și se așteptau la ce era mai rău se ridicară în picioare, dădură cu toții buzna afară. Râul năvălea nebunește, apele se umflau în fiecare clipă și se revărsau, distrugând tot ce întâlneau în cale. Râului i se alătură vântul care bătea furibund părând că au de gând să termine cu satul. În întuneric se întrezăreau

¹ *Capivora* (braz.) – specie de rozătoare foarte mare răspândită în regiunea cizandină din America de Sud.

silucte. unii cu felinare în mâini care se stingeau imediat, alții strigând și dând sfaturi și ordine, cerând ajutor, cine poate ști: lurtuna înghițea vorbele și lumina lămpilor. Nu se auzea decât vuietul înfricoșător al viiturii și răgetul funebru al taifunului.

Un bărbat trecu în goană, era dulgherul Lupiscínio, se duse lângă podeț. Se gândea oare să-l susțină cu mâinile, să-l apere cu propriul trup? Femeile dădeau năvală dinspre Baixa dos Sapos, înnebunite: veneau oameni de pe Caminho dos Burros: se adunau pe câmp înmărmuriți și tulburați, în țipete și plânsete. Nimeni nu știa unde să se ducă sau ce să facă.

Mai puternic decât teroarea și disperarea, glasul tunător al arabului Fadul Abdala acoperi vuietul vântului și mugetul apelor. Cu pumnii ridicați, blestema cerul.

8

Prima construcție care s-a năruit și a fost luată de ape, pavilionul din paie, putrezit de vreme, târî după el amintirea bucuriilor și a tristeților. Când se organizau dansuri pe pământul bătătorit, mai solid decât cimentul, Turcul Fadul, folosind vocabular de cabaret, îl denumea pompos sală de bal. Dar servise la fel de bine și de culcuș pentru trupeți și călători în trecere care aprindeau jăratec să frigă carne uscată și să fiarbă cafea. Se adunau în jurul cărților de joc, sală de jocuri de noroc, cazinou de pariuri, bârlog de hoții și ticăloșii unde deseori se vedea lucind tăișul pumnaletelor. Cenaclu de discuții și cântece: amoruri, vrăjeli, abuzuri, cuplete, acorduri de gitară și mandolină, sunete de concertină. Infirmerie de spital, acolo se odihniră bolnavi, în trecere spre Itabuna în căutare de doctor sau farmacie. Capelă mortuară unde rude și străini i-au privegheat pe morți amintind despre faptele și calitățile lor, animați de rachiul de trestie-de-zahăr. Teritoriu de amor plătit și de iubiri, în pavilion s-au schimbat priviri, s-au spus galanterii, perechi s-au cunoscut și s-au dorit, s-au certat și s-au despărțit, visuri s-au clădit și s-au năruit. Arenă de certuri, furie și bătăi, aici violența și-a făcut de cap, a curs sânge și au murit oameni.

În vremurile de demult fusese un mic chioșc, un adăpost ridicat de vitejii care tăiaseră scurtătura, reducând traseul convoaielor de cacao și care, ajungând într-un loc atât de frumos și de primitiv, își amintiră de întâmplarea încă recentă a ambuscadei și cu acest nume îl botezaseră. Întețindu-se activitatea trupeților și crescând numărul de locuitori, intensificându-se traficul de târfe, tăietori de lemne și zilieri, o dată cu instalarea cărciumei turcului și a atelierului de potcovit, a apărut necesitatea unui local mai spațios.

Ca să construiască pavilionul, se adunară toți locuitorii: două duzini de surghiuniți, cel mult, bărbați și femei laolaltă. Degrabă și în unanimitate, răspunseră la apelul lui Castor Abduim, care le servea tot felul de noutăți, atunci când, rugat de negresa Epifânia, fierarul se hotărâse să-l sărbătorească pe São João. La drept vorbind, petrecerea a început din momentul în care s-au

decis să construiască pavilionul și să-și distribuie sarcinile. Nu a fost muncă, a fost distracție, să măsoare tulpinile de bambus, să traseze îmbinările cu liane, să fixeze baza și acoperișul.

O sărbătoare, confirmă Pedro Cigano, care, aflându-se în trecere, se hotărî să rămână în Tocaia Grande ca să ia parte la gălăgiosul du-te-vino și ca să comande suita petrecerilor. Începu prin a propune să se anticipeze data inaugurării pentru noaptea de Santo Antônio, propunere întâmpinată cu entuziasm.

Câte petreceri nu animase muzicantul în sărăcăcioasa și feerica sală de bal din Tocaia Grande? Numărul exact nu-l mai știa nici el, nici altcineva, atât de multe fuseseră, care mai de care mai animată. Dar cei care au fost prezenți la balul de la început, niciodată nu-l vor uita, din diverse motive, legate de abrupta prezență a morții și de proclamarea vieții.

Începuse animată și zgomotoasă cu o încăierare năvalnică între târfe unde se dădură-n spectacol Dalila și Epifânia, Cotinha și Zuleica, o bătaie cu adevărat amuzantă și captivantă. Ca să se încingă o petrecere, nimic nu se compară cu păruiala zdravănă între femei. Așa stând lucrurile, balul continuă spre delectarea tuturor, până în momentul conflictului când derbedeii au vrut să le ia pe femei cu forța. După cum se știe, a avut un sfârșit trist și îndoliat.

Un glonte rătăcit o omorî pe micuța Cotinha, surprinzătoare creatură: trup plăpând, suflet milos, tărie de caracter. Știa rețete de dulciuri și lichioruri și le pregătea, bunătați de la mănăstire. Crescuse într-o mănăstire de maici unde, ca să-l slujească mai bine pe Domnul, îi servise drept consolare și distracție părintelui Nuno de Santa Maria, un puternic flăcău portughez. Când venea vorba de Cotinha, de care-și aminteau cu dor, Coroca o compara cu o pasăre.

Însă, înainte de a fi împușcată, ea și ceilalți prezenți, cei de prin partea locului și cei din afară, cei pașnici și cei scandalagii, auziseră proclamația anunțată clar și răspicat de Fadul Abdala, în numele micii comunități care trăia și trudea acolo: în Tocaia Grande erau toți pentru unul și unul pentru toți, iată deviza locului. Merita să fie reamintită în ceasul fatal al inundațiilor, când satul se vedea amenințat să dispară sub apă și când turcul s-a ridicat din nou pentru a vorbi în numele unei comunități mult mai numeroase. Pentru a realfirma deviza înscrisă în noaptea de Santo Antônio pe blazonul pe care Tocaia Grande încă nu ajunsese să-l aibă, un pact al vieții triumfând asupra morții.

9

În mijlocul frunzelor de palmier rupte, luate de ape, se puteau vedea obiecte aparținând lui Cícero Moura: manșetele din celuloid, gulerul tare, lavaliera, cămașa și pantalonii. Unde să fie oare pelerina și cizmele, piese de valoare? Și chiar însuși negustorul de cacao, distins cetățean, reprezentant al firmei Koifman & Cia? Dacă dormise în pavilion, cu siguranță că-și trăsese pelerina și cizmele și ieșise să vadă nenorocirea.

Imediat după pavilion, au fost luate de vârtejul apelor tulburi ale râului cocioabele fetelor, bordeiele din chirpici, mizerabile locuințe. La fel și nimicul pe care-l aveau umblărețele: saltele de paie și rogojini, rupte și murdare, acoperite cu stambă, vase din lut, cutii din tablă pentru uz divers, tot felul de troace.

Nu rămase în picioare decât micuța casă din lemn construită demult de căpitanul Natário da Fonseca, pentru a le adăposti pe Coroca și Bernarda, bătrâna și tânăra. Totuși era inundată, iar zdrențele de îmbrăcat și obiectele casnice se pierdură în șuvoi. Cutia de gaz, leagănul bebelușului, se făcu bucăți lovindu-se de un copac în furia curentului.

Nu scăpase nici măcar baraca ridicată pentru Epifânia când negresa aterizase prin acele coclauri cu aerele ei, iar bărbații se întrecură în îmbinarea prăjinilor și în amestecarea chirpiciului. Rezistă ceva mai mult, dar sfârși prin a se înclina și a se dezmembra în noroi. În doi timpi și trei mișcări, se termină cu bordelul, din Baixa dos Sapos nu mai rămăsese decât numele.

11

Auzind trosnetul, Coroca alergă spre casă și, intrând, o strigă pe Bernarda. Nu așteptă ca ea să termine cu clientul, luă copilul și plecă în goană, împruscând cu apă, îndoită de vânt. Ieșind, o anunță:

— Mă duc acasă la Căpitan și-l iau și pe Nadinho. Grăbește-te.

Bernarda o ajunse la începutul scărilor din piatră, gâfâind:

— Ce ploaie mai e și asta, cumătră? N-am mai văzut...

Coroca îi dădu înapoi copilul:

— Dacă ar fi numai ploaia... E inundație, nu ți-ai dat seama până acum?

— Eram ocupată. Unde te duci?

Coroca se întoarse pe jumătate, Bernarda o apucă de braț: noroiul curgea printre picioarele celor două femei, vântul le zgâlțâia:

— Zeferina tocmai a născut, mă duc s-o văd pe ea și pe fetiță. Să ajut și eu cu ce pot.

La poalele dealului, siluete se agitau. Bernardei nu-i trecu prin cap s-o oprească pe bătrână, din contra, îi eliberă brațul, strânse copilașul la piept și, înainte de a relua urecușul, îi spuse:

— Îl las pe Nadinho cu nașa Zilda și vin după dumneata.

— E mai bine ca tu să rămâi aici. O să ai multe de făcut.

— Se poate.

Coroca începu să coboare ținându-și echilibrul pe treptele alunecoase. Bernarda urcă mai departe. Edu îi veni în întâmpinare:

— Vrei să te ajut? Dă-mi copilașul. Mama te așteaptă.

— N-am nevoie. Dar tu? Încotro?

— Mă duc să iau un câtar să-l anunț pe tata, care este la Atalaia și habar n-are de nimic.

Auziră zgomotul pavilionului care se năruia. Stând pe loc, încercau să distingă ceva în întuneric, vântul îi biciuia. Edu o luă la fugă pe coastă.

— Fugi repede!

Bernarda își relua urcușul, bebelușul scâncea. De pe terasă se vedea silueta Zildei, se duse repede spre Bernarda, întinse brațele să ia copilul.

— Dă-mi-l pe fiul meu.

Abia atunci, adăpostindu-se în casa nașilor, Bernarda se cutremură de frică: nu de pericolul inundațiilor, nu-i era teamă de moarte. Mult mai rău: îi fu teamă de bunătatea, de abnegațiile vieții. Coroca o prevenise doar: când o prostituată aduce pe lume un copil, unul din cei doi trebuie să se pregătească să sufere. Or copilul în rușinea și disprețul din bordeluri, or mama, sfâșiată în două, cu inima ieșindu-i din piept.

12

Evenimentele, cele mari și cele mici, dar nu mai puțin importante, s-au întâmplat, mai multe în același timp, cu aceeași rapiditate incredibilă cu care apele s-au umflat și s-au revărsat, acoperind în întregime valea și poalele dealurilor. Un ocean dacă se poate spune așa – spuse bătrînul Gerino, care nu văzuse niciodată oceanul dar știa că este nemăsurat.

Abandonându-și locuințele sub impactul vuietului râului clocotitor, locuitorii și-au dat seama că apa le ajunsese la gleznă, dar nici nu avură timp să se mire că apa continua să urce pe picioare, le trecu de burtă, ajunse până la pieptul celor mai înalți, până la gâtul celor mai scunzi. Nivelul cel mai ridicat se înregistră într-o dimineață cu o lumină difuză, ca și cum noaptea încerca să mai rămână: apa ajunsese până la bărbia lui Fadul. Oamenii se cățarau pe stânci, se îmbulzeau pe treptele scării de piatră care duce la casa Căpitanului.

Noapte de coșmar, se creă panică, nu mai lipsea mult să se generalizeze. Reținută cu eforturi mari, a fost posibil să se ia unele măsuri până când viitura nu ajunsese să depășească înălțimea medie a adulților. Fugind ca niște bezmetice, fetele alergau de la fierărie la magazin, strigau după ajutor pe Castor și pe Fadul, de la unele mai zăpăcite porni isteria și anunțul sfârșitului lumii. Restul oamenilor se năpustiră pe câmp ca să vadă cu ochii lor cum pământul avea să înghită casele de pe Caminho dos Burros, care se redusese la jumătate în câteva minute. Bordeiele și harăcile erau luate de torrent, precum fructele putrede care cădeau din copaci. Coșmeli ridicate în grabă, adăposturi provizorii ale unor ființe care, sosind fără intenția de a rămâne, considerând că o construcție ar fi durat prea mult, prinseseră rădăcini și se fixaseră acolo. Rămăseseră în picioare construcțiile mai solide, din cărămidă și piatră: ocupate de apele care intrau și ieșeau pe uși și pe ferestre, locuitorii lor erau expulzați.

Nesțîind de frică, viteji și fanfaroni obișnuți cu șacali feroce și șerpi veninoși, sfidând moartea printre ambuscade, bandiți și pistolari, se văzură

de-odată amenințați de forțe superioare – apele revoltate, dărâmând case, înghițind animale, furtuna smulgând arbori, aruncându-i în aer – nu știau cum să le înfrunte, se simțeau dezarmați, neputincioși. Armele de foc – revolvere, pistolete, mitraliere –, armele albe – pumnale, șișuri –, nu le erau de folos, se cerea un alt soi de vitejie.

Vlăguți, ezitanți, hăituiți, îl înconjurau pe Fadul neștiind ce să facă. Erau destule de făcut dacă doreau să înfrunte situația și să limiteze consecințele: era destul să privească de jur-împrejur, însoțind gestul imperativ al turcului, cu brațele întinse. Fadul nu șovăi: tocmai îi spusese lui Dumnezeu tot ce avea de spus, era pregătit pentru orice s-ar fi întâmplat.

Începu prin a-l recupera pe casierul Durvalino, readucându-l în fire: găliganul era pe punctul de a-și pierde capul și de a face urât. Zărind hainele lui Cícero Moura – plutind pe apă. Duce-Vorba păli și începu să tremure. Cu ochii holbați, arătând cămașa și perechea de pantaloni, începu să scâncească precum un copilăș, manifesta simptome de leșin, ca și cum n-ar fi fost de ajuns târfele. Se impunea să termine cu exemplul rău înainte ca ceilalți să se ia după el și nebunia să fie generală. Fadul nu pierdu timpul cu discursuri și sfaturi, recurse la un remediu sigur: îi aplică o palmă după ureche lui Ai-aflat-deja?, o singură scatoalcă:

— Potolește-te, tăntălăule!

Punct ochit, punct lovit. Durvalino se liniști: dacă nu-și redobândi calmul absolut, cel puțin își înghiți spaima, și se puse imediat pe treabă. Fricos, tăntălău, termeni inadecvați pentru a defini starea de spirit a ucenicului: o preocupare, un presentiment rău. Din când în când se cutremura, deschidea gura ca și cum ar fi vrut să povestească ceva, dar se abținea, păstra pentru el temeri și griji. După starea în care era stăpânul, ocazia nu era propice pentru a-i discuta ordinele.

Pentru a-i face să-și revină în fire și pentru a împiedica răspândirea panicii. Fadul atribui – nu atribui, impuse fără putință de tăgadă – fiecăruia, imediat, responsabilități concrete pe care trebuiau să le înfrunte și să le îndeplinească. Cât despre populația de pe malul celălalt, de ea se ocupară Tição Abduim și Bastião da Rosa, rude apropiate ale Sergipanilor prin legături de concubinaj.

13

În eurând, casa căpitanului se umplu de lume, în zori era ticsită. Aici, până și cei mai descurajați se simțeau în siguranță, apărați de tot și de toate, inclusiv de forțele dezlănțuite ale naturii, erau la adăpost de mânia și pedeapsa lui Dumenzeu. Deoarece casa era situată în vârful dealului și pentru că aparținea căpitanului Natário da Fonseca.

Acolo îi transportară pe nou-născuți și pe lehuze, pe lângă o lată pe nume Alzira, arzând de febră, neavând putere să meargă, dusă în spate de Balbino. În camera plină de lume, Nadinho, copilășul Bernardei, făcea primii pași, abia tinându-și echilibrul, ceilalți copii ai Căpitanului alergau să-l susțină.

izbucnind în râs. Bernarda coborî să dea o mână de ajutor, purtând în ochi viziunea amenințătoare a acelei bucurii lipsite de griji.

La fel și Diva, lăsându-și copilul în grija Zildei, coborî colina prin ploaie și vânt, traversă câmpul cu apa până la brâu, voia să știe ce s-a întâmplat cu rudele de pe malul celălalt. Trebuia să ajungă acolo, cu orice preț. Înfruntând puhoiul, neascultând de sfatul lui Tição: rămâi cu copilul, lasă că de restul mă ocup eu.

Cei mici în patul matrimonial, bolnava în hamacul lui Edu, femeile plângeau, bărbații tăceau posomorâți: în toată tevatura aia, Zilda se gândea la ce-ar putea face ca să reducă teama și să-i încurajeze pe cei slabi și pe nefericiții refugiați acolo. Să se roage așa cum voia dona Natalina nu avea rost, melancolica litanie nu făcea decât să mărească tristețea. Zilda se duse la gramofon, învârti manivela, potrive cilindrul, muzica începu să curgă, se răspândi și se înalță, învăluind litania, viitura și furtuna.

14

Depășind spaima inițială, oamenii au dat dovadă de curaj, au răspuns solicitărilor, fiind de un real folos. La magazin, ca să salveze mărfurile, ajutându-i pe Fadul și Durvalino să pună stocurile pe rafturile cele mai înalte, aproape de tavan. În grajd, mănând animalele pe stânci pentru ca să nu le ia puhoiul, o muncă ingrată. Din fericire, erau puține: o vacă de lapte, o juncă și un bou care aștepta să fie tăiat. Prevăzător, colonelul Robustiano anticipase transportarea la Itabuna a grosului cirezii, care se refăcea acolo înainte de a continua drumul spre abator. La depozitul de cacao, să salveze cantitățile acumulate în așteptarea convoaielor întârziate de la Koifman & Cia.

Zeci de măsuri de boabe de cacao uscată îngrămădite pe jos, a fost un furnicar. Ajutați de voluntari, bărbați și femei – femeile nu mai plângeau, începeau să se amuze –, Gerino și ceilalți paznici de la depozit reușiră să ridice, cu scândurile care le rămăseseră de la construcția podețului, un soi de podium pe care să așeze, la adăpost de ape, cacaoa pe care urmau să o usuce cât mai repede cu putință. Chiar și așa, o parte din boabe au fost atinse luând apă: pierzând astfel clasificarea de cacao superioară, devenind good sau regular. Rămânea de văzut cine avea să suporte prejudiciul: Colonelul sau casa exportatoare? În Ilhéus, plantatorul îl alertase pe Kurt Koifman, patronul firmei: să se grăbească, altfel totul se va pierde în valea din Tocaia Grande. Ploile amenințau înflorirea pomilor, dar și cacaoa uscată stocată în depozite era amenințată dacă, asemeni râului Cachoeira, și râul Cobras s-ar fi revărsat.

Cu o destoinicie de admirat, Pedro Cigano își luă sarcina de a recupera luntrea, atât de necesară în acele momente critice. Ancorată pe malul celălalt, era normal ca de ea să se ocupe sergipanii. Dar muzicantul nu plecă urechea la motivații și o porni într-acolo. Pentru a doua oară, casierul Durvalino se comportă ciudat, cât pe-acți să mai încaseze o palmă. Încercă să meargă cu Pedro Cigano, dovedind și el un interes deosebit pentru ambarcațiune. Însă Fadul îi tăie elanul și-l ținu sub observație, primind și executând ordine.

Din porunca turcului sau din proprie inițiativă, Durvalino, îmbibă în smoală zdrențe inutile, le legă de prăjini din bambus, reușind să facă niște torțe a căror flacăra să reziste la vânt, permițând astfel să se vadă în întuneric. Astfel, puteau să recupereze la timp o parte din animalele domestice amenințate cu exterminarea și obiecte considerate pierdute. Le ajutau pe găini să urce în gutui sau în arborii de caju, îi conduceau pe purceii de lapte și pe porci spre povârnișurile dealurilor. Salvau animalele și adunau ustensile fără să-i intereseze cui le aparțineau: stăpânii se vor grăbi să le ceară când apele se vor retrage. Dacă se va întâmpla o așa minune.

De lipsit nu lipseau rugăciunile și promisiunile: croitoreasa Natalina, care, pentru a se adăposti în Casa Căpitanului, se cățăraseră pe treptele alunecoase ale scării de piatră, înfruntând torentul periculos, ducând pe cap mașina de cusut Singer cu care-și câștiga existența, îi promisese marea cu sarea Sfintei Maria Ocrotitoarea Necăjiților și inițiasă o litanie, ce-i drept, fără succes. Și Merência recursese la sfinți implorând milă și bunăvoință. Fără să mai punem la socoteală rugămințile tărfeleor: din cauza păcatelor grele nu ajungeau la ceruri, se destrămau în apele viiturii împreună cu paiele putrede ale colibelor.

Cu frică de Dumnezeu, apreciată în ceruri, Merência primi imediat răspuns la rugămințile ei. În licărirea unei torțe ținute de Zé Luiz, văzu trecând printre dărâmături, încolăcit pe un tunchi de copac, șarpele Jibóia care trăia la olărie. Recunoscându-l, Merência se grăbi, reuși să-l salveze, așezându-l pe crengile arborelui-de-pâine, trecu prin apele învolburate cu șarpele încolăcit în jurul bustului voluminos; făcea o figură bizară, demnă de a fi văzută, provoca spaimă și râs. În acea noapte de groază, în Tocaia Grande, s-au văzut de toate, au fost motive de spaimă și râs, de plâns și disperare.

15

Dodô Peroba trebui să se întrerupă când îi era lumea mai dragă, căută să se elibereze de Ricardina când auzi râul spumegând, făcând un zgomot asurzitor: părea o rafală de tun, un sunet înfricoșător, de moarte. Valul doborî ușa morii, acoperi corpurile îmbrățișate și le rostogoli la pământ. Dodô reuși să se ridice, o ajută și pe Ricardina, înspăimântată, și ieși să vadă. Apa invadase culturile, devorase câmpul de porumb.

Chioara încă mai încercă să-l rețină acolo, în siguranță. Însă el o respinse brusc, cu violență, contrastând cu felul lui amabil și manierat. Înfruntă furtuna, ignoră inundația, gândul îi era la păsările închise în colivii:

— Dă-mi drumul!

Ajunse prea târziu, frizeria nu mai exista, coliviile cu păsări dispăruseră. Pentru ca nu totul să fie dezolare și tristețe, pentru a-i opri lacrimile îmblânzitorului de păsări, Guido culese din apă scaunul de bărbier pe care stătea turturica. Dodô luă pasărea cu ochii în lacrimi și o puse sub cămașă, la piept, s-o încălzească. Abia după aceea se interesă de scaun, singurul bun care-i mai rămăsese, pentru că de pasărea cancă nici urmă, oricât ar fi căutat-o.

Tição Abduim și Bastião da Rosa coborâra împreună de la casa Căpitanului, unde-și lăsaseră nevestele și copiii. Cristóvão și Otília, în compania Mariei Rosa, fata pantofarilor care deschisese suita de nașteri la sfârșitul iernii. Saboții plini cu apă arătau ca niște bărcuțe înfruntând furtunile.

Lângă podeț, dulgherul Lupiscínio stătea de pază. Zinho încercă inutil să-l facă să renunțe; atunci se hotărâră să-i țină de urât. Bastião da Rosa, care lucrase cu Guido și Lupiscínio la dificila construcție, se lăudă:

— Asta e o lucrare jos pălăria. Halal să ne fie, cumetre Lupiscínio! — Podețul era una din mândriile din Tocaia Grande.

— Până acum a rezistat. Să vedem, de-aici înainte. Încotro mergeți?

— Să vedem cum se descurcă oamenii de acolo.

— Noi mergem să ducem copiii acasă la Căpitan. — Îl lămuri negrul: — De ce nu vii și 'mneata cu noi? Poate dai o mână de ajutor.

— Hai, tată. — Insistă băiatul: — La ce bun să rămâi aici?

— N-are nici un rost, știu. Dar așa ceva, pentru care oamenii au trudit și n-au mai putut de bucurie, e ca un copil. Dacă este în pericol, vreau să rămânem împreună. Du-te tu cu ei.

— Nu mă duc, rămân cu dumneata.

Prima persoană pe care o văzură la moară a fost Coroca. Ținea în brațele-i uscate bebelușul pe care-l moșise cu câteva ore mai devreme și căruia îi dăduseră numele de Jacinta. Împrăștiati pe la alte case, ceilalți nou-născuți: gemenele lui Dinorá, copilașii Hildei și ai Faustei. Lipsea cel al Isaurei, ocupat să sugă la sânul mamei, mamelon închis la culoare și bombat: laptele curgea din belșug. Doar câțiva bărbați: majoritatea plecaseră în căutarea luntrei.

Puști și puștoaice, neascultători de felul lor, sufereau pironiți acolo. O lume de femei, tăcute. O atmosferă încărcată, tristă: Bastião da Rosa glumi cu intenția de a o însenina:

— Frumos platou cu prăjiturile!

În afară de doi sau trei puști, numai Coana Leocádia, așezată pe spirala presei, cu picioarele acoperite de apă, râse de gluma maistrului zidar. Ambrósio nu găsi nimic de râs, ripostă:

— O să treacă mult timp până ce vom mai mânca prăjiturile, până ce vom face făină. S-a terminat cu maniocul, culturile au fost înghițite de râu. Am pierdut tot ce-am avut.

Vanjé se duse spre bărbatul ei și, fără a-l contrazice, îi închise gura văicăriitoare. La ce bun să se lamenteze?

— Așa e, dragul meu, râul a luat o grămadă de lucruri: culturile, gospodăria, animalele. Dar nu a luat tot. Pământul a rămas, o să-l lucrăm din nou cu ajutorul lui Dumnezeu.

Anâncio, unul din cei veniți din Estância, ripostă:

— Se pare că Dumnezeu nu vrea. Dacă ar depinde de el...

De sus, de pe scaunul improvizat, Leocádia îl muștră pe hulitor, dându-i dreptate lui Vanjé:

— Taci din gură, nu știi ce vorbești. Și eu sunt de părerea dumitale, coană Vanjé. Suntem în viață și pământul nu ni l-a luat nimeni. Mă rog la Dumnezeu numai să ne țină sănătoși.

— Sănătoși și să ne dea puțin soare... — glumi din nou Bastião: — Îți mai amintești de ce ți-am promis, mătușă Vanjé? Prima casă pe care o voi ridica după ce se termină cu inundațiile o să fie a dumitale. Să nu crezi că am uitat.

Abia se puteau mișca în spațiul strâmt din interiorul morii. Tição ceru vești despre Altamirando, despre soție și fiică. Află de la cei din Estância că rămăseseră pe câmp, ocupați să-și salveze cireada de porci: viitura înghițise căsuța și cocinile. N-o văzuseră pe zănatecă: lăsată de capul ei, nu avea oră nici de plecare, nici de venire. Doar să fi fost cu caprele, ascunsă în crăpătura vreunui stânci. Conversația nu se lungi deoarece bărbații, care se duseseră după luntre, se-ntoarseră cu vești rele.

După cum prevăzuseră, nici urmă de luntre. O lăsaseră răsturnată între rădăcinile unui arbore cajă stufos, mai în aval de torent, într-un loc unde râul, eliberat de gâtuirea pietrelor, se lărgea și devenea mai profund. Cine-și putea închipui că ambarcațiunea avea să rămână acolo, la dispoziția stăpânilor? Râul devenise stăpân și domn, singurul și de necontestat, făcându-și de cap. Nici n-avea rost să ne mai ducem să vedem, spuse Ambrósio. Împreună cu țărani sosii și Pedro Cigano pe care-l întâlniseră la picioarele arborelui cajă: înunecat, cu fața imobilă, vorbind singur.

Negrul Castor nici măcar nu le dădu voie să discute despre soarta luntrei:

— Să plecăm cât podețul mai stă-n picioare, până nu-ncepe să se clatine.

Coroca veni în față, le arătă hebelușul zidarului și potcovarului:

— Uitați-vă ce frumusețe!

Își scoase bluza ca să-l încălzească mai bine pe copil, un firicel de viață, aducător de speranță.

17

Stând nemișcate pe coastele dealului, caprele păreau pietre sculptate. Deodată, fără nici un motiv, una din ele o luă la goană, zăpăcită: celelalte se luară după ea. În peisajul devastat, caprele afirmau eternitatea.

Între ei doi, Das Doros și Altamirando duceau sus pe deal porcii de îngrășat, scroafele cu purcei și pe cea care fătase, purcelușii, mai bine de zece animale grele: fiecare pas le cerea un mare efort. Pierduseră trei din cei opt purcei. Apropo de asta, pe unde o fi Ção, care nu apăruse când aveau nevoie de ajutorul ei? Îi plăcea să-i legene pe purcei, le cânta cântece de leagăn.

Despre unde s-ar fi putut afla Ção, fie zi, fie noapte, nimeni nu putea ști exact: în legătură cu viața ei, tatăl și mama, resemnați, îi pusese cruce. Fiind înapoiată, săracă cu duhul, neavând mintea întreagă, era imposibil să fie ținută în frâu, să i se controleze pașii. Degeaba încercaseră din răspuțeri, n-au avut nici un succes. Das Doros îi spunea și-i repeta lui Altamirando, văzându-l deseori supărat din cauza fetei:

— Las-o-n pace. Dumnezeu a făcut-o așa, are el grijă de ea. Noi nu putem face nimic. — Se temea că dacă bărbatul ei ar afla totul, infuriat, ar fi omorât-o în bătaie.

Asta este, n-aveau ce face. Altamirando încerca să urmeze sfatul nevastei, s-o lase în pace, să nu-și facă sânge rău. Dar când Ção apărea ca să meargă cu caprele la păscut, să-i legene pe purcleuși sau ca să vândă la târg, când venea alergând și-i sărea de gât, bărbatul, fără a lăsa să se vadă ceva, se simțea altul, ușor și fericit. Un copil bun, fata lui, n-avea nici o vină că n-o ducea capul, așa se născuse, dacă era vreun vinovat, acela era Dumnezeu căruia nu-i fusese milă de ei. Frumoasă cum era, aiurită, lipsită de apărare în acea pustietate, mai bine să nu se gândească la câte nenorociri i s-ar putea întâmpla.

Epuizați, la capătul puterilor, Das Doreș gâfâind, terminată cazna cu porcii. Nu putuseră să facă nimic pentru a salva culturile. Das Doreș se așeză pe un pietroi, iar Altamirando o anunță:

— Mă duc pe-aici.

— Ce să faci?

— Mă duc s-o caut. Trebuie s-o găsesc.

— Vin cu tine.

— Pentru ce? Rămâi aici. Să ai grijă. Unul singur sau doi împreună c același lucru. Mă întorc cu ea sau cu vestea.

Vestea: nu putea fi altceva. Dumnezeu care dă viața, dă și moartea, se gândi Das Doreș. Altamirando coborî dealul, intră în apa care-i ajungea până la brâu, se aplecă înainte sub vânt și ploaie și porni în căutarea fetei. Das Doreș își acoperi fața cu mâinile și începu să plângă.

18

Imaginea lui Altamirando, dezorientat, mergând de colo-colo în mijlocul apelor care se tot umflau, întrebând de fată — dacă o văzuseră, unde, cu cine, ce făcea — îl impresionează atât de mult pe Durvalino încât înfruntă din nou furia stăpânului pe care-l prețuia, îl adula și de care se temea:

— Coane Fadu, nu te supăra, dar trebuie să plec.

— Să pleci, unde, pentru numele lui Dumnezeu? Nu crezi...

— Am văzut cu ochii mei...

— Nefericite! Nu vezi că nu-i momentul pentru amoruri?

— Jur pe sufletul mamei mele. I-am văzut pe amândoi, pe Ção și pe Cícero când s-a răsturnat luntrea. I-a văzut și Pedro Cigano.

— De ce n-ai spus mai înainte?

— Am vrut, dar dumneata nu m-ai lăsat.

Nu ajunseră la arborele cajú unde se răsturnase luntrea și cu atât mai puțin au obținut vești despre Ção și Cícero, deoarece alte sarcini grele și urgente îi ocupară pe patron și pe casier. Despre dispariția luntrei afluă de la sergipani, în timp ce Pedro Cigano le confirmă că îi văzuse de cu noapte pe zănatecă și pe comisionarul de la Koifman & Cia ducându-se să se adăpostească lângă

arboarele cază. Habar n-avea ce s-a întâmplat cu ei după aceea. Oare au fugit când au auzit torentul sau i-o fi prins viitura?

La jumătatea drumului dintre podeț și moară, Fadul și Durvalino se confruntară cu grupul numeros de sergipani. Deși grăbiți, avansau încet, având grijă de Zeferina, care tocmai născuse și de copii, fiind precauți și avertizându-se unii pe alții. Bătrâni și tineri, bărbați și femei, copiletul zburdalnic, în afara celor veniți din sat: Coroca, Castor, Bastião, Pedro Cigano. Venind din străfundurile memoriei, o amintire îl străfulgeră pe arab: copil fiind, văzuse caravane venind din deșert, încărcate de mizerie și nenorocire. Atât de diferit și atât de asemănător.

Abia când se află față în față cu refugiații, Fadul își dădu seama de adevărata întindere a catastrofei. Înainte, nu avu timp să se ocupe de agricultori: pe lângă case, viitura înghițise și culturile, răsese de pe fața pământului, distrusese Tocaia Grande. De-o parte și de alta a râului, mizeria și nenorocirea. Tocmai când lucrurile mergeau atât de bine iar el, Fadul, începea să culeagă roadele strădaniei sale. Bunul Dumnezeu al maroniților îl punea încă o dată la încercare. Bunul Dumnezeu? Să-l ia naiba! Dumnezeul distrugerilor și al dezolării, nemilos, violent, un călău! Iá-rára-dínák! Rára! Rára!

19

Nu avea nici un rost să mai continue să meargă pe urmele lui Ção și ale lui Cícero Moura: luntrea deja nu mai constituia un punct de reper. Tição sugerase ca, după ce vor lăsa femeile și copiii în siguranță în casa Căpitănelui, să organizeze o expediție generală în împrejurimi, în căutarea dispăruților. Cine știe, în afara celor doi, poate mai sunt și alții: cu atâția locuitori noi în Tocaia Grande, cine putea afirma că toți se aflau în siguranță? I-ar fi adunat pe toți bărbații disponibili – nu sunt bărbat, dar puneți-mă pe listă, ceru Coroca. Bastião avea îndoieli în legătură cu punerea în practică a ideii.

— Cât timp apele cresc, nu se poate face nimic. În curând, nici nu se va mai putea umbla. De-aci înainte va fi și mai rău.

Parcă i-a fost gura aurită: Zinho țâșni ca o arătare, cerând ajutor. Râul smulsese scândurile de pe podeț. Înnebunit, Lupiscínio spunea că se omoară dacă viitura va distruge minunăția făcută de maiștri cu prețul sudorii, al competenței și priceperii.

Puhoiul devenea din ce în ce mai mare și mai violent. Tição o luă înainte cu ucenicul dulgher ca să evalueze stricăciunile. Fadul o ridică cu mâinile lui enorme pe venerabila Leocádia, numai piele și os, dar cu o aprigă dorință de a trăi, și o așeză pe umeri, cu picioarele sprijinite de gâtul lui:

— Stai bine, mătușică? – Mai întâi îi vorbi bătrânei, apoi celorlalți – Vom traversa cu orice preț. Aici, nimeni nu poate rămâne, e moarte sigură.

Nu a fost ușor, dar reușiră să-i treacă pe toți. Negrul s-a scufundat sub podeț și constată că râul luase numai scândurile de deasupra. Grinzile care-l susțineau, butucii groși bine fixați, rezistau: baza era intactă, nu suferise nici

o deteriorare. Consolat, Lupiscnio fu de părere că se putea traversa pe acolo, folosindu-se grinzile.

Organizară un soi de pod uman: pe fiecare din cei doisprezece butuci de lemn, un bărbat stătea în picioare, ținându-și echilibrul. Astfel, purtați din mână în mână, bebelușii traversară râul. Mai puțin micuța Jacinta, deoarece Coroca nu admisesese s-o încredințeze altor mâini: măsurându-și pasul, lăsând-o doar când era nevoie, traversă călcând peste grinzi. Urmată imediat de bărbați și femei. Fausta și Isaura alunecară, căzură în apă, înghițiră câteva guri, dar fuseseră în afara oricărui pericol. Câțiva curajoși au preferat să înfrunte curentul înot. Vavá fu cât pe-acți să se înece.

La inițiativa puștanilor, utilizară ușa de la moară în chip de ambarcațiune. Înarmat cu o prăjină, Nando o pilotă: se ocupau cu recuperarea animalelor și troacelor. În acea atmosferă încărcată de teamă și tristețe, puștii râdau veseli. Inundația, pentru ei, nu era o calamitate, ci o minunată diversitate, o aventură pasionantă. Fericiti, în nava piraților, căpitan și marinari.

Coborâtă de pe umerii lui Fadul, Leocádia, înainte de a se cățăra, în compania lehzurilor, pe treptele scării ce ducea la casa Căpitanului, întreabă de Das Doreș. O văzuse ducând porcii pe deal, dar când Altamirando trecuse prin fața morii întrebind despre fata lui, era neînsoțit. Nu o puteau abandona singură, fără ajutor, așteptând să i se întoarcă bărbatul.

Fadul și Tição schimbară câteva priviri și, fără să scoată o vorbă, se duseră către malul celălalt, de unde tocmai se întorseseră.

20

Fiind atât de îngrijați, turcul și negrul nu auziră strigătele Divei, pierdute în vuietul puhoiului. Strigăte ascuțite, suspine înăbușite: ducea în brațe corpul cățelușei Oferecida, care se înecase încercând s-o însoțească.

Diva se aruncase în apă ca să traverseze râul și să-și ajute familia de pe malul celălalt, nu suporta să stea să aștepte vești. Nu observă că o urmăse cățelușă tocmai de la casa Căpitanului. Abia când ajunsese pe malul celălalt și când își aruncă ochii de jur-împrejur, își dădu seama, prea târziu. Curentul o trase pe Oferecida la fund și o lovi de pietrele din apă. Diva zări sângele bolborosind înainte de a vedea corpul care plutea mai încolo cu un ultim tremurat.

Reuși să ajungă la el. Diva înota ca un pește, nu era oare o sirenă? Lovitura îi spărsese capul Oferecidei. Diva nu permise ca râul s-o ia de-a valma cu celelalte animale. La întoarcerea lui Tição, săpară o groapă pe același deal unde se afla și cimitirul și o îngropară acolo, asistați de un alai de puști. Alma Penada scheună ore în șir, postat lângă pietrele cu care marcaseră locul gropii.

Corpurile lui Ção și al lui Cícero Moura fură depistate mult mai jos de cursul râului, prinse între niște grămezi de nuferi. Le văzuse după-amiază capitanul Natário da Fonseca, chemat în goană de Zilda și care încerca să străbată șoseaua.

La Atalaia, Edu trebuise să meargă în lung și-n lat pe plantație în căutarea lui Natário, care-l însoțea pe colonelul Boaventura Andrade într-o inspecție a arborilor de cacao: florile sufereau cumplit din cauza ploilor, pericolul se prelungea. Cu figurile sumbre, Colonelul și Căpitanul blestemau vremea rea, rumegau prejudiciile.

— Binecuvântați-mă, domnu' Colonel. Binecuvântează-mă, tată. M-a trimis mama să-ți spun că inundațiile sunt pe cale de a termina cu Tocaia Grande. Este înfricoșător.

— Dacă-mi dai voie, Colonele, m-aș duce până acolo să văd ce se-ntâmplă. Măine sau cel mai târziu poimăine, m-am întors.

Era înfricoșător, după cum îl anunțase Edu și ți se sfâșia inima. Cu scăderea ploilor, creșterea apelor staționase, dar râul continua să alerge impetuos și să se reverse prin pădure. Căpitanul, înainte de a se duce la casa de pe deal, parcurse valea de la un capăt la altul, catărca cea neagră se bălăcea în mocirlă. Merse în galop pe coastele dealurilor unde se refugiase cea mai mare parte a populației, oprindu-se pentru a sta de vorbă, a asculta informații, a auzi văicăreli, adresându-i-se fiecăruia pe nume, dându-le binecuvântarea copiilor. Nu spuse că inundațiile erau o prostie, dar nici că era sfârșitul lumii. Preferă să ceară sugestii despre cum ar trebui să acționeze îndată ce inundațiile vor înceta: ce fusese mai rău trecuse deja. Atent la sfaturi și păreri, discuta cu câțiva despre planurile de reconstrucție și replantare:

— Te-ai gândit deja unde-ți vei așeza atelierul de încălțăminte, amice Elói? Dar dumneata, coane Ambrósio, ai să-ți mărești culturile? — Stabileau detalii, luau decizii: — Ar fi timpul să avem o pensiune de fete în Tocaia Grande, nu crezi, Ressu? — Ressu era de acord.

Convocă niște voluntari care să scoată cadavrele lui Ção și al lui Cícero Moura și vru să știe unde-l putea găsi pe Altamirando. Află că țăranul se întorsese pe malul celălalt, pe costișa unde-și lăsase animalele. Luase făină de manioc, o bucată de carne uscată, o sticlă de rachiu. Das Dorés, găsită de Tição și de Fadul în timpul nopții, mulțumise, dar se întoarse cu bărbatul ei, nu concepea să rămână departe de omul ei. La magazin, Căpitanul îi spuse lui Fadul:

— Mă duc să le dau vestea.

— Vrei să te însoțesc, Căpitane? — Se oferi Fadul. — Sarcina e grea. Altamirando nu se va obișnui cu gândul.

— Mai bine rămâi aici, cumetre, să te ocupi de înmormântare.

Târziu în noapte, în cele din urmă, Natário intră în casă și salută asistența, o mulțime de oameni: de la coana Leocádia, octogenară, la Jacinta, bebelușul care nu avea nici o zi de când se născuse. Îl înconjură din toate părțile. Zilda îl ținea în brațe pe copilul Bernardei:

— Am să-l iau să-l cresc eu.

Căpitanul consimți dând din cap: eu acesta din urmă, mișunau prin casă băieți și fete pe care Zilda îi născuse sau îi adoptase, toți cu aceeași față de metis, sânge puternic de indian: dă-mi binecuvântarea, tată.

22

Puse în hamacuri, la lumina torțelor, cadavrele au fost duse direct la cimitir, pe înserat. Nu aveau nici loc, nici condițiile necesare pentru un priveghi pios și animat unde, printre înghițituri de rachiou, să-și aducă aminte de calitățile răposaților. Căo, frumoasă și săracă cu duhul, fusese bucuria satului, cine nu o iubea?

Puștii alergau după ea, făcând tărăboi. Băieții o răsturnau în luntre, în pădurea deasă, pe covoare moi de iarbă, în luminișuri sub privirile impasibile ale șopârlelor. Nu numai băieți tineri, dar și bărbați în toată firea se desfătaseră cu ea și aceștia erau cei pe care ea îi prefera. Ar fi fost un priveghi pios și indiscret al dezmațului, fecund în cercetări: cine știe, în șirul amintirilor și al infidelităților, poate s-ar fi descoperit secretul în care era învăluită pierderea fecioriei lui Căo. Cine o dezvirginase, înfruntând mânia lui Dumnezeu? Că nu fusese nici unul din cei trei insistenți și tolomaci puști. Aurélio, Zinho și Durvalino, se știa sigur. Cine atunci? Pedro Cigano, muzicantul? Dodô Peroba, care împlânzea păsări? Guido? Balbino? Cícero Moura cu guler tare și lavalieră?

Cícero Moura, nu. Profită și se bucură de ea numai după ce-și pierduse fecioria. Se puteau povesti multe și despre Cícero, începând de la motivele pentru care fusese poreclit *Doutor Permanganato*, de la mania curățenici, gustul pentru servitoare, mirosul de briantină, cărarea pe mijlocul capului, persoană importantă în perimetrul râului Cobras, cumpărător de cacao, reprezentant al unei firme exportatoare. Cine-i va lua locul, din plantație în plantație, ducând mapa cu documente și caietul cu însemnări, va mai continua, sau nu, să ofere micile poze cu sfinți, un dar cucernic și mult râvnit? Oricine-ar fi fost, cu siguranță că nu va mai fi atât de apretat și simpatic ca Cícero Moura. Dacă târfele îi satisfăceau pretențiile, nu făcea obiecții la preț și la plată.

După cât se pare și după părerea cunoscătorilor care erau mulți, Căo se încercase încercând să-l salveze pe Cícero Moura, care nu știa să înoate, el se scălda în apă mică, la Bideul Damelor. Cuprins de disperare, se agățase de zănatecă, blocându-i mișcările, își încolăcise brațul în jurul gâtului ei și o strangulă. Nimeni nu dori să comenteze întâmplarea, neaflându-se la priveghiul animat, mai bine o lăsa baltă.

Altamirando și Das Dores purtau hamacul în care se afla trupul fetei. Căpitanul și Fadul duceau trupul plâpând al lui Cícero Moura, încălțat în cizme, îmbrăcat cu pelerina, cu ochii deschiși, bulbucăți. Din cortegiu, nu lipsi aproape nimeni. Zé dos Santos și Clara, familia lui Ambrósio, clanul celor veniți din Estância, cu excepția Leocádiei, căreia nu-i plăceau cimitirele.

De pe dealurile unde se adăpostiră, coborau locuitorii de pe Caminho dos Burros și roiul de târfe. Merência făcu semnul crucii, rosti un tatăl-nostru. Altă ghicitoare care trebuia descifrată: cine reușise să culeagă, din mormanul de flori-de-apă, o floare intactă, albastră-ca-cerul, și pe care o așezase între degetele lui Ção?

Situat pe un povârniș, cimitirul nu fusese atins de inundații, rămăsese nevătămat. Printre morminte creșteau viguroși papaia, bananieri, caju, mirt, o livadă sălbatică, în culori vesele, plină de miresme. Mergând de la o groapă la alta, se putea povesti întreaga istorie despre Tocaia Grande, de la îndepărtatul și nebulosul început de legendă și fabulații, până la distrugerea provocată de inundații la care încă asistau.

23

Inundația dură mai bine de treizeci de ore de agonie până când, în a doua noapte, ploile au devenit intermitente și apele au început să scadă, retrăgându-se încet spre albia râului. Un soare răutăcios luminează noroiul de pe jos, iar dezastrul se arată în deplinătatea lui, dezgolit și murdar.

Pe un mal și pe celălalt, ruina și abandonul: plantațiile mustind de apă, culturile distruse, vitele decimate. În sat, rămaseră puținele case din cărămidă și piatră, jumătate de duzină de barăci din chirpici, depozitul de cacao, grajdul, cuptorul de la olărie, atelierul fierarului, magazinul turcului, locuința căpitanului în vârful dealului. În Baixa dos Sapos, numai căsuța din lemn a Corocăi și Bernardei.

Pe plantații, arborii de cacao, îndeosebi cei plantați în apropierea râului, suferiseră din cauza inundațiilor, au avut loc distrugerii imense, însă mai reduse decât se prevăzuse și decât se temuseră. Ca și cum râul, continuând tradiția încetățenită a continentului de cacao, preferase să agrezeze și să distrugă locuințele oamenilor și nu să prejudicieze culturile de cacao.

Câteva zile mai târziu, călătorind spre Ilhéus, unde dona Ernestina se ostoya în slujbe și jurăminte, consulta spirite de lumină asupra meteorologiei, colonelul Boaventura Andrade, însoțit de căpitanul Natário da Fonseca și de negrul Espiridião, trecu prin Tocaia Grande, pământ mocirlos, un morman de dărâmături și gunoaie printre care oamenii încă mai culegeau resturi ale bunurilor ce le aparținuseră cândva. Dând din cap, Colonelul se căină plin de mâhnire:

— A avut dreptate cumătra: s-a terminat. Definitiv, niciodată nu va mai fi ce a fost.

Vorbea cu Căpitanul, Fadul și Castor: stăteau toți trei împreună și cu Pedro Cigano bând la teigheaua cârciumei. Pe buzele lui Natário înflori acea umbră fugară de surâs: abia ridică vocea, ca și cum nu era necesar să sublinieze cuvintele:

— Dacă-mi dai voie, Colonele, ascultă la mine: dumneata încă ai să vezi Tocaia Grande mai ceva decât a fost.

Se uită la ceilalți. i-ar fi plăcut să fie toți prezenți: bătrânul Gerino și Coroca, Lupiscínio și Bastião, Balbino și Guido, Merência și Zé Luiz, Dodô Peroba și locuitorii de pe malul celălalt: Nu sunt singurul care-ți spune asta. Întreabă-l pe Fadul și pe Tição. pe oricare din locuitorii de-acolo, de pe dealuri.

Privi dincolo de ușă la peisajul din nou frumos sub soarele luminos de vară:

— Nu știu ca cineva să fi plecat de-aici din cauza inundațiilor. Nici măcar fetele, care nu prind rădăcini în nici un loc. Nu se vorbește decât de construcția de case, case pe care să nu le dărâme apa. Dumneata te vei întoarce aici, cu mine, într-o bună zi: ai să vezi Tocaia Grande și te vei minuna.

În ziua sărbătoririi barăcii celei mari, apare și se instalează febra

1

Dacă Pedro Cigano ar fi fost țigan cu-adevărat, de sânge și rasă, s-ar fi transformat în credință superstiția anumitor fete care obișnuiau să împrumute un caracter supranatural aparițiilor periodice ale lui Hopa-Topa în Tocaia Grande. Dar cum el era țigan numai cu numele, atribuiau concordanța de date și fapte recunoscutei înțelepciuni a muzicantului; nimeni nu credea în simpla întâmplare:

— Ai mirosit vreo petrecere, nu-i așa, dragule? — Exclamă trista Anália, văzându-l trecând pragul ușii la pensiunea lui Nora Pão-de-Ló:

— Cum de-ai aflat?

— O păsărică s-a așezat pe umărul meu și mi-a șoptit la ureche. Nu știi tu că păsările sunt aliații mei? — Îmi spun tot ce se întâmplă.

Disparația se prelungise luni de zile. Veștile aduse de trupeți făceau să nu fie considerat mort și îngropat: anima petreceri prin tot felul de coclauri și îi întreba pe toți despre Tocaia Grande. Ca să explice absența atât de îndelungată, unii spuneau că Pedro Cigano se înfuriase pe acel loc, se înfuriase sau se scârbise. Numai asta putea fi.

Motivul era legat de moartea lui Ção în brațele lui Cícero Moura, o piticanie, un pigmeu. Niciodată nu se poate demonstra adevărul unor astfel de invenții, dar dacă maestrul Pedro a crezut că fiindcă fusese primul va fi și singurul care să o tăvălească pe fundul luntrei, dădea dovadă de o totală ignoranță față de natura zănatecelor, o altă categorie deosebită. În cronica întâmplătoare a drumurilor, scornelile se alimentau din bârfe: Pedro Cigano nu se lăudase niciodată că fusese primul bărbat al lui Ção: din contra, dacă cineva aducea vorba, el schimba subiectul.

În orice caz, ghicind sau din înțelepciune, pentru că depășise supărarea sau pentru că se prăpădea de dor, nici nu a fost bine fixată data petrecerii de inaugurare a barăcii celei mari, că iată-l instalat la tejghea, savurând porția gratuită de rachiu oferită de Fadul Abdala în semn de bun-venit:

— Cum era să lipsesc? Cine le-a inaugurat și pe celelalte două? Nici moartea nu m-ar fi împiedicat: m-aș fi ridicat din groapă și tot veneam.

Inaugurarea a fost stabilită pentru ziua de duminică, șapte septembrie, de altfel, printr-o fericită coincidență data comemorării proclamării Independenței Braziliei, după cum le aminti turcul, cetățean informat și patriot, singurul din Tocaia Grande. Pentru ceilalți povestea asta cu independența era o vorbă goală, vagă și abstractă, stânjenitoare. Fără cap și fără coadă. Tição o asocia zilei de doi iulie și defilării grupurilor școlare prin orașele din Recôncavo, copiii purtând steaguri și panouri cu figurile reprezentând indienii brazilieni. La doi iulie, folosind arcuri și săgeți împotriva baionetelor, indienii îi expulzaseră pe portughezi. Or asta, or ceva asemănător.

— Numai dumneata mai lipseai, amice. — Fu de acord Fadul.

Cum aș fi putut lipsi? Vocea-i amară trăda' justa indignare a muzicantului. Cine dacă nu el colaborase la construcția chioșcurilor anterioare? De pavilionul din palmier îți mai aduci aminte, coane Fadul? Un palat în comparație cu precara coșmelie situată în centrul tâșșanului, între râu și dealuri: patru stâlpi înfiți în pământ, acoperiți cu patru crengi de palmier. Ridicată într-o noapte ploioasă și friguroasă de trupeții care tăiaseră cu cuțitele și copitele catârilor poteca inițială, pentru a reduce numărul leghelelor pe care le aveau de parcurs. El, Pedro Cigano, ajutase la ridicarea primitivului adăpost. Nu vedea vreun motiv de râsete și glume. Desigur, fusese de un mare ajutor: dăduse sfaturi și îndemnuri, le alungase temerile. Pentru a construi ceva, brațele nu sunt de-ajuns, nu se face nimic dacă nu-ți pui capul la contribuție. În plus, propusese să se marcheze evenimentul și să se combată ploaia și frigul cu o mică petrecere, zis și făcut. Țopăiră până în zori, opt suflute cu trupeții, ajutoarelor lor, târfele și el, Pedro Cigano, cu armonica în mână.

— Întrebați-l pe Lázaro dacă mint eu — îi provoca el.

Întâmplări de demult, trecute, nici turcul nu le cunoștea. Dar Lázaro era acolo, în carne și oase, însoțind convoaiele de la Plantația do Malhado la Itabuna, putea confirma sau dezminți droaia de detalii citate de pierde-vară: târfele erau trei, Coroca trebuia să-și amintească. Își amintea numele celorlalte două: Maria Grelão, moartă deja, și Do Carmo, care, combinându-se cu grăjdarul Oséias, se lăsă de prostituție. Pedro Cigano perora la tejgheaua prăvăliei: așa i se spunea când Fadul își deschise magazinul unde vindea rachiu de trestie, carne uscată și făină de manioc.

Cum putea lipsi? Nici un eveniment important, bun sau rău, nu avusese loc în Tocaia Grande fără să fi luat parte și muzicantul. Cu diezul lui, ah, cu divinul sunet al armonicii, realizase petreceri adevărate, baluri pe cinste. Companie veselă la mesele pline de bucate, partener strălucitor de clondir, băiat frumos, în amor cu fetele, cu aceeași cumpătare și modestie fusese

martor la și suferise adversitățile și nenorocirile la care fuseseră expuși satul și locuitorii. De la atacul bandiților, când Tocaia Grande nu era altceva decât o fundătură cu patru târfe și o bodegă, așa cum o numise Gerino în acea ocazie îndepărtată, până la inundațiile care puțin au lipsit să nu distrugă satul în întregime.

— Ai aflat, coane Pedro? se aude că până și colonelul Boaventura va veni la petrecere. — Anunță Durvalino Știe-Tot.

— Slavă Domnului! Înainte, Colonelului îi plăceau balurile și femeiuștile tinere. Era mai tinerel și mai puțin bogat.

— Femeile tinere îi plac și acum.

Venind vorba de femei, turcul voi să știe dacă amicul Pedro Cigano fusese deja la pensiunea lui Nora Păo-de-Ló:

— Este acolo o prospătură, una Ceci... — își duse degetele de la mâna dreaptă la buze, culese un sărut și-l aruncă în aer, completând astfel elogiul adus fetei.

Pedro Cigano nu fusese încă, abia sosise, dar se va duce cu siguranță. Ca s-o cunoască pe individă și randevuul:

— Baraca cea mare, cu asta e a treia pe care o inaugurez. Dar pensiune de dame de consumație în Tocaia Grande, n-am crezut să văd vreodată. Mi s-a povestit, dar n-am crezut o iotă.

Și plecă Pedro Cigano spre pensiunea Norci Păo-de-Ló. Uimit, cu gura căscată, parcurse satul de la un capăt la altul, oprindu-se la tot pasul să schimbe câteva vorbe, să repete interjecții admirative. La pensiune, nu ținu seama de abilitățile matroanei, trista Anália, nici de farmece recomandate ale lui Ceci, o preferă pe Paulinha Marisca, după care se uita de multă vreme.

2

Ținutul de cacao, bogat și plin de exagerări: cu un pahar de apă se făcea un ocean. În acel du-te-vino de pe șosele și scurtături, de pe drumuri și poteci, trupeți, zilieri, târfe care se mutau, oameni de pază, chiar și colonei, comentau și înfloreau progresele înregistrate de Tocaia Grande. Sacrificată de inundațiile înfricoșătoare — și inundațiile câștigau volum și violență — așezarea s-a ridicat din mlaștina la care fusese redusă: nemulțumindu-se să mai fie ce fusese odată, un cătun animat, căpăta aspect de sat prosper, cu viitorul asigurat: făcuse un pas înainte, să vezi și să nu crezi.

În loc să plece care-ncotro, oamenii s-au unit, solidari. Au devenit o familie, explică în Ilhéus colonelul Robustiano de Araújo, martor demn de toată încrederea. În scurt timp, reapărură plantații și case. Ca să povestim de-a-fir-a-păr toată istoria reconstrucției din Tocaia Grande, ar trebui să curgă multă cerneală și, dacă anumite detalii ar merita atenția datorită anecdoticului sau vitejiei, majoritatea nu ar fi altceva decât o repetare prolixă a unor atitudini cufente și fapte simple: o istorisire plictisitoare.

Sergipanii și cei din provinciile îndepărtate din interior își reluară lucrul la câmp, se apucară din nou de creșterea porcilor și a caprelor. Cu ajutorul

zidarilor și al dulgherilor, ridicară locuințe mai solide, mai ample și un număr mai mare. Nevoia îi îmboldea pe calfe și zidari, pe dulgheri și șlefuitori, pe meșteri constructori, toți de-a valma. Bastião da Rosa nu uită ce promisese: chiar înainte de a se îngriji de casa lui José dos Santos și a Clarei, bunica fetei lui, se ocupa de cea a lui Vanjé și a lui Ambrósio. Promisiunea este o datorie pe care nimeni nu o plătește, dar Bastião, băiat corect, își plăti datoria, își ținu promisiunea. Se mai întâmplă uneori.

Muncind zi și noapte, o combinație spontană de rate ciudate și schimburi de servicii cu plata în produsele pământului și animale domestice dacă era posibil, și bani când Domnul avea să le aducă și vremuri bune, locuitorii reușiseră să refacă topografia satului. Topografie, cuvânt solemn și pretențios, nu se poate aplica pentru Tocaia Grande: modificară aparența locului.

Înainte de inundații, în afară de Caminho dos Burros, arteră unică ce mergea de-a lungul râului, mai exista pârla cu țăpșanul în mijloc și, risipite la distanță, magazinul, atelierul potcovarului, depozitul de cacao și grajdul, locul de odihnă al vitelor. Mai înainte, Baixa dos Sapos, cu bordeiele din paie și căsuța din lemn unde locuiau Bernarda și Coroca. Așa arăta Tocaia Grande: într-un loc atât de frumos, o așezare urâtă. Până și amintirea îi fu dusă de ape.

Caminho dos Burros¹ deveni Rua da Frente² cu vesele fațade colorate. Paralelă cu Rua dos Fundos³: unii preferau să locuiască mai departe de râu. Pe Beco do Meio, care lega cele două ulițe – cele două străzi cum le denumeau locuitorii cu ostentație – locuiau și munceau pantofarii. Tot acolo își amplasă și dona Natalina mașina de cusut și nu făcea față comenzilor. Una din ele, foarte recentă, dată de căpitanul Natário da Fonseca: rochie de sârbătoare pentru Sacramento, drăgălașa care-l îmbrohodise pe colonelul Boaventura.

În Baixa dos Sapos, noi colibe le înlocuірă pe cele luate de râu: de altfel, toate fetele aveau nevoie urgent de o văgăună în care să-și întindă rogojinile. Însă altele mai puțin grăbite, fixându-se în Tocaia Grande – Nininha, iubita lui Lupiscínio, ca să nu amintim decât una –, au profitat și și-au construit locuințe stabile. Astfel, a apărut și prosperat o străduță plină cu case din chirpici: la colț, vopsită în galben, se afla pensiunea Norei Pão-de-Ló⁴: poreclă căpătată la cincisprezece ani, când debutase în Aracaju, un gustos și pufos pandișpan: la patruzeci de ani, un stârv bun de dat vulturilor. Pensiunea Norei și nu a lui Ressu. Ressu, săraca, incapabilă să-și administreze propria fofoloancă, îi dădu ideea Norei la același preț cu care o primise de la Căpitan: pe gratis.

Merită să fie amintit un fapt curios, relevant pentru febra construirii care domina satul: proprietarii barăcilor care rezistaseră inundațiilor, în cele din urmă, le-au dăruit ca să construiască altele mai confortabile. Olăria nu

¹ Caminho dos Burros (braz.) – drumul catărilor.

² Rua da Frente (braz.) – strada principală.

³ Rua dos Fundos (braz.) – strada din spate.

⁴ Pão-de-Ló (braz.) – pandișpan.

prididea cu cererile de cărămizi și țigle. Zé Luiz și Merência dacă nu se îmbogățiră, cel puțin deveniră creditori ai majorității locuitorilor. Cel mai surprinzător era că sperau să-și încaseze datoriile: dacă recolta timpurie suferise și se diminuase din cauza ploilor, recolta normală compensase pagubele din plin.

Scândurile podețului au fost puse la loc imediat ce apele s-au retras. Lupiscínio în persoană s-a dus la Taquaras să ia materiale, cuie și unelte.

— Acum pot să vină câte inundații vor. — Îi spuse dulgherul colonelului Robustiano de Araújo, replicându-i la un pariu inexistent: — Dumneavoastră ați crezut că noi nu eram în stare să facem o lucrare care să dureze. În afară de scândurile de deasupra, restul nici nu s-a clintit. Dacă am fi făcut pariu așa cum voiăți dumneavoastră...

Nu ajunsese să pună pariu, dar asta nu-l împiedică pe Colonel să participe cu bani frumoși pentru anumite lucrări. Fără ajutorul lui, baraca cea mare n-ar fi fost nici pe departe acel colos pe care el îl arăta cu orgoliu de tocaia-grandense onorific, lui Carlinhos Silva, noul comisar de la Koifman & Cia:

— Așa oameni ambițioși, n-am mai văzut. Nu se lasă cu una, cu două.

3

Timp de câteva zile, după înmormântarea lui Ção, Altamirando umbla abătut, fără să scoată un cuvânt, distant. Das Doreș se spetea muncind, încercând să recupereze plantația și crescătoria. Altamirando stătea pe jos trăgând porumbul cu vârful pumnalului. Nu făcea altceva decât să fumeze.

Se schimbă din ziua în care, soarele fiind sus pe cer, văzu sus pe deal, stând pe pietre cum îi era obiceiul, imaginea lui Ção: venise cu caprele la păscut și îi zâmbea. O chemă pe Das Doreș ca s-o vadă și ea, dar când sosi mama, Ção dispăru. Altamirando înțelese că numai el și caprele puteau s-o vadă.

Nu se arăta în fiecare zi, când și când. Das Doreș refuza să creadă: natural, acela era un secret între tată și fiică. Altamirando se reîntoarșe la lucru cu o dispoziție și energie dublate. Grăjdarii care se tocmeau cu el alegându-și vitele pentru tăiere și a căror carne o vindeau cu de-amănuntul spuneau că lui Altamirando îi lipșea o doagă: cu toate acestea, nu-și neglija obligațiile și promisiunile. Îi lipșea o doagă, avea suficient cât să trăiască și să trudească.

4

În ciuda insistenței lui Lupiscínio, a rugămintilor cumetrilor lui, Castor și Diva, colonelul Robustiano nu a putut rămâne la petrecere. Rezistă până și la vestea, confirmată de căpitanul Natário da Fonseca, prezenței colonelului Boaventura Andrade: proprietarul de la Atalaia promisese că va veni.

În schimb, Carlinhos Silva, noul reprezentant de la Koifman & Cia, principala firmă exportatoare de cacao, întorcându-se din periplul obișnuit pe

la plantații, nu se duse direct la Taquaras, rămase în Tocaia Grande ca să participe la bairam, fiind cazat la Pensão Central.

Ce noutate mai e și asta Pensão Central? În această scurtă dare de seamă despre renașterea Tocaiei Grande s-a făcut deja mai mult decât o referire la pensiunea Norei Pão-de-Ló dându-se detalii despre culoarea fațadei, localizarea exactă, la colțul străduței cu barăci, în Baixa dos Sapos. Nu a fost specificat numărul de la casă pentru simplul motiv că nu exista, dar gura păcătoasă a Turcului Fadul lăuda calitățile fetelor care ocupau camerele stabilimentului. Încă o dovadă a parțialității și înșelătoriei informărilor și rapoartelor care se pretind serioase și corecte. Fiind adăpost pentru târfe, destinate desfrâului, pensiunea Norei a meritat să fie scoasă în evidență și elogiată, în timp ce Pensiunea Centrală, fără îndoială, datorită caracterului ei familial, fusese sortită uitării.

Strict familial, după cum scria pe tăblița atârnată la intrare: era destinată să furnizeze, la prețuri modice, masă și casă eventualilor călători. Două camere, fiecare echipată cu trei paturi de campanie și un lighean unic. În fundul grădinii, hârdăul cu apă. Ce se mai poate adăuga în beneficiul Pensiunii Centrale, proprietatea donei Valentina și a lui Juca das Neves? Că dona Valentina, pe lângă faptul că era proprietăreasă, bucătăreasă, servitoare, obișnuia să se dea în stambă dacă străinul îi cădea în grații sau dacă era dispus să suplimenteze costul șederii? Frumoasă nu era, dar nici urâtă, însă faptul că era căsătorită îi dădea un statut, trezea invidia. Dar asemenea detalii, precum și cele referitoare la voracitatea ploșnițelor, rămâneau să fie descoperite de oaspeți.

Fiind clarificat echivocul pensiunilor, e cazul să revenim la domnul Carlinhos Silva, oaspete de vază: opusul, din punct de vedere fizic și comportamental, al predecesorului său. Pe cât era Cícero Moura de plâpând și scrupulos, pe atât era Carlinhos de voinic și spontan.

Metis cu părul blond și cu ochii de culoare deschisă, un spălăcit, gurile rele spuneau că e fiul natural al lui Klaus Koifman, fondatorul firmei. Dacă n-ar fi fost așa, de ce străinul l-ar fi trimis, de mic copil, să studieze în Germania și unde-l ținuse câțiva ani buni? După moartea lui Klaus, veni la conducerea societății fratele lui mai mic, Kurt, care ordonă imediat întoarcerea în Brazilia a protejatului răposatului patron – fiu natural? Este puțin probabil. Fiu de târfă, cu siguranță. Se întoarse tânărul Carlinhos la Ilhéus și la condiția lui de orfan al Beneditei Silva, o splendoare de negresă care servise la masă și încălzise patul germanic al lui Klaus. De la condiția de student la Weimar, trecu la aceea de contopist la firma exportatoare de cacao. Făcu astfel carieră.

La petrecere, revelă o fațetă neașteptată a umanității lui: știa să facă scamatorii și îi plăcea să le prezinte. Așundeau și alte surprize în mâneca hainei, după cum se văzu mai târziu, la momentul decisiv.

Rățiuni grele coroborau spre opinia entuziastă și generalizată: cea mai mare și cea mai frumoasă petrecere văzută vreodată în Tocaia Grande. Imaginați-vă că sala – asta da, merită să fie denumită sală de bal – a fost luminată cu lustre din sticlă, suporturile pentru sfeșnice, articole de lux în rafturile magazinului, noutate ce se adăuga celorlalte ustensile la modă în sat, înlocuind în unele case lămpile suspendate și felinarele.

Fără a dori să umbrim strălucirea armonicii și a prezenței lui Pedro Cigano, trebuie spus, de la bun început, că nu a fost el singurul muzicant care a animat petrecerea. Cei din Estância și-au adus instrumentele: ghitarele, mandolina, naiul și au interpretat un repertoriu variat de muzică de dans la modă la balurile din Sergipe. Și orbul Tiago cu fiul lui, Lucas, ambii la gitară, și-au arătat talentul. Făceau parte dintr-un grup venit din Taquaras, alcătuit din figuri de marcă din localitatea vecină, invitați ai Căpitanului, ai lui Lupiscínio, ai lui Fadul, ai lui Bastião da Rosa: șeful de gară, Lourenço Baptista, telegrafistul, perceptorul, doi sau trei negustori, câțiva curioși și Mara, starea pensiunii de fete însoțită de patru fete nebunaticе.

Venind de la plantațiile din apropiere, zilierii veniseră la târg dis-de-dimineață, făceau coadă la pensiunea Norei Pão-de-Ló și la ușile colibelor și bordeielor din Baixa dos Sapos: noaptea, din cauza petrecerii, târfele aveau să închidă prăvălia. De altfel, în acea duminică, numărul târfelor se dublase: alergau de prin împrejurimi, unele de foarte departe, atrase de vestea parangheliei care răsuna pe coclaurile de pe malul râului Cobras.

Nu există cuvinte să descrie succesul lui Carlinhos Silva cu numerele de prestidigitatie cu care delectă asistența. Provocând hohote de râs amestecate cu exclamații de incredulitate din partea publicului care stătea cu gura căscată, ducându-i pe copii pe culmile exaltării și ale uimirii. Un succes răsunător și adjectivul nu este deloc exagerat: aproape nici unul din spectatori nu mai asistasе vreodată la reprezentații teatrale, de orice natură, nu știa nimic despre iluzionism, trucuri de magie, pase de cărți. Femeile își făceau cruce – pici satană! –, bărbații, uimiți, nu știau ce să creadă.

Carlinhos Silva își scutură mânecile de la haină și de la cămașă și minunile începură să apară, au văzut cu toții, nu erau scâlămbăieli dintr-un hoccag de trupeți. Fără a se folosi de mâini, prin puterea gândului, funcționarul de la Koifman & Cia, transferă niște monezi din buzunarul lui Guido la urechea lui Edu: din nările lui Zé Luiz extrase cinci boabe de cacao uscată. Repetând cuvinte misterioase, hokus pokus, sinsalabin, presto, abracadabra și alte porunci înfricoșătoare, cu vârful degetelor, scoase din decolteul doamnei Valentina batista pe care, în văzul tuturor, o lăsase în traista lui Aurélio, de unde dispăruse fără ca cineva să fi pus mâna pe ea: nu mai înțelegeau nimic. Făcu tot felul de scamatorii cu cărțile de joc, care îi umblau printre degete, apăreau, dispăreau, apăreau din nou, asul de cupă devenea regele de treflă, doiul de pică se transforma în zecele de caro, iar dama de pică o culese din părul despletit al Bernardei. Manipula culorile în

fața unui public stupefiat, strâns adunat lângă el, vrând să vadă de aproape, să vadă și să nu creadă.

— Să joc cu dumneata, ferească-mă Dumnezeu! Mai bine joc cu Necuratul! — Spuse Zé Raimundo, unul din trupeți, măcar că era obișnuit cu trișatul.

Fadul Abdala bătea din palme, asistența îl acompania. Mulți cereau explicații — el ne vrăjește sau ce se-ntâmplă? —, alții jurau că dom' Carlinhos avea de-a face cu diavolul. Cine se extaziă și aplaudă cel mai mult a fost tânăra Sacramento. Până atunci, stătuse cu ochii în pământ, tăcută, așezată lângă Zilda pe o bancă de lemn. Până și colonelul Boaventura Andrade aplaudă și nu se zgârci în laude față de Carlinhos Silva, da, domnule, felicitările mele! Dacă ai vrea, ți-ai putea câștiga existența făcând scamatorii în teatrele din capitală.

Muzicanții, magicianul amator, afluența oamenilor veniți din afară, dar mai ales prezența plantatorului au dus petrecerea pe acele culmi. Aduseseră și pusaseră într-un capăt al sălii scaunul de bărbier al lui Dodô Peroba ca să se așeze în el Colonelul. În apropierea barului improvizat pentru vânzarea rachiului, coniacului, lichiorului de jenipap, de care se ocupa Durvalino, sub discreta vigilență a lui Fadul.

Nimeni nu îndrăznise s-o ia pe Sacramento la dans, dar când veni rândul cadrilului, văzându-l pe Castor organizând perechile, Carlinhos Silva, nefiind de prin partea locului, nefiind la curent cu anumite particularități și plăcându-i figura și modestia fetei timide care-l aplaudase atât de mult, se îndreptă spre ea, invitând-o să danseze cu el. Singură pe bancă, deoarece Zilda plecase deja la brațul Căpitanului să-și ocupe poziția la cadrul. Sacramento se văzu tulburată, se bâlbâi, ținea ochii plecați, se simțea tristă și pierdută: Carlinhos aștepta. Atunci, colonelul Boaventura care urmărise scena cu un interes surâzător, se ridică de pe scaunul de bărbier:

— Scuză-mă, Carlinhos, dar dama are deja un angajament, cavalerul ei este prietenul ăsta al tău.

Neputând să-și creadă urechilor, Sacramento ridică privirea și alergă rușinoasă spre Colonelul, care stătea în picioare aștepând-o. Cu picioarele tremurânde, ea îl însoți la cadrul sub privirile piezișe ale bărlitorilor. Carlinhos Silva înțelesese și plecă în căutarea Bernardei: prea târziu, fata avea deja pereche. Se mulțumi cu dona Valentina, mai bine ea decât nimeni. Negrul Tição bătu din palme atrăgându-le atenția, cadrulul avea să înceapă. Ridică vocea, vorbi în franțuzește.

6

Diva se învățea în pas de cadrul, mândră de îndrăzneala lui Tição, și el avea de-a face cu necuratul. Dar Tição, care o cunoștea și o ghicea, o vedea neliniștită și preocupată, oricât ar fi încercat ea să se prefacă. Gândurile ei zburau de la petrecere spre casa părinților, pe malul celălalt al râului.

Vanjé și Ambrósio nu se aflau în pavilion, la târg, de dimineață. Când s-a dus să vândă produsele agricole, Ambrósio ardea de febră. Zilda, care se oprise să cumpere și să stea de vorbă, văzându-l cât de rău arăta, avu un presentiment rău. O sfătui pe Vanjé să-și ducă bărbatul acasă și să-i dea ceva de transpirație cât mai degrabă. Cine știe, poate încă ar mai putea să-i curețe sângele, să scoată afară fluidele rele?

La zgomotoasa masă de prânz, plină de musafiri veniți pentru petrecere, Zilda îi spuse Căpitanului: se pare că Ambrósio a luat febra:

— Dar-ar Domnul să nu se întindă.

7

Ambrósio muri la trei zile după petrecere, însă la înmormântarea lui, nici bătrânul Gerino, nici tânărul Tancredo, băiatul lui Vavá, nu putură să participe: erau doborâți de febră.

Febra fără nume, ciuma, despre care în popor se spunea că le omora până și pe maimuțe. Vorbeau despre ea în șoaptă și reverențios, o monstruoasă divinitate, un flagel endemic și vechi în ținutul de cacao, în orașe și pe plantații, culegând în dreapta și-n stânga partea de sacrificiu care i se cuvenea. Evitau să vorbească despre ea, încercau să uite s-o vadă, dacă așa îi va uita și ea pe ei, lăsându-i în pace.

În timp ce molima omora cu parcimonie, fără grabă, fără zgârcenie, îi dădeau rația de morți, conviețuind cu ea, resemnați. Dar atunci când, adăsta într-o așezare, transformându-se în epidemie și omorând de-a valma, teama devenea panică și bocet mocnit de tată și mamă, de soție, bărbat și copil. urca la ceruri un strigăt de blestem.

Consuma ființa în câteva zile. Îi ardea corpul și-l moleșca, îi plesnea capul de durere, mintea îi era încețoșată, respirația urât mirositoare, cu măruntaiele pradă unei diaree pestilențiale. Moarte sigură și urâtă, nu se putea face nimic împotriva ei.

Alte febre aveau nume: terța, paludică, aftoasă, care atacă oameni și vite, febra galbenă și febra bubonică, care mai de care mai periculoasă. Însă exista remediu și tratament pentru fiecare din ele, până și pentru vărsatul negru: băligar de bou, uscat, pus peste bășici. Dar nu exista nici un remediu pentru febra fără nume, febra, pur și simplu, fără vreun adjectiv care s-o deosebească, fără diagnostic sau rețetă, pacientul era în mâna lui Dumnezeu, nemilosul Dumnezeu al ciumei. Apelau la sudorifice, cataplasme, clisme, licori și tizane, băuturi făcute din rădăcini și frunze din pădure, formule transmise din tată-n fiu. Erau eficiente în tratarea multor boli: bolile rușinoase, spre exemplu, blenoragie, sifilis, gonoree. Dar fără efect asupra febrei, aia care nu avea nume și omora până și maimuțele. Nu rămăneau decât rugăciunile, închinatul, vrăjile și jurămintele.

Sosea pe neașteptate, deodată. Dobora, jupuia și opărea, golea măruntaiele și mintea, îl reducea până și pe omul cel mai puternic la un molău înainte de a-l omori. Nu se putea face nimic, doar să aștepti să-și umple burdihanul și, la

fel de neașteptată cum a venit, să plece să sape gropi în altă parte. Respectând un ciclu, sau pur și simplu accidental, la întâmplare? Pentru că se săturase, sau pentru că Domnul ascultase rugăciunile? Putea fi orice. Dacă în orașele Ilhéus și Itabuna, doctori cu diplomă nu erau în stare s-o diagnosticheze și s-o combată, poporului decimat din fundul pământului nu-i rămânea decât să fugă sau să aștepte ca febra să se hotărască să plece, să-și mute cartierul general, luând în desagă sentințele de moarte, fără drept de apel. Moarte dureroasă, murdară și puturoasă, atroce.

8

Dură cincisprezece zile. Sosi în duminica petrecerii, se arătă la târg cu Ambrósio, două duminici mai târziu profită de o vijelie, se sui pe coama ei și plecă să omoare mai departe. Lăasă în prosperul cimitir din Tocaia Grande încă nouă cruci care să povestească istoria.

Cu ceea ce nu se putuseră lăuda inundațiile: să-i pună pe fugă pe locuitori, să golească satul, fusese cât pe-acți să reușească febra fără surle și trâmbițe, cu blândețe. Dacă ar mai fi durat încă o săptămână, cine ar fi fost nebunul să mai rămână acolo, așteptându-și moartea?

Exodul începuse în miercuria când fuseseră înmormântate primele victime, bătrânul Ambrósio și Clementina. Continuă și se amplifică în zilele următoare, pe măsură ce creștea numărul morților. Îi reveni donei Ester, nevasta lui Lupiscínio, cunoscătoare în ale bolilor și medicinei, să bată toaca: se instalase febra în Tocaia Grande. Părerea unuia care se pricepea: să cheltui bani cu medicamente era o prostie, să faci jurăminte era pierdere de timp. Farmacie nu exista în Tocaia Grande, doar patru sticlute cu sirop în magazinul turcului. Cu atât mai puțin, biserică unde să te rogi. Nu rămânea altceva de făcut decât să pleci din acea mizerabilă fundătură care, pe lângă că nu avea de nici unele, mai cra și infestată.

Dona Ester își îndeplini sarcina dând alarma din vecin în vecin, făcând-o cu oarece satisfacție datorită disprețului pe care-l avea pentru așezarea respectivă și a nemulțumirii de a locui într-un loc atât de înapoiat. Printre alte supărări minore, era suficient faptul că bărbatul ei se dădea-n bărci cu o individă. Măcar să fi fost o amantă cu casă, numai pentru el, decentă, mai treacă mcargă. Dar nu era decât o târlă la drumul mare. Dona Ester încercă să-și ia fiul, dar Zinho refuză să o însoțească. Dădu din umeri, neputincioasă! Mai bine să trăiască abandonată în Taquaras decât să moară infestată împreună cu familia. Își adună boarfele, plecă fără să se uite în urmă, dădu exemplul.

Dublându-se exagerările datorită circumstanțelor negre, circulau vești înfricoșătoare prin localități, în taberele de înnoptare, pe drumuri. Se întâmpla cu Tocaia Grande aceeași grozăvie care se abătuse asupra unei așezări obscure de pe malul râului Água Preta, Sequeiro de Espinho sau Rio Braço, geografia varia în funcție de narator, creștea dimensiunea locului, la fel și numărul morților, dar un detaliu rămânea identic: nu mai rămăsese nimeni

care să spună povestea. Cât despre Tocaia Grande, până și căpitanul Natário a fost dat drept victimă a febrei, o mierlisc. trebuie că se afla în iad să-și ispășească păcatele. Ba chiar erau unii care, pe ascuns, trăgeau o dușcă în amintirea lui.

Târfele, umblărețe de felul lor, o șterseseră. Începând să secere pe pământul sergipanilor, febra traversă podețul și mătură colibele din Baixa dos Sapos: în două zile muriră trei femei. Debandada a fost aproape generală: profitând de convoaie sau de călătorii fără bagaje, cu bocceaua în mână sau pe cap, fetele o roiră. Una din ele, Glória Maria, a plecat deja cuprinsă de vărsături și ameteți, cu febra în spinare. Merse lăsând dăre prin păduri, muri când ajunse la Taquaras și acolo fu înmormântată, evitând, astfel, să devină zece la număr gropile săpate în cimitirul din Tocaia Grande.

Câțiva trupeți deviară traseul convoaielor, evitând pentru un timp scurtătura, diminuându-se astfel afluența de la baraca cea mare. În cea de-a doua săptămână exodul crescui, ideea fugii cuprinse tot satul. După ce încercase, fără a reuși, să-i ia cu el pe Zé dos Santos și pe Clara – cu cine să lăsăm câmpul și animalele?, Bastião da Rosa își luă nevasta și fetița și se duse să caute adăpost și siguranță în Taquaras. Văzându-l cum pune zăvorul la ușă, cei care mai erau indeciși, terminară cu îndoielile și se hotărâră.

9

După șapte zile și cinci morți din duminica în care Zilda își destăinuia temerile ei Căpitanului, la aceeași oră a prânzului, la masa tăcută, fără oaspeți, ea reluă subiectul din punctul în care-l lăsase:

— S-a întins.

Săptămâna fusese tristă și grea. Natário, întunecat, părea un animal hăituit. Veneau să-l caute, neliniștiți, tulburați, ca și cum Căpitanul ar fi fost doctor sau vindecător, așteptând de la el o minune, o soluție, iar el nu putea oferi nici minuni, nici soluții, nici măcar o vorbă încurajatoare: cuvintele erau vagi și goale, sunau fals. Oamenii nu căutau consolare pentru doliu, voiau o salvare pentru cei vii. Zé Luiz se așezase pe banca de pe terasă, hohotind de plâns: nu există nimic mai important, mai insuportabil decât să vezi un bărbat plângând, lăsând la o parte rușinea și orgoliul, despuiat de condiția de mascul atotputernic.

Zilda repetă, ridicând vocea pentru a fi auzită și pentru a obține un răspuns:

— S-a întins.

Căpitanul frământa cu degetele o prăjitură cu fasole și făină.

— Cică o altă rudă de-a Leocádiei a fost răpusă. E bărbat sau femeie? Ai idee? – Cei din Estância îl înmormântaseră vineri pe tânărul Tancredo.

— Un copil, Mariozinho, de vreo zece ani, nu avea mai mult. Nu ieșea de-aici, era umbra lui Peba.

— Vorbești de parcă ar fi murit deja.

— Doamne iartă-mă! Nu vreau să cobesc nimănui, dar ai văzut pe careva să fi scăpat? Eu n-am văzut pe nimeni.

Lăsă ochii în jos în farfuria de porțelan, întorcând mâncarea cu lingura:

— Sunt disperată din cauza copiilor. Ce părere ai? N-ar fi mai bine să-i luăm și să-i ducem pe plantație? Până trece.

Căpitanul își aruncă privirea peste copii, care, nefiind atenți la conversație, mâncau liniștiți unii la masă, alții așezați pe jos. Apoi se uită la femeie:

— Ai observat câte case sunt închise, câtă lume a plecat deja? Dacă noi ne retragem, dacă tu te duci cu copiii pe plantație, a doua zi nu mai rămâne nimeni în Tocaia Grande. Nu putem face așa ceva.

Zilda lăsă lingura și ridică ochii spre el:

— Am luat copii de la altele ca să-i cresc eu.

— Aici e casa lor și de-aici nu vom pleca. Nimeni. — Își șterse mâinile murdare de mâncare, una de alta: — Doar la cimitir.

Zilda dădu din cap, aprobator: nu se certau, stăteau de vorbă. Își cunoștea bărbatul și felul lui de a gândi: cine comandă și are autoritate, are și obligații. N-ar fi avut nici un rost să argumenteze și cu atât mai puțin să se opună. Își făcu datoria, își expuse temerile: el hotărâ, ea asculta.

10

Mai târziu, în pat cu Bernarda, Căpitanul îi spuse:

— O grămadă de lume pleacă. Ar trebui să faci același lucru. Aici, riscul e mare.

Se uita la tavanul din lemn, cu un glas neutru, liniștit: nu-i dicta un ordin, îi dădea un sfat.

— Să plec? Unde?

— Este un loc în Taquaras unde poți rămâne.

— Vii și dumneata, nașule?

— Eu nu pot pleca de-aici.

— Dar nașa?

— Rămâne aici, cu mine. Ea și copiii.

— Nici dumneata, nici nașa, nici copiii. De ce-aș pleca eu? De ce vrei să mă vezi departe? De ce mă gonești? Nu merit nici laude, dar nici dispreț. Aici, dacă va fi să mor, sunt aproape de dumneata și de Nadinho.

Își lăsă capul pe pieptul nașului ei, așa cum făcea când era o copilă, dar cu brațele și picioarele îl apropie de trupul gol:

— Te-ai săturat de mine?

— N-am spus să pleci, am sugerat.

Își făcuse datoria, asemeni Zildei la masa de prânz. Căpitanul Natário da Fonseca atinse cu degetele obrazul finei, o iubire de atâția ani. Știa răspunsul dinainte de-a vorbi.

O moarte regretată a fost aceea a Merênciei. Chiar dacă ar fi fost victima oricărei alte boli sau a vreunei mușcături de șarpe, tot ar fi meritat un priveghi pe cinste, mai îndreptățit decât zănateca și cumpărătorul de cacao. Atâtea întâmplări de amintit, evenimente vesele, momente de exaltare.

Femeie căsătorită, le ținea la distanță pe târfe, dar asta nu a împiedicat-o să nu le ia apărarea când derbedeii încercau să impună legea celui mai tare. Cu mâinile ei bătătorite de olărită, munci neobosită la ridicarea zidurilor și la punerea acoperișurilor în dezolarea ce cuprinsese Tocaia Grande după inundații. Cu mâinile ei delicate de artistă, în orele libere, confecționa din hârtie și săgeți zmeie pe care le oferea copiilor ca să le ridice sus pe cer. Venea să aprecieze abilitățile protejaților ei și bătea din palme laudând înălțimea zborului și evoluțiile acestuia. Își dorise un copil, ah, cât de mult îl dorise! Dar avea uterul retrovers, ovarele seci. În lipsa copiilor, îi răsfața pe ceilalți puști, creștea animale. Cine nu și-o amintea cu apa până la brâu în dimineața inundațiilor, cu șarpele jibovia încolăcit în jurul pieptului?

Dacă Zé Luiz depășea măsura la rachiou sau la târfe, beat sau în călduri, Merência se înfură și îl bătea măr fără ca el să protesteze. Se ducea după el în Baixa dos Sapos, de unde-l conducea spre casă în ghionturi și pumni. La înmormântări, ca era cea care spunea rugăciunea de despărțire. Ah! ar fi fost un priveghi cu multe răsete și multe regrete!

Fusese înmormântată în grabă ca și ceilalți răpuși de febră. Pentru ca să nu se extindă mirosul în aer și să nu pătrundă în sângele celor vii. Cucernică, o capacitate în catehism și rugăciuni, Merênciei i-ar fi plăcut să fie condusă cu litanii și osanale. Atât de merituoasă, în ultimul ceas îi lipsiră toate: priveghiul, bocitoarele, rugăciunile. Nu avu nici măcar corul târfelor să-i spună amin. Febra ucidea rapid, și cu atât mai repede era dus mortul la cimitir, în tulburare și groază. În zăpăceala alergăturii. Fadul abia avu timp să bolborosească un tatăl-nostru în arabă.

12

La trei zile după înmormântarea Merênciei, fără să mai fi apărut alte cazuri de condamnare la moarte în satul văduvit de animație și veselie, Pedro Cigano își făcu apariția în atelierul lui Castor Abduim, purtând cu el mesaj de viață și bucurie. Ca să discute despre o petrecere: trebuiau să uite de zilele negre, să termine cu plânsul, să ștergă amintirea febrei, să pună capăt comemorărilor funebre: morții învie numai la judecata de apoi.

Imediat după petrecerea de la pavilion, Pedro Cigano dispăruse din Tocaia Grande iar cei răi de gură profitaseră să-l bârfească. O zbughise atât de repede fiindu-i frică să n-o pătească, încât își abandonase armonica în magazinul turcului: la distracții era nelipsit, cu toate cele cinci degete întinse ca să înșface plata pentru muzică, cu gura larg deschisă ca să bea pe socoteala celor care-i făceau cinste. Acuzatii ale invidioșilor pe talentul lui de menestrel, pe

plimbările lui încoace și-ncolo și pe amorulile constante, mizerii demascate imediat: Pedro Cigano se întoarce ca vântul, aducând chinină și alte medicamente de la farmacie, luate din Taquaras, din depozitele Gării, destinate combaterii frigurilor, inutile în cazul febrei fără nume și fără leac. Nu numai că s-a întors, dar și rămase acolo, distribuind doze preventive de chinină locuitorilor, dând nuanțe de albastru urinei din Tocaia Grande.

Fiind convinși că blestemul se terminase, plecase în căutare de acoliți pentru propunerea unui bairam pe cînste, capabil să alunge tristețea și să readucă zâmbetele. La atelier își controlă entuziasmul, amintindu-și că bătrânul Ambrósio, tatăl Divei, fusese cel care deschisese balul morții. Dar Diva nu se simți jignită, fu de acord cu muzicantul: nimic mai bun decât un bal care să împrăstie cenușa și să restaureze gustul de viață. De acord – spuse Tiço. Pedro Cigano plecă mai departe în căutare de alte adeziuni.

13

Diva muri în zori, curată și senină, întinsă în hamac, simțind pe trupu-i arzând răcoarea corpului lui Tiço, îmbrățișată, auzindu-l șoptind: o iia, negresa mea, negresa mea, o iia. Valuri de ape liniștite, izbindu-se de țarm, sunetul îndepărtat al scoicilor. Îi spuse: – Albul meu, și se duse.

Se îmbolnăvi când se gândeau să sărbătorească sfârșitul epidemiei și fixau data petrecerii. În dimineața următoare vizitei lui Pedro Cigano, Diva se plânse că i se înmoaie picioarele, că-i arde fața și o doare burta. Dură o zi și o noapte.

Lia și Vanjé veniseră să-i țină de urât și s-o ajute. Copilul fusese dus la Dinorá, departe de pericolul de contagiare. Tiço stătea treaz la căpătâiul rogojinei pe care Diva se sfârșea cu fiecă clipă: mâna mângâietoare, cuvinte dispartate, încerca să zâmbească, nu reușea. Sacrificase un porc pentru Omolu, deși știa că era inutil, la fel cum fuseseră și ceilalți doi jertfiți săptămîna trecută. Febra închisese drumul vrăjitorilor și deschise poarta zeului morții, astfel că orice ființă pe al cărei cap își punca mâna, îi aparținea. Tiço știa acest lucru, dar hotărâse că blestemata nu o va lua pe Diva singură. Dacă nu-l va doborî pe aceeași rogojină infectă plină de vărsături și diarce, Tiço știa ce avea de făcut. Acolo, treaz, se gândi și se hotărî.

Diva gemea încet și încă o dată mama și cumnata ei au șters-o de murdărie, în timp ce Tiço o ținea la pieptul lui. Dar zdrențele nu mai ajutau la nimic, ea se simțea mizerabilă și duhnind. Le ceru să încălzească apă pentru baie. Lia și Vanjé se opuseră: să facă baie arzând de febră, o dorință absurdă, delira. Pentru numele lui Dumnezeu, imploră Diva, pierdută. Tiço porunci să se execute: absurd, delir, fantezii ale agoniei, ea avea dreptul la ceea ce-și dorea. Se duse după hărdău.

Îi scoaseră combinezonul murdar și o așezară în apa caldă. Vanjé și Lia să se retragă în atelier, lăsând-o singură cu Tiço. Goală, curată, mirosind a săpun, voi ca el să se urce cu ea în hamac și să facă dragoste.

Sub hamac, nemișcat, cu boticul între labe, Alma Penada.

Un urlet de moarte, strigătul lui Tição străpunse zorii abia iviți, exprimând teama și doliul. Îi trezi pe oameni: același lucru se întâmplă în vară când apele își ieșiră din matcă, iar râul deveni devastator. Ce alte încercări îi mai așteptau? Nu era de ajuns atâta suferință și nenorocire?

Se lumina de ziuă iar cei care alergară văzură cum febra, domolită, se urcase pe coama vijeliei: deie Domnul să se fi săturat de cât a onorât. Nouă morți, zece cu Glória Maria, nu-i rău deloc: mare parte din populația acelei fundături. Una peste alta, nepunându-i la socoteală pe defuncți și pe fugari, prea puțini mai rămăseseră din locuitorii permanenți. Nu aveau să piardă dacă așteptau. Febra fără nume care omora până și maimuțele cerceta căpitănia ținutului de cacao, atentă venea și se ducea dintr-un loc într-altul, mai dădea câte un răgaz, dar nu spunea adio pentru totdeauna.

Lia apărui înainte, alergând și strigând după ajutor, rugându-l pe Fadul să intervină. Imediat, se adunară trupeți, târfe, locuitori, curioși să afle. Cu pasul lent, cu sufletul negru, Tição trecea pe câmp îndreptându-se spre râu, urmat de cățelul Alma Penada. Pe brațe ducea corpul Divei îmbrăcat în lumina zorilor. Nu o va lăsa să meargă singură pe fundul apei, în străfundurile râului se întinde ținutul lui Aioca. Sacrilegiu! Morții se îngroapă în cimitir iar viilor nu le rămâne decât să plângă și să-și amintească.

Vanjé se clătina din cauza vântului și căzu în noroi înainte de a ajunge la Castor și de a-l implora să aibă respect față de moarte și de împrejurarea în care are loc. Apărui și Bernarda, ajutând-o să se ridice. Cu o viteză nebună, Coroca alerga în plin vârtej. Pe cer, chipuri se dizolvau în zdrențe de nori. După nenorocire, muștrarea.

Fadul abia avu timp să-și tragă pantalonii. Se năpusti să-i țină calea potcovarului și să-l împiedice să mai meargă. Mergea țipând:

— Ce-i asta, Tição, ai înnebunit?

Castor Abduim nu se opri din mers, nici nu se grăbi, își continuă drumul. Nu mai era fierarul Tição, băiat bun, prețuit de toți, era un suflet dintr-o altă lume. Mârâi cu o voce fără timbru, urâtă:

— Înapoi!

Se făcu un cerc în jurul lui, oamenii fiind hotărâți să împiedice sacrilegiul. Turcul veni mai aproape închizând cercul.

— Hai s-o îmbrăcăm, s-o punem în hamac și s-o îngropăm.

— Înapoi!

Având în ochi goliciunea morții, Tição încereă să treacă, lovindu-l pe Fadul. De jur-împrejur stăteau oamenii, gata să intervină neputincioși în fața febrei, nu aveau să îngăduie ultragiul.

Fadul ridică mâna lui diformă, strânse pumnul și lovi înainte ca oamenii să înainteze și să fie prea târziu. Vanjé, Bernarda și Lia culeseră trupul. Tição se ridică să ucidă și să moară. Dar pe cine o văzu postată în fața lui, pe Coroca, mama vieții:

— Uiți, nefericitele, că ai un copil de crescut?

Personajele din sceneta religioasă a Coanei Leocádia cer permisiunea locuitorilor din Tocaia Grande pentru a dansa: olario! olara!

1

Era Castor Abduim ocupat cu potcovitul iepei Imperatriz, un cal de rasă al colonelului Robustiano de Araújo, treabă delicată, deoarece animalul, pe lângă faptul că era sperios, avea și copitele fragile, când lătrăturile Almei Penada, neașteptate și vesele, îi atraseră atenția. Câinele ciuli urechile, se ridică dând din coadă și plecă glonț în direcția unui nou-venit. Alma Penada nu era de felul lui expansiv. Devotat stăpânului, își rezerva efuziunile pentru el, nu trăia alergând după și țopăind în jurul necunoscuților. La sfârșitul după-amiezii de vară, un foc ardea cerul deasupra Tocaiei Grande, străfulgerări roșietice și gălbui.

Trecându-i lui Edu piciorul calului pentru ca băiatul să termine treaba cu cuțitoaia, Tição, uitându-se atent, văzu silueta cuiva, profilându-se în luminile și umbrele apusului de soare. Prin mintea potcovarului trecu o idee fugară și absurdă: avea, în sfârșit, să dezlege misterul care învăluia apariția Almei Penada în Tocaia Grande. După atâția ani, cineva venea după el, vrând, poate, să-l ia.

Un profil estompat de femeie, învăluit în lumină și praf, silueta se aplecă, lăasă jos bocceaua de călătorie pentru a privi și a răspunde mai bine la gudurările câinelui. În clipa aceea, fără a-i vedea trăsăturile sau conturul obrazului, negrul știa despre cine era vorba: numai ea putea fi. De când plecase, nu se mai auzise nimic despre ea. Tição rămase locului, așteptând, fără a reacționa în vreun fel: mort pe dinăuntru, viu doar în aparență. Cel puțin așa se vorbea în sat: la atelier, adevăratul suflet chinuit era potcovarul și nu câinele.

Cu mersul ușor, sacadat, legănându-și șoldurile. Epifânia se apropie cu o figură serioasă. Retinută, fără fasoane, nu-și dădea aere, nu făcea pe nebuna. Nici nu părea certăreata și obraznica de altădată, cocheta care succea mințile bărbaților și tulbura liniștea. Se opri în fața lui Tição cu legătura sub braț, cu câinele țopăind în jurul ei:

— Am venit să am grijă de copil. Am dispărut, eram combinată cu cineva. Deunăzi m-am întâlnit cu Cosme, el mi-a povestit. Am rămas impresionată.

Glasul senin și hotărât:

— Unde e, copilașul meu? Nu plec de-aici nici dacă mă gonești.

Fără să aștepte vreun răspuns, se duse spre ușa atelierului, urmată de Alma Penada, intră în casă. Scăldat în sânge, soarele se scufunda în râu.

Însoțită de nepoata Aracati, ai cărei cincisprezece ani nu-i sărbătoriseră din cauza epidemiei de febră din timpul iernii, Leocádia parcurse jumătatea de leghe care despărțea culturile celor din Estância de cele ale familiei lui Vanjé. Fiind o vajnică umblăreață în ciuda anilor care-i apăsau pe umeri, puștoaica trebuia să-și iuțască pașii ca să se poată ține după ea.

Vorbeau despre subiecte insolite prin acele coclauri. Discutau despre costume de ciobănițe, ciobănițe de stele după cum dădeau de înțeles, și se refereau la personaje ale căror nume și titluri aveau sonorități ciudate și seducătoare: Dona Deusa, Besta-Fera, Caboclo Gostosinho. Acestea și alte ființe uimitoare, pe lângă frumoasele păstorite din iesle, aveau să defileze în curând prin pustietatea din Tocaia Grande, sub oblăduirea Coanei Leocádia. Începuse vara, averse de ploaie spălau cerul, clăteau soarele, zile frumoase și calde. inimi zglobii. Coana Leocádia plecase într-un tur de politețe: avea să asculte și părerea vecinilor, dar hotărârea era luată și nimeni nu o va face să renunțe. Așa-i spusese familiei sale.

— Nu voi lăsa să mai treacă un an fără să scot sceneta pe stradă.

Cu ochii profunzi, două cavități pe obrazul supt își examinează rudele și cunoștințele pentru a observa reacția fiecăruia. Doninha, nevasta lui Vavá, lăasă ochii în jos, iar Sinha întoarse privirea, însă nimeni nu deschise gura ca să se opună. Ginerile Amâncio nu putea să nu-și bage coada. Se considera spiritual, spusese pe un ton glumeț:

— Unde ai văzut, dumneata, stradă pe-aici?

— Vom dansa pe malul celălalt.

Malul celălalt desemna oricare dintre maluri, cel cu casele sau cel cu plantațiile, depinzând de poziția celui care vorbea. Amâncio continuă cu gluma:

— Și pe malul celălalt sunt străzi? Dumneata te crezi încă în Estância?

— Noi locuim pe plantație, lângă Estância, acum trăim lângă Tocaia Grande. Știu și eu că-i altceva, nu trebuie să-mi spui tu. Sunt lucruri mai bune și lucruri mai rele, strada e mai rea, pământul e mai bun. Când am venit, nu ne-am adus numai trupul. Când am venit, a venit și sceneta cu noi, am purtat-o eu cu mine și acum va dansa pentru oamenii de aici, fie că vrei, fie că nu vrei. — Se adresa ginerelui sau tuturor celor prezenți? — Dacă ești împotriva, poți să nu vii, găsesc eu alt Jaraguá. Nimeni nu e obligat, iese numai cine vrea.

— Doamne ferește! N-am spus așa ceva. Dumneata poruncești.

Ea era cea care porunceă, ca în matriarhat. Nu-i discutau hotărârile, cât despre Amâncio, nu era altul mai devotat scenei. În reprezentarea lui Jaraguá nu era altul mai bun ca el. Besta-Fera¹ grohăitoare și înfricoșătoare. Vorbea ca să se aple în treabă, îl luase gura pe dinainte: așa sunt unii. Coana Leocádia încheie conversația înainte ca vreuna dintre femei, Doninha, Sinhá sau altă toantă, să aducă vorba despre morți.

¹ *Besta-fera* (braz.) — fiară sălbatică.

— Oamenii de-aici vor înnebuni. Îți dai seama?

Anul trecut, abia instalați în Tocaia Grande nici nu s-au putut măcar gândi la scenetă. În Estância, mai bine de patruzeci de ani, sceneta Coanei Leocádia, adusă de pe plantație, se lua la întrecere cu cele din oraș în aplauzele tuturor. Nu avea nici cel mai mare, nici cel mai bogat decor, dar era cea mai veselă și animată. În fapt și strălucire, nimeni n-ar fi îndrăznit să se compare cu Sceneta Familiei Alencar, care, pe lângă decoruri, avea un text plin de miez. Dona Aglaé și Alencarzinho repetau tot anul și studiau până și-n cărți fiecare pas și fiecare vers pentru a respecta întocmai intriga și dansul. Dar chiar și așa, concurând cu bogăția și cu știința. Sceneta Coanei Leocádia era frumoasă: când apărea la intrarea în oraș, aprindea lanternele păstoritelor și *Senhorita Dona Deusa* lua în mână stindardul, oamenii alergau să-l întâmpine și, între aplauze și urale, îi însoțeau în piața din fața Bisericii. Coana Leocádia avea pantofi în picioare și un pieptene mare în cocul încărunțit.

Bunica și nepoata, ca să le treacă de urât pe drum, vorbeau despre ieșirea scenetei în stradă. În Tocaia Grande nu putea fi la fel ca în Estância, lipseau toate, începând cu toba, indispensabilă: trebuiau să se mulțumească cu armonica și mandolina. Unde sunt pietele, străzile largi luminate cu lămpi cu gaz, pavajele și casele cu două saloane în față: într-unul, ieslea aranjată, iar celălalt deschis pentru dans, mescele îmbelșugate pentru a primi păstoritele și figuranții? În Estância serbările începeau cu slujba din noaptea de Crăciun și continuau până de Bobotează: orchestra, în amfiteatru, interpreta marșuri și dansuri, la fiecare colț câte un dans. Dar Estância rămăsese la capătul pământului când culturile migăloase au fost înlocuite cu câmpurile verzi de trestie-de-zahăr. În Tocaia Grande, nici lampioane cu gaz, nici terase coloniale, nici case cu două saloane în partea din față și iesle montată: trei duzini și jumătate de locuitori, în afara târfelor de drumul mare, a trupeiților din baraca cea mare, a zilierilor veniți de pe plantații la târg sau să-și consoleze mădularul. Dar asta nu însemna că Sceneta Leocádiei nu avea să fie la fel de frumos decorată și animată.

Când trecură prin fața crescătoriei lui Altamirando, nepoata întrebă:

— Nu vorbești și cu doamna Clara, buni?

— Mai întâi o să vorbim cu Vanjé, după aceea cu restul. Dacă ea o să vrea, sceneta va fi a noastră și a ei.

3

Vremuri de cumpănă, încă nu trecuse nici un an și jumătate de la sosirea celor din Estância în Tocaia Grande, părea o veșnicie. Coana Leocádia, concluziona, plină de înțelepciune: aici se bucuraseră de ce era mai bun și suferiseră ce era mai rău. Pământ îndepărtat, virgin și fertil – în Estância, pământul, obosit, avea stăpân –, protecția rudelor bogate, ajutorul unor vecini buni, consăteni din Sergipe, tot felul de facilități. Dar și ei avură de înfruntat, în scurt timp, nenorocirea și moartea.

Nenorocirea inundațiilor. Distruseseră în întregime tot ce cuceriseră cu un efort nebunesc, exact în momentul în care se pregăteau să culeagă primele roade: rămaseră fără adăpost, iar culturile viguroase se transformaseră în noroaie. Nici nu-și reveniră bine și febra, adică moartea, se instalează în Tocaia Grande.

Îi atacară mai ales pe sergipani. Cei din ținutul de cacao s-au dovedit mai rezistenți la contagiare, ba unii chiar se lăudau că erau imuni: poate că aveau dreptate. Din cei zece îngropați de febră, nouă în cimitirul din Tocaia Grande, unul în cel din Taquaras, șase erau sergipani, iar Clementina venise de aproape, din Alagoas, de pe malul celălalt al râului São Francisco. Doi din familia lui Vanjé, bărbatul ei Ambrósio și fiica lor Diva, iubita lui Tição; doi din clanul Coanei Leocádia, băiatul Tancredo și puștiul Mariozinho: din cele patru tărfe care o mierliseră, una singură, Dinair, se născuse și crescuse pe plantațiile de cacao; Caetana era din Buquim, Glória Maria din Itaporanga.

Leocádia era obișnuită să conviețuiască alături de moarte. Dintre fii și fiice, gineri și nurori, nepoți și strănepoți, se rugase deja pentru paisprezece: cu cei doi morți în Tocaia Grande, se făceau șaisprezece. Morți dureroase acelea două, deoarece locul era pustiu și febra aia nu avea nici nume, doar se spunea că le omoară până și pe maimuțe. Tânărul și băiatul, ah. Doamne, sfârșindu-se, vărsându-și viața pe gură și pe mațe, ceva înfricoșător.

Sceneta nu încetase să iasă și să danseze pe străzi nici măcar atunci când murise Fortunato, bărbatul Leocádiei, șeful familiei, care-și dăduse sufletul în timp ce lucra la câmp, fără să scoată un ah, fără să se plângă că ar fi bolnav. Ani de-a rândul îl reprezentase pe Metisul Gostosinho și, după părerea locuitorilor din Estância, nici chiar Leonardo din sceneta familiei Alencar nu se compara cu el când recita versurile cu boul:

*Boul meu mugind
Muri istovit.*

Prin lipsa lui Fortunato, reprezentarea Metisului Gostosinho a încetat să mai fie exclusivitatea unuia sau altuia. În fiecare an, Leocádia alegea unul din bărbații obștei ca să preia rolul și să recite versurile. Aproape ajunseseră acasă la Vanjé când Aracati îndrăzni să întrebe:

— La cine te-ai gândit, buni, să joace rolul Metisului, de data asta?

Curios: Leocádia se gândea la același lucru.

— Voi face totul ca să fie Tição. Ai zice că s-a îngropat o dată cu nevasta lui.

— Găsese că e frumos, buni, atâta iubire. Dumneata nu crezi?

— Băiat tânăr, acoperit de doliu, mai rău ca o văduvă bătrână, nu găsesc deloc că e frumos.

Doliu, un fel de-a spune. Să te îmbraci în negru, din cap până-n-picioare, era apanajul bogatilor de la orașe și de pe plantații. Doliul oamenilor de rând era tristețe și plânset, sufletul slăbit, nu se arăta prin îmbrăcăminte, se numea amărăciune și dura puțin. Într-o viață de trudă, de unde timp și liniște pentru dor și lacrimi?

Carlinhos Silva modifică aspectul depozitului de cacao, pe dinafară și pe dinăuntru, mărindu-l inclusiv cu două construcții noi. Una o folosea drept locuință și birou, iar în cealaltă stăteau paznicii: înainte dormeau pe rogojini lângă stocurile de cacao, făceau baie la râu și-și făceau nevoile în pădure. În urma schimbărilor căpătară pat din prelată și closet. Nu se spunea degeaba că dom' Carlinhos avea ceva de străin în el, plin de noutăți. Căsuțe, făcuse imediat două: una pentru paznici și alta pentru el, rezervată în exclusivitate, încuiată cu cheia.

Unii chiar s-au mirat văzându-l într-o zi la depozit, alături de Lupiscínio și Zinho, trasând planuri, contractând lucrări, dând ordine. Dar vestea se răspîndi rapid: colonelul Robustiano de Araújo își cedase depozitul firmei Koifman & Cia. Motivul hotărârii Colonelului îl puneau pe seama morții lui Gerino răpus de febră, nerespectând condiția lui de băștinaș al ținutului de cacao.

Datorită atâtor înmormântări într-un timp atât de scurt, nu se făcu atunci nici o referire la priveghiul lui Gerino, în stare să le depășească pe cele ale lui Ção și Cícero Moura și să se asemene cu cel al Merêncici, patru santinele inexistente. Perversă, febra omora și pe deasupra împiedica aducerile aminte și elogiile.

Colonelul construisese depozitul când, din cauza unor neînțelegeri cu elvețienii de la Weltman & Scherman, cărora le vindea recoltele sale, trecuse la nemții de la Koifman & Cia, care, pentru a-i face plăcere, îi propuseră să preia cacaoa uscată în Tocaia Grande, la jumătatea drumului dintre Plantația Santa Mariana și gara Taquaras. Lăsă depozitul în paza lui Gerino, om de nădejde, serios și fidel care-l însoțise în timpul luptelor, bun ochitor, inutil la munca pe câmp sau la creșterea vitelor.

Casele exportatoare, aproape în totalitate nemțești și elvețiene, doar una braziliană – cea mai mică și cea mai hoată, după cum spuneau gurile rele –, duceau o adevărată luptă de tertipuri și prestigiu în diversele zone ale ținutului de cacao cu scopul de a câștiga și de a avea garantată clientela plantatorilor. Celor mici, facilitându-le avansuri în contul producției de cacao ce urma să fie livrată, celor mari, oferindu-le tot felul de avantaje și comodități. Grație lui Cícero Moura și, mai ales, a lui Carlinhos Silva, Koifman & Cia își extinse afacerile în zona râului Cobras, acaparând bună parte din producția din regiune. Cu scopul de a ușura viața cultivatorilor de cacao, în special a celor mai mici, scutindu-i de obligația de a livra produsul la sediul central din Ilhéus sau la filiala din Itabuna, micșorând traseul convoaielor și cheltuielile, Carlinhos îi propuse lui Kurt Koifman, patron și fostă rudă, crearea unui depozit în Tocaia Grande, localitate bine situată și de viitor, pentru a primi și depozita cacaoa acolo, după cum făceau deja cu recoltele colonelului Robustiano de Araújo.

Plantatorul, încă impresionat de moartea lui Gerino, pe care-l considera de neînlocuit – un alt paznic de încredere asemeni lui, doar fratele lui, Nazareno, iar acela era umbra Colonelului, slavă Domnului! –, când află despre proiect

propuse să-și cedeze depozitul firmei, o afacere avantajoasă pentru ambele părți. Zis și făcut și, drept urmare, Carlinhos Silva se instalează în Tocaia Grande cu arme și bagaje, o soluție comodă și practică: se ducea la Ilhéus o dată pe lună să-și prezinte raportul.

Pe lângă patul matrimonial, își mai aduse din oraș un birou și o bibliotecă ale cărei cărți erau în mare parte în limbi străine. Celor care se mirau văzând un pat matrimonial în casă de hurlac, le răspundea amabil și pe șleau: burlac da, nu și labagiu. Persoană deschisă, având o fire cordială, când nu călătorea să cumpere cacao, îi plăcea să stea la taclale cu oamenii, interesându-se de tot felul de prostii: rețete de leacuri și poțiuni, remedii care să vindece astmul și tuberculoza, povești despre abuzuri, vrute și nevrute, întâmplări mărunte și tâmpite. Cu un ciot de creion își nota într-un carnetel, mare ți-e grădina, Doamne! Pentru acest lucru și pentru altele, Bráulio, unul din paznicii de la depozit, spunea că dom' Carlinhos este o persoană interesantă. Bráulio auzise cuvântul într-un bordel din Itabuna și îl introdusese în vocabularul lui redus, folosindu-l cu zgîrcenie, când trebuia să explice inexplicabilul: interesant!

Auzind-o pe Leocádia dezvoltându-și proiectul cu sceneta, Carlinhos Silva aplaudă ideea entuziasmat și se puse la ordine: cu ce putea fi de folos? Leocádia profită și aduse în discuție grava problemă a tobei mari: fără tobă, sceneta nu mai era același lucru. Carlinhos promise că va obține de la Koifman & Cia donarea instrumentului: stai liniștită, nu din lipsa tobei nu va ieși sceneta în stradă. În schimb, îi ceru ceva: dorea să asiste la repetiții, i se permitea? Bineînțeles, n-avea decât să apară la haraca cea mare, acolo unde se vor ține de trei ori pe săptămână. În Estância, fiecare repetiție era o sărbătoare cu dragoste, cântece și dans. Uneori se lăsa și cu o căsătorie.

5

Căpitanul Natário da Fonseca îi înapoie frunza de palmier și țigara lui Espiridião, își puse pumnalul la brăcinar și-i transmise colonelului Boaventura Andrade mesajul coanei Leocádia:

— Coana Leocádia m-a trimis să vă spun că se bazează negreșit pe prezența dumneavoastră în scenetă.

Mesaj urgent: nu uita, Căpitane să vorbești cu vărul meu. Colonelul zâmbi, amintindu-și:

— O bătrână pe cîste! Încă-mi mai aduc aminte de sceneta ei. Niciodată n-am văzut oameni mai petrecăreți ca cei din Estância.

— Mi-a spus că tatăl dumneavoastră îl juca pe Mateus și că era un bun dansator.

— Bătrânul Zé Andrade era dat naibii. Juca în scenete, cânta la trombon, făcea pe dracu-n patru. Până când a-nchis ochii.

Până când a-nchis ochii. Pe terasa conacului, colonelul Boaventura Andrade se uită îndelung la cei doi oameni de încredere. Natário, brațul lui drept, Espiridião, câinele lui de pază. Atât unul cât și celălalt își riscaseră viața în slujba lui. N-ar fi stat acolo de vorbă, dacă n-ar fi fost ei. Natário de

două ori. Espiridião o dată, cel puțin, trăseseră înainte ca bandiții tocmiți de dușmani să termine cu succes treaba pentru care fuseseră plătiți în aur. Scăpat de la moarte în timpul deceniului luptelor fără front, când coloneii și bandiții își construiau și-și păziseră bogățiile cu degetul pe trăgaci. În Estância, bătrânul José Andrade, trombonist la Lira Estanciana, se distrase până când a închis ochii. Pe terasa conacului, colonelul Boaventura Andrade, milionar și puternic, reflecta la destinul oamenilor.

În Ilhéus și în Itabuna mișunau licențiații, o specie de escrocii și indivizi suspecti: funcționau Loje Masonice și Asociații Comerciale; colegiul Ursulinelor forma profesoare; circulau jurnale, unele în fiecare săptămână, scormonind în politică, ocupație infamă și necesară: în cabarete se dădeau în spectacol dansatoare; se creau spitale: în fiecare săptămână debarcau de pe vasele din Bahia bărbați care țineau conferințe, în căutare de bani, cei amuzanți spuneau anecdote, cei plictisiți declamau poezii: ba chiar în Água Preta înființaseră un salon literar, cu ocazia recente vizite a fiului colonelului Emílio Medauar, ala care scria versuri și fusese coleg cu Venturinha la Facultatea de Drept. Amândoi vagabondând prin Rio de Janeiro, cheltuind bani cu ghiotura, cel puțin scriitorușul le dădea părinților motive de mândrie și venea să-i dea binecuvântarea de São João și de anul-nou, punând Água Preta pe jar: pe literați și pe tinerele fete. Băiat bun, devotat părinților. Nu ca al lui. Devotați îi erau Natário și Espiridião.

Atâta grandoare în orașe, lux și pompă în bungalouri și pălățele, discursuri, articole de fond, recitări, conferințe, dansul celor șapte văluri și multe alte lucruri sublime, toată această mândrie devenise posibilă pentru că Natário, Espiridião și imunda tagmă a bandiților, Boaventura Andrade, Emílio Medauar și glorioasa tagmă a coloneilor își luaseră trabucurile și porniră să cucerească Jungla: fiecare palmă de pământ costase o viață, ca să spunem așa. Notabilitățile țineau discursuri și scriau despre civilizație, progres, idei liberale, alegeri, cărți și alte prostii, pălăvrăgeală și aiureli. Dacă ei, coloneii și bandiții n-ar fi desțelenit pădurile și n-ar fi plantat pământul, eldoradoul de cacao, temă de perorații și ditirambi, nici în vis n-ar fi existat.

Auzindu-l pe Natário vorbind despre cei din Estância, Colonelul îi privi cu afecțiune pe cei doi oameni ai lui de încredere și simți în suflet stimă și recunoștință. Îmbătrânise, nu mai era armăsarul de altădată, nici măcar atotporuncitorul autoritar, stăpânul care avea pâinea și cuțitul în mână, care dădea ordine în politică și în justiție, la Intendență și în notariatele din Itabuna. Dacă încă mai ținea frâiele puterii, și le ținea din scurt ca să evite potlogăriile, era pentru că spera, totuși, să-și vadă fiul întorcându-se și să preia comanda, lasându-l pe el să se odihnească liniștit.

Bătrânul Zé Andrade, sărac, muzician amator, se distrase până la moarte, nu renunțase la nimic din ceea ce-i oferise viața, atâtea lucruri.

— Spune-i Leocádiei că sunt prea bătrân ca să mai dansez în scenetă.

— Ea a spus să mergeți cel puțin să asistați. Să vă distrați un pic.

Pentru a distra bătrânețile Colonelului, prea puține lucruri îi ofereau viața. Însă, două dintre ele, erau consolare și balsam: cacaoa și tânăra Sacramento.

Imaginea și grija față de plantațiile de cacao, un spectacol sublini. o sarcină dulce, veselă. Tocmai terminase, în tovărășia lui Natário, de inspectat plantația, fiecare arbore, cei vechi și cei noi, care mai de care mai înflorit și mai încărcat în acea vară glorioasă, perfectă din punctul de vedere al ploii și al căldurii. Pentru a compensa pagubele inundațiilor din anul anterior. O înflorire excepțională, cu muguri din belșug și viguroși, îi încălzeau inima.

Parcursese și plantația de la Boa Vista, arborii de cacao nu erau diferiți față de cei din Atalaia, același tratament, aceeași vigoare plăcută la vedere. Natário fusese recompensat, dacă nu pe măsura meritelor – îi salvase viața de două ori –, cel puțin avea o bucată de pământ plantată cu cacao: muncitor și priceput, avea să se îmbogățească. Espiridião era sărac lipit: își ținea toate bunurile într-o cameră fără ferestre, undeva, într-un cotlon al conacului. Somnul ușor, azul fin, dormea în salon veghind camera și odihna stăpânului.

Niciodată nu deschise gura să se plângă, nu dorise și nici nu ceruse nimic. Sosise pe Plantația Atalaia în toiul luptelor, însoțit de o fetiță: mama murise de oftică, scuipând sânge pe gură în timpul secetei din regiunea îndepărtată din interior, Conquista. Din dispoziția Colonelului și nu la rugămintea tatălui, tânăra Antônia, crescută la conac, urmasc cursurile colegiului Ursulinelor din Ilhéus: singura negresă sadea în șirul de eleve mai mult sau mai puțin albe. Profesoară cu diplomă, se străduia să-i alfabetizeze pe copii în micuța școală din Taquaras. Purta ochelari, nu se măritase, creștea păsări. Negrul Espiridião avea pentru fata lui o adevărată venerație, o trata cu respect, nu mai lipsea decât să i se adreseze cu doamnă și, când îi pomenea numele, adăuga și titlurile: fiica mea, profesoara dona Antônia.

Espiridião stătea pe scara terasei, Natário la capătul băncii, iar între cei doi Colonelul reflecta la viață, la bătrânețe și la puținele bucurii care-i mai rămăneau. Din bucătărie se auzea vocea lui Sacramento cântând un cântec ștrengăresc:

*Albastră-i pasărea neagră,
Ca scorțișoara-i privighetoarea.
Cine-și are iubita prin preajmă
Face ronduri, stă de pază.*

Venturinha se destrăbăla în Rio de Janeiro, aruncând cu banii. Dona Ernestina, sfânta lui soție, se ruga și făcea jurăminte în Ilhéus: Adriana, femeia lui, care-o apucase și ea pe căile sfinteniei, nu se mai dezlipa de sedințele de spiritism: soție și amantă, fiecare cu necazul și cucernicia ei: familia lui, aripa bogată. Pe plantație, unde rămânea din ce în ce mai mult, Natário, Espiridião, Sacramento, tot oamenii lui, cealaltă aripă. Și ca să nu moară singur, viața i-o dăduse pe tânăra Sacramento. Păcat că întârziase atât.

Sacramento se opri din cântat. apărui pe terasă cu cafetiera plină cu cafea proaspătă, fierbinte și aromată. În timp ce o sorbea cu înghițituri mici, suflând în ceașcă, Colonelul tuși răgușit și spuse:

— Espiridião ar vrea un rachiut...

— Numai el? – Glumi fata, obișnuită cu obiceiurile plantatorului.

— Cred că și Natário va accepta unul. Ce spui, cumetre?

— Accept cu plăcere, dar numai dacă beți și dumneavoastră.

Colonelul râse amuzat, se simțea între ai lui. Simpla prezență a fetei, asemeni imaginii arborilor de cacao, îi încălzea inima. Sacramento adună ceștile, se întoarse cu sticla și paharele. Pahare cu picior, cupe fine și fragile, în ele nu încăpea decât o picătură de *cachaça*. Când Sacramento se aplecă să servească, Colonelul zări, în decolteul halatului, linia curbă a sânilor voluminoși pe care-i simți pe dosul mâinii ridicate dinadins. Dorința îi întunecă mințile, îi arse pieptul împreună cu dușca de rachiu.

Pe terasa conacului, Colonelul reflecta asupra vieții, asupra bătrâneții, asupra puținelor bucurii și multelor mizerii la care este supus omul: cu trecerea anilor crește distanța dintre dorință și putință, între gândurile înflăcărare dornice de distracții și mădularul ofilit, flasc, refuzând să se ridice. Natário și Espiridião îi respectau tăcerile, între ei nu fusese niciodată necesar să facă risipă de cuvinte ca să se înțeleagă: ba chiar Căpitanul avea și darul ghicului.

Sărbătoarea scenei, glumă pentru tineri, ce-aveau el și Leocádia cu metișii și păstorile? Ea cu un picior în groapă, el la un pas de impotență: la un pas? Bătrână afurisită, vrea să moară petrecând. Oameni puternici, nu se lăsau doborâți: pierduseră doi în timpul epidemiei, un tânăr și un copil. Și Zé Andrade se distrase până-n ultima clipă.

Plantațiile de cacao, astea erau sceneta lui. Tânăra Sacramento, păstorita lui, *Senhorita Dona Deusa* a lui. Tot ceea ce-i mai rămăsese. Dădu pe gât paharul de *cachaça* și porunci pe un ton jumătate sever, jumătate glumeț:

— Lasă sticla aici, zgârcito. Nu e Espiridião omul care să bea doar o dușcă.

Se întoarse spre Natário cu o voce obosită:

— Spune-i Leocádici că nu-i promit că merg, e aproape sigur că nu mă voi duce. Deși mi-ar plăcea. Dar fie vine Ernestina aici, fie mă duc eu de sărbători în Ilhéus. Nu-mi place să promit și să nu mă țin de cuvânt.

Apusul cobora peste arborii de cacao. Pe mal, orăcăitul unci broaște în agonie în gura unui șarpe. În salon, Sacramento, iubita Colonelului, aprinse placa de cherosen.

7

Scăldat în sânge, soarele se îneca în râu. Fiul lui Xangô, cu o latură a lui Oxóssi și alta a lui Oxalá, negrul Castor Abduim rămas locului, nemișcat, lângă ușa atelierului pe unde intrase negresa Epifânia în căutarea copilului. Copilașul meu, spusese ea. Nori roșiatici se profilau pe cer, lumini și umbre

se confundau într-o atmosferă de ambuscadă ce prevestea amenințarea, pericolul. Ce să fac? – Se întreba Castor: – Cum s-o înfrunt și să-i spun nu?

Iată că un vânt abrupt și biciuitor suflă dinspre răsărit, agită apele râului, traversează pădurea și în mijlocul câmpului, între baraca cea mare și magazinul turcului, se întinse ca o pânză densă de praf și tăie lumea în două părți, cea de sus și cea de jos: într-una, lumina zilei, căldura victii: în cealaltă, umbrele nopții, frigul morții. Apoi, acea mantie de lumină și tenebre separate încetă să mai fie un vârtej de praf și deveni o apariție uriașă și înfricoșătoare. Partea de jos, scufundată în noapte, îmbrăcată în zdrențe murdare de vărsături și diaree, cu picioarele și brațele prinse în niște lanțuri imunde și ruginite, partea de sus, strălucind în foc aprinsă de flăcări.

Figura completă, cu părul din aur pur, cu mantia de stele și coroana din scoici albastre, se arată ceva mai încolo, când orizontul se îmbracă în purpură iar *egumul*¹, în sfârșit eliberat, se pierdu în el și dispăru pe vecie. Nu erau lucruri din lumea asta.

Negrul Tição Abduim îl văzu țâșnind din gol înfricoșător, crescând în aer, învârtindu-se în vânt, ridicându-se într-o spirală care ajunge la cer. Fu cuprins de teamă, se închină în semn de respect, închise ochii ca să nu fie orbit și pronunță salutul morților: epa baba! Pronunțând fraze în negô², *egumul* îi porunci să deschidă ochii și să se apropie ca să audă ce avea să-i spună. Adunându-și toate puterile, negrul merse spre el.

Epifânia lui Ogum, ekede aptă să-i primească pe vrăjitori pentru că împlinise deja paisprezece ani, l-ar fi putut vedea cu ochii ei interiori cu care zărea și pricepea totul, dar nu era acolo. Intrase în casă, în căutarea lui Tovo, fără ca Tição, luat prin surprindere, s-o fi putut împiedica. Edu, ocupat să curețe copitele iepei Imperatriz, căreia i se pusese potcoave noi, și grăjdarul, care adusese animalul din ordinul colonelului Robustiano de Araújo, abia văzură, cu ochii de văzut, fără însă a zări sau pricepe ceva, norul de praf ridicat de vântul neașteptat, și rămaseră uimiți de înălțimea și forța vârtejului.

Tição înaintă în întâmpinarea lui babá³, târându-și picioarele: pierduse controlul propriilor mișcări și, pe măsură ce se apropia, simțea ca o greutate în spate, în șale, o oboseală ca și cum ar fi stat să moară chiar acolo, în acea clipă. Era *egumul* Divei care se manifesta, un motiv imperios îl făcuse să se îmbrace pe vântul de foc al deșertului: venea de Dincolo să-l caute. Era și timpul.

Capul i se învârtea, picioarele nu și le mai simțea. Cu greu reuși să ajungă la un pietroi pe care se așeză la porunca lui babá. Se întâlni la porțile nopții, încă închise, cu spiritul lui lemanjá, dar îl văzu doar de la brâu în jos. Zdrențe scârboase îl acopereau, exalau duhoarea febrei, îi arătau porcăria repugnantă, iar picioarele îi erau legate cu lanțuri ca cele pe care le văzuse când era copil

¹ *Egum* (braz.) – spirit al unei persoane decedate

² *Negô* (braz.) – dialect al negrilor din Brazilia.

³ *Babá* (braz.) – strămos, părinte în cultul ioruba.

în colibele negrilor de pe plantațiile de trestie-de-zahăr: se foloseau la prinderea picioarelor sclavilor pentru a le împiedica fuga spre libertate.

Tição nu reușea să-i distingă figura proiectată în înălțimi, însă recunoscuse vocea Divei șoptindu-i la ureche cuvintele familiare de alint și mângâiere: albul meu, sunt negresa ta și sunt aici. O voce mahnită, întretăiată de sughițuri, scăldată în lacrimi, trăda supărare, tristețe, amărăciune. Care era motivul unei suferințe atât de profunde? Vrei să știi? Am să-ți spun, ascultă! Începu cu acuzațiile. Întrebă de ce Tição nu o elibera, de ce nu-i dădea bani ca să plătească luntrea morții, de ce o ținea legată de o lume care deja nu mai era a ei, prinsă în lanțuri de tristețe și revoltă? Eu, care am murit în marcia ciumei, sunt obligată să trăiesc, tu, care ești viu, pari mort, totul e de-a-ndoa-selea, totul e invers decât ar trebui să fie. Ah, albul meu, negresa ta suferă, tu m-ai condamnat, nu am liniște. De ce vrei să-ți atârni ca o povară în cârcă?

Eliberează-mi moartea și păstrează în inima ta amintirea mea vie. De ce ții hainele mele lângă ale tale în cutia de gaz și peste ele evantaiul pe care l-ai șlefuit într-o zi pentru mine cu un cârlig și cu măiestria ta? Eliberează-mă de lanțuri: ia-mi hainele și dă-le Liei și lui Dinorá, încă le mai pot fi de folos. Pune evantaiul în sanctuarul orixá-urilor pentru că acum sunt vrăjită, un spirit al lui Iemanjá. Cheamă-le pe Epifânia a lui Oxum și pe Ressu a lui Iansan și dansează cu ele dansul meu: până astăzi nu l-ai dansat. Eliberează-mi moartea pe care o ții închisă în piept și trăiește din nou așa cum trăiai înainte de a mă cunoaște. Vreau să aud râsul tău vesel și cristalin. Nu-mi trebuie nici plânsul, nici disperarea ta. Fii din nou Tição, un bărbat.

Suspinele încetară, reproșurile, acuzațiile, iar tristețea se transformă într-o caldă blândețe: albul meu, ah, albul meu, ascultă ce am să-ți spun. Vorbi și repetă de trei ori pentru ca vorbele ei spuse și repetate să i se întipărească bine în capul lui sec și încăpățânat: ea, Diva, moarta lui, negresa lui, mama lui Tovo, fusese cea care călăuzise pașii Epifâniei, aducând-o înapoi la atelier pentru a avea grijă de copil. Bărbatul singur nu a știut niciodată cum să crească un copil. Tovo nu învățase nici măcar să rădă, părea mai degrabă un animal sălbatic decât un copil. Ea, Diva, a fost cea care-o trimisese pe Epifânia să se ocupe de Tovo și de el, Castor Abduim da Assunção, înainte tăciune încins, apoi așchie de lemn care nu mai era bun de nimic. Când am murit, nu te-am castrat albul meu. Și tu ai devenit un animal sălbatic, o arătare, omul-pădurilor. De ce plângi dacă eu vreau să-ți aud râsul?

Abia atunci văzu el chipul luminos, figura întreagă a *egumului* eliberat de lanțuri, de zdrențe, îmbrăcat în lumină. Diva, cu codițele de fetiță, Iemanjá, cu părul lung, era amândouă și una singură, nu sunt lucruri de explicat, ci de înțeles. Diva zbură pe deasupra râului și câmpului. Atinse cu buzele fața negrului, îi insuflă viață pe gură, îi reînvie mădularul și, împăcată cu moartea, dispăru în neant.

Cei care-l văzură pe negrul Tição Abduim așezat pe un pietroi, cu ochii în reverberațiile luminii care se pierdeau în norul de praf, povestesc că el s-a ridicat încă absent și a făcut niște pași rituali de dans, vrăji de macumba. Anunțat de alții, Fadul Abdala veni degrabă de la magazin.

— Nu ți-e bine, Tição?

Surprins, îl văzu pe negru zâmbind:
— N-am nimic. Dormeam și m-am trezit.
Se trezise zâmbind, vești bune.

8

Pentru Epifânia a lui Oxum, Tição concepușe un evantai auriu în zilele de singurătate și burniță: singurătatea, povară grea: burnița te sufoca. Oxum venise să-i țină de urât și îl ajutasese în sarcina de a-i aduna laolaltă pe cei care până atunci trăiau indiferenți și distanți, fiecare în colțul lui, ca și cum vecinul nici n-ar fi existat. Împreună, cei doi au învins singurătatea și au pregătit petrecerea într-o vreme de înțelegeri și neînțelegeri.

Pentru Diva a lui Iemanjá, Castor Abduim lucrase un evantai argintiu în zile de îndoială și gelozie: îndoiala, o rană expusă: gelozia îl rodea. Iemanjá venise din îndepărtatul Sergipe pe creasta lunii și ancorase în hamac. Albul meu, negresa mea, ah! În hamac lumea începea și se termina.

Cu moartea Divei, singurătatea revenise, alta, diferită. Acum nu provenea dintr-o carență, din pustietatea locului: era în pieptul lui Tição, nu în afară. Nu voise să dea copilul bunicii, mătușilor, refuzase oferta Zildei: am eu grijă de el, îl cresc împreună cu ai mei. Dar prezența copilului nu diminuă absența Divei, nu-l consola: din contră, făcea ca amintirea să fie mai acută.

Copil fără mamă, crescut la-ntâmplare. Uneori, Tição se simțea vinovat că-l păstra lângă sine, dar, cum să se despartă de el? Strigătul Corocăi, în acea noapte blestemată, încă-i mai răsună în urechi: uiți, nefericitele, că ai un copil! Ca să-și îndeplinească obligația pe care i-o lăsase Diva drept moștenire, negrul Castor Abduim nu se omorâse. În singurătate, abandonați, trei ființe în casa de piatră: Tovo, Tição și Alma Penada. În apele râului, în brațele tatălui, Tovo învăța să înoate; în atelier învăța să meargă, câținel-căținel, rostogolindu-se cu câinele. Primise un clopoțel mare de la un trupete, iar Turcul Fadul îi adusese din Ilhéus o mică lebedă din celuloid pe care Tovo o mușca atunci când începuseră să-i dea dinții. Copil fără mamă.

Tição se opri în ușa atelierului auzind râsul unui copil, în hohote, venind dinăuntru. Rămase locului, atent la râsul băiatului lui. Tovo nu știe să râdă, îi reproșase Diva, parcă e un animal sălbatic iar el, Tição, parc-ar fi o arătare. Era adevărat. Când plângea copilul, se ducea doar să-i dea de mâncare sau să-l spele pentru că lăcuse pe el. Dimineața îl ducea în pădure, după-amiaza la râu. De restul se ocupa câinele. El, Tição, devenise un sălbatic.

Pe rogojină se jucau cei trei : Tovo, Alma Penada și Epifânia. Tição se așeză pe vine lângă ei. Epifânia auzise că potcovarul nu mai era cel pe care-l cunoscuse, că uitase să mai râdă, că trăia fără nici un țel. Cine invenatase așa aiureală? Uite-l cum râdea, Tição cel dintotdeauna. Nimeni nu știa să râdă cu atâta plăcere așa cum o făcea el.

— Ai venit ca să rămâi? E-adevărat?

— N-ai auzit ce-am spus? Nu plec nici dacă mă gonești.

Nu vorbi ca să-l provoace, vorbi ca el să știe și să-și dea consimțământul. Ridică privirea spre Castor Abduim, care-i fusese cândva iubit. Își jurase, mândră și nesupusă, că nu-l va mai vedea niciodată. Dar cum află că era nefericit, că suferea ca un câine, picioarele n-au mai ascultat de ea: și se afla acolo. Dar încă-și mai păstra semeția de altădată.

— N-am venit să mă instalez în hamacul tău, poți să ai orice femeie dorești, nu mă interesează. Dacă va trebui să dorm aici din cauza copilului, dorm cu el pe rogojină. N-am venit cu intenția de a-ți fi concubină, ci de a fi mama lui vitregă, îți jur pe Dumnezeu. Nu doresc decât să mă lași să mă joc cu el, să mă ocup de el. Orice copil are nevoie de mamă și orice femeie are nevoie de un copil, fie că este o păpușă din cârpe sau unul de-adevăratelca. Știi că am avut și eu un copil? Niciodată nu ți-am povestit, la ce bun? Avea vârsta lui când a murit. Și eu am vrut să mă omor într-o zi, Tição.

— Ai făcut bine că ai venit. Ea te-a adus aici.

— Ea? Se poate. Am aflat de la Cosme, pe drum. Mă duceam spre Itabuna, mergeam înainte. Nu parcursesem nici jumătate de leghe când m-am trezit că o apucasem spre Tocaia Grande.

Copilul mergea de-a bușilea căutând poala Epifâniei.

— Tovo te place. — Negrul vorbi ca și cum i-ar fi urât bun-venit.

— E nume sau poreclă?

— Numele este Cristóvão, după unchiul meu. Tovo e numele cu care ea-l alinta.

Copilul întinse brațele spre tatăl lui. Alma Penada se așeză cu botul pe labe. Negrul Castor Abduim da Assunção tocmai revenise acasă, se-ntorcea din adâncurile infernului.

9

Atotputernicul Dumnezeu, Atotștiutorul, numai El și nimeni altul ar putea ști dacă Sceneta Coanei Leocádia se va transforma cu timpul într-o tradiție în Tocaia Grande, repetând ceea ce se întâmplase în Estância. Dom' Carlinhos Silva prevăzuse că se va întâmpla la fel: afirmație a unui simplu muritor, nu era decât o conjunctură îndoielnică. Pe străzile din Estância, sceneta defilase mai bine de patruzeci de ani: Fabuloasa reprezentație a Boului și a lui Caboclo¹, cordoanele păstoritelor, cel albastru și cel roșu, orchestra formată din armonică și mandoline, toba cea mare care marca ritmul. Toba atrăgea puștimea, deschidea aripile. îi ridica pe oameni. Ce avea să se întâmple cu Sceneta Leocádici în Tocaia Grande, după acel an de triumf și glorie, numai Dumnezeu știa, dacă știa într-adevăr.

Cert este că au fost jocuri, dans, iubiri, flirturi, distracții cât cuprinde pe toată perioada repetițiilor, de la mijlocul lui decembrie până în ajunul zilei Regilor. Ajunul și ziua Regilor magi aveau să rămână veșnic în amintirea

¹ *Caboclo* (braz.) – divinitate din triburile indigene, de origine africană.

privilegiatilor care o văzuseră pe Leocádia, în nopțile de cinci și șase ianuarie, ieșind pe poarta barăcii celei mari, cu pantofi în picioare, cu un pieptene mare în cocul încărunțit. După ea, veneau blândele păstorite cu toți figuranții ca să danseze pe câmp unde îi așteptau oamenii, adunați, și în casele particulare, începând cu reședința căpitanului Natário da Fonseca, unde Zilda pregătise cantități imense de bunătăți.

Dar, înaintea acestor succese incomparabile din ianuarie, au fost pregătiri-le, douăzeci de nopți de muncă și chefuri în timpul cărora s-au trasat planurile și s-au pus pe roate toate detaliile necesare prezentării scenetei. Discuția a fost publică – însă fetele au păstrat oarecum secrete detaliile legate de costumele păstoritelor. În ceea ce privește deciziile se poate spune că au fost luate cu aclamații: Leocádia decidea în unanimitate, ceilalți aplaudau.

La fiecare două zile, creștea animația pe măsură ce se repetau muzica și pașii de dans, drumul și poeziile învățate pe de rost. După cum îi spusese Leocádia onorabilului Carlinhos Silva – primise toba cea mare –, petrecerea începuse de la prima repetiție și se prelungea timp de aproape o lună.

Cei prezenți la alegerea figuranților uzară și abuzară de dreptul de a aplauda indicațiile făcute de Leocádia: stăpâna păstorilor nu admitea să fie contrazisă, osoasă mână de fier. Căpitanul Natário da Fonesca comentă cu Turcul Fadul asemănarea cu desemnarea candidaților la alegerile pentru Intendenți și edili în Itabuna: adunarea politicianilor aclamând numele propuse de colonelul Boaventura Andrade. Nu cumva erau rude, bătrâna și plantatorul?

Adunați în baraca cea mare, cei interesați și curioșii, de fapt întreaga populație, Leocádia distribui figurația. *Senhorita Dona Deusa* va fi nepoata Aracati: datorită febrei, aniversarea celor cincisprezece ani trecuse neobservată. Îmbrăcat în paiată, încă o dată Vavá va triumfa în rolul lui Mateus, târât și arestat de soldați. Amâncio ar muri de supărare dacă altul ar reprezenta temuta Besta-Fera, cunoscută și sub numele de Jaraguá și Temeroso. Aurélio va purta pielea de Bou pentru a fi și oameni de-ai lui Vanjé în Scenetă. Zinho, Edu, Durvalino, Balbino, Zelito și Jair refăceau contingentul de soldați care-l arestau pe Mateus, acuzat că ar fi omorât Boul. Cât despre Metisul Gostosinho, principalul personaj masculin, care joacă și dialoghează cu *Senhorita Dona Deusa*, dis-de-dimineată Leocádia s-a dus la atelierul fierarului ca să-l invite pe Castor Abduim să-l interpreteze. După părerea ei, Caboclo Gostosinho la defilarea scenetei prin Tocaia Grande nu putea fi altul decât negrul: avea ținută, prestanță, malițiozitate. Era trist, dar, cine știe, invitația poate-l va înveseli?

Dacă s-ar fi dus cu o săptămână înainte, desigur ar fi primit un refuz clar. Leocádia profită și-i oferi negresei Epifânia un rol de păstorită, dar fata mulțumi și refuză favoarea din cauza copilului.

Chiar de la prima repetiție, mai bine zis de la prima întâlnire când s-au hotărât câteva puncte importante, Sceneta Coanei Leocádia, care se pregătea să defileze prin Tocaia Grande, nu a mai fost aceeași care înveselise populația din Estância timp de patru decenii. Oraș mare și cu populație numeroasă, asemănător cu Sergipe, Estância fusese bogat și prosper, îl găzduise pe Împăratul Pedro II, iar decadența lui era înveșmântată în rafinatele de civilizație. În timp ce Tocaia Grande nu era decât o așezare infectă de târfe și trupeți cu câteva zeci de locuitori. Cum putea fi la fel defilarea blânderelor păstorite? Abia dacă se asemana. Chiar și așa modificată pentru Tocaia Grande, Sceneta Coanei Leocádia a fost ceva nimicitor, o grozăvie, unu-doi iulie, minunea minunilor!

Pentru a nu minți spunând că niciodată nu a făcut parte din scenetă o fată rău famată, cei mai conservatori și-o aminteau pe Dolores, sărind coarda roșie. Fata lui Romero, galician și croitor, se culca pentru bani cu patronii de la fabrica de stofe, dar nu era târfă de stradă, iar Romero, în plus, cosea pe gratis costumul lui Mateus, lucru anevoios. Dar, plecând să profeseze la castelul Ninitei, în Aracaju, la întoarcerea în Estância, cu ocazia sărbătorilor, în scopul exclusiv de a ieși cu cordonul roșu, Dolores se văzu înlocuită, își pierduse locul. Nu-i explicară motivele, nefiind necesar.

În Tocaia Grande, cum să organizezi grupurile de păstorite fără participarea târfelor? Mai întâi, nu exista în acel loc un număr suficient de domnișoare pentru a compune cele două cordoane de câte opt păstorite fiecare și, de regulă, cele căsătorite sau care trăiau în concubinaj prezentau scuze: copil, soț, bărbat și refuzau. Soluția a fost să se recurgă la fete, mai ales pentru că în Tocaia Grande era imposibil să se stabilească limitele între ele și familii. Care era meseria Jacintei Coroca, să spună cine-o putea, pentru numele lui Dumnezeu: Moașă sau damă de consumație? Faimoasă și într-o ocupație și în ccalaltă, mâini de zână, fofoloancă meseriașă, își câștiga pâinea de toate zilele în patul de campanie, nu acceptase niciodată bani pentru nașteri. Îi moșise pe toți copiii care se născuseră acolo, inclusiv pe cei ai Hildei, Faustei și Zeferinei, iar fata acesteia din urmă, născută în noaptea cu inundațiile, primise numele de Jacinta în onoarea cumetrei, în semn de recunoștință. Cine ar fi încercat să se opună prezenței târfelor în rolurile de păstorite din Tocaia Grande nu ar fi avut voie să prezinte o altă scenetă fiind astfel pedepsiți pentru așa îndrăzneală.

Ah, ce păstorite frumoase! Ce costume frumoase, cât de împodobite, ce vesele! Așadar a fost necesar să se mărească numărul, așa că în total, fete și domnișoare, erau douăzeci și trei candidatele care să alcătuiască cele două cordoane, de câte opt păstorite fiecare. Leocádia, generoasă, hotărî că, existând o singură scenetă în Tocaia Grande, asemenea convenții deveneau abuzive: de ce numai opt? Ridică la doisprezece contingentul cordonului albastru și al celui purpuriu și, ca să egaleze numerele, o invită pe bătrâna Vanjé, iar ea nu se lăsă rugată: păstorită la vârsta ei, numai acolo, la naiba-n praznic!

În Estância fiecare păstoriță avea un nume tradițional: se schimba păstorița, numele rămânea: Borboleta, Andorinha, Papagaio, Belaninha, Marialva, Veludinho, Juriti și Açucena, cele opt din cordonul albastru, Magnólia, Cuiubinha, Pintassilgo, Gracinha, Ribeirinha, Pitanga, Cordeirinha și Bem-Te-Vi, cele opt din cordonul purpuriu. S-au adăugat în Tocaia Grande alte opt nume noi, alese de cele interesate, de comun acord cu Leocádia. Bătrâna Vanjé se intitula Sergipana, Ressu, Itabunense iar Bernanda a fost Ciganinha, și tot așa până s-a completat lista. Dacă cineva insistă să știe și celelalte cinci nume care ar putea fi necesare pentru detaliile cronicii despre Sceneta Cucoanei Leocádia din Tocaia Grande, iată-le: Graciosa, Baianinha, Atrevida, Florzinha, Girassol.

Nimic nu lipsi în timpul repetițiilor: râsete și lacrimi, iubire, discuții și certuri. Din cauza Ricardinei, păstorița Girassol, Dodô Peroba și soldatul Levindo se înfruntară, se înjurară și se provocară, dar nu ajunseră la bătaie: Leocádia cerea ordine și disciplină în timpul repetițiilor.

Leocádia se lăuda că în Estância fiecare prezentare a unei scenete era urmată de o căsătorie. Dacă în Tocaia Grande avu loc un concubinaj în loc de căsătorie, acest lucru s-a datorat faptului că nu exista preot în acel loc care să officieze ceremonia și să-i binecuvânteze pe miri. Zinho, dulgher care lucra pe cont propriu, la fel de priceput ca maistrul Lupiscínio – făcuse cadrele pentru Besta-Fera și pentru Bou, mai bune decât cele din Estância, după părerea coanei Leocádia, mai ușoare și mai sigure –, la sfârșitul scenetei se combină cu Cleide, focoasa și ușurateca păstoriță Ribeirinha, fata mai mică a lui Gabriel și Sinhá, sora răposatului Tancredo și a lui Neneca, altă ușuratecă: ea rămăsese în Sergipe, trăia cu Osiris pe spinarea lui Américo – pentru asta sunt tații.

Un batalion de femei se ocupă de costumele păstorițelor. Croitoreasa Natalina a lucrat haina de paie a lui Mateus, un costum din stambă ornat cu pampoane, pantalonii frumoși ai Boului și stindardul. Pentru a compune figura Metisului Gostosinho, au împrumutat de la grajd vestă și pălărie din piele. Neexistând costume pentru soldați, soldații din Tocaia Grande s-au transformat în bandiți, înarmați până-n dinți cu pistoale, puști și pumnale. Leocádia se ocupă ea însăși de costumația – jumătate albastră și jumătate roz – pentru Senhorita *Dona Deusa*, nepoata ei. Aracati: fusta, corsajul, mantia și ornamentele, multe. Nu putuseră sărbători cei cincisprezece ani ai lui Aracati din cauza febrei care devastase Tocaia Grande în timpul iernii. Leocádia mută petrecerea vara.

Vara transformase noroiul în praf, iar razele soarelui hrăniseră arborii de cacao dând vigoare florilor și mugurilor pe plantațiile de o frumusețe incomparabilă. Oamenii erau veseli, uitând de anul blestamat cu inundații și ciumă: ce-a fost a fost.

Călărind alături de colonelul Boaventura Andrade. Natário îl găsi foarte doborât. Peste noapte, bătrânețea se abătuse asupra plantatorului accentuându-i ridurile, încărunețala și tăcerile.

Însoțiți de Espiridião și de soldatul Joel se duceau la gară în Taquaras s-o aștepte pe dona Ernestina, care venea să-și petreacă sărbătorile pe plantație, cu bărbatul ei. Catârul Himalaia, denumit astfel datorită corpolenței, însoțea calul soldatului, pe spinarea lată având o șa fabricată pe măsură pentru a cuprinde șuncile sfintei soții a Colonelului.

Văzându-l zile-n șir la Atalaia. Natário nu realiza cât de mult îmbărbânise Colonelul. Dar în acea dimineață, cu cele două animale la pas, mergând alături, metisul putu să-și dea seama de ravagiile vârstei pe obrazul flasc al cumătrului și-i simți respirația gâfâitoare: îi fu frică.

Făcându-i un semn lui Natário să-l însoțească. Colonelul dădu bice icpei și o porni înainte. Paznicul și soldatul păstrară o distanță convenabilă.

— Spune-i Leocádiei că, fiind Ernestina la moșie, nu mă voi putea duce să-i văd sceneta. Îmi pare rău pentru că lui Sacramento i-ar fi plăcut. I-am spus să se ducă, ar fi stat cu cumătra Zilda. Știi ce mi-a răspus? Închipuie-ți numai: mi-a spus că nu se duce, că dacă s-ar duce, nu ar avea cine s-o ajute pe Ernestina. E o fată bună.

Tăcu o clipă, ca și cum ar fi reflectat la refuzul lui Sacramento. apoi coborî vocea:

— Ascultă, Natário, vreau să te rog ceva.

— Sunt la ordinele dumneavoastră, Colonele.

— Niciodată nu m-ai lăsat în timpul vieții. Nu vreau să mă lași nici când am să mor.

Preocupat, Natário intră în alertă: ce avea să-l roage Colonelul? Dorea, cu siguranță, să-i smulgă promisiunea că va continua să-l servească pe fiul lui așa cum îl servise pe el, păstrând titulatura și obligațiile de administrator al Plantației Atalaia. Nu avea de gând să-i promită așa ceva. Numai el știa cât de mult prejudicia Boa Vista faptul de a se ocupa de pământurile Colonelului: plantații, recolte, utilități și lucrători, o sarcină grea și anevoioasă, o responsabilitate imensă. Un alt patron, niciodată. Colonelul Boaventura Andrade a fost primul și singurul, va fi ultimul. După el, nimeni nu-i va mai da ordine. Crispat, așteptă.

— Ascultă, Natário. Promite-mi că după ce voi muri, vei avea grijă de Sacramento. — Repetă: — E o fată bună.

Ușurat de temeri și preocupări. Natário îi promise:

— Dacă se va întâmpla ca dumneavoastră să vă duceți înaintea mea, fiți liniștit în privința fetei. Protejata dumneavoastră e ca și cum ar fi propria mea fiică. Veghez eu asupra ei.

Mersă în tăcere o bună bucată de drum. Îngrijorarea dispăru de pe chipul Colonelului, obosit, însă totuși senin, vocea-i era calmă. Așa se întâmpla ori de câte ori lua o hotărâre:

— Să suporti abuzurile unui bătrân și să nu câștigi nimic din asta! Știi ceva, Natário? Am să cumpăr o casă în Itabuna și o s-o pun pe numele ei.

— Dacă-mi permiteți, Colonele, găsesc că faceți foarte bine.

12

Se roteau lanternele păstoritelor într-un zbor de lumini pe urcușul ce ducea spre locuința căpitanului Natário da Fonseca, sus pe deal, unde-și începuse reprezentația Sceneta Coanci Leocádia în seara de cinci ianuarie, în ajunul zilei Regilor. În urmă, tot poporul. O singură persoană nu se urni ca să admire evoluția spectacolului: Altamirando. Petrecherile, pentru el, se rezumau doar la aparițiile lui Ção pe tăpșanul unde păștea caprele. Nu-i mai trebuia nimic altceva ca să-și continue existența.

Cele două șiruri de păstorite, cu figuranții în mijloc, se așezară în fața terasei, pe terenul care se întindea până la picioarele arborelui mulungu. La un semn al Leocádiei, începură să intoneze Cântecul de cerere a Salonului, adresându-se stăpânilor casei, Zilda și Căpitanul, îmbrăcați de sărbătoare și așteptând la ușa de la intrare:

*Au sosit, au sosit,
Au sosit brunetele,
Sceneta cu fetele,
Ah, ce dans înaripat.*

În salonul pentru oaspeți nu era spațiu suficient pentru mișcarea scenică: joaca Boului, evoluțiile Senhoritei Dona Deusa și a Metisului Gostosinho, giumbușlucurile paiatei Mateus, alergatul încoace și încolo a lui Besta-Fera, intrarea soldaților: mai bine zis a bandiților. Nici în casa Căpitanului, cu atât mai puțin în celelalte vizitate după aceea. În toate, sceneta prezintă un singur pasaj, în afară de cererea sălii, innurile de slavă în onoarea pruncului-Iisus:

*Slăvit să fie,
Slăvit să fie
Pruncul-Iisus născut.*

Mai întâi dansară împreună cele două șiruri, apoi separat, cel roșu și cel albastru, inițiind concursul pentru stindard și divizarea asistenței în două tabere. După care, trecură la prezentarea individuală a păstoritelor, una câte una, în centrul sălii și fără să se renunțe la vreuna dintre ele deoarece toate erau frumoase și diafane, inclusiv coana Vanjé, dansatoare de samba de prima mână, dar adevărul este că Bernarda le-o luă tuturor înainte. După ce smulse aplauze învârtindu-se în ritmul muzicii orchestrei, ținând trestia de bambus cu lanterna din hârtie de mătase transparentă, frumoasa păstorită Ciganinha ținea cu cealaltă mână un copilăș de vreo doi anișori nu mai mult:

copil pe care-l creștea Zilda, născut de Bernarda. Dansară, mama și copilul, inovații ale scenetei în ținutul din Tocaia Grande.

Armonica și mandolinele cântau în surdină; toba cea mare, nou nouță, bătea ritmul. Cu rochii din stambă înflorată și colorată, cu dantele, panglici și volane, cu pălărioare din pai ornate cu flori și frunze artificiale, împodobite cu panglici albastre și roz – albastrul Fecioarei Neprihănite, purpuriul Patimilor lui Cristos –, păstoritele din Tocaia Grande dansară și cântară pentru Pruncul-Iisus născut în ieslea din Betleem și, nu se știe de ce, găsit la Roma:

*Pruncul-Iisus născut
A fost găsit tocmai la Roma,
A fost găsit tocmai la Roma,
Înfășățel într-un altar.*

La încheierea imnurilor de slavă, s-a făcut o pauză pentru mâncare și băutură, delicioasă și din belșug. Sticlele de *cacheça* treceau din mână în mână, se bea pe nerăsuflăte: paharele și cupele erau rezervate pentru lichiorul de jenipapo servit păstoritelor. Ștergându-și gura cu dosul palmei, figuranții din scenetă începură să interpreteze cântecul de Despărțire: aveau să plece spre o altă casă.

*Și acum bun rămas,
Doamne și Domnișoare.
Plecarea mea
Vă va face să suspinați.*

Trezit de cântec și de bubuitul tobei, papagalul Vă-Tomar-no-Cu se zburli în colivie: bătea din aripi, înjura în timp ce toată lumea se adunase să întoneze strofele finale:

*Eu plec
Acasă la mine,
Mă-ntorc printre ai mei.*

Făcând un ultim tur al sălii, sceneta își lua rămas-bun:

*Olario, olara,
Luceafărul de Dimineață
Răsare de-acolo din mare.*

Pâlpâitoarea lumină a lanternelor păstoritelor coborând dealul, în urmă populația din Tocaia Grande, la care se adăugaseră căpitanul Natário da Fonseca, coana Zilda și copiii lor, cei de sânge și cei adoptați.

Dansară și cântară, mâncară și băură, se distrară à la volonté, prin diferite locuri și case, elogiind persoanele care-și dăduseră concursul la reușita spectacolului: pantofarii Guaraciaba și Elóis, Coutinho, Guido, Lupiscínio, Turcul Fadul, Natalina, dona Valentina și Juca Neves, patronii de la Pensão Central, fără a o uita pe Coroca: casa din lemn din Baixa dos Sapos. Încheiară drumul prieteniei la depozitul de cacao uscată unde, în sunetul tobei oferite de Koifman & Cia, actorii îi mulțumiră lui Carlinhos Silva pentru sprijin și interes: cumpărătorul de cacao nu pierduse nici o repetiție, notând totul, atunci când nu era ocupat cu dansul.

Însă, apoteoza, ceva ce nu s-a mai văzut vreodată și care în mod obligatoriu trebuie menționată, a avut loc pe câmp, în fața barăcii celei mari, acolo unde se ținea târgul, deja în plină noapte. Nu lipsi nimeni, cu excepția lui Altamirando, după cum am spus deja. Das Dores, nevasta lui, a fost prezentă dar a rămas puțin: de când plecase din provincia de interior nu mai văzuse un spectacol cu păstorite: îi plăcea atât de mult! Veniră locuitorii de pe ambele maluri ale râului, cei din sat și cei de pe câmp: bătrâni, adulți, băieți și fete, copilașii născuți ultimii agățați de poala mamelor.

Cine ar fi văzut atâta omenire adunată pe câmp, ar fi putut crede că Tocaia Grande era un orașel populat, deoarece de pe plantații sosiră o grămadă de zilieri și tăietori de lemne, iar traficul convoaielor crescuse în noaptea Regilor. De târfe, să nu mai vorbim. Localnicii care nu luau parte la spectacol nu erau mai puțin orgolioși. Amestecați printre străini, își dădeau importanță și lăudau Sceneta Leocádiei, o mândrie pentru Tocaia Grande. În Taquaras o simplă scenetă cu un bou ieșea pe stradă de sărbătoarea Regilor Magi. Fără vlagă, sărăcăcioasă, o jumătate de duzină de păstorite zdrențuite, o figurație mizerabilă: saci vechi de rafie imitau pielea de Bou, Grăjdarul părea un cerșetor. Caapora îmbrăcată în frunze aduse din pădure, și cu asta basta. În comparație cu sceneta din Tocaia Grande, era lamentabil.

Ajungând la pârloagă, figuranții din spectacol atinseseră culmea animației încălzite de dansurile dansate și de cât trăsese la măsca: sudoarea le curgea pe obraji, desculți, negri de praf, duhoarea lor umplând aerul, amețitoare.

Cocoțată pe pantofi cumpărați din magazinul lui Américo, în Estância, cu pieptenele mare prins în cocul din mijlocul capului – coroană incontestabilă de regină! – Leocádia făcea echilibristică suită pe o ladă goală, adusă din magazinul turcului. Cu mâinile ei osoase de octogenară, bătu din palme și ceru să se facă liniște: sceneta avea să înceapă. Zarvă, dezordine, strigăte, hohote, glume, înjurături, năzdrăvăanii de-ale puștilor, o gălăgie îngrozitoare: rugămintea Leocádiei, o bătrânică mică și fragilă, nu numai că era absurdă, ci și pierdere de timp, o prostie fără margini.

Ei bine: nici nu termină de bătut din palme, anunțând începutul reprezentației, că încetă orice zgomot, se făcu o liniște deplină, absolută. Nici o șoaptă măcar, numai respirațiile nerăbdătoare, bătăile inimilor.

Reprezentăția începu cu cântecul de cerere și cu laudele, cu dansurile panglicilor și ale păstoritelor, pasaje deja văzute și auzite în casele particulare, dar nu mai puțin aplaudate:

*Au sosit brunetele,
Ah, ce dans înaripat.*

De-aici înainte, totul a fost o noutate, încântare și fantezie. Din centru își făcu apariția Boul: începu prin a-i pune pe fugă pe puști, amenințând că-i împunge cu coarnele pe cei mai îndrăzneți, în timp ce un figurant interpreta Cântecul Intrării Boului:

*Cine are boi
Să și-i țină-n grajd,
Eu nu am culturi
Pe care să calce boii.*

Fără să iasă de la locul lor, păstoritele își mișcau picioarele în ritmul muzicii interpretate de orchestra formată din armonică, toba cea mare și mandoline. Senhorita Dona Deusa evolua cu stindardul în mână – pe o parte albastru, pe cealaltă roz. Pe cea albastră, cu litere roz era scris numele scenei: pe cea roz, literele erau albastre, făcute și unele și celelalte din deșeuri de la moșie: SCENETA LEOCÁDIEI BENVINDA DE ANDRADE.

*Cine are boi
Să și-i lege de stâlp,
Culturile mele nu sunt
Pentru boii hoțomani.*

Spectatorii își împărțeau simpatiile între cele două șiruri care își disputau stindardul: Senhorita Dona Deusa avea să-l înmâneze, în final, șirului care primise, în monede, cele mai numeroase dovezi ale preferinței publicului. Unii chiar și-au cheltuit ultimul bănuț punându-l în buzunarul șorțului albastru sau roșu al uneia sau alteia dintre păstorite. Zinho și Balbino s-au luat la întrecere până au rămas lefteri. Zinho, patronul lui Cleide, păstorita Ribeirinha cu panglică abastră, Balbino apărând culorile purpurii în persoana lui Chica, fata lui Amâncio. Temutul, domnișoara cu priviri și legănări ale corpului de femeie în toată firea, blânda păstorită Juriti.

Caboclo Gostosinho a plecat după Bou, pe care l-a adus înapoi în centrul celor două șiruri, după ce le-a făcut reverențe Căpitanului și lui Fiadul, Corocăi și lui Carlinhos Silva, Natalinei, lui José dos Santos și Clarei. Își făcu intrarea paiata Mateus, jucându-se cu copiii, glumind cu femeile, făcând tumbe, având fața vopsită cu alb de plumb. Se adresă Metisului, propunându-i să-i cumpere Boul pe trei parale:

*Eu am o para,
Jaci mi-a dat două
Să cumpăr o fundă
Să i-o leg Boului.*

Corul păstoritelor răspundea:

*Ai, ai, ai, ai,
Ce Bou îți mai dă.*

În timp ce Mateus își cânta pasajul lui, țâșni din întuneric Jaraguá, îmbrăcat în costumul înfricoșător al lui Besta-Fera, corpul fiindu-i ascuns într-un cadru din nuiele de bambus, acoperit cu stambă, o carcasă de măgar folosită drept cap. Se năpustea înjurând și lăudându-se împrăștiindu-i pe oameni, înfricoșându-i. Păstoritele îl anunțară:

*Iată vine Temutul
Ce animal urât*

Urât și blestemat. Se năpusti asupra Boului, se luptă cu el – Boul se folosea de coarne. Jaraguá era înarmat cu puteri infernale – într-o încleștare cumplită, după cum comenta Mateus, adresându-se asistenței. Apucând Boul de coarne, Temutul îl trânti la pământ și, fără milă, îl omorî. Rânji cu dinții carcasei de măgar, își luă picioarele la spinare, ceru ajutorul lui Aghiuță și fugi în lume.

Anunțată de Caboclo Gostosinho, Senhorita Dona Deusa intră în scenă și, văzându-l pe Mateus alături de Bou, mâhnit, ordonă să fie prins, crezând că el este ucigașul. Însă păstoritele, care asistaseră la tot, mărturisiră nevinovăția lui Mateus, cerând eliberarea acestuia.

*Senhorita Dona Deusa,
Vin eu să te rog acum
Eliberează-l pe Mateus,
Care-mi este prieten bun.*

Trecând printre corzi, ținând în mână, cu mândrie, invincibilul stindard al scenei, Senhorita Dona Deusa rămase impasibilă la rugămintele păstoritelor, însă ele nu se dădură bătute, căutară alte argumente, se folosiră de cuvântul iubire:

*Senhorita Dona Deusa,
Vin să-ți cer un favor:
Eliberează-mi-l pe Mateus,
Care este-al meu odor.*

Ocniul lui Cleide erau așintți asupra lui Zinho; ai lui Chica, asupra lui Balbino; chioara Ricardina cu un singur ochi îl căuta pe Dodô Peroba, împlânzitorul de păsări. Senhorita Dona Deusa, impresionată de iubire, răspunse, în cele din urmă, rugămintilor păstoritelor și-l puse pe Mateus în libertate:

*Este liber, este liber,
L-am eliberat deja.*

15

Tânguirile Metisului Gostosinho zburară pe deasupra dealurilor și a râului, răsunară în valea din Tocaia Grande, iar păstoritele îl acompaniară într-o cantilenă tânguitoare:

*Boul meu mugind
Muri istovit.*

Semnalul că Metisul Gostosinho și Senhorita Dona Deusa aveau să înceapă împărțirea Boului, pasajul cel mai vesel al scenetei, oamenii se apropiară încheind rândul din fața actorului. Metisul începu prin a-i oferi capul Boului căpitanului Natário da Fonseca:

*Capul Boului
Este-al Căpitanului.*

Fiecare parte menționată era însoțită de corul păstoritelor:

*Ai, ai, ai, ai, ai,
Ce Bou îți mai dă.*

Veni rândul Senhoritei Dona Deusa să facă o reverență lui Carlinhos Silva:

*Botul lui este
Pentru conu' Carlinhos.*

Astfel, bucată cu bucată, Caboclo Gostosinho și Senhorita Dona Deusa repartizară Boul. Doinei Sinhá i-a revenit carnea de pe pulpă, mușchiul lui José dos Santos; intestinul gros pentru dona Coroca; intestinul subțire, ca de obicei, reveni celor necăsătorite; Lupiscínio primi osul cu măduva, o delicatesă, Caboclo Gostosinho, folosind frânzușca lui Tição Abduim anunță împărțirea terminată:

*Iar fundu-i
Pentru conu' Fadu.*

Niciodată nu s-a răs atât de mulți și din toată inima în Tocaia Grande. Pentru ca fericirea să fie generală, toți participanții cântară cerând învierea Boului. Cine cerea mai cu foc era Besta-Fera. Temutul, Jaraguá:

*Ridică-te Ianuarie, ei Boule,
Dansează în salon, ei Boule,
Pentru tot poporul, ei Boule.*

Și Boul învie, ridicându-se cu o tumbă, un Bou tare șiret și neobrăzat. Făcu reverențe în dreapta și-n stânga, îi împunse pe puști, îi luă la goană. Boului i se alăturară Caboclo Gostosinho, paiața Mateus, Besta-Fera, păstorilele și soldații care veniseră din Estância și se transformară în bandiți în Tocaia Grande; în fața tuturor, Senhorita Dona Deusa aducând, cu un orgoliu binemeritat, stindardul Scenetei Coanei Leocádia Benvinda de Andrade. Se adunară laolaltă să cânte pasajul de despărțire.

16

Nimic din ce-i bun nu-i de durată: chiar dacă-i un loc comun, nu e mai puțin adevărat. Sceneta se pregătea de plecare, păstorilele își numărau paralele ca să vadă care culoare avea să câștige stindardul înmănat de Senhorita Dona Deusa, nepoata Aracati a coanei Leocádia. Dodô Peroba, hărbier și profesor de păsărele puse un cruzado, adică o monedă de patru sute de reali în șorțul Ricardinei: pasiunea pentru întreceri duce la astfel de nebunii. La un gest de-al coanei Leocádia, începe ultimul pasaj:

*Eu plec
La mine-acasă,
Mă-ntorc printre ai mei.*

Ce bine că a doua zi vor avea de interpretat mai multe, fusese ultimul pasaj din Ajunul zilei Regilor; însă cel din urmă avea să fie în ziua când Magii, Gaspar, Melquior și Baltazar, se înfățișează pruncului-Iisus, abia născut, cu daruri de aur, smirnă și tămâie. Și în acel Ajun, când se va fi sfârșit cântecul păstoritelor și când lanternele, costumele Boului și ale Temutului și stindardul vor fi fost adunate, toba cea mare pusă bine în depozitul de cacao, atunci, armonica și mandolinele aveau, cu siguranță, să-i invite pe locuitorii satului și pe străini la balul de comemorare a scenetei care-și lua rămas-bun:

*Olaro, olara,
Când eu voi muri
Lumea se poate sfârși.*

Participanții la scenetă dansau printre oameni, oamenii dansau amestecați printre figuranți și orchestră. La toabă, bătând ritmul, Jãozé din Maroim, la mandoline trei bărbați din Estância: Gabriel, Tarcísio și Jardelino. Dar armonica, cine o mânuia? E ușor de ghicit. iată o pistă: era vorba de cineva care niciodată nu lipsea de la bucuriile și suferințele din Tocaia Grande. Nimeni altul decât Pedro Cigano, băiat frumos, cântând și dansând în același timp, în mijlocul păstoritelor, fericit cât cuprinde, interpretând cântecul de despărțire:

*Olario, olara,
Luceafărul de Dimineață
Răsare de-acolo din mare.*

Se îndepărtară lanternele o dată cu sceneta, încrucișându-se cu un cavaler care țâșni din umbrele nopții: călărind fără șa, disperat, venea în galop strigându-l pe Căpitan. Ajuns în fața lui, sări de pe cal și-i vorbi. Era negrul Espiridião.

— Natário! S-a terminat cu Colonelul! A murit sub ochii mei, fără să zică nici ah! I s-au bulbucut ochii. fața i s-a schimonosit, gura i s-a strâmbat și a căzut lat la podea. — Vorbi pe nerăsuflăte, dorind, poate, să se elibereze de viziunea pe care o purta în ochi și în piept.

Colonelul Boaventura Andrade căzuse mort sub ochii lui Espiridião, care păzea ușa camerei stăpânului și șefului pentru a-l apăra de orice bandit plătit de vreunul din dușmanii lui. Espiridião nu putuse să se opună cu pistolul congesticii care stătea la pândă, așteptând momentul. În depărtare, pastorală își lua adio:

*Olario, olara,
Când eu voi muri
Lumea se poate sfârși,
Olario, olara.*

Zilda izbucni în plâns. Căpitanul Natário da Fonseca, cu fața imperturbabilă, mască de piatră sau de lemn: dacă-mi permiteți, ce nenorocire, Colonelc! Olario, olara, lumea s-a sfârșit.

CITADELA PĂCATULUI BÂRLOGUL BANDIȚILOR

Vizita Sfântului Oficiu în Tocaia Grande cu rechizitoriu, condamnare și petrecere

1

Transportând în două vase din tablă obiectele sacre, odăjdiile, tămâia, apa sfințită, vinul de împărțășanie și cuvântul lui Dumnezeu, Sfânta Misiune a ajuns la Tocaia Grande când, densă și apăsătoare, burnița hibernală era atotstăpânitoare: ploaia mărunță și deprimantă, noroiul de pe drumurile periculoase, lumina zilei mai slabă, întunericul nopții mai mare. Doi călugări cerșetori, trudindu-se cu catehizarea coborau dinspre izvoarele râului Cobras. Cât era valea de largă, în ritmul dezvoltării plantațiilor, apăreau tabere, se transformau în așezări, mai mult sau mai puțin mizerabile, trăind, fără excepție, în samavolnicii și în păcat.

Veneau călugărul Zygmunt von Gotteshammer și călugărul Theun da Santa Eucaristia, după ce parcuseră în două luni de apostolat tenace și dificil, întinsa provincie păgână și eretică și, pe măsură ce se apropiau de Tocaia Grande, călare pe măgari lenți și precauți, inimile lor erau pline de milă și mânie. De milă, cea a tânărului călugăr Theun, de origine olandez, novice hirotonisit preot la Roma, desemnat de Ordin să fie misionar în Brazilia. De mânie, cea a călugărului Zygmunt, slab și uscățiv, cu un aer de ascet, cu degetul amenințător, dezaprobat, pronunțând anateme și condamnări. Gotteshammer, adică, Ciocanul lui Dumnezeu.

Chipul rotofei al călugărului Theun, proaspăt sacerdot aflat la prima lui misiune sfântă, se plângea de oboseala provocată de interminabila traversare a acelor regiuni dezolante, lipsite de confort material și părăsite de orice sprijin spiritual. Lipsite de tot, deși erau mari și bogate producătoare de cacao; marfă mai prețioasă, numai aurul. Mai în vârstă cu douăzeci de ani decât tovarășul lui de predică și având o vechime de peste zece ani în păcătoșenia vieții din ținuturile de cacao, călugărul Zygmunt, dacă era obosit, nu lăsa să se vadă și continua să meargă înainte în misiunea lui de a-l demasca și de a-l înfrânge pe Belzebut.

Pe malurile râului Cobras lipsa ordinii și disprețul pentru morală erau totale și absolute. Misiunea de a instaura ordinea și morală, de a implanta frica de Dumnezeu, călugărul Zygmunt nu o primise numai de la Șeful Congregației care-l trimisese să predice și să convertească în acel capăt de lume. O primise direct și fără drept de apel de la Domnul Nostru Christos. În singurătatea chiliei, în nopțile nedormite de rugăciune și veghe, se flagela cu

biciul pentru a-și îmblânzi trupul, pentru a-l feri de tentațiile lumești, de idolatrie și de lux. Singura podoabă pe peretele gol, o stampă cu Inima lui Iisus, sângele curgând din inima sacră datorită păcatelor comise împotriva slavei lui Dumnezeu, prindea viață, sângele se răspândea, picura pe coapse și pe pânțele, pe fesele și trunchiul călugărului tulburat. Iisus îi ordona să plece să combată păcatul prin sabie și foc, până-l va extermina în întregime.

În opinia călugărului Zygmunt, Sfânta Mamă Biserica nu avea un sfânt mai virtuos, mai demn de onoruri și adulație decât Torquemada, inchișitorul-șef al Spaniei și Portugaliei: nu fusese canonizat, o nedreptate care, însă, nu-l făcea mai puțin venerabil. Căpitan al oștilor virtuții și doctrinei, ale armatei lui Dumnezeu, sub stindardul lui s-a înrolat călugărul Zygmunt și porni în luptă fără front împotriva ereticilor, a depravaților și a anarhiștilor. Îl susținea furia iluminatilor. Iluminat de focul infernului.

În timpul obositoareii călătorii, din cătun în cătun, cei doi preoți luaseră cunoștință de fama Tocaiei Grande, neagră, sinistră. Fiind așezarea cea mai prosperă din vale, acolo se instalaseră impietatea și dezordinea. Din câte se povestea, printre oamenii fără religie și fără lege, fără dogme și fără coduri – păgâni, concubini, bandiți, târfe –, mai existau și negri vrăjitori și arabi mahomedani. Deja numele locului spunea totul. Tradus în termeni biblici, Tocaia Grande semnifică Sodoma și Gomora reunite în damnarea celor șapte păcate capitale.

2

Pe urmele călugărilor, însoțitor și concurent, străbătea noroiul, în drum spre Tocaia Grande, popularul muzicant și dansator Pedro Cigano. Oriunde se anunța prezența călugărilor și preoților în misiunea sfântă de apostolat: predică, botez, cununie, spovedanie, exorcizare și ispășire, sosea, în aceeași clipă, parte integrantă a grandiosului eveniment și, în același timp, negarea lui, armonica lui Pedro Cigano. Pentru a înveseli sezonul petrecerilor cu care populația avea să comencereze botezurile și cununile.

De cât frecventase sfintele misiuni, Pedro Cigano ar fi în stare să servească drept paracliser și să ajute la oficierea slujbei. Însă, călugărul Zygmunt, văzându-l atent la cuvintele incandescente ale predicii, aflat în primele rânduri printre credincioși, simțea cum i se întore mâtele pe dos în fanaticile-i măruntaie: vedea chipul Satanei în carne și oase, râsul deslăruului pe fața-i prostească. Mult trebuie să sufere un misionar în vremuri de rătăcire și decădere a moravurilor, după ce se dezactivase Sfântul Oficiu și fusese abolită sfânta sclavie.

3

De când vânduse depozitul de cacao lui Koifman & Cia, colonelul Robustiano de Araújo își rărise drumurile prin Tocaia Grande. Totuși, din

când în când, o lua pe scurtătură și venea să arunce un ochi pe la grajd, să schimbe două vorbe cu arabul Fadul și cu căpitanul Natário, să facă o vizită cumătrului Castor Abduim, să dea binecuvântarea finului său.

Îl stima mult pe negru, îl ajutase să-și pună pe picioare propria afacere. Fusesse îngrijorat când l-a văzut amărât, fără chef de viață, dezinteresat de tot după moartea cumetrci Diva. Nu mai rămăsese nici umbră din băiatul expansiv și gata oricând de a scorni și răspândi tot leul de farse și intrigi, care animase cu jovialitatea lui Plantația Santa Mariana, iar cu inventivitatea lui a transformat obiceiurile locului.

Reînvierea subită a potcovarului îl bucurase pe Colonel. Cumătrul îi povestise în secret episodul spiritului care apăruse pe câmp ca să-i poruncească slășitul doliului și să-i redea corpului gol și sinucigaș gustul de a trăi. Îi atinsese capul, inima și mădularul. Pentru ca Epifânia să vină să aibă grijă de el și de copil, îi modificase traseul fetei, îi călăuzise pașii. Spiritul Divei, o stea aprinsă peste valurile oceanului, în îndepărtatul Aiocá.

Spre deosebire de majoritatea, colonelul Robustiano de Araújo nu căuta să-și ascundă sângele negru care-i curgea prin vine, puternic și din abundență. Alb pur prin bogăție, cultivator de cacao de peste șase mii de măsurii la o recoltă, crescător al unei considerabile cirezi de vite, susținător al Bisericii, socru de franțuz – fata cea mai mică se căsătorise cu un Laffitte de la Compania pentru Iluminatul cu Gaz –, totuși nu-i renega pe orixá. Mama sa, mulatra Rosália, închisă la culoare și frumoasă, se urcase într-o barcă de iaô¹ să joace rolul unui zeu, fără să știe că era însărcinată cu stăpânul, profesorul de școală primară Sélvio de Araújo, frumos și sărac, bolnav de piept. Oxaguian, punând stăpânire pe capul Rosáliei, deveni, în același timp, stăpân și domn al celui ce urma să se nască. Pentru a-i răscumpăra dreptul la viață, Rosália îl cumpără înapoi de la vrăjitor, îndeplinind sarcini grele, plătind un preț mare pentru certificatul de eliberare, dar acțiunea ei a fost încununată de succes. Îl eliberă pe sclav și îi dădu titlul de fiu al lui Oxaguian. Copilul creșcu sănătos și puternic, plecând încă de tânăr la războiul pentru cacao, de unde se întorsese victorios.

Înainte de a muri, tatăl îl adoptase; nu mai avea nimic să-i lase în afara numelui de familie. Tânărul Robustiano i se alătură lui Basílio de Oliveira în lupta legendară împotriva clanului Badarós: tăiase jungla, demarcase pământuri, îi înfrunță pe bandiți. Corp închis, protejat de Oxaguian, nu fu atins nici măcar de o zgârietură. Plantă cacao, creștuse vite, se căsătorii cu o fată bogată, se pare, o rudă de-a lui Badarós, domnișoara Isabel. Nu a avut nici un băiat, și-a dat fetele să învețe la Colégio da Piedade cu bunele călugărițe ursuline. Vor fi profesoare de școală primară, la fel ca bunicul, dar nu vor avea nevoie să predea – brunete frumoase, moștenitoare bogate, nu le vor lipsi pretenvenții. Așa se și întâmplă: medicul Itazil Veiga se căsătorii cu cea mai mare: mezina, pe nume Kátia, câștigă la loterie, într-o zi când îl sărbătoreau pe São Jorge, pe franțuzul Jean Laffitte, inginer format prin străinătăți. Colonelul contribuise cu generozitate pentru serbările de la Biserică și pentru

¹ Iaô (braz.) – novice într-un candomblé.

cele din jurul casei lui taica Arolu. Purta însemnele sfântului-patron la procesiunile catolice. Nu dansa în hora orixaurilor, la candomblé; dar acasă îi dădea să mănânce lui Oxaguian.

4

Într-o bună zi, cu o vară înainte, colonelul Robustiano de Araújo rămăsese în Tocaia Grande mai mult timp decât cele câteva ore obișnuite în care inspecta grajdul și stătea la taclale cu amicii. O făcuse pentru a răspunde invitației căpitanului Natário da Fonseca, față de care întotdeauna manifestase o stimă deosebită. Îi promisese o vizită la Plantația Boa Vista, a cărei producție suscita uimire și comentarii: o bucățică de pământ comparat cu imensele terenuri de la Atalaia sau Santa Mariana, recolta ultimă depășise cele cinci sute de măsuri, iar Căpitanul prevedea că va dubla cifra în câțiva ani.

Ținându-și promisiunea – parcurse plantația de la un capăt la altul, din arbore în arbore, examinează utilitățile una câte una, cuvele, serele, mesele de uscat cacaoa, casele zilierilor – Colonelul își satisfăcu o curiozitate: află ce se întâmplase, de fapt, între Natário și Venturinha, când unicul fiu și moștenitor al răposatului colonel Boaventura Andrade intrase, în cele din urmă, în posesia proprietăților. Se auziseră unele zvonuri despre acest subiect delicat, se vorbea despre neînțelegeri și schimburi de cuvinte dure.

Cu ocazia decesului neprevăzut al tatălui, Venturinha se afla în Europa, la începutul unei excursii proiectate să se prelungească prin cabaretele și bordelurile din marile capitale, Londra și Paris, Berlin și Roma. Nu ajunsese să viziteze Berlinul și Roma, deoarece vestea, retransmisă din Londra, îl ajunsese la Paris, îndrăgostit și risipitor. Cu destulă întârziere: trecuse aproape o lună de când Colonelul zăcea în cimitirul din Ilhéus, pe Alto da Conquista – cortegiu funebru interminabil, discursuri interminabile la picioarele mauzoleului –, fusese făcut și parastasul de șapte zile, apropiindu-se cel de o lună: cel făcut de dona Ernestina și cel al Adrianei. Ba chiar spiritul Colonelului se și încarnase, mai mult de o oră, în corpul zvelt și nervos al mediumului Sorávia, de la Casa Espírita Fé e Caridade, cerând Adrianei să-i plătească slujbe pentru sufletul lui și să dea de pomană săracilor, ajutându-l astfel să părăsească cercurile inferioare de Dincolo, pe unde rătăcea. Pe străzile orașelor, în special în Itabuna, răuvoitorii, la curent cu astfel de fenomene psihice, traduceau cercurile inferioare prin adâncurile iadului. Limbi de vipere, nu aveau respect pentru morți.

De asemenea, se spunea în dreapta și-n stânga, că ceea ce provocase congestia care-l doborâse pe Colonel, fusese scrisoarea sosită de la Rio de Janeiro prin care fiul îl anunța despre plecarea la Londra, la bordul pachetului Poștei Regale Engleze. Călătorie de studii cu o durată prevăzută pentru trei luni. Solicita expedierea cecului semnat la o Bancă engleză, un împrumut menit să-i finanțeze excursia. Călătorie hotărâtă în ultimul moment. Venturinha regreta că nu avusese timpul necesar să-și anunțe părinții dinainte. Când vor primi scrisoarea, el se va afla deja în Anglia. Neavând încă nici o

adresă de comunicat. o trimitea pe cea a Băncii prin care trebuia să i se remită, cu obișnuita urgență. o mare sumă de bani: fiind cine era, nu putea să facă impresie proastă în Europa, să pară un amărât. un teleleu. Cerea numerar copios și rapid: studiile la Oxford și la Sorbonne îl costau ochii din cap.

Scrisoarea sosise în Ilhéus și de acolo fusese expediată la Taquaras, Colonelului. Lourenço, șeful gării. o trimisese prin cineva la Plantația Atalaia: scrisoare sau telegramă de la Venturinha. o trimiți cu cea mai mare urgență printr-un mesager călare!

După cum povestea negrul Espiridião. Colonelul nici nu terminase bine de citit epistola blestemată. Făcu un pas în direcția donei Ernestina întinzându-i foaia de hârtie, dar nu reuși să i-o dea, se prăvăli agonizant între paznic și sfânta lui consoartă, chiar lângă picioarele lui Sacramento. Cum putuse dona Ernestina să suporte cele întâmplare fără să cadă și ea moartă, acolo, în aceeași clipă, lângă bărbatul ei?

Cu un strigăt se aruncă peste trupul inert, și, când Sacramento reuși s-o ridice, o îmbrățișă pe față și plânseră împreună. Bărbatul mort, fiul departe, singură și pierdută. dona Ernestina găsi sprijin și consolare la devotata și neobosita Sacramento. O luă cu ea în trenul special în care, în dimineața următoare, imbarcară corpul răposatului pentru a-l înmormânta în Ilhéus. Venind degrabă, în toiul nopții. Natário se ocupase de tot. Chipu-i imobil nu lăsa să-i transpară simțămintele, se zăvorăse într-o tăcere dură și opacă.

De atunci și până la sosirea lui Venturinha, Sacramento îi ținu tovărășie donci Ernestina și plânse cu ea moartea colonelului Boaventura Andrade, plantator de cacao, milionar, șef peste bandiți, stăpân al întinselor pământuri de la Atalaia, care tăiasă și spânzurase în Ilhéus și în Itabuna.

5

Dacă, așa cum se spunea și cum el însuși, colonelul Robustiano de Araújo, putuse constata. grija manifestată față de plantația de la Atalaia era identică cu aceea pe care Natário o avusese față de arborii de cacao de la Boa Vista. Venturinha avea destulă dreptate să se supere pe refuzul administratorului de a rămâne în acest post. Un refuz de neclintit, nici propuneri de bani, nici alte și diverse avantaje. nimic nu a putut schimba hotărârea lui Natário. Din ce motiv? – Întrebă colonelul Robustiano de Araújo, manifestându-și curiozitatea printre laudele aduse arborilor viguroși a căror înflorire crea o imagine paradisiacă: nimic mai aproape de frumusețea din Paradis decât imaginea mișcătoare a unei plantații de cacao încărcată de flori și muguri.

Căpitanul Natário da Fonseca ascultă întrebarea fără a schița cel mai mic gest: fața arămie. ochii mici. pe buze acel lirișor de zâmbet pe care licențiatul și poetul Medauar îl comparase într-o zi cu o tăietură fină de brici. Un zâmbet enigmatic. unii-l considerau batjocoritor. alții-l găseau înfricoșător.

— Am să vă spun. Colonele. dacă veți avea răbdare să mă ascultați. Am venit din Sergipe. eram un copil. omorâsem pe cineva acolo. Un lucru lipsit

de importanță, individul nu merita nici măcar cașul pe care l-am folosit. Am venit cu o recomandare la Colonel și el m-a primit.

Iapa Imperatriz a colonelului Robustiano și catârca neagră a căpitanului Natário mergeau alături, cu un pas lent și grijuliu, pe cărarea dintre arborii de cacao. Colonelul nu comentă. Căpitanul își continuă povestirea:

— Colonelul Boaventura era deja amestecat în lupte, după cum știți și dumneavoastră pentru că umblați împreună. A avut încredere în mine, mi-a dat o pușcă și m-a luat cu el. Pot spune că el m-a crescut, întotdeauna m-a tratat ca pe un om adevărat, lui îi datorez ceea ce sunt și ceea ce am. Nu-mi aduc aminte de tata: a sedus-o pe mama și s-a făcut nevăzut. Tatăl pe care l-am cunoscut a fost colonelul Boaventura.

— Dar l-am auzit chiar pe el spunând că i-ai salvat viața de câteva ori. Boaventura nu ți-a făcut o favoare când ți-a pus pe numele tău pământul pe care călcăm.

— Colonelul m-a adăpostit și îmi plătea solda de gardian ca să-l păzesc. Gândesc repede și sunt iute de mână. Nu mi-am făcut decât datoria. Dacă n-ar fi vrut, putea să nu-mi dea nici pământ, nici grad. N-am să vă spun că nu am meritat, am meritat din plin, numai că el nu era obligat s-o recunoască deoarece îmi oferise adăpost și plată.

Căpitanul lăasă hăturile peste coama șeii, lăasă catârca să meargă în voie pe poteca binecunoscută, el parcurgea alte drumuri, pe cele ale trecutului, unde, uneori, nici poteci nu existau:

— Colonelul Boaventura a fost bărbatul cel mai curajos și mai drept pe care l-am cunoscut și nu mi-ar fi părut rău dacă ar fi trebuit să mor pentru el. De aceea, chiar și după ce am ajuns proprietar de pământ și după ce am început să cultiv cacao, nu am plecat din serviciul lui, am continuat să mă ocup de Atalaia. L-am spus și lui de mai mult ori: atât timp cât trăiți și cât mă vreți, sunt la dispoziția dumneavoastră. Pentru după ce va muri, i-am promis un lucru pe care îl îndeplinesc. Dar n-are nimic de-a face cu plantația de cacao sau cu postul de administrator.

— Mi s-a spus că Venturinha s-a oferit să-ți plătească oricât i-ai fi cerut.

— Colonele, eu cred că fiecare om vrea să fie stăpân pe propriul lui destin. Când am început să-mi câștig existența, însoțindu-i pe pelerini, acolo, în São Francisco, i-am auzit pe oameni spunând că destinul nostru este scris în ceruri și că nimeni nu-l poate schimba, dar părerea mea este alta. Consider că fiecare om trebuie să aibă grijă de el și mi-am dorit întotdeauna să fiu propriul meu stăpân. L-am slujit pe Colonel mai bine de douăzeci de ani: aveam șaptesprezece când m-am aciuit aici, am împlinit deja patruzeci și doi. Niciodată n-am promis că-i voi sluji văduvei sau fiului. Nici el nu mi-a cerut-o vreodată.

Se uită la colonelul Robustiano de Araújo și spuse:

— Cu puțin înainte de a muri, într-o zi, stăteam de vorbă așa cum stăm noi doi acum, și mi-a spus că avea să mă roage ceva pentru când nu va mai fi. Mi-a fost teamă să nu-mi ceară să continui să administrez Atalaia fiindcă ar fi trebuit să-l refuz. Patron, numai el și nimeni altcineva. Din fericire, el dorea altceva și eu am acceptat. Venturinha a crezut că eu aveam să continui să mă

ocup de plantație. S-a mirat când i-am spus că pentru nimic în lume. Nici pentru bani, nici din prietenie. Obligația s-a sfârșit o dată cu moartea Colonelului.

Reluă hăturile, animalele ieșeau de pe plantația de cacao, luând-o pe un drum ce ducea la o casă pe care Natário tocmai o construise. Colonelul Robustiano nu o cunoștea. Natário își înmuie glasul:

— Țin mult la Venturinha, când am venit pe plantație el era un copil. Dar este un sentiment diferit față de cel pe care-l aveam față de colonel. Colonelul mi-a întins mâna pe când eu nu eram decât un fugar, urmărit de Justiție. Acum, eu sunt propriul meu stăpân, eu hotărâsc ce am de făcut.

— Și Venturinha ți-a înțeles punctul de vedere? A fost de acord? Am aflat că nu.

— Nu l-am întrebat și nici nu am vrut să știu. El va intra în politică, îi va lua locul tatălui său. I-am spus că dacă într-o zi va avea nevoie de mine să se apere de dușmani, să mă cheme, încă sunt un trăgător bun. Dar servitor, se scuză el, nici al lui, nici al altcuiva.

Înainte de a se opri în fața locuinței, colonelul Robustiano de Araújo, aflând ce voise să știe, încheie conversația:

— Dacă vrei să cunoști părerea mea, Natário, află că ai făcut bine, atât slujindu-l pe Boaventura, cât și refuzându-l pe Venturinha. Nu păstra distanța corespunzătoare care trebuie să existe între cel care comandă și cel care ascultă. — Schimbă vorba: — O frumusețe de conac. Felicitările mele.

— Conac? O căsuță în care să stea Zilda cu cei mici. Ea vine pe plantație în fiecare lună.

6

La Plantația Atalaia, locuințele lucrătorilor — bordeie din chirpici sau din lemn — erau grupate între conac și pârâu, pe marginea drumului; câteva erau izolate, risipite pe plantațiile mai îndepărtate. Natário a ținut neapărat să treacă pe la toate, să le comunice vestea și să-și ia rămas-bun, oferindu-și serviciile: avea cu zilierii și cu trupeții relații bune de lucru și chiar politicoase, iar unii îi erau cumetri. Noaptea coborî peste arborii de cacao și peste pădure și, deși iarnă, nu ploua, în acea seară atmosfera era caldă, mângâietoare. Căpitanul se simțea dominat de sentimente contradictorii: de ușurare și mândrie pentru că, în sfârșit, nu mai avea stăpân, și de părere de rău și nostalgie pentru că părăsea acele locuri unde trăise și trudise mai bine de douăzeci de ani.

În drumul lui, zări lumina unui felinar în baraca răposatului Tiburcinho și se miră: o găsi pe coana Efigênia îngrijindu-l pe Idalício, un tânăr culegător de cacao, mușcat de un șarpe în după-masa aceea. Vindecătoare competentă, bătrâna îi sărise în ajutor. Își umpluse cu tutun gura știrbă, gură ca o ventuză, și o puse pe mușcătură, pe călcâiul bolnavului: sugea veninul și îl scuipa, murmurând rugăciuni:

*São Bento, fii binecuvântat,
Bate șarpele cel hain,
Omoară șarpele îndată.
Șarpele-i de la Necurat.
Scapă-mă de venin
Și nu mă duce în păcat.*

Idálicio ardca de febră, dar rezista, bătrâna reușise să-i micșoreze cantitatea de otravă, atenuându-i efectul aproape întotdeauna mortal. Căpitanul o găsi la căpătâiul bolnavului și stătu acolo de vorbă cu ea, înainte de a părăsi Plantația Atalaia. Îi ură lui Idálicio să scape cu viață, poate va reuși, grație puterilor lui São Bento și înțelepciunii populare a femeii. Vorbiră despre Sacramento și Efigênia se plânse: îi simțea lipsa fetei a cărei șederea în Ilhéus, unde avea grijă de văduva Colonelului, împiedica realizarea planurilor pe care și le făcuse de când aflase că era proprietara unei case de închiriat în Itabuna, cadou din partea colonelului Boaventura Andrade, recunoscător și generos.

Despre casa cumpărată de plantator și pusă pe numele ibovnicei, cu acte în regulă semnate și parafate la notariat, Efigênia și Sacramento aflaseră de la Natário, singurul la curent cu tainicul subiect: Colonelul nu dorea să se afle acest lucru. Din chirii, obțineau lunar bani buni, suficienți ca mama și fiica să ducă o viață lipsită de griji. Coana Efigênia visa de atunci să lase lucrul de pe plantație și să-și deschidă un magazinăș, în Itabuna sau în Taquaras, unde să vândă banane, frunțe-de-pâine, ardei, jilós și alte fructe și condimente.

Însă, cum Colonelul era sănătos și îndrăgostit de fată, bătrâna amânase proiectul pentru când plantatorul avea să se sature de Sacramento: dragostea bogătașilor, se știe cum e, se poate sfârși într-o clipă, de pe o zi pe alta. Colonelul nu mai avut timp să se sature, muri înainte: moartea i-a trimis o congestie și el căzu lat, cu gura strâmbă. Vânzând dovleci și maxixe în prăvălie, cu aglomerația din Itabuna, Sacramento își va găsi curând un alt bogătan care să-i dea casă și să-i deschidă cont în magazinele de stofe și încălțăminte. Așa plănui coana Efigênia, ambițioasă și practică.

Dar dona Ernestina o moștenise pe Sacramento împreună cu proprietățile rurale și citadine: pământurile, străzile cu case de închiriat din Ilhéus și Itabuna, banii puși cu dobândă, averea imensă. Visele de negustoreasă ale coanei Efigênia au fost amânate până când va vrea Domnul.

Moștenirea colonelului Boaventura Andrade, temă principală de discuție și hârfă pe la colțuri și-n cafenele, pe șosele și prin bodegi, nu a constituit obiect de inventar sau divizare. Mai devreme sau mai târziu, totul va fi al lui – hotărâse văduva plătind slujbe de pomenire părintelui Afonso și referindu-se la fiu –, imediat ce Domnul mă va chema alături de el. Așa stând lucrurile, la ce bun să se împartă plantațiile și casele, bunuri mai mari și mai mici, capitalul și dobânzile? Nici nu se întorsese bine Venturinha din Europa, făcând escale la Rio și la Bahia, și maică-sa îi dăduse pe mână toată averea. În exclusivitate pentru ea, dona Ernestina își rezervă un singur bun: servitoarea Sacramento.

A cui să fie umbra pe care Căpitanul o văzuse reflectată în flacăra felinarului din casa răposatului Tiburcinho? Ce căuta în baracă în lipsa stăpânilor? Nu era a bună. Natário împinse ușa cu mâna stângă, în dreapta avea pistolul. Dădu peste Sacramento, plină de praf: fata scoase un mic strigăt văzându-l, dar nu de spaimă, ci de surpriză și satisfacție:

— Ah, Căpitane! Ce bine că vă văd! Mi-au spus că ați plecat.

— Dar tu, ce faci aici? Ți-a dat liber dona Ernestina?

Sacramento lăsă ochii-n pământ:

— După dona Ernestina, n-aș mai fi plecat niciodată de acolo. Săraca. cred că-i supărată pe mine, zicând că nu fac doi bani. Am fugit fără să-i spun nimic, dar cum era să-i spun?

— Ai fugit din casa Colonelului? Nu ești în toate mințile?

— Din cauza domnișorului, s-a luat de mine.

Căpitanul nu părea surprins: pe buze îi apăru zâmbetul glacial, aproape imperceptibil?

— Venturinha?

— Așa cum vă spun. Se năpusti, în camera unde mă aflam, beat, murdar de bale, duhnind. Asta a fost norocul meu. L-am împins, a căzut pe jos, înjurând. N-a mai avut putere să se ridice. Nu spunea decât că va pune el mâna pe mine. M-am speriat așa de tare, că nici nu mi-am adunat lucrurile. Am apucat ce-am putut, până am dat de batista în care strânsesem ceva bani și m-am dus să iau trenul la gară. De la Taquaras, am pornit-o pe jos ca s-o văd pe mama și să vorbesc cu dumneata.

Căpitanul nu comentă, doar ochii i se micșorară, asemeni zâmbetului. Sacramento ridică privirea și se uită fix la el:

— M-a prins, m-a trântit, m-a bătut și m-a mușcat. Dacă nu credeți, uitați-vă. — Își arată brațele pline de vânătăi, pe gât avea urme de buze și de dinți.

Natário continua să tacă. Cine știe, se gândi Sacramento, poate că el nu considera acele urme suficiente ca să-i explice fuga. Își ridică fusta până deasupra pulpelor pe care și le arată: pete negre în locul unde genunchii lui Venturinha, bărbat înalt și corpolent, se înfipseseră în carnația brunetă și apetisantă. Ochii Căpitanului se uitau lung, Sacramento își lăsă fusta-n jos, dar nu și privirile:

— Cum aș fi putut eu dori să mă culc cu băiatul lui? Doamne ferește și apără! Când a intrat, mi-a oferit bani, mi-a spus că sunt frumoasă și nu mai știu ce. L-am rugat să mă lase în pace, iar el mi-a vorbit de Colonel, urla că știa tot și că voia și el. L-am rugat din nou, de dragul mamei lui, pentru sufletul Colonelului. Dar el își scosese deja haina și pantalonii, atunci m-a apucat. Era mort de beat, asta a fost salvarea mea.

Căpitanul Natário da Fonseca nu pronunță nici un cuvânt, atinse doar cu degetele obrazul încordat al fetei și îi șterse o lacrimă. Sacramento luă mâna care o mângâia și o sărută:

— În tren mă gândeam la dumneata. În afara de mama, care nu poate face nimic, nu te mai am în viață decât pe dumneata.

Atunci lăsă din nou ochii în jos:

— Chiar deunăzi m-am gândit la dumneata, atât de mult, încât parcă te-am văzut lângă mine spunându-mi că ar trebui să-i răspund dunei Misete.

Numele îi sună familiar Căpitanului:

— Cunosce o Misete, una care ține un bordel în Ilha das Cobras.

— Mi-a trimis vorbă să mă duc să îi dau damă de companie în casa ei. Atunci m-am gândit la dumneata care-mi spuneai că nu i-ar plăcea Colonelului să mă vadă prostituându-mă. Mai bine rămâneam servitoare în casa dunei Ernestina. Numai că, atât timp cât domnișorul locuiește acolo, nu se mai poate. Am luat trenul, am coborât în Taquaras și am ajuns aici. Acum am venit, nici măcar nu știu unde-i mama. Dar te-am văzut pe dumneata și asta mi-e de-ajuns.

Se uită din nou la el și-i spuse cu o voce calmă și hotărâtă:

— Nici pentru bani și nici cu forța nu se va culca cineva vreodată cu mine. — Surâzând printre lacrimi, se uită la brațele pline de praf de pe drum, îi atinse părul năclăit, îi vorbi în șoaptă: — Trebuie să fac o baie, arăt îngrozitor. Cum vine mama, mă duc la râu.

Natário îi spuse unde se afla Efigênia și ce făcea. Pe jumătate rușinată, pe jumătate obraznică, Sacramento anunță:

— Atunci, am să mă spăl chiar acum, înainte să vină ea. Sunt infectă, atât de urâtă, încât nici nu mă bagi în seamă.

— Murdară sau curată, ești al naibii de frumoasă. Dacă n-ar fi pus Colonelul ochii pe tine, eu te-aș fi făcut femeie.

— Se poate. Cum să te fi refuzat, dacă eu mă gândeam numai la dumneata?

Se duse la ușă, trecu pe lângă el, sânii bombați atinseră pieptul Căpitanului. Cu voia dumitale, Colonele: el o urmă în direcția râului.

8

Fuad Karan, la masa de la bar, savurând arakul parfumat, băutura lui preferată, îi zâmbi Marelui-Turc, amicul Fadul Abdala, și declară, emfatic:

— S-a abătut asupra Itabunei, dragul meu Fadul, un cataclism sexual și trăim sub semnul lui. Răspunde la poetica și misterioasa invocație Ludmila Gregorióvna Cytkynbaum, un vers, vezi? — Repetă, ridicând, într-un gest declamator, mâna deschisă și cu o voce clară și rotundă: — A venit din taigaua siberiană: Ludmila Gregorióvna Cytkynbaum!

Timp de o secundă a rămas să asculte ecoul pronunției limpezi a numelui răsunător, într-un elogiu evident adus propriei voci.

— Ai auzit vorbindu-se de femeii fatale, dragul meu Fadul? Ludmila Gregorióvna este specimenul perfect, prototipul, paradigma femeii fatale și suntem cu toții înălțuiți de farmecele ei, suntem sclavii ei, fericiți de sclavia noastră.

Fuad Karan sorbi o gură de arak pentru a-și înmuia gâttelejul. Cu chipul iradiind o profundă satisfacție intelectuală, Fadul îl urmă. Plin de admirație, îl asculta pe crai, unul din corifeii lui: celălalt era Álvaro Faria și locuia în Ilhéus.

— O devoratoare de bărbați. Marele meu Turc. De preferință negri: cu cât este mai afro, cu atât mai mult îi atinge psihicul și îi umezește vulva. Apartine de drept, dar nu de fapt noului nostru maestru și stăpân, avocatul Boaventura Andrade Júnior, moștenitor al Regatului Unit al Itabunei și Ilhéus. Ne aflăm sub domnia lui Boaventura II, Veselul, succesorul lui Boaventura I. Armăsarul.

Pentru Fadul, surghinuit de bunul Dumnezeu al maroniților în coclaurile din Tocaia Grande, venirea pe străzile agitate de la oraș însemna să-și refacă proviziile, să încaseze plăți și să facă alte credite, să se ducă în baruri și cabarete și în bordeluri, și să vadă apa mării înspumată udând plajele din Ilhéus, dar, înainte de orice, însemna privilegiul de a discuta cu cele două somități, cu cei doi literați: Álvaro Faria, în portul Ilhéus, Fuad Karan în Itabuna. Se asemănau amândoi prin disprețul pentru orice activitate care să nu fi fost o pură clucubrație intelectuală: conversația, jocul de pocher și comentarea evenimentelor locale. Fuad Karan avea un discret avantaj față de partenerul lui, după părerea lui Fadul, prin faptul că era arab și că vorbea limba profeților dulce ca mierea, savuroasă ca niște fructe exotice. Fiind la curent cu toate evenimentele și cu toate hârfele, Fuad le relata și le analiza în cunoștință de cauză și cu haz. Fadul asculta extaziat.

— Frumoasă? — Cu un glas jinduitor și pofticios, Fadul voi să știe.

— Frumoasă este un adjectiv impropriu pentru a o defini pe Ludmila Gregorióvna: să spunem superbă, mai degrabă. Aș vrea să cred că este eurasiană, amestec de slavi și semiți: așa ar fi ruda noastră mai îndepărtată, lucru de care trebuie să fim mândri. Pe lângă faptul că este frumoasă, mai e și mistică fiind rusoaică, dramatică fiind evreică, romantică și senzuală prin sângele arab. Dacă te va ajuta norocul tău de Mare-Turc, ai s-o vezi în timpul zilei trecând pe stradă, intrând în magazine și uitându-se cu dispreț la exponate sau, în compania tânărului nostru monarh, domnind nopțile prin cabarete cu port-țigaretul lung din jad și cu ochii ei verzi. Își rezumă sentimentele cu o expresie în arabă: ia hôhi!

— Cum de-a ajuns aici?

— Adusă de Venturinha, cum altfel îți închipui?

— Și de ce a venit cu domnișorul? — Fadul nu se considera încă pe deplin informat.

— Pentru că e o târlă, asta-i meseria ei. Salvează aparențele cântând balade rusești. Asasinează „Luntrașul de pe Volga” cu o perfecțiune extraordinară. Fratele ei, în treacăt fie spus, cântă la balalaică destul de bine: trebuie s-o spunem, este adevărat.

— O fi chiar fratele ei?

— Am făcut cercetări și am ajuns la concluzia că legăturile dintre Ludmila Gregorióvna și Piotr Sergueinovitch sunt într-adevăr de sânge și nu de alcov. Frați pe linie maternă. Cât despre faptul că este târlă, nu trebuie s-o

condamnă, așa. cu una cu două. Pentru bani. se vinde numai bravului nostru Venturinha. celorlalți le dă pe gratis, din plăcere. or. noi știm, dragul meu Fadul. că nu există pe lume plăcere asemănătoare cu aceea de a face amor.

— Nu există într-adevăr.

Exagerările și retorica lui Fuad Karan corespundeau emoției orașului care se afla încă sub impactul prezenței îmbătătoare a Ludmilei Gregorióvna Cytkynbaum: atât la cabaret, cât și la Biserică, locuri animate, apariția ei de nea și foc. la brațul lui Venturinha. provoca senzație. tumult: toți doreau s-o vadă, să se încălzească cu zâmbetele ei, să moară în adâncurile ochilor ei. La cabaret. reducea la tăcere gălăgia stropită cu vin. la Biserică rupea tăcerea cucernică. ici și colo se auzeau ah! și oh! de jinduire și entuziasm. fiind învăluită de o flacără de dorinți asemeni unci aure divine. coada fulgurantă a unei comete.

9

Vestea decesului colonelului Boaventura Andrade întrerupsese studiile fascinante ale lui Venturinha la Sorbona din Place Pigale, grăbindu-i întoarcerea în Brazilia. În acea noapte, licențiatul înecă în vodcă remușcările și supărarea, își pierduse sprijinul vieții lui.

La fel și Ludmila Gregorióvna, aflând despre tragedia care se abătuse asupra „tătucului“, făcu o criză de nervi. izbucni într-un plâns agonizant. nu o smiorcăială oarecare cu două lacrimi timide: plânset în stil slav. cu leșin. ne-bunie și rugăciuni în rusă. Îndrăgostit până-n gât și scrot, proaspătul european se hotărî să o aducă pe Ludmila în Brazilia, cu el, cel mai bun mod de a importa cultura Europei prin ceea ce avea ea mai reprezentativ. Plecă însoțită de fratele ei, Piotr Sergueinovitch, însă amantul. Konstantin Ivanovitch Surkov. rămăsese la Paris ca să roadă capacul de la țucal, după expresia folclorică a triumfătorului Venturinha.

Contele și colonelul Gărzii Imperiale Konstantin Ivanovitch Surkov, rudă a familiei imperiale dar în dizgrația Țarului. îi încredințase un secret de stat lui Venturinha, Baronul Boaventura Boaventurovitch. așa cum se prezentase în cercurile emigrației slave: Ludmila Gregorióvna avea și ea sânge nobil. deși nu o mărturisea datorită nenorocirii care o obliga să cânte balade melancolice în cabaretele pariziene. Fugise de la Curte din cauza unor josnice persecuții din partea Marelui-Duce Nikolai Nikolaievitch Romanov, care o voia drept concubină. Unchi al Țarului Nikolai II. general al armatelor ruse, îi făcea viața un calvar. Cum Venturinha se miră că respectiva nu se dăruise unei figuri atât de puternice și eminente. Konstantin Ivanovitch îi explică iubitelui său Boaventura Boaventurovitch că micuța Ludi. fină și sensibilă. nu suporta duhoarea de usturoi pe care o exala generalul: sărutările Marelui-Duce îi provocau grețuri. apărându-i virtutea. De aceea îl însoțise pe Konstantin când colonelul disident se exilase la Paris. O relație dramatică. nu se puteau căsători pentru că el avea o soție la Moscova. și ea era verișoară cu Țarul. dar își juraseră iubire veșnică și-și țineau promisiunea. Venturinha achita notele

de plată și o făcea cu un orgoliu justificat: nu i se pun coarne în fiecare zi unui membru al familiei imperiale a tuturor Rusiilor.

În La Datcha, cabaret moscovit din Place Blanche, acompaniată de fratele Piotr, vituoz al balalaicăi – Pedrinho, frățioare!, îl ruga Venturinha în culmea pasiunii și și a beției. – cântă la viola aia a ta să-mi dea lacrimile! –, Ludmila cânta melodii rusești și dansa dansuri din Caucaz arătându-și perfecțiunea picioarelor. La o masă apropiată, contele Konstantin, de viță veche și Boaventura Júnior, baron recent, aplaudau, consumând vodcă și coniac. La sfârșitul nopții și a spectacolului, Piotr îl aduna pe încornoratul Konstantin, lăsând-o în grija brazilianului, campion continental la ingeratul rachiului, pe timida și nefericita Ludmila: în pat, o impetuoasă iapă a cavaleriei imperiale, gloria Curtii Țarului. În momentul orgasmului, recita versuri din Pușkin și rugăciuni ortodoxe.

Versiunea Ludmillei în legătură cu succesele de la Moscova, era întrucâtva diferită de aceea prezentată de conte și colonel. Nu în ceea ce-l privea pe Marele-Duce Nicolae, mâncătorul de usturoi: de fapt, o persecutase ca pe un câine blestemat, obligând-o să se exileze împreună cu fratele ei. Dar nu era adevărat că ea s-ar fi îndrăgostit de Konstantin. Profitând de condiția ei tristă de fugară, emigrată la Paris, el se insinuase în patul ei de artistă, făcându-i rost de contracte și protejând-o de agresiunea laconă a celor ce frecventau La Datcha. Recunoscătoare, ea îl acceptase și-l tolerase, dar de aici și până la a proclama iubirea era o distanță tot atât de mare ca cea care separa Piața Kremlin din Moscova de Piața Pigalle din Paris.

Și într-o variantă și în cealaltă, existau hiatusuri, contradicții, spații albe, incongruențe, totul datorându-se slabei dominări a limbii franceze de către persoanele în cauză, deși Ludmila se dovedise talentată în cultivarea limbilor: cu Venturinha învăța cuvinte obscene în portugheză pe care le repeta cu o pronunție adorabilă, între săruturi. În orice caz, era ceva adevărat în pompoasele istorisiri, pentru că atunci când Ludmila Gregorióvna acceptă să-l însoțească în Brazilia, contele-colonel invadase hotelul brazilianului, amenințându-l cu scandalul și moartea, provocându-l la duel, cu pumnalul în mână.

Orice se putea spune despre Venturinha, dar nu și că era fricos. Mai avusese deja întâlniri, în ocazii anterioare, cu soți și amanți furioși și nu tremură. Îi lăsă brațul în jos rudei Țarului, îi luă pumnalul și-l păstră ca pe un trofeu. În final, rezolvă chestiunea cu educație și generozitate, în franci francezi și lire englezești, din lipsă de ruble. Se imbarcă pentru Rio de Janeiro pe un transatlantic al companiei Chargeurs Reunis, ducându-i în bagaje pe Ludi și Piotr, balalaica și pumnalul, Rusia imperială.

10

La cabaret, Fadul Abdala constată justetea cuvintelor exaltate ale lui Fuad Karan și repetă exclamația rostită din adâncul sufletului: ia hōhi! Ba chiar a avut pretextul și ocazia de a atinge mâna extrem de albă a rusoaicei cu vârful

degetelor lui diforme, fiindcă Venturinha, zăbindu-l și recunoscându-l, îi făcu un semn cordial. Drept pentru care, turcul se aventură până la masa tânărului avocat pentru a-l saluta și pentru a o vedea de aproape pe roscata fatală care incendia orașul Itabuna și marca din Ilhéus. După limba veninoasă a lui Fuad, avea predilecție pentru negri: un desert ideal pentru Tição Abduim, negru obișnuit să se desfete cu străine.

Întors la Tocaia Grande, comentă cazul cu căpitanul Natário da Fonseca și deplânse faptul că rusoaica era specialistă în negri și milionari, neinteresând-o cârciumarii arabi. Căpitanul o cunoscuse și discutasese cu ea cu ocazia întoarcerii lui Venturinha. Pentru el, Venturinha continua să fie copilul pe care-l dădăcise cu peste douăzeci de ani în urmă, învățându-l să călărească și să tragă cu arma: prima femeie pe care o cunoscuse puștiul, pistruiata Júlia Sarnê, i-a fost prezentată de metis:

— E un fustangiu, nu iartă nici o muiere. Cu rusoaica asta risipește o groază de măsurile de cacao. Și cu toate astea, se ține și după altele, vrea să radă tot. La urma urmelor, nu-i decât un copilandru.

— Să cheltui bani ca să fii încornorat...

— Coarnele de târlă nu se iau în considerație, nu sunt coarne adevărate.

Turcul ar mai fi avut ceva de spus dar o lăasă baltă: Căpitanul s-ar fi putut simți jignit, ținea atât de mult la Venturinha, că și cum avocatul i-ar fi fost vreo rudă. O rudă apropiată, un fel de nepot fără minte.

11

Vestea iminentei sosiri a Sfintei Misiuni a alergat ca un fitil de exploziv, provocând senzație, exaltându-i pe locuitorii din Tocaia Grande, o noutate trăznet. Și de-o parte și de alta a râului, a fost o forfotă fără seamăn.

Natalina munci neobosită la mașina de cusut. În general, comenzi de la femei, iar în particular, de la miresele din luna mai: erau la jumătatea lui mai, luna primelor ploi și, după cum au aflat de la călugări, a Fecioarei Maria. Mireasă demnă de a purta cunună și voal, se profila una singură: domnișoara Chica, în dragoste serioasă cu Balbino. Trăia în casa părinților, în timp ce celelalte candidate la binecuvântarea nupțială trăiau toate în concubinaj, unele având și copii.

Chiar și Chica, deși foarte tânără și deși locuia în căminul părintesc, cine ar fi îndrăznit să bage mâna-n foc pentru fecioria ei? În Tocaia Grande, ca de altfel în tot ținutul de cacao, fecioria dura, de obicei, puțin: pe plantații era o femeie la zece bărbați, iar floarea virginității era culeasă abia ce îmbobocea.

Chica era văzută în compania lui Balbino prin cotloanele râului, prin luminișurile pădurii: dacă își păstrase fecioria, din două una: or Balbino era un labagiu, or se întâmplase vreo minune. Oricum ar fi fost, coana Leocádia a venit în persoană să comande rochia de mireasă a nepoatei și-i explică donei

Natalina că o dorea după moda sergipană, cu toate podoabele și gătelile pe care le merita o domnișoară.

Celălalte nu cerură așa de mult, se mulțumeau cu rochii simple, nu voiau să se căsătorească acoperite de zdrențe. Cleide, și ea nepoată a coanei Leocádia, verișoară cu Chica, era cu burta mare, comandă o rochie albastră, de culoarea panglicii de păstoriță din scenetă, albastrul Fecioarei Imaculate. Pentru că tot vorbim de nepoatele coanei Leocádia și pentru că s-a amintit sceneta, trebuie s-o mai trecem pe lista celor ce urmăreau să se căsătorească și așteptau Sfânta Misiune, pe tânăra Aracati, care o reprezentase pe Senhorita Dona Deusa. Spre surprinderea rudelor, inclusiv a bunicii atente, imediat după triumful din noaptea Regilor, apărură acasă, la braț cu Guido, anunțând că vor locui împreună. Cei din Estância concuraseră cu trei gravide în sezonul de nașteri, colaborau acum cu trei mirese la recolta de căsătorii.

Concubine mai vechi își comandaseră și ele rochii la dona Natalina sau și le cususeră acasă. Abigail și-o adusese pe-a ei de la Taquaras, unde locuiau ea și Bastião da Rosa de când cu inundațiile: preoții se vor duce și acolo, dar ea dorea să se căsătorească în Tocaia Grande, o dată cu Isaura, sora ei: sărbătoare în casa lui Zé dos Santos și a Clarei. De pe plantații veneau o mulțime de perechi, nu oricând apărea o Sfântă Misiune pe malurile râului Cobras.

12

Nu mai puțin agitați erau și părinții copiilor care așteptau să fie botezați. Cam vreo zece păgâni așteptau în Tocaia Grande ocazia de a deveni romano-catolici, scăpând de limb¹ dacă aveau să moară copii, de infern dacă ajungeau la vârsta adultă. Intraseră în febra cumetriilor, alegerea nașilor genera discuții și râsete: Zilda îi trimise vorbă Bernardei: să-i aleagă nașii lui Nado pentru că băiețelul va fi botezat când va veni Sfânta Misiune.

În pat cu Natário, Bernarda aduse vorba despre acest lucru:

— Nașule, te-ai gândit deja la cineva? — Își odihnea capul pe pieptul Căpitanului, el îi mângâia părul despletit.

— Dacă vrei, facem așa: eu aleg nașul, tu, nașa.

— Pentru mine, nașa nu poate fi decât cumătra Coroca. Îi datorez mai mult ei decât mamei mele, biata de ea.

— Pentru naș, m-am gândit la Fadu, deja ne numim cumetri. — Coborî mână din păr spre sânii finei lui, de la sânii spre pânțe și se jucă cu părul pubian.

Așa fuseseră aleși nașii băiețelului Nado, fiu de sânge al Bernardei și al căpitanului Natário da Fonseca, copil pe care-l creștea Zilda, nașa Bernardei, nevasta Căpitanului.

¹ *Limb* – locul unde, în religia catolică ajung, după moarte, sufletele copiilor nebotezați.

— Piei Satană! – Exclamă călugărul Zygmunt Gotteshammer în momentul culminant al spovedaniei fetei Chica, nu chiar așa fetiță pentru că avea să împlinească paisprezece ani în ajuns de Sân' Petru: dintre miresele de mai, singura meritând să poarte cununiță și vâl la nuntă.

Demonstrând o înclinație hotărâtă pentru detalii și o inocență absurdă față de ceea ce era și ce nu era păcat ușor și păcat mortal, puștoaica cu panglica roșie, fără să roșească – ceea ce, de altfel, ar fi fost în ton cu culorile pe care le purtase în scenetă –, îi relatează indignatului frate Zygmunt plăcutele provocări la care o supunea iubitul. Balbino locuise în Ilhéus și cunoștea invențiile străinelor: Chica se delectase cu ele.

Deși fără vărsare de sânge, nu a fost mai puțin aprigă lupta care s-a dat în sanctuarul improvizat, între sfântul inchizitor și fetița cu panglică roșie. Încântată, ea îi povesti scabroase scene cu limbă și deget, de sodomie – ah, a înviat Sodoma! –, drept pentru care, călugărul îi interzisese voalul și coronița, simbolurile virginității. Dar mireasa, jurându-se cu încăpățănare, își cerea drepturile de a purta florile de portocal, confecționate de degetele măiestre ale donei Natalina, pentru că acolo, înăuntru – părinte, jur pe Dumnezeu! – Balbino nu a intrat, Chica nu l-a lăsat niciodată. Ceea ce făcuse a fost tocmai pentru a-l împiedica s-o dezvirgineze: unde a auzit precucuvioșia sa că s-o faci în fund era același lucru cu a o primi prin față? În Estância, fetele se măritau domnișoare, în majoritate, dar ca să reziste așteptării, o luau pe coapse și în poponeț, că doară nimeni nu-i de fier, părinte.

Fratele Zygmunt o afurisi în latină, vade retro, Belzebu!, în alte timpuri ar fi folosit biciul ca s-o exorcizeze, să-i scoată demonii din corp: în timpurile bune ale Sfintei Inchiziții. Chica plecă satisfăcută, crezând că sacerdotul o binecuvântase și că fusese de acord cu ea asupra rochiei de mireasă. Spuse trei ave-maria și un tatăl-nostru deoarece bunul călugăr uitase să-i dea canon.

14

Preoții, având consimțământul lui Carlinhos Silva, improvizară două confesionale în depozitul de cacao, câte unul în fiecare capăt. Nu exista separatorul obișnuit între cel care spovedea și cel care mărturisea, dar puținele femei care s-au supus acestei taine – cea mai importantă dintre toate, după opinia înțeleaptă a fratelui Zygmunt von Gotteshammer – nu se sfiau să se uite la părinte în momentul când își deșertau sacul de păcate, nu știau, nefericitele, ce era aceea pudoare.

Puține femei, nici un bărbat. Biserica și preotul sunt lucruri de femeie, spuneau bărbații, renegații. Criminali cei mai mulți dintre ei, începând chiar cu Căpitanul, despre a cărui faimă de cruzime și trecut criminal auziseră

lucruri înspăimântătoare, străbătând pe jos întinsele leghe din ținutul udat de apele râului Cobras.

Fratele Theun și fratele Zygmunt își rezervaseră prima zi din Sfânta Misiune pentru a face un bilanț al vieții din Tocaia Grande: să-i spovedească pe păcătoși, să ia cunoștință de situația păgânității și moralității locului. Fiind minimă căutarea confesionalului, a penitenței și a iertării – iertarea în glasul fratelui Zygmunt von Gotteshammer, Ciocanul lui Dumnezeu. avea accente de cenzură și pedeapsă –, au plecat călugării să afle cum stau lucrurile, din casă în casă, de la om la om.

Se întoarseră la locuința lui Carlinhos Silva, unde erau găzduiți, Theun cu inima plină de tristețe văzând cât de disprețuită era legea Domnului – Ah! sărmani nefericiți! –, Zygmunt cuprins de indignare și oripilat, vibrând de o furie sacră, constatând starea abominabilă în care trăiau acei renegați: păcătoși blestemați!

Copii nebotezați, fii naturali concepuți în păcat, cupluri care se reproduceau precum animalele, fără consimțământul și binecuvântarea lui Dumnezeu, desfrâul, crima, necunoașterea și puțină preocupare pentru cele ce țineau de Sfânta Mamă Biserica. Mai mare decât șirul de case ridicate în centrul satului – două străduțe și o fundătură –, era putreda aglomerare de cocioabe din chirpici și de bordeie din paie din Baixa dos Sapos, bordelul, după denumirea murdară a locuitorilor: se refereau la el cu accentuată mândrie, datorită dimensiunilor sale, cel mai mare din zonă.

De cealaltă parte a râului, unde se cultivau cele necesare pentru târgul săptămânal, nu se stătea mai bine cu moralitatea, cu atât mai puțin cu evlavia. În noul loc, evlavioșii sergipani, temători de Dumnezeu, intrând în contact cu impietatea ce caracteriza ținutul de cacao, se delăsaseră de îndatoririle față de Domnul, își pierdura frica de Dumnezeu și se bălăceau în noroiul abominabilelor obiceiuri ale locului.

Arabul care făcea negoț acolo, furându-i pe amărâți, locuitori sau călători, cămătar dintre cei mai răi, un degradat, nu era propriu-zis un mahomedan, dar nici mult nu lipsea. Departe de a fi un fiu exemplar al Bisericii de la Roma, aparținea sectei orientale a maroniților, prea puțin demnă de încredere: era aproape musulman. Dacă ar fi trăit în Spania, în vremurile bune, n-ar fi scăpat de sabia creștină și binecuvântată a lui San Tiago Mata Mouros.

În ceea ce-i privește pe negrii fetiști, în frunte cu cinicul potcovar, care se hlizea tot timpul, persistau în eterna și perversa încercare de a spurca puritatea și demnitatea sfinților canonizați de Vatican. amestecându-i și confundându-i cu spiritele demonice care bântuiau colibele sclavilor, oferindu-le animale în jertfe sângeroase. Centrul vrăjitoriei era instalat în atelierul potcovarului, un proscris.

Fratele Zygmunt Ciocanul lui Dumnezeu își propusese să trezească sufletele credincioșilor în timpul predicilor, cine știe, poate va reuși să-i facă să distrugă altarul nedemn ridicat în spatele forței pentru monstruoșii diavoli africani pe care negri, eliberați din sclavie prin conspirațiile și capcanele Masoneriei, îi numeau fermecați. căutând să-i învâluie în mantia luminoasă a preaferiților. Sacrilegiu!

Odihnindu-se după barbara – dar delicioasă! – cină din fructe și vânat, la sfârșitul acelei prime zile a Sfintei Misiuni. fratele Theun deplânse, compătimitor, soarta acelor păcătoși, victime ale ignoranței și înapoierii, ale căror suflete erau condamnate la infern fără, poate, să o merite. În special lipsa codurilor morale, a rețelei de legi, a abținerii impuse de reguli era cea care-i dusesese la practicarea unor greșeli atât de mari, la o viață de delincvență și păcate.

Carlinhos Silva, vorbind germana cu fluența și pronunția unui literat – un mulatru sarará, închipuiți-vă de ce surprize au parte călugării cerșetori aflați în Sfânta Misiune! –, cu o voce calmă și amabilă, ca a celui care nu dorește nimic, dar spune lucrurilor pe nume, luă apărarea locului și a locuitorilor. Părea un profesor care ținea prelegeri la catedra din Weimar și fratele Zygmunt îl privi cu ochi bănuitori. Și pe bună dreptate, pentru că metisul absolvi acele creaturi de orice vină. Locuitorii din Tocaia Grande – spuse el – trăiau acolo în afara ideilor preconceptuate, lipsiți de prejudecăți morale și sociale impuse de coduri, fie el codul penal, fie catehismul. Oameni mai ordonați decât cei din Tocaia Grande, în ciuda numelui și a proastelor obiceiuri, nu existau în tot ținutul de cacao. Și știți de ce, prea-cuvioșiile voastre? Pentru că aici nimeni nu poruncește nimănui, totul se face de comun acord și nu din frică de pedeapsă. Dacă ar fi depins de Carlinhos Silva, această pace nu ar trebui să fie nicidecum tulburată, acest trai fericit al locuitorilor din Tocaia Grande, care, după părerea lui, merita în mod cert aprecierea lui Dumnezeu, a celui adevărat.

— Dacă prea-cuvioșiile voastre îmi permit să-mi exprim părerea, am să vă spun că aici se află multcăutatul paradis natural al înțelepților...

Se ridică dintr-un salt fratele Zygmunt Gotteshammer. Ciocanul lui Dumnezeu, răsturnând farfuria de porțelan, ținând rozariul în mână ca pe un bici ridicat împotriva păcatului și a păcătoșilor, dar, îndeosebi, împotriva ereticului din fața sa. Aflaseră în Ilhéus că acest metis și copil natural fusese educat în Germania și că avea fumuri de licențiat: dușman al Bisericii de la Roma, era un infam luteran, poate chiar mai vătămător decât vrăjitorii africani, cu siguranță mai periculos decât maronitul. Simbolul a ceea ce era mai rău pe lume: trâmbița ideilor infame ale Revoluției Franceze, ale enciclopediștilor, ale dușmanilor lui Dumnezeu și ai monarhiei, ale incendiatorilor cu bomba în mână împotriva împăraților și a nobilimii, cu pumnalul ridicat pentru a sfâșia din nou inima lui Iisus Christos. Pe lângă faptul că era luteran, mai era și anarhist!

Dulgherii Lupiscínio, Guido și Zinho au ridicat în mijlocul câmpului, la jumătatea distanței dintre râu și baraca cea mare, în fața locului unde se ținea târgul, o cruce monumentală din palisandru, înaltă, care sărea în ochi, comparabilă numai cu podețul. Cine se uita, venind din susul râului Cobras sau de la gara din Taquaras, de departe, pe drum, zărea Lemnul Sfânt care marca trecerea prin Tocaia Grande a primei Sfinte Misiuni care adusese până în acel capăt de lume predicarea virtuții și condamnarea păcatului.

În fața crucifixului s-a construit o platformă amplă din scânduri pe care preoții au pus obiectele și cele necesare ofierii slujbei și a tainei botezului și cununiei. Preoții au îmbrăcat odăjdiiile pentru sfintele slujbe și pentru predici.

Fratele Theun predică de dimineață, la euharistie, Fratele Zygmunt predică după-amiază, la ceasul binecuvântării. Locuitorii au fost unanimi în a considera predica fratelui Zygmunt sub toate aspectele superioară celei a fratelui olandez. Nu se putea face nici o comparație. Fratele Theun, grăsuliu și bondoc, vorbind o portugheză aproape fără accent, se opri îndelung asupra bunătății și milei lui Dumnezeu, descrie Raiul, cu toate frumusețile și bucuriile lui.

Înalt și slab, cu obrazul supt, cu mâinile osoase, amestecând cu portugheza termeni germani și expresii latinești, cu o pronunție de câine de vânatoare, neamțul captivă auditoriul, o mică mulțime ceva mai numeroasă decât aceea care se adunase să vadă Sceneta Coanei Leocádia, în vară. Tema lui a fost iadul. Belzebut, îngerul căzut, păcatul și focul care-i consuma pe păcătoși. Ciocanul lui Dumnezeu, așa cum indica numele său, fratele Zygmunt Gotteshammer a obținut un succes aproape egal cu cel al lui Carlinhos Silva cu trucurile lui de prestidigitație. O forță, fratele Zygmunt!

17

Coincidența a făcut ca – de coincidențe sunt pline romanele, cu atât mai mult viața – în cea de-a doua și ultima zi a Sfintei Misiuni, să sosească în Tocaia Grande, venind de la Itabuna, în trecere spre Plantația Atalaia, avocatul Boaventura Andrade Júnior, din ce în ce mai puțin tratat cu diminutivul familiar de Venturinha. Venea însoțit de Ludmila Gregorióvna, amanta sa – amantă era termenul întrebuințat de avocat pentru că indica o femeie nobilă și scumpă, de stirpe înaltă, cheluitoare, situată pe înălțimi neatinse de femeiuști, concubine, ibovnice, târfe, putori ordinare. Păr zburlit de culoarea focului, parfum puternic de mosc, eleganța costumului englezesc de călărie, pantaloni bufanți, iapă din grajdurile Țarului Rusiei sau din hergheliile Regelui Solomon, după cum bine spuse Turcul Fadul, cititor al Bibliei.

În timpul luptelor, când răfuielile dintre bandele de bătauși erau întâmplări curente și când fiecare gutui ascundea o cursă, coloncii călătoreau acoperiți de grupuri de păzitori: întotdeauna exista posibilitatea unui atac. După încetarea luptelor, garda se redusese la un om de încredere, trăgător iscusit:

Colonelul Boaventura Andrade, a cărui viață fusese de atâtea ori amenințată, în ultimii ani era însoțit numai de negrul Espiridião. Uneori, Natário mergea cu ei: ca să vorbească cu Colonelul, să stabilească ce avea de făcut, dar nu în calitate de paznic, ca altădată.

Însă Venturinha căra în drumurile lui între Itabuna și Plantația Atalaia, sau în oricare altă parte, o suită demnă de un Basílio de Oliveira, de un Sinhô Badaró, de un Henrique Alves din vremurile de aur.

La comanda patrulei formată din patru bărbați înarmați până-n dinți, un războinic ce-și câștigase faima în luptele de odinoară, Benaia Cova Rasa¹ – o poreclă fericită, nu mai e nevoie să se adauge nimic. Am numărat până la douăzeci, după care n-am mai ținut socoteala, spunea încrezutul Benaia vorbind de morții lui, de cei pentru care făcuse gropi la suprafață sau adânci. Era o corcitură mică și slabă, cu gură suptă și puțin vorbăreț, pistolar bun, și mai bun cuțitar.

Apăruse în fața a trei tribunale din cauza morții colonelului Josafá Peixoto. La primul primi o pedeapsă de treizeci de ani, la al doilea de șaisprezece, la al treilea, apărât de Rui Penalva, un avocat celebru, a fost grațiat. Pus în libertate, s-a înrolat ca soldat în batalionul Poliției Militare, de unde Venturinha l-a scos pentru a-l face șeful gărzii sale personale. Ultima lui faptă a fost uciderea unei fete, pe nume Bira, care n-a vrut să-l primească, fiind cu prăvălia închisă datorită unui jurământ pe care-l făcuse Fecioarei Maria. Îmbrăcat în uniformă de soldat și negru de supărare, arestă și aruncă în închisoare doi amărâți de casieri care se desfătau cu târfe din bordel, pe lângă matroană, Maria Sacadura.

18

La rugămintea Ludmillei, Venturinha se hotărî să rămână în Tocaia Grande până în momentul binecuvântării, al botezurilor și al cununiilor, al predicii finale a fratelui Zygmunt von Gotteshammer: pentru nimic în lume nu voia să piardă acel spectacol.

— În acest caz, va trebui să călătorim noaptea, vreau să dorm la conac.

— Voyager dans la forêt pendant la nuit, c'est romantique, mon amour.²

Mon amour a fost de acord, primi o sărutare și, în compania lui Piotr și a lui Cova Rasa, el și Ludmila prânzică în casa lui Natário și a Zildei. Petrecerea veselă și copioasă, celebrând trecerea Sfintei Misiuni, se bucură de prezența cumătrului Fadul Abdala, care îmbrăcase costumul de călătorie pentru botezul lui Nado. Zi de sărbătoare pe Dealul Căpitanului.

După cafea, Venturinha se întinse în hamac, pe terasă, în mână cu un trabuc Suerdieck, stătea de vorbă cu Căpitanul și cu Fadul. Contractase un agronom ca să-l înlocuiască pe Natário la administrarea Plantației Atalaia și vorbi îndelung despre competența individului, inginer cu diplomă: revoluționa

¹ Cova rasa (braz.) – mormânt săpat la suprafață.

² Să călătorești noaptea prin pădure este romantic, iubitul meu (fr.).

metodele de lucru, de plantare și de cules, promitea că avea să tripleze producția: ce părere are Natário? Natário nu avea nici o părere, nu comentă și nici nu avea de gând să compare cunoștințele învățate din cărți cu știința rudimentară și precară a coloneilor și plantatorilor. Pe buze îi apărură doar acel firicel de zâmbet, semn de îndoială sau de dispreț, cine știe?

Fusese adus în discuție numele lui Espiridião: Venturinha nu înțelegea de ce negrul, la fel ca și Natário, nu acceptase postul de șef al gărzii personale, exercitat acum de Benaia Cova Rasa, abandonase plantația și se duse să locuiască împreună cu fata lui, profesoara, la Taquaras. Îl consideră pe bătrânul gardian ingrat, lucru cu care Natário nu a fost de acord. Dacă cineva datora recunoștință, nu era negrul față de Venturinha, ci fiul Colonelului căruia îi salvase viața tatălui său și îi veghease somnul timp de atâția ani. Avocatul schimbă vorba, încă de mic învățase să respecte opiniile lui Natário: dacă respectul îl deranja, nu lăsa să se vadă nimic. Nici fostul administrator nu vorbea pe un ton de reproș sau de revanșă, doar conversa, cu o voce neutră și cu fața imobilă.

Cine i-o plăti lui Venturinha a fost Fadul amintindu-i că, odată, în trecere prin Tocaia Grande, licențiatul se dovedise pesimist din cale-afară față de viitorul acelui loc, prevăzându-i o viață scurtă și meschină. Aici nu-i nici un viitor, nu va fi niciodată altceva decât un grajd. Fadul nu uitase cuvintele care-l tulburaseră: dacă nu ar fi fost înțelegerea făcută cu bunul Dumnezeu al maroniților, s-ar fi lăsat cuprins de deznădejde. Râzând, Venturinha mărturisi că se înșelase în previziunile lui:

— Da, domnule, recunosc, am greșit. Grajdul a luat avânt, s-a dezvoltat, a căpătat aer de oraș.

Se osteni să explice că oraș era figura de stil pe care el o folosea ca să accentueze creșterea așezării, în comparație cu alte cătune de prin regiune, pentru că, nume de oraș propriu-zis nu meritau nici Ilhéus și nici Itabuna, capitale de municipii, nici măcar Bahia, capitala Statului, cel mult Rio de Janeiro, dacă se făcea comparație cu Paris și Londra. Astea da, erau orașe. Ce femei! De altfel, cei doi cumetri puteau judeca după rusoaica pe care o cucerise, au mai văzut așa ceva?

Ceva asemănător nu mai văzuseră nicicând, nici metisul, nici turcul. Dar Natário își aduse aminte că femeia frumoasă întotdeauna fusese pâinea cea de toate zilele, salteaua de pe patul licențiatului. Cu acea ocazie, acum vreo șapte ani, când renegase Tocaia Grande, Venturinha, proaspăt licențiat, de atunci umblând cu străine și cu artiste, era combinat cu o argentiniană, își mai amintea?

Venturinha își aminti, încântat. Adela La Portaña, o femeie grozavă, cânta tangouri, bună la pat. Dar, pe lângă Ludmila Gregorióvna Cytkynbaum nu era decât o parașută, un gunoi!

Păziți de Benaia Cova Rasa în timp ce Venturinha conversa pe terasă, Ludmila și Piotr coborără dealul pentru a se plimba prin Tocaia Grande.

Rusoaica adora acea plimbare călare de-a lungul plantațiilor și așezărilor. Pe Plantația Carrapicho, prima oprire a alaiului, colonelul Demóstenes Berbert îi primise pe Venturinha și pe amanta lui cu mare pompă. Fiind burlac, trei tinere frumoase aveau grijă de conac și de capriciile bogătaşului, trecut bine de patruzeci de ani, cu un bunic francez amestecat în sângele lui brazilian. Vorbind o franceză fluentă și corectă – învățată de la bunic –, i le prezentă Ludmillei pe cele trei grații: tânăra, minhota și africană, cele trei Marii ale sale, indianca, alba și negresa. Alese pe ochi și pe sprânceană de colonelul Demostinho, un fin cunoscător, cu gusturi rafinate.

În pustietatea ținutului de cacao, proprietarul de pe Plantația Carrapicho era o pasăre rară: în casă avea bibliotecă, pivniță cu vinuri, și, pe lângă gramofon, un pian la care el însuși cânta spre delectarea celor trei slujnice ghemuite în jurul lui. Fuad Karan, oaspete frecvent, vorbea despre haremul colonelului Demostinho, iar Álvaro Faria sechestrat al harurilor din port rămase o săptămână pe plantație doborând sticle cu vin și coniac portughez și francez. După părerea literatului din Ilhéus, colonelul Berbert era singura ființă cu adevărat civilizată din universul de cacao.

La micul dejun – plecaseră din Itabuna când se crăpase de ziuă cu intenția de a ajunge la Atalaia la apusul soarelui –, Colonelul servi felurile tradiționale din regiune: cuscus, mingau¹, caș dulce, lapte bătut, banane-fripte, fructe-de-pâine, ignam, manioc, cartofi-dulci și ciocolata groasă. Ludmila aprecia masa bună, mânca din toate câte puțin, elogia totul cu o voce întunecată, plină de mister.

Vizitară plantațiile în plin cules – munca zilierilor începea la cinci dimineața – și grajdul cu vacile de lapte unde, profitând de neatenția lui Venturinha interesat de Junca Sulamita, colonelul Demostinho își plimbă mâna pe nobilul fund al Ludmillei Gregorióvna și îi șopti, gândilând-o cu răsuflarea:

— Oricând dorești, casa asta îți aparține, la fel ca și alta în Ilhéus, pe malul mării. – Îi vorbi în cea mai bună franceză a lui cu un murmur de briză matinală.

Ludmila îi răspuse cu un zâmbet și o privire enigmatică, așa cum se spune că sunt zâmbetele și privirile eroinelor rusoaice. Bravul Colonel înainte de a-și retrage mâna de pe popoul elegant, o ciupi ușor pentru a-i reaminti oferta și pentru a încheia contractul.

O călătorie de neuitat în ochii Ludmillei Gregorióvna Cytkynbaum. De-o parte și de alta a șoselei, se întindeau arborii de cacao: fructele galbene străluceau în lumina dimineții, nici că poate exista o plantație mai frumoasă, nici măcar lanurile de grâu copt din stepă. Se opreau din plantație în plantație, să-și potolească setea bând un pahar cu apă, o cafeluță, gustând câte o

¹ *Mingau* (braz.) – terci din făină de grâu sau tapioca, zahăr, ouă.

dulceață de banane sau portocale, savurând câte un pahar de suc făcut din mierea care acoperă boabele de cacao, o invenție a zeilor.

Ca s-o cunoască pe cântăreața rusoaică despre care știau că este ibovnica lui Venturinha, doamnele coloneilor lăsau bucătăria și prejudecățile și se prezentau la rampă, cu hainele de duminică îmbrăcate în grabă. Ludmila întindea vârful degelilor pentru a fi sărutate de plantatori, zâmbea frumoasă și modestă doamnelor. le spunea merci și vous êtes très gentille, Madame¹. O încântare, cântăreața asta rusoaică.

Tot acel tropice arzător și delirant, de colonei milionari și de zilieri mizeri, de conace îndestulate și de bordeie din chirpici era opusul și egalul câmpiilor din Rusia nobililor, a boierilor și a servitorilor. Ludmila Gregorióvna vorbea cu Piotr, fratele ei, exprimându-și speranța că va primi cadou, mai devreme sau mai târziu, din mâinile darnice ale tătucului Boaventura sau din ale altuia la fel de bogat ca și el, o plantație sau un sat cu servitori negri. Trăia într-o stare de exaltare a descoperirii, totul i se părea drăguț și romanesc, cu o mică doză de pericol: șerpii și bandiții.

Sfânta Misiune o încântă și ea a fost cea care a stabilit comparația istorică și crudă cu Sfântul Oficiu, demonstrându-i lui Venturinha, îndrăgostit lulea, că nu era numai o femeie uimitoare și dezlănțuită: dezlănțuită, numai în pat. Frumuseții i se adăugau și darurile inteligenței și ale culturii: putea să le dea lecții titraților din Itabuna.

Cucerită de Tocaia Grande, umblă pe pârloagă, pe străduțe, traversează podețul, trecu prin Baixa dos Sapos și adăstă în atelier, văzându-l pe potcovar – bustul gol, o bucată de piele de mistreț soioasă acoperindu-i părțile – bătând fierul pe nicovală, confecționând o brățară din metal. A vrut s-o cumpere, negrul i-o oferi în dar, un cadou sărac, dar incomparabil: strălucea în soare.

Întorcându-se din plimbare, cu ochii strălucitori, cu obrazul transpirat, cu vocea întretăiată de emoție, Ludi îl întrebă pe Venturinha încă întins în hamac, prelungindu-și siesta:

— Satul ăsta e al tău, tătucule? Oamenii ăștia sunt servitorii tăi? Se aplecă peste hamac, sânii palpitându-i, emoționați: —Dacă m-ai iubi cu adevărat, mi-ai da satul și servitorii ca zălog al dragostei tale.

20

Rostită de dimineață, în timpul slujbei, emoționantă și iertătoare, predica fratelui Theun de Santa Eucaristia, deplângea starea de degradare și desfrâu în care se complăceau locuitorii din Tocaia Grande, însă le vorbi despre mila lui Dumnezeu, suprema bunătate, a cărui inimă sângera de durere pentru oile rătăcite de turma lui; invita la căință și la lacrimi.

Dacă nu ar fi fost împietriți locuitorii din Tocaia Grande, lacrimile ar fi curs șuvoaie, cu mâinile s-ar fi bătut în piepturile lor păcătoase; păcătoși, ah, erau toți locuitorii, fără excepție. Ar fi cucernic și edificator să se consenmeze

¹ Sunteți foarte amabilă. Doamnă (fr.).

în cronică evenimentelor din Tocaia Grande acest august moment de căință și penitență a redusei mulțumi adunate în fața Sfintei Cruci și care asculta într-o tăcere relativă cuvintele predicatorului. Dar, cum s-o facem, dacă nu se dăduse dovadă de căință și nici nu existase vreo tentativă de penitență? Cu toate acestea, căzuseră de acord asupra unui lucru: reverendul vorbea frumos, cu o voce înflăcărată și fierbinte. El însuși era un tinerel frumos, după părerea autorizată a târfelor.

Nu a fost plâns de dimineață, nici scrâșnire de dinți după-amiază, teamă, panică, în timpul predicii fratelui Zygmunt. Ciocanul lui Dumnezeu care lovea cu pronunția lui de câine de pază, Gotteshammer. Fratele Theun avu succes pe lângă muieret: în timp ce, trăgându-și peste haiana ponosită veșmântul cel alb și umblând prin altarul improvizat înduioșat de destinul acelor creaturi a căror mântuire i se părea a fi grav amenințată, târfele schimbau păreri de un gust îndoielnic și cu intenții ticăloase în legătură cu ce ar face ele dacă ar avea privilegiul să-l strângă în brațe pe dolofanul călugăr cu figura lui de bebeluș plângăcios. În schimb, fratele Zygmunt cu predica lui de foc, de amenințări și insulte, îi entuziasma mai ales pe bărbați: ce călugăr strașnic!

Plâneră doar câțiva copilași când au fost băgați în scăldătoare, un lighean smălțuit, nou-nouț, împrumutat de Turcul Fadul. o piesă scumpă în stocul obiectelor de vânzare din magazin. De altfel, Fadul a jucat un rol important la ceremonia botezului colectiv, având-o în dreapta lui pe Coroca, în brațe cu micuțul Nado, și, la stânga, pe Bernarda, mamă emoționată, frumoasă în fusta creată și cu bluza înflorată, ținând în mână o lumânare aprinsă.

Reuniți păgânii de toate vârstele, printre care și puștani mari veniți de pe plantații, fratele Theun îi primi în sânul Sfintei Mame Biserica, făcându-i creștini. S-a dus la fiecare, ungându-i cu sare și ulei, udându-le capetele în ligheanul plin cu apă sfințită. Spunea Crezul: cred într-unul Dumnezeu. Tatăl Atoșitorul. Părinți și nași repetau într-un murmur confuz, într-un vacarm ca la târg.

Ținându-și promisiunea, colonelul Robustiano de Araújo și soția lui, dona Isabel, veniseră dis-de-dimineață să asiste la botezul lui Tovo, fiul răposatei Diva și al lui Castor Abduim: erau prezenți, acolo, în clipa mirungerii. Negresa Epifânia brodase o bucată de pânză pentru respectiva ceremonie și-l învelise în ea pe neastâmpăratul Tovo, declarându-se nașă de reprezentare, după cum era obiceiul. Alma Penada mârâi la călugăr și vru să-l muște când copilul începu să plângă simțind pe limbă sarca creștinării. Un incident comic, provocă râsete.

Pe drum înspre gara din Taquaras, după botez, însoțiți de Nazareno, Colonelul și dona Isabel se întâlniră cu alaiul lui Venturinha și, timp de câteva clipe, schimbă amabilități în mijlocul noroiilor. De sus, de la înălțimea șei puse pe cățărul Mansidão, dona Isabel o privi pe individă care venise din străinătăți adusă de fiul răposatului colonel Boaventura, regretatul lor prieten. Nu-i putea nega frumusețea peregrină, părea o stampă a Fecioarei Maria fugind în Egipt, modestă și pură. Astea care seamănă cu sfintele sunt cele mai rele, comentă dona Isabel cu bărbatul ei, după ce-și reluară călătoria. Cât despre corpulentul avocat, nu era, după părerea ei, decât un terehea-berchea.

Miresele de mai, unele gravide, altele însoțite de copii născuți în abominabilul concubinaj, se așezară una lângă alta pe podiumul din fața Crucifixului, cu fața la altar. Fratele Theun ajută la aranjarea perechilor, fiecare pereche fiind încadrată de nași.

Tição Abduim făcuse verighete din metal pentru rusticele mirese. Zâmbitor și animat de dimineată, în timpul botezului, devenise serios și tăcut după-amiază, la cununii, nașul lui Bastião da Rosa și al lui Abigail. Epifânia, în mijlocul oamenilor, se uita la el îngrijorată: știa că negrul se gândea la Diva, cu care s-ar fi cununat acum dacă nu ar fi fost răpusă de febră.

Să spunem care mireasă era mai frumoasă și mai fericită ar fi greu și imprudent: însă, nu existau dubii asupra celei mai tinere, era Chica cu cei paisprezece ani neîmpliniți și cu fosoloanca întregă. Singura în această stare, după cum s-a spus deja, inclusiv călugărului Zygmunt: unde a mai pomenit revărsându-se că s-o iei în fund era același lucru cu a o primi prin față? Iar în față. Balbino, mirele, nu pusese niciodată arma, Chica nu-l lăsase. Dar nu vă spun că în momentul sfintei taine a cununiei, călugărul se înfurie și ceru ca sârmana să-și scoată vălul atât de frumos și coronița la care dona Natalina se întrecuse pe sine brodând flori de portocal, o splendoare? Leocádia, care nu era omul să se lase jignit, revoltată, vru să se certe, să-și ia familia, să părăsească ceremonia, dar rămase la amenințările cu care-l copleși pe fratele Zygmunt: nu-și va pune odăjdiiile, o să vadă el. Ascultă de apelurile fratelui Theun și ajunseră la un acord – rămase voalul, scoaseră coronița. Chica se căsătorii scăldată în lacrimi, afirmându-și sus și tare fecioria ei pedepsită.

Cu căsătoriile și binecuvântarea, Sfânta Misiune ajungea la final: a doua zi, dis-de-dimineată, cei doi misionari aveau să plece spre Taquaras, o așezare mai mare și mai puțin abjectă. Predica fratelui Zygmunt încheie partea religioasă a evenimentului care zgudui și emoționează Tocaia Grande timp de patruzeci și opt de ore, cât dură toată acea animație delirantă. Ultima manifestare nu avu parte de colaborarea călugărilor; se află sub conducerea și controlul lui Pedro Cigano, muzicant, cetățean de vază. Pentru a sărbători într-o singură petrecere atâtea botezuri și cununii, petrecerea ar fi trebuit să dureze toată noaptea, ceea ce, de fapt, se și întâmplă. Obligată de Venturinha, Ludmila Gregorióvna Cytkenbaum pleacă spre Plantația Atalaia înainte de terminarea chefului. Dar nu înainte de a fi dansat cadrilul franțuzesc sub comanda lui Castor Abduim, negrul Tição, în aceea zi plină de atâtea și variate emoții. Un etiopian de la curtea lui Négus, îi spuse Ludi lui Piotr, frate și confident. Se simți bine la petrecere, la fel de animată ca balurile din adolescența ei săracă și de la țară.

Predica fratelui Zygmunt von Gotteshammer a fost cea ce se numește cheia de aur, încheierea de diamant a Sfintei Misiuni. Cuvintele afirmative și arzătoare dacă nu au prins rădăcini pe terenul arid al sufletelor sălbatice din Tocaia Grande, cu siguranță că avuseseră ecou dând ocazia unor reflexiuni care vor determina anumite acțiuni, totul în conformitate cu edictele și cu bunele obiceiuri.

Numele dat, în amintirea crimei, deja spune tot: iată cum și-a început predica Marele Inchizitor. Pe scurt, acuză Tocaia Grande că era o cetate a păcatului, un bârlog al bandiților. Țară fără de lege, nici a lui Dumnezeu, nici

a oamenilor, teritoriu al degradării, al desfrâului, al lipsei de milă, al sacrilegiului, al practicilor diavolești imunde, împărăția blestemului Satanei. Sodoma și Gomora reunite, sfidând mânia Domnului. Într-o zi, mânia lui Dumnezeu va izbucni ca un foc, pedepsindu-i pe necredincioși, distrugând zidurile răutății și ale profanării, transformând în cenușă acel bârlog al scandalurilor și samavolniciilor. Așa profetiză.

La ceasul binecuvântării, în agonia amurgului, fratele Zygmunt Ciocanul lui Dumnezeu își ridică gheara pârjolită, trasă prin aer crucea excomunicării, blestemă locul și locuitorii.

O dată cu sosirea legii în Tocaia Grande, aici întrerupem, chiar de la început, povestea orașului Irisópolis

1

Bârlog de bandiți, asasini fără lege și fără stăpân, pistolari și târfe – îi excomunicase trimisul lui Dumnezeu. Se impunea să se pună frâu violenței și desfrâului, să înceteze dezordinea și ticăloșiile: decretară înțelepții și palavragii. Șoaptele deveniră cerințe în For, la Municipality, în Biserică, la cabaret.

Tradiția erau afacerile murdare, cursele, banditismul, de aici decurgând proprietatea și legea. În fruntea armatei sale, regele se urcă pe calul moștenit și plecă să impună legea și ordinea, autoritatea și ascultarea, unde nu exista decât libertate și vis.

De la anatema Inchizitorului la marșul soldaților, nu a fost decât un pas, acoperind exact distanța dintre iarna predicilor și vara împușcăturilor, dintre viață și moarte, dintre om și vasal. Și mai scurtă a fost perioada luptelor: de la mesaje la ocupație, ceea ce s-a petrecut, s-a petrecut în câteva zile.

2

Mesajul colonelului Robustiano de Araújo îl ajunse pe căpitanul Natário da Fonseca pe când se întorcea de pe Plantația Boa Vista, unde culesul tocmai se încheiase și recolta, datorită vigorii arborilor tineri, depășise calculele cele mai optimiste. Căpitanul prevăzuse că avea să depășească cu puțin șase sute de măsurii, trecuse de șapte sute. Plantație de cacao așa de bine îngrijită, pe vremuri era numai cea de la Atalaia. După care, nici măcar ea, în ciuda asistenței date de Luiz César Gusmão și a teoriilor moderne despre cultivarea arborelui de cacao theobroma, un arbore esterculiaccu – după expresia pedantă a inginerului agronom

Luiz César Gusmão, cu toată știința lui agronomică, a fost la un pas de a fi dat afară când Venturinha, patronul lui, întorcându-se de la Rio de Janeiro, unde se dusesese să facă o baie rapidă de civilizație în compania Ludmillei Gregorióvna și a fratelui Piotr, își dădu seama de scăderea recoltei comparativ cu cea din anul anterior. Făcu tărahoi, amenință cu cerul și cu pământul, ceru explicații. Inginerul agronom, răsfoind cărți de specialitate, explică faptul că era chiar așa: rezultatele pozitive în urma aplicării metodelor moderne și științifice necesită timp și răbdare. Timp și răbdare, târfa care te-a fătat! – răbufni Venturinha, indignat. Dar în cele din urmă, cedă în fața argumentelor inginerului Gusmão, un lingușitor de prima mână, pentru că, încă o dată, Natário refuzase să ia cunoștință de propunerile reînnoite și irefutabile pentru a-și relua postul de administrator.

Venturinha se simți rănit și ofensat de refuz, deoarece îi promisese metisului, lui Natário al colonelului Boaventura, chiar și un comision la beneficii, lucru nemaivăzut și reprobabil în opinia critică și corectă a plantatorilor. Furia duce la acte necugetate: Venturinha vorbi, oricui voia să-l asculte, despre lipsă de loialitate și întrebuiță cuvântul trădare. Natário nu respectase nici măcar memoria șefului și protectorului său, căruia îi datora totul și, după moartea lui îi făcuse casă și finanțase o prăvălie pentru Sacramento, iubita Colonelului, încornorându-l post-mortem, josnică felonie. Pronunța post-mortem și felonie cu același accent doctoral cu care agronomul se referea la cacao theobroma, arbore esterculiaceu.

3

Am auzit niște discuții, nu mi-au plăcut, ai grijă – așa suna mesajul colonelului Robustiano de Araújo, cam obscur, adus de Nazareno, om credincios care însă nu știu să adauge nici un detaliu. La început, Căpitanul crezu că este vorba de bombăneli lipsite de respect ale lui Venturinha, îi ajunseseră și lui la urechi, dar Natário râdea de ele: supărare de copil poruncișor, când am să mă duc la Itabuna am să-l trag de urechi, o să bem ceva vorbind de femei și-i va trece supărarea.

Dar, vorbind despre acest lucru cu Fadul Abdala, află cu surprindere că și turcul primise, cu o mică diferență de timp, o hîrtie scrisă de Fuad Karan, într-un limbaj alegoric, ca să nu spunem poetic. Felahul plantează într-o oază o grădină de curmali, dar cine culege fructele este zurbagiul: ai grijă, dragul meu Fadul pentru că fructele încep să se coacă – alerta într-o caligrafie arabă sofisticată. Biletul fusese încredințat trupetelui Zé Raimundo, veteran al drumului pe scurtătură, pentru a-i fi dat, în mână, cârciumarului.

Își bătură amândoi capul. Natário și Fadul, îi cerură sfatul lui Castor Abduim, dar nici așa nu găsiră cheia misterului, capabilă să aducă la lumină sibilina semnificație a mesajului Colonelului, a alegoriei literatului.

— Săptămâna viitoare mă duc la Itabuna să văd despre ce-i vorba. – Spuse Natário, care deja începuse să bănuiască ceva.

Ce fel de conversații să fi fost acelea care-i displaceau colonelului Robustiano? Să fie prevăzător cu ce? Ce însemna șarada despre curmalele coapte pe care o meșteșugise Fuad Karan? Punând cap la cap mesajul și biletul, lăsând de-o parte dubiile, răspunsul se pare că nu era lucru de glumă.

Ca să-l însoțească pe Căpitan, înainte cumătru doar cu numele, acum de-adevărat, după botezul lui Nado, ca să fie cu el în Itabuna la bar, la pensiunea lui Xandu, la cabaret, Fadul se hotărî să anticipeze obișnuita călătorie de afaceri: înfîlnirile cu furnizorii, reglarea socotelilor, înnoirea stocurilor. La bordel, avea să-și amintească, împreună cu Xandu, drăgălășenia și malițiozitatea Zezinhei do Butiá, sexul ei, acel abis! Picrdută în Sergipe, nu dădea nici o veste, nici măcar nepotului Durvalino, Gură-Spartă.

Dacă-i va rămâne timp, se va duce și la Ilhéus să stea de vorbă cu Álvaro Faria și să vadă oceanul pe care, puști fiind, îl traversase într-un vapor de imigranți venind din țara curmalelor în ținutul de cacao.

4

Nu ajunseseră să întreprindă proiectata călătorie, nu au mai avut timp, evenimentele începură să se desfășoare imediat după aceea și se precipitară într-un ritm de furtună și vijelie.

Nici nu se așază bine căpitanul Natário da Fonseca la masă pentru a prânzi, când fiul lui, Peba, dădu buzna în casă: nu venea să mănânce. Gâfâind, îi spuse tatălui:

— Sunt afară doi bărbați care trag în porci. spun că sunt inspecori și au omorât deja...

Căpitanul nu așteptă ca Peba să-și termine fraza, își luă centura și pușca agățate pe peretele de lângă masă și coborî dealul în fugă. Ajunse la pârlăoagă exact la timp, îl văzu pe Altamirando, și el, chemat degrabă, se lupta cu unul din cei doi necunoscuți. Cu armele în mână, urlând și amenințând, cei doi intruși făcuseră un carnauiu din porci, în marea lor majoritate aparținând țăranului.

Altamirando, cu un pumnal în mână, și individul, care-și pierduse revolverul în timpul căzăturii, se rostogoleau pe jos. Încă departe, Natário nu putea face altceva decât să țipe, când celălalt individ ținti asupra lui Altamirando și trase de câteva ori: creșcătorul de porci se îndoii, având o gaură în spate pe unde-i tășnea sângele. Aproape instantaneu, asasinul căzu mort în urma unui singur glonte tras de Căpitan. Veneau oameni din toate părțile și Tiçao Abduim îl apucă de brațe pe cel care, scăpând de Altamirando, încerca să se ridice.

Când tipul se văzu încercuit și când primi câteva lovituri, îngenunche și imploră să fie lăsat în viață, pentru numele lui Dumnezeu: avea nevastă de întreținut și copii de crescut. Veniseră acolo, el și colegul lui, cu ordine precise. Amândoi, inspecori la Intendența Municipiului Itabuna în a cărei jurisdicție se aflau orașul, comunele și satele: pe teritoriul municipiului se situa cătunul, sau cum i-o spune, Tocaiá Grande. Veneau să aplice ordonanța

care interzicea animalele lăsate libere pe străzi: ordinele primite de la Sergentul Delegat erau să omoare toate animalele cu patru picioare care umblau pe drum pentru că nu aveau unde să le adune, și chiar dacă aveau, trebuia să se dea un exemplu. Nu e vinovat cel care respectă ordinele, Căpitane. Ai milă de un biet servitor.

Îi dădura drumul în cele din urmă, destul de maltratat, și-l lăsară să încalece catârul pe care venise. Dar, înainte, îl dezarmară — în afară de revolverul abandonat, mai avea un pumnal, un cuțit și un arsenal de gloanțe —, și-l dezbrăcară lăsându-l gol pușcă, așa cum venise pe lume. Pe șaua celui alt animal, legară corpul răposatului ucigaș de porci și, la despărțire, Căpitanul îi recomandă înspăimântatului inspector de străzi:

— Spune-i cui te-a trimis că aici, în Tocaia Grande, nici un străin nu pune piciorul și nu-și bagă nasul. Cine spune asta este căpitanul Natário da Fonseca, iar dovada o duci cu tine. Nu uita să transmiți mesajul.

5

După ce termină de împachetat toate lucrurile indispensabile unei șederi pe plantație, Zilda veni să se așeze lângă Natário, pe terasă. Copiii, cu excepția lui Edu, care era la atelier și-l ajuta pe Tição, urcau și coborau dealul ducând boccelele și vasele din tablă la carul cu boi care aștepta jos. Zilda rămase tăcută o bună bucată de vreme, după care-și deschise sufletul și vorbi:

— Nu plec cu plăcere. Dacă aș putea, aș contramanda totul.

— Nu văd de ce. Credeam că te bucuri. De când e gata casa, tu nu vorbești decât să te duci pe plantație.

— Asta a fost odată. După ce au apărut inspectorii, mi-a pierit cheful. Ce părere ai de venirea lor?

De sus de pe colină, așezat pe banca de pe terasa locuinței sale, Căpitanul contempla Tocaia Grande. Într-o zi îndepărtată, când încă nu apăruse nici cimitirul, îi spusese colonelului Boaventura Andrade vorbindu-i despre existența văii necunoscute: „aici am să-mi fac casa mea când se vor termina luptele și când dumneavoastră vă veți îndeplini promisiunea“. Se întoarse spre femeie, privi cu atenție chipul de obicei senin. În acea clipă acoperit de o umbră de neliniște. Zilda nu fusese niciodată o frumusețe, dar avea trăsături delicate și încă mai persistau, pe obrazul slab, unele urme de tinerețe: anii și copiii, cei pe care-i născuse și cei pe care-i adoptase, nu reușiră s-o doboare, să-i diminueze cumpătarea și buna dispoziție. Luat de Peba, papagalul Vá-Tomar-no-Cu strigă, în timp ce trecea, înjurături de protest. Nici în momentele cele mai periculoase, în timpul luptelor, Natário nu-i ascunsese adevărul când Zilda, lăsând de-o parte reținerea obișnuită, îl întreba despre lupte sau femei.

— Poate să nu fie nimic decât o ieșire a sergentului Orígenes, care vrea să se dea mare, sau a Intendentului, domnul Castro.

Intendentul din Itabuna continua să fie același avocatul Ricardo Castro, care, în urmă cu zece ani, după ce-l servise pe colonelul Elias Daltro, trecuse cu arme și bagaje la colonelul Boaventura Andrade. Armele și bagajele lui

erau servilismul și ambiția: așa stău lucrurile, altul mai bun pentru acea funcție nu putea fi și el îl înlocui cu Salviano Neves, o rudă de-a donei Ernestina, dentist practician. Ales și reales, aproape pe viață, avocatului Castro, nefiind altceva decât un cap-pătrat, îi plăcea să facă uz de forță și putere, să se dea autoritar.

— Când mă voi duce la Itabuna, am să-i spun lui Venturinha să le tragă o săpuneală calicilor ăstora. Pe vremea Colonelului, nici unul n-ar fi îndrăznit, erau ținuți din scurt, dar Venturinha îi lasă de capul lor.

— Crezi că s-a-ntâmplat fără știrea lui? — Se grăbi să adauge: — Și eu cred, poate chiar cu intenția să bage intrigi.

Căpitanul aprobă din cap. Cine știe, poate chiar fusese ideea lui Orígenes: Castro era prea prostovan ca să se gândească la așa ceva. Conversația părea să fi ajuns la final, dar Natário continuă să vorbească. Nu voia ca soția lui, mama copiilor lui, să știe numai jumătate din ce-l frământa pe el: îi datora aceeași loialitate pe care și ea o avea față de el. Uneori nu-i vorbea despre un subiect sau altul, dar niciodată nu-i ascunsese absolut nimic când ea deschidea gura ca să-l întrebe.

— Poate că e ceva mai mult. Poate că se ascund alte interese în spatele sergentului sau avocatului. Tocaia Grande se dezvoltă, înainte nu valora doi bani, dar, acum, mulți au pus ochii pe ea din cauza politicii și a activităților. Oameni care vor să pună mâna pe ce-i aici. Numai că eu nu voi permite.

După ce-și făcuse cunoscută gândirea, puse punct discuției:

— Pleacă împreună cu copiii.

— Dorința mea ar fi să nu merg.

Căpitanul își luă din nou ochii de la magnificul peisaj din acea dimineață de vară și se uită la figura crispată a Zildei.

— Ți-aduci aminte că în timpul febrei tu voiai să mergi cu copiii pe plantație, iar eu am spus nu? Nu era cazul ca noi să plecăm de aici, nici eu, nici tu, nici copiii. Noi trebuia să rămânem, chiar dacă era să murim. Acum sunt eu cel care spune: du-te cu ei. În momentul de față, este de ajuns dacă rămân eu.

— Nu e mai bine să rămân și eu?

— De cât timp suntem împreună? Spune-mi. Ce făceam eu pe atunci? Ai uitat?

Cu un ton normal, fără ură, nici exaltare, ca și cum ar fi vorbit de lucruri obișnuite: sufletul îi era cuprins de tandrețe pentru femcia pe care o cucerise cu gloante în mijlocul drumului. Îl costase o viață de om, un ticălos. Se cununase cu ea la preot, profitând de o Sfântă Misiune, îi făcuse o droaie de copii și, nemulțumită, Zilda îi luă și pe ai altora ca să-i crească de parcă ar fi fost ai ei. Toți erau ai lui.

— Tu întotdeauna ai rămas cu copiii, ai procedat corect. Eu știu să-mi apăr pielea, asta mi-a fost meseria toată viața, de luptător, știi foarte bine. Hai, i-ai pe puști, aranjează casa și așteaptă-mă acolo.

— Mai durează mult până să vii și tu?

— Poate că da, poate că nu. Am multe de făcut pe plantație, dar mai întâi mă duc la Itabuna să văd ce se întâmplă.

De la poalele dealului urca zgomotul făcut de copii în timp ce încărcau boarfele în carul cu boi. Peba veni să anunțe că era totul gata de plecare. Căpitanul coborî împreună cu Zilda să le dea copiilor binecuvântarea. Zilda îi întinse vârful degetelor, mâinile li se atinseră, iar Natário, cu un gest caracteristic, mângâie ușor obrazul femeii.

Liniștea dimineții însoțite învăluia Tocaia Grande, o mantie de calm. Se auzeau aceleași zgomote dintotdeauna, briza tulbura apa râului, femeile spălau rufe cântând, porcii scormoneau după fructe putrede sub arborele-de-pâine. Fadul stătea în ușa magazinului, Durvalino scotea apa din puț și se auzea cum ciocanul lovea nicovala în atelierul lui Castor Abduim. Bernarda și Coroca veneau să-i ureze Zildei drum bun și să-l sărute pe Nado.

În cimitir, încă un mormânt, o groapă la suprafață la fel ca celelalte: a lui Altamirando, crescător de capre și de porci. Îl îngropară în apropierea lui Ção, ghicindu-i dorința.

6

Goi, din cauza căldurii, în aceeași zi, la începutul nopții, stăteau căpitanul Natário da Fonseca și Bernarda, fina lui, iubita lui, se desfătau în pat când simțiră cum cineva trăgea zăvorul și împingea ușa de la intrare a casei din lemn. Trebuie că era Coroca, întorcându-se de pe malul celălalt, unde se dusesse s-o viziteze pe coana Vanjé. Gândindu-se așa, Căpitanul voi să continue zbenguiala, dar Bernarda avu o bănuială și, dintr-o smucitură, ieși de sub el. Stătea ca pe ghimpi din ziua în care inspectorii omorâseră porcii, o apăsa un presentiment, avea o greutate pe inimă.

În întunericul camerei se profilă o siluetă, striga din salon:

— Ți-a sosit ceasul să mori, Natário da Fonseca, căpitan de rahat!

Îl viză pe Căpitan, dar cine primi glonte a fost Bernarda, care se ridicase pe neașteptate așezându-se în fața nașului. Glonte a sfâșie pieptul, trecând prin sânul stâng, iar ea căzu peste Natário.

În aceeași clipă, un glonte, tras din ușa, îl doborî pe bandit. În lumina felinarului se întrezări negrul Espiridião, însă nu intră în cameră, așteptă în salonaș. Bernarda murea în brațele nașului ei, așa cum îi prezisese țiganka într-o zi, de demult, când îi ghicise în palmă.

— Iubitul meu... — murmură, sângele tâsnindu-i prin piept și pe gură. Pentru prima dată îi spunea iubitul meu, singurei iubiri a vieții ei. Mai repetă înaintea ca glasul să i se stingă: — Iubitul meu...

Sângele Bernardei acoperi bustul lui Natário, scurgându-i-se pe pânțele și pe coapse. El o ridică în brațe, o întinse pe pat și o acoperi cu cearceaful. Cu chipul imobil, cu fălcile încleștate, cu dinții strânși, cu ochii întunecați, o lamă de cuțit. Căpitanul rămase o clipă acolo, în fața corpului finei lui. Ți se făcea milă și ți se făcea frică.

— Dalvino, îl mai ții minte? — spuse negrul Espiridião împingând cadavrul cu piciorul.

Natário își aducea foarte bine aminte de albicios, unul din mulții care juraseră să-l omoare încă de pe timpul vechilor lupte. Se înfruntaseră atunci, gorila angajat să-l apere pe colonelul Dalton Melo din Ferradas, el păzindu-i pașii colonelului Boaventura. Într-un bordel din Itabuna s-au mai ciorovăit o dată din cauza unei femei, dar cearta nu luă amploare: Dalvino, beat mort, abia se ținea pe picioare. Sub influența rachiului, se limitase la amenințări goale și la jurăminte de răzbunare. Una dintre fete îl luă cu ea în pat.

Albicios, cu părul tuns perie, pe bărbie, amintire a glonțului, o sfâșietură roșie. Bun țințaș, Dalvino avea la activ nenumărate omoruri săvârșite în ambuscade puse la cale din ordinul unuia și altuia. După ce colonelul Dalton muri răpus de febră, aceea care omora până și maimuțele, Dalvino se transformă în pușcaș plătit închiriindu-și serviciile cui îi dădea de lucru și-l plătea. Apoi dispăruse, îl dădură mort în provincia îndepărtată Jequié, de unde venise și unde se întorsese. Și iată-l că a înviat de-odată ca să apară în Tocaia Grande hotărât să-l lichideze pe Natário. În contul unor vechi amenințări, răzbunare cu atâta întârziere, greu de crezut. Fusesse contractat pentru asta de cineva care era la curent cu topografia satului și cu obiceiurile Căpitanului, cu obligațiile și iubirile lui.

— Taquaras e plină ochi de bandiți, în fiecare zi sosește câte un grup, venind de la Itabuna. — Espiridião continuă: — Dacă vrei să știi de ce, îți spun eu: se adună ca să atace Tocaia Grande.

Părăndu-i-se ciudat și inopinat afluxul acelor bande de sclerați în gara din Taquaras. Espiridião încercă să afle motivul curioasei convergențe. De mult nu se mai văzuseră atâția pistolari adunați laolaltă, fără vreun motiv aparent, printre colonei domnind pacea: pământul era împărțit între cei mari, în politică domnea calmul, alegerile fiind încă departe. Neavând ce face, în afară de a admira cunoștințele fetei, profesoara Antônia — când o vedea la tablă dictând calcule copiilor îi creștea inima și gura și se deschidea într-un râs știrb —, plecase în căutare de informații: de ce se concentra în Taquaras o asemenea cantitate de bandiți, unii cu o faimă meritată și de temut? Toți înarmați până-n dinți, cu buzunarle pline de bani: în bordeluri curgea rachiul de trestie gâră.

Majoritatea ticăloșilor nu știau mare lucru, în afară de invitația transmisă de sergentul Orígenes pentru o acțiune care le putea aduce bani frumoși, cu garanții de jaf și prăduire și cu perspectiva unui post în Poliția Militară, în funcție de comportamentul individului. Să fie angajați în Poliția Militară, cu drept de uniformă și impunitate, era ambiția majoră a bandiților rămași fără stăpân. În Taquaras, locul de întâlnire, aveau să primească directivele la momentul oportun.

Dar, câte unul, știa ceva mai mult și numele de Tocaia Grande a fost citat de câteva ori. Dalvino, gătind un praz uriaș la pensiunea Marei, în Beco da Valsa, fanfaron, pe lângă faptul că era beat, se dădu mare că primise o sarcină

specială, de marcă, ce trebuia să preceadă mișcarea bandiților. O sarcină plăcută, deoarece îi permitea să se răzbune pentru o ofensă mai veche.

Termină prin a pomeni numele Căpitanului și, din acel moment, Espiridião nu-l mai pierdu din ochi. Se puse pe urmele lui, iscodi de departe întâlnirea dintre bandit și căpetenia Chico Roncolho, subofițer de poliție în Itabuna, care sosise cu trenul și, păstrând distanța ca să nu fie văzut, se luă după Dalvino când acesta o porni spre Tocaia Grande. Restul, amicul Natário îl cunoștea.

Negrul regreta că nu trăsesese înaintea mizerabilului, pentru a fi evitat moartea Bernardei. Dar din ușă nu se vedea înăuntrul camerei inundate de umbrele întunericului. Se temuse să n-o nimerească pe fată sau pe Natário, putuse să tragă doar în lumina focului lui Dalvino. Ce nenorocire, moartea Bernardei: era cea mai frumoasă fată pe toată întinderea râului Cobras, nici una nu se compara cu ea, ca o fotografie din revistă.

8

Jacinta, numită și Coroca de demult, spre sfârșit părea o bătrânică firavă și terminată, neajutorată, ca și cum vârsta și oboseala se abătuseră peste ea deodată și definitiv. Stătea ghemuită la picioarele patului unde zăcea, moartă, Bernarda și îi privea obrazul. Patul de moarte, patul de campanie unde frumoasa exersase meseria de târfă timp de atâția ani și în tot acest răstimp fusese femeia unui singur bărbat, nașul ei.

Cumătră de două ori, Coroca îi moșise copilul pe care-l născuse; apoi îl botezase pe altarul Sfintei Misiuni. Mai mult decât cumătră, fiică, pentru că atunci când se întâlniră în Tocaia Grande și când Coroca o adoptase, Bernarda nu era decât o copilă marcată de suferință: fusese dezvirginată de tatăl ei; mama, ținută la pat; crescuse, ea și sora ei înapoiată, în foame și bătai. Nici dacă i-ar fi fost fată de sânge, concepută în măruntaiele ei, nu ar fi iubit-o mai mult.

De-a lungul acelor ani, locuind amândouă în aceeași casuță construită de căpitanul Natário da Fonseca, nici un cuvânt urât, nici un gest brutal, nici o neînțelegere, nici cea mai mică neîncredere nu se interpusese în conviețuirea perfectă dintre cele două cumetre. Dumnezeuule, ce se va întâmpla de aici înainte? Coroca clătină din cap, nici nu voia să se gândească.

Nu se gândea la nimic, nu-și amintea de trecut, de întâmplări, conversații, proiecte, momente triste și vesele, pericole, visuri și serbări. Era seacă și goală ca și cum i s-ar fi smuls inima și măruntaiele cu lovituri de pumnal. Spălase corpul Bernardei și-l îmbrăcase, îi pieptănase părul lung și-i puse în urechi cerceii pe care nașul îi dăduse cadou.

Încet-încet, soseau oameni la priveghi. Fetele închiseseră prăvălia, în semn de doliu.

Prin tăcerea mea, vă spun, cumetrii și cumetre: pe vremuri, în acest ținut al culturilor de cacao, cele mai frumoase și mai bogate din câte se plantează în lume, exista o decență a cuvântului dat, o noblețe a comportamentului, nefiind necesare acte sau documente parafate. Cetățenii, cei bogați și cei săraci, coloneii și aghiotanții lor aveau aceeași atitudine de loialitate și respect, de cinste și onoare. Trădarea se plătea cu moartea.

Multe lucruri se schimbară, pe dinafară și pe dinăuntru din acele timpuri când pe drum se umbla cu arma în mână, iar încrederea dintre stăpâni și războinici era monedă prețioasă și credibilă. Acum, alții comandă. Obrazul lui Natário, piatră dură, nu lăsa să transpară gândurile amare, nu reflecta durerea provocată de absența celei ce-i fusese iubită și fină, aproape fiica lui. Dar cumetrii și cumetrele, o cumetrie fraternă născută din conviețuirea de zi cu zi dintre niște oameni liberi, îi cunoșteau discursul, manifestul și tăcerea.

Întâmplă-se ce s-o întâmpla, el își va ține cuvântul dat, tacit și subînțeles, își va îndeplini obligațiile asumate în traiectoria diverselor împrejurări și întâmplări, cele mari și cele mici, cele fericite și cele nenorocite, minunea celebrată de viață.

10

Espiridião auzise în dreapta și-n stânga, pe băncile din gară unde se tăifășuia din plictis, în zgomotoasele birturi, în bordelurile vesele, șoapte, zvonuri, tot felul de vorbe despre agitația intensă și intempestivă de la Intendență, din birourile notarilor, de la garnizoana din Briosă, din pușcărie, pe străzile din Itabuna. Intrigile, dacă era să te iei după gura-lumii, erau multe și variate.

Indicii numeroase, însă vagi, nu erau de ajuns pentru a se trage concluzii precise. Căpitanul avea de gând să plece la Itabuna ca să afle, în detaliu, ce se întâmpla, lămurind situația. Dar ceilalți trei, și imediat după aceea și Coroca, bună sfătuitoare, nu erau de acord cu călătoria, considerând-o imprudentă și periculoasă: era ca și cum s-ar fi băgat singur în gura lupului, dându-se legat în mâinile dușmanului.

După părerea sigură și echilibrată a lui Espiridião, dacă trimiseseră un bandit în Tocaia Grande ca să-l omoare pe Natário, cu siguranță că se afla la fiecare colț din Itabuna un bandit care-i pregătea o cursă. Fadul Abdala și Castor Abduim erau într-un tot de acord. Espiridião o însărcinase pe fată – profesoara Antônia se înțelegea bine cu toată lumea, merita încredere și respect datorită științei de carte și a ochelarilor care atestau acest lucru – să obțină cât mai multe informații posibile și să trimită pe cineva să le aducă personal, în scris. Altcineva care să scrie limpede, cu litere frumoase, nu mai era în afara profesoarei Antônia.

Chiar și așa, Căpitanul nu ar fi renunțat, dacă n-ar fi sosit în Tocaia Grande Carlinhos Silva. Fusese la Ilhéus pentru raportul lunar, aducea vești

concrete și ordinul expres, dictat de Kurt Koifman în persoană, să golească și să închidă depozitul de cacao și să se întoarcă la firma mamă. După ce vor trece vremurile tulburi care se anunțau, vor hotărî asupra amplasării depozitului: în funcție de împrejurări, puteau chiar să-l păstreze și în Tocaia Grande.

11

Însoțită de cei trei băieți ai săi, Jãozé, Agnaldo și Aurélio, bătrâna Vanjé se opri în fața terasei locuinței căpitanului Natário da Fonseca:

— Dacă-mi permiteți, Căpitane. Aș vrea să vă spun ceva.

Stând pe o bancă din lemn și curățindu-și arma, Căpitanul stătea de vorbă cu Fadul și Tição. Armele îngrămădite în salon, lângă gramofon, îi atraseră atenția sergipanei.

— Ia loc, tanti Vanjé. — Natário arată spre scaunele goale: și voi. E loc pentru toată lumea.

Jãozé revenise din Taquaras cu ochii cât cepele, cu urechile burdușite de câte văzuse și auzise. Se dusese la târg, însoțit de fratele lui, Aurélio, ducând în sacii puși pe catâr niște găini și doi saci plini cu produse agricole: dovleci, verze, manioc, quiabo, jiló, cartofi dulci: se întorsese confuz și alarmat, într-un marș alert. Asistase la traficul insolit de bandiți, târgul era în fierbere, auzise niște zvonuri înfricoșătoare.

— Căpitane, știi ce a auzit Jãozé spunându-se la târgul din Taquaras? Ne-a povestit și nouă, dar nu-mi vine să cred că poate fi adevărat.

Căpitanul se ridică să aducă niște câni. îi servi cu rachiul pe noii-veniți.

— Spune, tanti, te ascult...

Înainte de a se așeza, mai turnă în cămile negrului și ale turcului și în a lui. Lăsă sticla la îndemână.

— Se spune că noi toți suntem criminali, că ocupăm un pământ străin fără ordinul stăpânului.

— Chiar așa. — Confirmă fiul: — Că noi ni-s hoți de pământ.

Vanjé vorbi din nou:

— Că or să ne dea afară, că trebuie să sosească stăpânii, cât de curând.

— Apărați de bandiți... — Îi lămurii Jãozé.

— Cu bandiții... Stăpânii Tocaiei Grande, asta a auzit el. Jãozé nu a vrut să creadă, dar îi confirmaseră spusele: va sosi legea. Pentru că era o așczare înapoiată, nu avea legi, dar acum va avea. Este adevărat? Spune-mi, Căpitane. Nu te cred decât pe dumneata.

Căpitanul Natário da Fonseca își puse arma pe scaun, se uită îndelung la fața neliniștită a bătrânei sergipane, dădu repede pe gât rachiul și își șterse gura cu dosul mâinii:

— Sunt unii care-ar vrea să fie așa, tanti. Dacă noi îi lăsăm, așa se va întâmpla.

— Explică mai clar, Căpitane, nu pricep nimic.

Cei trei frați, precum și Castor și Fadul, urmăreau în tăcere dialogul dintre bătrână și Căpitan, sorbind rachiul puțin câte puțin. Plutea în aer o tensiune.

atât de intensă și concretă, aproape că o puteai atinge cu mâna. Jãozé scuipă, dincolo de ușă, o flegmă groasă.

— Acum câți ani ai venit dumneata aici, cu răposatul Ambrósio și cu restul familiei? Spune-mi dacă atunci pământul avea stăpân sau era nelocuit? Când voi l-ați ocupat, ați curățat cotețele, ați început să plantați manioc, a apărut careva să reclame, spunând că este stăpânul?

— Nimeni.

— Nici nu putea, pentru că nu a avut niciodată stăpân. Câți ani sunt de atunci? Acum, când este curățat și plantat, aveți moară și vindeți aici și în Taquaras, au pus ochii pe el. N-ați văzut cum a fost cu inspectorii? Ai cui erau porcii pe care i-au omorât? Nu erau ai lui Altamirando? L-au omorât și pe el. Spun că așa e legea, că noi trebuie să ne supunem.

Agnaldo deschise gura, apucă să rostească plin de ură: legea, un rahat de lege, însă maică-sa nu-l lăsă să continue:

— Așteaptă, băiete. Căpitane, ai spus adineaori că vor pune mâna dacă noi îi lăsăm, nu-i așa? — Repetă, pentru a avea confirmarea: — Dacă noi îi lăsăm?

— Chiar așa, tanti Vanjé. Oamenii din Itabuna au făcut un complot și spun că locul acesta unde noi am creat Tocaia Grande are stăpân, că avea de la bun început. Terenurile astea de o parte și de alta a râului unde se află câmpurile plantate de voi, împreună cu Zé dos Santos, Altamirando și Leocádia, și unde se află casele construite de noi. Culturile și casele pe care le-au luat apele și pe care voi și noi le-am plantat și le-am făcut din nou. Aceste pământuri care erau ale voastre și ale noastre, spun că acum au stăpân și că au avut toată viața. Este scris și înregistrat la notariat. Nu mai lipsește decât să fim și noi de acord.

— Să fim de acord să ne ia pământul?

— Fii atentă, tanti Vanjé, la ce-am să spun. Și voi, Jãozé, Agnaldo și Aurélio. Ori spunem că așa este corect și ne predăm, cădem de acord: voi veți munci împărțind roadele cu alții, iar eu voi plăti rentă pentru deal; ori ne luptăm ca să apărăm ce-i al nostru.

— Oare merită? — Jãozé scuipă din nou: — Niciodată n-am văzut atâția bandiți.

— Lupta va fi urâtă... — Căpitanul se uită la sergipani cu ochii lui mici, coborî vocea: — este aproape sigur că vom pierde. Cu toate astea, Jãozé, sunt de părere că merită efortul și cumătrul Fadul împreună cu amicul Tição sunt de aceeași părere. Am hotărât să intrăm în luptă.

Se uită îndelung la fața bătrânei, marcată de viață.

— Tocaia Grande am făcut-o noi, noi și dumneata, tanti Vanjé. Plus răposatii Ambrósio și Altamirando, răposata Merência, toți morții care se află în cimitir. Mint cu ceva? Cât timp trăiesc eu, nimeni nu va abuza de noi.

Agnaldo vru să intervină. Căpitanul făcu un gest, rugându-l să aibă răbdare:

— Termin acum, Agnaldo, după aceea vorbești tu. Fiecare e liber să facă ce vrea, tanti. Atât dumneata, cât și copiii dumitale. Să faceți contract, să plecați defîniv sau ca să reveniți după aceea, ori să-puneți mâna pe arme.

— Despre partea mea, știu ce am de făcut. Nu va fi ca data trecută când ele nu m-au lăsat... — explodează Agnaldo aproape zbierând.

Vanjé vorbe din nou, nu-și schimbă tonul:

— Ți aduci aminte, Căpitane, când ne-ai întâlnit pe drum, alungați din Sergipe? Mie mi se întâmpla pentru a doua oară, tatăl meu deja pățise același lucru cu pământul lui. Știu ce gândește Agnaldo, el n-a uitat niciodată. Nu știu despre ceilalți, fiecare și le știe pe-ale lui. Dar pot să-ți spun, căpitane Natário, dumitale care ne-ai fost ca un tată: din roadele acestui pământ care era ca o junglă când am ajuns noi aici, n-am să dau nimănui, nici jumătăți, nici sferturi. Nimănui. Și nu plec de-aici decât moartă. De ceilalți, nu știu.

— Noi facem cum spui tu, mamă. — Jãozé se ridică, nu putea să lase culturile în părăsire. — Hai la muncă.

— Dumnezeu să te răsplătească, Căpitane — îi spuse Vanjé și ieși urmată de băieți. Dar Aurélio, cel mai tânăr, care în timpul vizitei nu scoase un cuvânt, rămase la urmă:

— Îmi faci rost de o armă, Căpitane? Acasă la noi, numai Agnaldo are. Și nu sunt un țințas rău.

12

Legea, cumetri și cumetre. Pe țeava puștii, pe trăgaciul revolverelor, pe gaura pistoalelor, se anunța legea. După inundații și febră.

Cine dorește poate pleca, s-o apuce încotro o ști, să stea de-o parte și să aștepte sfârșitul luptei, după care, să revină cumințel, cu capul plecat ca să primească jugul și să asculte de ordinele stăpânului. Cine vrea poate s-o șteargă, să o roiască, să-și ia picioarele la spinare și să dispară. Nu mai este loc în Tocaia Grande pentru hodorogi și fricoși.

După ce hotărâse ce-aveau de făcut, înainte de a lua ultimele măsuri, căpitanul Natário da Fonseca, veche căpetenie de bandiți, luptător încercat, ba însoțit de Castor, ba de Fadul, dacă nu de amândoi, s-a dus din casă în casă, de-o parte și de alta a râului și-i explică fiecăruia în parte cum stăteau lucrurile și ce avea să urmeze.

Pe mulți, tocmai pentru că-i cunoștea bine, îi sfătui să fie prudenți și-i îndemnă să fugă: deși neînfricați, nu aveau calitățile de a pune mâna pe arme și de a rezista. Era mai greu — ah, mult mai greu, incomparabil! — decât să înfrunte viitura: legea era mai aducătoare de moarte decât ciuma.

Merita efortul numai pentru cei care aveau de onorat un pact. Un pact cu Dumnezeu, cu bunul Dumnezeu al maroniților, cum era cazul lui Fadul. Sau cu libertatea, cum era cu Castor. Cu pământul câștigat cu sudoarea frunții, în cazul lui Vanjé. În cel al Corocăi, un pact semnat cu viața. Sau când cineva, cucerind putere și autoritate, a contractat niște obligații pe care trebuie să le îndeplinească. Era cazul căpitanului Natário da Fonseca.

În ultima noapte a așteptării, bunul Dumnezeu al maroniților îi apără în vis fiului său Fadul Abdala, așa cum s-a mai întâmplat și în alte ocazii. Păstrau un contact asiduu, schimbau impresii despre evenimente, arabul mulțumea sau reclama, de la caz la caz, lăudând măsurile luate de Domnul sau acuzându-l că este neatent și superficial.

Cu înfățișarea lui majestuoasă – un nor imens care, pentru a sta de vorbă cu Fadul, lua formă umană, un bătrân uriaș, cu barbă și plete –, bunul Dumnezeu întrerupsese noaptea libertină de orgii când turcul începu prin a se destrăbăla cu văduva Jussara Ramos Rabat, acum femeie căsătorită pentru că-și schimbase condiția, de mai mult timp, luându-și bărbat: un compatriot încă tânăr, sosit de curând în regiune și care preluase cu eleganță Magazinul Oriental și coarnele regretatului Kalil. După care, potențialul Abdala consumă cu aceeași insolentă două surori, amândouă căsătorite și focoase, cu care fusese combinat pe vremuri, când Diavolul îl ispitea cu tot felul de tinere nobile și moștenitoare pentru a-l îndepărta de Tocaia Grande. Erau surorile lui Ádma, urâtă ca baba cloanța, rea ca Necuratul și cu care fusese cât pe-acți să se căsătorească. O poveste de la începuturile localității, căreia nu i s-a dat atenție în cronica Tocaiei Grande fiindcă intriga s-a desfășurat în Itabuna; ar fi fost o povestire curioasă și picarescă, personajele fiind unele cunoscute, gen Fuad Karan, altele noi: Adib Barud, surprinzătorul garçon de la bar, spre exemplu – dar este prea târziu s-o mai povestim.

Pentru a completa desfătarea acelei nopți solitare, până și domnișoara Aruza, care fugise din patul mare cu saltea din iarbă și ploșnițe, de când un proaspăt absolvent o dusesse la altar regulată și cu burta la gură, a apărut pentru a-i oferi reșta încă intactă, iar reșta Aruzei era sexul Zezinhei do Butiá, acel abis infinit. În acele ultime nopți, de așteptare lungă și lentă, Zezinha îi ținuse o tovarășie constantă.

Bunul Dumnezeu al maroniților îl atinse pe umăr, îl trase de mână, luându-l de la sânul și de sub fustele femeilor pentru a-l alerta în legătură cu pericolul care se apropia de Tocaia Grande. Deschise ochii, Domnul se transformase în lunganul Durvalino, casierul lui, care-l informă, în culmea exaltării:

— Coane Fadu! Vin bandiții, coane Fadu!

Era dominat de o agitație ieșită din comun: un individ a cărui caracteristică principală era agitația continuă, închipuiți-vă în ce stare se afla. Fadul se ridică în picioare:

— De unde știi?

— Mi-a spus Pedro Cigano. Este în magazin și vrea să vorbească cu dumneata și cu Căpitanul. Însă Căpitanul nu este acasă.

În timp ce se spăla pe față în ligheanul de tablă, turcul ceru amănunte. Durvalino îi povesti puținul pe care-l știa:

— Pedro dădu peste ei venind încoace. S-a ascuns și i-a urmărit până aproape de-aici.

Gură-Spartă își freca mâinile, își scărpina ouăle, nu reușea să-și ascundă nervozitatea. Fadul tocmai își ștersese fața:

— Vei pleca chiar azi.

— Eu? Unde să mă duc? Mă dai afară? Dar ce-am făcut?

— Nu e asta. N-ai făcut nimic. Eu nu te vreau aici. Nu vreau ca mâine să mă acuze mătușa ta dacă ți se întâmplă ceva.

Durvalino îi râse patronului în nas:

— Tanti Zezinha, când m-a trimis aici, mi-a spus: Lininho, așa-mi spune ea, ai să rămâi cu Fadu, ai să ai grijă de el, să nu pleci o clipă de lângă el, fiindcă turcul meu este un copil mare, intră mereu în bucluc. Un bucluc mai mare ca ăsta, acum, nici că poate exista. Cum vrei dumneata ca eu să plec? Ce-ar spune mătușa mea?

Se uită cu toată seriozitatea și, luându-și inima-n dinți, își spuse părerea lui despre toată grozăvia în care erau amestecați.

— Ai să vezi, dumneata, coane Fadu, că noi toți o să murim în mâinile acestor bandiți. Nici unul nu va scăpa viu.

14

Sprijinit de tejghea, Pedro Cigano se servise, pe cont propriu, cu dușca matinală ca să-și clătească gura. Își petrecuse bună parte din noapte târându-se prin pădure, urmărind mișcarea bandiților veniți din Taquaras în marș forțat.

Obicei mașinal, Fadul observă că globtroterul dăduse iama în sticla de *cachaça*. Dădu din umeri, nu era momentul propice să protesteze. Foarte probabil ca Durvalino să aibă dreptate și nici unul să scape cu viață: în starea de război în care se aflau nu-și aveau rostul meschinăriile comerțului. Comentă doar cu o oarecare asprime:

— Ai ales un moment nefericit ca să-ți faci apariția. Nu putea fi mai rău.

— De ce vorbești așa, prietene Fadu? Ești supărat pe mine?

— Cine știe cel mai bine motivul ești tu care i-ai văzut pe bandiți, nu-i așa? Vin să atace Tocaia Grande, nu știi?

— Am lipsit cu vreodată? Spune dacă am lipsit. Cine se afla aici când Mauelzinho, Chico Serra și Janjão au devastat totul? Și când au fost inundațiile, cine a plecat în căutarea lui Cicero Moura și a lui Ção, sărmana de ea? Și în timpul febrei, cine s-a dus după leacuri? Nu sunt omul care să mă laud, amice Fadu, cu atât mai puțin să fug atunci când e care pe care. Întreabă-l pe Căpitan, care mă cunoaște și nu de ieri de azi.

Puse paharul pe tejgheaua slinoasă și se scărpină în cap:

— Ce-ai spune să mâncăm o bucată de carne friptă ca să ne potolim foamea? Sacul gol nu stă în picioare, iar noi trebuie să ne punem burta la cale înainte de a se încinge spiritele. — Îi dădu armonica turcului: — Păstrează-o, te rog, o să dăm o petrecere după.

Verificară exactitatea veștilor furnizate de Pedro Cigano, coincideau cu biletul scris de profesoara Antônia, trimis printr-un elev de-al ei, neastâmpăratul Lazinho, fiul lui Lourenço, șeful gării. Obişnuit să ducă scrisori și telegrame colonelului Boaventura Andrade, la Plantația Atalaia, puștiul, călărind un catâr fără șa, o luase înaintea bandiților, dându-le posibilitatea să ia măsuri. Măsuri urgente și nu întotdeauna ușoare.

Nu a fost ușor să-l convingă pe negrul Espiridião să se ducă la Plantația Boa Vista, însă el se hotărî s-o facă din prietenie pentru Natário: s-a dus la rugămintea tovarășului de atâția ani și de atâtea isprăvi, să-i păzescă nevasta și copiii pentru ca prietenul să poată comanda în liniște apărarea Tocaiei Grande. Când Căpitanul îi vorbise despre aceasta, negrul se supără foc:

— Pe plantație? Așa mă cunoști tu pe mine, Natário? Să plec de aici, chiar acum? Să devin un bătrân neputincios? Nu-s eu omul ăla.

— E cineva, pe lumea asta, care te-ar putea considera neputincios? — Așa de mult se miră Căpitanul încât izbucni în râs, lucru care rareori i se întâmpla: — Scoate-ți prostiile astea din cap și ascultă-mă, te rog. — Își puse mâna pe umărul negrului într-un gest de afecțiune, pentru a-l convinge mai bine: — De ce-ai venit aici? Tu n-ai venit pentru Tocaia Grande, ai venit ca să m-ajuti, noi doi suntem ca frații. Mint cu ceva?

— Așa e, cum spui tu.

— Așa, vezi. Mă ajuti mai mult dacă te duci să stai cu Zilda și cu copiii, nu au pe nimeni de încredere ca să-i ajute în caz de nevoie. Și pe-acolo mișună destui ticăloși.

Natário îi dădu timp lui Espiridião să se gândească:

— Dacă apare vreun bandit dând târcoale pe-acolo, mai întâi îl împuști, după care îl trimiți pe Peba să vină să mă anunțe.

Continuând să țină mâna pe umărul negrului, îi mărturisi sacrificiul lui:

— Și eu aș fi vrut ca Edu să fie alături de mine, dar el nici n-a vrut să audă. Nu s-a întâmplat vreodată să nu te ascult, tată, va fi pentru prima dată, așa mi-a spus. — Repeta cu îngrijorare și mândrie, încântat de răzvrătirea băiatului. Trebuia să fie, doar era liul lui.

Natário își luă mâna de pe umărul lui Espiridião și, abandonându-și încă o dată rezerva lui obişnuită, îl îmbrățișă. De când cu moartea Bernardei, Căpitanul părea alt om.

— Spune-i Zildei să stea acolo, să nu plece de pe plantație pentru nimic în lume, să stea cu ochii pe copii și să mă aștepte.

Și mai greu a fost s-o convingă pe negresa Epifânia să plece la Plantația Santa Mariana, la izvoarele râului Cobras, luându-l cu ea pe Tovo, fiul donci Isabel și al colonelului Robustiano de Araújo.

Fiul lui Xangô. zeul războinic, Tição avea ceva din Oxóssi, vânătorul, și ceva din Oxalá, tatăl suprem. Epifânia era a lui Oxum, stăpâna râului și a vrăjitoriilor; fiind regină nu accepta ordine de la nici un muritor, oricine ar fi fost el. Dis-de-dimineată, înainte ca soarele să răsară peste locuitori și peste bandiți, potcovarul o convocă pe Ressu să-i ajute să aducă jertfa de sânge: sacrificară patru cocoși, iar unul îl oferiră lui Iemanjá, stăpâna capului răposatei Diva.

Mai întâi lănsan încăleacă pe cal, Ressu dansă dansul războinicului, plecă la luptă, se întorsese în fruntea morților și deschise drumul *egumului* în ceremonia funebă.

Negrul se cutremură, își acoperi ochii cu mâinile: urmărit, alergă dintr-o parte în alta, cu gura roșie de sângele cocoșului jertfit lui Iemanjá. Vântul începu să bată pe neașteptate, un nor s-a coborât din cer și s-a transformat într-o apariție: nu era bunul Dumnezeu al maroniților, era regina apelor, stăpâna oceanului, dona Janaína. Fiind al lui Oxalá, prin latura de dreapta, fiul lui Xangô și al lui Oxóssi, o primi pe Iemanjá, femeia lui. Ea luă copilul în brațe și-l ridică. Îl arătă tuturor și, înainte de a i-l înmâna lui Oxum, cântă bucuria și viața.

Poruncă de la *egum*, Epifânia nu avu încotro și trebui să se supună. Femeie hotărâtă și luptătoare, dură ca piatra, în ochii ei niciodată nu se văzuse vreo urmă de lacrimă, nici buzele ei nu s-au văicărit vreodată. Doar în clipele de iubire și desfătare, gema și suspina: gemete de extaz, suspine de plăcere. Epifânia încercă să reziste, nu putu, *egumul* arăta drumul vieții cu degetul lui descârnat. Așa cum o făcuse și înainte, îi dădu copilul, impunându-i hotărârea.

Negresa Epifânia plecă plângând, cine o vedea, nu putea să creadă. Alma Penada o însoți o bună bucată de drum. Apoi, reveni lângă prietenul lui care pune mâna pe arme.

Tição, la despărțire, își strânse fiul la piept:

— Spune-i Colonelului să facă din el un bărbat.

17

În jurul orelor unsprezece dimineța, legea își făcu apariția în persoana timidă și liniștită a lui Irênio Gomes, funcționar judiciar în agitatul Tribunal din Itabuna. Sosise în Tocaia Grande însoțit de doi soldați ai Poliției Militare pentru a-și afirma astfel autoritatea, sau pentru a se fâli: să și-o impună, dacă era posibil. Soldații înarmați până-n dinții putrezi, Irênio lăsând să se vadă la cingătoare un pistol ruginit, demodat.

Fără să coboare de pe cal, flancat de cei doi recruți, reprezentantul Justiției proclamă în piața publică, adică pe pârloagă, în fața crucifixului ridicat de Sfânta Misiune, edictul dictat de Judecător și pe care ordonase să fie publicat în jurnalul *A Semana Grapiúna* și să fie răspândit în cele patru vânturi.

Ordona ca cetățenii Tocaiei Grande să depună armele și să le predea autorității sus-menționate, căreia trebuia să se predea, în același timp, punându-se la dispoziția Justiției, pentru a fi judecat pentru infracțiunea de crimă și

pentru a se înfățișa la tribunal. inculpatul Natário da Fonseca, pe numele căruia fusese emis un mandat de arestare.

După ce și-a terminat discursul solemn, printre râsetele și mutrele asistenței. Irênio Gomes a început retragerea. Și o făcu în pace sau aproape, deoarece oamenii adunați să asculte n-au făcut decât să-i dezarmeze pe cei trei nătângi. Cetățenii mai exaltați trimiseră legea la dracu și pe judecător în măsă.

18

Primele focuri s-au tras la orele două ale după-amiezii, la moara de pe hotarul dintre plantațiile lui Zé dos Santos și ale bătrânci Vanjé, iar ultimele după miezul-noptii, sus, pe Dealul Căpitanului: pe urcușul din pietre se îngrămădeau cadavrele unele peste altele, ca și cum casa ar fi fost păzită de o mulțime de forțoși. Făceau cât o bandă întreagă, dar nu erau decât doi, postări în spatele arborelui mulungu, plin de flori.

Încercuirea, atacul și ocuparea durară zece ore și douăzeci de minute, numărate, secundă cu secundă, după ceasul din nichel al nervosului sergent Orígenes. Între orele trei și patru, adică între masacrul sergipanilor și cel de-al doilea atac, comandat de căpetenia Chico Roncolho, a avut loc un armistițiu. De care s-au folosit atacatorii ca să-și desăvârșească încercuirea și locuitorii ca să-și îngroape morții în morminte săpate în grabă, ultimele individuale. După aceea, nu a mai fost timp să fie îngropat nimeni, iar groapa în care, a doua zi, au fost aruncate de-a valma, fără deosebire, cadavrele celor căzuți, din ambele tabere, a fost săpată de noii veniți.

Recrutându-i pe bandiți, în Itabuna, oficialii le promisese un chiolhan cum nu s-a mai văzut, o orgie ieșită din comun și un jaf nelimitat, cu ocazia marii serbări de comemorare a victoriei. În lipsa târfelor, activitatea s-a redus la îmbuibare și la pileală, dar ce valoare au mâncatul și băutul fără animația fetelor? Numai ele sunt în stare să liniștească inima și să îmbărbăteze spiritul pradă vicisitudinilor luptelor, teama înghețată care le sfâșia testiculele și le înmuia mădularul. În afară de asta, numai prada bogată de la magazin: de la locuințele particulare, s-au ales cu prea puține lucruri de valoare. Cei care abandonaseră Tocaia Grande înainte și în timpul atacului au luat cu ei cât s-au putut de multe bunuri, ca niște adevărați catări, supraîncărcați. Bine că mașina de cusut a doinei Natalina era de mână și nu de picior, putând astfel s-o ducă pe cap. Dona Valentina și Juca Neves asudară și blestemark transportând niște boccele enorme în care puseseră așternuturi și ustensile de bucătărie provenind de la Pensiunea Centrală.

Nu merită să ne pierdem timpul vorbind de cei care, din lașitate sau zgârcenie, abandonară satul refuzând să pună mâna pe arme. Trebuie să spunem, totuși, că nici Căpitanul, nici Fadul și Castor, locotenenții lui, nu au forțat mâna nimănui. Nimic mai riscant decât să comanzi niște fricoși. Natário știa acest lucru foarte bine.

Cei care care au fugit, și-au salvat viața și câteva boarfe. În rest, pierduseră totul, inclusiv respectul propriu și considerația celorlalți, ca și cum, dezertând de lângă rude și vecini, ar fi căpătat, pe chip și pe suflet, semnele vărsatului negru sau s-ar fi umplut de lepră. Așa se întâmplă.

Nu sunt incluși în această adunătură de fricoși cei care au plecat cu o misiune sau ca să-i însoțească pe răniți și pe copii. Zinho, pe lângă faptul că-l ajuta pe Lupiscínio, tatăl său, grav rănit la sfârșitul după-amiezii, avea și sarcina de a răspândi vestea morții lui Natário cu scopul de a slăbi vigilența inamicului, după cum îi solicitase însuși Căpitanul. Jãozé, cu mâna pe căruță și cu umărul ferfeniță, condusesse înspre izvoarele râului Cobras o caravană de femei gravide sau lehuze împreună cu o droaie de copii. Îi lăsase în cimitirul din Tocaia Grande pe mama sa, pe cei trei frați, cumnata și una din fete, în afară de cumătrul José dos Santos.

Zinho, Lupiscínio, Jãozé și ceilalți răniți: Elói, Balbino, Zé Luiz și Ressu figurează pe lista vitejilor care va fi proclamată sus și tare în memoria lor dacă va exista ocazia, prilejul și angajamentul pentru așa ceva, îndoielnică ipoteză. Tocmai pentru că, cel puțin o dată, Durvalino avusese dreptate în prezicerile lui, cei care nu muriseră, fuseseră răniți: Zé Luiz rămăsese fără un picior, un bandit îi smulsese un ochi lui Ressu cu pumnalul.

În onoarea raționamentului său corect, lista curajoșilor se deschide cu numele popularului casier Durvalino Gură-Spartă, înscriindu-se, în continuare, în focul bătăliei, cele ale lui Lupiscínio, Zinho, Balbino, Guido, al olarului Zé Luiz, al pantofarului Elói, ale lui Pedro Cigano, Zé dos Santos, Jãozé, Agnaldo, Aurélio și Dodô Peroba, care le pusese în libertate pe păsările dressate. Treisprezece suflete prea puțin obișnuite cu armele de foc și cu luptele, cu excepția muzicantului, care văzuse de toate la viața lui și care scăpase de sub multe gloanțe.

Lor li s-au alăturat, la un moment dat, Vavá și Amâncio, originari din Estância, care, spre deosebire de restul familiei, nu au luat-o la sănătoasa, n-au dat bir cu fugiții. Clanul se reunise după vizita Căpitanului și luă hotărârea să se mențină în afara conflictului, cel puțin atât timp cât nu vor fi atacați: problema proprietății asupra pământului și a condițiilor de cultivare o vor discuta mai încolo. Leocádia își dădu consimțământul cu mare greutate, strângând din dinți. În fața celor întâmplate cu familia lui Vanjé, cei din Estância se divizară, majoritatea își luară zborul, ducându-se să se refugieze pe plantațiile din împrejurimi.

La ordinele lui Castor Abduim, ale lui Fadul Abdala și ale căpitanului Natário da Fonseca, făceau optsprezece în total, dar ar fi o nedreptate enormă să nu se numere și femeile printre bărbații viteji, doar pentru că nu aveau între picioare ce aveau ei. Le lipseau ouăle, nu și curajul: la îndrăzneală nimeni nu se compara cu Jacinta Coroca. Pe lângă ea, își mai dăduseră viața Vanjé, nora Lia, Paulinha Marisca, o revelație, și Leocádia. Fără un ochi, cu fața brăzdată de o tăietură adâncă, Ressu își pierdu trăsăturile de heruvim, părănd o arătate.

Și mai nedrept ar fi să-i uităm pe Edu și pe Nando, dată fiind vârsta lor fragedă. Nando, când venise în Tocaia Grande, era un băiat de unsprezece ani.

devenise un adolescent afemeiat, nebun după târfe; murise împreună cu toți ai lui. La fel, Mirinho, fiul lui Tarcísio, nepotul Leocádiei, care, spre uimirea părinților și a unchilor săi, își puse istețimea celor doisprezece ani neastâmpărați la dispoziția lui Natário, fiindu-i de un real folos pentru a spiona mișcările inamicului. Capturat într-unul din aceste du-te-vino, l-au ucis cu sânge rece, scoțându-i măruntaiele. Edu căzuse luptând alături de Fadul: moștenise de la tatăl lui îndrăzneala și buna ochire.

Bilanțul final al acelor ore de tir intens de ambuscade și de lupte corp-la-corp, de arme de foc și de arme albe, totaliză patruzeci și opt de morți, dintre care douăzeci și doi locuitori din Tocaia Grande, bătrâni, tineri și copii, și douăzeci și șase asediatori, printre care căpetenia Chico Roncolho și criminalul Benaia Cova Rasa. Nici pe timpul luptelor dintre Basílio de Oliveira și cei din clanul Badarós nu au fost atâtea morți într-un timp atât de scurt.

19

Nu ar avea nici un rost să se recurgă la acuzații, să fie tras la răspundere unul sau altul; oricum ar fi decurs faptele, disproporția dintre forțe ar fi condus în mod fatal la ocuparea finală a Tocaiei Grande.

Contingentul Poliției Militare, opt bărbați plus încă douăzeci recrutați să garanteze și să legitimeze operația, sub comanda căpeteniei Chico Roncolho și a sergentului Orígenes, nu a efectuat decât marele și cel din urmă atac, după aflarea veștii morții lui Natário, când forțele Căpitanului erau reduse la șase oameni valizi și o femeie: Coroca, târfă, moașă și locotenent înlocuindu-i pe Fadul și Castor, ambii căzuți în luptă. Înfruntările anterioare s-au datorat bandiților fără uniformă – că doar nu avea atâtea tunicile militare detașamentul –, alți douăzeci, cel puțin: toți câți au fost găsiți vagabondând pe străzi, provocând dezordine prin cătunuri, amenințând cu cerul și cu pământul.

Însă, adevărul, imposibil de ascuns, ne obligă să spunem că gestul nebunesc al lui Agnaldo la apariția primilor ticăloși a determinat carnagiul inițial, marcând, din acel moment, cruzimea expediției, transformând lupta în omor. Tăind-o prin interiorul fermei, un grup de bandiți, în frunte cu Felipão Zureta, avansă mai rapid decât ceilalți și ocupă moara. Natário îl trimise pe Castor să traverseze podețul, în fruntea a patru voluntari. Dodô Peroba, Balbino, Zé Luiz și negresa Ressu de Iansan, zeita războiului, cu scopul de a-i alunga pe invadatori sau, cel puțin, de a-i împiedica să o apuce spre sat. Fără a mai aștepta ca plutonul să se apropie, Agnaldo puse mâna pe carabină și se precipită spre moară.

Încă din îndepărtatele și umiltoarele zile din Sergipe – expulzarea de pe pământul din Maroim, stâlpul de care fusese legat ca o vită dusă la tăiere, loviturile aplicate cu biciul pentru sclavi –, Agnaldo își simțea gâtul și pieptul arzând de setea răzbunării. Bine cu adevărat ar fi fost să tragă în Senator, dar.

în lipsa lui, trimișii celorlalți stăpâni pentru a menține și a reînnoi legea nedreaptă aveau să plătească.

Înaintă trăgând cu carabina pe care o dusesese, inutil, pe umăr în timpul trecerii celor care se retrăgeau. Nimeri în capul unui bandit și imediat după aceea căzu lovit de gloanțe; au fost primii doi morți. Pe urmele lui Agnaldo, ca să-l oprească, cine știe, alergase Lia, soția lui: primi un glonte rătăcit, se rostogoli peste cadavrul bărbatului ei. Din spate, se ivi Aurélio, ținând în mână arma pe care i-o dăduse Căpitanul; n-a mai apucat să tragă cu ea.

Furios din cauza atacului neprevăzut, Felipão ordonă represalii violente pe care bestiile le începură deși nu reușiră să le ducă la bun sfârșit după pofta inimii. Nefiindu-le de ajuns că i-au lichidat sau i-au scos din luptă pe Zé dos Santos și pe Jãozé, care erau înarmați, o omorără pe bătrâna Vanjé, care alerga țipând, pe puștiul Nando, a cărui armă era o praștie, și pe una din gemenele Dinorei: abia ținându-se pe piciorușe, nevinovata întindea mânuțele spre pistolari.

Nu terminară cu cele două familii de sergipani – cea a lui Ambrósio și a lui José dos Santos – numai pentru că pichetul lui Castor venise din partea cealaltă și îi luă prin surprindere, deoarece ieșiră din moară ca să omoare în voie. Bătură în retragere.

20

Când Turcul Fadul se văzu singur, Edu și Durvalino fiind culcați la pământ, unul mort, altul pe moarte, fără gloanțe în revolver, nici muniție la centură, se aruncă peste banditul cel mai apropiat, care nu era altul decât Benaia Cova Rasa. Cu cele două mâini, acele mâini diforme cu care potolea certurile și-i convingea pe cei mai reticenți, doi clești, îl strânse de gât pe bandit, dar nu apucă să-l stranguleze: primi două gloanțe, unul în umăr, celălalt în gât; slăbi strânsoarea și căzu la pământ. Nu-l ucisese imediat: ascultând de ordinele lui Benaia, care, gâfâind și cu respirația întretăiată, abia mai sufla, îl legară pe uriaș și-l depozitară în grajd, unde aveau baricada. Benaia avea de gând să se ocupe de el când lupta avea să se mai domolească.

Preț de câteva minute, Fadul rămase nemișcat, adunându-și forțele. Gâtul și umărul îi sângerau, dar reuși să-și umple pieptul cu aer și, umflându-și toracele, rupse corzile cu care se prindeau boii și cu care-l legaseră. Cu o mișcare rapidă, luă revolverul unuia din bandiți și începu să tragă. Trimise doi în iad și nu putu mai mult deoarece Benaia îi descărcă în corp șase gloanțe. Neputând să-l termine cu cuțitul, încetișor, după cum plănuise, Cova Rasa, îl apucă nehunia, simțindu-se păcălit și infuriat.

Astfel muri Fadul Abdala, Marele-Turc, Turcul Fadul, sau Fadu pentru zilieri și trupeți, vânzător ambulant cu o lungă tradiție, cârciumar, cetățean de vază al satului, celebru pentru mărimea mădularului, respectat pentru forța lui înăscută, bine văzut datorită amabilității lui, iubit pentru franchețea și solidaritatea lui: nu fusese el cel care decretase, în vremuri de demult, că, în Tocaia Grande, erau toți pentru unul și unul pentru toți?

Pe timpuri, făcuse un pact cu bunul Dumnezeu al maroniților, care-l duseseră de mână până acolo. Își îndeplini obligațiile lui până la sfârșit, în ciuda tuturor greutăților, iar în ceasul morții, își vărsă focul pe Domnul. Pe un nor văzu trecând prin fața ochilor tulburi figura Zezinhei do Butiá, fluturând un batic cu flori din ușa vagonului. Deschise gura, dar în loc să silabisească un cuvânt afectuos, scoase țipătul Sirocái când el o dezvirginase. Având atâtea ființe superbe la care să se gândească, se gândi tocmai la puștoaică în momentul în care-și dădu sufletul lui Dumnezeu, bunului Dumnezeu al maroniților. Bunul Dumnezeu? Să creadă cinc-o vrea, se revoltă el, înainte de a-și vomita sufletul: – Un mincinos fără cuvânt, un mișel, un ticălos care nu s-a ținut de promisiunea făcută: iá-rára-dínak!

21

După ce se sfârși totul, când legea se instalase deja și se făcea respectată cu rigoarea necesară, multe povești se spuneau pe șoselele, pe drumurile și pe scurtăturile ținutului de cacao, în legătură cu asaltul și ocuparea Tocaiei Grande. După cum informau ziarele, cea mai mare și mai violentă luptă care avusese loc în regiune, de la sfârșitul luptelor pentru pământ, lupte care, din coincidență, se încheiaseră cu memorabila ambuscadă exact în același loc, de unde și numele.

În pădurile din provinciile din interior, pe câmpurile din Sergipe, cântăreți luau ghitarele și depănau întâmplările înfricoșătoare, făcând să rimeze răzbunare cu desfătare, calicie cu vitejie, de o parte lașitate și răutate, de alta fermitate și integritate, inechitatea zdrobind libertatea.

Dacă în presa din capitală, cu argumente pro și contra, fiecare fițuică prezenta propriul ei adevăr, se întâmpla contrarul în consonanța și verificarea măștrilor de trei parale: a avut loc o condamnare unanimă a masacrului, printr-o evidentă luare de poziție alături de locuitorii din Tocaia Grande. Puseseră în lumină cauzele devastării – invidia, setea de câştiguri, impunerea forței. Îi denunțară pe eroii proclamați de gazetele de circumstanță, îi însemnară pe învingători cu stigmatul răutății și al violenței și apărară cauza învinșilor. Atitudinea subversivă a ignoranților, expusă în rime famelice. Cu greșeli de versificație și de gramatică, cântecele au străbătut țara ajungând până în depărtatele regiuni din Paraíba și Pernambuco. Au fost ca o lumină mititică, o pâlpâire de felinare care luminau fața ascunsă.

Unele nume s-au văzut blestemate, altele exaltate în cântecelele populare. Versurile vorbeau de nedreptate și intoleranță, de ipocrizie și trădare, de sânge și moarte, dar se refereau și la frumusețe și la bucurie. Oameni cu o inimă loială care-și construiseră o casă și plantaseră niște vrejuri de fasole:

*Căpitanul casa și-a ridicat
Cu credință și iubire,
Câmpul cu fasole plantat
E-al bătrânei coame Vanjé.*

„Istoria Adevărată a Căpitanului Natário da Fonseca“, scrisă de Filomeno das Rosas Alencar, o rudă săracă a erudiților Alencar din lucrările folclorice, descria faptele lui Natário. Poate că nu erau toate adevărate, după cum anunța autorul povestirii, dar chiar și cele inventate erau pe măsura cutezanței și decenței metisului:

*Era un brav căpitan,
Era un dârz comandant,
Cu femeile bun amant,
Cu dușmanii, un uragan.*

Povestea cum, în timpul asediului, Căpitanul era văzut în toate colțurile din Tocaia Grande, comandând și luptând. Numai el lichidase o mulțime de criminali și, dat drept mort, continuase să doboare bandiți cu nemiluita. Cu ultimul glonte, țintind la fix, îl făcuse pe necredincios să plătească prețul fatal al trădării:

*Nimeri în moalele capului,
Creierii zburându-i pe jos.*

Dudu Matias, cântăreț la gitară din Amargosa, le dedicase inspirația și strofele lui Pedro Cigano și lui Dodô Peroba, „doi menestrelți ai vieții“. Povesti cu talent sosirea „regelui armonicii și a împăratului păsărilor“ în Paradisul unde, pentru a îndeplini dorința curții cerești, imediat Pedro Cigano organizează o petrecere animată.

Și Iisus dansă cu Magdalena în timp ce Dodô Peroba scoase din pieptul sfâșiat de gloanțe o pasăre sofră pe care o oferă în dar Părintelui Etern.

*Pentru a-l consola pe Pruncul Dumnezeu
Și a îndulci eternitatea.*

Toți muzicanții, fără excepție, vorbiră de Fadul, de forța lui de uriaș, de potența și de mărimea „mădularului mai mare decât enorma-i palmă, mai mic decât inima lui imensă“, și o amintiră și pe Coroca, „binecuvântată moașă, bună la pat, cu cât era mai bătrână, cu atât mai gustoasă, la bătaie făcea cât doi bărbați, ba chiar cât trei“.

Jesus da Mata, originar din Feira de Sant' Ana, incomparabil în improvizații, cântând la gitară în îndepărtatele provincii din interior, răspândi de pe plantațiile de trestie-de-zahăr din Recôncavo până la cele de cacao din sud, „ABC-ul lui Castor Abduim, zis și Tição“, în ale cărui strofe asimetrice, de șase și șapte silabe cu rimă, zugrăvi odiseea negrului, un personaj cu mii de iubiri și nenumărate peripeții.

*...În franțuzisme era dibace
Al slujnicelor și madamelor favorit,
Se-nfruntă copios din toate,
Dansă cadril: xote și menuet.*

Cu exagerarea caracteristică poezilor, garanta că negrul îl bătu pe conte și pe baron, punându-le coarne lordului și prelatului. Vorbi cu emoție despre moartea potcovarului în schimbul de focuri de pe podeț:

*Pe la spate împușcat,
Negrul Tição răpus a căzut.
Cel mai mare vrăjitor;
Cel mai abil potcovar
Din tot acel ținut.
Tot atunci pieri și Alma Penada,
Cățelul lui preferat.*

Dudu Matias informa asupra repercursiunii universale a morții lui Castor:

*Lacrimile – au curs șiroaie
La curtea Franței și la Bahia
Fiindcă el deosebire nu făcea.
Fie albă, fie neagră,
Deopotrivă le consuma
Cu toată bucuria,
Toate erau căutate
Pentru a scăpa de singurătate.*

Versurile pomeneau de tunete și fulgere în ceasul de pe urmă al negrului Castor Abduim da Assunção, adolescent Prinț de Abanos desfătându-se în patul baroanei și al slujnicei, potcovar, meșteșugar de bijuterii din alamă, fiul lui Xangô, cu o latură a lui Oxóssi și alta a lui Oxalá, iubitul lui Oxum, favoritul lui Iemanjá. În lumina fulgerelor, în bubuitul tunetelor, fulgerele și tunetele puștilor, urcară la ceruri negrul Tição și câinele său Alma Penada, despre care nimeni nu știa de unde venise: o ofrandă a lui Exu, nu exista altă explicație.

Urcară la ceruri pe o limbă de foc și acolo pot fi văzuți chiar și astăzi de negrese, mulatre, metise, albe și aristocrate, pe o rază de lună, pe un câmp de stele, zburând pe deasupra plantațiilor de trestic-de-zahăr din Santo Amaro și pe deasupra râului Cobras, sub comanda lui São Jorge dos Ilhéus.

22

Cât despre ziarele din Capitală la care s-a făcut deja referire, au angajat o polemică zgometoasă, nesângeroasă, totuși furibundă: a rămas în analele presei din Bahia, datorită talentelor strălucite care au luat parte la ea, o pleiadă de vulturi.

În singurul ziar de opoziție, pene vibrante făceau dezvăluiri lumii întregi, prin articole libere sau comandate, respirând, toate, indignare, rușine și sânge.

vorbind despre revenirea timpurilor rușinoase când sudul Statului era pământul criminalilor feroce, al monștrilor plini de cruzime, bandiți fără de lege. Cele trei ziare ale guvernului, nu mai puțin vehemente, replicau afirmând că, din contra, ceea ce se întâmplase a fost impunerea legii și a ordinii într-un bârlog de bandiți, dovediți și condamnați, transfugi care se ascundeau de poliție. O operație de curățare simplă și de rutină care pusese capăt ultimelor reziduuri ale unei epoci de infamie și barbarie.

23

În ciuda insistenței autorităților superioare, grăbite și superficiale, sergentul Orígenes așteptă, pentru a da ordinele, o jumătate de ceas după ce încetară focurile risipite venind dinspre crucifix și dinspre baraca cea mare. semnal că, răniți sau morți, încăpățânații ieșiseră din luptă.

Prudența Sergentului îi era dictată de pierderile suferite. Nu prevăzuse atâția morți printre bandiți și soldați. Din efectivul de opt, îi mai rămăseseră doar trei, cinci căzuseră, în afară de căpetenia Chico Roncolho. Vreo cincisprezece bandiți – nu-i numărase, dar calculul era destul de exact – își dădură sufletul Diavolului sau lui Dumnezeu. Indivizii din Tocaia Grande, unii dintre ei punând mâna pe arme pentru prima dată, s-au comportat ca niște profesioniști, și-au vândut scump viața. De ce naiba o făcuseră, Sergentul nu știa, dar, fiind din aceeași branșă, un fost bandit, aprecia vitejia. Norocul a fost moartea căpitanului Natário da Fonseca. Fără el, restul a fost ușor.

Prelungindu-se liniștea, verificând pe ceas că trecuse o jumătate de oră, Orígenes îi ordonă contingentului încă numeros, în ciuda pierderilor grele, să înainteze spre baraca cea mare, încet, cu grijă, cu armele încărcate. Nimic nu-i prea mult să te ferești de un nebun, ei există și se manifestă oriunde.

Dacă ar fi pariat, ar fi câștigat. Se apropiau de crucifix când, din umbra nopții, apăru o figură stranie ținând în mână și agitând un soi de drapel în timp ce, cu mâna liberă, trăgea cu o pușcă deteriorată: focuri la întâmplare, tocmai de aceea periculoase.

Pe neașteptate, Sergentul ordonă foc și fu ascultat. Încercătura îl doborî pe trăgătorul solitar: steagul s-a răsucit și a căzut la picioarele crucii. Folosise drept steag, dar de fapt era stindardul scenetei, roșu și albastru. Cine-l ținuse și mînuise arma fusese Leocádia, care, în loc să-și urmeze rudele care se retrăceau, așteptând să vadă cum va fi după, preferase să rămână în Tocaia Grande, riscându-și viața. O bătrână de optzeci de ani îmbrăcase costumul Senhoritei Dona Deusa, folosit în ziua Regilor Magi de nepoata Aracati, luase în mână stindardul și arma și venise să defileze pe pârloagă. Acolo rămăseră, ciuruți de gloanțe, venerabila și vioaia femeie – o vrăjitoare bătrână, murmură Sergentul – și invincibilul stindard al scenetei.

Bandiții înaintară și ocupară baraca cea mare. Drept pentru care, sergentul Orígenes Brito, din Poliția Militară a Statului Bahia, delegat al comisariatului din Itabuna, declară îndeplinită misiunea de război și începu să organizeze, cu

bandiții nesupuși. garda de onoare pentru a primi cu reverența cuvenită autoritățile municipale, distinsa și eleganta delegație care încă aștepta în Baixa dos Sapos. Numai după ceremonia triumfală Sergentul le va da drumul subordonaților să jefuiască și să chefuiască.

24

În lumina lunii pline revărsată pe pământul violat, peste râul asasinat, peste moartea dezlănțuită, la miezul-noptii, lângă copacul mulungu, sus pe Dealul Căpitanului, Jacinta Coroca și Natário da Fonseca, ea cu mitraliera, el cu pistolul, la pândă, admirau frumusețea peisajului. Jos, zăcea Tocaia Grande ocupată de bandiții și gorilele din Briosă.

— Cel mai frumos lucru — spuse Coroca —, nu are comparație pe lume, este să moșești copii. Să vezi acel boț de carne ieșind din pântecul femeii, mișcându-ți-se în mână, viu. Te podidesc lacrimile. La primul pe care l-am moșit, am izbucnit în plâns.

Pe buzele Căpitanului apăru zâmbetul lui subțire:

— Ai moșit ceva copii. Ai devenit o doamnă.

— Ne-am schimbat și am prosperat o dată cu locul. Nici tu, Natário, nu mai ești același om rău de dinainte.

— Se poate.

Se așternu o scurtă tăcere și, venind dinspre râu, în acea noapte de vară, briza îi învălui într-o mângâiere caldă, răspândind în aer miresme de iasomie. În glasul senin al Corocăi, căldura și briza:

— Niciodată n-am văzut pe cineva să iubească mai mult, o femeie să iubească atâta un bărbat, așa cum te-a iubit Bernarda pe dumneata. — Rămase o clipă pe gânduri, continuă: — Cred că asta e dragostea de care se vorbește. Știu cum este, am cunoscut-o când eram fată tânără. Îl chema Olavo, el a fost primul meu bărbat, suferea de plămâni, a murit scuipând sânge pe gură. Îmi amintesc de parcă ar fi astăzi.

Ajunse până la urechile lor tropotul delegației de notabilități. Veneau din dezolanta Baixa dos Sapos: în bordeiele abandonate de fete, bandiții s-au baricadat, după ce o lichidaseră pe Paulinha Marisca, singura care rămăsese de pază. Învățase să tragă în Alagoas cu diverși pistolari din familie. În casa de lemn, în barăcile din chirpici, Intendentul, Judecătorul, Procurorul, Mandatarul și vesela companie, curtea răsunătoare, se adăpostiră, așteptând momentul intrării triumfale.

Zăriră în lumina lunii o cavalerie demnă de aplaudat: grași, puternici, distinși, bine îmbrăcați, bine dispuși, aduceau cu ei legea ca s-o înscăuneze. Jacinta Coroca sprijini pușca de piciorul copacului. Căpitanul Natário da Fonseca repetă:

— Nu există un loc mai frumos unde să trăiești!

— Nu are pereche. — Încuviință Coroca.

Călare pe o frumusețe de iapă, în centrul cortegiului, fiind încadrat de-o parte de Intendent și de cealaltă de divina Ludmila Gregorióvna, se detașa

corpul butucănos al avocatului Boaventura Andrade Júnior, șeful politic, cel care tăia și spânzura Hohotea de răs.

Natário ochi, vizând capul lui Venturinha. În mai bine de douăzeci de ani, nu dăduse greș niciodată. Cu permisiunea dumneavoastră. Colonele.

25

Aici se întrerupse, la începuturile sale, povestea orașului Irisópolis pe când încă era Tocaia Grande, fața ascunsă. Ceea ce se întâmplă după – progresul, emanciparea, schimbarea numelui, regiunea, municipiul, biserica, bungalourile, pălățelele, construcțiile paralelipipedice englezești, intendentul, vicarul, procurorul și judecătorul, tribunalul și pușcăria, loja masonică, clubul social și cenaclul literar, fața luminoasă - nu merită să fie povestit, nu are nici un haz. Rămas-bun.

Sfârșit

Acest roman a fost scris din ușă-n ușă: la São Luiz do Maranhão, între mai și iunie 1982, în casa lui Jean și a lui Eduardo Lago; la Estoril, în Portugalia, în noiembrie 1982, la Hotel Estoril-Sol; la Itapuã, în Bahia, între martie și noiembrie 1983, în casa Riziei și a lui João Jorge; la Petrópolis, între aprilie și septembrie 1984, în casa Gloriei și a lui Alfredo Machado.

LOCUL

Natário da Fonseca, om de încredere, pregătește o cursă într-un loc frumos	10
Licențiatul Venturinha se inițiază în viața publică	17

LOCUL DE ÎNNOPTARE

Dumnezeul maroniților îl conduce pe vânzătorul ambulant Fadul Abdala într-un loc paradiziac	21
Căpitanul Natário da Fonseca își vizitează domeniile	27
Negrul Castor Abduim da Assunção îl agresează pe proprietarul unei plantații de zahăr după ce-l încornorase de două ori	35
Ajutat de Coroca, Tiçao Abduim îi extrage un molar amantei lui Manuel Bernardes, pistolar celebru	42

TABĂRA

În timp de restriște, Fadul Abdala, victimă a coșmarurilor, încearcă să-și găsească o concubină	49
Un grup de țigani se oprește în Tocaia Grande într-o noapte cu lună plină	53
Trecând prin cătun, licențiatul Andrade Júnior se arată pesimist față de viitorul Tocaiei Grande	72
Nopti de-a rândul, în pustietatea de la Tocaia Grande, Fadul Abdala o deflorează pe domnișoara Aruza	85
Jussara Ramos Rabat, văduva și moștenitoarea lui Kalil Rabat, merge la Tocaia Grande	93
În timpul absenței lui Fadul Abdala, faimosul Manezinho invadează Tocaia Grande în fruntea bătașurilor	105

AȘEZAREA

Instalat în Tocaia Grande, negrul Castro Abduim se luptă cu singurătatea ...	120
La cererea Epifâniei, negrul Castor Abduim organizează sărbătoarea de São João	131
Căpitanul Natário da Fonseca întâlnește pe drum o familie din Sergipe și o îndrumă spre Tocaia Grande	155
Familia de sergipani ajunge la Tocaia Grande, iar căpitanul Natário da Fonseca începe construcția propriei case	162

CĂTUNUL

Bătrâna Jacinta Coroca se inițiază în complicata meserie de moașă	172
Colonelul Boaventura Andrade propune un toast cu rachiu	179
Înțelegeri și neînțelegeri în dragoste cu o moară și podeț	190

SATUL

Dețilează gravidele în afluxul de animale și oameni	226
Se umflă apele râului, aproape că termină cu Tocaia Grande	241
În ziua sărbătoririi barăcii celei mari, apare și se instalează febra	267
Personajele din sceneta religioasă a coanei Leocádia cer permisiunea locuitorilor din Tocaia Grande pentru a dansa: olario! olara!	282

CITADELA PĂCATULUI. BÂRLOGUL BANDIȚILOR

Vizita Sfântului Oficiu în Tocaia Grande cu rechizitoriu, condamnare și petrecere	307
O dată cu sosirea legii în Tocaia Grande, aici întrerupem chiar de la început, povestea orașului Irisópolis	332